PI-4.

1-6 (1)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CXVI, Nr. 1—6, IANUARIE—IUNIE, 1998

CUPRINS

PASTORALE

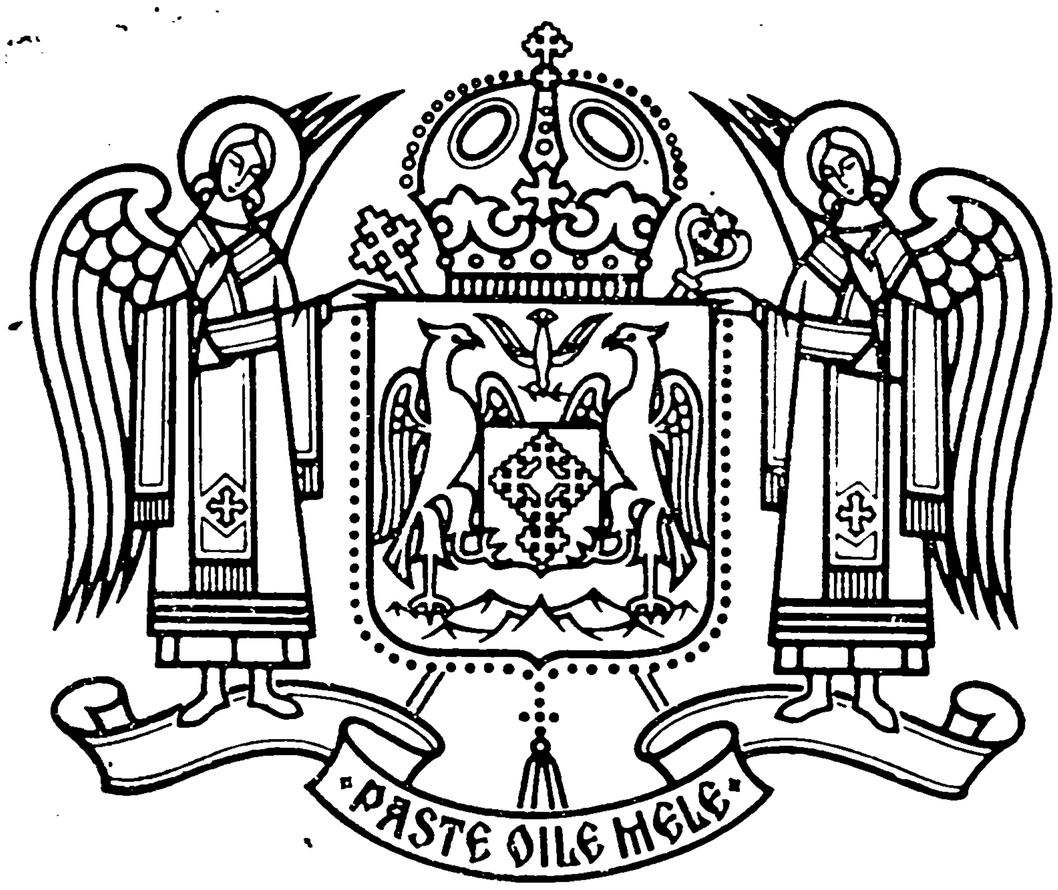
Pastorală la Învierea Domnului 1998 3

VIAŢA BISERICEASCĂ

Schimb de scrisori irenice cu prilejul sărbătorii Naşterii Domnului 1997 . . 7
Schimb de scrisori irenice cu prilejul praznicului Învierii Domnului 1998 . . 37
Participarea P. F. Patriarh Teoctist la funerariile P. S. Serafim al Atenei şi al întregii Grecii (Pr. dr. C. Coman) 53
Participarea P. F. Patriarh Teoctist la ceremoniile de întronizare a P. F. Hristodoulos ca arhiepiscop al Atenei şi al întregii Grecii (Pr. dr. Ion Chivu) 55
Alegerea, hirotonirea şi instalarea I. P. S. Iosif Pop, ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală şi Meridională . . 59
Consfătuirea pe probleme de învăţământ teologic şi religios — Bucureşti, 19 — 20 mai 1998 (Diac. prof. Nicu Octavian — cosilier patriarhal) . 61
Renaşterea spirituală a societăţii prin religia în şcoală († Teoctist Patriarhul României) 70
Participarea P. S. Episcop Nifon al Sloboziei şi Călăraşilor la întrunirea interortodoxă de la Tesalonic (Redacţia) 77
Participarea I. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei la întrunirea delegaţilor ortodocşi şi ai celor necalcedonieni, pentru pregătirea participării la cea de-a 8-a adunare generală a C. E. B. (Redacţia) . . 79
Participarea I. P. S. Daniel al Moldovei şi Bucovinei la Simpozionul ecumenic organizat de Fundaţia «Pro Oriente» în legătură cu «Purcederea Sfântului Duh» (Redacţia) 81
Participarea I. P. S. Daniel al Moldovei şi Bucovinei la întrunirea Comitetului Comun al Conferinţei Bisericilor Europene şi Consiliului Conferinţelor Episcopale Europene (Roma, 19 — 22 februarie 1998) 82
Comunitatea ortodoxă română «Buna Vestire» din Bruxelles la 20 de ani (Constantin Trancă) 83
Cronică (Pr. Nicolae Vladu) 89

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

Jertfă de înţelepciune şi faptă întemeietoare — 50 de ani de la trecerea la cele veşnice a Patriarhului Nicodim Munteanu (27 februarie 1948) (Ioan Dănilă) 96
Patriarhul Nicodim Munteanu, pildă de credinţă şi slujire (Cuvînt rostit de Prea Fericitul Patriarh Teoctist la slujba de pomenire a Patriarhului Nicodim — 1 martie 1998) 98
Aduceţi-vă aminte de înaintaşii voştrii — (Cuvînt rostit de P. F. Patriarh Teoctist, după slujba parastasului de 20 de ani de la trecerea la cele veşnice a Patriarhului Justinian Marina — 22 martie 1997) . . . 101
Comoară de daruri sufleteşti — Cuvînt rostit de P. F. Patriarh Teoctist, la comemorarea Patriarhului Justinian Marina, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întronizare — 5 iunie 1998) 104
Apărătorul pilduitor al Bisericii — (Cuvînt rostit de P. F. Patriarh Teoctist, la slujba de pomenire a Patriarhului Justinian Marina, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întronizarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — 6 iunie 1998) 108
Amintiri despre Patriarhul Justinian — († Bartolomeu, Arhiepiscopul Clujului) 110
Patriarhul Justinian — un vizionar al veacului ce va să vină — 50 de ani de la întronizare, 1948 — 6 iunie — 1999 (Diac. prof. Petru David) . 130

INV. 12.486
MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI
BIBLIOTECA ECUMENICĂ
"DUMITRU STANILOAE"
COTA: P I - 4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CXVI Nr. 1—6, IANUARIE—IUNIE 1998
BUCUREŞTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. S. TEODOSIE SNAGOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. S. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. DAMASCHIN SEVERINEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

Redactori : *Pr. CONSTANTIN DRĂGUȘIN*
Pr. DUMITRU DIMA.

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfinției Mitropoliți, Prea Sfinției Episcopi, Profesorii Facultăților de teologie, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, patriarhali și eparhiali, protopopi, preoți, candidați la titlul de doctor în teologie ș.a.

PASTORALE

INV.
MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI
BIBLIOTECA ECUMENICĂ
"DUMITRU STANILOAE"
COTA: P 1-4

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI, 1998

Iubiți fii și fiice duhovnicești,

HRISTOS A ÎNVIAT!

În această noapte sfântă, noapte de așteptare și de adâncă rugăciune, întunericul se risipește, orice frică dispare, nădejdea ne reînsuflețește, iar bucuria ne copleșește, căci Lumina cea neînserată a Dumnezeirii coboară peste oameni și peste întreaga fire, la fel ca acum aproape două mii de ani, când moartea a fost înghițită de Viață. După zilele îndurerate ale Pătimirii Domnului, care au culminat cu cântările Prohodului, în noaptea aceasta cu cetele cerești, intonăm imnul biruinței vieții asupra morții, a luminii asupra întunericului :

«Hristos a înviat din morți cu moartea pre moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le».

Sfintele Paști sunt, așa cum spune și cântarea noastră bisericească, «praznic al praznicelor și sărbătoare a sărbătorilor», căci Învierea Mântuitorului Hristos este dovada supremă a atotputerniciei iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Iubirea pentru «făptura mâinilor Sale» căzută, purtând «ranele păcatului», L-a adus pe Fiul lui Dumnezeu pe pământ, ea L-a ridicat pe Cruce și tot ea a săvârșit minunea negrăită a învierii firii noastre omenești prin slăvita Lui ridicare din morți.

Faptul Învierii Domnului este temelia de neclătinat a învățăturii noastre creștine, pe care Biserica a primit-o de la Sfinții Apostoli. Fără Învierea lui Hristos este cu neputință mântuirea noastră, izbăvirea noastră de sub puterea păcatului, lucru pe care îl mărturisește și Sfântul Apostol Pavel : «*Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră, sunteți încă în păcatele voastre*» (I Cor. 15, 17). Însă, același Apostol ne încredințează : «*Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți*» (I Cor. 15, 20). Sărbătoarea Învierii Domnului aduce, așadar, omenirii posibilitatea unui alt mod de viață, o viețuire în har, o viețuire în dorința arzătoare de a fi aproape de Iisus și de a-I asculta cuvintele Lui, asemenea celor doi călători întâlniți pe drumul Emausului. Și noi suntem niște călători pe acest pământ. Și fericiți suntem că pe calea mersului nostru din această noapte plină de lumină, Îl întâlnim aici — și în fiecare sfânt locaș — pe Iisus Cel

înviat, așa cum L-au întâlnit Sfintele purtătoare de mir și ceilalți Apostoli, deschizându-le mintea ca să înțeleagă Scripturile. Spre a-i întări în credință pe cei îndoielnici sau înfricoșați, Iisus cu aceeași iubire biruitoare le spune lor și nouă, tuturor :

«*Vedeți mâinile Mele și picioarele Mele, că Eu Însumi sunt ; pipăiți-Mă și vedeți că duhul nu are carne și oase așa cum Mă vedeți pe Mine că am*» (Luca 24, 39). În aceste prime întâlniri cu ucenicii Săi, Mântuitorul Hristos îi convinge de realitatea învierii Sale și de veșnicia învățăturii adusă de El pe pământ. Însă cea mai de seamă încredințare dată lor și nouă, tuturor, celor ce ne-am învrednicit să-I adeverim învierea, este cuvântul : «*Iată, voi sunteți martorii acestora*» (Luca 24, 48).

Iubiți frați și surori în Domnul,

A fi martor înseamnă a susține și a apăra cu orice preț Adevărul, nu în singurătate, ci înaintea oamenilor. Însă, pentru creștini, este vorba nu de adevărul rece, relativ și adesea nemilos al nedesăvârșitei judecăți omenești, ci de Adevărul dumnezeiesc întrupat pentru noi și Care ne-a învățat că între adevăr și viață, între adevăr și comuniunea de iubire nu există nici o diferență. Adevărul nutrește viața, o ocrotește, nu o rănește, o înnoiește neîncetat, o înfrumusețează pururea, iar viața cea adevărată și nestricăcioasă este cu putință doar în Cel care ni S-a descoperit drept «Calea, Adevărul și Viața» (Ioan 14, 6), doar Iisus Hristos — Fiul lui Dumnezeu. Lui, Adevărului care iubește, Se jertfește și mântuiește, Îi este chemat să-I fie martor credinciosul, împlinind astfel cuvântul dumnezeiesc : «*...Îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și până la marginea pământului*» (Fapte 1, 8). Cel ce mărturisește pentru Hristos arată semenilor lui că nu teorii despre viața de dincolo a adus Creștinismul, ci un fapt hotărâtor pentru cursul existenței noastre pământești și de după moarte : Învierea lui Hristos din morți, evenimentul unic ce a inaugurat vremea harului, a posibilității înălțării omului către modelul dumnezeiesc după care a fost creat, a deschiderii porților Împărăției lui Dumnezeu pentru cei ce se întorc la Creatorul lor, prin Hristos. Mărturisind Învierea cu trupul a Domnului, fiecare dreptcredincios afirmă deoptrivă credința sa de neclintit, atât în veșnicia sufletului, cât și în cea a trupului, fiindcă atât sufletul cât și trupul omului sunt menite să se împărtășească de bucuria vieții în Împărăția lui Dumnezeu. Mai mult chiar, a fi martor al Învierii înseamnă a crede și a vesti că omul și toată creația văzută sunt împreună chemați la desăvârșire în harul Duhului Sfânt. Învierea Domnului este temeiul învierii spirituale a omului, care, la rândul ei, trebuie să devină începutul restaurării întregii zidiri.

Iubiții mei,

Apostolii au fost primii martori ai vieții, faptelor, pătimirii și proslăvirii Fiului lui Dumnezeu, de la chemarea lor la apostolat și până la Înălțarea Domnului la cer. Începând de la Cincizecime, și până la sfârșitul vieții lor pământești, Sfinții Apostoli devin martorii neînfricați

ai Învierii lui Hristos. Pilda lor a fost curând urmată de cetele de martiri ai Bisericii, care și-au pecetluit mărturisirea credinței în Dumnezeirea și Învierea Domnului prin acceptarea torturilor și a morții din mâna celor necredincioși, a vrăjmașilor Adevărului. Tăria acestor martori ai lui Hristos provenea din încrederea lor în făgăduința Celui pentru care pătimeau : «*Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri*» (Matei 10, 32). Dar, nu mai mică le era și teama de a se lepăda în fața lumii de Mântuitorul lor, Care îi previne : «*Dar de cel ce se va lepăda de Mine în fața oamenilor, de acela Mă voi lepăda și Eu în fața Tatălui Meu, Care este în ceruri*» (Matei 10, 33). Știind cât de important este pentru omenire ca martorii Săi să nu pregete sau să înceteze să dea mărturie pentru Adevăr, până la a doua Sa venire pe pământ, Hristos le spune și acestora : «*Că tot cel ce se va rușina de Mine și de cuvintele Mele, în neamul acesta desfrânat și păcătos, de acela și Fiul Omului Se va rușina, când va veni întru slava Tatălui Său, cu sfinții îngeri*» (Marcu 8, 38).

În îndatorirea noastră de mărturisire a biruinței Învierii și a Adevărului asupra morții și a amăgirii păcatului, trebuie să ne sprijinim pe credința apostolică, dar și pe evidența lucrării acestei învieri în sufletele și în întreaga noastră ființă. Nu putem fi cu adevărat martorii Învierii lui Hristos în lumea de astăzi, dacă nu facem experiența învierii Lui, în primul rând, în adâncul făpturii noastre, prin harul Duhului Sfânt. Iată ce ne învață în această privință unul dintre marii Părinți ai Bisericii Ortodoxe, Sfântul Grigorie Palama : «Nu poți să dobândești experiența lui Dumnezeu sau pe cea a Învierii lui Hristos numai pentru că te gândești sau vorbești de ea... Dacă te gândești de mii de ori la comorile divine, la Învierea lui Hristos, fără să le probezi cu experiența ochilor duhovnicești care depășesc orice gândire, nu vezi nimic și nu posezi nici un lucru divin. Am vorbit de ochii duhovnicești, fiindcă în ei se arată puterea Duhului care îți permite să vezi și să experiezi Învierea lui Hristos». Dar curățirea ochilor spirituali nu poate fi atinsă fără a feri ochii trupești și mintea de priveliștea tot mai largă, tot mai îmbietoare și mai diversificată a formelor păcatului — această năprasnică forță distrugătoare de vieți individuale, de familii, dar și de întregi societăți umane. Acest adevăr este îndatorat să-l propovăduiască neîncetat martorul Învierii lui Hristos, căci Învierea este moartea păcatului, în timp ce păcatul este tăgăduirea întru pierzanie a Învierii și a vieții veșnice.

Iubiți părinți slujitori și frați creștini,

Trăim un sfârșit de veac și de mileniu creștine, în care cele mai frumoase cuvinte adresate oamenilor vreodată «*Bucurați-vă !*» (Matei 28, 9) — cuvinte rostite de Mântuitorul Iisus Hristos după slăvita Sa Înviere — sunt adesea acoperite de vuietul unei lumi care, uitând parcă vocația evanghelică a păcii lăuntrice, a curăției și a bucuriei mântuirii, este tot mai frământată, tot mai dezbinată și tot mai descumpănită. Freamătul acesta crescând îi face pe mulți dintre semenii noștri tot mai insensibili la chemarea dumnezeiască, încercările și durerile înmul-

ținându-se când nu se mai caută cu sinceritate călăuzirea din partea Celui care ne-a spus : «*Fără Mine nu puteți face nimic*» (Ioan 15, 5). Biserica noastră Ortodoxă a spus și va repeta că doar faptul de a recunoaște existența unei grave crize spirituale și morale nu este suficient pentru a o zăgăzui. Atâta timp cât mădularele ei, adică toți credincioșii dreptmăritori, nu vor mărturisi pentru Adevărul-Hristos — cu glasul și cu fapta de iubire — egoismul, nepăsarea, ura, răzbunarea și violența vor continua să lovească și să rănească adânc, păcatul pruncuciderii va continua să pustiiască acest neam, păcatul împotriva firii va continua să pervertească, vătămătoarele deprinderi care asaltează pe mulți dintre copiii și tinerii noștri vor continua să piardă vieți și suflete neprețuite pentru care S-a jertfit și a înviat Hristos.

De aceea, cu părintească iubire și îngrijorare îmi îndrept gândul și îndemnul către toți cei care se simt cu adevărat fii buni și credincioși ai Sfintei noastre Biserici, către preoți, monahi, către toți cei aflați în slujba țării, tineri și vârstnici, către mamele și surorile noastre, rugându-i să devină martori neobosiți ai Învierii lui Hristos și purtători ai virtuților și valorilor noastre creștine tradiționale — iubirea, iertarea, buna înțelegere, respectul față de cei de alt neam sau de altă credință, într-o societate care nu poate renaște spiritual și material decât pe sănătoasa temelie creștină, izvor de unitate între noi, fiii acestei țări, și chezășie a unor zile mai bune și a dăinuirii neamului românesc, cu identitatea sa spirituală în împreună-viețuire cu alte popoare ale Europei și ale lumii.

Neîndepărtându-ne de Biserică, unde aflăm adevărul de credință mântuitor și de unde izvorăște harul dumnezeiesc al Sfintelor Taine, să ne înveșmântăm, cum spune Apostolul Pavel, cu «*platoșa dreptății*», să luăm «*pavăza credinței*», cu care putem stinge *toate săgețile cele arzătoare ale vicleanului*» (Efeseni 6, 14, 16) și să ne împodobim viața cu jertfa iubirii față de cei în suferință : bătrâni părăsiți, copii abandonați, bolnavi și toți cei săraci, care nu se pot împărtăși întru totul de bucuria acestei sărbători. În felul acesta mărturisim mai deplin adevărul Învierii lui Hristos și trăim atât bucuria cât și încercările ce definesc mersul actual al țării noastre. Sorbind din nesecata tradiție de spiritualitate a Bisericii și făcând din Hristos Cel înviat singurul dreptar al vieții noastre, să rugăm pe Milostivul Dumnezeu să reverse harul bucuriei Sfintelor Paști peste noi toți, peste frații români de pretutindeni și peste fratele nostru întemnițat Ilie Ilașcu și cei împreună cu dânsul, spre a fi mereu martori statornici ai lui Hristos, Biruitorul celui mai cumplit rău — moartea, Care ne va izbăvi din orice necazuri trecătoare, spre slava și lauda Prea Sfintei Treimi.

Dorindu-vă dobândirea acestor mulțumiri, Părintele vostru duhovnicesc vă îmbrățișează cu iubire sfântă și vă vestește :

HRISTOS A ÎNVIAT !

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCHIMBUL DE SCRISORI IRENICE ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU ÎNTÂISTĂTĂTORI AI BISERICILOR CREȘTINE ȘI CU ALTE PERSONALITĂȚI, CU PRILEJUL SĂRBĂTORII NAȘTERII DOMNULUI ÎN ANUL 1997

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului 1997 și a Anului Nou 1998, Întâistătătorii Bisericilor creștine și-au trimis — ca în fiecare an — scrisori irenice, în care și-au exprimat bucuria prilejuită de aceste Sărbători și au adresat urări de sănătate, pace și spor duhovnicesc atât personal, cât și ierarhilor, clerului și fiilor duhovnicești ai Bisericilor pe care le păstoresc. Aceste Sărbători au constituit un prilej de rememorare a contactelor directe dintre conducătorii bisericești și Bisericile creștine din întreaga lume în acest an, scrisorile irenice punând în lumină bogăția de evenimente bisericești a anului 1997.

Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* a trimis scrisoare irenică Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, Bisericilor Ortodoxe Orientale, Sanctității Sale Papa Ioan Paul II, Președintelui Conferinței Internaționale a Episcopilor vechi-catolici, Arhiepiscopului de Canterbury, Primat al Comuniunii Anglicane din întreaga lume, conducătorilor Bisericilor Luterane din diferite țări, conducătorilor Organizațiilor ecumenice internaționale, unor ierarhi ce păstoresc în diaspora ortodoxă, precum și ierarhilor români din Diaspora.

Scrisoarea trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* Sanctității Sale *Bartolomeu I*, Arhiepiscopul Constantinopolului — Noua Romă, Patriarhul Ecumenic, a avut următorul conținut:

«Sanctitatea Voastră,

În aceste zile, creștinătatea sărbătorește evenimentul de răscruce al istoriei, Întruparea Fiului lui Dumnezeu și Nașterea Sa

ca om din Fecioara Maria și prin adumbrirea Sfântului Duh. Fapt unic în viața omenirii, împlinit în haina smereniei desăvârșite, Nașterea Pruncului Iisus Hristos avea să unească din nou cerul cu pământul, mântuind lumea din robia păcatului și a morții și ridicând pe om la comuniunea de viață veșnică a Sfintei Treimi.

În lumina acestei certitudini și a acestei speranțe, sfârșim anul 1997 de la Nașterea lui Hristos și ne îndreptăm spre Noul An, 1998.

Fie ca Lumina ce izvorăște din smerenia Peșterii Betleemului să fie omenirii ghid de viață în Noul An și în cei care vor urma! Fie ca bunătatea Pruncului Iisus, Dumnezeu-Omul, să constituie fundament al iubirii între fiii aceluiași Părinte ceresc, îndepărtând spectrul urii între frați, al stărilor conflictuale între popoare, al extremismelor de tot felul, al marilor confuzii religioase.

În duhul acestei rugăciuni, salutăm frățește pe Sanctitatea Voastră, clerul și credincioșii Sfintei Biserici a Patriarhiei Constantinopolului, rugând pe «Marele Arhiereu Care a străbătut cerurile... Iisus, Fiul lui Dumnezeu» (Evrei 4, 14) să facă parte omenirii de bucuria pe care au avut-o păstorii Betleemului la auzul cuvintelor: «Nu vă temeți... Căci iată, vă vestesc bucurie mare, care va fi pentru tot poporul» (Luca 2, 10).

Cu frățească dragoste întru Hristos Domnul,

† *TEOCTIST,*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Scrisori irenice similare au fost adresate de către Prea Fericirea Sa și celorlalți Întâistătători de Biserici Ortodoxe, precum și șefilor de Biserici creștine și personalităților ecumenice :

1. Prea Fericirea Sa Petros VI, Papă și Patriarh al Alexandriei și al Întregii Africi.
2. Prea Fericirea Sa Ignatios IV, Patriarh grec ortodox al Antiohiei și al Întregului Orient.
3. Prea Fericirea Sa Diodoros I, Patriarh grec ortodox al Ierusalimului.
4. Sanctitatea Sa Alexey II, Patriarh al Moscovei și al Întregii Rusii.
5. Sanctitatea Sa Pavle, Arhepiscop de Pec, Mitropolit al Belgradului-Karlovci, Patriarh al Serbiei.
6. Sanctitatea Sa Maxim, Patriarh al Bulgariei.
7. Sanctitatea Sa Ilia II, Patriarh Catolic al Întregii Georgii.
8. Prea Fericirea Sa Chrysostomos, Arhiepiscop al Ciprului — Noua Justiniana.
9. Prea Fericirea Sa Seraphim, Arhiepiscop al Atenei și Întregii Grecii.

10. Prea Fericirea Sa Anastasios, Arhiepiscop al Tiranei şi Întregii Albanii.
11. Prea Fericirea Sa Basil, Mitropolit al Varşoviei şi Întregii Polonii.
12. Prea Fericirea Sa Dorotej, Arhiepiscop de Praga, Mitropolit al Cehiei şi Slovaciei.
13. Eminenţa Sa John, Arhiepiscop de Karelia şi al Întregii Finlande.
14. Eminenţa Sa Jeremias, Mitropolit de Franţa, Exarh de Iberia.
15. Eminenţa Sa Damaskinos, Mitropolit de Elveţia, Exarh de Europa.
16. Eminenţa Sa Mitropolitul Pantelimon II, Mitropolit de Tesalonic.
17. Prea Fericitul Theodosius, Arhiepiscop de Washington, Mitropolit al Întregii Americi şi Canada.
18. Prea Fericirea Sa Vladimir, Mitropolit de Kiev şi al Întregii Ukraine.
19. Eminenţa Sa Theodosios, Arhiepiscop de Tokyo, Mitropolit al Întregii Japonii.
20. Înalt Prea Sfinţitul Victorin, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Române pentru America şi Canada.
21. Înalt Prea Sfinţitul Serafim, Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania şi Europa Centrală.
22. Prea Sfinţitul Nathaniel, Episcop de Detroit al Episcopiei Ortodoxe Române din America.
23. Sanctitatea Sa Karekin I, Patriarh Suprem Catolicos al tuturor Armenilor.
24. Sanctitatea Sa Aram I, Catolico. Armean al Ciliciei.
25. Sanctitatea Sa Shenouda III, Papă şi Patriarh al Alexandriei.
26. Sanctitatea Sa Abbuna Paulos, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Etiopiene.
27. Sanctitatea Sa M.oran Baselios Mar Thoma Mathews II, Patriarh Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene de Est.
28. Sanctitatea Sa Ignatius Zakka I. Ivas, Patriarh Ortodox Sirian al Antiohiei.
29. Sanctitatea Sa Mar Dinkha IV, Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene din Est.
30. Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II, Cetatea Vaticanului.
31. Eminenţa Sa Mons. Karl Lehman, Preşedintele Episcopilor Catolici în Germania.
32. Eminenţa Sa Antonius Jean Glazemaker, Arhiepiscop de Utrecht.
33. Graţia Sa George Leonard Carey, Arhiepiscop de Canterbury.
34. Excelenţa Sa Dr. Klaus Engelhard, Preşedintele Bisericii Evanghelice a Germaniei.
35. Eminenţa Sa Karl Gustav Kammar, Arhiepiscop de Uppsala şi Primat al Bisericii Luterane a Suediei.
39. Mr. Ishmael Noko, Secretar General al Federaţiei Luterane Mondial al Bisericilor.
37. Revd. Dr. Keith Clements, Secretar General al Conferinţei Bisericilor Europene.
38. Revd. Dr. Milan Opocensky, Secretar General al Alianţei Reformate Mondiale.

39. Mr. Ishmael Noko, Secretar General al Federației Luterane Mondiale.
40. Card. Silvano Piovanelli, Arhiepiscopul Florenței.

La rândul Său, Prea Fericitul Părinte Patriarh **Teoctist** a primit scrisori irenice de la Întâistătătorii și Șefii de Biserici mai sus menționați, precum și de la personalități ecumenice.

Redăm în continuare, în întregime, scrisorile irenice primite de către Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*.

1. Sanctitatea Sa **Bartolomeu I,** Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului — Noua Romă.

«Nr. 1193

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române,

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă frățește întru Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri

Toiag din rădăcina lui Iesei a ieșit și odihnitu-s-a peste El duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii, al sfatului, puterii, cunoștinței și bunei credințe. Și în fiecare an, prăznuim aceasta nu ca pe un fapt de mult săvârșit, de care ne aducem doar aminte, ci ca pe un fapt ce neîncetat se săvârșește în Biserica Domnului nostru Iisus Hristos și se va săvârși până la sfârșitul veacurilor.

Hristos nu S-a născut numai o singură dată, acum aproape două mii de ani, din Fecioara prea curată, în peștera Betleemului. El Se naște și astăzi în inimile noastre ori de câte ori trăim existențial taina mai presus de fire a dumnezeiești chenoze. Născându-Se în ființa noastră, El ne descoperă judecata cea întru dreptate, mustrarea cea dreaptă și puterea cuvântului gurii Sale pe care-l trăiește petrecând pe pământ. Mai mult ca oricând, astăzi este nevoie să ne împărtășim și să ne însușim această putere a cuvântului gurii Sale, deoarece mulți prooroci mincinoși s-au ivit și cu prea vicleană înșelăciune pe cei mulți îi duc la rătăcire, iar vrăjmașul cel dinainte de veci a urât binele și pe om îl dușmănește, se preface chiar în înger de lumină pentru a rătăci, dacă se poate, până și pe cei aleși.

Dar Domnul nostru, Care cu dreptate încinsu-Și-a coapsa și cu adevăr coasta Și-a întărit (Is. 11, 5), nu va judeca după omeneasca judecată, nici nu va mustra după grăirea în deșert, ci va smeri aceste judecăți cu adevăr și întru dreptate judecând.

Așadar, pregustând bucuria veacului ce va să fie, de care tot pământul se va umple ca pe Domnul să cunoască, și trăind în parte acest

fapt în duhul comuniunii Sfintelor Biserici, ne adresăm prea prețuitei Voastre Prea Fericiri prietene pentru a ne face împreună părtași bucuriei întrupării lui Dumnezeu, întrupare prin care ne-am îndumnezeit. Împreună cu alcătuitorul sfintelor cântări, tuturor strigăm cu mare bucurie :

Hristos Se naște, slavă înălțați !

Cu acestea, călduros îmbrățișând frățește pe prea iubita Voastră Prea Fericire și pe cinstiții Ierarhi din jurul Prea Fericirii Voastre și duhovnicește bucurându-ne de prea cucernicul cler și binecredinciosul popor al Prea Sfintei Biserici pe care o arhipăstoriți, Vă urăm să prăznuiți cu toții după cuviință aceste zile sfinte, să întâmpinați și să petreceți cu bucurie și binecuvântări Anul Nou al bunătății harului lui Dumnezeu.

Cu adâncă dragoste în Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Domnul păcii, Care în Betleemul Iudeii S-a născut, și aleasă cinstire rămânem,

Al prea cinstitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos,

ss / † BARTHOLOMAIOS
al Constatinopolului

Crăciun 1997»

2. Eminența Sa **Petru,** Papă și Patriarh al Alexandriei și al Întregii Africi.

«Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogea și
Patriarh al României,

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă în Domnul, cu mare și aleasă bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre !

«Mulțumiri aducem în numele lui Iisus Hristos și nu facem zadarnic harul care prin El în noi s-a sălășluit. Venirea în trup a Domnului s-a făcut izbăvire de moarte și mântuire pentru întreaga zidire».

Sf. Atanasie cel Mare

Cu prilejul întru-tot-cinstitelor și de-mare-bucurie-lumii-aducătoarele Praznice ale bunei noastre credințe — Nașterea după trup a Domnului nostru, Arătarea Sfintei Treimi la Iordan și Noul An al bunătății Domnului —, din țara Egiptului, care, după cuvântul celui între sfinți Părintelui nostru Ioan Gură de Aur, «a primit și a scăpat pe Hristos atunci când a fugit de mulțimile sângeroase împotriva Lui făcute», venim în cuget (vizită) spre a cerceta pe prea cinstita Voastră Prea Fericire prietenă și ne rugăm Dumnezeului păcii ca întru mulți ani să prăznuiți aceste prea lăudate sărbători ale pogorârii Lui celei necuprinse

cu mintea. Domnul să dăruiască Prea Fericirii Voastre și cinstiților Ierarhi ai Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române un An Nou împlinit în toată îmbunarea cea de sus, mângâierea și bucuria duhovnicească.

Cu acestea, încă o dată îmbrățișându-Vă cu bucurie întru Domnul, rămânem,

Al prea iubitei și mult doritei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

ss / † PETROS
al Alexandriei

în Marea Cetate a Alexandriei
Crăciun 1997».

3. Prea Fericirea Sa **Ignatie IV,** Patriarhul Antiohiei şi al Întregului Orient.

«Nr. 94/19

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite TEOCTIST,
Patriarh al României,

Prea iubit și mult dorit frate și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă frățește în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm venerabilei Voastre Prea Fericiri !

Iată, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am învrednicit să prăznuim încă o dată Taina bunei credințe, Taină care este mai presus de fire, prea minunată și întrece toată mintea, căci Dumnezeu, Cel fără început și necunoscut în ființa Sa, în trup S-a arătat. «Și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Sa, slavă ca a unuia născut din Tatăl, plin de har și adevăr» (Ioan I, 14). Pentru aceasta, îngerii preaslăvesc, oamenii se bucură și toate sunt covârșite de negrăita bucurie. «O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu ! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât de nepătrunse căile Lui !» (Rom. 11, 33). Dumnezeu S-a arătat în trup și S-a deșertat pe Sine de slava Sa luând chip de rob.

Deci, pe bună dreptate, Biserica își cheamă fiii la Praznicul bucuriei duhovnicești, zicând : «Hristos Se naște, slavă înălțați, Hristos din ceruri întâmpinați-L, Hristos pe pământ înălțați-vă, cântați Domnului tot pământul !».

Și noi, miluiți de Dumnezeu, ne împărtășim din veselia duhovnicească și bucuria care a cuprins toate inimile. Totodată, dorim ca — după obiceiul străvechi al scrisorilor irenice —, să venim cu gândul înaintea prea iubitei Voastre Prea Fericiri și, îmbrățișându-Vă frățește, Vă adresăm cele mai bune urări, că «S-a născut nouă Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în Cetatea lui David». Rugăm fierbinte pe Dumnezeu, în a Cărui stăpânire sunt anii și vremurile, să Vă dăruiască un An Nou plin de binecuvântările Cerului.

Cu acestea, călduros îmbrățișându-Vă încă o dată cu sfântă sărutare în Hristos Iisus, Care S-a născut, urăm prea iubitei și mult doritei Voastre Prea Fericiri sănătate trupului și sufletului, întru mulți ani ! Domnul să Vă ajute ca împreună cu II.PP.SS. și PP.SS. Arhierei din jurul Prea Fericirii Voastre să prăznuiți în mijlocul prea cucernicului cler și binecredincioșilor Prea Sfintei Biserici Române sfintele sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Botezului Domnului, precum și multe alte sărbători în pace, dragoste și înțelegere.

În Damasc, Crăciunul 1997.

Al prea cinstitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos, Cel ce S-a născut,

ss / † IGNATIE IV
al Antiohiei»

4. Prea Fericirea Sa **Diodor I,** Patriarhul Ierusalimului.

«Prea Fericite TEOCTST,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Locum Tenens al Cezareii Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Arhiepiscop al Bucureștilor,

Sfântă îmbrățișare întru Hristos Iisus, Cel ce mai presus de fire din Fecioară S-a născut !

Întru dragostea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, Care pentru noi Prunc S-a făcut, comunicând frățește cu prea iubita Voastră Prea Fericire și dorind să auzim numai de bine, în cuget venim de la Betleemul Sfânt pentru a Vă adresa praznicala salutare cu prilejul sărbătorii celei mai presus de fire Nașteri după trup a Mântuitorului nostru Hristos, care toată lumea a bucurat.

În aceste zile prea luminat slăvim în sf. Biserică împreună cu îngerii pe Cuvântul Cel dinainte de veci «după porunca veșnicului Dumnezeu cunoscut la toate neamurile» (Rom. 16, 26). Și mai ales în Peștera de Dumnezeu primitoare, «în care S-a culcat Hristos, Dumnezeul nostru, Cel necuprins», atunci când vom săvârși Jertfa cea fără de sânge vom pomeni numele prea iubitei Voastre Prea Fericiri și ne vom ruga pentru sănătatea trupească și sufletească a Prea Fericirii Voastre și bunăstarea Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române și vom cere de la Domnul progres duhovnicesc pentru toată obștea credincioșilor români.

Suntem încredințați că, la Cina duhovnicească a Sfintei Liturghii de Crăciun și Prea Fericirea Voastră Vă veți ruga pentru Prea Sfânta Biserică a Ierusalimului, pentru pacea a toată lumea și mai ales pentru ca mult dorita pace să se instaureze și să domnească și la Locurile Sfinte, de unde a fost propovăduită până la marginile pământului odată cu Evanghelia și învățătura lui Iisus Hristos «potrivit cu descoperirea tainei celei ascunse din timpuri veșnice, iar acum arătată prin Scripturile proorocilor» (Rom. 16, 25—26).

Vă rugăm Prea Fericite să transmiteți cordialele noastre urări de felicitare II.PP.SS. și PP.SS. Arhierei ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar prea bine credincioșilor români iubitori de Hristos binecuvântările Sfintei Peșteri în care S-a născut Domnul.

Cu mult dor și adâncă tresăltare pricinuită de emoția pe care o trăim la acest Praznic, Vă îmbrățișăm și Vă urăm ca Noul An să fie plin de bunătățile cerești și aducător de tot binele.

Al de-Dumnezeu-păzitei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

ss /† DIODOROS I
Patriarh al Ierusalimului

În Sfânta Cetate a Ierusalimului
Nașterea Domnului 1997»

5. Sanctitatea Sa **Alexei** al Moscovei și al Întregii Rusii.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștiului,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Prea Fericirea Voastră,

Moscova, Nașterea lui Hristos
1997/'98

Prin mila lui Dumnezeu răsună din nou în inimile noastre cântarea îngerilor : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire !» (Luca 2, 14).

Cu teamă și cu evlavie ne aflăm astăzi în fața tainei de nepătruns a mântuirii noastre, întrucât Dumnezeu, Care ține totul în mâna Sa dreaptă și este lăudat de oștile îngerilor, Se naște în peșteră, dându-ne un exemplu de dragoste și smerenie.

«Acum s-a făcut mântuirea și puterea și împărăția Dumnezeului nostru» (Apoc. 12, 10), iar Creștinismul vine să se încline în fața Copilului sfânt aflat în iesle — în fața lui Dumnezeu, Care S-a revelat în infailibilitatea Cuvântului. În toate părțile pământului răsună vestea biruitoare, «Dumnezeu este cu noi», iar sufletul uman este încurajat de speranță, în timp ce lumea, sfâșiată de dezordine, războaie și lupte, înalță până la Ceruri rugăciunile sale arzătoare pentru ca dragostea să crească și orice diviziune să fie depășită, pentru ca «Împărăția lumii să ajungă a Domnului nostru și a lui Hristos» (Apoc. 11, 15).

Vă salut cu cordialitate Prea Fericirea Voastră cu ocazia sărbătorii mântuitoare a lumii, Nașterea lui Hristos și Vă urez sănătate din toată inima, pentru ca, împreună cu credincioșii iubitori de Hristos încredințați grijii Voastre, să-L slăviți pe Hristos, Mântuitorul născut în Betleem, Care ne-a dat bucuria comuniunii cu Dumnezeu și cunoașterea dragostei Sale nemărginite.

Vă îmbrățișăm, Prea Fericirea Voastră, cu sărutare sărbătorească și rămânem, cu dragoste frățească în Hristos nou născut,

ss /† ALEXEI
Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii»

6. Sanctitatea Sa **Pavle** Patriarhul Serbiei.

«PATRIARHIA SERBIEI
Anul Domnului 1997, Belgrad

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei,
Patriarh al României,

Iubit frate în Hristos, ne adresăm Prea Fericirii Voastre cu cele mai calde salutări.

Cu prilejul praznicului Nașterii Domnului și al Anului Nou 1998, Vă trimitem cele mai sincere felicitări frățești și cele mai bune urări împreună cu bucuria salutului sârbesc :

PACE DOMNULUI — HRISTOS S-A NĂSCUT !

Întruparea și Nașterea Domnului pe pământ este cel mai mare și tulburător eveniment în istorie după crearea omului și a lumii. Sunt astfel două evenimente asemănătoare. La facerea omului, Dumnezeu este chipul său, icoana sa, dar în lume omul va rămâne muritor. La întruparea Sa pe pământ numai Dumnezeu va fi Dumnezeu și Om.

Dumnezeu pe pământ nu e nimic altceva decât viață dumnezeiască ; dumnezeiescul adevăr și binele ; dumnezeiasca iubire ; căci în Hristos Dumnezeu și om, întrupat și născut la Betleem «Cuvântul s-a făcut trup și a sălășluit între noi» (Ioan 1, 14). Astfel s-a înfăptuit izbânda omului asupra păcatului, morții și diavolului. Fiul lui Dumnezeu a venit în lume «ca să caute și să mântuiască pe cel pierdut» (Matei 18, 11).

Aceasta e taina întrupării lui Dumnezeu și a mântuirii omului la «împlinirea vremii» (Gal. 4, 4) pe care a rânduit-o Domnul. De atunci cerul s-a deschis și Fiul lui Dumnezeu a devenit Fiul Omului.

Cu aceste gânduri rămânem al Prea Fericirii Voastre frate iubitor și slujitor în Hristos,

ss / † PAVLE
Patriarhul Serbiei»

7. Sanctitatea Sa **Maxim,** Patriarhul Bulgariei.

«Prea Fericitul TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
București

Sofia, Crăciun 1997

Prea Fericirea Voastră,

Vă salut, cu dragoste frățească, cu ocazia marii sărbători a Nașterii mântuitoare a lui Sriștos și a Anului Nou 1998.

Îl slăvim cu inimi pline de bucurie pe Cel care a venit pe pământ pentru mântuirea noastră, «Dumnezeu Atotputernic, Domn al păcii», cu imnul «Hristos S-a născut — slăviți-L !»

Mă rog pentru ca nou născutul din Betleem — Domnul Iisus Hristos — să Vă binecuvânteze pentru ca noul an să fie un an de prosperitate pentru Sfânta Biserică, un an de pace și bună voire între oameni. Vă urez ca El să dea Prea Fericirii Voastre putere, sănătate și binecuvântare în slujirea Sfintei Voastre Biserici și pentru binele Sfintei Ortodoxii.

Un Crăciun și un An Nou fericit — 1998 !

Ne încredințăm sfintelor voastre rugăciuni și rămân al Prea Fericirii Voastre credincios frate și coliturghisitor în Domnul,

ss / † MAXIM
Patriarhul Bulgariei»

8. Sanctitatea Sa **Ilia II,** Patriarh Catolicos al Întregii Georgii.

«*Prea Fericitul TEOCTIST,*
Patriarhul României

Crăciun 1997

Prea Fericirea Voastră,

Prin mila lui Dumnezeu sărbătorim încă o dată marea sărbătoare a Crăciunului, fericiți să-L întâlnim spiritual pe Domnul nostru ca pe «Lumina adevărată care luminează orice om venit pe lume». Simțim încă o dată că Dumnezeu este nu numai Lumină, ci, după cum spune Sfântul Apostol Ioan Teologul, Dumnezeu «este dragoste ; și cel care sălășluiește în dragoste, sălășluiește în Dumnezeu și Dumnezeu în el». În zilele noastre, atât de complicate și de controversate, avem foarte mare nevoie de unitatea Luminii și a Dragostei. O asemenea unitate a fost și va fi întotdeauna un lucru foarte important : o ființă umană va deveni vreodată parte a unei asemenea Unități Divine ?

Vă transmitem, Prea Fericirea Voastră, în numele Bisericii Ortodoxe Georgiene și al meu personal salutări cordiale cu dragoste în Iisus Hristos și felicitări cu ocazia Crăciunului și a Anului Nou. Înălțăm rugăciuni către Domnul, pentru ca noul an să fie unul al păcii și dragostei, un an al reînnoirii spirituale și al reconcilerii.

Vă urez sănătate, ani mulți de viață fericită și pașnică și bunăstare pentru Sfânta Voastră Biserică și Țară.

ss / † ELIA II
Patriarh Catolicos al Întregii Georgii»

9. Prea Fericirea Sa **Hrysostomos,** Arhiepiscopul Ciprului.

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite TEOCTIST,
Mitropolit al Ungrovlahiei,
Arhiepiscop al Bucureștilor și
Patriarh al României,

Prea iubit și mult dorit frate și împreună liturghisitor, călduros îmbrățișându-Vă frățește întru Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri !

Astăzi Hristos din Fecioară se naşte în Betleem ! Astăzi Cel fără început binevoieşte început să primească şi Cuvântul trup Se face ! Astăzi Fiul lui Dumnezeu, fiu al omului Se face şi omenirea cea căzută primeşte în mijlocul ei pe Mântuitorul şi Izbăvitorul de veacuri aşteptat, pe Cel Care binevesteşte întregii lumi mântuirea şi răscumpărarea atât de dorite, pe Cel Care ne dăruieşte pacea ce covârşeşte toată mintea.

Astăzi toate s-au umplut de bucurie la vederea luminii ce cu adevărat tuturor luminează adevărul. Puterile cereşti se bucură şi Pământul împreună cu oamenii se veseleşte. Lumea de aici laudă împreună cu oştile cereşti pe Dumnezeu Cel în Treime preamărit glas înălţând — «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace întru oameni bunăvoire».

Şi noi, făcându-ne părtaşi acestei bucurii şi veselii duhovniceşti, în cuget venim înaintea Prea Fericirii Voastre după obiceiul sfânt şi frăţeasca îndatorire spre a Vă adresa călduroase felicitări cu prilejul acestui mare Praznic ce vesteşte începutul mântuirii lumii. Totodată, urăm călduros prea cinstitei Voastre Prea Fericiri ca Mântuitorul, Care pentru noi S-a întrupat şi din Pururea Fecioară Maria S-a născut, să Vă păzească în deplină sănătate întru cât mai mulţi ani, să plinească toate cererile cele de mântuire pe care din inimă le înălţaţi la Domnul pentru mântuirea poporului celui numit cu numele lui Hristos şi să Vă dăruiască noul an al bunătăţii Sale paşnic, bun şi plin de toată darea cea bună, care de sus este.

Rugându-Vă să transmiteţi sărbătoreştile noastre omagii şi urări iubiţilor fraţi întru Hristos, care alcătuiesc Sfântul Sinod din jurul Prea Fericirii Voastre, încă o dată Vă îmbrăţişăm cu frăţească sărutare întru Hristos Care S-a născut şi rămânem,

Al prea cinstitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Domnul,

ss/† HRYSOSTOMOS al Ciprului
în Sfânta Arhiepiscopie a Ciprului, Crăciun 1997»

10. Prea Fericirea Sa **Serafim** al Atenei şi a toată Elada.

«Nr. 3997

Prea Fericite TEOCTIST, Arhiepiscop al Bucureştiului, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei şi Patriarh al României, prea iubit şi mult dorit frate în Hristos Dumnezeu şi împreună-liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrăţişându-Vă în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre !

Cete îngereşti în cântări laudă minunea, iar păstori de Dumnezeu înţeleptiţi, martori ai celor bine vestite, aduc omenirii cântarea de slavă a oştirilor de sus ca pe o evanghelie a păcii atât de dorită astăzi ! Pentru că Dumnezeu a binevoit, iată, şi noi venim încă o dată la Naşterea Stăpânului şi cu glas de bucurie ne facem părtaşi tainei mântuirii lumii, închinându-ne înaintea pruncului mic, Dumnezeului Celui Mare.

Oștirile puterilor îngerești laudă această mai-presus-de toate dumnezeiască pogorâre a lui Dumnezeu la om. Atunci când văd pe Cel nevăzut trup luând, pe Cel ce ține toate în palma Sa înfășat în scutece ca un prunc și pe Îngerul de Mare Sfat, ele înalță îngerească cântare de slavă, pace pe pământ binevestind și, la întruparea Domnului păcii, vestesc bunăvoire între oameni.

Primind pe Mântuitorul și Domnul, Cel ce S-a arătat și împreună cu noi petrece, în cuget venim înaintea Prea Fericirii Voastre spre a ne face părtași acestei negrăite bucurii și păcii cerești și a Vă adresa drept praznicală salutare de felicitare bineplăcutul răspuns la cântarea îngerească : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu !».

Cu sufletele copleșite de dumnezeiasca mângâiere și bucuria ce se revarsă cu pace adâncă peste inimile noastre de la Peșterea Betleemului, unde Dumnezeu a fost primit, ne rugăm Mântuitorului Hristos — Celui Care S-a întrupat, ca să ne aducă «viața cea adevărată și a dăruit firii celor muritori moștenirea cerești bunătăți netrecătoare» — să încununeze cu binecuvântări strălucita activitate pe care o desfășurați cu zel spre slujirea Bisericii, așa încât, bucurându-Vă de bogatele roade ale ostenelilor, cu duhovnicească bucurie să prăznuiți cu nezdruncinată sănătate sufletească și trupească întru cât mai mulți ani Sărbătorile Iconomiei în Trup și Arătării la Iordan. Domnul să Vă dăruiască Noul An al bunătății Sale, plin de toată darea cea bună care de Sus este !

Cu aceasta, îmbrățișându-Vă cu praznicală sărutare în Hristos, Cel întrupat și în Dumnezeu Cel ce S-a arătat, rămânem,

Al Prea Fericirii Voastre,

ss/† SERAPHIM al Atenei, Președinte
Crăciunul 1997»

11. Prea Fericirea Sa **Anastasios,** Arhiepiscop al Tiranei și al Întregii Albanii.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Tirana, Crăciun 1997

Prea Fericirea Voastră,
iubit frate și coliturghisitor în Hristos,
«Întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit» (Ioan 1, 11).

Referindu-se inițial la poporul evreu, acest verset este valabil pentru întreaga rasă umană, pentru care Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu S-a întrupat. Pentru mulți oameni și pentru multe așa-numite societăți, unde predomină ipocrizia, violența, pasiunea și lăcomia, Hristos rămâne un străin. El este străin și în cazul opțiunilor nedrepte care condiționează cursul lumii, bazându-se numai pe așa-numitele «dogme» economice internaționale, pe scopurile politice și egoiste ale celor aflați la putere.

Bucurându-ne și slăvind din nou Nașterea lui Hristos în aceste zile, Biserica Îl mărturisește cu credință și devotament întregii lumi, pe Iisus Hristos «care încă de copil era străin în mijlocul poporului Său» ; în același timp, Ea declară că El este Mesia, Mântuitorul care poate stabili

criteriile și soluțiile drepte pentru problemele complexe ale oamenilor, singurul care poate elibera persoana umană de legăturile păcatului, de diferitele vicii, de egoismul cu multe fețe și chiar de moarte, oferind speranță și lumina Învierii.

Drept pentru care, dorim, cu bucurie și cu dragoste fărțească și din tot sufletul, Prea Fericirii Voastre, ierarhilor, clericilor și poporului ales al Sfintei Biserici din România, să aniverseze cu bucurie duhovnicească și sănătate venirea Domnului pe pământ, bucurându-se de darurile Sale neprețuite. Vă urăm, de asemenea, să continuați, în noul an, propovăduirea noului mesaj mântuitor, prin cuvânt și faptă, întrucât «Celor care L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan 1, 12), El fiind purtător al adevărului, apărător al dreptății, inspirator al dragostei și reconciliator al oamenilor, comunităților și popoarelor.

Vă îmbrățișez frățește, Prea Fericirea Voastră și rămân, cu respect și dragoste în Iisus Hristos, Dumnezeu Întrupat,

ss/† ANASTASIOS
Arhiepiscop al Tiranei și al întregii Albanii»

12. Prea Fericirea Sa **Vasile,** Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia.

«Mitropolia Ortodoxă a
Varșoviei și a Toată Polonia

Varșovia, Crăciunul
1997—1998

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul României, Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei
București

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit în Domnul Sfânt Vlădică,

HRISTOS SE NAȘTE, SLĂVIȚI-L!

Și cu adevărat, mare este taina dreptei credințe: Dumnezeu S-a arătat în trup (I Tim. 3, 16).

Această taină a creștinătății o explică și o adâncește Apostolul Pavel în epistola sa către galateni (Gal. 4, 4—7).

Taina constă în aceea că Iisus Hristos a luat asupra Sa păcatele omenirii, pentru ca cei păcătoși să se elibereze de robia păcatului.

Prin slujirea omenirii și jertfa de pe Crucea Golgotei, foștii robi au primit har și dreptul de a deveni fii ai lui Dumnezeu Tatăl, Care a trimis în inima oamenilor Duhul Fiului Său.

De aceea, ne-a și fost dat harul: Avva-Părinte! Astfel, Tatăl nostru Carele ești în ceruri, Tu ești Părintele nostru, iar noi copiii Tăi după har. Bucuria harică a acestui praznic ne copleșește pe toți. De aceea să ne bucurăm și să ne veselim, căci Domnul Dumnezeu i-a cercetat pe oameni și le-a dat izbăvire.

Cu această bucurie, permiteți-mi, Prea Fericirea Voastră, să Vă felicit cu dragoste sinceră de Sfintele Sărbători ale Nașterii și Botezului Domnului, să Vă transmitem doriri de binecuvântări divine pentru sfânta Voastră Biserică și sănătate deplină în slujirea Prea Fericirii Voastre de Întâistătător, pace și bunăstare țării Prea Fericirii Voastre.

Urări de bine Vă rugăm să primiți și cu prilejul Anului Nou, 1998 !

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos,

VASILE
Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia»

13. Prea Fericirea Sa **Dorotej,** Arhiepiscop de Praga, Mitropolit al Cehiei și Slovaciei.

«Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului TEOCTIST,
Locțiitor al Cesareii Capadociei, Mitropolit
al Munteniei și Dobrogei, Patriarh al României
București

PREA FERICIREA VOASTRĂ, MULT IUBITĂ,

Ne-a îngăduit Dumnezeu, prin mila Sa, să ne apropiem de bucurosul praznic al Nașterii lui Hristos. Măreția acestei sărbători se răsfrânge asupra întregului univers. Atenția noastră se îndreaptă și este orientată către Jubileul de două mii de ani de la venirea Fiului lui Dumnezeu pe pământ, căci «cu adevărat mare este taina dreptei credințe» (I Tim. 3, 16) — Înțelepciunea divină despre mântuirea neamului omenesc prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru. Dragostea Tatălui ceresc față de om este nemărginită. Și atât de departe se află dragostea omului față de Dumnezeu !

Ne străduim din toate puterile și cu ajutorul lui Dumnezeu să ne îndreptăm lipsurile prin fapte de credință și iubire față de Dumnezeu și aproapele. Apropriindu-ne de marea aniversare, ne corectăm greșelile prin fapte de credință și iubire față de Dumnezeu și aproapele. Apropiindu-ne de marea aniversare, ne corectăm grgeșelile prin fapta de credință și iubire față de Dumnezeu și de aproapele. Apropiindu-ne de marele Jubileu a două mii de veacuri, acesta va fi un dar de la Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

Permiteți-mi să Vă felicit cu prilejul praznicului sărbătorit în cer și pe pământ și al Noului An 1998. Din tot sufletul Vă doresc sănătate deplină și ajutor nemăsurat de la Dumnezeu în rodnica slujire de Întâistătător spre slava lui Dumnezeu și mântuirea turmei lui Hristos ce v-a fost încredințată spre păstorire.

Rămân față de Prea Fericirea Voastră cu neschimbată dragoste frățească și implorând Sfintele Voastre rugăciuni,

† DOROTEJ,
Arhiepiscop de Praga
Crăciunul 1997/1998
Praga»

14. Eminența Sa **John,** Arhiepiscopul Kareliei și al Întregii Finlande.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarh al României

Crăciun 1997

Hristos S-a născut : slăviți-L !

Prin mila lui Dumnezeu avem din nou posibilitatea să sărbătorim Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. În întuneri-cul din jurul nostru strălucește lumina sfintei Sale Nașteri. Mesajul de dragoste, pace și bună voire a Domnului răsună pretutindeni. Întregul univers slăvește Sfânta Treime împreună cu îngerii. Astfel, chiar și noi, cei de aici, în nordul Europei, Vă urăm să aveți parte de marea bucurie a Sărbătorii Nașterii Domnului și să participați, cu smerenie și evlavie, la doxologia noastră. Deși ne aflăm departe, în cuget și rugăciuni suntem alături de Prea Fericirea Voastră.

Hristos se naște, slăviți-L !

În dragostea copilului din Betleem,

ss/† JOHN al Finlandei»

15. Prea Fericirea Sa **Theodosius,** Arhiepiscop al Washingtonului, Mitropolit al întregii Americi și al Canadei.

Sărbătoarea Nașterii Domnului 1997

Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul României,
Mitropolit al Munteniei,
Arhiepiscop al Bucureștilor
70526 Aleea Mitropoliei 2
7000 — București, 4, România

Prea Fericirea Voastră, Patriarh TEOCTIST,
Hristos S-a născut ! Slăviți-L !

Vă îmbrățișăm cu dragoste acum, când ne apropiem de sărbătoarea Nașterii Mântuitorului. Lumina necreată a acestei zile ne călăuzește către ieslea sfântă de unde Domnul stăpânește întreaga creație.

Sărbătorim astăzi taina noii și veșnicei vieți. Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să devină dumnezeu. Într-adevăr, acesta este sensul Buneivestiri aduse păstorilor de către oștile cerești. Aceasta este Vestea cea Bună care proclamă marea și înalta chemare adresată oricărei ființe umane.

Sărbătorim astăzi reînnoirea creației. Fiul lui Dumnezeu, născut din Fecioara Maria devine Fiul Omului unind în Sine «cele din ceruri și cele de pe pământ» (Efeseni, 1, 10). Prin El se naște o nouă creație. Prin El, cele ce stau în întunericul păcatului și al morții sunt chemate să se ridice și să intre în lumina purificatoare a nemuririi.

Să împărtășim astăzi roadele Sărbătorii cu întreaga lume. Numai prin împărtășirea bucuriei și a puterii vindecătoare a acestei zilei feri-

cite ni se vor alătura și alții în proclamarea și slăvirea măreției Fiului Unul născut al lui Dumnezeu.

Vă transmit, în numele Sfântului Sinod al Episcopilor Bisericii Ortodoxe din America, Prea Fericirii Voastre și credincioșilor aflați în grija Voastră, cele mai calde urări pentru o aniversare fericită a Nașterii Domnului.

Cu dragoste în Hristos nou născut, al Vostru frate și coliturghisitor,

ss / † THEODOSIUS
Arhiepiscop al Washingtonului
Mitropolit al întregii Americi și al Canadei.

16. Eminența Sa **Spyridon**, Arhiepiscop al Americii.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul României
Aleea Dealul Mitropoliei nr. 2
București 70526, Sector 4 — România

Crăciun 1997

Prea Fericirea Voastră,

Hristos S-a născut, slăviți-L !

Îmi face o deosebită bucurie să Vă transmit, în numele Arhiepiscopiei Ortodoxe Grece din America rugăciunile și urările mele de bine la aniversarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, Domnul păcii.

Într-adevăr, Nașterea Mântuitorului nostru reprezintă dragostea și compasiunea nemărginite ale lui Dumnezeu pentru creația Sa. Odată cu sărbătorirea acestei zile, fie ca minunata reconciliere între Cer și Pământ să ne lumineze și să ne inspire, așa cum s-a întâmplat cu păstorii din Betleem, primii care au auzit Vestea cea Bună.

Vă urez sănătate și fericire în această perioadă a Crăciunului și în tot anul viitor. Mă rog ca Domnul să Vă dea har și dragoste și ca slujirea Prea Fericirii Voastre să fie întotdeauna plină de bucuria prezenței lui Dumnezeu alături de noi.

Cu profundă dragoste în Hristos,

ss / † SPYRIDON
Arhiepiscop al Americii».

17. Eminența Sa **Theodosius**, Arhiepiscop de Tokio și Mitropolit al întregii Japonii.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștiului,
Patriarh al României
Aleea Mitropoliei nr. 2

Nașterea Domnului, 1997

Prea Fericirea Voastră,

«Dumnezeu din ceruri S-a pogorât pe pământ pentru ca noi să ne înălțăm la ceruri».

Fiul lui Dumnezeu ne face, într-adevăr, să aparținem cerului și sfințește păcătoșii. El ne-a adoptat ca fii ai lui Dumnezeu. El ne călăuzește spre viața veșnică. Ne pregătește pentru viețuirea din ceruri.

Hristos, Domnul nostru, este revelația plină de milostenie față de omenire. Să ne bucurăm în spiritul Sărbătorii Nașterii Domnului nostru, Taina care s-a pogorât în mijlocul nostru.

La această fericită ocazie ne rugăm pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și pentru succes în munca Voastră pastorală.

Cu dragoste frățească în Hristos,

ss † THEODOSIUS
Arhiepiscop de Tokio și
Mitropolit al întregii Japonii»

18. Sanctitatea Sa **Karekin I,** Patriarh Suprem, Catolicosul întregii Armenii.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
București, România

8 decembrie 1997

Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Hristos,

Acum, când se apropie perioada Crăciunului, am dorit să transmit Prea Fericirii Voastre bucuria pe care Domnul Iisus Hristos ne-a dat-o prin Întruparea Sa, ca manifestare sublimă a dragostei divinei pentru omenire și a dorinței de «pace pe pământ și bună voie între oameni».

În ciuda tuturor necazurilor, eșecurilor și suferințelor cu care suntem confruntați în atâtea părți ale lumii, ni se amintește încă o dată, în conștiința noastră pan-creștină, că, prin Nașterea Domnului nostru, ne rămâne sursa bucuriei, speranței, credinței și dragostei, întrucât El este cu noi, având numele de Emanuel.

Anexez textul mesajului de Crăciun de anul acesta adresat poporului meu armean din Nagorno-Karabach și din întreaga Diasporă. Am dorit să împărtășesc Prea Fericirii Voastre meditațiile mele de anul acesta asupra semnificației Betleemului.

Mă rog Domnului Întrupat să dea Prea Fericirii Voastre sănătate deplină și să Vă țină permanent în comuniune cu înțelepciunea Sa divină pentru a Vă putea continua păstorirea credincioșilor «la loc de pășune și la apa odihnei» (Ps. 22; 2).

Cu dragoste frățească,

ss / † KAREKIN I
Catolicos al tuturor armenilor»

19. Sanctitatea Sa **Aram I,** Catolicos armean al Ciliciei.

«Prea Fericitului TEOCTIST
Patriarhia Română
Aleea Patriarhiei 2
70526 București 4

Iubite frate în Hristos,

În Iisus Hristos Dumnezeu a devenit Emanuel alături de noi. Crăciunul este sărbătoarea întâlnirii lui Dumnezeu cu omenirea : «Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a slășluit între noi» (Ioan 1, 14). Crăciunul este, de asemenea, chemarea de a fi cu Dumnezeu.

De fapt, a fi Dumnezeu înseamnă a fi cu dreptatea și pacea. Înseamnă a urma calea dragostei și adevărului, adică drumul lui Hristos. Suntem gata să fim cu Dumnezeu ? Aceasta este cea mai mare provocare adresată încă o dată fiecăruia dintre noi și tuturor, în general.

Fie ca Dumnezeul Întrupat să ne conducă spre pace și dreptate.

Fie ca Hristos, sursa unității, să întărească și să aprofundeze unitatea noastră.

Al Vostru în Hristos,

ss / † ARAM I
Catolicos al Ciliciei»

20. Sanctitatea Sa **Abbuna Paulos,** Patriarhul Etiopiei.

«*Prea Fericitului TEOCTIST,*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Vă transmit, în ajunul luminoasei perioade a Crăciunului și a Anului Nou, sincere salutări de bucurie în numele meu personal și al străvechii Biserici Ortodoxe Tewahedo. Să ne bucurăm împreună de Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, deschizându-ne inimile către El, care este întruparea păcii, dragostei și speranței către noi toți.

Fie ca Domnul să binecuvânteze lumea !

ss / † ABBA PAULOS
Patriarhul Etiopiei»

21. Sanctitatea Sa **Baselios Marthoma Mathews II,** Patriarh Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene a Răsăritului.

«*Prea Fericitului TEOCTIST,*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Aleea Patriarhiei 2
70526 București, România

04.12.1997

Prea Fericirea Voastră,

«Împărăția lumii a ajuns a Domnului nostru și a Hristosului Său și va împărăți în vecii vecilor» (Rev. 11, 15)

Odată cu bucuria care ne umple inimile în această perioadă sfântă și binecuvântată, gândurile noastre se îndreaptă spre toți cei care lucrează în numele sfânt al lui Hristos.

Sărbătorirea Cuvântului care S-a făcut trup și a venit în lume ne dă posibiltatea să împărtășim cu voi bucuria, pacea și speranța acestei perioade festive.

Întreaga lume încearcă astăzi să găsească modalități de a însănătoși personalitatea umană și de a căuta Adevărul care poate regenera omul. În Dumnezeu personalitatea umană primește tot ceea ce are nevoie și găsește singura cale care este Hristos, El fiind «Calea, Adevărul și Viața».

Inspirați de duhul lui Dumnezeu care conduce la tot Adevărul, să lucrăm pentru implementarea idealurilor creștine comune întregii omeniri, idealuri de pace pe pământ și bună voire între oameni.

Să ne reangajăm în această luptă pentru ca lumea să devină un loc mai bun pentru noi toți și prin lucrarea noastră să ajungem la voința lui Dumnezeu revelată prin Iisus Hristos, Domnul nostru.

Cu cele mai bune urări pentru un Crăciun fericit și rugăciuni pentru binele, fericirea și sănătatea Prea Fericirii Voastre în noul an.

Rămân, al Vostru în Iisus Hristos, Domnul nostru,

ss / † Baselios Marthoma Mathews II»

22. Sanctitatea Sa **Ignatius Zakka I Iwas,** Patriarh al Antiohiei și al Întregului Orient.

«Nr. E 269 17 decembrie 1997

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Bucuresti
Prea Fericirea Voastră,

«Căci prunc S-a născut nouă,
un fiu S-a dat nouă...» (Is. 9, 5)

La această sărbătoare a Crăciunului, suntem încântați să salutăm pe Prea Fericirea Voastră și să împărtășim cu Prea Fericirea Voastră bucuria Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos.

Fie ca acest anotimp să aducă Prea Fericii Voastre și Sfintei Voastre Biserici mulțumire și prosperitate. Urăm Prea Fericirii Voastre și Bisericii Voastre un Crăciun fericit și un An Nou binecuvântat

Cu călduroase salutări, al Prea Fericirii Voastre întru Domnul.

ss / IGNATIUS ZAKKA I IWAS
Patriarh al Antiohiei
și al Întregului Orient
Conducătorul suprem
al Bisericii Ortodoxe Universale»

23. Sanctitatea Sa **Khanania Mardinkha IV,** Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului.

Prea Fericitului Patriarh
al Bisericii Ortodoxe Române
București, România

Nașterea Domnului 1997

Este perioada Nașterii sfinte a Mântuitorului Iisus Hristos. Aflăm din relatările străvechi că pe dealul Iudeii păstorii păzeau oile pe

timpul nopții când îngerii au apărut în liniștea pastorală spunând: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!».

Iisus Hristos, Domnul păcii, S-a născut între oameni pentru a aduce pace și speranță tuturor celor care trec prin această lume. Mulți lideri civili își petrec timpul încercând să dobândească pacea și liniștea. Există în sufletul omenirii agitate o speranță nestinsă de pace și de liniște care să domnească pe pământ între toate popoarele. Totuși, recomandăm tuturor oamenilor să se întoarcă spre Domnul păcii, Iisus Hristos și să-I răspundă Lui, Care ne-a spus: «Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă... să nu se tulbure inima voastră...» (Ioan 14, 27).

Noi, care am fost chemați să slujim Domnului Iisus Hristos, vom răspunde chemării de a reorienta inimile și cugetele tulburate pe care Domnul le-a încredințat grijii noastre. Spre El trebuie să se întoarcă oamenii pentru pace și liniște. Îl rugăm să se pogoare în inimile și în viețile noastre pentru ca noi să fim o reflectare a păcii date la venirea Sa.

Să ascultăm din nou corul îngerilor care vestește omenirii pacea și speranța după care tânjește inima omului. Iisus, creatorul Sfintei noastre credințe, a spus «Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi. Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine...» (Matei 11, 28—29). Iisus ne cheamă să venim să învățăm de la El; să învățăm pacea Sa.

Domnul vieții noastre ne dă pacea; când pacea intră și crește în inima omului, ea se află în tot ceea ce facem; și, de aici, se ajunge la pacea întregului popor. Îl rugăm pe Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos să ne ajute să devenim instrumentele Sale de pace și de dragoste în zilele noastre și în special în această perioadă binecuvântată a Nașterii Domnului și Mântuitorului, Iisus Hristos.

Transmitem, în numele Bisericii Asiriene a Răsăritului, Prea Fericirii Voastre și tuturor celor care s-au angajat în slujirea spirituală, cele mai bune urări pentru slăvita perioadă a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și pentru un nou an binecuvântat, 1998.

ss/† KHANANIA MARDINKA IV
Patriarh Catolicos
Biserica Asiriană a Răsăritului»

24. Sanctitatea Sa Papa **Ioan Paul** al II-lea.

«Prea Fericirii Sale TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Cu ocazia sărbătoririi Nașterii Mântuitorului, Prea Fericirea Voastră mi-a adresat un mesaj de bune urări de comuniune duhovnicească. Țin să-mi exprim recunoștința mea vie.

Atmosfera de pace și de bucurie a sărbătorilor de Crăciun și Bobotează, care radiază în tot cursul anului, ne aduce în minte și în

rugăciune spusele Sf. Pavel către Filipeni : «*Bucurați-vă în Domnul în toată vremea ; și iarăși bucurați-vă ; bunătatea voastră să fie recunoscută de toți oamenii, Domnul este aproape. Nu vă tulburați de nimic, dar, în toată vremea, prin rugăciune și stăruință în duh, cereți la Dumnezeu. Și pacea Domnului care-i mai presus de toată înțelegerea vă va păzi inimile și gândurile în Iisus Hristos*» (Filip. 4, 4—7).

Aceste cuvinte ale Apostolului neamurilor traduc bunele urări pe care prin harul divin Vi le adresez Prea Fericirii Voastre. Mai presus de toate dificultățile și de îngrijorările pe care trebuie să le înfruntăm, acest mesaj trebuie ca noi să-l împărtășim cu tărie, nu numai credincioșilor noștri, ci și lumii timpurilor noastre, Într-adevăr, noi știm și credem că Cel ce a venit printre noi este Domnul Bisericii pe care o călăuzește în toate împrejurările (F. Ap. 5, 6—13).

Cu aceste sentimente, Vă reîntorc, Prea Fericite, toată dragostea mea frățească.

IOAN PAUL AL II-LEA
Vatican, 21 febr. 1998»

25. Eminența Sa **Antonius Jan Glazemaker,** Arhiepiscop de Utrecht.

«Crăciun 1997

Pacea și bucuria să fie cu toată creația !

ss / † A. J. GLAZEMAKER»

26. Grația Sa **George Leonard Carey,** Arhiepiscop de Canterbury.

«*Prea Fericitului TEOCTIST,*
Patriarhul României,
Aleea Patriarhiei 2
R0-70526
București — România

Decembrie 1997

Prea Fericirea Voastră,

Vă transmit prin această scrisoare de Crăciun călduroase salutări personale acum, când sărbătorim împreună în familia creștină, Nașterea Domnului nostru, Iisus Hristos.

Totuși, făcând aceasta, suntem conștienți de dezordinea, păcatul, rușinea și necredința care desfigurează lumea. Și totuși, chiar într-o asemenea perioadă, mesajul creștin ne umple de speranță și am dori să Vă sugerăm o meditație asupra celor trei femei deosebite la care se va gândi lumea la acest Crăciun.

În primul rând, la începutul acestei toamne am fost cu toții zguduiți de tristețe și durere la moartea tinerei Diana, Prințesă de Wales. Deși în multe privințe o femeie obișnuită (totuși, foarte frumoasă), ea a adus lumii moderne lumina tinereții, iar compasiunea sa a impresionat milioane de oameni. Marele val de durere care a urmat morții ei a constituit un fenomen uluitor.

La o săptămână de la moartea ei a decedat și Maica Tereza. Pentru Biserica universală ea a fost marea «sfântă» a lui Dumnezeu. Compasiunea ei a strălucit timp de mulți ani prin felul în care s-a coborât în gunoiul și mizeria Calcuttei și a inspirat mii de oameni prin slujirea pe care a desfășurat-o. Va rămâne una dintre marile personalități creștine ale secolului. Aceste două femei dau speranță, speranță umană și creștină.

Cea de a treia este Maria, Maica Domnului nostru, care, pentru aceia dintre noi care se numesc creștini, este cea mai mare dintre toate femeile. Simpla sa ascultare și credință plină de curaj exprimată prin cuvintele «fie mie după cuvântul Tău» arată marea sa deschidere față de Dumnezeu și sfânta sa evlavie. Ea este, pentru noi toți, cel mai mare model dintre toate timpurile.

Fie ca noi, în încercarea de a-L sluji pe Domnul nostru în ultimii ani ai acestui mileniu, să așteptăm cu mare speranță și încredere îndrumarea pe care ne-o va face Domnul spre viitorul Său.

Al Vostru în Hristos,

ss/† GEORGE CAREY
Arhiepiscop de Canterbury»

27. Eminența Sa **Karl Gustav Hammar,** Arhiepiscop de Uppsala și Primat al Bisericii Luterane din Suedia.

«Fie ca pacea și bucuria Crăciunului să fie cu Prea Fericirea Voastră în tot anul.

ss/† K. G. HAMMAR
P.S. Îmi amintesc cu recunoștință vizita făcută Bisericii și poporului Vostru».

28. Revd. Dr. **Keith Clements,** Secretar General al Conferinței Bisericilor Europene.

«*Prea Fericitului Patriarh TEOCTIST*

România
8 ianuarie 1998

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătoarea Nașterii Domnului nostru, Iisus Hristos, este întotdeauna o ocazie specială pentru noi, cei care credem în numele Său, de a mărturisi că «Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 14): Lumina de la Betleem strălucește în întunericul acestei lumi și ne călăuzește pe toți spre adevărata dreptate a lui Dumnezeu-Tatăl, Care ne-a împăcat cu Sine Prin Hristos» (2 Cor. 5, 18).

În calitatea noastră de creștini și de Biserici ale Europei încă divizată, am trăit cu toții darul lui Dumnezeu în Iisus Hristos când ne-am întrunit anul trecut, la cea de a II-a Adunare Ecumenică Europeană de la Graz, Austria. Rugându-ne și ascultând cuvântul lui Dumnezeu ni s-a reamintit «de minunile dragostei lui Dumnezeu și de

angajamentul nostru de a-L urma pe Hristos prin dragostea faţă de aproapele nostru ca faţă de noi înşine», drept pentru care, trebuie «să muncim şi să ne rugăm neîncetat pentru îndepărtarea diviziunilor tragice care rănesc trupul lui Hristos» (EEA 2, Documentul final 2, pag. 11).

Ţin să vă mulţumesc pentru mesajul de Crăciun 1997 şi de Anul Nou 1998 pe care l-aţi trimis pentru mine, personal şi pentru toţi colegii din staful CBE de aici, de la Geneva. Începând noul an în spiritul Grazului, apreciem foarte mult rugăciunile şi interesul dvs. faţă de CBE. Datorită sprijinului vostru ne simţim deosebit de încurajaţi în activitatea noastră şi ne rugăm lui Dumnezeu să Vă binecuvânteze Biserica prin harul Său.

Rămân, al Vostru sincer în legătura dragostei lui Iisus Hristos,

ss / Rev. Dr. KEITH CLEMENTS
Secretar General CBE»

29. Revd. Dr. **Milan Opocensky,** Secretar General al Alianţei Reformate Mondiale.

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Aleea Patriarhiei 2
70526 Bucureşti 4
România

23 februarie 1998

Prea Fericirea Voastră,

Deşi cu întârziere, confirm primirea scrisorii Prea Fericirii Voastre din 22 decembrie 1997. Datorită călătoriilor şi a altor angajamente abia astăzi pot răspunde mesajului Vostru.

Vă transmit, la rândul meu cele mai bune urări. Îmi amintesc vizita făcută în noiembrie 1996 şi convorbirea purtată atunci. Mă rog pentru slujirea Voastră şi pentru prezenţa Bisericii Ortodoxe Române. Fie ca Dumnezeu să Vă binecuvânteze pe Prea Fericirea Voastră, mitropoliţii, episcopii, preoţii şi tot poporul român.

După cum vă imaginaţi, WARC este foarte interesată de situaţia minorităţii maghiare. Sunt convins că Vă veţi exercita întreaga influenţă pentru a uşura orice greutate apărută şi că veţi sfătui guvernul român să acorde o mai mare atenţie minorităţilor din România. Sper din toată inima într-o bună cooperare între Biserici şi într-un sprijin reciproc. Mă bucură faptul că Biserica Ortodoxă Română are acces la orice strat şi orice nivel al vieţii naţionale. Fie ca valorile creştine să devină factorul determinant în ordinea democrată din România.

Cu cele mai bune urări, al Vostru sincer,

ss / Dr. MILAN OPOCENSKY
Secretar General».

Pe lângă schimburile de scrisori menţionate anterior, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a fost felicitat cu prilejul Sărbătorii Naşterii Domnului din anul 1997, de alte persoane din clerul

bisericesc din ţară şi străinătate, stareţi de mânăstiri, profesori, preoţi români din străinătate, de personalităţi ale vieţii sociale, politice, culturale, de reprezentanţi ai misiunilor diplomatice în România, de credincioşi de peste hotare.

Redăm, în continuare, lista întocmită de Cabinetul Patriarhal cu toţi cei care au ţinut să împărtăşească bucuria creştină a Naşterii Mântuitorului Hristos împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST :

PREOŢI ROMÂNI DIN STRĂINĂTATE

1. Pr. CEZAR-GAVRIL DUMITRESCU — Danemarca
2. Pr. JOHN ZIVKU (JIFCU) — Canada
3. Pr. MATEI PETRE — Cipru
4. Pr. MIHAI N. IANCU — U.S.A.
5. Pr. Prof. Dr. MIRCEA BASARAB — Germania
6. Pr. NICOLAE DURA — Austria
7. Pr. NELUŢU OPREA — Bulgaria
8. Pr. ION CONSTANTINESCU — Australia
9. Pr. GEORGE CHIŞCĂ — Canada
10. Arhim. MIHAIL FILIMON — Thesalonic - Grecia
11. Arhim. FELIX DUBNEAC — U.S.A.
12. Diac. Drd. EUGEN MORARU — Grecia
13. Pr. VASILE IORGULESCU — Franţa
14. Pr. MIHAI RADU — Suedia
15. Pr. ENACHE CULAI — Suedia
16. Pr. Dr. TEODOR DAMIAN — U.S.A.
17. Pr. COSTICĂ POPA — Venezuela
18. Pr. ION GHERMAN — U.S.A.
19. Pr. IONEL MOJIC — Iugoslavia
20. Pr. FLORIN OLTEANU — Ungaria
21. Pr. CEZAR VASILIU — Canada
22. Pr. GHEORGHE SPERANŢĂ — Noua Zeelandă
23. Pr. VASILE HAŢEGAN — U.S.A.
24. Pr. Ic. Stavr. PAVEL ARDELEAN — Ungaria
25. Pr. SIMION FELECAN — Germania
26. Pr. GABRIEL POPESCU — Australia
27. Arhim. IOACHIM GIOSANU — Franţa
28. Pr. REMUS GRAMA — U.S.A.
29. Pr. PETRE G. COMAN — Italia
30. P. Cuv. Arhim. Mitrofor Dr. VASILE VASILACHE — U.S.A.
31. Pr. VIRGIL VÂLCU — Elveţia
32. Pr. RADU MIRONOVICI — Germania
33. P. Cuv. Stareţ Ierom. PETRONIU — Sf. Munte Athos
34. Arhim. JUSTINIAN DALEA — U.S.A.
35. Pr. VASILE PALADE — Belgia
36. Pr. Prof. Dr. VIOREL IONIŢĂ — Elveţia

37. Pr. Prof. Dr. IOAN SAUCA — Elveția
38. Pr. DUMITRU COMAN — Australia

PERSONALITĂȚI BISERICEȘTI DIN STRĂINĂTATE

39. Arhim. IENOTHEOS PETRIDIS — Grecia
40. Arhim. DIMITRIE ZORZOS — Grecia
41. Î.P.S. AMBROSIOS, Mitropolit de Kalavrita și Aigialeia — Grecia
42. Mons. ALBERT RAUCH — Regensburg Germania
43. Arhim. NEKTARIOS PRASKEVAKOS, secretar al Mitropoliei Pireului — Grecia
44. Pr. MARC-ANTOINE COSTA de Beauregard — Franța
45. Î.P.S. KIRILL, Mitropolit de Smolensk și Kaliningrad — Rusia
46. Î.P.S. NICODIM, Mitropolit de Harkov și Borodin — Ucraina
47. Î.P.S. SPIRIDON, Mitropolit de Kefalinia — Grecia
48. Pr. FRANÇOIS FAURE — Franța

PERSONALITĂȚI CULTURALE DIN STRĂINĂTATE

49. Dl. D. PAPAGHIANNOULIS, directorul edit. «Tertios» — Grecia
50. Dl. GEORGE ALEXE — Detroit - U.S.A.
51. Dr. R. KENNETH McALL — Anglia
52. Dl. ALFRED STIRNEMANN, președinte al Fundației «Pro Oriente» — Austria
53. Dl. JOHANN MARTE, vice-președinte al Fundației «Pro Oriente» — Austria
54. Dl. FRANZ GSCHWANDTNER, secretar general al Fundației «Pro Oriente» — Austria
55. Dr. SPYRIDON HANTJISSALATAS — Grecia

PERSONALITĂȚI DIN ȚARĂ

56. Dl. EMIL CONSTANTINESCU, Președinele României
57. A.S.R. Prințesa MARGARETA și Dl. RADU DUDA
58. Dl. PETRE ROMAN, Președintele Senatului României
59. Dl. Dr. TRAIAN RADU NEGREI, Consilier de Stat, Președinția României
60. Dl. VICTOR CIORBEA, Prim-Ministru al Guvernului României
61. Dl. VICTOR BABIUC, Ministru de Stat, Ministrul Apărării Naționale
62. Dl. VALERIU STOICA, Ministru de Stat, Ministrul Justiției
63. Dl. ALEXANDRU ATHANASIU, Ministru de Stat, Ministrul Muncii și Protecției Sociale

64. Dl. NICOLAE NOICA, Ministrul lucrărilor publice şi amenajării teritoriului
65. Dl. GAVRIL DEJEU, Ministru de Stat, Ministru de Interne
66. Dl. General de divizie TEODOR ZAHARIA, Secretar de Stat, Prim-Locţiitor al Ministrului de Interne
67. Dl. EMANUEL ALBU, Secretar de Stat, Ministerul de Interne
68. Dl. Prof. Univ. Dr. EMILIAN STANCU, Rectorul Academiei de Poliţie «Alexandru Ioan Cuza»
69. Dl. General de divizie ing. IONEL CRĂCIUN, Comandantul Corpului Pompierilor Militari
70. Dl. General de divizie Dr. STAN STÂNGACIU, Comandantul Trupelor de Jandarmi
71. Dl. General de brigadă CHIŢU OCTAVIAN, Şeful de Stat Major al Comandamentului Trupelor de Jandarmi
72. Dl. CONSTANTIN DUDU IONESCU, Secretar de Stat şi Şef al Departamentului pentru politica de apărare al Ministerului Apărării Naţionale
73. Dl. General de brigadă NICOLAE OPREA, Şeful Direcţiei Personal şi evidenţa resurse umane din Ministerul Apărării Naţionale
74. Dl. General de divizie Dr. CONSTANTIN DEGERATU, Şeful Statutului Major al Armatei Române
75. Dl. General de divizie Dr. MIHAIL POPESCU, Şeful Statului Major al Trupelor de Uscat
76. Dl. General de divizie EUGEN BĂDĂLAN, Prim-Locţiitorul Şefului Statului Major al Trupelor de Uscat
77. Dl. SORIN MOISESCU, Procurorul general al României
78. Dl. NICU ANGHEL, Directorul S.P.P.
79. Dl. CRISTIAN ALEXANDRESCU, Secretar de Stat Secretariatul de Stat pentru problemele revoluţionarilor
80. Dl. ANGELOR MAREŞ, Sub-Secretar de Stat, Secretariatul de Stat pentru problemele revoluţionarilor
81. Dl. Prof. univ. dr. GHEORGHE UGLEAN, Preşedintele Curţii Supreme de Justiţie
82. Dl. prof. univ. dr. IOAN BOGDAN, Preşedintele Curţii de Conturi a României
83. Dl. VALER DORNEANU, Preşedintele Consiliului legislativ
84. Dl. Prof. univ. dr. IOAN MURARU, Preşedintele Curţii Constituţionale
85. Dl. PAUL MITROI, Avocatul Poporului
86. MUGUR ISĂRESCU, Guvernatorul Băncii Naţionale a României
87. Dl. CRISTIAN PĂUNESCU, Secretarul general al Băncii Naţionale a României
88. Dl. Dr. ION POPESCU, Preşedintele Băncii Internaţionale a Religiilor
89. Dl. COSTIN GEORGESCU, Directorul Serviciului Român de Informaţii
90. Dl. General de divizie VASILE LUPU, Prim-Adjunct al Directorului Serviciului Român de Informaţii
91. Dl. MIRCEA GHEORDUNESCU, Adjunct al S.R.I.
92. Dl. General de divizie ION POPESCU, Adjunct al Serviciului Român de Informaţii
93. Dl. Lect. univ. dr. GHEORGHE ANGHELESCU, Secretar de Stat, Secretariatul de Stat pentru Culte
94. Dl. FLORIN ŞERBĂNESCU, Secretariatul de Stat pentru Culte
95. Dl. FLORIN FRUNZĂ, Consilier Secretariatul de Stat pentru Culte
96. Dl. Ec. ANANIE GARBOVEAN, Prefectul Judeţului Alba
97. Dl. Prof. univ. dr. ION IORDAN, Prefectul Municipiului Bucureşti
98. Dl. Dr. GHEORGHE TĂCUTU, Prefectul Judeţului Covasna
99. Dl. ALEXANDRU SIMIONOVICI, Prefectul

100. Dl. Prof. ing. dr. FLORIN VITAN, Prefectul Judeţului Iaşi
101. Dl. GHEORGHE MIHAI BÂRLEA, Prefectul Judeţului Maramureş
102. Dl. RĂSVAN VASILIU, Prefectul Judeţului Tulcea
103. Dl. ION ILIESCU, Senator, Preşedintele P.D.S.R.
104. Dl. ALEXANDRU DUMITRESCU, Secretarul general al Senatului României
105. Dl. GHEORGHE PRISĂCARU, Preşedintele Comisiei pentru politica externă
106. Dl. GEORGE PRUTEANU, Senator, Preşedintele Comisiei pentru învăţământ şi cercetare ştiinţifică
107. Dl. DENES SERES, Preşedintele Comisiei pentru Administraţie publică şi organizarea teritoriului
108. Dl. DORU GÁIŢĂ, Senator
109. Dl. ION SOLCANU, Senator
110. Dl. NICULAE CERVENI, Senator
111. Dl. GYORGY TOKAY, Senator
112. Dl. VASILE DOBRESCU, Senator
113. Dl. DORU IOAN TĂRĂCILĂ, Senator
114. Dl. ADRIAN SORIN VORNICU, Senator
115. Dl. ADRIAN NĂSTASE, Vicepreşedintele Camerei Deputaţilor
116. Dl. DORU IOAN POPESCU, Deputat, Preşedintele Comisiei pentru industrie şi servicii
117. Dl. CRISTIAN RĂDULESCU, Deputat
118. Dl. SORIN LEPŞA, Secretarul Camerei Deputaţilor
119. Dl. Prof. univ. dr. ing. VALERIU TABĂRĂ, Deputat, Preşedintele PUNR
120. Dna. Prof. OANA MANOLESCU, Deputat
121. Dl. MIŞU NEGRIŢOIU, Deputat
122. Dl. ADRIAN TUDOR MOROIANU-GEAMĂN, Deputat
123. Dl. IOAN MUNTEANU, Directorul Direcţiei de Protocol a Camerei Deputaţilor
124. Dl. General de brigadă VIRGIL ARDELEAN, Director general al Poliţiei Municipiului Bucureşti
125. Dl. General de brigadă NICOLAE BERECHET, Şeful I.G.P.
126. Dl. MIRCEA SORIN MOLDOVAN, Preşedintele Consiliului Naţional al Audiovizualului
127. Dl. STERE GULEA, Directorul general al TVR.
128. Dl. Prof. dr. MIHAI MIRON, Director adjunct al Departamentului Studiouri Teritoriale şi Minorităţi al TVR
129. Dl. TITI DINCĂ, Redactor Şef Adjunct TVR
130. Dna. PAULA ZAH, Redactor TVR
131. Dl. Prof. univ. dr. TUDOR CĂTINEANU, Preşedinte — Director general al Societăţii Române de Radiodifuziune
132. Dl. DRAGOŞ SEULEANU, Secretar General al Societăţii Naţionale de Radiodifuziune
133. Dl. PAUL GRIGORIU, Radio România
134. Dl. NICU POPESCU, Redactor Şef Adjunct, Redacţia Politică, România
135. Dna. MIHAELA DOBOŞ, Directoare Canalul România Muzical
136. Dl. MARIN LUŢU, Primarul Sectorului 4 — Bucureşti
137. Dl. ALEXANDRU CONSTANTINESCU, Viceprimarul Sectorului 4 Bucureşti
138. Dl. GHEORGHE FUNAR, Primarul Municipiului Cluj-Napoca
139. Dl. NICOLAE RUJA, Viceprimarul Municipiului Cluj-Napoca
140. Dl. Av. DAN CONDURAT, Primarul Municipiului Sibiu
141. Dl. SIMION AL. BĂCILĂ, Primarul Municipiului Blaj

142. Dl. DINU GRIGORESCU, Secretar general al Consiliului Local al Municipiului Bucureşti
143. Dl. Prof. ing. dr. VICTOR ROMULUS CONSTANTINESCU, Preşedintele Consiliului Judeţean Cluj
144. Dl. RAUL CONSTANTIN BOBEANU, Preşedintele Consiliului Neamţ
145. Dl. TEODOR LUPUTIU, Preşedintele Consiliului Judeţean Maramureş
146. Dl. CĂLIN VINTILĂ, Vicepreşedinte al Consiliului Judeţean Maramureş
147. Dl. PAMFIL BERCEAN, Vicepreşedinte al Consiliului Judeţean Maramureş
148. Dl. RĂSVAN ANGHELUŢĂ, Preşedintele Consiliului Judeţean Galaţi
149. Dl. ing. CRISTIAN MOROŞANU, Directorul Direcţiei Judeţene Neamţ a Fondului Proprietăţii de Stat
150. Dl. ing. NICOLAE BÎRCĂ, Directorul general al CONSID S.A. Călăraşi
151. Col. (r.) PETRE STOICA, Preşedintele Asociaţiei Naţionale «Cultul Eroilor»
152. Dl. ION UNGUREANU, Vicepreşedinte al Fundaţiei Culturale Române
153. Dl. SORIN DUMITRESCU, Preşedintele Fundaţiei ANASTASIA
154. Dl. LIVIU LUCA, Preşedintele Federaţiei Libere şi Independente din PETROM
155. Colectivul Institutului de Etnografie şi Folclor Constantin Brăiloiu al Academiei Române
156. Dl. VASILE GIONEA, Preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc
157. Dl. ERIC BARTHA, Fundaţia «Ion Ghica»
158. Dl. CONSTANTIN BEBE IVANOVICI, Preşedintele Federaţiei Naţionale a Revoluţionarilor din România
159. Dl. NICOLAE NICUŞOR, Prim Vicepreşedinte al Federaţiei Naţionale a Revoluţionarilor din România
160. Dl. Fiz. STELIAN STOICA, Director general al ROCIN S.A.
161. Dl. MIRCEA RADU IACOBAN, Directorul teatrului «Luceafărul» din Iaşi
162. Dl. BORIS BUZILĂ
163. Dl. VICTOR SURDU, fost Preşedinte al PDAR
164. Dl. Prof. Dr. IULIAN CREŢU, Preşedintele Fundaţiei Henri Coandă pentru Copii Superdotaţi
165. Dl. PETRE BADEA, Director general al AEDIFICIA CARPATI
166. Dl. COSMOVICI, Directorul POLICOLOR
167. Dl. Prof. univ. dr. VIRGILIU RADULIAN, Preşedintele Comitetului Naţional Român pentru UNICEF
168. Dl. Acad. DAN BERINDEI, Academia Română
169. Dl. Prof. univ. dr. MARIN AIFTINCA, Secretarul Secţiei de Filosofie, Teologie, Psihologie şi Pedagogie a Academiei Române
170. Dl. Acad. VIRGIL CÂNDEA
171. Dl. Acad. Prof. univ. dr. RĂZVAN THEODORESCU.
172. Dl. Prof. univ. dr. MIRCEA OLTEANU, membru de onoare al Academiei Române
173. Dl. TEODOR HORIA MIHĂESCU, Preşedintele SIF MUNTENIA, membră a Grupului Financiar Muntenia
174. Dl. SILVIU PETRESCU, Deputat, Preşedintele Asociaţiei «Regele Mihai I»
175. Dl. Aviator PETRE DATCULESCU, Secretar general al Asociaţiei «Regele Mihai I»
176. Dl. IOAN IRIDON, Secretar executiv al Asociaţiei «Regele Mihai I»
177. Dl. RADU COLCEAG, Preşedintele Confederaţiei Sindicatelor Democratice din România

178. Dl. HORIA BERNEA, Directorul Muzeului Ţăranului Român
179. Dl. VICTOR PARHON, Preşedintele Fundaţiei ETHNOS
180. Dl. Prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU
181. Dl. MIHAI ILICEA, Secretarul general al Alianţei pentru pace din România
182. Dl. CRISTIAN TEODORESCU, Aid. Rom
183. Dna. RÓXANA THEODORESCU, Director general al Muzeului Naţional de Artă al României
184. Dna. ANA DOBJANSCHI, Secţia de Artă medievală românească a Muzeului Naţional de Artă al României
185. Dl. Dr. CRISTIAN POPIŞTEANU Directorul «Magazinul istoric»
186. Dl. Dr. MARCEL NUŢĂ
187. Uniunea Artiştilor Plastici din România
188. Corul Naţional de Cameră MADRIGAL condus de Dl. MARIN CONSTANTIN
189. Dl. Ing. NICOLAE BÎRCĂ, Director general al CONSID S.A. Călăraşi
190. Dl. DUMITRU RĂDĂUCEANU, IPROCHIM S.A. Bucureşti
191. Dl. VICTOR OPASCHI
192. Dl. MIHAIL GROZA, Redactor Şef al ziarului «Adevărul Harghitei»
193. Dna. DIANA NICOLAE, Director ROKURA
194. Dl. Ec. dr. MARIUS STOICESCU, Director general al Departamentului Comercial al Societăţii Naţionale a Petrolului PETROM S.A.
195. Dna. Prof. MIHAELA STAN, Preşedintele Asociaţiei de prietenie româno-iugoslavă
197. Dl. GHEORGHE TACOI, Preşedintele Judecătoriei Bolintin Vale
198. Dl. GELKU MAKSUTOVICI, Preşedintele Uniunii Culturale a Albanezilor din România
199. Dl. GHEORGHE CODREA, Directorul SC LAURUC SA
200. Dl. Prof. drd. ALEXANDRU BĂDULESCU, Vicepreşedinte al Cenaclului muzical «Paul Constantinescu» — Ploieşti
201. Dl. CORNEL NISTORESCU, Directorul cotidianului «Evenimentul zilei»
202. Dl. CORNELIU CIOCAN, Redactor, cotidianul «Evenimentul zilei»
203. Patronatul Naţional Român
204. Dl. Dr. ALEXANDRU MIRCEA MUNTEANU, Preşedintele Uniunii Mondiale a Românilor liberi.

AMBASADORI ACREDITAŢI ÎN ROMÂNIA

205. Dl. VALERY KENIAIKIN, Ambasadorul Federaţiei Ruse
206. Dl. ABRAHAM MILLO, Ambasadorul Statului Israel la Bucureşti
207. Dl. Ambasador al Republicii Federale Iugoslavia la Bucureşti
208. Dl. MOHAMMAD REZA MORSHEDZADEH, Ambasadorul Republicii Islamice Iran la Bucureşti
209. Dl. PEREZ OSORIO, Ambasadorul Republicii Cuba la Bucureşti
210. Dl. STELIOS MALLIKOURTIS, Ambasadorul Republicii Elene la Bucureşti
211. Dl. GRIGORE EREMEI, Ambasadorul Republicii Moldova la Bucureşti
212. Dl. JEAN-CLAUDE JOSEPH, Ambasadorul Elveţiei la Bucureşti
213. Dl. BLAGOJ ZASOV, Ambasadorul Republicii Macedonia la Bucureşti

AMBASADORI AI ROMÂNIEI ACREDITAȚI ÎN ALTE ȚĂRI

214. Dl. CONSTANTIN GRIGORIE, Ambasadorul României în Italia
215. Dl. IOAN TALPEȘ, Ambasadorul României în Bulgaria
216. Dl. DAN HĂULICĂ, Ambasadorul României pe lângă UNESCO
217. Dl. TEODOR BACONSKY, Ambasadorul României la Vatican

ȘEFI ȘI REPREZENTANȚI AI CULTELOR RELIGIOASE DIN ROMÂNIA

218. Î.P.S. IOAN ROBU, Arhiepiscop romano-catolic de București
219. Î.P.S. R. JAKUNINYI GIORGY, Arhiepiscop romano-catolic de Alba Iulia
220. P.S. TAMAS JOZSEF, Episcop auxiliar de Alba-Iulia
221. P.S. PETRU GHERGHEL, Episcop romano-catolic de Iași
222. P.S. VIRGIL BERCEA, Episcop greco-catolic Oradea
223. Î.P.S. Mitropolit LUCIAN MUREȘAN, Biserica Greco-Catolică cu Roma
224. Dr. CHRISTOPH KLEIN, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din România
225. Dr. CSIHA KALMAN, Episcopul Eparhiei Reformate din Ardeal
226. Dr. SZABO ARPAD, Episcopul Episcopiei Unitariene
227. Î.P.S. DIRAYR MARDIGHIAN, Șeful Eparhiei Armene din România
228. Arhim. dr. ZAREH BARONIAN, Vicarul Eparhiei armene din România
229. Pr. IOAN PIȚURA, Vicariatul Ortodox Ucrainian Sighetu-Marmației
230. Pr. VLADIMIR MARCOVICI, Vicariatul Ortodox Sârb Timișoara
231. PETAR PENCEV TOTEV, Parohul Bisericii bulgare din București
232. Dl. Președinte al Uniunii de conferințe al Bisericii Creștine Adventiste de Ziua a Șaptea
233. Dl. VASILE TALOS, Președintele Uniunii Bisericilor Creștine Baptiste
234. Dl. AUREL GACEA, Secretar general al Uniunii, Bisericilor Creștine Baptiste
235. Domus Mariae — Centrul franciscan capucin de spiritualitate și activitate ecumenică, Onești, jud. Bacău
236. Reprezentanții în România ai Mișcării Focolarilor — «Opera di Maria»
237. Dl. VASILE CONE, Președintele Societății Creștinilor Nouapostolici
238. Dr. MENAHEM CAHOHEN
239. Dr. ERNEST NEUMANN, Prim-Rabin, Timișoara
240. OSMAN NEGEAT, Șeful Cultului Musulman din România

CREDINCIOȘI DIN STRĂINĂTATE

241. Dl. GEORGE PAPAEFTIMIU, Atena, Grecia
242. Dl. HUGUES BERTON, Franța
243. Dr. JOSE ELIASA, Chile
244. Fam. KARL BANDHAUER, Germania
245. Dl. MILTIADIS STAMBLIAKAS, Grecia
246. Dl. COSENTINO FRANCESCO, Italia

FELICITĂRI DIN STRĂIINĂTATE

247. Î.P.S. GRIGORIOS, Arhiepiscop Thyateirei şi Marii Britanii
248. Î.P.S. Mitropolit KALLINICOS al Pireului, Grecia
249. Î.P.S. Mitropolit MELETIOS al Nikopoleosului, Grecia
250. Î.P.S. Mitropolit SPIRIDON al Kefaliniei, Grecia
251. Î.P.S. Arhiepiscop MIHAIL al Ohridei şi Macedoniei
252. Î.P.S. Arhiepiscop IAKOVOS al Americii
253. Î.P.S. ANTONIO MATTIAZO, Arhiepiscop romano-catolic de Padova, Italia
254. P.S. Episcop NATHANIEL POPP, S.U.A.
255. Î.P.S. MICHEL, Arhiepiscop ortodox de Lyon, Paris şi întreaga Franţă
256. The Orthodox Society, Amman, Iordania
257. ALFRED STIRNEMANN, Preşedintele PRO ORIENTE
258. JOHANN MARTE, Vicepreşedinte PRO ORIENTE
259. FRANZ GSCWANDTNER, Secretar general PRO ORIENTE
260. Rabbi ARHUR SCHNEIER, Appeal of Conscience Foundation, Statele Unite ale Americii
261. EDWARD SHOTTER, Decan de Rochester, Marea Britanie
262. Dl. Dr. JEAN FISCHER, Elveţia
263. Arhim. KIRILL, Corint, Grecia
264. Pr. NICHOLAS TITUS, S.U.A.
265. Pr. ANTONY DELUCA, Biserica Ortodoxă Siriană din S.U.A.
266. Federaţia Bisericilor Protestante din Elveţia
267. Departamentul pentru relaţii ecumenice al Bisericii Evanghelice Luterane din S.U.A.
268. Dl. MAURICE VERFAILLIE, Secretar general al Asociaţiei internaţionale pentru apărarea libertăţii religioase, Berna, Elveţia.
269. Dr. ALOIS FAULAN, Preşedintele Asociaţiei caritative Sf. Vincenţiu de Paul, Austria
270. Rev. dr. RONALD ROBERTSON, Director adjunct al Secretariatului pentru Relaţii ecumenice şi interreligioase, S.U.A.
271. Dl. GEORGE ALEXE, S.U.A.
272. Dl. Prof. univ. dr. VIOREL ROMAN, Germania
273. Dl. GABRIEL GELDERN, Germania
274. Pr. MARC-ANTOINE COSTA DE BEAUREGARD şi credincioşii Parohiei Saint Germain et Saint Cloud, Franţa
275. Credincioşi ai Parohiei Saint Amand et Saint Seurin de Bordeaux, Franţa.

SCHIMB DE SCRISORI IRENICE

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU ÎNTÂISTĂTĂTORI AI BISERICILOR CREŞTINE ŞI CU ALTE PERSONALITĂŢI, CU PRILEJUL PRAZNICULUI ÎNVIERII DOMNULUI ÎN ANUL 1998

Cu ocazia Sfintei Sărbători a Învierii Domnului 1998, Întâistătătorii Bisericilor creştine şi-au trimis — ca în fiecare an — scrisori irenice, în care şi-au exprimat bucuria prilejuită de această Sărbătoare şi au adresat urări de sănătate, pace şi spor duhovnicesc, atât personal, cât şi ierarhilor, clerului şi fiilor duhovniceşti ai Bisericilor pe care le păs-

toresc. Această Sărbătoare a constituit un prilej de rememorare a contactelor directe dintre conducătorii bisericești și Bisericile creștine din întreaga lume în acest an, scrisorile irenice punând în lumină bogăția de evenimente bisericești petrecute în acest an.

Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a trimis scrisoare irenică Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, Bisericilor Ortodoxe Orientale, Sanctității Sale Papa IOAN PAUL al II-lea, Președintelui Conferinței Internaționale a Episcopilor vechi-catolici, Arhiepiscopului de Canterbury, Primat al Comuniunii Anglicane din întreaga lume, conducătorilor Bisericilor Luterane din diferite țări, conducătorilor Organizațiilor ecumenice internaționale, unor ierarhi ce păstoresc în diaspora ortodoxă, precum și ierarhilor români din Diaspora.

Scrisoarea trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST Sanctității Sale BARTHOLOMAIOS I, Arhiepiscopul Constantinopolului — Noua Romă, Patriarhul Ecumenic, a avut următorul conținut :

«Sanctitatea Voastră,
Iubit frate întru Hristos,

Salutăm frățește pe Sanctitatea Voastră și întreg poporul lui Dumnezeu, cler și credincioși din Sfânta Biserică a Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, întâmpinându-Vă cu adresarea pascală «Hristos a înviat !». «Adevărat a înviat !» și, prin Învierea Sa, moartea a fost biruită, iar omenirea și întreaga creație au reprimit darul vieții veșnice cu Dumnezeu, Cel în Treime lăudat, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

De darul binecuvântat al Învierii s-au împărtășit femeile purtătoare de mir, apostolii și martirii Bisericii din creștinismul primar, până la cei din veacul nostru. În sânul familiei sau în singurătatea pustiei și a mânăstirilor, creștinii au primit lumina Învierii pe care au răspândit-o în viața cetății și a popoarelor. Biserica, fundamentată pe realitatea Învierii lui Hristos, a devenit astfel «stâlp și temelie a adevărului» (I Tim. 3, 15), pe care «nici porțile iadului nu o vor birui» (Mat. 16, 18).

Ancorată până la sfârșitul veacului în taina sfintei Învieri, Biserica — Trup Tainic al Domnului Hristos — constituie, în societatea omenirii contemporane, izvorul autentic de viață, lumină și mântuire.

În numele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe din România, adresăm Sanctității Voastre salutare frățească întru Hristos Cel Înviat, pe care-L rugăm smerit să reverse binecuvântarea Sa cea cerească peste Sanctitatea Voastră și peste întreg poporul dreptcredincios al venerabilei Biserici a Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol.

Cu îmbrățișare sfântă întru bucuria Învierii lui Hristos,

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

Scrisori irenice similare au fost adresate de către Prea Fericirea Sa și celorlalți Întâistătători de Biserici Ortodoxe, precum și Șefilor de Biserici creștine și personalităților ecumenice, după cum urmează:

1. Prea Fericirea Sa PETROS VI, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa;
2. Prea Fericirea Sa IGNATIOS IV, Patriarh Grec-Ortodox al Antiohiei și al întregului Orient;
3. Prea Fericirea Sa DIODOROS I, Patriarh al Ierusalimului;
4. Sanctitatea Sa ALEXEI II, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia;
5. Sanctitatea Sa PAVLE, Patriarhul Serbiei;
6. Sanctitatea Sa MAXIM, Patriarhul Bulgariei;
7. Sanctitatea Sa ILIA II, Patriarh Catolicos al întregii Georgii;
8. Prea Fericirea Sa CHRYSOSTOMOS, Arhiepiscop al Ciprului;
9. Prea Fericirea Sa SERAFIM, Arhiepiscop al Atenei și al întregii Greciei;
10. Prea Fericirea Sa ANASTASIOS, Arhiepiscop de Tirana și a toată Albania;
11. Eminența Sa SAVA, Mitropolit Locum Tenens al Varșoviei și a toată Polonia;
12. Prea Fericirea Sa DOROTEI, Mitropolit al întregii Cehii și Slovacii;
13. Eminența Sa JOHN, Arhiepiscop al Kareliei și a toată Finlanda;
14. Eminența Sa JEREMIAS, Mitropolitul Franței, Exarh al Iberiei;
15. Eminența Sa DAMASKINOS, Mitropolit al Elveției;
16. Eminența Sa PANTELEIMON I, Mitropolitul Tesalonicului;
17. Prea Fericirea Sa THEODOSIUS, Mitropolit al întregii Americi și Canadei;
18. Prea Fericirea Sa VLADIMIR, Mitropolit al Kievului și a toată Ucraina;
19. Eminența Sa THEODOSIOS, Mitropolit al întregii Japonii;
20. Î.P.S. Sa VICTORIN, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Române pentru America și Canada;
21. Î.P.S. SERAFIM, Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Germania și Europa Centrală;
22. Î.P.S. IOSIF, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională;
23. P.S. NATHANIEL, Episcop de Detroit al Episcopiei Ortodoxe Române din America;
24. Eminența Sa SPIRIDONOS, Arhiepiscop Grec-Ortodox al Americii de Nord și Sud;
25. Sanctitatea Sa KAREKIN I, Patriarh Catolicos Suprem al tuturor Armenilor;
26. Sanctitatea Sa ARAM I, Catolicos Armean al Ciliciei;
27. Sanctitatea Sa SHENOUDA III, Papă și Patriarh al Alexandriei și al Bisericii Ortodoxe Copte;
28. Sanctitatea Sa ABBUNA PAULOS, Patriarh al Bisericii Ortodoxe al Etiopiei;
29. Sanctitatea Sa MORAN BASELIOS MARTHOMA MATHEWS II, Patriarh Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene a Răsăritului;
30. Sanctitatea Sa IGNATIUS ZAKKA I. IWAS, Patriarh Ortodox Sirian al Antiohiei și al întregului Răsărit;
31. Sanctitatea Sa MAR DINKHA IV, Patriarh Catolicos al Bisericii Asiriene a Răsăritului;
32. Sanctitatea Sa Papa IOAN PAUL II;
33. Eminența Sa Mons. KARL LEHMAN;
34. Eminența Sa Card. EDWARD IDRIS CASSIDY;
35. Eminența Sa Card. SILVANO PIOVANELLI, Arhiepiscopul Florenței;
36. Eminența Sa ANTONIUS JEAN GLAZEMAKER, Arhiepiscop de Utrecht;

37. Graţia Sa GEORGE LEONARD CAREY, Arhiepiscop de Canterbury ;
38. Exc. Sa Dr. KLAUS ENGELHARD, Preşedintele Bisericii Evanghelice a Germaniei ;
39. Eminenţa Sa KARL GUSTAV HAMMAR, Arhiepiscop de Uppsala şi Primat al Bisericii Luterane din Suedia ;
40. Revd. Dr. KONRAD RAISER, Secretar al Consiliului Mondial al Bisericilor ;
41. Revd. Dr. KEITH CLEMENTS, Secretar General al Conferinţei Bisericilor Europene ;
42. Revd. Dr. MILAN QPOCENSKY, Secretar General al Alianţei Reformate Mondiale ;
43. Dl. ISHMAEL NOKO, Secretar General al Federaţiei Luterane Mondiale

La rândul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST a primit scrisori irenice de la Întâistătătorii şi Şefii de Biserici mai sus menţionaţi, precum şi de la personalităţi ecumenice.

Redăm în continuare, în întregime, scrisorile irenice primite de către Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST.

Sanctitatea Sa BARTHOLOMAIOS I, Patriarhul Ecumenic

«Nr. 104

Prea Fericirea Voastră TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureştilor,
Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei,
Patriarh al României,

Prea iubit şi mult dorit frate în Hristos Dumnezeu şi împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrăţişându-Vă în Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre.

«Căci Dumnezeu nu a venit Să se mântuiască pe Sine — deoarece El este fără moarte —, ci pe cei ce se aflau sub stăpânirea morţii, şi nu a pătimit pentru Sine, ci pentru noi ! A luat asupra Sa slăbiciunile noastre şi sărăcia noastră, ca să ne dăruiască bogăţia Sa. Căci patimile Sale sunt nepătimirea noastră, iar moartea Sa nemurire ne este şi lacrimile Lui sunt bucurie pentru noi. Îngroparea Lui ne-a adus învierea, iar prin ranele Sale noi ne-am vindecat. Suferinţele Lui ne-au adus pacea, iar lipsa Lui de slavă întru slavă s-a arătat nouă».

Bucuria Învierii ne umple inimile, ne înveseleşte sufletele ! Ea se exprimă prin grai viu, prinde strălucire în privirea ochilor, este văzută pe faţa senină şi plină de voioşie a credincioşilor. Iată această bucurie a noastră, a ortodocşilor, această bucurie a Învierii este lumina făcliei care luminează viaţa noastră în Hristos ! Ea este mărturia neîncinoasă despre mântuirea întru Hristos, despre credinţa noastră în biruinţa lui Hristos ! Aceasta este pecetea şi dovada dragostei celei pentru Hristos, tăria de neclintit, propovăduirea vrednică de crezare. misiunea neîncetată, întâlnirea noastră cu Cel Care a înviat, trecerea de cele omeneşti, schimbarea cursului istoriei

Toţi credincioşii Bisericii Ortodoxe, celei Una, Sfântă, Sobornicească şi Apostolică se îndreaptă spre Emaus şi cu inimile arzânde vor-

besc cu El, astăzi, Îl cunosc la frângerea pâinii binecuvântate, care este mana cea ascunsă, pomul vieții, pâinea care a coborât din cer, care hrănește ființa noastră făcându-ne un singur trup cu El și care ne înalță și pe noi, împreună cu El, la ceruri.

Cu sufletul plin de bucurie ne adresăm Prea Fericirii Voastre, fratelui iubit: «A înviat Domnul!» și înălțăm fierbinte rugăciune la Domnul ca toți să devenim părtași acestei bucurii în vecii vecilor, împreună cu Hristos Care a înviat!

Cu acestea, îmbrățișând pe Prea Fericirea Voastră, ierarhia din jurul Prea Fericirii Voastre, clerul și poporul Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, Vă urăm să aveți parte de bucurie neîncetată, mântuire și de lumina Învierii lui Hristos și rămânem cu adâncă dragoste întru El și respect deosebit,

Al Prea cinstitei Voastre Prea Fericiri, iubit frate în Hristos,

ss/† BARTHOLOMAIOS al Constantinopolului
Sfintele Paști 1998»

«Nr. 464

Prea Fericite TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române,

Prea iubit și mult dorit frate în Hristos Dumnezeu și împreună liturghisitor cu Smerenia noastră, călduros îmbrățișându-Vă frățește întru Domnul, cu deosebită bucurie ne adresăm prea cinstitei Voastre Prea Fericiri!

Omorând moartea, Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, a înviat din morți, înviindu-ne și pe noi împreună cu Sine, pe noi cei căzuți în moarte datorită păcatului. Ne bucurăm, ne veselim și mărturisim urmând cuvintelor celui între sfinți Părintelui nostru Atanasie cel Mare, pentru că viața din mormânt ne-a răsărit și, cu sufletele prea frumos împodobite cu lumina Învierii, prăznuim sărbătoarea sărbătorilor și praznicul praznicelor, adresându-ne unii altora și îmbrățișându-ne cu *Hristos a înviat!*

Cu această îmbrățișare și salutare pe buze și în inimă, de aici, de pe Scaunul Sfântului slăvitului Apostol și Evanghelist Marcu al Sfintei și Marii Biserici din Cetatea Alexandriei cugetăm cu cugetul la mult dorita Voastră Prea Fericire spre creșterea întru împreună bucurie și întărirea întru adevărul că suntem ucenici ai lui Hristos, având dragoste unii față de alții, propovăduind taina mântuirii neamului omenesc de către Dumnezeu, slava Crucii și Învierii, revărsarea Duhului Sfânt peste cei de aproape și peste cei de departe. Din adâncul sufletului ne rugăm Domnului, Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, să dăruiască prea sfintei Biserici Ortodoxe Române pace și bună-stare, iar prea cinstitei Voastre Prea Fericiri să Vă dea a prăznui întru mulți ani cu duhovnicească bucurie Învierea cea de viață purtătoare a Domnului.

Cu acestea, cu frățească dragoste cerând a ne transmite frățeștile noastre urări și fraților împreună-liturghisitori prea iubiți în Hristos Dumnezeu membri ai Sfântului Sinod, care alcătuiesc cinstita Ierarhie a Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, încă o dată Vă îmbrățișăm cu sfântă sărutare și rămânem,

Al mult doritei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos și întru toate de tot binele voitor,

ss / † PETROS al Alexandriei
În Marea Cetate a Alexandriei
Sfintele Paști 1998».

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Patriarh al României

Prea Fericirea Voastră,

Sfânta Biserică se bucură și exaltă astăzi la aniversarea biruinței dragostei și a vieții și cu ochii credinței vede lumina inaccesibilă a Învierii lui Dumnezeu și taina veacului ce va să vină revelată lumii în noaptea sfântă de Paște.

Acum orice minciună se rușinează când adevărul începe să strălucească din mormânt și viața veșnică este plină de frumusețe nepieritoare. Acum iadul este disprețuit, iar inimile oamenilor se umplu de speranță prin puterea Învierii lui Hristos care vine în contact cu viața divină.

Salut din toată inima pe Prea Fericirea Voastră cu binecuvântata urare pascală «Hristos a înviat!» și doresc din tot sufletul ca Prea Fericirea Voastră și credincioșii Voștri mântuiți de Hristos, să-L slăviți pe Domnul Înviat, mărturisind în fața lumii prin credință și dragoste, bucuria veșnică a biruinței Paștelui «pentru ca, înmulțindu-se harul să prisosească prin mai mulți mulțumirea, spre slava lui Dumnezeu» (II Cor. 4, 15).

Cu dragoste frățească în Hristos Înviat,

ss / † ALEXEI II
Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii»

«Înainte de Înviere, 1998
Belgrad
PATRIARHUL SERBIEI

Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei,
Patriarh al României,
Iubit frate în Hristos,
TEOCTIST, cu cel mai calde urări

Cu prilejul Praznicului Praznicelor, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, Vă trimitem cea mai sinceră și mai frumoasă urare de bucurie, salutul pascal :

HRISTOS A ÎNVIAT!

Fiul lui Dumnezeu a venit în lume, S-a făcut om, a murit pe cruce și a înviat pentru ca și noi să nu rămânem în moarte, căci acel care ascultă Cuvântul Său și crede : «are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viață» (Ioan 5, 24).

Învierea lui Hristos este cel mai fericit eveniment, cea mai mare minune. Slăvirea Învierii lui Hristos, prin care moartea a fost biruită, unește pe toți oamenii în jurul Lui.

Hristos S-a dat ofrandă prin jertfă, «nu numai pentru neam, ci și ca să adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu cei împrăștiați» (Ioan 11, 52). Hristos S-a jertfit pentru ca toți să avem viață veșnică. Dumnezeu este Hristos înviat din morți, prin care ne-a venit mântuirea lumii, iar noi mărturisim prin Crez viața Sa veșnică, căci avem Învierea lui Hristos.

Cu aceste gânduri, încă o dată Vă dorim cele mai bune urări,

Al Vostru frate și slujitor iubitor în Hristos,

ss / † PAVLE
Patriarhul Serbiei»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
București

Sofia, Paște 1998

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă salut cu dragoste frățească cu ocazia marii sărbători a Învierii lui Hristos. Iluminați de lumina mormântului lui Hristos Înviat, slăvim împreună cu credincioșii marele eveniment mântuitor al lumii : Învierea lui Hristos. Este coroana dragostei infinite a Domnului pentru omenire, o consolidare a credinței noastre, o garanție a nemuririi, o cale spre viața și bucuria veșnică, întrucât «Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți» (I Cor. 15, 20).

Să ne alăturăm biruinței spirituale a marii sărbători sub binecuvântarea dată Mântuitorului femeilor mironosițe «Bucrați-vă» (Matei 28, 9), să ne reînvigorăm în Sfânta credință Ortodoxă și să ne bucurăm de darul bogat al bunătății și harului lui Dumnezeu. Să ne rugăm Domnului, să ne dea pace pe pământ, zile de prosperitate Sfintei Biserici, să ne ajute în încercarea noastră de înălțare spirituală și să ne întărească în speranța că vom învia în Hristos înviat (I Cor. 15, 22) pentru mântuire și viață veșnică în împărăția cerească.

Ne rugăm cu mare credință și sfântă trăire spirituală pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre. Fie ca Domnul să vă dea putere în nobila slujire a Sfintei Voastre Biserici și pentru binele Sfintei Ortodoxii.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămânem al Vostru frate și coliturghisitor în Domnul,

ss / † MAXIM
Patriarhul Bulgariei»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul României,

Paşte 1998, Tbilisi

Prea Fericirea Voastră,
Iubit frate în Hristos,

HRISTOS A ÎNVIAT!

«O, Hristoase, mare şi sfânt Paşte! O, Înţelepciune, Cuvântul şi Puterea lui Dumnezeu! Dă-ne posibilitatea să ne împărtăşim cu Tine în ziua care nu cunoaşte noapte în Împărăţia Ta».

Primiţi felicitările noastre cordiale cu ocazia marii sărbători a Sfintelor Paşti — o aniversare slăvită a vieţii, dragostei şi speranţei, aniversarea reînnoirii noastre spirituale.

Fie ca Hristos Înviat să ne reînvie forţele şi să ne dea mulţi ani buni pentru purtarea marii Sale Cruci. Fie ca pacea, bunăstarea şi prosperitatea să se reverse asupra Bisericii şi Ţării Voastre.

Vă îmbrăţişez, Prea Fericirea Voastră, cu dragoste frăţească şi rămân,

ss/† ELIA II
Patriarh Catolicos al întregii Georgii»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Tirana, Paşte 1998

Prea Fericirea Voastră,
Iubite frate şi coliturghisitor în Hristos,

În aceste sfinte zile, când cântăm «Ne închinăm în faţa Crucii, o, Hristoase şi slăvim Învierea Ta», ne îndreptăm gândurile cu afecţiune frăţească spre Prea Fericirea Voastră şi Vă transmitem salutarea pascală:

HRISTOS A ÎNVIAT!

Sărbătoarea Paştelui aduce din nou în adâncimea conştiinţei noastre puterea dreptăţii lui Dumnezeu, suferinţa de bună voie, precum şi biruinţa finală a Celui drept. Din anamneza liturgică a tainei pascale ne tragem puterea şi speranţa în înfruntarea durerilor şi încercărilor, în lupta împotriva idolatriei şi nedreptăţii moderne. Trăind Crucea, propovăduim Învierea.

O sursă a inspiraţiei şi curajului nostru este certitudinea de nezdruncinat pe care Apostolul Pavel a propovăduit-o doxologic despre Domnul răstignit şi înviat: «El este mai înainte decât toate şi toate prin El sunt aşezate. Şi El este capul Trupului, al Bisericii; El este începutul, întâiul născut din morţi, ca să fie El cel dintâi întru toate» (Col. 1, 17—18). Biruinţa Domnului Înviat pătrunde toate lucrurile cu lumină; drept pentru care, noi, toţi credincioşii ortodocşi cântăm cu bucurie: «Să se bucure creaţia; să aplaude popoarele cu bucurie». Revelându-L pe Domnul ca întruchipare a dragostei lipsite de egoism,

plină de sacrificiu și biruitoare pentru întreaga lume, minunata sărbătoare a Paștelui cheamă toți credincioșii să se reînnoiască total pentru «Iisus Hristos, singurul fără de păcat» spre o mărturisire mai hotărâtoare a Lui în rândurile unei generații indiferente sau disprețuitoare față de Dumnezeu.

În această perioadă a sărbătorii sărbătorilor, dorim Prea Fericirii Voastre și tuturor ierarhilor, clericilor aleși și credincioșilor Sfintei Biserici a României, să sărbătoriți Învierea lui Hristos cu mare pace și sănătate. Fie ca Sfânta Cruce și Învierea Domnului să Vă dea putere și speranță în încercările vieţii, luptând cu curaj pentru dreptate și ajutând la instaurarea ei în societate și în întreaga lume.

Vă îmbrățișăm frățește, Prea Fericirea Voastră și rămân, cu profundă onoare și dragoste în Domnul Înviat,

ss / † ANASTASIOS,
Arhiepiscop al Tiranei, Durresului
și al întregii Albanii»

«Preà Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Patriarhul României,
București,

Varșovia, Paște 1998

Prea Fericirea Voastră,

La aniversarea Paștelui Domnului, când «Cerurile și pământul se bucură, când cele văzute și nevăzute sărbătoresc Învierea lui Hristos», Vă salut, Prea Fericirea Voastră, cu cuvintele :

HRISTOS A ÎNVIAT ! ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Ridicându-Se din mormânt, fie ca Domnul nostru Iisus Hristos să dea Prea Fericirii Voastre bucurie spirituală, sănătate și putere în slujirea arhierească a Sfintei Biserici a lui Hristos.

Al Prea Fericirii Voastre smerit mesager în fața lui Hristos,

ss / † SAVA
Arhiepiscop de Bialystok și Gdansk
Locum Tenens»

«Prea Fericitului Patriarh al României,
Aleea Patriarhiei 2,
Ro — 70526, București,
România,

Sfintele Paști 1998

Hristos a înviat !

Vă salut cu cordialitate, Prea Fericirea Voastră, în aceste zile luminoase ale Sfintelor Paști. Mesajul Învierii Domnului și Mântuitorului nostru ne dă speranța și bucuria menite să ne întărească.

Suntem alături de Prea Fericirea Voastră și de Sfânta Voastră Biserică, participând astfel la aniversarea sărbătorii sărbătorilor.

HRISTOS A ÎNVIAT! ADEVĂRAT A ÎNVIAT!

Rămân, al Vostru în Domnul Înviat,

ss/† IOAN al Kareliei
și al întregii Finlande»

Sărbătoarea Învierii 1998

«*Prea Fericitului TEOCTIST,*
Patriarhul României,
Mitropolit al Munteniei și Dobrogei,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
70526, Aleea Dealul Mitropoliei 2,
7000 — București, România,
«*Prea Fericirea Voastră,*

HRISTOS A ÎNVIAT!

Vă îmbrățișez cu aceste cuvinte și mulțumim lui Dumnezeu Care prin Fiul Său Întrupat și Duhul Sfânt ne cheamă pe toți la o viață nouă și veșnică.

Astăzi, mormântul, peștera temută a captivității, s-a transformat în poarta Raiului. Întunericul morții s-a umplut de lumina necreată a Dumnezeului Treimic. Oroarea morții este învinsă acum de bucuria mântuirii. Această mântuire veșnică este rodul Crucii și al mormântului gol și este oferită gratuit tuturor celor care sălășluiesc în îmbrățișarea Domnului nostru Dătător de viață. «Întrucât de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia» (I Cor. 15, 20—22).

Prin moartea Mântuitorului tirania păcatului și a mortalității a fost zdrobită. Iar noi, muritorii, care suntem acum chemați să ne apropiem, în credință și dragoste, de viața Dătătorului de viață, suntem, de asemenea, obligați să o sărbătorim cu minți și inimi purificate, pentru a primi darul Sfântului Duh. Încoronați cu acest dar — al Adevărului, al Frumuseții și Slavei — suntem trimiși, în calitate de reprezentanți ai Bisericii, să propovăduim lumii că moartea nu ne mai poate înrobi în păcat. Suntem acum trimiși prin duh să ne îngrijim de toți care continuă să sufere și să lupte sub vălul rupt al morții.

Iubite frate în Domnul, moștenirea Învierii lui Hristos aparține tuturor ființelor umane. Trebuie să transmitem această moștenire cu orice fibră a ființei noastre care ne învrednicește de această nouă și divină viață. Fie ca slava, înțelepciunea și puterea marelui dar al Învierii Domnului să ne călăuzească în mărturisirea biruinței vieții asupra morții.

HRISTOS A ÎNVIAT! ADEVĂRAT A ÎNVIAT!

Cu dragoste în Domnul Înviat, al Vostru frate și coliturghisitor,

ss/† THEODOSIUS
Arhiepiscop de Washington,
Mitropolit al întregii Americi
și al Canadei»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarh al României,
Patriarhia României,
Aleea Patriarhiei 2,
București — România,

Paștele Domnului 1998

HRISTOS A ÎNVIAT!

Să aniversăm încă o dată împreună originea Credinței noastre Ortodoxe. Lumina Învierii Domnului nostru pătrunde în lume și o purifică. Să ne amintim că Învierea Domnului este baza Credinței noastre Ortodoxe. Bucuria ei este adusă lumii ca mântuire. Transmitem, cu această fericită ocazie, sincere salutări Prea Fericirii Voastre și credincioșilor Voștri.

Cu dragoste frățească în Hristos,

ss/† THEODOSIUS
Arhiepiscop de Tokio,
Mitropolit al întregii Japonii»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
București, România,

Cu cea mai fericită ocazie, cea a sărbătoririi Învierii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Vă transmitem sincere salutări frățești și participăm la bucuria pe care toți clericii și laicii Bisericii Ortodoxe Române o trăiesc în această sfântă sărbătoare, rugându-ne ca Domnul Înviat să dea Prea Fericirii Voastre și distinșilor membri ai Sfântului Vostru Sinod, episcopi și vicari, sănătate și roade în muncă pentru binele iubitului Vostru popor și al întregii Biserici.

Cu dragoste frățească,

KAREKIN I,
Catolicos al tuturor armenilor»

Paște 1998
Antelias, Paște 1998

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhia Română,
Aleea Patriarhiei 2,
70526 București 4,

Iubite frate în Hristos,

Învierea Domnului ocupă încă o dată locul central în mijlocul vieții noastre agitate. De fapt, Învierea lui Iisus Hristos este începutul unei noi umanități și a unei lumi noi. Este, într-adevăr, biruința noului asupra vechiului, a vieții asupra morții. Drept pentru care, Învierea este mesajul central al Evangheliei; este fundamentul credinței noastre. Sf. Pavel afirmă: «Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră» (I Cor. 15, 14).

Misiunea Bisericii este să transmită lumii această realitate fundamentală și să facă din ea puterea de sprijin și principiul călăuzitor al societății moderne. Suntem chemați, în calitatea noastră de slujitori ai Evangheliei, să amintim lumii, prin faptă și cuvânt, că Iisus Hristos este viața lumii.

Să ne pregătim, așadar, spiritual, să aniversăm marea sărbătoare a Paștelui și să ne reangajăm în vocația dată de Dumnezeu.

Al Vostru în Hristos,

ss / ARAM I
Catolicos al Ciliciei»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Aleea Patriarhiei 2,
70526 București, România,

1.04.1998

Prea Fericirea Voastră,
Iubite frate în Hristos,

«HRISTOS A ÎNVIAT! ADEVĂRAT A ÎNVIAT!»

Acum, când binecuvântata sărbătoare a Învierii Domnului nostru se apropie, salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu dragoste în Hristos, Mântuitorul nostru. Să sărbătorim încă o dată taina mântuirii în credință, speranță și dragoste.

Faptul că se înregistrează o trezire spirituală pretutindeni în lume, este un semn de speranță pentru noul mileniu. Sfântul Duh ne îndeamnă să căutăm o unitate mai profundă, dreptate și respect reciproc între Bisericile și diferitele noastre națiuni. Există semne evidente că din ce în ce mai mulți oameni răspund Sfântului Duh. Totuși, foametea și sărăcia, bolile și conflictele, deteriorarea mediului și nedreptatea continuă să amenințe omenirea.

Fie ca Sfânta Cruce și Învierea lui Hristos să ne întărească în lupta împotriva tuturor formelor de manifestare a răului. Fie ca numele binecuvântat al Dumnezeului Treimic să fie slăvit în toată lucrarea noastră de transformare a lumii.

Transmitem Prea Fericirii Voastre și tuturor clericilor și credincioșilor Bisericii Voastre cele mai cordiale salutări pascale.

Cu dragoste și rugăciuni,

Al Vostru în Domnul Iisus Hristos,

ss / BASELIUS MARTHOMA
MATHEWS II»

«Prea Fericitului Patriarh
al Bisericii Ortodoxe Române,
București, România,

HRISTOS A ÎNVIAT! ADEVĂRAT A ÎNVIAT!

Sfânta Înviere ne aduce mărturisirea biruitoare a lui Iisus Hristos; El este «Începătură a celor adormiți» (I Cor. 15, 20). El a înviat și revarsă viață și speranță asupra tuturor celor care cred în El. Aceasta

este concluzia celor 50 de zile de Post. Călătoria noastră alături de El prin post și prin ispitele pustiei culminează cu judecata, moartea și înmormântarea Sa. După trei zile S-a ridicat biruitor din mormânt, Biserica declarând astăzi nimicirea morții prin Învierea Sa.

HRISTOS A ÎNVIAT ! Minunea acestor cuvinte electrizante ajunge la Prea Fericirea Voastră împreună cu recunoașterea lucrării dragostei, păcii și slujirii în Iisus Hristos în Sfânta Sa Biserică. Importanța dialogului activ și continuu, urmarea rugăciunii lui Iisus lăsată credincioșilor Săi «ca toți să fie una» (Ioan 17, 11, 22) va aduce bucurie în inima Domnului nostru, în măsura în care ascultăm poruncile Lui. El este singurul Cap al Bisericii ; Iisus Hristos este piatra din capul unghiului pe care este construită Biserica.

Vă mulțumim, Prea Fericirea Voastră, pentru binele și acțiunile Sfintei Biserici a lui Iisus Hristos. Transmitem salutări Prea Fericirii Voastre și tuturor celor aflați sub înțeleapta Voastră conducere. Amin.

Salutări în numele Sfintei și Apostolicei Biserici Asiriene a Orientului și cele mai bune urări și dragostea noastră frățească cu ocazia Sfintei Învieri a lui Hristos.

HRISTOS A ÎNVIAT ! ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

ss / KHANANIA MARDINKHA IV
Patriarh Catolicos
al Bisericii Asiriene a Orientului
Morton Grove Illinois
Învierea Domnului 1998»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Aleea Patriarhiei 2,
70526 București, România,

2 aprilie 1998

Prea Fericirea Voastră,

La apropierea marii zile a Învierii Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos, transmitem Prea Fericirii Voastre și Sfintei Voastre Biserici salutările noastre cordiale și cele mai bune urări. Ne rugăm Domnului Înviat să dea Prea Fericirii Voastre sănătate și viață îndelungată pentru slujirea credincioșilor Voștri pentru încă mulți ani de acum înainte.

Al Vostru în Domnul,

ss / IGNATIUS ZAKKA I IWAS,
Patriarh al Antiohiei și al Întregului
Orient. Conducător Suprem
al Bisericii Ortodoxe Siriene Universale»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Arhiepiscop al Bucureștilor,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Întreaga Biserică se pregătește să aniverseze taina pascală. Taina slăvirii lui Hristos se află în centrul profesiunii noastre de credință : «Răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pătimit și S-a

îngropat. Și a înviat a treia zi, după Scripturi ; și S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui». Înviat din morți, Iisus Hristos este Domnul nostru, întrucât «Dumnezeu L-a preaînălțat și I-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume» (Fil. 2, 9).

Manifestând prin excelență puterea lui Dumnezeu prin lucrarea Sfântului Duh, Iisus S-a înălțat biruitor din mormânt și din moarte. Întăriți de același spirit, participăm la slava acestei biruințe. Așa cum a scris Sf. Pavel : «Iar noi toți, privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului» (II Cor. 3, 18).

Apropiindu-ne de anul 2000, rugăciunea noastră se înalță către Sfântul Duh : ca El să confirme speranța și credința noastră în Hristos, primul născut dintr-o nouă creație ; să aprofundeze libertatea noastră, în vederea unei mărturisiri tot mai mari a dragostei sale ; să ne descopere fețele, pentru a medita anticipat la slava Domnului nostru Iisus ; să reînnoiască viețile noastre în plenitudinea vie a chipului Său, a lui Hristos Înviat ; să lumineze pământul cu lumina bucuriei răspândită asupra lumii în această dimineață de Paște ; să reunească Bisericile noastre într-o proslăvire comună a slavei lui Dumnezeu Tatăl.

Vă urez, Prea Fericirea Voastră, o sărbătoare bună și fericită a Paștelui în comuniunea Duhului. Fie ca biruința Domnului asupra răului și a morții să se confirme în pace și încredere !

Vatican, 2 aprilie 1998

ss / IOAN PAUL al II-lea»

«6.05.1998

Prea Fericitului Părinte TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București,

PREA FERICIREA VOASTRĂ, PREA IUBIT FRATE ÎNTRU DOMNUL,

Vă mulțumesc foarte cordial pentru mesajul pe care mi l-ați adresat cu ocazia (Sărbătorii) Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, mesaj adresat mie și tuturor catolicilor din Germania.

Învierea lui Hristos ne dă nouă, creștinilor, speranță și ne unește pe noi, pe plan mondial, întru credință. În acest spirit Vă adresez, la rândul meu, salutarea pascală și Vă doresc din întreaga inimă ca să aveți parte de bucuria pascală.

Întru atașamentul față de Domnul Cel Înviat, Vă salută al Dumneavoastră,

ss / Episcop KARL LEHMANN»

«Duminica Floriilor 1998

Prea Fericirea Voastră,

Amintindu-ne că lumina care a îndepărtat întunericul
a transformat haosul și a încălzit lumea...
Amintindu-ne lumina nopții de Înviere
când Dumnezeu ne-a făcut să-L venerăm...

Amintindu-ne de toți cei care țin piept nedreptății,
nesuportând minciuna...
Amintindu-ne de toți cei care mărturisesc,
datorită cuvintelor lui Dumnezeu care niciodată nu vor muri...
Să cântăm aleluia, aleluia, aleluia !

Prin aceste cuvinte ale rugăciunii pascale a Bisericii olandeze îmi exprim legătura cu Prea Fericirea Voastră, în Domnul nostru, la aniversarea Învierii lui Hristos.

Deși în zilele noastre suntem confruntați, în Biserică și societate, cu multă confuzie și neajutorare, la Paște dorim din toată inima să cântăm împreună cu toți cei care ne încurajează și să-i pomenim pe cei care mărturisesc, în viața zilnică, puterea Învierii.

Vă mulțumim pentru frăția Voastră în credință și am dori să sărbătorim pe Prea Fericirea Voastră și slujirea Voastră, precum și pe toți cei care se simt uniți cu Prea Fericirea Voastră, în slujire și diaconie, și să Vă salutăm la sărbătorirea Paștelui cu aceste cuvinte apostolice :

«Fie ca Însuși Domnul nostru Iisus Hristos și Dumnezeu Tatăl nostru, Care ne-a iubit pe noi și ne-a dat, prin har, veșnica mângâiere și bună nădejde, să mângâie inimile voastre și să vă întărească, la tot lucrul și cuvântul bun» (II Tes. 2, 16, 17).

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi, cu toți !».

ss / ANTONIUS JAN GLAZEMAKER
Arhiepiscop de Utrecht»

6 aprilie 1998

«Prea Fericitului TEOCTIST I,
Patriarhul României,
Aleea Patriarhiei 2,
RO — 70526,
București, România,

Prea Fericirea Voastră,

Am reflectat îndelung, în perioada Postului, la marele contrast dintre pasivitatea cu care Domnul nostru înfruntă crucea și minunata Sa activitate pentru cauza altora și pentru tot ceea ce îi rănește pe cei neajutorați. Mă gândesc, de exemplu, la imnul teologului anglican W. H. Vanstone care ne vorbește despre neajutorarea lui Hristos pe Cruce :

El, care pe Tine Te revelează,
Atârnă, o, Tată, de acea cruce,
Neajutorat ; și cuiele și spinii
Arată ce trebuie să fie dragostea Ta.

Comemorând evenimentele care au dus la moartea și la învierea Sa, suntem impresionați de acceptarea pasivă cu care Hristos a întâmpinat ceea ce i s-a întâmplat. Dragostea față de noi îi motivează demnitatea și smerenia arătate pe cruce.

Trebuie însă să ne amintim că Hristos cel pasiv, care acceptă totul, este același Hristos care aduce vestea cea bună săracilor în sinagoga din Nazareth. Slujirea Sa este de angajament activ în lume împotriva a tot ceea ce dezumanizează sau depreciază, a tot ceea ce ignoră suferința altora, dacă nu suntem direct afectați de ea.

Pe Cruce, aceste două aspecte ale comportamentului lui Hristos, activ și pasiv sunt scoase puternic în evidență. Noi, de asemenea, suntem chemați, pe de o parte să ne angajăm activ împotriva aspectelor distrugătoare ale vieții, iar pe de alta să ne rezervăm timp pentru a medita asupra a ceea ce ne aduce propria noastră cruce.

Fie ca viețile noastre să reflecte aceste elemente ale comportamentului Domnului nostru răstignit și înviat, până va veni din nou.

Tu ești Domnul ; pe nici un monarh Tu
Nu l-ai întronat spre o domnie ușoară ;
Tu ești Domnul, ale Cărui brațe pline de dragoste
Și de durere, sprijină lumea.

Fie ca toți creștinii să fie dispuși să sufere când Tu ești batjocorit și umilit, dar gata să lupți pentru cei săraci, neajutorați și neauziți.

Al Vostru în Hristos,

ss / † GEORGE CAREY
Arhiepiscop de Canterbury»

«Prea Fericitului TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Aleea Patriarhiei 2,
RO. — 70526, București 4,

Geneva, 17 aprilie 1998

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă mulțumim foarte mult pentru urările pascale și Vă transmitem, la rândul nostru, salutări cu ocazia Paștelui 1998, când sărbătorim Învierea Domnului și Mântuitorului nostru. În această zi, toți cei care cred în Iisus Hristos au primit lumina, cu mesajul îngerului de la mormânt : «Nu vă înspăimântați ! Căutați pe Iisus Nazarineanul, Cel răstignit ? A înviat» (Marcu 16, 6). Prin moarte, Hristos a biruit moartea, iar prin înviere a deschis porțile cerului.

Mărturisim, împreună cu Apostolii, că Domnul Înviat a devenit începătură a celor adormiți. Întrucât «de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia» (I Cor. 15, 20—22).

Fie ca harul Domnului nostru Înviat să inspire pe Prea Fericirea Voastră și Biserica Voastră și să Vă fie alături în transpunerea în viață a Evangheliei în lume. Să ne apropiem cu toții, unii de alții, în credință și în bucuria Învierii, pentru ca rugăciunea Domnului nostru față de Tatăl să se împlinească, pentru ca toți să fie una.

În comuniunea dragostei Domnului nostru Înviat,

ss / KEITH CLEMENTS
Secretar General CBE»

PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA FUNERALIILE PREA FERICITULUI SERAFIM AL ATENEI ȘI AL ÎNTREGII GRECII

TRECEREA LA CELE VEȘNICE A P. F. SERAFIM, ÎNTÂISTĂTĂTORUL BISERICII GRECIEI

În ziua de vineri, 10 aprilie 1998, a trecut la cele veșnice Prea Fericitul Serafim, Arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia. Luni, 13 aprilie, Biserica Greciei și poporul elen și-au condus pe ultimul drum pământesc pe cel care aproape 25 de ani a fost Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe din Grecia. Trupul neînsuflețit al arhiepiscopului a fost depus în catedrala Sfintei Arhiepiscopii a Atenei și timp de trei zile, cu excepția câtorva ore spre zorii fiecărei zile, șirul celor ce doreau să aducă un ultim omagiu arhiepiscopului nu s-a sfârșit. Impresionantă a fost prezența tinerilor. Comentariile din mijloacele de comunicare în masă aveau să semnaleze cu oarecare surprindere prezența masivă a tinerilor, atât în zilele premergătoare cât și în ziua înmormântării. Așa cum remarca Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, prezent la înmormântare, deși, îl cunoștea de peste treizeci de ani pe Întâistătătorul Bisericii Greciei, manifestările poporului cre-dincios, ca și ale clerului, precum și ale întregii clase politice a țării cu prilejul trecerii acestuia la cele veșnice, aveau să adauge aprecieri noi privind personalitatea Arhiepiscopului Serafim. Întâi de toate, prin felul în care toată suflarea greacă și-a însoțit arhiepiscopul pe ultimul drum, s-a revelat, în toată mărimea ei, forța eclesială a Arhiepiscopului, aceea de a uni în jurul Bisericii pe toți fiii acesteia, indiferent de vârstă, orientare politică sau interese lumești. Faptul că a avut cea mai lungă arhipăstorire din istoria modernă a Greciei, depășind dificultățile și diferențele dictate de schimbările repetate la nivel politic, de la un regim dictatorial — dictatura coloneilor — la rotirea mai multor partide politice de orientare mult diferită, a demonstrat cu prisosință darul arhiepiscopului Atenei de a îmbrățișa pe toți, fără discriminare, evitând partizanatul atât de păgubitor Bisericii ca și societății umane în ansamblul ei.

Înmormântarea a avut loc în ziua de luni, 13 aprilie 1998. Prin hotărârea guvernului grec, ceremonia funerară a fost organizată la nivelul și cu onoruri de șef de stat, în prezența întregii ierarhii a Bisericii Greciei, a președintelui Greciei, a primului-ministru, a președintelui Parlamentului, a președinților principalelor partide politice, a majorității membrilor guvernului grec și a altor oficialități. Toate serviciile publice au fost închise în ziua aceea, iar drapelul Greciei a fost arborat în bernă pe fațadele instituțiilor publice. După slujba înmormântării, săvârșită de soborul ierarhilor greci, având ca protos pe cel mai vechi în arhierie, au rostit cuvântări, după cum urmează : Î.P.S. Nilkodimos de Patra, din partea Sfântului Sinod al Bisericii Greciei, Î.P.S. Mitropolit Hrisostomos de Efes, din partea Patriarhiei Ecumenice, Apos-

tolos Kaklamanis, președintele Parlamentului grec, Gherasimos Arsenis, ministrul Învățământului și cultelor, Dimitris Avramopoulos, primarul Atenei, primarii din Ioannina și Arta, reprezentanții principalelor partide politice, precum și primarul din satul natal al arhiepiscopului. Cei mai mulți dintre vorbitori au subliniat felul apropiat de a fi al Arhiepiscopului Serafim, simplitatea în relațiile cu ceilalți, stilul direct, fără ocolișuri, simpatia deosebită față de cei nevoiași, față de suferinzi și săraci, dinamismul și fermitatea sa.

Cortegiul funerar a parcurs pe jos drumul de la Arhiepiscopia Atenei până la cimitirul unde avea să fie înhumat trupul arhiepiscopului. Cel puțin zece canale de televiziune, publice sau private, au transmis în direct și în întregime ceremonia înmormântării desfășurată pe parcursul a peste patru ore, cu comentarii și intervenții în direct sau înregistrate, datorate unor personalități marcante ale vieții bisericești, publice, culturale din Grecia. Pe parcursul celor câțiva kilometri de la catedrala arhiepiscopală la primul cimitir al Atenei, mulțime de credincioși au însoțit cortegiul, format din majoritatea membrilor ierarhiei Bisericii Greciei — peste șaptezeci de arhierei, un număr impresionant de preoți îmbrăcați în veșminte și numeroși credincioși.

Au fost prezenți la înmormântarea Arhiepiscopului Atenei reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe, între care Prea Fericitul Pavle al Bisericii Ortodoxe Sârbe, Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Anastasios, Arhiepiscopul Tiranei și a toată Albania. Patriarhia Ecumenică a fost reprezentată de trei mitropoliți : I.P.S. Hrisostomos de Efes, I.P.S. Ioan de Pergam și I.P.S. Patelimon de Rodopole.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe a ținut să participe personal la înmormântare, pentru a aduce arhiepiscopului trecut la cele veșnice omagiul său și al Bisericii Ortodoxe Române. Cu acest prilej, Patriarhul României a adresat Sfântului Sinod al Bisericii Greciei un mesaj scris de condoleanțe și de cinstire a Arhiepiscopului Serafim. Prea Fericirea sa a fost însoțit de către P.S. Teofan Sinaitul, vicar patriarhal și Pr. Constantin Coman de la Facultatea de teologie din București.

Arhiepiscopul Serafim s-a născut în anul 1913, într-un sat din regiunea Karditsa. A absolvit cursurile Facultății de teologie din Atena. În anul 1938 a fost hirotonit diacon, iar în 1942 preot. A participat la rezistența națională sub comanda generalului Zervas. În timpul ocupației germane a înființat cantine pentru săraci, hrănind zilnic 600 de copii în parohia unde era preot. A înființat asociația filantropică «Sfântul Evanghelist Luca» pentru acordarea gratuită a asistenței medicale celor nevoiași. În anul 1949 a fost ales mitropolit de Arta, iar în 1958 mitropolit de Ioannina. Ca mitropolit a avut o bogată activitate bisericească, misionară și socială. La data de 12.01.1974 a fost ales, de către ierarhia Bisericii Greciei, Arhiepiscop al Atenei și a toată Grecia. Ca Întâistătător al Bisericii Greciei a avut o contribuție substanțială la organizarea bisericii, la restabilirea situației canonice în

rândul ierarhiei și la armonia relațiilor cu Patriarhia Ecumenică și cu celelalte Biserici Ortodoxe. Preocupat în continuare de activitatea socială a Bisericii, arhiepiscopul Serafim a organizat misiuni speciale de ajutorare a unor țări greu încercate de lipsuri materiale, precum Sudan, Etiopia, Somalia etc., sau de calamități naturale, cum a fost cazul Armeniei. De altfel, în 1985, Prea Fericitul Serafim a organizat la Atena o conferință mondială pentru preîntâmpinarea foametei. Sub arhipăstorirea sa a fost înființată publicația centrală bisericească bilunară «Ekklisiastiki Alitheia» și postul de radio al Bisericii Greciei.

Personalitate bisericească de mare echilibru, arhiepiscopul Serafim a reușit, așa cum afirma președintele Parlamentului elen «să readucă corabia Bisericii pe linia de plutire liniștită și, fără să sacrifice prestigiul Bisericii, a impus o poziție admirabilă de neutralitate și echidistanță față de toate puterile politice». A fost, de asemenea, subliniat de către mulți dintre vorbitori rolul important pe care l-a jucat arhiepiscopul Serafim în istoria ultimei jumătăți de secol a poporului grec, patriotismul său nedisimulat, participarea dinamică la viața publică, intervențiile sale curajoase și ferme pentru păstrarea credinței și a ființei neamului. Acesta este și motivul pentru care, poporul elen a participat cu multă simpatie, cu recunoștință și cinstire deosebită la funeraliile Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim care a marcat, fără îndoială, istoria recentă a Greciei și a Bisericii Greciei.

Pr. dr. CONSTANTIN COMAN

ALEGEREA ȘI INSTALAREA NOULUI ARHIEPISCOP AL ATENEI ȘI ÎNTREGII GRECII. PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA CEREMONIILE DE LA ATENA

După trecerea la cele veșnice a pururea pomenitului arhiepiscop al Atenei și întregii Grecii, Serafim, Sfântul Sinod al ierarhiei Bisericii s-a întrunit la 28 aprilie în catedrala arhiepiscopală din Atena, în prezența D-lui Gherasimos Arsenis, ministrul Educației Naționale și Cultelor pentru a alege noul Primat. Conform prevederilor Regulamentului de funcționare al Bisericii Ortodoxe a Greciei, alegerea Arhiepiscopului se face prin vot secret. În urma deliberărilor desfășurate în spiritul dragostei creștine, deplin conștienți de marea răspundere ce apasă pe umerii lor, cei 73 membri ai Sfântului Sinod au ales în al treilea tur de scrutin pe ÎÎ.P.S. Hristodulos, mitropolit de Dimitriada. Î.P.S. Sa a întrunit aproape 70% din voturi. «Îmi exprim sentimentele de admirație pentru calmul și atmosfera frumoasă în care s-au desfășurat alegerile», a declarat ministrul Educației și Cultelor.

Manifestările spontane de nețărmurită bucurie prin care poporul și-a dovedit sensibilitatea spirituală și respectul față de această alegere au fost impresionante, depășind în amploare și intensitate toate așteptările. Pentru întreaga țară, tonul a fost dat de aclamațiile mulțimilor adunate în fața catedralei «Buna Vestire». Cunoscut în toată Grecia pentru cultura sa, iubit pentru activitatea filantropică și prețuit pentru zelul arătat în apărarea dreptei credințe, Prea Fericitul Hristodoulos a primit prin aceste manifestări populare sarcina grea a speranțelor și încrederii unui întreg popor.

Dl. K. Stephanopoulos, Președintele Republicii Elene, a fost onorat să primească vizita noului ales al clerului și poporului. În cursul discuțiilor purtate cu acest prilej s-a reafirmat hotărârea Bisericii de a urma vechea tradiție a împreună-lucrării cu conducerea Statului spre binele și folosul Patriei, și de a răspunde «cerințelor vremii», așa încât ea, Biserica, să ajute poporul grec pe calea afirmării identității spirituale înaintea popoarelor Comunității Europene «În marea casă comună a popoarelor Comunității, poporul grec ortodox este ca o floare într-un buchet : are culoare și farmec propriu, de neînlocuit. Aceasta dă mai multă armonie și frumusețe buchetului».

În cadrul unei slujbe speciale, Prea Fericitul Hristodoulos a încredințat că, cu ajutorul Harului dumnezeiesc, își va îndeplini îndatoririle de arhiepiscop cu toată puterea și abnegația, păzind Sfintele Canoane, și că va respecta Constituția și legile Statului.

Organizate de Guvernul țării și Primăria Atenei, ceremoniile de întronizare au avut loc sâmbătă 9 mai 1998, în prezența unei mulțimi impresionante și au fost transmise în direct și integral de postul național de televiziune și de marea majoritate a celorlalte posturi TV. Au fost de față reprezentanți ai celor mai înalte foruri culturale și științifice din Grecia, ai autorităților de stat, forțelor armate și partidelor politice precum și ambasadori acreditați la Atena. Între invitații din străinătate loc de cinste s-a acordat Bisericilor Ortodoxe surori : Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Alexandriei, (Prea Fericitul Petros, Papă și Patriarh al Alexandriei și al Întregii Africi), Patriarhia Antiohiei, Patriarhia Ierusalimului, Patriarhia Moscovei și a Întregii Rusii, Patriarhia Serbiei, Patriarhia Bulgariei (Prea Fericitul Maxim, Patriarh al Bulgariei), Biserica Georgiei, Biserica Ciprului, Biserica Poloniei, Biserica Cehoslovaciei (Î.P.S. Dorotei, Arhiepiscop de Praga), Biserica Finlandei și Biserica Albaniei (Prea Fericitul Anastasie, Arhiepiscop al Tiranei și al Întregii Albanii), Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.F. Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de P.S. Nifon al Sloboziei și Călărașilor, P.S. Vincențiu Ploieșteaul, episcop-vicar, patriarhal, și Pr. Dr. Ion Chivu.

Festivitățile au debutat în piața Constituției. În numele locuitorilor Atenei, primarul capitalei Greciei, dl. D. A. Avramopoulos, a înmânat Prea Fericitului Hristodoulos cheia orașului. «Am în minte dimensiunea simbolică a acesteia și nădăjduiesc ca, cu ajutorul lui Dumnezeu, să

pot deschide cu ea nu porțile orașului, ci inima fiecăruia dintre locuitorii lui !», a răspuns între altele Prea Fericirea Sa.

În aclamațiile poporului, pe drumul spre catedrala Atenei, Prea Fericitului Hristodoulos i s-au acordat onoruri de șef de stat. La intrarea în Sf. Locaș, un entuziasm sfânt a cuprins inimile tuturor credincioșilor. După citirea Grammatei sinodale și a Decretului prezidențial de recunoaștere, a început slujba de întronizare. Au luat cuântul reprezentanții Patriarhiei Ecumenice, Domnul Apostolos Kaklamanis, Președintele Parlamentului Greciei și ministrul Educației și Cultelor. Apoi, în ordinea canonică, au vorbit reprezentanții Bisericilor Ortodoxe.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a evocat trecutul legăturilor de solidaritate creștină între popoarele grec și român. Trecutul acestor relații este izvorul bucuriei prilejuite de sărbătoarea întronizării și, în același timp, scumpă moștenire sfântă ce trebuie dusă împreună mai departe în deplină cunoștință și cu conștiința coresponsabilității față de viitorul Bisericii lui Hristos, poporul lui Dumnezeu. În încheiere, Prea Fericitului Hristodoulos i-a fost adresată invitația de a vizita țara noastră ca oaspete iubit al Bisericii și al poporului român. Cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist a fost urmărit cu deosebit interes, primit cu căldură și apreciat în mod deosebit.

În cuvântarea de întronizare, marcată deseori de aplauze și ovații, urmașul în Scaunul arhipăstoresc al Sfântului Dionisie Areopagitul a declarat : «mobilizarea tuturor forțelor dispuse și capabile să se înroleze în lupta sfântă pentru reînnoirea vieții bisericești». Însemnele stindardului «oștirii păcii» sunt : respectul față de tradiția ortodoxă, receptivitatea la cerințele vremii și deschiderea față de societate. Țelul luptei este «să ducă Biserica aproape de lume, de popor, de tinerii care trăiesc din ce în ce mai tragic, golul existențial». Aceasta impune cinci direcții de acțiune :

1. *Reorganizarea activității administrative, pastorale, spirituale și misionare a Bisericii* prin pregătirea permanentă a cadrelor, folosirea tehnologiei electronice, susținerea artelor bisericești etc.
2. *Soluționarea problemelor cu care se confruntă tineretul :* lipsa unui mod și ideal înalt în viață, drogurile, SIDA, alcoolismul, parazitismul, șomajul, violența, criminalitatea, absența căldurii căminului familial, nevoia de a se recrea formativ.
3. *Păstrarea identității spirituale a neamului* prin cultivarea limbii, valorilor și idealurilor istorice naționale, îmbunătățirea procesului educațional, apărarea familiei etc. Aici se cere și o mai bună cunoaștere și chiar implicarea în procesul de unificare culturală a Europei, ceea ce presupune înființarea unui birou special al Bisericii Greciei la sediul C.E. de la Bruxelles.
4. *Acordarea asistenței sociale prin așezăminte de protecție socială și oferirea sistematică de ajutoare materiale și de altă natură.* «Biserica acționează în direcția susținerii unui sistem de dreptate socială, ajutorării

muncitorilor, a persoanelor cu probleme speciale, protejării celor marginalizați și excluși».

5. *Formularea unui punct de vedere asupra problemelor de bioetică, inginerie genetică, fecundare in vitro, clonare* și de alt gen. Aceste noi cuceriri ale științei comportă parametri moral-spirituali și constituie pentru Biserică o adevărată «provocare».

În încheiere, pe fondul polihroniului bizantin, Prea Fericitul Hristodoulos a binecuvântat clerul și poporul.

A urmat o recepție oficială oferită la hotelul «Great Britain».

Seara, la vestita mânăstire Penteli, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* s-a întreținut cordial cu Prea Fericitul Hristodoulos. Darul inimii s-a concretizat și a fost încununat cu darurile pe care Întâistătătorii celor două Biserici și le-au oferit. Cina servită în trapeza mânăstirii împreună cu toate delegațiile Bisericilor Ortodoxe s-a transformat în adevărat ospăț duhovnicesc, ospățul «dragostei, care este legătura desăvârșirii», și a constituit doar o pregustare a bucuriei comuniunii în Hristos la Cina de Taină a Sfintei Liturghii, săvârșită a doua zi, duminică, în catedrala arhiepiscopală.

După amiaza, delegației Bisericii Ortodoxe Române i s-a oferit prilejul binecuvântat de a se împărtăși din frumusețile vieții monahale grecești la Sfintele mânăstiri «Paraklitou» și «Intrarea în Biserică a Maicii Domnului» din Mitropolia de Atica. Curățția, cucernicia și sfințenia sufletelor monahilor erau acelea care, la apusul soarelui, dăruiau munților și mării, cerului și pământului, întregii țări, aureola frumuseții divine. În ambele mânăstiri, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat viețuitorilor părintesc cuvânt de îmbărbătare duhovnicească. La întoarcere un popas de suflet s-a făcut la mânăstirea «Panaghia Hrysopighi». Însoțit de sfetnicii apropiați, Prea Fericitul Hristodoulos a ieșit în întâmpinarea oaspeților. «În răcoarea serii», plină de mireasma tainică a aerului de mânăstire, s-a servit cina — poate prima «cină de lucru» a noului Arhiepiscop. Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist i-a fost solicitată părerea în diverse probleme de organizare administrativă bisericească (componența și modul de funcționare a organelor deliberative și executive în Biserica Ortodoxă Română, prezența și rolul mirenilor în acestea ș.a.). Gândul ne-a purtat înapoi la cuvântarea de întronizare : Prea Fericitul Hristodoulos se documenta deja pentru aplicarea primului punct din programul de arhipăstorire ! «Domnul, Păstorul cel mare și bun al turmei cuvântătoare a Bisericii, să Vă călăuzească pașii, iar lumina Prea Sfântului Duh să vă lumineze calea ! Rugăciunile noastre vă vor însoți pururea, prea iubite frate întru Hristos !», a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la ceas de rămas bun.

de Pr. Dr. ION CHIVU

ALEGEREA, HIROTONIREA ȘI INSTALAREA I.P.S. IOSIF POP, CA ARHIEPISCOP AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE PENTRU EUROPA OCCIDENTALĂ ȘI MERIDIONALĂ

Arhiepiscopia ortodoxă română, cu sediul la Paris, a cunoscut în ultimii ani mai multe etape, semnificative, din existența ei.

După anul 1948, diaspora românească din Franța și, în general, din Europa occidentală, destul de importantă, nu a mai putut avea legături firești cu Țara-mamă.

Nici din punct de vedere bisericesc situația nu putea să aibă un alt curs, datorită brutalei și permanentei intervenții a Statului comunist în toate domeniile de activitate și de manifestare ale spiritului uman.

Așadar, românii din diasporă, în ciuda speranțelor de mai bine, pe care le nutreau, a trebuit ca, și din punct de vedere bisericesc, să întreprindă toate măsurile pentru înfiriparea unor structuri organizatorice. Astfel, mitropolitul Visarion Puiu, fost, între 1942—1944, mitropolit al românilor din Transilvania, pe care evenimentele din timpul celui de al doilea război mondial l-au surprins în Occident, a purces la organizarea bisericească a românilor din diaspora europeană.

Continuând un plan mai vechi al său de a organiza pe românii ortodocși din afara granițelor țării într-o mitropolie condusă de un sinod mitropolitan autonom, el a reușit să organizeze o eparhie ortodoxă română pentru Europa occidentală, cu sediul la Paris.

Mitropolitul Visarion Puiu și-a ales un arhiereu-vicar, în persoana arhimandritului Teofil Ionescu, pe care l-a și hirotonit episcop la 26 decembrie 1954.

Din iunie 1958, episcopul Teofil Ionescu ajunge conducătorul Eparhiei înființată de mitropolitul Visarion Puiu.

În anul 1972 episcopul Teofil Ionescu adresează Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cererea de a fi primit sub jurisdicția Patriarhiei Române. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 28 aprilie 1972 își exprimă acordul cu reprimirea în jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române a episcopului Teofil Ionescu.

Gestul episcopului Teofil Ionescu n-a fost însă aprobat de toți românii din diasporă. Unii dintre ei (cea mai mare parte) au trecut, cu organizarea bisericească, cu tot, sub jurisdicția Sinodului rus «din afara frontierelor» cu sediul la New-York. În această situație, episcopul Teofil Ionescu s-a văzut nevoit să se ocupe de organizarea Episcopiei, înființând «Asociația cultuală a Episcopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală», cu sediul la Paris, asociație recunoscută în același an și de autoritățile franceze. Treptat, treptat, această episcopie va include în jurisdicția sa parohiile ortodoxe române, organizate de Patriarhia Română, în țările din Europa apuseană.

În 1974, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va acorda episcopului Teofil Ionescu titlul de arhiepiscop aprobând și ridicarea eparhiei la treapta de Arhiepiscopie, «pentru Europa centrală și occidentală». În același timp, arhiepiscopul Teofil primește, la cererea sa, și un episcop-vicar în persoana arhimandritului Lucian Florea.

Arhiepiscopul Teofil Ionescu trece la cele veșnice în prima parte a anului 1975, după care Arhiepiscopia este condusă de episcopul-vicar Lucian Florea până la 16 iulie 1980.

Din 1980, Arhiepiscopia este condusă de P. S. Adrian Hrițcu, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, mai întâi ca locțiitor de arhiepiscop, iar din noiembrie 1982 ca arhiepiscop, până în anul 1992.

Între timp, după decembrie 1989, o parte dintre preoții Arhiepiscopiei, în special din Germania, dorind să aibă o organizare proprie, se adresează în acest sens Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române care, după o atentă studiere a situației își dă consimțământul pentru organizarea unei noi eparhii, care va purta denumirea «Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală», al cărei prim conducător va fi episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, P.S. Dr. Serafim Joantă, care va fi instalat, potrivit rânduielilor canonice tradiționale, la München, la 5 iunie 1994. Jurisdicția Mitropoliei ortodoxe române cuprinde parohiile ortodoxe române care s-au aflat sub jurisdicția Patriarhiei Române din Germania, Austria, Luxemburg, Suedia, Norvegia, Danemarca.

În legătură cu Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa centrală și occidentală, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române hotărăște, în ședința din 22—23 ianuarie 1993 ca aceasta să-și continue activitatea, impunându-se, totuși, reorganizarea ei. În acest scop s-a solicitat inițiativa preoților și credincioșilor din cuprinsul acestei eparhii. Totodată, I.P.S. Mitropolit Serafim a primit din partea Sfântului Sinod mandatul de a se ocupa de treburile acestei eparhii, până la alegerea conducătorului ei.

A urmat o perioadă în care s-a întocmit statutul Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală care a fost adoptat de Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei la 25 noiembrie 1995 și a fost aprobat și de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința din 23—24 octombrie 1996. Potrivit prevederilor Statului s-a procedat, apoi, la alegerea chiriarhului eparhiei. După o primă încercare, care nu a avut rezultatul dorit, a urmat o ședință a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei la data de 29 noiembrie 1997, în cadrul căreia, pe baza votului secret, *a fost ales titular al Arhiepiscopiei, P. Cuv. Ieromonah Iosif Pop,* aflat la studii de doctorat la Institutul Saint Serge din Paris. P. Cuvioșia Sa a întrunit majoritatea voturilor (52 din cele 72 de voturi valabil exprimate) și a fost declarat arhiepiscop al Arhiepiscopiei, a cărei titulatură a fost între timp precizată și completată astfel: «Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa occidentală și meridională». Întreaga documentație privind desfășurarea acestei alegeri a fost înaintată, apoi, Patriarhiei Române.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa de lucru din 11 decembrie 1997, a luat act de alegerea P. Cuv. Arhimandrit Iosif Pop pentru demnitatea de arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională și de faptul că alegerea s-a făcut cu respectarea rânduielilor canonice și cu prevederile statutare în vigoare. În aceeași ședință, urmare cercetării canocie făcute,

Sf. Sinod a validat această alegere și a hotărât acordarea rangului de arhimandrit și promovarea în treapta arhieriei a P. Cuv. Iosif Pop.

Ca urmare a acestei hotărâri sinodale și în urma înțelegerii intervenită între Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei și Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist hirotonia întru arhiereu și instalarea Prea Cucernicul Arhim. în scaunul de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională a avut loc în ziua de 15 mai 1998, la Paris.

Potrivit rânduielilor bisericești, în ziua de sâmbătă, 14 martie 1998, a avut loc chemarea la arhierie, săvârșită de I.P.S. Ieremia, mitropolitul greco-ortodox de Franța al Patriarhiei Ecumenice, I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale și P.S. Episcop Nathaniel al Episcopiei Ortodoxe Române (Vatra).

Duminică, 15 mai 1998, au avut loc festivitățile de hirotonire și instalare a I.P.S. Arhiepiscop Iosif Pop ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională.

La rânduiala ipopsifierii, Prea Cuv. Arhim. Iosif Pop a fost prezentat de P. Cuv. Arhim. Ioachim Giosanu și de către P.C. Pr. Prof. Boris Bobrinskoy, decanul Facultății de teologie «Saint Serge», din Paris.

Hirotonia întru arhiereu a fost săvârșită de I.P.S. Mitropolit Ieremia, președintele Adunării episcopilor ortodocși din Franța, împreună cu I.P.S. Arhiepiscopul Serghie, rectorul Institutului «Saint Serge», cu I.P.S. Serafim, Arhiepiscop de Berlin, și Mitropolit pentru Europa centrală. Au conslujit încă alți nouă episcopi, înconjurați de zeci de preoți și diaconi, în prezența reprezentanților altor culte religioase, precum și a mii de credincioși.

La momentul cuvenit, P.S. Episcop-vicar patriarhal Teofan Sinaitul, secretarul Sfântului Sinod, a dat citire «Gramatei patriarhale» de instalare, iar I.P.S. Mitropolit Serafim, delegatul Sfântului Sinod și al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a înmânat însemnele chiriarhale și a instalat pe I.P.S. Iosif Pop ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe pentru Europa occidentală și meridională.

Festivitatea religioasă a continuat apoi printr-un program artistic la care și-au dat concursul cvartetul de coarde «George Enescu», cunoscutul artist Gheorghe Zamfir, corul de colindători din Vișeul de Jos și un grup coral de teologi.

CONSFĂTUIREA PE PROBLEME DE ÎNVĂȚĂMÂNT TEOLOGIC ȘI RELIGIOS, CU PARTICIPAREA DIRECTORILOR DE SEMINARII TEOLOGICE, INSPECTORILOR DE RELIGIE JUDEȚENI ȘI CONSILIERI CULTURALI EPARHIALI, BUCUREȘTI — 19-20 MAI, 1998

Cu binecuvântarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, în zilele de 19—20 mai, 1998 au avut loc la Palatul Patriarhiei din București, în colaborare cu Ministerul Educației Naționale, lucrările Consfătuirii pe probleme de învățământ teologic și religios (temei 2410/1998).

La lucrările acestei consfătuiri au participat : directorii Seminariilor Teologice Ortodoxe Liceale, Consilierii Culturali Eparhiali, Inspectorii de specialitate Religie de la Inspectoratele Școlare Județene și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Național Consultativ pentru Învățământ Teologic și Religios.

Consfătuirea a prilejuit, în premieră, o formă de conclucrare armonioasă și de consens între factorii de răspundere ai învățământului de stat — Ministerul Educației Naționale — cu cei din învățământul religios — Patriarhia Română — și a beneficiat de prezența la deschiderea lucrărilor a *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, a domnului Mihail Gorcea, Secretar de stat la Ministerul Educației Naționale și a Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei — președintele Comisiei sinodale de învățământ.

Scopul acestei Consfătuiri a fost acela de a analiza obiectivele ce stau în fața învățământului teologic ortodox și armonizarea lui la reforma de modernizare a învățământului românesc precum și pe acela de a defini mai precis rolul și locul Religiei ca disciplină școlară în învățământul de stat.

În cadrul Consfătuirii s-au prezentat rapoarte, s-au purtat discuții în plen și pe secțiuni dezbătându-se probleme legate de elaborarea unor programe școlare în vederea constituirii unei baze de date privitoare la învățământul teologic ortodox care să fie utilizată în cadrul procesului de reformă care are în vedere în mod special și distinct și învățământul teologic.

Lucrările au fost deschise prin intonarea Imnului patriarhal, a rugăciunii și a binecuvântării *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*.

În deschidere, a luat cuvântul P.C. Prof. Diac. Nicu D. Octavian, Consilier patriarhal, care a prezentat motivele și importânța Consfătuirii, în contextul noilor orientări din politica managerială din învățământ, care face ca toate aceste procese de reformă să pornească de jos în sus. Astfel, se consideră a fi necesară prezența directorilor de școli teologice, a inspectorilor de specialitatea Religiei și a părinților consilieri culturali eparhiali.

Programul acțiunii a fost anunțat pe scurt, menționându-se că participanții au intrat în posesia lui.

Mulțumind *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* pentru prezență și binecuvântare, P.C. Consilier Nicu D. Octavian l-a invitat pe Prea Fericirea Sa să rostească un adânc cuvânt de învățătură și înțelepciune, pe care-l redăm în cele ce urmează :

În continuare, P.C. Consilier Nicu D. Octavian a rugat pe Dl. Mihail Gorcea, Secretar de Stat la Ministerul Educației Naționale, să ia cuvântul. Domnia sa a evocat, în deschiderea cuvântului său, momentele opresiunii comuniste, care îngrădeau exprimarea liberă a învățământului teologic și religios. Cu toate acestea, teologia românească a dat lumii figuri de mari cărturari — a fost evocată figura părintelui Stăniloae.

S-au amintit apoi consecințele benefice ale învățământului religios pentru societatea contemporană : morala creștină și accesul la spiritualitate.

Este vorba despre o reașezare a învățământului religios și teologic, în sensul unei creșteri, în care un rol important îl deține Religia ca materie de studiu în școală.

Problemele nu sunt simple : s-a dat libertatea organizării unui învățământ religios la toate nivelele școlii. S-a evocat iarăși malefica decizie din 1948. Acum au reintrat în școli preotul și profesorul de Religie, care își aduc o contribuție pozitivă la formarea noastră a tuturor. Dificultatea problemelor constă în neînțelegerea, lipsa de cooperare, marginalizarea profesorului de Religie, bagatelizarea acestei materii. Poate, uneori, și oamenii care au intrat în școli nu au fost la aceeași înălțime. O altă problemă este ridicată de diferendele între confesiuni — în anumite zone ale țării. Sunt și contradicții în ce privește planurile de învățământ (istorie, biologie) care vin în contradicție cu ideile religioase. Toate manualele trebuie să fie compatibile, pentru a nu-l deruta pe elev. Profesorii de Religie trebuie să se acomodeze însă, și ei, epocii, cu tot ceea ce are ea bun. De exemplu : efortul de a se introduce informatica în învățământ trebuie susținut și stimulat chiar și de profesorii de Religie, care nu trebuie să facă un corp aparte în momentele acestei tehnologizări și informatizări. Profesorul de Religie este liber, firește, și este chiar indicat, să ia atitudine împotriva unor provocări ale lumii contemporane care pot deforma și afecta moralitatea elevilor. Ei vor fi cei care îi îndrumă pe copii în lumea modernă.

În continuare, dl. Secretar de Stat a precizat câteva din direcțiile prioritare de dezvoltare ale școlii românești în contemporaneitate :

— învățământul obligatoriu va deveni de 9 ani, iar cel liceal de 3 sau 4 ani, la latitudinea fiecărui profil din învățământul mediu (dispoziție valabilă inclusiv pentru Seminarii),

— în ce privește planul de învățământ, programele și manualele (curriculum) ; acestea au fost propuse și date publicității, așteptându-se în momentul de față reacția din partea tuturor școlilor, pentru a se pune în practică,

— planul are un trunchi comun (numărul de materii și numărul de ore pentru toate școlile) și 8—10 ore pe săptămână, la alegere (opționale) din partea fiecărei școli, clase sau grupuri de copii (tradiții regionale, opțiunea părinților). Același algoritm se va aplica și Seminariilor Teologice,

— în ce privește ora de Religie, s-a produs o inabilitate a comisiei care nu a trecut acest obiect decât în josul paginii. S-a plecat de la ideea că, prin Constituție, s-a stipulat neobligativitatea orei, apoi existența unor părinți care nu-și lasă copiii la ora de Religie confirmă acest lucru,

— părerea dl. Secretar de Stat este că toate clasele (I—XII) ar trebui să facă o oră de Religie pe săptămână. Mai ales vârsta adolescenței este aceea când Religia nu trebuie să lipsească,

— va fi și o reformă a evaluării, sistem învechit astăzi (note de la 1, la 10). De anul viitor, la clasele I—IV se vor scoate notele și se vor introduce calificativele, urmate de caracterizări. Elevii vor avea fișă personală cu care se vor prezenta în cadrul întregului proces școlar (nu o simplă cifră ca media finală, ci amănunte concrete),

— problema formării și perfecționării cadrelor didactice, care, mai ales la Religie, sunt foarte tinere, spre a deveni adevărați profesioniști.

Gândul celor din Minister nu este acela de a lăsa Religia deoparte, că, la toate clasele, să existe sub o formă sau alta această oră. Rămâne ca toți cei prezenți să se exprime asupra programelor analitice și prin comentarii pe seama celor enunțate mai sus.

P.C. Consilier Nicu D. Octavian a subliniat importanța consfătuirii mulțumind în numele celor prezenți Dl. Secretar de Stat pentru precizările făcute și a rugat pe Î.P.S. Daniel — președintele comisiei sinodale pentru învățământ, să ia cuvântul.

Înalt Prea Sfințitul Daniel a subliniat «răspunderea deosebită ce ne revine pentru lucrarea ce o desfășurăm în întreaga țară — lucrarea reformei. Trebuie să contribuim și noi în context european cu aptitudinile noastre, găsind un limbaj comun. Chiar și în Occident, reforma îmbracă mai multe forme și nu s-a încheiat, însă nu poate fi un model decât consultativ pentru noi, având în vedere și diferențe în ce privește mijloacele materiale didactice.

Nu este o demolare a ceea ce avem noi, ci o aducere la zi a învățământului românesc în contextul actual.

Importanța Religiei nu e subliniată doar ca o formă de a fi diferiți de comunism, ci problema ei este existențială, implicând formarea culturală completă a tânărului, aflat într-un popor eminamente religios. Noi pornim de la un dat sociologic, istoric, cultural, plămădit pe credința creștină, ale cărei izvoare în România coincid cu etnogeneza noastră. Și azi, într-o Europă în care Ortodoxia este a doua religie după catolicism, Religia este o realitate care ne obligă să o tratăm printr-o contribuție a noastră la o Europă unificată. Cele mai bune vârfuri din teologia românească sunt acum peste hotare ; în țară au rămas factori decizionali care au stagnat teologia la nivel de secol XIX — de aceea trebuie să acceptăm reforma.

Din punct de vedere al necesității reformei, trebuie să ne-o însușim cu conștiința că nu ni s-a impus și să știm criteriile după care în Biserică se face reforma învățământului. Teologia nu poate fi concepută fără Biserică. Iar prezența Religiei în învățământul de stat este o necesitate misionară, dar este și un risc : al secularizării (specificul nostru nu înseamnă izolare, nici agresivitate). Riscul se poate transforma în reușită cu condiția cunoașterii și bunei pregătiri a cadrelor didactice implicate. Importantă este amintirea permanentă a faptului că teologia e relația între text și context. Așadar, este vorba de implicare în contemporaneitate, prin slujire misionară și pastorală.

Există o teologie misionară, de teren, scrisă pentru comunități reale, cu problemele lor concrete. Este o mare șansă de a fi implicați în angrenajul învățământului de stat, tocmai din aceste puncte de vedere :

— Stabilirea priorităților, a ceea ce rămâne în «trunchi comun» și a ceea ce va fi la alegere (opțional), distincția între esențial și secundar. (În continuare, Înalt Prea Sfinția Sa a evocat, în acest context, dialogul avut cu Bsierica de stil vechi cu sediul la Slătioara).

— Formarea spirituală și morală este esențială pentru profesor (societatea așteaptă ca el să fie «lumina lumii»).

— Formarea misionară este, de asemenea, un criteriu prioritar. Nu pot fi scoase din curriculum aceste aspecte și materiile legate de ele.

— Formarea didactică științifică este, de asemenea, importantă.

— Din toate aceste criterii de formare trebiue să selectăm ce este important».

În încheiere, Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit celor prezenți pentru participare și a reamintit că «din reformă nu trebuie să vedem numai o obligație, ci și o șansă. Depinde de noi dacă vom distinge acest lucru».

F.C. Consilier Nicu D. Octavian a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Daniel pentru jaloanele deosebit de precise trasate pentru învățământul nostru religios, după care a dat cuvântul D-nei Dakmara Georgescu, Consilier al Ministrului Educației Naționale.

D-na Consilier Georgescu a prezentat mulțumiri și aprecieri pentru invitația făcută, menționând că domnia sa exprimă și punctele de vedere ale Dl. ministru Andrei Marga.

«Noul plan de învățământ a fost elaborat acum o lună și jumătate ; la jumătatea lunii mai se va lansa și un proiect asemănător pentru liceu. Planul pentru învățământul primar și secundar se va finaliza la sfârșitul lunii iunie.

Sintagma «învățământ de stat» se dorește a fi modificată cu «învățământ public». Fiecare comunitate este chemată să se implice în organizarea lui.

Liceul teologic se va reduce la 4 ani, va avea un plan mai apropiat de specificul teologic, iar la bacalaureat se vor susține și probe teologice.

Vor rămâne arii curriculare, în majoritate, din cele prezente în gimnaziu, cu excepții (educația tehnologică). Pentru liceele vocaționale se vor alcătui planuri separate, specifice fiecărui profil. Acesta este și scopul consfătuirii de față.

Punctul de vedere al Ministerului în privința Religiei în școală rezidă în următoarele aspecte :

— faptul că Religia a fost scoasă din plan a fost determinat de necesitatea unei poziții din parte parlamentului și a Bisericilor.

— specificul legii va fi amendat : în învățământul preuniversitar, Religia va face parte din trunchiul comun — încât educația religioasă să fie cu un puternic rol moral. Problema educației morale este extrem de vastă.

Întreaga reformă a planului, finalitatea predării Religiei este gândită în spirit formativ, ca elevii să ajungă cetățeni ai unei societăți deschise.

Valorile și principiile democrației sunt absolut creștine. Acestea trebuie să existe în și prin școli. Prin noul curriculum se va contura persoana viitorului **elev».**

Înalt Prea Sfințitul Daniel a intervenit spunând, printre altele, că :

— decizia celor 4 ani obligatorii, 4 ani opționali și 4 ani facultativi este generatoare de deservicii imense,

— au fost rațiuni politice din care s-a trunchiat intrând în discuție aspectele constituționale,

D-na Consilier Georgescu a propus ca în învățământul primar să se pună accent pe catehizare, iar în gimnaziu pe cultura generală, pentru crearea de programe analitice în acord cu aceste propuneri. Chestiunea este și a didacticii predării în școală.

După ce P.C. Consilier Nicu D. Octavian a subliniat faptul că problemele expuse de d-na Consilier Georgescu sunt la stadiul de propuneri, scopul consfătuirii fiind doar de a analiza și de a găsi soluțiile optime, a dat citire unui referat : «Reforma curriculară în aspectul central și local».

1. Privitor la planul de învățământ s-au formulat trei asemenea planuri :

— unul pentru Seminariile Teologice propriu zise;

— un al doilea pentru Seminariile Teologice Monahale de Fete,

— al treilea pentru Seminariile Teologice cu accent pe studiul limbilor clasice program solicitat de Comisia pentru redresarea studiilor clasice (propunător copreședintele acestei comisii prof. dr. Dan Slușanschi).

— Aceste planuri urmează a fi armonizate cu planul propus pentru învățământul liceal vocațional și de specialitate care să permită înlocuirea unor discipline, până acum obligatorii, cu unele din profilul liceului. De exemplu s-ar putea solicita înlocuirea matematicii cu o disciplină de profil.

Definitivarea unui asemenea plan de învățământ urmează a se face în perioada imediat următoare când Ministerul Educației Naționale va pune în dezbatere publică — planul de învățământ cadru pentru licee și când se va putea conveni asupra proporțiilor între discipline obligatorii și cele de specialitate (între curriculum-ul național și cel local).

În aspectul local (al disciplinelor de specialitate) s-au definitivat 6 arii curriculare grupând discipline specifice de studii biblice, teologie sistematică, istorie bisericească, teologie practică, formare spirituală și didactică, limbi clasice (anexa 1).

Aceste planuri de învățământ sunt alcătuite pe un ciclu de 4 ani pentru situația generalizării învățământului de 9 clase și a rămânerii învățământului liceal la 3—4 ani.

2. Privitor la programele analitice la disciplinele din aceste arii curriculare s-a propus revizuirea lor urmărindu-se în special descongestionarea materiei, esențializarea și adaptarea la cerințele planului de învățământ avându-se în vedere :

a) O notă de prezentare care să vizeze conținutul și importanța disciplinei,

b) Obiectivele cadru ale disciplinei care să aibă în vedere categoria de cunoștințe și formarea unor priceperi, deprinderi și capacități.

c) Obiective de referință care să urmărească modalitățile de antrenare a elevilor în obținerea rezultatelor vizate de procesul didactic.

d) Activități de învățare — care să concretizeze obiectivele cadru propuse.

Alcătuirea programelor pe cele 6 arii curriculare rămâne în sarcina Seminariilor Teologice cu tradiție, pentru Studii Biblice — Cluj, Teologie Sistematică — Craiova, Istorie Bisericească — Caransebeș, Teologie Practică — Buzău, Formare spirituală și didactică — Neamț, Limbi clasice — București.

3. Referitor la manualele școlare, domeniu ce intră în reforma curriculară, s-a făcut propunerea privind revizuirea acestora în funcție de programa școlară și existența unor manuale alternative la elaborarea cărora să fie antrenați un număr cât mai mare de profesori de specialitate, astfel încât să se producă un reviriment și o emulație în această direcție.

În privința manualelor de Religie, pe lângă observațiile de mai sus, s-a solicitat de către participanți ca să fie urgentată elaborarea manualelor de Religie — pentru clasele I—XIII urmând ca Centrele Eparhiale care au Facultăți de Teologie și Seminarii Teologice să coordoneze, prin Consilierii culturali și Inspectorii de specialitatea Religie, munca de revizuire a actulalelor programe și manuale și de elaborare a manualelor needitate, la care să fie antrenați cei cu vocație în această direcție. Estimativ s-a propus ca manualul de clasa a IX-a să fie elaborat de Arhiepiscopia Bucureștilor, cel de clasa a X-a de Arhiepiscopia Sibiului, cel de clasa a XI-a de Episcopia de Alba Iulia, cel de clasa a XII-a de Arhiepiscopia Timișoarei, iar cel de clasa a XIII-a de către Episcopia Dunării de Jos.

4. Privitor la statutul Religiei ca disciplină școlară și al cuprinderii ei în orarul școlii și în numărul de ore, s-a solicitat includerea acesteia fie într-una din ariile curriculare — Om, societate — redevenită Religie, om, societate, fie într-o arie distinctă, cu o oră săptămânală inclusă în orarul școlar, și să se facă din nou intervenție la Ministerul Educației Naționale — cu aceste mențiuni rezultate în urma discuțiilor cu inspectorii de specialitate Religie de la inspectoratele școlare. A fost prezentată în copie, tuturor participanților, precizarea Ministerului Educației Naționale, nr. 32368/12 mai 1998, transmisă de către acesta Inspectoratelor Școlare Județene, potrivit căreia, Religia este inclusă în planul de învățământ conform Ordonanței de Urgență a Guvernului României, nr. 36/1997. Această precizare s-a impus în urma intervențiilor Sectorului Învățământ, la sesizarea Episcopiei Aradului care a transmis că Inspectoratul Școlar Județean Hunedoara nu a remunerat orele de Religie în licee pe motiv că Religa nu este inclusă în planul de învățământ.

5. În legătură cu examenul de admitere în Seminar, s-a cerut ca potrivit Legii Învățământului, proba de matematică să fie înlocuită cu Religia, ca probă de cunoștințe. S-a menționat că potrivit hotărârii Sfântului Sinod — temei 5563/1997, s-a făcut intervenție la Ministerul Educației Naționale, cu o tematică adecvată, însă cu adresa nr. 19319/1997

s-a răspuns că întrucât nu există manuale pentru gimnaziu, proba de cunoștințe la Religie va fi introdusă odată cu editarea tuturor manualelor. Se va avea în vedere o nouă intervenție cu o tematică structurată pe Mica Biblie și Învățătura de credință creștină ortodoxă după care s-a alcătuit până acum tematica la Religie ca probă preliminară, urmând să se urgenteze editarea manualelor de Religie pentru clasele V—VIII (anexa 2). Menționăm că cele pentru clasele V—VI sunt înaintate Ministerului Educației Naționale pentru editare.

6. S-au făcut precizări privind tematica la examenele de definitivat, gradul II și titularizare, luându-se în discuție și aspecte legate de bibliografia indicată pentru acest examen. S-a propus ca în locul sau paralel cu manualul de Metodica predării Religei, autor Pr. Ion Popescu, să fie folosit manualul «Educația Religioasă» de Constantin Cucoș. În legătură cu acest aspect s-a menționat că pentru acest an este târziu să se mai aducă o corectură programei și mai ales să se facă o informare în timp, iar pentru viitor să se aibă în vedere și acest material bibliografic. Examenul de titularizare poate fi susținut de absolvenți imediat după terminarea Facultăților de Teologie, având binecuvântarea Chiriarhului locului. Posturile se vor scoate la concurs numai cu acordul Centrelor Eparhiale.

Legat de perfecționarea și promovarea cadrelor didactice care predau Religia, s-a hotărât ca aceste aspecte să fie reglementate potrivit Legii Statutului cadrelor didactice nr. 128/1997, cap, III, art. 32—41.

7. S-au discutat aspecte legate de numărul candidaților și al școlilor teologice, preuniversitare și universitare, analizându-se toate consecințele pozitive și negative, atât în cazul extinderii cât și în cazul restrângerii lor. S-a recomandat ca Seminariile Teologice și Centrele Eparhiale să acorde o mai mare atenție pregătirii și recomandării pentru înscrierea la Facultate și la selecția pentru numirea în parohii.

8. În baza prevederilor art. 135 din Statutul cadrelor didactice și pentru clarificarea lui, s-a propus cuprinderea în nomenclatorul de funcții privind personalul de învățământ și a absolvenților de Seminarii Teologice, spre a fi abilitați să predea Religia la clasele primare, funcție asimilată celei de învățător.

9. O problemă de actualitate a fost cea legată de examenul de atestat teologic și bacalaureat. S-a făcut precizarea că, pentru examenul de bacalaureat, Facultățile de teologie, prin Senatele universitare, au făcut nominalizări de cadre universitare, care să fie propuse Ministerului Educației Naționale în vederea desemnării ca președinți ai Comisiilor de bacalaureat la Seminariile Teologice Ortodoxe Liceale, și că se impune respectarea metodologiei Ministerului Educației Naționale pentru acest examen, respectiv art. 12 din Regulamentul privind organizarea și desfășurarea bacalaureatului nr. 5198/28 oct. 1997 și Ordinul Ministerului Educației Naționale nr. 3597/22 apr. 1998

Pentru seriile vechi de absolvenți de Seminar care nu au primit Diplome de absolvire din lipsă de tipizate, s-a cerut Seminariilor Teologice care au trebiuță de asemenea formulare să facă o comandă fermă cu tipul de Diplomă corespunzător, întrucât ele se eliberau de

către Centrele Eparhiale iar înscrisurile diferă de la o eparhie la alta. Ca act oficial pentru atestat s-o convenit ca să se folosească tipizatul Ministerului Educației Naționale care se completează cu toate elementele specifice de către școală.

10. Referitor la rolul atestatului, unii dintre directorii de Seminarii au menționat că unele Facultăți au primit la admitere și elevi seminariști care nu au obținut atestatul, fără susținerea probelor preliminare, iar unele Centre eparhiale i-au hirotonit și fără atestat. S-a considerat, de către cei prezenți, că se impune o reglementare a acestei situații, în sensul respectării hotărârii Sfântului Sinod și normelor în vigoare privind valoarea atestatului.

11. Participanții la Consfătuire au fost informați despre aprobarea Regulamentului pentru Seminariile Teologice ce urmează a fi tipărit de urgență pentru a intra în vigoare odată cu publicarea lui.

12. S-a prezentat și situația absolvenților școlilor de cântăreți de 2 ani pentru care nu s-au eliberat Diplome din lipsă de tipizate. Pentru aceste serii se pot obține tipizatele din stocul existent la Sectorul învățământ.

Pentru seriile actuale de 3 ani, s-a considerat că se pot folosi Certificatele de absolvire tip emise de Ministerul Educației Naționale.

13. Directorii de Seminarii au pus în discuție și rolul spiritualului și al formării duhovnicești în Seminar. S-a propus ca preoții spirituali să fie considerați .cadre didactice cu atribuțiuni speciale, implicând îndrumarea și formarea duhovnicească a elevilor și să aibă incluse în planul de învățământ ore adecvate acestei activități.

14. Pentru finalizarea propunerilor avansate în cadrul Consfătuirii, a fost delegată Comisia de curriculum a directorilor de Seminarii, care se va întruni la momentul oportun.

În încheierea lucrărilor Consfătuirii pe probleme de învățământ teologic și religios a luat cuvântul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist :*

Lucrările Consfătuirii pe probleme de învățământ teologic și religios au intrat pe ordinea de zi a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române care în ședința sa din 4—5 iunie 1998, în baza discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei Învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc a hotărât (temei 2410/1998) :

— ia act cu aprobare de lucrările Consfătuirii pe probleme de învățământ teologic și religios, organizată de Patriarhia Română în colaborare cu Ministerul Educației Naționale și desfășurată la București în perioada 19—20 mai 1998.

— se abilitează Comisia de curriculum a directorilor de seminarii, ca sub coordonarea Sectorului Învățământ al Patriarhiei Române să urmărească îndeaproape, în vedrea finalizării, toate problemele dezbătute la această Consfătuire.

Prof. diac. NICU D. OCTAVIAN
Consilier patriarhal

RENAȘTEREA SPIRITUALĂ A SOCIETĂȚII PRIN RELIGIA ÎN ȘCOALĂ

În deschiderea lucrărilor acestei consfătuiri, pe probleme de învățământ teologic și religios, primul gând este de recunoștință față de Dumnezeu pentru cele ce El a rânduit a avea loc în Biserica noastră, înnoiri și primeniri ale vieții noastre religioase și sociale, la care suntem martori și pe care le trăim zi de zi.

Una dintre aceste înnoiri este și lucrarea de organizare și așezare a învățământului de stat românesc, în care este integrat și cel religios, pe baze noi. Această lucrare, la care este chemată și Biserica, se adaugă celorlalte activități începute deja, cum ar fi acțiunile caritabile, cele de asistență socială și religioasă, prezența preoților în armată, spitale, penitenciare și, în general, cele duhovnicești care se desfășoară în rândul credincioșilor.

Învățământul are nobila misiune de luminare a minții, iar învățământul teologic și religios urmărește să păstreze sau să aducă această lumină în conștiința curată a credincioșilor, operă de zidire sufletească, de luminare a conștiințelor și cunoștințelor, la care se alătură atât ierarhii Bisericii, cât și demnitarii țării. Considerând aceasta o mare misiune pe care o avem cu toții față de pregătirea intelectuală și educativă a tineretului țării noastre. În acest scop ne găsim astăzi aici reprezentanții Bisericii și ai Ministerului Educației Naționale, bucurându-ne de această conlucrare binefăcătoare. Prezența d-lui Secretar de Stat, Prof. Univ. Mihail Gorcea și a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei — președintele comisiei sinodale de învățământ teologic — este tocmai expresia acestei conlucrări și a eforturilor conjugate ca învățământul teologic și religios să devină un învățământ de calitate, eficient și cu finalități corespunzătoare întru înfăptuirea marilor idealuri ortodoxe și naționale.

Socotim că asemenea țeluri pot fi atinse dată fiind tradiția școlii noastre românești pornită, mai întâi, din pridvoarele mânăstirilor și ale bisericilor. Am constatat cu bucurie din 1990 încoace setea de cultură și de adevărurile sfinte din partea tineretului nostru ortodox, deosebit de receptiv la deprinderea valorilor spiritualității, în general, și ale tezaurului științei și culturii.

Aceste tradiții au dat aură, de altfel, în toate timpurile, românilor din țară și de pretutindeni, prin reprezentanții școlii, culturii și științei românești, care s-au afirmat ca personalități de seamă ce au ilustrat cu știința, talentul și uneori cu geniul lor, școala românească în care s-au format. Ei au fost purtătorii de valori naționale și universale pe care le-au și răspândit pretutindeni în lume, ducând faima culturii și școlii românești. Acum și-n perspectivă, dorim ca, prin înnoirile din domeniul învățământului, credincioșii noștri cei mai tineri, copiii, cărora li se dă posibilitatea din primii ani de învățământ să ia cunoștință de adevărurile sfinte la ora de Religie, și să beneficieze, așadar, din fragedă copilărie de o sumă de valori și de o scară de responsabilități morale și, de ce nu, să insufle chiar și celor mai mari, ca pe

niște surprize plăcute și gingașe de care aceștia n-au luat cunoștință încă, aceste adevăruri și lumina lui Hristos.

Cred că vă sunt cunoscute asemenea cazuri, când tineri părinți ai acestor școlari foarte receptivi rămân uimiți de îndemânarea la rugăciune a copiilor lor, seara și dimineața, la bucuria lor de a merge la biserică, de a se împărtăși cu Sfintele Taine, și chiar la cunoașterea îndatoririlor creștinești de a respecta zilele de sărbătoare și de post. Se cunoaște ușurința cu care copiii învață cele duhovnicești și puterea lor de a cuprinde și pătrunde farmecul icoanelor, melodiile liturgice și chiar mișcările liturgice ale slujitorului. Deseori am rămas pe gânduri în fața unor gesturi și comportări deosebit de sensibile și respectuoase ale copiilor în timpul dumnezeieștii Liturghii. Parcă ar transmite peste secole duioșia și blândețea Mântuitorului Hristos, când El i-a chemat la Sine, sau când le-a dat pildă de vrednicie pe pruncul aflat în brațele Sale. Aceste realități trebuie însă să fie chemări pentru noi de a nu-i lipsi de apropierea și comuniunea cu Hristos și cu Biserica Sa, nu numai teoretic, la școală, ci și la nemijlocita lor apropiere spre a fi și a se obișnui acum, ca mlădițe ale Bisericii, în comuniunea cu Mirele Ei, Domnul nostru Iisus Hristos. Prin activitatea în școală, prin cuvânt și mai ales prin metodă pedagogică, să aducem în inimile lor lumina lui Hristos și, prin ei, în inimile tuturor celor din jurul lor. Nu avem motive să abdicăm de la misiunea noastră și nu avem scuze pentru neglijență în această lucrare. Acest semnal îl dă și întrunirea de astăzi.

Din 1989 și până acum, după cum cunoașteți, s-au produs unele înnoiri, s-au produs reforme în multe domenii, în înțelesul bun al cuvântului, de îmbunătățire în viața noastră bisericească, socială și culturală. S-au produs înnoiri, de la an la an și în privința învățământului religios. Mai întâi s-a purces, în baza unor reglementări legale, la reintroducerea Religiei în școală. Referitor la acest moment putem evidenția mai multe aspecte : că religia a fost primită cu interes și mare bucurie de către copiii și tineretul nostru, în general, multă vreme ținut departe de aceste adevăruri sfinte. Mulți preoți și oameni de suflet, credincioși și credincioase, au predat benevol această disciplină, reușind să-i atragă pe câți mai mulți copii la aceste ore.

Nu pot să nu pomenesc pe distinsa, devotata și neobosita profesoară Anastasia Popescu, numită de copii, de tineret și de noi toți, «Mama Sica». Pildă de iubire nesfârșită era această mamă întru credință a copiilor, din care iubire ea le dăruia cu prisosință, din comoara ei de cunoștințe și de experiențe. Nu uit ziua când am asistat la cinstirea sa de către elevii Școlii 174 din Capitală, în frunte cu vrednica directoare, înconjurată de întreg soborul corpului profesoral. Numai prezența nevăzută a «Învățătorului nostru Cel mai presus de ceruri» putea să reverse, în chip văzut, atâta bogăție de bucurie și mulțumire, exprimată în cântece și poezii, în acele clipe de neuitat așa cum numai copiii știu să facă.

Ulterior, alte hotărâri sinodale și reglementări ale Ministerului Educației Naționale au definitivat statutul Religiei ca disciplină școlară cuprinsă în planul de învățământ, cu programe analitice, manuale și

îndrumările metodice necesare sau prin cursurile de pregătire și perfecționare organizate în acest sens pentru cei ce urmau a preda religia. Expresia acestei dorințe de perpetuă adaptare la exigențele didactice și metodologice este și prezența alături de noi a Înalților Ierarhi și a reprezentanților Ministerului Educației Naționale. Fenomenul este îmbucurător, dătător de speranțe, dar totodată ne și obligă. Ne obligă să ne sporim eforturile și zelul în a desfășura o strădanie conștiincioasă și într-un urcuș de calitate. Trebuie să extindem aria lucrării noastre și pe lângă credincioșii de afară, intelectuali care, deși de bună credință și atașați Bisericii, nu cunosc și nu știu structurile bisericești și exprimă uneori critici față de noi. Trebuie să desprindem din acestea lipsurile constatate îndreptându-le spre folosul bunului mers în care să se desfășoare lucrarea noastră. Printr-o asemenea lucrare întărim atașamentul lor față de Biserică, așa cum se întâmplă și în alte țări, unde intelectualii își afirmă identitatea lor religioasă, alături de preoții și credincioșii practicanți.

Avem posibilități noi, dar avem și tradiții, pentru că, încă de acum 50 de ani, Patriarhul de veșnică pomenire Justinian, insista asupra rolului catehizării credincioșilor în cadrul Sfintei Liturghii. Așa s-a realizat, în special în Transilvania, o lucrare catehetică de excepție și tot așa s-au pus bazele învățământului teologic propriu Bisericii noastre, când acesta a fost exclus din învățământul de stat, din Universitate, de dictatura comunistă în 1948. Chiar Statutul Bisericii Ortodoxe Românul prevede, ca sarcini principale ale preoților, aceste două aspecte, distincte dar și complementare, Religia și catehizarea. Pe linia tradiției, dar și a înnoirilor, se cuvine să luăm seama la ceea ce se întâmplă în jurul nostru și să purcedem la dezbaterea diferitelor aspecte din acest domeniu, atât în spiritul adevărurilor biblice, cât și ale comandamentelor impuse de reforma curriculară în învățământul de stat.

Sunt recunoscător Înalților Ierarhi și reprezentanți ai Ministerului Educației Naționale, prezenți în mijlocul nostru, spre a ne fi de folos în aceste căutări și înnoiri pe care și Biserica le înțelege și la care dorește să-și aducă contribuția. Sperăm că într-o astfel de conlucrare, și cu sprijin competent, să obținem încadrarea în suflul novator al actului de cultură ce se realizează prin învățământ și școală. Prezența Directorilor, Inspectorilor, Consilierilor culturali eparhiali este semnalul pozitiv că toți sunt receptivi față de problemele școlii, ale învățământului, și înțeleg rolul și rostul hotărârilor Sfântului Sinod în aceste domenii. Sperăm, de asemenea, că întâlnirea de astăzi să fie un început bun și folositor, și să avem prilejul de a ne reîntâlni ori de câte ori se va impune acest lucru. Mai constat cu bucurie că sunteți tineri majoritatea, din generația actuală, capabili deci de efort, stăpâniți de entuziasm, în această frumoasă misiune. Cu cât ne vom întâlni mai des, cu cât ne vom cunoaște mai bine, cuprinsul și însemnătatea rostului fiecăruia în Biserica noastră, cu atâta și strădaniile vor fi mai rodnice.

Mulțumindu-vă tuturor, pentru prezență și interesul manifestat, binecuvântez deschiderea lucrărilor acestei consfătuiri și vă doresc succes în cele două zile de lucrări».

Trăim momente deosebite în viața școlii românești, pe calea unor reforme importante în care este integrat și învățământul teologic și religios, importanță determinată de suflul nou și direcția spre îmbunătățire metodologică prin reforma preconizată de Ministerul Educației Naționale, la care, e firesc să ne alăturăm și noi, păstrând însă programa analitică, aprobată de Sfântul Sinod. Aceste preocupări arată, în același timp, schimbările remarcabile din societatea românească la care trebuie să facă față Biserica Ortodoxă Română, prin noi toți.

Momentele de astăzi, printre primele de acest fel, la care s-au dezbătut astfel de probleme și modul cum vor trebui să evolueze ele mai departe, ne arată că aceste întâlniri periodice sunt utile, pentru colaborarea P.P.C.C. Părinți Directori de Seminarii, cu reprezentanții învățământului religios în școlile de stat, P.P.C.C. Consilieri culturali eparhiali și responsabilii de la Patriarhie cu învățământul teologic și religios. Prin aceste întâlniri stabilim legătura necesară între toți factorii de răspundere până la parohie, acolo unde începe actul de cunoaștere a credinței și a cuvântului lui Dumnezeu. Nu mai sunt ziduri despărțitoare între gândirea Bisericii, cuvântul Evanghelie și credincioși, pe de o parte, și societate pe de alta, chiar secularizată sau cu tendințe evidente de secularizare. În aceste condiții, nu numai Europa, ci și lumea se frământă din răsputeri să rezolve problemele economice, uitând sau neglijând dimensiunea spirituală a vieții oamenilor. Acest lucru obligă Biserica să țină cont de profundele schimbări din viața popoarelor. Odată cu apropierea între ele, prin știință, tehnologie, politică, dar, mai ales, religie, se produc schimbări de mentalități, de concepție, ce evidențiază diversitatea, care în ultimă instanță trebuie orientată spre unitatea ce va trebui realizată în planul credinței și al înțelegerii. Din punctul nostru de vedere, nădăjduim că mileniul următor, după aprecierile noastre bazate pe evlavia cu care credincioșii zidesc biserici și mănăstiri, va fi religios. Și ca atare, cei ce slujim Biserica avem o mare responsabilitate față de credincioși și chiar față de lume.

Dvs., cei prezenți aici, sunteți tineri coordonatori și organizatori ai instruirii și educației celor mai tineri credincioși din țara noastră, copiii și tinerii. Trebuie să folosiți din plin posibilitățile pe care le aveți în acest moment, pentru că roata istoriei nu se mai întoarce. Actuala direție este, pe de o parte, de unitate a popoarelor, datorită organizării unor foruri europene, prin echilibrul dezvoltării științei și tehnicii, dar și de stingere a unor litigii care apar în viața oamenilor și a popoarelor, ce pot fi rezolvate și prin valorile religioase transmise acum și prin școală.

Aceste realități, cu precădere triste și aducătoare de suferințe, să nu le trecem cu vederea, ci să contribuim la ameliorarea și chiar la stingerea lor. Biserica noastră a fost obligată să existe chiar în spațiul comunismului, iar într-un asemenea context, cum se știe, doar valorile credinței proprii ne-au salvat, adică Sf. Liturghie și Tainele Bisericii, nelipsite din viața credincioșilor.

Bisericile Ortodoxe din spațiul comunismului militant au avut de înfruntat, așadar, greutăți de o mare dificultate, pe care Europa și alte zone ale lumii, nu le-au cunoscut. Cu toate acestea, s-a păstrat unitatea Ortodoxiei și legătura de deschidere ecumenică și de dialog cu întreaga creștinătate. Ortodoxia acum nu mai este o religie doar pentru o anumită zonă a lumii, ca în primul mileniu, ci ea este cunoscută, răspândită și organizată pe tot globul pământesc. Biserici mari, sau mici ca număr de credincioși, fiice ale Bisericii ecumenice, se dezvoltă și înfloresc în toată lumea.

Patriarhia noastră a întemeiat, la cererea credincioșilor, Arhiepiscopie în Franța, pentru Europa occidentală la Paris și o Mitropolie în Germania, o Arhiepiscopie în America de Nord și de Sud, cu reședința la Detroit și o Episcopie, de asemenea română, care încă din păcate nu depinde canonic de Biserica noastră, dar cu care avem legături sufletești. Prin aceste forme de organizare ne menținem identitatea de neam, de credință, de cultură cu frații români de pretutindeni. Din 1992 într-un mod modest și cu smerenie tainică, am refăcut legăturile cu românii basarabeni, prin reactivarea Mitropoliei Basarabiei, avându-l ca arhipăstor pe Înalt Prea Sfințitul PETRU, de care aparțin și românii din aria imensă a fostei Uniuni Sovietice. Prin rugăciunile părinților din mânăstiri, ale clericilor și credincioșilor, ne-am învrednicit în timpul acesta scurt să canonizăm sfinți români în iunie 1992. A fost un binecuvântat prilej ca Biserica noastră să fie loc de întâlnire în Duhul Sfânt cu Ortodoxia, ai căror reprezentanți au participat la slujbele dumnezeiești. În toată țara s-au petrecut și s-au văzut lucrări ale Duhului Sfânt, cu prilejul proclamărilor acestor sfinți, constituind momente de afirmare și întărire în credință pentru toți credincioșii Bisericii noastre. Înainte de 1989, preoțimea și monahii din mânăstiri și din biserici, ca și cum s-ar fi pregătit să întâmpine aceste momente deosebite, restaurându-le și pictându-le cu evlavie sfântă. Această lucrare a fost reflectarea virtuților lăuntrice ale credincioșilor și preoțimii noastre. Preoții transilvăneni din parohiile, care în 1948 erau greco-catolice s-au dovedit pilduitori de statornici și neclintiți la sânul Bisericii Mame. Cu toții au încurajat pe membrii Sfântului Sinod și ierarhii transilvăneni, pentru a întâmpina într-o inimă un șir important de evenimente bisericești. Dintre cele mai însemate amintim vizitele Patriarhului ecumenic și ale Patriarhului Alexandriei. Ei au ajuns până în apropierea Bihorului, sau chiar în inima Ardealului, la Mânăstirea Râmeți, sau la Miercurea-Ciuc, unde cea mai frumoasă realizare a Sfântului Sinod a fost organizarea Episcopiei Harghitei și Covasnei cu reședința în acest oraș și primul ei episcop, Prea Sfințitul Ioan a fost întronizat în prezența noastră și a Patriarhului Partenie al III-lea al Alexandriei. Toate acestea au trebuit să treacă prin sufletul și gândirea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Așadar, s-au petrecut, în acest scurt răstimp, adevărate acte revelaționale, ajungând ca aproape toate provinciile noastre să vadă proclamări de sfinți, participări de Ierarhi, și reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice, și ale Bisericilor Vechi Orientale la viața noastră religioasă și spirituală.

Între aceste înfăptuiri de nădejde, n-au lipsit aproape zilnicele preocupări pentru introducerea religiei în școală, ca disciplină de învățământ. Nu este zi de la Dumnezeu în care noi, Sectorul Învățământ al Patriarhiei să nu fim preocupați de această problemă. În această preocupare, am fost încurajați de insistențele credincioșilor, de bucuria copiilor de a lua cunoștințe despre Dumnezeu și voia Sa cea sfântă, precum și de disponibilitatea preoților și a unor profesori pensionari, care în primii doi ani au predat benevol religia în școlile de stat.

Numai dacă privim la Seminarii, la această izbucnire de vocație pentru preoție a tinerilor — 39 de Seminarii — ne apare ca o revărsare de daruri dumnezeiești. După cum cunoașteți, în alegerea viitorilor preoți sau monahi, am constatat de-a lungul timpului o vocație specială la tineretul nostru în deosebi. Această înclinare sinceră și hotărâtă de a-L sluji pe Hristos se observă deseori și la cei mai vârăstnici. Dar această vocație pentru slujirea Bisericii are nevoie să fie consolidată, maturizată spre a transforma într-o hotărâre definitivă și conștientă. La întreg programul de învățământ teologic se adaugă personalitatea profesorului, care trebuie să fie apropiat de elev spre a-i modela caracterul și autenticitatea vocației unei preoții jertfitoare. Acestor factori trebuie neapărat să li se adauge atmosfera de rugăciune, de participare la Sf. Liturghie și împărtășirea cu Sfintele Taine. Avem 19 școli de cântăreți care împlinesc golul produs de lunga perioadă în care nu s-au mai școlarizat slujitorii străinilor bisericilor. Aceștia vor împodobi prin frumoasa cântare psaltică slujbele bisericești și vor învăța pe credincioși să se alăture și ei răspunsurilor liturgice.

Adăugăm la acestea și înmulțirea numărului de Facultăți de Teologie, cu profilele de specialitate, bucurându-ne că teologii noștri, atestă o râvnă deosebită și contribuie la reînviorarea sentimentelor religioase și a vocației preoțești. Această revărsare de vocație religioasă din partea copiilor și tinerilor trebuie să o întâmpinăm cu bucurie și în duhul Tradiției Sfinților Părinți, a tradițiilor noastre și mai ales cu pregătirea

În ciuda multiplelor transformări sociale și politice, implicarea necesară a profesorilor de religie și direcțiunii școlilor noastre bisericești. noastră în aceste schimbări, trebuie să nu se răsfrângă dăunător în câmpul lucrării noastre, trebuie să păstrăm, cu luare aminte atât instrucțiunile elaborate de Inspectoratele Ministerului, cât și cele ale Sf. Sinod și Eparhiei. Elevii din aceste școli sunt vlăstarele poporului nostru românesc, căruia trebuie să-i fim recunoscători pentru asemenea roade binecuvântate. Dacă planul de învățământ este formal, rece și rigid, profesorii însă trebuie să-l aplice cu multă căldură, afecțiune și blândețe. Să facă din fiecare lecție un moment nou, un moment de apropiere și deschidere părintească.

Biserica propovăduiește o învățătură revelată, iar prin catehеză și ora de religie putem da frumusețe și consistență duhovnicească acestei învățături, să o aducem din plan abstract la cel trăit. Adevărul, că fără credință în Dumnezeu n-a existat nici un popor în istorie, impresionează favorabil inteligența unui copil. Chiar lucrarea pe care o desfășurați de zi cu zi în învățământul teologic și religios și problemele

pe care le-ați dezbătut astăzi, propunerile, întrebările, referatele rezultate în urma lucrărilor din comisii, sunt mărturii grăitoare în acest sens. Trebuie insistat asupra neclintitei slujiri a Bisericii în unitatea și adevărul ei, dar și în deschiderea și actualitatea Ortodoxiei în lume. Întreaga noastră credință și învățătură e mereu de actualitate așa cum este și Evanghelia Mântuitorului care a spus : «Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece» (Marcu XIII, 31). Biserica rămâne veșnic tânără, cum se cuvine să fie și viața noastră creștină. În această permanentă actualitate trebuie să pulseze legătura noului cu Tradiția reînnoită, care-i viața noastră necontenită în Hristos, după cuvântul Apostolului Pavel : «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în Mine». (Galateni II, 20). Ierarhia Bisericii noastre are mare nevoie de colaborarea tuturor factorilor implicați în această nobilă misiune de vestire a Evangheliei copiilor și tinerilor. Am dori să avem în jurul nostru tineri numai cu anii, ci cu înaripărea gândurilor, cu curajul martirilor, cu înțelepciunea părinților, cu noutatea învățăturii lui Hristos, Care se întrupează mereu în fiecare faptă a noastră. La aceasta sunteți chemați, cei ce vă desfășurați activitatea în școală și în pastorație. A se preda sau nu Religia în școală și cum se va face acest lucru nu atârnă numai de noi, de Patriarhie, de Sfântul Sinod, ci de foarte mulți factori, menționați în alocuțiunile lor de dl. Secretar de Stat și de ceilalți reprezentanți guvernamentali.

În balansul lumii de azi, e foarte greu ca un popor să-și impună vrerea sa. În această situație noi avem misiunea de a ține trează vocația pentru valorile creștine și pentru păstrarea tradițiilor noastre. Europa are nevoie de valorile Ortodoxiei. Pentru a face cunoscute aceste valori în fața altor neamuri și a altor credințe, trebuie să fim foarte bine pregătiți și convinși de adevărurile Ortodoxiei. Realizăm acest lucru urmând exemplul bunilor credincioși care au fost mereu statornici în credință, dovedind aceasta prin atașamentul lor față de Biserică, față de părinții lor sufletești, prin întreaga lor viață religioasă mărturisită prin șirurile nesfârșite la duhovnici în Sfântul și Marele Post și prin dorința duhovnicească de a se cumineca cu Trupul și Sângele Domnului cât mai des.

Trebuie să fim cu luare aminte și asupra îndoielilor, frământărilor și asupra ignoranței religioase a unora care spun : «Eu nu cunosc Religia ; sunt nedus la Biserică». Răspunsurile și lămuririle să vină fără întârziere, convingătoare și temeinice. Nu trebuie să-i lăsăm în nedumerirea și necunoașterea lor. În același spirit de nesocotire a valorilor religioase s-au exprimat diverse păreri îndreptățite uneori asupra calificării personalului de predare a religiei. Dar greutatea mare se întâmplă când elevii primesc noțiuni uneori de factură ateistă, în timp ce la orele de religie copiii învață Tatăl nostru și despre existența lui Dumnezeu. Iată de ce se impune ca în școli, preoții și profesorii trebuie să fie lumină cu adevărat și să caute cumpăna dreaptă între religie și știință. În această privință să nu uităm cuvântul către tineri al Sfântului Vasile cel Mare. «Tinerii, spunea el, să nu urmeze întru totul cele scrise de învățații de dinainte de Hristos și să nu le predea lor cârma

gândirii proprii. Să primească de la acei învățați ceea ce este folositor și să știe ce trebuie să înlăture, cum ne ferim de spinii trandafirilor». Suntem, fraților, răspunzători pentru buna organizare și consolidarea sistemului de învățământ religios aprobat de Sf. Sinod. În mare măsură această importantă lucrare depinde de noi și direct de dumneavoastră, responșabilii de la Centrele Eparhiale. După felul cum a decurs această consfătuire și după cum ați prezentat diferitele aspecte, legate fie de metodologie, de organizare sau de programa analitică și de necesitatea manualelor, îmi dau seama că Ierarhii au la inimă Religia în școală.

În această nădejde am și organizat această primă întâlnire și în urma discuțiilor foarte interesante ne dăm seama mai bine de faptul că depinde în mare măsură de noi consolidarea învățământului religios în școală.

Mulțumesc reprezentanților Ministerului Educației Naționale pentru participare și luările de cuvânt întru sprijinirea și punerea în practică a reglementărilor ministeriale privind Religia în școală și editarea manualelor de religie pentru primii patru ani, întocmite de Comisia sinodală de învățământ și aprobate de Sf. Sinod.

Dorindu-Vă tuturor spor îmbelșugat în această importantă misiune de pătrundere a luminii lui Hristos, în sufletele cele mai curate ale copiilor Bisericii noastre, Vă însoțim cu prețuirea și dragostea noastră».

PARTICIPĂRI ALE DELEGAȚILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA ÎNTRUNIRI INTERORTODOXE ȘI INTERCREȘTINE

PARTICIPAREA P. S. EPISCOP NIFON AL SLOBOZIEI ȘI CĂLĂRAȘILOR LA ÎNTRUNIREA INTERORTODOXĂ DE LA TESALONIC

La inițiativa Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I, în zilele de 29 aprilie — 2 mai 1998, a avut loc la Tesalonic, întrunirea interortodoxă cu tema «Evaluări ale datelor mai noi în relațiile Ortodoxiei cu mișcarea ecumenică».

Întrunirea a fost solicitată de Bisericile Ortodoxe Rusă și Sârbă și a fost motivată de retragerea Bisericii Georgiei din Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată, la această întrunire de către P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, care a fost însoțit de P. C. Arhid. lector Ioan Ică jr., de la Facultatea de teologie ortodoxă din Cluj-Napoca.

Delegații au subliniat faptul că, participarea ortodoxă la mișcarea ecumenică s-a bazat întotdeauna pe Tradiția ortodoxă, pe deciziile Sfintelor Sinoade ale Bisericilor Ortodoxe locale și pe deciziile întrunirilor pan-ortodoxe, cum ar fi cea de a III-a Conferință preconciliară din 1996 și întrunirea Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe locale din 1992, exprimându-și, în unanimitate, acordul cu privire la necesitatea continuării participării lor la diferitele forme ale activității intercreștine.

Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au reiterat poziția Bisericii noastre față de mișcarea ecumenică, în general, și față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în special, așa cum a fost ea sintetizată în documentul aprobat de Sfântul Sinod în ședința sa din luna mai 1997, document apreciat de ceilalți participanți ca exprimând o poziție echilibrată, reflectată de altfel și în documentul final al acestei întruniri. În acest sens, s-a exprimat dorința ca, în ciuda rezervelor de natură dogmatică pe care le au față de prezența lor în C.E.B., ortodocșii să-și asume responsabilitatea dialogului și să evite capcana izolării sectare și a autosuficienței.

În același timp, a fost remarcată prezența anumitor poziții în cadrul unor Biserici Protestante, membre ale Consiliului, reflectate și în dezbaterile C.E.B. și care sunt considerate ca inacceptabile de către ortodocși, amintindu-se reacția împotriva acestor curente de opinie, la cea de a VII-a Adunare de la Canberra (1991) și în timpul întrunirilor Comitetului Central, desfășurate după 1992, prin care, delegații ortodocși au manifestat o atitudine fermă împotriva intercomuniunii cu eterodocșii, împotriva limbajului «inclusiv», a hirotonirii femeilor, a «drepturilor» minorităților sexuale și a anumitor tendințe legate de sincretismul religios. Declarațiile lor asupra acestor teme au fost întotdeauna desconsiderate, drept pentru care nu au putut influența procedura și orientarea C.E.B.

În cadrul întrunirii, a fost reliefat faptul că Bisericile Ortodoxe sunt chemate să rămână fidele misiunii încredințate de Domnul nostru Iisus Hristos de a mărturisi Adevărul înaintea lumii neortodoxe și că relațiile cu creștinii altor confesiuni pregătiți să lucreze alături de noi trebuie păstrate. În acest sens, prezența ortodoxă la C.E.B., ca for în care învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe, misiunea și opiniile sale asupra unei serii de probleme cum ar fi pacea, dreptatea, dezvoltarea și ecologia au fost făcute mult mai bine cunoscute lumii neortodoxe. Toate acestea au avut și un efect benefic.

În ciuda acestor aspecte pozitive, participanții la Întrunirea de la Tesalonic au subliniat faptul că, după un secol de participare ortodoxă în mișcarea ecumenică și după 50 de ani de participare în special în C.E.B., nu s-a făcut un progres suficient în cadrul discuțiilor teologice multilaterale dintre creștini. Dimpotrivă, prăpastia dintre ortodocși și protestanți se lărgește și mai mult, pe măsură ce tendințele anumitor denominațiuni protestante menționate mai sus devin tot mai evidente.

În contextul în care, Bisericile Ortodoxe sunt solicitate să trimită delegați oficiali la cea de a VIII-a Adunare a C.E.B. în vederea exprimării preocupărilor și îngrijorărilor lor, delegații Bisericilor Ortodoxe la întrunirea de la Tesalonic au precizat că această participare ar trebui să țină cont de următoarele principii :

a) Delegații ortodocși care vor participa la Harare vor prezenta, de comun acord, această Declarație a întrunirii interortodoxe de la Tesalonic ;

b) Delegații ortodocși nu vor participa la slujbele ecumenice, la rugăciunile comune și la alte ceremonii religioase ale Adunării ;

c) Delegaţii ortodocşi nu vor participa la procedura de votare cu excepţia anumitor probleme legate de ortodocşi şi prin acordul lor unanim. Dacă va fi nevoie, aceştia vor prezenta, în plen şi în discuţiile pe grupe, punctul de vedere ortodox ;

d) Aceste dispoziţii vor fi meţinute până la realizarea unei restructurări radicale a C.E.B. care să permită participarea ortodocşilor.

Delegaţii au susţinut cu insistenţă înfiinţarea unei Comisii teologice mixte cu participarea membrilor ortodocşi numiţi de propriile lor Biserici şi de C.E.B. care, îşi va începe activitatea după Adunarea de la Harare prin discutarea formelor acceptabile pentru participarea ortodoxă la mişcarea ecumenică şi la restructurarea radicală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Pe temeiul acestor considerente, s-a concluzionat că C.E.B. trebuie restructurat radical pentru a permite o participare ortodoxă adecvată, multe Biserici Ortodoxe ridicând probleme cu privire la criteriile ce stau la baza includerii unei Biserici într-o organizaţie mai largă cum este C.E.B. Tema criteriilor de includere este şi va rămâne o cerinţă fundamentală a Ortodoxiei. De asemenea, s-a exprimat îngrijorarea că, dacă structurile C.E.B. nu se vor schimba radical, şi alte Biserici Ortodoxe se vor retrage din C.E.B., asemenea ortodocşilor georgieni. În plus, delegaţii ortodocşi la cea de a VIII-a Adunare generală a C.E.B. de la Harare, din decembrie 1998, vor fi obligaţi să protesteze dacă reprezentanţii minorităţilor sexuale vor fi admişi să participe în structurile Adunării.

Delegaţii la întrunirea de la Tesalonic au subliniat şi faptul că deciziile majore privind participarea Bisericilor Ortodoxe la mişcarea ecumenică trebuie să fie luate în concordanţă cu deciziile panortodoxe, cu cele adoptate de fiecare Biserică Ortodoxă locală şi numai în urma consultării cu alte Biserici Ortodoxe locale.

PARTICIPAREA Î.P.S. MITROPOLIT DANIEL AL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI LA ÎNTRUNIREA DELEGAŢILOR ORTODOCŞI ŞI AI CELOR NECALCEDONIENI PENTRU PREGĂTIREA PARTICIPĂRII LA A VIII-A ADUNARE GENERALĂ A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a organizat, în perioada 7—13 mai 1998, la Damasc, în Siria, o întâlnire ortodoxă cu scopul pregătirii următoarei Adunări generale a C.E.B., care va avea loc între 3—14 decembrie 1998 la Harare, în Zimbabwe.

La întâlnirea de la Damasc au participat reprezentanţi ai Bisericilor Ortodoxe Răsăritene (calcedoniene) şi ai Bisericilor Ortodoxe Orientale (precalcedoniene), membre ale C.E.B., care urmează a face parte din delegaţiile Bisericilor lor la viitoarea Adunare de la Harare, Biserica Ortodoxă Română fiind reprezentată de Î.P.S. Mitropolit Daniel al

Moldovei ,și Bucovinei, însoțit de P. C. Pr. Dr. Aurel Jivi de la Facultatea de teologie ortodoxă din Sibiu.

Întâlnirea s-a concentrat asupra participării Bisericilor Ortodoxe la activitățile C.E.B., în general, și în special asupra participării ortodoxe la lucrările viitoarei Adunări de la Harare, mai ales în urma întrunirii interortodoxe de la Tesalonic (29 aprilie — 2 mai 1998).

Faptul că la Tesalonic nu au fost invitați și reprezentanți ai Bisericilor Orientale a făcut ca hotărârile respectivei întruniri să fie considerate valabile doar pentru Bisericile Ortodoxe Răsăritene (calcedoniene), reprezentate la Tesalonic.

Întrunirea de la Damasc a reliefat că Bisericile Ortodoxe Orientale (Coptă, Siriană, Armeană, Etiopiană, Siro-Indiană) au o percepție pozitivă asupra ecumenismului, mult mai înclinată în favoarea acestuia, iar C.E.B. a constituit de multe ori pentru acestea un sprijin real în afirmarea lor ca Biserici creștine, mai ales în țări cu religii majoritar necreștine, cu atât mai mult cu cât, aproape toate aceste Biserici au diaspora în Occident, unde ortodocșii orientali sunt ajutați de catolici, protestanți, anglicani etc.

În ceea ce privește participarea ortodoxă la activitățile C.E.B., s-a exprimat dorința comună ca aceasta să fie studiată mai amplu, ținându-se seama și de specificul eclesiologiei și moralei ortodoxe și nu impunându-se ortodocșilor o agendă protestantă liberală, uneori contrară Sfintei Scripturi. În ce privește domeniul liturgic, a fost exprimată opinia că identitatea confesională trebuie respectată, evitându-se experimente liturgice ecumenice care contravin tradiției ortodoxe.

Participanții la întrunirea de la Damasc s-au arătat îngrijorați și de relativismul moral al unor grupuri de creștini care vor să impună și altora un mod de viață contrar Evangheliei și moralei creștine tradiționale în ceea ce privește familia, sexualitatea, avortul, divorțul etc., sub pretextul «drepturilor omului». De aceea este necesar ca asupra acestor teme ortodocșii să stabilească o poziție bine argumentată, care să fie credibilă din punct de vedere teologic și pastoral, mai ales într-o lume confruntată cu secularizarea și cu pluralismul religios, cultural, politic, filosofic.

În legătură cu participarea ortodocșilor în C.E.B. și la Adunarea generală de la Harare, s-a subliniat că viitoarea întrunire de la Geneva (22—24 iunie 1998) a Comisiei teologice mixte cu participarea membrilor ortodocși răsăriteni și ortodocși orientali va defini mai clar modul de participare al ortodocșilor.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au subliniat, în intervențiile lor, atât necesitatea păstrării identității ortodoxe în mișcarea ecumenică, cât și necesitatea de a arăta că Ortodoxia nu este o confesiune orientală, izolată, ci reprezintă continuitatea Bisericii universale a lui Hristos, prezentă astăzi în întreaga lume, nu numai în Orient sau în Europa răsăriteană, concluzionând că Ortodoxia trebuie să evite deopotrivă izolarea și secularizarea.

PARTICIPAREA Î.P.S. MITROPOLIT DANIEL AL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI LA SIMPOZIONUL ECUMENIC ORGANIZAT DE FUNDAȚIA «PRO ORIENTE» ÎN LEGĂTURĂ CU «PURCEDEREA SFÂNTULUI DUH»

Simpozionul, organizat de fundația catolică «Pro Oriente» din Viena, cu binecuvântarea cardinalului Cristoph Schonborn de Viena, a avut ca temă centrală studiul documentului Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștine, intitulat : *«Tradițiile greacă și latină privind purcederea Sfântului Duh»* (Vatican, 1996) și a fost dezbătut cu participarea unor teologi romano-catolici, luterani, vechi-catolici, ortodocși orientali și ortodocși răsăriteni, care au încercat o clarificare ecumenică a acestui document. Lucrările simpozionului s-au desfășurat la Viena în zilele de 15—17 mai 1998.

Din partea ortodoxă au susținut referate asupra temei : Î.P.S. Mitropolit Ioan Zizioulas de Pergam (Patriarhia Ecumenică), Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei (Patriarhia Română) și Dl. prof. dr. Toțiu Koev (Patriarhia Bulgară).

În general, a fost apreciată dorința papei Ioan Paul al II-lea de a rezolva vechea dispută teologică legată de adaosul latin «Filioque» în *Crezul* ecumenic niceo-constantinopolitan, totuși, documentul roman nu propune renunțarea la adaosul Filioque și deci eliminarea lui din Crez, ci interpretarea lui într-o formă în care să nu fie contrazis textul original fără Filioque.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române, reprezentată prin Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și P. C. diacon prof. Dorin Oancea de la Facultatea de teologie ortodoxă din Sibiu, a arătat că este necesară o aprofundare teologică a comuniunii Sfintei Treimi în general, ținând seama de întreaga Sfântă Scriptură, nu doar de câteva texte preferențiale.

Raportul final al întrunirii, organizată de «Pro Oriente» enumeră :

1) aspecte pozitive ale documentului roman ;
2) dificultăți fundamentale ;
3) probleme de detaliu ;
4) recomandări.

Se propun noi lămuriri de ordin canonic, liturgic, teologic și lingvistic, paralel cu recunoașterea Crezului ecumenic de la 381 ca fiind singurul text normativ. Dialogul teologic dintre tradițiile răsăriteană și occidentală trebuind să ducă la o aprofundare a teologiei trinitare cu semnificație multiplă pentru viața Bisericii.

În continuarea ședерii la Viena, Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei a fost invitat de onoare al fundației «Pro Oriente», unde, a conferențiat despre «Evaluarea ecumenismului din punct de vedere ortodox», prezentând atât aspecte pozitive, cât și lipsuri ale mișcării ecumenice de azi, fiind prezentată situația ecumenismului în România.

Duminică, 17 mai 1998, Î.P.S. Mitropolit Daniel a participat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica Parohiei ortodoxe române din

Viena, în cadrul căreia a transmis celor prezenți binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a ținut cuvânt de învățătură pe marginea Evangheliei Duminicii Samarinencei.

PARTICIPAREA Î.P.S. MITROPOLIT DANIEL AL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI LA ÎNTRUNIREA COMITETULUI COMUN AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE (CBE) ȘI CONSILIULUI CONFERINȚELOR EPISCOPALE EUROPENE (CCEE), (ROMA, 19—22 FEBRUARIE 1993)

Comitetul comun al Conferinței Bisericilor Europene (CBE) și al Consiliului Conferințelor Episcopale Europene (CCEE) este format din 10 membri : 5 din partea CBE (2 ortodocși, 1 anglican, 1 luteran și 1 evanghelist) și 5 reprezentanți ai CCEE (catolici).

Tema principală a întrunirii a fost cooperarea dintre cele două organizații europene iar lucrările comitetului s-au desfășurat sub președinția I.P.S. Mitropolit Ieremia de la Paris, și a Excelenței Sale Cardinalul Miroslav Vik, președintele CCEE.

Principalele puncte dezbătute, ca rezultat al recomandărilor făcute de cea de a II-a Adunare ecumenică europeană (23—29 iunie 1997, Graz, Austria), au fost următoarele :

1. Colaborarea dintre CBE și CCEE : dificultăți și perspective ;

2. Examinarea formelor actuale de cooperare : compoziție, număr de întruniri, activitatea comitetului «Islamul în Europa» care va elabora un document privind căsătoriile interreligioase (între creștini și musulmani), organizarea în comun a întrunirilor Consiliilor naționale ale Bisericilor ;

3. Necesitatea redactării unei Carte ecumenice care să conțină criterii și orientări privind comportamentul ecumenic al Bisericilor în Europa, pentru a evita confuzia între prozelitism și misiune, între fidelitatea în credință și fundamentalism confesional, precum și pentru a stabili relații frățești între Biserici majoritare și Biserici minoritare ;

4. Întrunire ecumenică CBE—CCEE în anul 2000, pentru a sublinia importanța timpului ca timp pentru mântuire, propunându-se ca întrunirea să aibă loc la Tesalonic sau într-un oraș din centrul Europei cu semnificații spirituale multiple, la care să fie invitați și reprezentanți ai tineretului creștin ;

5. Cooperare pentru rezolvarea pașnică a conflictelor și promovarea reconcilierii, a dreptății și a protejării naturii.

Lucrările comitetului comun au arătat că în diferite țări ale Europei cooperarea dintre Biserici este mai intensă, iar în altele mai slabă, deși foarte multe probleme sunt comune.

O atenție deosebită a fost acordată naturii și conținutului unei posibile *Carte ecumenice europene,* ajungându-se la concluzia că ea nu va fi un document juridic sau canonic, ci o sumă de principii spirituale și morale orientative pentru un comportament pozitiv al Bisericilor

europene unele față de altele, în perspectiva unei mărturii creștine comune în lume.

În această primă ședință a noului Comitet comun al Conferinței Bisericilor Europene (CBE) și Consiliului Conferințelor Episcopale Europene (CCEE) au fost definite câteva din perspectivele viitoarei cooperări.

COMUNITATEA ORTODOXĂ ROMÂNĂ «BUNA VESTIRE» DIN BRUXELLES — LA 20 DE ANI

De-a lungul anilor, în Belgia, ca, de altfel, în multe alte părți ale Europei și ale lumii, s-au stabilit un număr destul de mare de români. Unii au ajuns aici prin căsătorii mixte, alții — mai ales după ce de-al doilea război mondial — mânați de interese economice, profesionale, sau determinați de motivații politice. Majoritatea sunt ortodocși și, deși s-au integrat bine — în viața socială a patriei adoptive, și-au conservat nealterate sentimentele de respect și prețuire pentru tradițiile strămoșești. Nu toți au avut posibilitatea să primească o educație religioasă corespunzătoare, dar fiecare are o zestre morală care-l face receptiv la fenomenul religios. Așa se explică faptul că, la marile sărbători, biserica ortodoxă română «Buna Vestire», situată în plin centru al capitalei belgiene, devine neîncăpătoare pentru cei peste o mie de credincioși atrași de misterul și farmecul sfintelor slujbe.

SCURT ISTORIC

Condițiile de după cel de-al doilea război mondial au împiedicat și au întârziat contactul Bisericii Ortodoxe Române cu fii ei din Belgia. Acest fapt a făcut ca unii dintre românii ortodocși, stabiliți aici să apeleze pentru nevoile lor spirituale, fie la biserica greacă, fie la cea rusă, sau la cea uniată. Cu timpul, însă, a luat naștere un firesc proces de reconsiderare a raporturilor religioase cu românii ortodocși din această țară, proces cu inițiere și efecte reciproce. Un moment important în acest sens l-a constituit vizita, în Belgia, a unei delegații oficiale a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de vrednicul de pomenire, patriarhul Iustinian, în mai 1972, la invitația oficială a Bisericii Catolice prin primatul ei, cardinalul Suenens.

Această vizită a avut efecte pozitive în sensul că a determinat pe credincioșii ortodocși români stabiliți pe aceste meleaguri să se gândească la posibilitatea înființării unei parohii ortodoxe dependentă canonic de Patriarhia Română. În anii 1977—1978, preotul Vasile Palade, bursier la Universitatea Catolică din Louvain-la-Neuve, paralel cu activitatea desfășurată în cadrul Facultății de Teologie, s-a ocupat efectiv de înființarea și organizarea unei parohii ortodoxe române la Bruxelles. În decembrie 1977, un prim grup de 50 de familii de credincioși a înaintat Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin o scrisoare în care își exprimau dorința lor de a se constitui o parohie ortodoxă sub oblăduirea canonică a Patriarhiei Române. Această acțiune a găsit înțele-

gerea cuvenită din partea P. F. Patriarh Iustin, care, ținând cont de dorința românilor ortodocși din Belgia, a delegat pe preotul Vasile Palade să se ocupe, în continuare de organizarea și buna desfășurare a activității acestei parohii. Încetul cu încetul, credincioșii români au început să se regrupeze în jurul nou-înființatei parohii. Datorită faptului că prima slujbă religioasă și prima Adunare Generală de constituire a parohiei au coincis cu sărbătoarea religioasă a «Bunei Vestiri», credincioșii au hotărât ca Hramul și numele parohiei să fie «**Buna Vestire» (Annonciation).**

... Acesta a fost firescul început. Cu timpul, biserica a devenit locul obișnuit de întâlnire și comunicare pentru românii care, cu toată abundența materială oferită de vest, simțeau imperios nevoia de hrană spirituală pe care nu le-o putea oferi decât sfântul lăcaș. Căci : «Biserica Ortodoxă Română este maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului, care domnește puternică dincolo de granițele noastre și asilul de mântuire națională în țări unde Românul nu are stat» (Mihai Eminescu). Și tot Luceafărul poeziei românești ne atrăgea atenția ca «pentru a fi mai buni, pentru a se respecta unii pe alții, pentru a-și veni unii altora în ajutor, oamenii au nevoie de religie».

«VIITORUL PURCEDE DIN TRECUT»

Acum, în cel de-al 20-lea an de existență, Parohia ortodoxă română «Buna Vestire» din Bruxelles este o realitate binecunoscută în Belgia, având locul său distinct în rândul celorlalte comunități ortodoxe surori de aici. Viața religioasă a parohiei se desfășoară sub semnul interesului crescând din partea membrilor săi și, în general, al interesului manifestat în Belgia, pentru valorile Ortodoxiei. Astfel, Parohia Ortodoxă Română funcționează nu numai în spiritul tradiției de libertate și toleranță religioasă, caracteristice poporului belgian, dar și în cadrul unui statut juridic legal, recunoscut și aprobat de statul belgian prin decret regal. Neavând, până în prezent, un local propriu care să servească de biserică românească, slujbele religioase din duminici și sărbători, au loc cu regularitate într-una dintre cele mai vechi biserici din Bruxelles, St. Jean au Beguinage, oferită de Biserica Catolică, în interiorul căreia s-a instalat un altar ortodox românesc.

Parohia întreține bune relații, în spiritul fraternității ecumenice, cu toate celelalte comunități ortodoxe din Belgia și participă efectiv la toate activitățile care urmăresc apropierea și conlucrarea creștină pentru unitate. Întreaga orientare și activitate a parohiei se bucură de aprobarea și prețuirea tuturor celor care își îndreaptă atenția asupra ei : fie rezidenți de mai multă vreme, cu o situație materială deja rezolvată, fie nou-veniții, atrași de mirajul Occidentului, care regăsesc în biserica ortodoxă valorile morale pe care le-au lăsat în România.

Și este și firesc să fie așa, deoarece românii, oriunde s-ar afla, în Europa, ca, de altfel, în oricare parte a lumii, poartă cu ei o frântură din ființa neamului nostru, dulceața graiului, conștiința națională, credința religioasă, tradițiile și obiceiurile pământului strămoșilor lor. În

acest sens, biserica este o punte de legătură spirituală cu neamul și se străduiește să contribuie ca neuitatul pământ natal să nu rămână doar o amintire nostalgică ci să ajungă o realitate vie și răscolitoare a culturii și civilizației românești.

De altfel, «*Strana românească*», buletinul trimestrial al parohiei, în afară de reflectarea activității comunității ortodoxe române, prezintă, în fiecare număr momente importante din istoria Bisericii și Neamului românesc, dar și datini strămoșești și alte subiecte și teme de interes spiritual, la care toți românii sunt sensibili. Căci valorile cugetului și ale simțirii românești sunt singurele care, dăruindu-se, se înmulțesc.

BUCURIE ȘI SPERANȚĂ

La 25 martie, anul acesta, Comunitatea și Parohia Ortodoxă Română din Bruxelles a împlinit 20 de ani de la constituire. 20 de ani de muncă și jertfă, de strădanii și frământări, de bucurii și necazuri, de biruințe și speranțe neîmplinite. Dar toate la un loc dovedesc tocmai realitatea existenței unei comunități de credință a unui neam. Două decenii în care biserica a fost alături de români, atât la bucuria botezului și a cununiei, dar și aducând mângâierea cuvenită celor întristați.

Pentru a binecuvânta festivitățile prilejuite de această aniversare Î.P.S. Arhiepiscop Iosif POP — păstorul și conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Europa Occidentală și Meridională, cu sediul la Paris, a făcut o vizită pastorală în Belgia, între 10—14 iunie, a.c. Vizita Î.P.S. Iosif a fost anunțată în diferite ziare locale. Însoțit de preotul Vasile Palade, parohul bisericii din Bruxelles, Î.P.S. Iosif a făcut o vizită cardinalului Danneels, primatul Bisericii Catolice din Belgia, ocazie cu care s-a evocat vizita Patriarhului Iustinian, de acum 26 de ani. Cu acest prilej s-a discutat și posibilitatea unei vizite de răspuns pe care primatul Bisericii Catolice ar urma s-o facă, la invitația Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, Î.P.S. Iosif a vizitat binecunoscuta mânăstire Chevetogne, care întreține bune relații cu mai multe mânăstiri din Patriarhia Română.

Pe lângă vizitele și întâlnirile cu reprezentanții celorlalte Biserici Ortodoxe din Belgia, Î.P.S. Iosif a oficiat slujba ecumenică de sâmbătă seara (vecernia), la care au participat și înalți prelați ortodocși și catolici din Bruxelles.

Au onorat cu prezența lor, arătând, prin aceasta, un deosebit interes pentru ortodoxia românească :

Nunțiul apostolic, reprezentantul Vaticanului, Mgr. Giovanni Moretti, Arhiepiscop de Vartana ;

Pr. Jean-Mathieu Lochtens, reprezentând pe Mgr. Luk de Hovre, responsabilul cu promovarea ecumenismului în Biserica Catolică din Belgia ;

Pr. Daniel Alliet, reprezentantul comunității flamande ;

Pr. Jean Schobens, de la biserica St. Catherine din Bruxelles ;

Pr. Rik Hut, reprezentând comunitatea St. Egidio, care va participa, în lunile august-septembrie, a.c., la marea întâlnire de rugăciune și fraternitate a religiilor ce va avea loc în România ;

Mmme Marceline van Baerlem, reprezentând, în calitate de echevine responsabil cu probleme de culte, primăria Bruxelles.

Un grup de călugări catolici benedictini de la mânăstirea Chevtogne.

Întreaga Ortodoxie din Belgia a fost prezentă și reprezentată la diferite nivele la această sărbătoare românească :

Arhiepiscopul-Mitropolit Panteleimon, reprezentantul Ortodoxiei pe lângă autoritățile belgiene, prin vicarul sau Papa Stavros ;

Arhiepiscopul Simion, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse din Benelux, însoțit de protodiaconul său devotat, Michel Gorodetzky ;

Pr. Velizar Rakic, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Sârbe.

Pr. Ignace Pekstad, de la parohia ortodoxă flamandă «St. André» din Gand ;

Pr. Teophil Pelegrims și Pr. Barthelemy, preoți ortodocși belgieni din Bruxelles sub omoforul Patriarhiei Ecumenice ;

Pr. Constantin Dutuc, de la Parohia Ortodoxă Română din Luxemburg, reprezentând pe Î.P.S. Mitropolitul Serafim al Mitropoliei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și de Nord ;

Pr. Daniel Nicolescu, de la Parohia Ortodoxă Română din Amiens (Franța).

Ca «eveniment în cadrul evenimentului», credincioșii au remarcat prezența d-lui ambasador al României în Belgia, dl. Virgil Constantinescu. Ghilimelele necesită o explicație : Pur și simplu este pentru prima dată, de la instalarea în funcție, când domnul ambasador intră în biserica neamului românesc de la Bruxelles. Bine ar fi ca politicienii și diplomații noștri să-și aducă aminte că reprezintă un popor majoritar ortodox (87 %). Căci la noi, românii, țara și biserica sunt una ; steagul țării este și steagul bisericii... «Biserica și poporul, la români, este o formă de comuniune a sfinților» spunea părintele Stăniloae...

...Așteptat cu nerăbdare, interes, dragoste și curiozitate, Î.P.S. Arhiepiscop Iosif a fost întâmpinat, după datina românească și tradiția bisericască, cu pâine și sare de către români îmbrăcați în costume naționale maramureșene.

În cuvântul de bun-venit, pr. Paroh V. Palade a făcut, mai întâi, o scurtă expunere a raporturilor istorice și culturale, precum și a similitudinilor dintre Belgia — țara adoptivă și România — țara de origine. Remarcând ca toate compozantele societății românești sunt prezente în societatea belgiană, neobositul slujitor al bisericii din Bruxelles, a reiterat că nu va înceta niciodată să îndemne credincioșii să se dăruiască trup și suflet țării adoptive, fără, însă, a lipsi țării de origine.

Remarcând faptul că noul Arhiepiscop este, se pare, cel mai tânăr episcop din lume, preotul V. Palade a precizat că, prin alegerea sa, Colegiul Electoral n-a făcut altceva decât ceea ce toată diaspora ortodoxă dorește : La timpuri noi, oameni noi.

«A vorbi despre misiunea episcopului în biserică — a spus, în continuare, pr. V. Palade — echivalează cu a încerca să scoatem grâul din pâine. Nu se poate vorbi de biserică fără episcop și nici de episcop fără biserică. Mare, frumoasă, dar, totodată, plină de răspunderi este misiunea episcopului și a preotului în biserica lui Hristos. Cu atât mai mari sunt răspunderile în cadrul unei comunități ortodoxe românești din emigrație. Pastorala exilului, emigrației sau diasporei este mult mai complexă, decât se știe, se vede și se crede. Nimeni nu poate să mai conteste legătura dintre identitatea religioasă și cea emoțională. Este vorba de o simbioză complexă, iar a trăi românește în Occident înseamnă mai ales a conserva trăirea ortodoxă cu tot ce implică ea: viața liturgică, afirmarea sensibilităților și a valorilor răsăritene, fidelitate reînnoită față de biserica-mamă, adică biserica de acasă — supremul izvor de legitimitate.

(...) Așa cum susține însuși regele Mihai, «noțiunea de Exil nu mai are nici un înțeles; de la exil la diasporă este actuala perioadă de tranziție ce caracterizează comunitățile românști din afara fruntariilor patriei. Diaspora trebuie, însă, înțeleasă nu în accepțiunea grecească — *«împrăștiere-risipire»*, ci în cea evreiască, de *«comunitate printre neamuri»*. Problemele românismului, problemele diasporei sunt și problemele Bisericii. Iar, dacă un rol deosebit în alegerea diferitelor jurisdicții de care au aparținut unitățile religioase românești din Europa de Vest, l-au jucat preoții, uneori, creând «războiul fratricid al parohiilor», (ne referim, bineînțeles, și la uniați), tot lor le revine rolul de a pregăti, acum, credincioșii pentru unitatea religioasă, azi, când țara și Biserica au nevoie, mai mult ca oricând, de o perfectă armonie în toate domeniile. Concordia (buna înțelegere) mărește valoarea lucrurilor mici, discordia năruie și valoarea celor mari. Nimic nu se poate face, însă, fără participarea tuturor. Să ne străduim să corectăm imaginea negativă a României, pe care unii sau alții, atunci când nu faptele însele, au difuzat-o în opinia publică occidentală. Le-am putea arăta astfel catolicilor și protestaților cu care conviețuim, un alt chip al Răsăritului Ortodox. Le-am putea dovedi că Ortodoxia nu se identifică cu narcisismul confesional sau cu negarea modernității».

În încheiere, parohul de la Bruxelles l-a încredințat pe Î.P.S. Iosif că credincioșii parohiei sunt pe deplin conștienți că perfecțiunea bisericii din care fac parte depinde de conduita lor personală. «Aceste dorințe pioase nădăjduim să prindă formă și conținut impulsionate de îndemnul, cuvântul și misiunea Înalt-Prea Sfinției Voastre. Suntem încredințați, că prezența Pastorului celui Bun în mijlocul nostru va deschide ochii și inimile noastre» — a încheiat preotul-paroh, exprimând, astfel, sentimentele tuturor enoriașilor. La toate aceste frumoase cuvinte și angajamente ce i-au fost aduse la cunoștință, a răspuns Î.P.S. Iosif, într-un discurs remarcabil, cu adânci înțelesuri și subînțelesuri, împărtășind bucuria de a fi împreună-lucrători în Biserica lui Hristos. Tânărul arhiepiscop și-a exprimat satisfacția și bucuria de a fi, pentru prima dată în biserica neamului românesc de la Bruxelles, găsind aici o comunitate matură și responsabilă, o biserică slujitoare,

cum e, de altfel, misiunea Bisericii. Constatând o atmosferă de profundă înțelegere și armonie, Î.P.S. Iosif a insistat asupra rolului bisericii care trebuie să unească, nu să despartă. Ortodoxia nu este doar o componentă a românismului, ci însuși temeiul, matca existenței însăși a acestui românism, ce nu trebuie confundat cu naționalismul. Nu partidele politice au creat cultura poporului român, ci geniul colectiv al acestui neam, credința sa nestrămutată în Dumnezeu, în frumos, în bine, în dreptate, iubire și adevăr. Țara aparține celui ce o iubește mai mult. De aceea, conștiința responsabilității, însoțită de dragoste jertfelnică trebuie să fie mai mare ca oricând. Cu accente mistice, înaltul ierarh a vorbit despre rolul sfinților în viața creștină, ca modele și icoane de urmat. După dreapta învățătură, sfințenia este împlinirea umanului. Sfințenia este umilința și pocăința și, mai târziu, puterea minunilor. Smerirea și pocăința ușurează conștiința, cultivă dragoste, alungă răutatea împotriva celorlalți, nimicesc minciuna și ideile înșelătoare, încât să fim mai buni față de ceilalți. Înainte de toate trebuie să ne conducem pe noi înșine și să vedem în ce măsură spiritul creștin din noi se armonizează cu lumea noastră interioară, cu smerenia, cu bunătatea și iubirea vieții noastre. Exprimând în cuvinte alese, mulțumiri tuturor participanților la reușita acestei sărbători și manifestări românești, Î.P.S. Iosif a apreciat prezența foștilor catolici ca pe o dorință și bunăvoință de a se simți cât mai aproape de ortodocși. După slujba de sâmbătă seara, a urmat un program muzical susținut de naistul Damian Luca și orchestra sa, precum și de d-na Maria Nicolescu care i-au încântat pe cei prezenți cu câteva îndrăgite melodii românești. A doua zi, duminica, a avut loc Sf. Liturghie, la care a participat un mare număr de credincioși, mulți dintre ei primind Sfânta Împărtășanie din mâinile Ierarhului. La momentul potrivit din Sfânta Liturghie, a fost hirotonit preot, pe seama parohiei ortodoxe române din Amiens (Franța), diaconul Daniel Milea. După terminarea Sfintei Liturghii, Î.P.S. Iosif a acordat distincții bisericești ctitorilor parohiei, precum și altor membri care au dovedit, de-a lungul anilor râvnă deosebită și abnegație față de sfânta biserică. Printre cei distinși, s-a menționat Lola Bobesca, binecunoscuta artistă de origine română. Apreciind activitatea pastorală desfășurată în cei 30 de ani de preoție slujitoare, dintre care 20, în străinătate, precum și calitățile misionare, contribuții la formarea altor parohii, respectul față de cele sfinte, seriozitatea și fidelitatea față de biserica națională, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, Î.P.S. Arhiepiscop Iosif a acordat preotului Vasile Palade distincția și rangul de protoiereu sau protopop, care se oferă, potrivit rânduielilor bisericești, prin hirotesie, preoților, «care-și țin bine dregătoria», pentru a constitui exemplu și pildă confraților săi, precum și credincioșilor. Bucuria de la biserică s-a continuat cu o adevărată sărbătoare românească la agapa pregătită cu acest prilej. Și nu credem că numai bucatele și vinul românesc i-au determinat pe cei prezenți să-și dorească ca asemenea evenimente să se producă cât mai des...

CONSTANTIN TRANCĂ

Bruxelles, 15 iunie 1998

CRONICĂ

Joi, 1 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit în sala de recepții a Palatului Patriarhiei Române pe prea cucernici preoți din Capitală, profesori, colaboratori și credincioși, cărora le-a adresat cuvânt de binecuvântare.

Duminică, 4 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală împreună cu Î.P.S. Arhiepiscop Vasile al Târgoviștei, P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, P. S. Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, și P.P.S.S. Episcopi-vicari Teofan Sinaitul, Vincențiu Ploiești eanul și Teodosie Snagoveanul. La sfârșitul slujbei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a mulțumit P. S. Episcop Nifon și tuturor celor de față pentru urările adresate cu ocazia prăznuirii Cuviosului Părinte Teoctist.

Marți, 13 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa Dl. C. M. Van Hanswijck de Jonge, ambasadorul Olandei la București în vizită de prezentare. Tot în această zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* a primit pe Excelența Sa Dl. Valery Keniaikin, ambasadorul Federației Ruse în vizită de prezentare.

Vineri, 16 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. Cuv. Arhim. Jerome Newville din cadrul Arhiepiscopiei ortodoxe române în America și Canada, aflat în pelerinaj la sfintele mânăstiri din țară.

Luni, 19 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la deschiderea oficială a Casei de copii «Sfânta Macrina» din Capitală, construită și dotată de AIDROM pentru nevoile sociale ale copiilor străzii și a instalat pe noul preot pentru acest așezământ.

Miercuri, 20 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit delegația militară condusă de dl. Gheorghi Ananiev, ministrul Apărării din Bulgaria.

Joi, 21 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. prof. Fatih Goktas, directorul general al Liceului internațional de informatică din București.

Vineri, 23 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit un grup de 20 de studenți români din Cernăuți — Ucraina, cărora le-a dăruit numeroase cărți în limba română. Oaspeții au fost însoțiți de dl. Romeo Moșoiu, consilier la Președinția României.

Marți, 27 ianuarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat simpozionul *Statutul religiei și instrucția școlară,* organizat de Arhiepiscopia Bucureștilor, Ministerul Educației Naționale, și Facultatea de teologie a Universității din București, rostind alocuțiunea de deschidere.

Vineri, 6 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Silvio Berlusconi, fost prim-ministru al Italiei, aflat în vizită în țara noastră.

Sâmbătă, 7 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală împreună

cu P.P.S.S. Episcopi Gherasim al Râmnicului, Epifanie al Buzăului și P.P.S.S. Episcopi-vicari Teofan Sinaitul, Vincențiu Ploieșteanul și Teodosie Snagoveanul, și a răspuns cuvântului de felicitare adresat cu ocazia sărbătoririi zilei de naștere, rostit în numele ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române de către P. S. Episcop Gherasim al Râmnicului.

Luni, 9 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Armand A. Scala, președinte și secretar general al Congresului americanilor de origine română. A fost de față P. S. Episcop Vincențiu Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Miercuri, 18 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Joi, 19 — vineri, 20 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Sâmbătă, 21 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Eminența Sa Marele Rabin Menahem Hacohen, însoțit de Excelența Sa, dl. Avraham Millo, ambasadorul Statului Israel la București, dl. acad. Nicolae Cajal, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, dl. av. Iulian Sorin, secretar general adjunct al F.C.E.R. La întâlnire a participat și dl. prof. dr. Gheorghe Anghelescu, secretar de Stat la Secretariatul de Stat pentru Culte.

Marți, 24 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit în vizită de prezentare pe Excelența Sa, dl. dr. Klaus Heinemann, însărcinatul cu afaceri ad interim al Ambasadei Republicii Federale Germania la București.

Joi, 26 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa, dl. Jose Augusto Tenerio, însărcinatul cu afaceri ad interim al Ambasadei Republicii Peru.

Vineri, 27 februarie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat interviuri pentru postul național de televiziune și pentru postul de televiziune «Antena I», evocând personalitatea Patriarhului Nicodim Munteanu (1939—1948), la 50 de ani de la trecerea sa la Domnul.

Duminică, 1 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie, în catedrala patriarhală, împreună cu I.I.P.P.S.S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, Vasile, Arhiepiscopul Târgoviștei, P.P.S.S. Epifanie al Buzăului, Calinic al Argeșului, Nifon al Sloboziei și Călărașilor, Vincențiu Ploieșteanul și Teodosie Snagoveanul. La sfârșitul Sfintei Liturghii s-a săvârșit slujba *Parastasului* pentru fericitul întru pomenire Nicodim, Patriarhul României (1939—1948), la 50 de ani de la trecerea sa la cele veșnice, după care *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a rostit cuvântul comemorativ.

Sâmbătă, 14 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut o convorbire cu membrii delegației Sfântului Sinod, formată din P.P.S.S. Andrei al Alba-Iuliei, Justinian al Maramureșului și Sătmarului și Teofan Sinaitul, secretarul Sfântului Siod, în legătură cu hirotonia în arhiereu a P. Cuv. Arhim. Iosif Pop și instalarea sa ca

Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională.

Luni, 16 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Î.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei.

Marți, 17 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Nicolae Matcaș, fost ministru al învățământului din Republica Moldova.

Miercuri, 18 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe maestra internațională Maia Ciburdanidze, împreună cu duhovnicul ei, P. Cuv. Arhim. Rafail, însoțită și de dl. Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României și președintele Federației române de șah și de d-na Elisabeta Polihroniade, prim-vicepreședinte al Federației Române de Șah.

Vineri, 20 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit un grup de experți guvernamentali de la Academia internațională pentru libertatea conștiinței, formată din Lee Boothby, președinte, W. Cole Durham, vicepreședinte, Lauren B. Horner, Gloria Moran Garcia, Jurgen Warnke. Grupul a fost însoțit și prezentat de dl. dr. Traian Radu Negrei, consilier prezidențial.

Marți, 24 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa, dl. James Rosapepe, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București. În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe dl. Dwain Epps, coordonatorul Comisiei Bisericilor pentru Relații Internaționale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Miercuri, 25 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Jose Maria Gil Robles, președintele Parlamentului European ;

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a participat, împreună cu P.P.S.S. Episcopi Vincențiu Ploieșteanul și Damaschin Severineanul, la recepția oferită de Ambasada Republicii Elene la București, cu ocazia aniversării Zilei Naționale a acestei țări.

Marți, 31 martie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Gianfranco Martini, membru al Consiliului Europei și președinte al Centrului internațional de studii și cercetări și al Institutului internațional Jacques Maritain. Oaspetele a fost însoțit de dl. Corneliu Leu.

Joi, 2 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit de dl. Radu Vasile, prim-ministru desemnat al României.

Marți, 7 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Petru Grozavu, președintele Societății culturale «Dunărea și Marea» din Ismail, Ucraina.

Miercuri, 8 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. Cuv. Arhim. dr. Zareh Baronian, vicarul Eparhiei Armene din România, însoțit de P. C. Diac. Radu Horca.

Joi, 9 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit un grup de creștini ortodocși din Siria, aflați în România la studii.

Vineri, 10 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa dl. Rajiv Dogra, ambasadorul Indiei la București, în legătură cu plantarea unui stejar în parcul Patriarhiei cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la dobândirea independenței de către India.

Duminică, 12. — luni, 13 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, însoțit de P. S. Episcop Vicar Teofan Sinaitul, la funeraliile fericitului întru adormire Serafim, Arhiepiscop al Atenei și al întregii Elade, prezentând întristarea Bisericii Ortodoxe Române și prețuirea pentru Arhipăstorul acestei Biserici, ca și pentru poporul elen și pentru Biserica Greciei.

Miercuri, 15 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa Dl. Giuseppe de Michelis Di Slonghello, ambasadorul Italiei la București, la încheierea misiunii diplomatice în România.

Duminică, 19 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit, la miezul nopții, în fața catedralei patriàrhale, Slujba Sfintei Învieri și Sfânta Liturghie, adresând credincioșilor ortodocși români din țară și străinătate mesaj de bucurie sfântă, comuniune și nădejde ;

În aceeași zi, la ora 12, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* înconjurat de Prea Sfinții Episcopi-Vicari Teofan Sinaitul, Vincențiu Ploiești eanul și Teodosie Snagoveanul, a săvârșit, în catedrala patriarhală, slujba celei de «a doua Învieri» și a rostit cuvânt de învățătură.

Luni, 20 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit la Palatul Patriarhiei pe P.P.C.C. Preoți din Capitală și din comunele învecinate și numeroși credincioși. După concertul pascal oferit de corala Te Deum laudamus, Prea Fericirea Sa, a adresat celor prezenți cuvânt de binecuvântare.

Miercuri, 22 aprilie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Ricardo Arias Calderon, președintele internaționalei creștin-democrate din Europa. La primire a participat P. S. Episcop-vicar Teofan Sinaitul.

Luni, 4 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a deschis lucrările seminarului «Regenerarea misiunii în noul context urban din România», ce a avut loc în aula mare a Palatului Patriarhiei Române, rostind cuvânt de binecuvântare ;

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe Excelența Sa, Dl. Anatol Butevici, ambasadorul Republicii Belarus la București ;

Tot în această zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. C. Pr. prof. dr. Viorel Ioniță, director de studii în cadrul Conferinței Bisericilor Europene — Geneva, Elveția.

Miercuri, 6 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la închiderea lucrărilor seminarului «Regenerarea misiunii în noul context urban din România», rostind alocuțiunea ocazională.

Vineri, 8 — marți 12 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat, însoțit de P.P.S.S. Episcopi Nifon al Sloboziei și

Călărașilor și Vincențiu Ploieșteanul, la festivitățile prilejuite de întronizarea Prea Fericitului Părinte Hristodoul, noul arhiepiscop al Atenei și al întregii Elade, adresând mesajul de dragoste frățească al Bisericii Ortodoxe Române. Cu acest prilej, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a vizitat unele mânăstiri și biserici, precum și orașul Pireu, reședința Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Calinic.

Vineri, 15 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Karaghiorgou Ekaterini, guvernatorul Băncii Naționale a Greciei însoțit de alte personalități din Grecia și România.

Luni, 18 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelența Sa Dl. Pierre Menat, ambasadorul Republicii Franceze la București. La primire a fost de față P. S. Episcop Teofan, vicar patriarhal.

Miercuri, 20 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe dl. Shosiar Dazavi, secretar II al Ambasadei Republicii Irak la București ;

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a primit pe P. Cuv. Arhim. mitrofor Anastasios Dudeșcos de la Patriarhia Ierusalimului. Oaspetele a fost însoțit de P. Cuv. Arhim. Ieronim Crețu, superiorul Așezămintelor ortodoxe române de la Ierusalim.

Joi, 21 mai — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sf. Liturghie la prăznuirea Sf. Împărați Constantin și Elena — hramul catedralei patriarhale, împreună cu P.P.S.S. Episcopi-vicari Teofan Sinaitul, și Teodosie Snagoveanul. A hirotonit preot pe P. C. Diac. Marian Mihai, pentru biserica Sf. Grigore Palama din cadrul Universității Politehnice și diacon pe dl. lect. univ. Liviu Stoinde la Facultatea de teologie din București pentru biserica parohiei Sf. Vasile — Polonă și a rostit cuvânt de învățătură ;

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit, în aceeași zi, pe dl. Jean Fischer, fost secretar general al Conferinței Bisericilor Europene, însoțit de d-na Fischer.

Duminică, 24 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit slujba de târnosire și Sf. Liturghie în biserica parohiei Zănoaga, protoieria Urlați, rostind cuvântul de învățătură. A acordat cu acest prilej P. C. Pr. paroh Nicolae Ionescu, precum și P. C. Protoiereu Ștefan Mușat, distincția «Crucea patriarhală».

Luni, 25 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. C. Pr. Vicar Pavel Ardelean și pe P. C. Pr. Petre Pușcaș din cadrul Episcopiei ortodoxe române de la Gyula—Ungaria.. La primire a fost de față P. S. Episcop Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.

Marți, 26 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit familia Maria și Wilhelm Loy, membri ai Parohiei ortodoxe române de la Baden-Baden, Germania.

Miercuri, 27 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit o delegație de credincioși din Palestina : dl. Munther Bandak, dl. Issa Nicholas Abuaitah și dl. Basil Abu Aita. Oaspeții au fost însoțiți de dl. Gabriel Costache, consilier în Ministerul Comerțului.

Joi, 28 mai 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sfânta Liturghie și slujba de pomenire a Eroilor neamului în catedrala patriarhală și a rostit cuvânt de cinstire a memoriei lor ;

În aceeași zi, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a oficiat slujba de pomenire a Eroilor la Monumentul Eroului Necunoscut din Parcul Carol și a adresat cuvânt de cinstire a jertfelor acestora.

Marți, 2 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de constituire a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, pentru noul mandat de patru ani, desfășurată la Palatul Patriarhiei Române.

Joi, 4 — vineri, 5 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Vineri, 5 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat, în aula Palatului Patriarhiei, adunarea de comemorare a 50 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Justinian Marina ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Sâmbătă, 6 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a asistat la Sfânta Liturghie — săvârșită în biserica mânăstirii Radu Vodă din București de către Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului și de PP.SS. Episcopi Calinic al Argeșului, Casian al Dunării de Jos, Nifon al Sloboziei și Călărașilor și P. S. Episcop-vicar Visarion Rășinăreanul.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,* înconjurat de soborul de slujitori, a săvârșit slujba de pomenire a Patriarhului Justinian, la mormântul acestuia, aflat în aceeași biserică și a rostit cuvânt de cinstire.

Marți, 16 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe P. Cuv. Protos. Ioachim Giosanu, starețul mânăstirii ortodoxe române de la Rosiers, Franța ; P. Cuv. monahia Gabriela, stareța mânăstirii Dridu, jud. Ialomița ; P. Cuv. Arhim. Melchisedec, starețul mânăstirii Putna, însoțit de dl. col. Gh. Botnaru, comandantul unității de grăniceri de la Rădăuți.

Joi, 18 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat ședința de deschidere a lucrărilor Comisiei mixte internaționale de dialog ortodox-anglican, desfășurată în sala «N. Iorga» din Palatul Patriarhiei.

Vineri, 19 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat un apel televizat tuturor preoților și credincioșilor ortodocși români, pentru ajutorarea sinistraților și a celor ce au avut de suferit în urma inundațiilor din Moldova și Transilvania.

Duminică, 21 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârșit Sf. Liturghie în biserica «Sf. Spiridon Nou», înconjurat de Înalt Prea Sfinției Mitropoliți Ioán de Pergam, Petru de Acksum, Gabriel de Palmyra, Chrysostom de Kition, Ambrozie de Oulu, Finlanda, și P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor. A fost hirotonit diacon licențiatul în teologie Dragoș Iordachi pentru biserica mânăstirii Plum-

buita. După cuvântul Prea Fericitului Teoctist a predicat Înalt Prea Sfinţitul Ioan al Pergamului.

Joi, 25 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit o delegaţie militară din Brazilia însoţită de Excelenţa Sa, Dl. Jeronimo Moscardo, ambasadorul acestei ţări la Bucureşti.

Vineri, 26 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Eminenţa Sa Monseniorul Vincenzo Paglia, preşedintele Comunităţii Sant'Egidio din Roma, în legătură cu organizarea la Bucureşti a întâlnirii internaţionale «Oameni şi religii».

Sâmbătă, 27 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat «Seara de suflet», desfăşurată în aula Palatului Patriarhiei şi organizată de membrii fundaţiei naţionale «Hennry Coandă» pentru sprijinirea copiilor superdotaţi şi a rostit cuvânt de binecuvântare.

Duminică, 28 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a săvârşit slujba de târnosire a bisericii mânăstirii Comana, jud. Giurgiu, şi Sf. Liturghie, rostind cuvânt de binecuvântare.

Luni, 29 iunie 1998 — Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Excelenţa Sa, Dl. Constantin Grigorie, ambasadorul României la Roma.

Pr. NICOLAE VLADU
SECRETARUL CABINETULUI PATRIARHAL

JERTFĂ DE ÎNȚELEPCIUNE ȘI FAPTĂ ÎNTEMEIETOARE

S-au împlinit, la începutul acestui an, cinci decenii de la trecerea la cele veșnice a celui care a fost numit «starețul munților» sau «starețul Moldovei» — Nicodim Munteanu. A avut parte, într-o viață de peste 80 de ani, de câteva momente binefăcătoare pentru înfățișarea de mai târziu a unuia dintre cei mai luminați conducători ai Bisericii Ortodoxe Române : înainte de toate, ziua nașterii, 6 decembrie 1864, a praznicului Sfântului ierarh Nicolae, și chiar localitatea vestită pentru vrednicia oamenilor și credința în Dumnezeu. Apoi, este de subliniat menirea familiei : părinți, oieri destoinici, care stăpâneau întinderi cât un munte, au abandonat viața lumească și au îmbrăcat haina monahală (tatăl, la Mânăstirea-Neamț, iar mama, la Agapia).

După absolvirea ciclului primar, la școala din satul Pipirig, a intrat ca bursier la Seminarul Teologic «Veniamin Costache» din Iași. A cunoscut, ca discipol, bucuriile cărții și s-a dedicat deplin studiului bisericesc. Aprecierea profesorilor a venit astfel de la sine, mitropolitul Iosif Naniescu — viitorul său ocrotitor — propunând șefului de promoție Munteanu Nicolae să urmeze Academia Teologică de la Kiev. O va absolvi în 1895, ca «magistru». Cei cinci ani petrecuți în așezământul de cultură și spiritualitate ortodoxă întemeiat de mitropolitul Petru Movilă i-au dat o viguroasă bază de cunoștințe teologice și culturale în general. Între timp, a îmbrățișat monahismul la Mânăstirea-Neamț, sub numele de Nicodim, ceea ce îi va deschide o frumoasă carieră ecleziastică.

După moartea lui Iosif Naniescu, în 1902, dorind să se ferească de vrăjmășiile vieții ieșene, va pleca la Galați, chemat de episcopul Dunării de Jos, Pimen Georgescu. Aici va fi numit vicar administrativ și va conduce, în paralel, cu pilduitoare râvnă, Seminarul Teologic «Sfântul Andrei». Noul său ocrotitor va deveni, în 1909, mitropolit al Moldovei, iar Nicodim Munteau îl va urma la Iași și va fi hirotonisit arhiereu. Va purta numele de «Băcăuanul» și va fi vicar al Mitropoliei. După numai trei ani, îl găsim episcop de Huși, funcție pe care a preferat-o în locul celei de mitropolit primat la București. La Huși, între altele, va reuși să atragă preoțimea spre adevărata misiune de propovădui-

toare a dreptei credinţe, introducând conferinţele populare şi atrăgând astfel credincioşii către izvorul mântuirii sufletului.

Când în 1918 Basarabia a revenit la patria-mamă, Nicodim Munteanu va înscrie încă un episod din biografia sa de arhipăstor : ca locţiitor de arhiepiscop al Chişinăului şi Hotinului, restructurează Biserica de aici, iar după ocuparea scaunului eparhial, în 1919, de către arhimandritul Gurie Grosu, se va întoarce la Huşi pentru încă patru ani. În 1923, îl găsim la Mânăstirea-Neamţ, unde va rămâne o vreme de 11 ani, ca stareţ. Cu bine cunoscuta-i vrednicie, a rostuit lucrurile aşa încât vechiul lăcaş de credinţă şi cultură care a fost Mânăstirea-Neamţ a revenit la funcţiile sale de început : pentru a-i întări prestigiul, a refăcut proprietăţile (vatra) mânăstirii, iar pentru a cultiva respectul pentru marile modele, a întemeiat în 1925 Seminarul Monahal şi o şcoală pentru truditorii din mânăstire. Totodată, pentru că aici se afla cea mai veche tiparniţă din ţară, a revitalizat-o, punând-o să lucreze în folosul obştii monahale şi al credincioşilor.

Al doilea patriarh al României, Nicodim Munteanu, la 50 de ani de la trecerea în veşnicie

Următorul moment la traseul biografic înregistrat de Nicodim Munteanu va fi cel din 1935, când este chemat în scaunul mitropolitan de la Iaşi, în locul lui Pimen, trecut la cele veşnice. Cu o experienţă de viaţă respectabilă (avea peste 70 de ani), dar mai ales cu bine ştiuta-i osârdie, a pus umărul la propăşirea creştinismului, folosindu-se de prestigiul şi moralitatea sa. S-a întâmplat însă ca în 1939 să moară primul patriarh al României, Miron Cristea, iar uzanţele bisericeşti l-au obligat să preia prerogativele acestei funcţii, fără convingere (la boala de inimă pe care o acuza se adăuga nesiguranţa unor vremuri care anunţau cel de-al Doilea Război Mondial). De pildă, în timpul guvernării lui Ion Antonescu, Ministerul Cultelor a acceptat, fără voia patriarhului, ingerinţe în treburile sale, ceea ce l-a făcut pe Nicodim Munteanu să ceară aprobarea pentru a se retrage din funcţie. A fost refuzat şi, prin urmare, a ales calea înţelepciunii în a conduce destinele bisericii dintr-o ţară răvăşită de incertitudini. I s-a recunoscut inegalabila chibzuinţă în astfel de momente şi s-a afirmat, cu temei, că nimeni altul nu ar fi reuşit să dea ţării atâta jertfă de înţelepciune şi faptă întemeietoare.

Ultimii ani îl găsesc la Mânăstirea-Neamţ, pentru o binemeritată odihnă. Din păcate, o congestie pulmonară îl răpune la 27 februarie 1948. Mormântul îi este la catedrala Patriarhală din Bucureşti, lângă Miron Cristea, primul patriarh al României.

A fost mai mult decât un demnitar în lumea Bisericii : bun cunoscător al limbii ruse, a tradus ori a prelucrat diverse cuvântări, predici, tâlcuiri. În 1913, editează, în colaborare, *Mica Biblie*, iar începând cu 1927, va traduce *Psaltirea* şi *Noul Testament*. A tălmăcit *Vechiul Testament* (24 de cărţi, celelalte fiind traduse de Gala Galaction şi de profesorul Vasile Radu). Această variantă de traducere a servit drept bază pentru ediţiile din 1968, 1975 şi 1982. Ca semn al preţuirii sale,

Academia Română îl alege la 15 octombrie 1918 membru de onoare, iar Universitatea din Cernăuți îi acordă titlul de Doctor honoris causa.

Mi s-a vorbit, în județele Neamț, Suceava și Bacău, deosebit de favorabil despre vlădica Nicodim. Preoții ori călugării care l-au cunoscut și-au spus în fața microfonului opinii ce-l așază pe cel ivit pe lume în Pipirig într-un decembrie 1864 printre cele mai luminoase figuri ale culturii și Bisericii române, Pipirigenii, pe care i-am vizitat de mai multe ori, mi-au adus în față, prin amintiri și imagini, un Nicodim Munteanu viu, impunător, înțelept, integru.

IOAN DĂNILĂ

PATRIARHUL NICODIM MUNTEANU, **PILDĂ DE CREDINȚĂ ȘI SLUJIRE** *

Iată, Dumnezeu, în adâncul milostivirii Sale, ne-a ajutat să trăim, și anul acesta ziua intrării în Sfântul și Marele Post al Învierii Domnului.

Este o zi deosebit de însemnată, pentru că viața omului, care evoluează între lumină și întuneric, între supărări și bucurii, între adevăr și minciună, are permanent nevoie de împrospătare, de înviorare. Dacă natura, creația lui Dumnezeu, renaște mereu după legile stabilite de Ziditorul ei, aducând rod bogat, spre hrana și îndestularea noastră, cu atât mai mult omul, cununa creației dumnezeiești, alcătuit din trup material și suflet nemuritor, tinde către Părintele Ceresc și caută să se reînnoiască neîncetat, prin iubire, milostenie și celelalte virtuți ale vieții creștine. De aceea am ascultat, astăzi, Sfânta Evanghelie de la Matei (6, 14—21), negrăit de frumoasă pentru noi, cei care, de la Nașterea Domnului și până acum ne-am bucurat, într-o măsură mai mică sau mai mare, de cele îndestulătoare vieții și începând de mâine, timp de șase săptămâni, până la Patimile și Învierea Domnului, ne pregătim să ne reînnoim viața, cu virtuțile și credința noastră.

Sfaturile pe care ni le dă Sfânta Evanghelie de astăzi sunt deosebit de însemnate. Postul, rugăciunea, înfrânarea de rele, binefacerile, care se înmulțesc de acum înainte, nu trebuie să le facem ca să ne laude oamenii, ci să fie știute numai de Dumnezeu și de sufletul nostru și să servească la curățirea și înnobilarea ființei noastre. Pildă întru aceasta avem la părinții, bunicii și strămoșii noștri, la marii ierarhi, la preoții și călugării Bisericii noastre, care au postit, s-au rugat și s-au nevoit, apărând credința, luminând semenii și călăuzind viața credincioșilor pe drumul mântuirii. Iată pentru ce Sf. Apostol Pavel, încă din vremea sa, îndemna pe credincioși : «Aduceți-vă aminte de mai-

---

* Cuvânt rostit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, la slujba de pomenire a Patriarhului Nicodim Munteanu, în cadrul Sfintei Liturghii, transmisă la Radio, din Catedrala patriarhală, 1 martie 1998 — Duminica Izgonirii lui Adam din Rai. Din soborul slujitorilor a făcut parte și nepotul de frate al Patriarhului, P. C. preot Paul Munteanu.

marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu ; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința» (Evrei 13, 7).

În aceste zile, ne aducem aminte cu evlavie de cel de-al doilea patriarh al Bisericii noastre Ortodoxe Române, vlădica Nicodim Munteanu, care a fost chemat de Dumnezeu, în lumina Sa cea veșnică, acum 50 de ani, după o viață binecuvântată de 83 de ani, închinată slujirii Bisericii și neamului nostru, în vremuri de restriște.

Patriarhul Nicodim Munteanu împodobește cu viața și slujirea lui cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea — și rar se întâlnește în șirul personalităților un bărbat de statura sa. Odrăslit într-un sat modest din ținutul Neamțului, în Moldova de sus, la Pipirig, nu departe de Humulești lui Ion Creangă și foarte aproape de Mânăstirea Neamț, vlădica Nicodim s-a învrednicit să aducă în câmpul literaturii noastre teologice, scrieri de mare valoare, dar mai presus de toate, să sădească acea veșnică încredere în viață, acea voie bună, specifică țăranului român, mai ales din părțile nemțene, unde proverbele și zicătorile acoperă multe lipsuri și suferințe și sunt rostite cu tâlc adânc, spre învățătura practică nu numai a tinerilor, ci și a vârstnicilor.

Cunoștințele teologice și le-a îmbogățit la cea mai înaltă școală de teologie a vremii, Academia Teologică din Kiev, întemeiată de mitropolitul Petru Movilă, unde și-au făcut studiile și alți mari bărbați ai Bisericii și culturii noastre. Acolo, pe lângă teologia ortodoxă înaltă, a învățat limba slavă veche și de asemenea, limba rusă actuală, cu bogăția ei de tălmăciri, atât din operele Sfinților Părinți cât și din scrierile de teologie occidentală, pe care avea să le facă cunoscute și la noi, prin traduceri. De altfel, vraful de cărți nu se termină niciodată în jurul său, cărturarul Nicodim traducând toată viața tratate întregi de teologie și volume de istoria creștinismului, unele cu largă circulație. (Să amintim de pildă, *Viața starețului Paisie de la Neamț*, prin care ne-a dăruit valoroase pagini de lucrare duhovnicească, datorate curentului paisian, care a rodit atât de înălțător în mânăstirile noastre moldovene).

Datorită pregătirii și activității sale, a fost episcop al Hușilor, mitropolit al Moldovei și Sucevei, și patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cunoscând vremuri de transformări adânci în viața țării și neamului nostru, mai ales ca patriarh, după anul 1939 și până în 1948, când a plecat la Domnul. Biserica noastră a trecut, atunci, prin momente nespus de grele. Cei tineri află astăzi din cărți despre grozăviile anului 1940, când țara noastră a fost sfârtecată, smulgându-i-se Basarabia și Bucovina de Nord, de bolșevicii ruși și nordul Transilvaniei, de către hortyștii unguri.

Nu poate fi durere mai mare pentru un părinte duhovnicesc decât să-și vadă fiii sufletești răpiți, chiar și vremelnic, de la sânul Bisericii-mame. Atunci, ierarhi, preoți și credincioși din aceste teritorii românești cotropite de vecinii hrăpăreți și-au căutat izbăvire în vatra strămoșească, iar părintele patriarh Nicodim Munteanu, cu firea sa blajină și inima iubitoare, a căutat să-i ocrotească, intervenind pentru a li se

da un loc de existență, cu atât mai mult cu cât pe unii dintre ei îi știa bine, pentru că Dumnezeu l-a purtat, în viața sa, pe un itinerariu puțin cunoscut de mulți dintre noi.

El a fost Ierarhul desemnat de Biserica noastră să participe la Marele Sobor al Bisericii Ortodoxe Ruse, din vara anului 1917, când s-a reînființat Patriarhatul Rus. Apoi, în 1918, după reîntregirea țării, a fost rânduit de Sfântul Sinod să păstorească Biserica din Basarabia, unde a rămas până în 1919, cutreierând sate și mânăstiri, la chemarea clerului și credincioșilor, dornici de mângâiere și de întărire, ca unii ce fuseseră înstrăinați și veneau acum să asculte, prin el, cuvântul de iubire și de dragoste al Bisericii-mame. Mai târziu, în 1946, Dumnezeu a rânduit ca tot el, în calitate de patriarh, să refacă legăturile Bisericii noastre cu Biserica Ortodoxă Rusă, întrerupte după revoluția bolșevică din toamna anului 1917, făcând o călătorie obositoare la Moscova, împreună cu o delegație impunătoare, din care mai făceau parte episcopul martir al Oradiei, Nicolae Popovici și episcopul-vicar de atunci al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Justinian Marina, cel ce avea să-i urmeze la slujirea patriarhală, precum și preotul profesor de Liturgică Petre Vintilescu și câțiva preoți basarabeni și bucovineni. Această călătorie a fost de mare importanță pentru noi, am putea chiar să o numim misionară, căci Patriarhia Rusă și credincioșii ei, aflați în catacombele comunismului, aveau nevoie de încurajare, de un cuvânt întăritor. Și de unde putea să-i vină încurajare mai cu folos decât din partea unei Biserici-surori ? Biserica noastră, deși, la rândul ei, martiră, a reușit să păstreze neștirbită, în ciuda urgiei vremurilor, învățătura de credință a Mântuitorului Iisus Hristos, fixată în Sfintele Canoane, mai mult, avea legături strânse cu toate Bisericile ortodoxe și chiar cu Bisericile din Occident, cu Biserica Anglicană și cu Biserica Romano-Catolică. De aceea, prin călătoria sa, patriarhul Nicodim Munteanu a făcut atunci o mediere sfântă, care pentru Biserica Ortodoxă Rusă a însemnat o garanție în ceea ce privește refacerea legăturilor ei cu întreaga Ortodoxie, dovedindu-se, astfel, un mare Ierarh și un apărător al unității de credință, dar și un om de suflet.

Am prezentat aceste lucruri, pentru că în Biserică există un principiu sfânt, acela al continuității de credință și de slujire. Patriarhul Nicodim Munteanu a consfințit, prin viața și lucrarea sa, acest principiu, făcând legătura între două lumi, dinainte și de după 1948, când s-a făcut trecerea de la libertate la dictatura care a adus martiriile și suferințele închisorilor comuniste. Prin curajul său, el a străjuit Biserica, a apărat clerul și a păzit credința. Meritul lui istoric, este, deci, acela de a fi făcut posibilă păstrarea dreptei mărturisiri întru Hristos, chiar în condițiile declanșării ofensivei ateismului comunist împotriva Bisericii, care avea să se intensifice și mai mult în deceniile următoare, cerând jertfe și suferințe din partea ierarhilor, a preoților, a călugărilor și credincioșilor — jertfe și suferințe împlinite de ei până la capăt, cu conștiința răsplătirii veșnice din partea lui Dumnezeu.

De aceea îl pomenim acum, la 50 de ani de la trecerea la cele veșnice, aici, în această catedrală, în fața mormântului său, împodobit

de vrednicul său urmaș, patriarhul Justinian Marina, ca, astfel să ne simțim îndemnați să-i urmăm pilda de iubire a credinței și să înțelegem că Biserica trebuie slujită și cu jertfe de zi cu zi, dar și cu jertfa vieții.

Avem, așadar, de învățat de la înaintașii noștri. Ei și-au sfințit viața deopotrivă prin lucrare și prin suferință. Cu toții trebuie să înțelegem că demnitatea de creștin cere efort, cere răbdarea încercărilor dureroase și nu arareori, cere jertfă, mai ales în zilele noastre, pentru a păși cu curaj pe drumul adevărului, al cinstei, al demnității și al virtuții. La aceasta ne ajută însăși credința noastră ortodoxă, care este deschisă, tolerantă, ospitalieră și iubitoare. Numai prin rugăciune, prin post, prin facere de bine și întotdeauna având în inimi dragoste pentru înaintașii noștri, vom păși către Sfânta Înviere a Mântuitorului Hristos și prin aceasta, către învierea fiecăruia dintre noi.

Acum, la 50 de ani de la trecerea din viața pământească, sufletul Patriarhului Nicodim Munteanu, așezat de Dumnezeu în corturile drepților, ascultă rugăciunile noastre și își aduce aminte de toți fiii săi duhovnicești care îi fac astăzi pomenire în toate bisericile din România.

Să ne învrednicim să-i urmăm pilda de credință și de slujire, ca astfel să ne bucurăm și noi de împlinirea poruncilor lui Dumnezeu și de odihna cea veșnică. Amin !».

«ADUCEȚI-VĂ AMINTE DE ÎNAINTAȘII VOȘTRI» *

(Evrei 13, 7)

«Totul e al voștru... fie viața, fie moartea» (I Cor. 3, 21—22).

Iubiți credincioși,

Timpul necruțător a făcut ca cel care a purtat toiagul păstoriei în Biserica noastră ca preot, episcop, mitropolit și patriarh, Justinian Marina, să adauge vieții sale din ceruri încă două decenii. În așteptarea învierii celei de obște, *cel ce a iubit Biserica Ortodoxă Română* se află în mormântul pregătit de el însuși în această biserică, închinată Prea Sfintei Treimi.

În tezaurul ei de învățătură și de practică ortodoxă, Biserica noastră strămoșească trăiește *comuniunea sfinților* la zilele cinstirii lor, dar și a slujitorilor și credincioșilor Bisericii, precum și a tuturor celor ce din veac au apărat credința, în diferite chipuri, pomenindu-i în rugăciunile ei. Datorită acestei rânduieli, Biserica trăiește până la sfârșitul lumii împreună cu cei ce au trecut pragul acestei vieți. Aceasta face ca în Biserică succesiunea timpului să slujească și să promoveze misiunea ei sfințitoare într-un continuu prezent. Ca urmare, toți cei ce au trecut pragul vieții rămân pururea în rugăciunile Bisericii, după cum ei nu dispar nici din dragostea celor apropiați. Ei sunt, așadar,

---

* Cuvânt rostit de P. F. Părinte Patriarh Teoctist după slujba parastasului de 20 de ani de la trecerea la cele veșnice a Patriarhului Justinian Marina (1948—1977), Biserica mânăstirii Radu Vodă, 22 martie, 1997.

prezenţi în viaţa de familie şi în cea bisericească. Nu există Sfântă Liturghie fără rugăciunile de pomenire a tuturor. Din tot ceea ce a creat geniul omenesc pentru păstrarea valorilor trecutului — între care şi memoria strămoşilor —, nimeni n-a reuşit să cinstească vrednicia celor ce nu mai sunt, în felul în care Biserica a statornicit. Cei ce au trecut pragul vieţii, credincioşi sau slujitorii Bisericii ca şi sfinţii, martirii, eroii, toţi sunt readuşi în prezent, în lumina lui Hristos, în lumina cea veşnică. Fiecare moment al Sfintei Liturghii chezăşuieşte veşnicia numelor fiilor Bisericii, a slujitorilor ei, ca şi a sfinţilor lui Dumnezeu.

Iată pentru ce, memoria unui patriarh, care a călăuzit Biserica noastră în vremuri nespus de grele, ca un adevărat păstor după pilda Mântuitorului, merită cu prisosinţă din partea noastră cinstire şi recunoştinţă. Am putea zice chiar, că patriarhul Justinian ne-a adunat astăzi în această biserică, închinată Prea Sfintei Treimi, prin forţa lui sufletească, prin cunoscuta lui energie, prin iubirea sa jertfelnică pentru Biserica noastră strămoşească şi pentru fiii ei şi ai săi. *Mânăstirea aceasta îşi datorează existenţa patriarhului Justinian,* ca şi alte nenumărate şi mari împliniri ale Bisericii noastre din vremea păstoririi sale.

Pentru a putea vorbi despre o personalitate de o asemenea înzestrare sufletească de care se bucura Patriarhul Justinian şi a fi înţeleasă această vorbire, ar trebui cunoscută însăşi viaţa, părinţii, satul şi problemele bisericeşti şi sociale cărora el a trebuit să le facă faţă, să le pătrundă cu responsabilitate, să le înfrunte pe cele neprielnice, şi să le afle dezlegările celor ce se iveau în calea slujirii Bisericii. Orice crâmpei din viaţa şi strădania sa, orice fărâmă de scris, de iniţiativă sau de fapte şi mai cu seamă împlinirile sale bisericeşti ca Patriarh al Bisericii noastre, rânduită să-şi împlinească misiunea ei sub un regim totalitar ateu, numai cunoscute, ştiute şi cumpănite toate acestea, se va putea zugrăvi chipul şi dăruirea sa faţă de Biserica lui Hristos, slujită de el pe durata întregii sale vieţi. Ca cel rânduit să-i fiu colaborator, decenii de-a rândul, — ca şi alţi ierarhi şi preoţi — şi ca martor şi părtaş, cred că viaţa şi lucrarea Patriarhului Justinian au trecut ireversibil din veacul acesta în cel veşnic. O astfel de viaţă şi o astfel de slujire *«ziua şi noaptea în Biserica lui Dumnezeu»* (Apoc. 7, 15), viaţă plină de suferinţe, ştiute de Tatăl cel ceresc, dar creatoare de valori, această slujire se prelungeşte şi dincolo de mormânt, în faţa Prea Sfintei Treimi, unde *«faptele celor vrednici vin după ei»* (Apoc. 14, 13).

Dacă *iniţiativele sale, devenite fapte, îl defineau ca atare, ca om al împlinirii şi al realităţii,* statura sa spirituală de slujitor al Altarului ca păstrător al Pravilei şi neîntrecut iubitor al monahismului, această din urmă zestre personală n-a fost trecută cu vederea, nu numai de către mari profesori şi teologi, ca părintele *Dumitru Stăniloae,* ci şi de cei din aria Ortodoxiei europene. În plină luptă cu ateismul comunist, cunoscutul teolog Paul Evdochimov de la Paris, pe Patriarhul Justinian îl dădea exemplu de păstrător al isihasmului în Biserica Orto-

doxă Română. Arătând experiența și roadele rugăciunii într-o lume secularizată, Paul Evdochimov îl citează pe Patriarhul Justinian, dintr-un cuvânt, rostit către monahi în anul 1953 : «*Rugați-vă pentru cei ce nu știu, nu vor* și, în special, *pentru cei ce nu s-au rugat niciodată*».

N-am putea, într-o asemenea zi, să nu amintim, măcar în treacăt, doar câteva din vredniciile, care l-au așezat pe Patriarhul Justinian Marina în catapeteasma cinstirilor noastre românești și ortodoxe. De aceea, mai mult decât a făcut Sfânta Liturghie și rugăciunea de astăzi, mai mult decât ați făcut dumneavoastră, cei ce ați venit să poposiți o clipă la mormântul pe care el însuși l-a ales și l-a rânduit în cele mai mici detalii, așa cum vedeți, în locul acesta, mai mult și mai durabil nu s-ar putea face.

Această minunată ctitorie voievodală, care este mânăstirea Radu Vodă, a fost salvată ca multe altele prin înțelepciunea și străduința Patriarhului Justinian, ca și clădirile de alături, unde a întemeiat seminarul mitropolitan despre care vorbim deseori, așezând aici *reședința episcopului vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor*. S-a asigurat în felul acesta durabilitatea acestui așezământ monahal, într-o vreme, când aceste vetre de evlavie dispăreau unele după altele, ca și persoanele. Iată o vrednicie despre care istoria va vorbi, atunci când se va scrie această perioadă atât de grea, ce a însemnat o teribilă încleștare între forțele întunericului comunist și între îngerul luminii credinței, cum doar în Vechiul Testament (Osea 12, 4) găsim în viața patriarhilor în luptă cu Satana, învins în cele din urmă și ruiinat. Așa s-a luptat părintele nostru Justinian, ca preot, ca episcop și mitropolit la Iași, apoi, patriarh la București, până în clipa trecerii pragului acestei vieți.

Îndemnul lui, de dincolo de zările acestui veac, adresat nouă tuturor, ierarhilor, dintre care numeroși s-au bucurat direct de binecuvântarea, de grija și dragostea sa, clerului, credincioșilor și monahilor, care l-au purtat în sufletele lor și iubiți de el, este ca, acum, în sfânta libertate, să continuăm slujirea Ortodoxiei și a neamului românesc cu mai multă râvnă. Sfințiile voastre, preoții tineri, mai ales, elevii și studenții teologi, să luptați cu curaj, pentru că forțele diavolului nu au dispărut o dată cu proclamarea libertății de credință. Diavolul nu se lasă și, atunci când este biruit, cum spun Sfinții Părinți, își adună mai mulți slujitori și aduce ispite și mai grele, de care nu suntem scutiți. De aceea, lupta trebuie dusă cu dârzenie și stăruință, dar totdeauna cu credință puternică în Dumnezeu.

Patriarhul Justinian respira parcă, și inspira celor din jur, credința în Dumnezeu, revărsând-o necontenit prin cuvânt, prin muncă, prin evlavie, stăruință și dinamism. N-a existat nici o clipă din zi, ca el să nu se fi gândit la rosturile Bisericii, cum s-o apere, cum s-o slujească mai bine... Astăzi, nu mai sunt piedicile de atunci, din vremea sa, cei mai grei ani — 1945—1977 — dar au apărut altele, tot atât de periculoase, pe care trebuie să le evităm și să le depășim cu ajutorul lui Dumnezeu și cu trezvia noastră de slujitori și fii ai Bisericii. Suntem cu toții chemați de Duhul Sfânt la preoția cea universală, cea împărătească (I Petru 2, 5—9) și constituim noul popor al lui Dumnezeu.

Primind acest «*har de multe feluri al lui Dumnezeu*» (I Petru 4, 10) putem cuprinde dimensiunile misionare și pastorale ale lucrării noastre, de care o clipă nu s-a îndepărtat Patriarhul Justinian, deși condițiile acestor slujiri erau cu totul vitrege. Acestea figurează totuși în actualul Statut al Bisericii ca atribuții ale clerului și credincioșilor la capitolul și atribuțiile consiliului și comitetului parohial. Trebuie să acordăm mai multă atenție rolului credincioșilor, al mirenilor în împlinirea cerințelor parohiale : gospodărești, cele de vestire a Evangheliei, a organizării activității de ajutorare a bolnavilor trupești și sufletești. După cum prezența credincioșilor la Sfânta Liturghie împlinește imaginea Bisericii ca Trup al lui Hristos, tot astfel este necesar ca această imagine să fie vie și lucrătoare oricând și oriunde se cere zidirea Bisericii nevăzute dinlăuntrul nostru. De acest mod de pastorație, fericitul de pomenire, Patriarhul Justinian era stăpânit în întreaga sa viață și activitate.

De aceea, pomenirea sa de astăzi trebuie să ne aducă aminte mai mult de îndatoririle noastre, ale ierarhilor și ale preoților, pentru păstorirea credincioșilor, pentru călăuzirea lor pe calea cea sfântă a lui Hristos, în înfruntarea cu atâtea grupări sectare, cu atâtea învățături și tendințe tulburătoare de suflet, unele tendințe de secularizare în rândurile noastre, care îngreunează viața și slujirea Bisericii.

Îndreptând astăzi acest cuvânt de recunoștință pentru părintele Justinian, al Bisericii noastre din perioada 1948—1977, rugăm pe Dumnezeu să ne dea și nouă curajul, statornicia și voința lui de nezdruncinat, forțele sufletești, cu care și-a împodobit viața și educația dobândită încă din casa părinților săi din Suiești Vâlcii, ca să slujim și noi Biserica și neamul românesc cu credință și cu roade îmbelșugate.

Tuturor celor ce ați fost astăzi aici să vă răsplătească Dumnezeu osteneala și să vă ajute să slujiți cu dăruire jertfelnică această Biserică biruitoare în vremuri foarte grele.

Dumnezeu să-l ierte și veșnică să-i fie pomenirea.

COMOARĂ DE DARURI SUFLETEȘTI *

«Apoi vă voi da păstori după inima Mea, care vă vor păstori cu știință și pricepere» (Ieremia 3, 15).

Iubiți părinți, frați și surori în Domnul,

Binecuvântata împrejurare a comemorării a cinci decenii, de când patriarhul întru fericită aducere aminte Justinian Marina începea o păstorire grea, după ce fusese ierarh și mitropolit al Moldovei și Sucevei, este o mărturie vie că Dumnezeu se află, prin lucrarea Duhului Sfânt,

* Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la comemorarea Patriarhului Justinian Marina, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întronizare. 5 Iunie 1998 Aula Palatului Patriarhal, în prezența membrilor Sfântului Sinod și a unui numeros public.

în gândurile și preocupările noastre, ale celor ce-i continuăm pilduitoarea sa strădanie. Acum 50 de ani, la 6 iunie 1948, părintele Justinian pornea la un drum anevoios, nebănuit poate nici de el însuși, cunoscut a fi un scrutător adânc al împrejurărilor vieții, dar și al rosturilor Bisericii noastre, care îl chema atunci, tot în această aulă, să preia o slujire ce va fi bântuită, ca *niciodată în istoria Bisericii Ortodoxe Române, de cele mai cumplite și neașteptate furtuni.*

Este o mărturie că Dumnezeu se află printre noi, am spus, pentru că, iată, astăzi, Sfântul Sinod, care nu și-a încheiat încă lucrările acestei sesiuni, începute acum două zile, s-a întrunit în această aulă, spre a comemora pe cel care a fost părintele și patriarhul nostru timp de aproape 30 de ani, 1948—1977. Faptul de a-l readuce în sufletele noastre, ale credincioșilor și ale clerului, la împlinirea a cincizeci de ani de la întronizarea sa la 6 iunie 1948, ne oferă un bun prilej, celor care l-am cunoscut îndeaproape, de a mărturisi ceea ce am văzut și am auzit inițiindu-se, elaborându-se și întrupându-se, ceas de ceas, din comoara inimii sale arzânde pentru rosturile Bisericii, de cel ce a fost părintele și patriarhul nostru Justinian. Vremurile grele și receptivitatea ființei lui spre semeni făceau ca în jurul său să se prezinte mulțime de suflete zbuciumate. Preoți, călugări și călugărițe, credincioși, intelectuali, foști demnitari, artiști de mare valoare, năvăleau prin porțile deschise ale inimii de păstor și bun samarinean. Era omul slujirii semenilor în cel mai autentic înțeles și în cea mai largă cuprindere a acestui cuvânt. Ca fiu duhovnicesc al mânăstirilor moldovene, încă din vârstă fragedă, am întâlnit și am aflat la părintele patriarh Justinian, daruri sufletești de profunzime filocalică ce depășeau mult imaginația așteptărilor de cum trebuie să fie un ierarh contemporan al unor evenimente prevestitoare de suferință pentru Biserică și cum va izbuti să răspândească pretutindeni, bunătate, înțelepciune, iertare, înțelegere, apropiere față de cei mici și de cei mari, față de tineri și față de vârstnici, și îndeosebi, față de slujitorii altarelor. În întâmpinarea norilor negri, care au apărut pe bolta Ortodoxiei noastre românești, după 1944, întrebările de mai sus stăruiau în cugetele tuturor fiilor Bisericii noastre. În slujirea acestor așteptări, episcopul *Justinian Vasluianul,* hirotonit de către marele mitropolit și cărturar *Irineu Mihălcescu* în catedrala Mitropoliei din Iași, în ziua de 13 august 1945, și-a dăruit viața, arzând ca o făclie, zilnic și noapte de noapte. *Nu a fost. cred, noapte de odihnă în viața lui, în înțelesul comun al cuvântului, ci numai zi de lucru, ca la Biblie : «și a fost seară și a fost dimineață : ziua întâi...»* (Geneza cap. I, 1—31). Totdeauna notând, totdeauna gândindu-se, totdeauna găsind soluții la cele neașteptate mai grele situații. Și astfel, cu darul lui Dumnezeu, acest fericit părinte a făcut din Biserica noastră, în acele condiții de nespuse împotriviri, o Biserică consolidată pe temelia proorocilor și apostolilor, cu legiuiri de funcționare a așezămintelor ei de cultură teologică la nivel universitar și seminarial, inclusiv cele pentru cinul monahal, organizarea parohiilor de peste hotare, restaurări și zidiri a sute de biserici din nou ,canonizări de sfinți români, manifestări bisericești cu participările Bisericilor din lume vizite și legă-

turi cu forurile religioase mondiale. Privindu-le, în retrospectiva celor cinci decenii, aceste piscuri ni se par de neatins acum. Ne dăm seama mai bine câte eforturi și spirit de dăruire ni se cere ca să le actualizăm în condițiile de libertate.

Filmul, pe care-l veți vedea, reflectă doar un strop din oceanul de preocupări, de fapte și de împliniri pe care permanent el le proiecta, le gândea, le zidea. N-am văzut și n-am auzit cât timp i-am fost aproape, să fi pus vreun jug pe cineva, fără să-l fi încercat el mai întâi, să oblige pe cineva la nevoințe, la eforturi, înainte de a le fi împlinit el însuși. Fost preot de mir și tată de copii și, am putea spune, și mamă de copii, pentru că a rămas de tânăr fără soție, nevoit a-și îngriji fiul și fiica, crescându-i cu demnitate, cu înțelepciune cu multă vrednicie și conștiinciozitate, din aceleași simțăminte paterne i-a socotit pe toți cei din jurul său, mai tineri sau mai vârstnici, drept copiii lui, pe care îi îndruma și le călăuzea pașii pe calea virtuții și a iubirii de Biserică. Atât de mult a iubit patriarhul Justinian copiii, încât, ca arhiereu vicar și apoi locțiitor de mitropolit la Iași, între anii 1945—1947, și-a închinat toată puterea de muncă ajutorării zecilor de mii de orfani rămași de pe urma războiului și secetei cumplite, care a pârjolit timp de doi ani ogoarele Moldovei. A străbătut atunci orașele și satele, în condiții nespus de grele ; s-a întâlnit cu preoții, cu protopopii și cu credincioșii și a găsit soluții de asistență socială pentru acești copii fără părinți, încât a fost numit părintele orfanilor.

Și noi, în aceste zile, am hotărât în Sfântul Sinod, pe lângă atâtea probleme, unele mai complicate decât altele, și asistența socială a copiilor suferinzi și a celor fără părinți și vă imaginați în ce stare sufletească suntem că nu putem să ne arătăm la *înălțimea îndatoririi noastre de a mângâia aceste ființe plăpânde. În ciuda repetatelor apeluri la părinții parohi și la credincioși, roadele sunt puține.* Îi vom pierde pe acești copilași, fii de români, de la sânul Bisericii noastre, pentru că, așa cum stau astăzi lucrurile în leagăne și orfelinate, ei se vor trezi, fără să-și dea seama, trecuți la alte credințe. De aceea, am făcut din nou apel la credincioși, să primească în familiile lor, chiar și temporar, copii din aceste orfelinate, pentru a le reda iubirea și dragostea părintească, dar și căldura credinței strămoșești.

Trăsăturile sufletești ale patriarhului Justinian sunt de o mare complexitate. Ceea ce i-a definit personalitatea însă mai vădit au fost : credința lucrătoare în iubire, voință și împlinirea cu dârzenie a faptei. Audiențele sale, de pildă, cum știm cu toții, cele dificile și tainice, aveau loc pe aleea din parcul reședinței spre a fi în legătură nemijlocită cu clerul și credincioșii. Este deosebit de semnificativ că atunci, când a primit toiagul păstoresc și a urcat tronul patriarhal, în biserica Sfântul Spiridon-Nou, a spus, între altele : «*Și alte oi am, care nu sunt din staulul acesta, și pe acelea trebuie să le aduc și glasul Mi-l vor auzi și va fi o turmă și un păstor*» *(Ioan X, 16)*, reluând cuvintele Mântuitorului Hristos.

În ciuda multor greutăți, iată, acei credincioși, către care zbura gândul său atunci, la începutul păstoririi, cu vrerea lui Dumnezeu, cu vegherea patriarhului Justinian, cu vrednicia ierarhilor și a preoților

din Transilvania, îndeosebi, a Bisericii întregi, se află acum la sânul Bisericii-mame, de unde vremelnic au fost răpiți.

Ne găsim astăzi, aici, și în Sfântul Sinod, iubiții mei, împreună cu Mitropolia Basarabiei, reprezentată de Î.P.S. Mitropolit Petru, cu frații români din Europa Occidentală, prin ierarhul lor, I.P.S. Arhiepiscop Iosif de la Paris și I.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei Centrale, cu românii păstoriți de Î.P.S. Arhiepiscop Victorin al Americii și Canadei, precum și P.S. Episcop Nathanael al românilor de la Vatra Românească. Iată, iubiții mei, gândul patriarhului Justinian a prins viață prin înmulțirea *eparhiilor, a mânăstirilor și a bisericilor,* la care el ținea atât de mult, dar mai ales prin dăinuirea credinței în sufletele credincioșilor.

Ierarhii, preoții și credincioșii, încă își mai aduc aminte, cât a dăruit Bisericii patriarhul Justinian, cât suflet a pus el și câtă energie a cheltuit pentru zidirea și restaurarea sfintelor lăcașuri. Atunci, când a fost chemat de Dumnezeu la Sine, în martie 1977, era în mașină, venind de la spital, alături de fiul său, regretatul doctor Ovidiu Marina, și încă nu știa ce se petrecuse în timpul cutremurului aceluia catastrofic. Când a ajuns în Piața Victoriei și a văzut un bloc desfăcut și dărâmat, a întors privirea, adânc impresionat, spunând: *«dar ce s-o fi întâmplat cu bisericile mele?»*. Și cu acest cuvânt a plecat la cele veșnice. Iată cât de îndatorați suntem patriarhului Justinian și în primul rând eu. Și nu mă consider îndeajuns de vrednic să mulțumesc lui Dumnezeu că am păsit pe urmele unui atât de mare ierarh al Bisericii noastre Ortodoxe Române, că mă aflu în acest loc și în reședința de alături. Deseori îl auzeam spunând, privind clădirea aceasta impunătoare, de lângă pridvorul catedralei: «Acest edificiu trebuie să revină Bisericii». Precum vedeți la 50 de ani de la întronizarea patriarhului Justinian, ne găsim aici. Parcă și de acolo, unde se găsesc marii noștri înaintași, fie din Biserică, fie din istorie, fie din cultură, ei ne adună. Oriunde, pe unde ne-am afla, ei parcă ne asistă atent, când împlinim cum se cuvine îndatoririle noastre. Aici, între noi, se află și români din străinătate, care l-au cunoscut și prețuit pe patriarhul Justinian și au venit acum, spre bucuria noastră, să participe la această comemorare. Sunt personalități, care au suportat chinurile închisorilor comuniste și care știu că patriarhul Justinian avea în jurul său intelectuali de mare prestigiu, unii ieșiți chiar din acele închisori, persoane cu care lucra și care au adus o contribuție destul de importantă la promovarea vieții Bisericii noastre.

Pentru toate cele spuse și pentru încă multe altele, pe agenda Sfântului Sinod a stat și stă de-a pururi chipul patriarhului Justinian. În această sesiune am încercat să-l readucem în sufletele noastre, cu inimile arzânde, ca să-i împlinim gândurile, pe care le găsim înscrise în volumele «Apostolatului Social» dar mai ales în lucrarea sa de zi cu zi pusă în slujba Bisericii noastre strămoșești.

Sunt recunoscător membrilor Sfântului Sinod, tinerilor și tuturor participanților pentru participare la această comemorare. Mâine vom încheia lucrările acestei sesiuni, pline de semnificații pentru Biserica

noastră, prin sfintele rugăciuni de pomenire, care constituie pentru noi puntea spre viața cea nemuritoare și veșnică, de care s-a învrednicit mult regretatul părintele nostru patriarh Justinian Marina.

APĂRĂTORUL PILDUITOR AL BISERICII *

Biserica Mânăstirii Radu Vodă. Sfânta Liturghie a fost săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Arhiep. Bartolomeu al Clujului, înconjurat de membri ai Sfântului Sinod, Arhimandriți, preoți profesori și diaconi.

Ne aflăm, astăzi, în această sfântă biserică a Mânăstirii Radu Vodă, să pomenim la mormântul său pe patriarhul Justinian Marina, chemat de Dumnezeu să păstorească Biserica noastră strămoșească în deceniile cele mai grele, cele mai viforoase din viața lumii și îndeosebi, din viața neamului nostru românesc.

Mormântul acesta, rânduit de însuși gândul său cel dumnezeiesc și stabilit de sfințitele sale mâini în acest loc, adună acum clerul și creștinii de acasă și de peste hotare, să poposească o clipă aici, spre a evoca chipul celui care a înfruntat multe vijelii îndreptate asupra fiilor Bisericii Ortodoxe Române, iar așezarea rămășițelor sale pământești aici a asigurat dăinuirea acestui sf. lăcaș, ca noi să avem astăzi o catedrală ca aceasta, biserica Mânăstirii Radu Vodă, simbol de frumusețe a arhitecturii bisericești din capitală și din Țară. Stăpânit de credința puternică în Dumnezeu, de acea forță interioară, a sufletului său de slujitor al Sf. Altar, patriarhul Justinian Marina s-a împotrivit unei dictaturi necruțătoare și a biruit piedici de tot felul pentru ca viața credincioșilor, a tineretului, a mânăstirilor noastre ortodoxe să se desfășoare cu multă roadă duhovnicească, pe care noi o vom pomeni mereu, secol după secol, ca pe o minune dumnezeiască. Cu astfel de gânduri comemorăm și omagiem lucrarea și vredniciile acestui mare părinte al nostru, al tuturor fiilor neamului românesc.

Se împlinesc 50 de ani de când părintele Justinian Marina urca treptele slujirii de arhipăstor al românilor de pretutindeni. Ca iubitori, trăitori și părtași ai celor sfinte nevoințe, inițiative și înfăptuiri noi, membri ai Sf. Sinod și ucenici ai săi ne-am adunat cu prilejul acesta să ne rugăm la mormântul său în ajun de Rusalii, Pogorârea Duhului Sfânt, când moșii și strămoșii din veci adormiți, împreună cu cetele sfinților, se bucură de lumina cea de dincolo de zare, de lumina credinței în Dumnezeu. În această lumină a trăit patriarhul Justinian Marina ; această lumină a slujit-o cu prețul vieții sale și precum lumina din mâinile noastre se consumă, dar nu se termină luminând, tot așa și candela de la căpătâiul mormântului său continuă să lumineze și să străbată deceniile, chemând în actualitate numele și opera sa, numele Bisericii noastre Ortodoxe Române.

---

* Cuvântare rostită de P.F.P.P. Teoctist, la slujba de pomenire a Patriarhului Justinian Marina cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la Întronizarea Sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — 6 iunie 1998.

Cei 50 de ani, iată, ne adună la mormântul său, ca un paradox, cum este, de altfel, întreaga viață omenească ; pe de o parte, pentru a ne aminti cu evlavie de împlinirile arhipăstoririi sale, iar pe de altă parte, pentru a vărsa o lacrimă în amintirea vredniciilor pline de strălucirea suferințelor sufletești, îndurate de părintele Justinian Marina. Multe am avut și mai cu seamă avem de învățat, iubiții mei, din gândirea, din viața și din slujirea sa, împodobite de-a lungul anilor, ca învățător, preot, director de seminar, apoi episcop, mitropolit și în cele din urmă patriarh. A avut ca patriarh cea mai lungă păstorire din istoria Bisericii noastre și a lăsat străluciri de fapte, coloane de înfăptuiri în toate domeniile vieții bisericești. N-a scăpat din preocupările sale nimic din ceea ce el a apreciat că este frumos, bine, adevărat și drept, valori după care omenirea însetează și va însheta în vecii vecilor. Și toate acestea în ciuda multor și feluritelor obstacole, lipsindu-l deseori de prețioșii săi colaboratori, arestați fără de veste.

Semnificației comemorării de astăzi i se adaugă și însemnătatea locului acestuia, a mânăstirii cu rol deosebit în cultura noastră teologică. I se adaugă și prezența noastră, dragi elevi ai Seminarului Arhiepiscopiei Bucureștilor, ctitorit și organizat aici de patriarhul Justinian, pe lângă multe alte înfăptuiri, folosind această biserică frumoasă, adevărată catedrală a Capitalei noastre, împodobită cu pictură proaspătă de părintele arhimandrit Sofian Boghiu, starețul mânăstirii Antim, talentat și pasionat pictor bisericesc, mare artist al penelului, din fragedă tinerețe, aflat alături de noi și astăzi. Toate au fost rânduite de Dumnezeu, pas cu pas, ceas cu ceas în viața și lucrarea neobositului patriarh Justinian.

Până ieri, am avut o sesiune a Sfântului Sinod, închinată omagierii sale. În preocupările noastre de pe ordinea de zi, am reluat unele din hotărâri pe care el însuși le-a inițiat și s-a zbătut să le înfăptuiască. Ele rămân o moștenire scumpă pentru noi, membrii Sfântului Sinod, și pentru voi dragi elevi seminariști și părinți profesori. Pășiți cu îndrăzneală duhovnicească pe calea slujirii Bisericii, care va fi, după râvna și priceperea fiecăruia, urcuș spre viața cea veșnică, spre limanul cel neînviforat, către care mereu a urcat, în cele trei decenii de păstorire ca patriarh, părintele nostru Justinian Marina. Pentru aceasta, cu multă evlavie, cu iubire și smerenie în fața mormântului și chipului său, a operei sale, ne-am adunat și astăzi, ca să încheiem aici lucrările Sfântului Sinod.

Să mulțumim lui Dumnezeu, că ne întâlnim aici și cu frații români din străinătate, cu ierarhii comunităților românești de peste hotare, membri ai Sfântului Sinod, ale căror pietre de temelie la rosturile în slujirea românilor din Europa le-a pus, cu râvnă și cu dragoste, de-a lungul deceniilor cât a păstorit, tot patriarhul Justinian. Am săvârșit astăzi împreună dumnezeiasca Liturghie, aducând cuvinte de mângâiere Doamnei Silvia Stoian, fiica sa, crescută împreună cu fratele ei, Ovidiu, de către tatăl lor ca mamă. În același timp, ne-a format și pe mulți dintre noi, cei care purtăm acum toiagul păstoriei, tot ca pe niște fii ai săi, povățuindu-ne și călăuzindu-ne în toată vremea și în tot locul,

spre a sluji Biserica. L-am însoțit aici, venind la orele când nimeni nu se aștepta, pentru a supraveghea și îndruma restaurarea, consolidarea și pictura bisericii, asigurându-i dăinuirea, într-o vreme când alte mânăstiri erau jertfite de dictatura ateistă.

Dând slavă Bunului Dumnezeu că ne-a adunat astăzi, în plenul Sfântului Sinod, la mormântul său, învrednicindu-ne să-l pomenim cu evlavie și respect în rugăciunile noastre, să luăm putere și îndemn din râvna, dragostea și devotamentul patriarhului Justinian dăruite Bisericii și neamului românesc.

Îngenunchind cu smerenie la mormântul său, să implorăm pe Dumnezeu să-l păstreze în ceata drepților Săi și să se roage pentru noi în fața Prea Sfintei Treimi.

«Veșnica lui pomenire!».

23. XI — 98

AMINTIRI DESPRE PATRIARHUL JUSTINIAN

† BARTOLOMEU AL CLUJULUI

Am fost rânduit să spun o seamă de cuvinte asupra Patriarhului Justinian și i-am rugat pe organizatori să-mi anunțe cuvântul drept *Amintiri despre Patriarhul Justinian* pentru că nici pe departe nu doresc să țin o conferință, o prelegere sau un discurs. Doresc ca vorbele mele să se constituie și în mărturie directă, iar pentru aceasta vă cer iertare de pe acum dacă aceste cuvinte vor fi din când în când înecate de emoție. Există o vârstă a omului, când el este copleșit de amintiri, iar acestea nu o dată se rostesc și într-un strop de lacrimă.

Dacă ar fi în față un reporter, m-ar întreba: cum l-ați cunoscut pe Patriarhul Justinian? Și aș vrea să încep cu răspunsul la această posibilă întrebare.

ÎNTÂLNIREA CU PATRIARHUL JUSTINIAN

În 1947 eram expulzat din Universitatea din Cluj în urma grevei pe care o condusesem și rătăceam fugar din loc în loc, urmărit de poterele poliției politice. Căutam un sprijin ca să mă pot întoarce la studii. Părintele Firmilian, viitorul Mitropolit al Olteniei, care-mi fusese profesor și director la Seminarul Central din București, m-a sfătuit să-l abordez pe Justinian Marina care era Mitropolit al Moldovei, se afla în plină ascensiune și se bucura de credit politic. Dar mi-a spus un lucru pe care l-am reținut: «E un om care spune verde dacă poate sau nu poate; nu face parte din categoria celor care promit și nu se țin de cuvânt». L-am pândit pe Mitropolitul Justinian și l-am găsit pe unul din coridoarele Ministerului Învățământului, care pe atunci era și al Cultelor. N-am avut pe nimeni care să mă prezinte, să mă introducă. Am venit lângă el ca un necunoscut, în timp ce vorbea cu altcineva, i-am spus repede păsul și mi-am dat seama că Părintele

Firmilian avusese dreptate. A ridicat puțin din umeri și mi-a zis : «Iartă-mă, am alte treburi, alte griji și nu cred că sunt în situația de a te ajuta». Și am plecat, mi-am continuat rătăcirile, pentru ca, în 1948, toamna, să mă aflu în mânăstirea Bistrița din Vâlcea, sub ocrotirea mamei mele celei de a doua, care se numea Olga Gologan, stareța și directoarea așezămintelor din această mare mânăstire olteană. Aveam o situație incertă ; nu aveam buletin de identitate, izbutisem să-mi dau licența la Sibiu, și mama Olga — așa cum îi spuneam eu și toți apropiații ei — mi-a propus să devin profesor de religie la una din școlile așezămintelor din Bistrița. Dar pentru că Bistrița era mânăstire stavropighială — ținea direct de patriarh, care era acum chiar Justinian Marina —, trebuia o aprobare din partea acestuia, iar pentru ca să obțin aprobarea trebuia să-l convingă că o merit. În acest context, mă găseam la Bistrița, semiclandestin și semiascuns, când în mânăstire, nitam-nisam, a apărut mașina Patriarhului. Eram într-o cămăruță din dispensarul de lângă poarta mânăstirii și faptele s-au întâmplat așa : Patriarhul mergea către București, venind de undeva de la Herculane, iar pe drum a simțit că o unghie care îi crește în carne la un picior îl supără din ce în ce mai mult. Aducându-și aminte că la Bistrița se găsește o călugăriță doctor în medicină, s-a abătut pentru ca să o roage să-i opereze unghia nărăvașă. Mergând la stăreție, surorile Gologan au profitat de ocazie pentru ca să îi spună că printre alte trebuințe o au și pe aceea a unui profesor de religie la școlile lor. Și i-au spus : «Iată, avem un călugăr tânăr, licențiat» ; și m-au lăudat și m-au poleit cum au știut mai bine, cum numai femeile, chiar dacă sunt călugărițe, sunt în stare să o facă. Patriarhul, în timp ce doctorița îi opera unghia, asculta, pentru ca în cele din urmă să spună : «Dacă este așa de bun, cum spuneți voi, nu vi-l las vouă ; îl iau la București pentru că sunt Patriarh tânăr și am nevoie de colaboratori destoinici. Prima calitate a unui conducător este aceea de a se înconjura de colaboratori buni. Unde este acum ?». Maicile au încercat să ocolească adevărul, dar doctorița, neprevenită, m-a dat de gol spunând că sunt în dispensar. El a dat ordin să fiu adus acolo, și mama Olga în anticameră, frângându-și mâinile, mi-a spus întâmplarea.

La vremea aceea, opinia generală despre Patriarh nu era deloc favorabilă. Nu comunist, dar colaborator al partidului comunist, începuse deja să fie poreclit «patriarhul roșu», iar eu mă număram printre cei ce credeau aceste lucruri. Datorită faptului că eram mai mult fugar, toată viața politică se desfășura în afara mea, eu fiind mai mult în munți. Și despre alegerile din noiembrie 1946, cele uriaș falsificate de comuniști, am aflat cu 2—3 luni mai târziu, atunci când coboram la poala muntelui și reluam contactul cu lumea. Așa încât și despre el credeam ceea ce auzeam de la alții, și când am auzit că vrea să mă cheme colaborator la București, m-am scuturat ca de un vis rău. Și am avut atunci o discuție dramatică cu mama Olga, spunându-i că nu mă duc : «Oare nu mă cunoaște cine sunt și ce sunt, cum aș putea să mă duc lângă un asemenea om ?». Mama Olga își frângea mâinile, pentru că Patriarhul era alături și aștepta. Și mi-a spus o vorbă :

«Poate o fi de la Dumnezeu ; noi îl știm pe Părintele Marina din tinerețe, pentru că a fost o vreme învățător ca și noi, și nu-l știm nici de comunist, nici de om rău, ci de om cumsecade, nu credem noi să se fi transformat chiar așa de repede ; du-te, că poate e de la Dumnezeu, pentru Biserică». Și atunci am spus așa : «Bine, mamă Olga, am să mă duc și am să-l cercetez, am să-l spionez, și dacă mă voi convinge că este omul Bisericii și al neamului, am să rămân lângă el, iar dacă nu voi constata acest lucru, mă voi întoarce la mânăstire, pentru că eu sunt călugăr și nu am nimic de pierdut». «Bine, mamă», a zis mama Olga, ușurată, «așa să faci». A deschis ușa și m-a introdus la Patriarh, care între timp se încălțase și se îmbrăca. Audiența aceasta la el a durat numai câteva minute. Mi-a spus : «Iată, maicile te-au lăudat : te iau la mine, la București. Nu știu în ce slujbă am să te pun, dar am nevoie de călugări destoinici». La care eu m-am simțit obligat să-i spun : «Aș vrea să aflați totuși pe cine chemați lângă Înalt Prea Sfinția Voastră, ca să nu auziți din gura altora. Eu, printe altele, sunt și călugărul care a condus greva Universității din Cluj, în iunie '946, în urma căreia am fost exmatriculat și apoi hăituit de poliția secretă». Atunci mi-a pus două întrebări scurte și, după răspunsurile mele tot atât de scurte, mi-a spus : «Vii la mine, sunt singur în mașină ; ia-ți rasa și vino la București». I-am cerut îngăduința să mă prezint peste două zile.

M-am prezentat și m-a numit *intendent* al palatului patriarhal. În această calitate, am avut prilejul de a avea toate cheile asupra mea și de a-l spiona ; l-am spionat seara, pe gaura cheii, ca să văd dacă își face rugăciunile înainte de a se culca. Și nu mi-a trebuit decât câteva săptămâni pentru ca să mă conving că voi rămâne lângă el atât cât va îngădui Dumnezeu. Și am rămas peste un sfert de secol — include în aceștia și anii de pușcărie —, pentru că sufletește nu m-am despărțit de el convins că, slujindu-l pe el, slujesc Biserica. Și nu m-am înșelat. De aceea mărturia mea se vrea răspicată, adevărată și din inimă curată.

CAUZA ASCENDENȚEI MORALE ASUPRA LUI GHEORGHIU DEJ

Și acum mă voi întoarce cu patru ani înainte, asupra unor evenimente pe care le-am auzit mai târziu, atât din gura lui, cât și din gura altor martori. Se știe acum, de către cei mai mulți oameni de bună-credință, că Justinian a fost un mare patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, prin care Biserica aceasta a străbătut cea mai grea perioadă comunistă, aceea a lui Stalin și Gheorghiu Dej. Și oameni ca el se nasc o dată la un secol, la două sau la trei ; pare un fel de miracol de neexplicat de ce, totuși, într-o perioadă atât de grea, el a izbutit nu numai să facă Biserica să supraviețuiască, ci dimpotrivă, să o consolideze.

Am să depun o mărturie — nu e pentru prima dată —, pentru ca să vedeți că totuși Dumnezeu lucrează în istorie. Amintiți-vă de Apos-

tolii Mântuitorului Hristos, care nu pricepeau multe din cele spuse de Învățătorul lor sau din cele întâmplate cu ei, iar Evanghelistul notează : «iar pe acestea aveau să le priceapă după Înviere». Cu alte cuvinte, avem nevoie pe de o parte de perspectiva istorică, pentru ca să înțelegem lucrurile pe dinlăuntrul lor, iar pe de altă parte avem nevoie și de iluminarea Duhului Sfânt.

Vara anului 1944 : toate forțele din România puneau la cale momentul «23 august», pentru încetarea războiului, pentru ieșirea României din război, pentru întoarcerea armelor și deci pentru înlăturarea dictaturii lui Ion Antonescu. Repet : toate forțele politice cunoscute atunci.

Nu este căderea mea — și sunt aici specialiști în acest domeniu — să analizeze : eu rostesc doar, complex, ansamblul evenimentelor. La acest eveniment de la 23 august trebuia să participe și Gheorghe Gheorghiu Dej, care se afla în lagărul din Târgu Jiu. S-a pus la cale evadarea acestuia și transportarea lui, în clandestinitate, până la București, unde să facă joncțiunea cu ceilalți lideri politici. Evadarea a fost pusă la cale de țărăniști. În Râmnicu Vâlcea locuia pe atunci și preotul Ioan Marina, născut în 1901 în Sueștii Cernei din județul Vâlcea, fost preot de țară, fost învățător, fost preot de oraș, fost director al Seminarului teologic din Râmnicu Vâlcea, un om practic, întreprinzător, specialist în cooperație și militant politic în Partidul Național Țărănesc al lui Maniu și Mihalache. Repet : *militant,* cel care participa la campaniile electorale. Evadarea lui Gheorghe Gheorghiu Dej a fost pusă la cale de un grup de țărăniști, fără participarea preotului Marina. Gheorghiu Dej, o dată evadat, trebuia să aibă câteva puncte de adăpost și acestea au fost trei : Târgu Jiu prin învățătorul Ion Modoran ; Racovița prin Ioniță Bărbulescu și Bărbătești prin Petrișor Iliescu. Aceste lucruri le dețin nu numai din gura Patriarhului, ci și din gura acestor trei oameni pe care i-am cunoscut, toți țărăniști. Ultima etapă a fost în Bărbătești, de unde trebuia să fie transportat de către Petrișor Iliescu la volan, într-o mașină — a lui personală, destul de veche, de abia scăpată de la rechizițiile armatei, și de acolo trebuia să meargă non stop până la București, bineînțeles cu legitimații false și cu tot ceea ce presupune o conspirativitate. Planul era să nu treacă prin Râmnicu Vâlcea, pentru ca să ocolească, bineînțeles, ariile aglomerate, ci pe lângă Govora și de acolo către Slatina, Pitești, București. În apropiere de Govora s-a întâmplat o pană de cauciuc : acesta trebuia neapărat vulcanizat, vulcanizarea nu se putea face decât în Râmnic, în oraș, și s-au sfătuit : «Ce ne facem noi ? Unde îl punem pe fugar timp de două, trei ore cât durează reparația cauciucului ? Unde ? La prietenul și colegul nostru, popa Marina, pentru că el nu ne toarnă, asta e sigur». Și așa se face că preotul Ioan Marina s-a pomenit la ușă cu prietenii săi și cu fugarul, cu evadatul. L-a primit, l-a ospătat, aceia au reparat cauciucul și au continuat drumul la București.

Am citit în ziar despre o presupusă fantezistă prietenie conspirativă dintre preotul Ioan Marina și Gheorghiu Dej. Adevărul istoric acesta este : l-a primit, pentru nu știu cât — o oră, o oră și jumătate, două,

nu l-a denunțat și și-a propus să exploateze la sânge această ascendență morală. Și a exploatat-o.

Iubiții mei, aceasta este cheia, dar o cheie pe care Dumnezeu a aruncat-o din cer, pentru că în convingerea mea intimă, în fața lui Dumnezeu, sunt convins că nu întâmplător s-a stricat acel cauciuc de automobil în apropiere de orașul Râmnicu Vâlcea unde se găsea preotul văduv prin deces Ioan Marina. Sunt absolut convins, în ceea ce mă privește, păstrând proporțiile, distanțele, că nu întâmplător o unghie de la picior l-a supărat pe Patriarh în mașină în timp ce trecea pe lângă mânăstirea Bistrița unde mă aflam eu, fugarul și neisprăvitul. La vârsta mea pot depune aceste mărturii și îmi pot mărturisi această credință care este puternică, de nezdruncinat. Așadar, toată păstoria de aproape 30 de ani a Patriarhului Justinian Marina stă sub semnul Providenței dumnezeiești. De aceasta vă rog să nu vă îndoiți : este un adevăr în fața căruia vor trebui să tacă toate gurile potrivnice.

Mai adaug un lucru : Patriarhul Justinian a avut un sprijin nu atât în Gheorghiu Dej, care, repet, nu și-a permis cel puțin să-l atingă, cât în Petru Groza, care nu era membru al Partidului Comunist, care era ceea ce numeau ei «un tovarăș de drum», «un intelectual» cu o anumită priză politică, dar care era fiu de preot, toată viața a fost membru în corporațiile bisericești din Ardeal și apoi membru în Adunarea Bisericească Națională din București. A fost credincios : a lăsat cu limbă de moarte să fie înmormântat cu preot, a fost înmormântat chiar de Patriarhul Justinian cu sobor de preoți, cu toată cinstirea, și atunci Patriarhul s-a întors acasă trist, abătut, și a spus : «Am pierdut un mare sprijin».

O STRATEGIE PE TERMEN LUNG

Este momentul să vă spun că m-am numărat printre foarte puținii față de care Patriarhul Justinian și-a deschis gândurile cele mai intime, cele mai ascunse. Vă rog să mă credeți : 90 % din populația țării nutrea credința că vin americanii și ne salvează, era problemă de o lună, de două, de trei, maximum un an, se făceau calcule politice, erau oameni care se autodenunțau la securitate pentru ca să fie închiși și, atunci când vin americanii, să-i găsească eroi ; se formau guverne în clandestinitate care se autodenunțau. Am stat eu în închisoare cu foști miniștri fictivi, fantomatici, din vremurile acelea. Nu zic că era o nebunie, dar era aproape o psihoză, și aceasta întreținută, firește, de politica americană și de unele posturi de radio occidentale. Dar Patriarhul ne spunea : «Voi sunteți tineri, credeți că vin americanii. Eu nu voi încerca să vă stingheresc credința voastră, credeți ce vreți. Dar politica Bisericii o fac eu, iar eu sunt convins că americanii nu vin, sau cel puțin nu vin curând, că această stăpânire comunistă este de durată, iar *strategia Bisericii trebuie să fie o strategie pe termen lung.* Strategia pe termen scurt presupune confruntare, un dușman inegal și, eventual, martiri. E posibil acest lucru. Sunt câteva exemple în Bulgaria și alte exemple în Rusia, dar eu vreau ca pe durata acestei stăpâniri

preoții mei să nu fie în pușcărie, ci în bisericile lor, să facă Liturghie, pe cât este posibil».

O strategie pe termen lung presupune găsirea unui *modus vivendi*: un dialog cu noua putere și realizarea a ceea ce se numește un compromis în orice politică și în orice diplomație — dai și primești. Și Patriarhul a propus și a realizat acest compromis, acest *modus vivendi*. Pe de o parte a pretins libertatea Bisericii, libertatea de a se organiza și, mai cu seamă, libertatea credinciosului de a crede și de a-și manifesta credința, iar pe de altă parte a oferit tot ceea ce se putea oferi, până când dogma putea fi atinsă. Lupta pentru pace, lupta pentru însămânțări, lupta pentru recolte îmbelșugate, lupta pentru o viață mai bună, laude la revistă : «Le place foarte mult să-i lăudăm, o să-i lăudăm, nu asta este problema». Dar cei care sunteți mai în vârstă știți că cea mai crâncenă bătălie pe care au dus-o comuniștii, vreme de două decenii, a fost ceea ce s-a numit «lupta de clasă», în care practic a fost distrusă aristocrația și burghezia, ca și mica burghezie. Patriarhul Justinian nu a angajat Biserica sub nici o formă în lupta de clasă. Spunea că «aceasta contravine principiului iubirii creștine, Biserica este deschisă și bogatului și săracului și fostului bogat și fostului sărac ; nu face discriminări» ; de aceea, cei care veți răsfoi presa bisericească a vremii veți găsi destule cursuri pe care să le imputați Bisericii. Dar nu veți găsi nici măcar un rând în sprijinul criminalei lupte de clasă, care a fost o imensă crimă a partidului comunist. Ne gândim doar la canalul Dunăre—Marea Neagră, în care practic a fost distrusă toată clasa burgheză românească. Pentru aceasta, Patriarhul spunea : «Statul trebuie să fie conștient că se găsește în fața unei Biserici numeroase, așa cum am moștenit-o eu ; nu este simplu ca într-o țară de mărimea României să ai 9 000—10 000 de biserici, peste 11 000 de preoți, foarte multe mânăstiri, cu foarte mulți călugări și călugărițe». Și toată politica lui a fost de a-i convinge pe liderii comuniști să-și dea seama că Biserica, prin simpla ei existență, reprezintă o forță și, în primul rând, o forță morală. Și nu ezita să le spună comuniștilor, uneori : «Voi, pentru ca să vă țineți un miting, recurgeți la mijloace coercitive, îi amenințați pe proprii voștri membri de partid, pentru ca să-și lase lucrul sau casa și să vină la miting. Pe câtă vreme popa de la biserică trage de o funie și adună 2—3 mii de oameni, atât îi trebuie. Nu depune nici un efort, în afară de a trage clopotul. Iar voi, care pretindeți că sunteți realiști, trebuie să vă dați seama de această realitate».

UNITATEA SINODULUI ȘI ECUMENISMUL INTERN

Pentru aceasta, Patriarhul și-a dat seama că, în primul rând, nu trebuie să fie singur : avea Sinodul și s-a luptat ca nimeni altul să asigure coeziunea Sinodului, să nu aibă fisuri în Sinod, și a asigurat-o pe multă vreme. Să vă dați seama că pe vremea aceea erau marile personalități : Nicolae Bălan la Sibiu, Nicolae Colan la Cluj, Nicolae Popovici la Oradea, Vasile Lăzărescu la Timișoara, mai târziu a venit

Firmilian Marin la Craiova și cred că nu îmi vin în minte toți marii ierarhi care făceau front comun cu Patriarhul Justinian.

O mențiune specială pentru Nicolae Bălan : după decesul Patriarhului Nicodim și vacantarea scaunului patriarhal, cel mai îndreptățit să-l ocupe era socotit marele Nicolae Bălan. Dețin din mărturii directe : Nicolae Bălan a avut o întrevedere cu tânărul Mitropolit al Moldovei, Justinian Marina, și i-a spus : «Îți împărtășesc gândul că puterea comunistă s-a înstăpânit pe termen lung. Pentru aceasta, Biserica trebuie să aibă în fruntea ei un om care să comunice cu comuniștii, să aibă un limbaj comun cu ei. Eu aparțin generației vechi, a așa-zișilor «reacționari» și nu pot dialoga cu acești oameni. Nu că nu vreau, nu pot : sunt din altă generație. Pe câtă vreme d-ta ești tânăr» — să nu uităm că Justinian, Patriarh în devenire, avea numai 47 de ani — «ești omul vrednic și mata trebuie să fii în fruntea Bisericii». Patriarhul Justinian, și pentru acest gest, i-a purtat Mitropolitului Nicolae Bălan o permanentă recunoștință. E de ajuns să vă spun amănuntul că atunci când se merge în procesiune arhierească la Catedrală, arhiereii merg înainte doi câte doi, iar Patriarhul, la doi pași înapoi, singur, pe centru. Patriarhul Justinian nu-l lăsa pe Bălan să meargă pereche și-l poftea la el, de-a dreapta, și mergeau împreună, umăr lângă umăr. A întemeiat căminul arhieresc în Palatul Patriarhal. Regula era ca fiecare arhiereu, când vine, după un sfert de oră, să-i facă Patriarhului o vizită de «Bună ziua». Justinian era informat că a venit Bălan și, după 10 minute, mergea el și îi bătea la ușă în camera acestuia, pentru ca să-i spună «Bine ați venit». Iar Bălan a fost sensibil și a ținut minte toate acestea.

Așadar, pe de o parte, nevoia de a nu fi singur și de a fi împreună cu Sinodul, și ar trebui să ne amintim, Prea Fericite Părinte Patriarh Teoctist, de momentul în care Nicolae Popovici s-a hotărât să părăsească Sinodul : imensele eforturi făcute de Patriarhul Justinian, unele chiar în fața mea, de a-l convinge totuși să rămână în Sinod, ca să nu se facă prima spărtură semnificativă. Nu l-a convins. Dar peste câțiva ani, Nicolae Popovici, la mânăstirea Cheia, avea să mărturisească acest gând : îi părea rău de ceea ce făcuse.

Pe de altă parte, a inițiat ceea ce s-a numit «ecumenismul intern». Tocmai pentru ca să nu aibă comuniștii impresia, la vremuri de nevoie, că Patriarhul este singur. I-a convocat pe toți șefii de culte sub semnul luptei pentru pace, care era la foarte mare modă în vremea aceea. A realizat acest consiliu al tuturor șefilor de culte, inclusiv cel mozaic și musulman, realizându-se ceea ce s-a numit, repet, «ecumenismul intern». Acestea două : Sinodul și șefii cultelor au fost stâlpii pe care Patriarhul s-a rezemat în toate confruntările lui, pentru că nu au lipsit confruntările cu sistemul comunist.

BAZA MATERIALĂ A BISERICII

Pentru aceasta însă, el fiind un om practic, și-a dat seama că Biserica avea nevoie de ceea ce se numea bază materială. A găsit o Biserică foarte săracă, devastată de război — ca și țara, de altfel. Prima

sa grijă a fost să reorganizeze fabrica de lumânări și să-i determine pe preoți să cumpere lumânări produse de Biserică. De asemenea, a smuls o aprobare de la stăpânire : Biserica să-și creeze ceea ce s-a numit «fonduri proprii», anume ca pe lângă puținul pe care-l plătea Statul, Biserica să-și poată realiza venituri prin mijloace proprii și să le administreze propriu. Aceste fonduri proprii se păstrează până astăzi și sunt ctitoria Patriarhului Justinian. A dus o luptă și a folosit creditul politic de care v-am vorbit pentru salarizarea preoților și ne spunea : «nu banii mă interesează, pentru că aceștia vor fi foarte puțini : 50 de lei ; mă interesează statutul social al preotului și securitatea lui în societate». Pe vremea aceea, comuniștii împărțeau societatea în două categorii de oameni : cei din câmpul muncii și cei care nu lucrau nimic și care erau socotiți paraziți, catalogați ca paraziți și trimiși în lagăre de muncă. Patriarhul, vrând ca preoții săi să nu intre în categoria paraziților și să fie oricând la cheremul autorităților, spunea : «Nu mă interesează cât dă, foarte puțin — și 20 de lei —, mă interesează ca preotul să fie pe un «stat de plată» pentru ca și șeful organizației de bază, primarul, și președintele Sfatului popular să nu cuteze să se atingă de el ca de un ins nefolositor societății».

STATUTUL DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE AL B.O.R.

În 1948, toate cultele au fost invitate să-și depună, pentru a fi recunoscute legal, Statutul și Mărturisirea de credință. Patriarhul — care folosea orice prilej în sprijinul Bisericii și se definea prin geniul de a folosi momentul pe care i-l oferea șansa, istoria : istoria pe care nu el o făcea, dar la care participa —, de îndată ce s-a găsit o asemenea invitație, a creat *Statutul de Organizare și Funcționare a Bisericii Ortodoxe Române,* firește, ajutat de câțiva specialiști, printre care și profesorul Liviu Stan și profesorul Iorgu Ivan, fiind el însuși un legiuitor de mare marcă. Este un *Statut* care stă în picioare până astăzi și, ca orice statut, după 50 de ani trebuie să fie îmbunătățit, adus la zi, dar a asigurat structurile de bază ale Bisericii Ortodoxe Române și aceasta, prin el, a fost în stare să străbată toată perioada comunistă. În ceea ce privește *Mărturisirea de credință,* ar fi fost suficient să prezinte *Crezul.* Nu : i-a adunat pe toți marii profesori de teologie din vremea aceea — era generația de aur — și i-a îndemnat să alcătuiască o carte cât mai documentată și cât mai dezvoltată. Așa s-a născut *Mărturisirea de credință* care stă în picioare și astăzi, care este reeditată și astăzi, încă nu avem bani suficienți ca să o reeditățm atât cât trebuie, și care de asemenea este opera Patriarhului Justinian.

ȘCOLILE TEOLOGICE. BIBLIA ȘI CAZANIA

Era conștient că trebuie să aibă un cler cât mai cultivat și mai luminat. În condițiile de atunci, a izbutit să înființeze șapte Seminarii Teologice, și să mențină două Institute Teologice, cel de la București și cel de la Sibiu, cu un efectiv de 600 de studenți în fiecare an. Pentru aceasta, e momentul să vă spun că sunt în posesia unei fotocopii după

testamentul Patriarhului Justinian, pe care l-a alcătuit cam pe perioada unui an, pe care nu a apucat să-l bată la mașină : este manuscrisul ograf, cu 20 de pagini scrise de mâna lui, care începuse să tremure, dar a cărui ultimă dată este 1976, cu un an înainte de a muri, în martie. Și am să citesc doar o frază : «Am iubit știința și pe oamenii devotați ei și am luptat împotriva ignoranței și a apărătorilor ei, am crezut că numai știința unită cu adevăratul sentiment religios va ridica clerul și Biserica noastră la înălțimea cuvenită și la conștiința datoriei, am socotit că fără cultură clerul va continua să rămână stăpânit de prejudecăți, de vicii și numai cu preocupări rituale». Întemeierea acestor seminarii și facultăți avea la bază o concepție pe care am citat-o din pagina 8 a testamentului său. A cultivat profesorii de teolgie, care, repet, erau cei mari, i-a încurajat, i-a sprijinit.

Tot pe linia reorganizării misionare și materiale, a reorganizat Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. Tipografia și-a mărit capacitatea și a început tipărirea cărților de cult, de ritual, dar și a manualelor pentru seminariile și institutele teologice. A simțit Patriarhul nevoia diortosirii limbii, a îndreptării limbii, a aducerii ei la zi, și pentru aceasta a apelat la cei mai buni cunoscători ai limbii române, ca și ai teologiei, clerici și mireni, și l-aș cita pe Mitropolitul — pe atunci pensionar — Tit Simedrea, l-aș cita pe profesorul Iustin Moisescu, l-aș cita pe Gheorghe Moisescu — profesor și elevul lui Popa Nae, pe Popa Nae însuși, și trebuie să mă enumăr și eu — eram foarte tânăr —, dar se socotea că mă pricep puțin la limba română și am făcut parte, prin urmare, din echipele care diortoseau cărțile de cult : cât s-a putut pe vremea aceea și cât am putut cuprinde noi, o mână de oameni.

Patriarhul a făcut o vizită în Anglia, l-a primit regina Angliei, și cum se obișnuiește la un asemenea nivel, a dorit să-i facă un cadou, un cadou regesc, firește : un automobil Rols Royce. La care Patriarhul i-a răspuns : «Majestate, vă mulțumesc, sunteți foarte generoasă, dar sunt informat că sunteți Președinta Societății Biblice Britanice. Patriarhii români de dinaintea mea au editat fiecare câte o *Biblie* care le poartă numele ; eu am mai mult de 10 ani și nu am izbutit să am o *Biblie*. Vă rog, în locul mașinii, dați-mi hârtie și materiale de legătorie ca să pot tipări și eu *Biblia*». Și regina i-a dăruit hârtie și a apărut *Biblia* din 1968, în 200.000 exemplare, ceea ce pe vremea aceea era uriaș. Și acesta a fost începutul colaborării dintre Biserica Ortodoxă Română și Societățile Biblice Unite, pentru că Societatea Britanică s-a unit apoi cu celelalte, din Europa și din lume. *Noul Testament* a apărut în mai multe ediții.

Și, dacă am vorbit de diortosire, trebuie să vă spun că Patriarhul Justinian, cu mâna lui, a diortosit *Cazania,* vechea *Cazanie*. De ce ? Pentru că Securitatea era din ce în ce mai atentă la ceea ce vorbesc, la ceea ce spun preoții, căuta să intimideze, și atunci preoții uneori se descurajau, se înfricoșau și nu mai predicau. Vă spun din experiență personală : ieșeai la predică, nu te oprea nimeni, era liberă slujba, predicai, însă vedeai că în biserică se așază un ins în civil, scoate un

carnețel și un creion și începe să însemneze ; chipurile, vrea să plece acasă cu învățătură ; omul își ia note. Dar o făcea pentru ca tu să-l vezi și să te inhibi și să te fâstâcești, să nu spui ce trebuie sau să spui ce nu trebuie. Și Patriarhul Justinian a diortosit *Cazania,* a tipărit-o și a pus-o în mâna preoților pentru ca ei, aceia care nu au curaj suficient să predice, să poată citi fără nici un fel de teamă această *Cazanie,* care era litera tipărită și deci aprobată.

Am fost martor la nenumărate ceasuri, dimineți în care el venea la birou cu încă o seamă de pagini pe care i le dădea să le bată la mașină d-rei Eugenia Rădulescu, neobosita dactilografă de la Cabinetul Patriarhal.

REORGANIZAREA ATELIERELOR. LUPTA PENTRU PĂSTRAREA LOCAȘURILOR DE CULT

De asemenea, a reorganizat atelierele Institutului Biblic care produceau odăjdii la mânăstirea Țigănești, cruciulițe, iconițe. Erau în subsolul de la mânăstirea Antim, unde se găsește astăzi Arhiva. La un moment dat a socotit că spațiul este insuficient și insalubru și a reorganizat, a reclădit Schitul Maicilor din apropiere, fost metoc al mânăstirii Țigănești, pe banii Patriarhiei, în stil brâncovenesc, cetate splendidă, a restaurat biserica și a hotărât ca atelierele să fie mutate acolo. Ei bine, în preajma mutării a avut informația că Statul, în speță Securitatea, vrea să pună mâna pe clădire ; și, o dată ocupată, să nu o mai dea înapoi. Părintele Grigore Băbuș este aici și, la fel, Părintele Sofian : era mânăstirea Antim și ei pot spune acest adevăr. Patriarhul a dat ordin ca, într-o singură noapte, toate atelierele, cu toate mașinile și utilajele, să fie mutate din subsolurile mânăstirii Antim în noile clădiri la Schitul Maicilor.

A înființat apoi ateliere și la mânăstirea Plumbuita și pe strada «Vânători», pentru icoane și iconițe. Pierduse Curtea de Argeș — luată de către puterea comunistă, moaștele Cuvioasei Filoteia — strămutate la Râmnicu Vâlcea, fostul Palat Regal — închiriat, iar fosta clădire a Episcopiei — transformată în cămin pentru muncitorii de la sindicate. L-au durut foarte mult aceste pierderi. Între timp : presiuni pentru Radu Vodă, unde partidul voia să-și facă o școală. Începuseră deja confruntările, presiunile, creditul începea ușor-ușor să se subțieze, mi se pare la acea dată Groza murise — nu mai țin minte datele —, iar Patriarhul se simțea mai neajutorat. A rezistat cât a putut să nu piardă Radu Vodă și, când a văzut că nu se mai poate, le-a spus așa : «Iată, voi mi-ați luat Curtea de Argeș : dați-mi-o înpaoi, că-i tot a mea. Vă dau Radu Vodă, trebuie să vi-l dau, dar nu degeaba : dați-mi din ceea ce este al meu». Și așa s-a ajuns la această înțelegere : puterea a ocupat Radu Vodă, dar a eliberat Curtea de Argeș. Eram pe vremea aceea asistent la Facultatea de Teologie. Patriarhul m-a chemat și mi-a spus : «Legea este ca imediat ce am o clădire — să o ocup, fiindcă dacă a doua zi nu este ocupată, iar mi-o iau. Am hotărât ca acolo să fac a doua secție pentru cursurile preoțești de îndrumare misionară. Te rog

să mergi decan, pentru că ești singurul călugăr din corpul profesoral și am nevoie de tine». Și am făcut ascultare și m-am dus. Și am ocupat în numele Bisericii Curtea de Argeș, iar moaștele Cuvioasei Filoteia au fost readuse la Paraclisul de la Curtea de Argeș. Am redeschis biserica unde se găseau mormintele regilor, unde la început se considera că trebuie să așternem niște pânză de catifea deasupra, ca să nu se vadă numele. N-a mai fost nevoie să așternem aceste pânze. Am condus cursurile două serii, atâta cât m-a suportat stăpânirea — pentru că după două serii am fost practic destituit, mai precis Patriarhul a fost presat să mă cheme la București. Mai târziu a recucerit Radu Vodă.

MORMÂNTUL DE LA RADU VODĂ

Mai târziu a recucerit biserica Radu Vodă. Și vă rog să mă credeți că întotdeauna când am mers la mânăstirea Putna am socotit că a fost voia lui Dumnezeu, dar și a marelui voievod să se îngroape acolo, nu la Suceava sau în altă parte. Pentru că la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, când rușii sovietici au ocupat pământul țării noastre, au fost obligați să se oprească la 1 km de mormântul lui Ștefan cel Mare : n-au cutezat să treacă peste el. Și că Ștefan cel Mare și-a apărat țara chiar neviu, dar mai viu decât toți vii, acolo, la hotar. L-am întrebat mai târziu pe Patriarhul Justinian de ce și-a pregătit mormântul la Radu Vodă. Mi-a dat o explicație care m-a emoționat : «În Catedrala Patriarhiei sunt deja doi pattriarhi și, dacă mai intră și al treilea, nu mai este loc pentru cei vii ca să intre să se închine. Și am găsit o firidă liberă în biserica de la Radu Vodă și acolo am hotărât să îmi fac mormântul» — era într-o conversație pe care am avut-o cu el la Dragoslavele, reședința sa de vară. Dar simțeam că nu-mi spune tot. În gândul său mai era ceva : prezența mormântului său acolo să nu mai facă posibilă niciodată înstrăinarea mânăstirii Radu Vodă, înstrăinare care pe el îl duruse atât de mult.

ÎN APĂRAREA TRADIȚIEI ROMÂNEȘTI

Vreau să depun mărturie că Patriarhul Justinian în epoca comunistă — care venea cu formula nouă și care, practic, tăgăduia tradiția — a fost un mare apărător al tradiției românești. Era omul de la țară, preotul de la țară, învățătorul de la țară care purta în sângele lui această tradiție. Colindele au fost alungate de pe străzi și de pe uliție și s-au refugiat în Biserică ; el a spus : «Aici este spațiul meu, al Bisericii : să se cânte colindele în biserici». Și cei mai vârstnici dintre noi ne aducem aminte de concertele de colinde care se cântau — totuși, în plin regim comunist — la Patriarhie, la Sfântul Spiridon, la Domnița Bălașa și aproape în toate bisericile din țară. În mediul bisericesc, Moș Crăciun nu a devenit Moș Gerilă. La vremea când eram asistent la Teologie, împreună cu studenții mei dădeam în fiecare an serbare de Crăciun cu *Irozii* sau *Vicleimul* lui Victor Ioan Popa, autor interzis pe vremea aceea, aflat în catalogul indexului Partidului Comunist și, totuși, noi îl jucam la Institutul Teologic, precum și colinzile pe un

scenariu făcut de mine. Și după ce am pregătit totul cu studenții, m-am dus la Patriarh să-i spun că am bătut la toate ușile să obțin aprobare și că toți ne refuză : Cultele ne trimiteau la Cultură, Cultura la Culte ; atunci Patriarhul spune : «O dați pe barba mea !» ; și pe barba lui am făcut serbările de Crăciun, ani de zile, până în 1958, când eu am fost arestat.

În cartea mea de amintiri literare *Rotonda plopilor aprinși* am două-trei pagini în care am evocat participarea Patriarhului la tradiția împărțirii cireșelor în ulcică nouă, în Sâmbăta Moșilor. Emoția mea este cu atât mai mare, cu cât mâine este Sâmbăta Moșilor, zi în care el, an de an, nesilit, poruncea să se pregătească cireșe în ulcele, își chema colaboratorii, șoferii, personalul de serviciu, pleca de la birou și cu mâna lui împărțea cireșe, pomenindu-și morții pe care îi avea în familie. La unul din aceste momente a participat și Tudor Arghezi, care se găsea în biroul meu de bibliotecar ; Justinian, care avea intuiții extraordinare, când i-a pus în mână ulcica cu cireșe i-a spus : «Pentru robul lui Dumnezeu Iosif Mitropolitul» și pe Arghezi l-au podidit lacrimile ; era vorba de Iosif Gheorghian — Părintele sufletesc al lui Arghezi, căruia acesta i-a purtat o amintire scumpă. Ar fi foarte multe de spus despre acest aprig apărător al tradiției românești în toate ramurile ei : în cântec, în port, în limbă...

ORGANIZAREA VIEȚII MONAHALE

De mare mirare este aplecarea unui preot de mir pentru viața monahală ; a iubit foarte mult mânăstirile. Noi, călugării, nu ne-am explicat niciodată îndeajuns această aplecare. Nu vă imaginați cât a iubit mânăstirile ! Le-a reorganizat, și dacă prima mea ascultare după cea de intendent a fost aceea de inspector patriarhal pentru învățământ și mânăstiri, am avut această misiune dată direct de el : de a merge din mânăstire în mânăstire pentru ca să aleg pe toți tinerii sau tinerele calificați sau calificate pentru a merge la o școală sau un seminar monahal. Așa se face că, datorită lui, s-a înființat Seminarul monahal pentru călugări la mânăstirea Neamțu și două seminarii monahale pentru călugărițe : unul la mânăstirea Văratec, mutat apoi la Agapia, și altul la mânăstirea Plumbuita, mutat apoi la Horez. Dintre elevii care au învățat atunci sub aripa Patriarhului Justinian sunt astăzi membri ai Sfântului Sinod. Unde n-a fost posibilă înființarea unui seminar monahal, a înființat școli monahale. Și gândiți-vă : într-o vreme în care trebuia programă analitică, în care nu erau manuale, în care nu erau cadre didactice suficiente, aceste școli au putut, totuși, să ia ființă și să fiinteze.

În această ordine de idei, surprinzătoare a fost aplecarea lui Justinian, fost preot de mir, nu numai pentru viața monahală, ci și pentru marile curente duhovnicești. Primul dintre acestea, ca amploare, a fost cel creat de Părintele Arsenie Boca, pe atunci în mânăstirea Sâmbăta de Sus, a cărui puternică influență spirituală cuprinsese, practic, întreaga țară. Știu cu siguranță că Patriarhul se gândea să-l cheme la

treapta arhieriei, dar, precum se cunoaște, Arsenie a fost arestat, dus în lagăre de muncă forțată și apoi, practic, obligat să rămână inactiv.

De mare anvergură, cel puțin pentru Moldova, a fost fenomenul monahal de la Vladimirești, unde în spatele spectaculoasei Veronica se afla duhovnicul Ioan Iovan, cu mare înrâurire asupra mulțimilor. Justinian a încurajat-o pe Veronica, el a instalat-o ca stareță, el i-a pus crucea pe piept și tot el, după ce a fost arestată, a stăruit să stea, sub un fel de custodie bisericească, în mânăstirea Țigănești, unde-i trimitea cele de trebuință ; aceasta, până când stăpânirea nu a mai tolerat situația și a dus-o la pușcărie (notez că tot așa trebuie văzută și înțeleasă prezența episcopilor greco-catolici în Schitul Dragoslavele, în mânăstirea Căldărușani și în alte câteva).

La îndemnul lui Justinian a plecat Părintele Cleopa, împreună cu o ceată de călugări, la mânăstirea Slatina, aflată aproape în părăsire, căreia i-a dat viață nouă și din care a făcut un mare centru duhovnicesc ; de acolo, ceva mai târziu, sub amenințările Securității, a luat cărările munților, împreună cu celălalt mare duhovnic, Arsenie Papacioc.

Cât despre «Rugul aprins», mișcarea duhovnicească din mânăstirea Antim, ea s-a dezvoltat sub ochii — să zic binevoitori — ai Patriarhului. Există și o mărturie mai îndepărtată : prin 1957, în ziarul «La Réforme» din Paris a apărut un articol al lui Olivier Clément în care, pornind de la fenomenul Antimului, se făceau și considerații de ordin general (citez din memorie) : Monahismul din România, din filosofic devine filocalic și se constituie într-o amplă mișcare de rezistență anticomunistă, sub patronajul Patriarhului Justinian. Acest articol a fost pretextul — nu ultimul, dar pretextul — arestărilor masive din prima jumătate a anului 1958, când au fost arestați, practic, toți membrii «Rugului aprins» (cu excepția lui Andrei Scrima, care izbutise, cu puțin timp înainte, să plece în străinătate).

Justinian a avut și o mare vocație de ctitor ; am scris cândva, undeva, că, dacă ar fi trăit în vremea lui Brâncoveanu, l-ar fi întrecut pe acesta în activitatea ctitoricească. A restaurat în întregime, scoțându-le din ruină și din mizerie, mânăstirile Pasărea, Țigănești, Ciorogârla, Ghighiu — lângă Ploiești —, Sinaia, Dealu, Viforâta, Nămăiești, Zamfira, Suzana, și poate că nu le-am pomenit pe toate. Noi, colaboratorii lui, aproape că ne săturasem de atâta moloz și de atâția arhitecți și ingineri cu care lucra Patriarhul.

A fost înfloritoare viața monahală până în 1959 când a venit celebrul decret care, practic, a golit mânăstirile de călugări și călugărițe ; unele mânăstiri au rămas goale. Atunci a început prigoana chiar asupra Patriarhului : el trebuia mai întâi slăbit în ceea ce construise până atunci, ca să devină vulnerabil.

PREOȚII ÎN DETENȚIE

I-a vrut pe preoți la altar, nu în pușcării ; cu toate acestea, preoții, cu miile, au fost arestați și aruncați în închisori, cu condamnări grele. A fost tributul pe care l-a plătit Biserica noastră și una din suferin-

țele mari ale Patriarhului Justinian. S-a rugat pentru noi. Și aici aș vrea să vă spun că mă găseam în penitenciarul din Ploiești, după ce fusesem condamnat la 25 de ani muncă silnică. În cei 6 ani și jumătate pe care i-am petrecut în temniță, am avut atunci dreptul la un singur pachet, adus de cumnata mea, soția fratelui meu, care era și el în închisoare. În pachet am găsit o cămașă, care nu era a mea : era mai bună, mai fină, și, la un moment dat, la lumina unui bec, m-am uitat mai lung la această cămașă fină și m-a trecut un fior de emoție. Ca unul care fusesem intendentul palatului patriarhal, știam că multe din cămășile Patriarhului aveau o monogramă scrisă cu mătase albă, aici, pe piept : litera J, de la Justinian. Ei bine, cămașa pe care o aveam în fața ochilor avea răritura literei J în țesătură ; litera fusese tăiată cu forfecuța sau cu lama, dar urma cusăturii rămăsese imprimată în pânză. Și atunci am știut că este semnul său, că nu m-a uitat, că se află lângă mine și că prin mine se află alături de preoții lui, în închisoare.

Mai târziu, în 1964, când am fost eliberați, cu sutele, Patriarhul Justinian a fost unul din cei doi, alături de Teofil Herineanu de la Cluj, care ne-a primit necondiționat, fără nici o aprobare din partea «onoratului Departament al Cultelor», reașezându-ne în posturi și plătindu-ne din fondurile proprii, pe care tot el le crease. Iarăși, sunt oameni care trăiesc și pot fi martori.

INTUIȚIILE POLITICE ALE PATRIARHULUI

V-am spus că avea întuiții politice (el este cel ce ne spusese cândva celor câțiva : «Om politic nu este acela care face istoria, ci acela care știe s-o folosească»). La vremea aceea, Partidul Comunist, fiind în epoca lui Gheorghiu Dej (care nu avea ifosele lui Ceaușescu), nu dărâma biserici ; eu vorbesc de primii ani, primii cinci-șase-șapte ani. Patriarhul Justinian a căutat să folosească această linie politică, și a folosit-o. Exista căminul preoțesc de la Techirghiol, sanatoriu pentru preoți și familiile lor, pe care tare mult îl râvnea Ministerul Sănătății : Statul nu avea pe atunci construcții proprii. Și, pentru ca să-l salveze, a adus o bisericuță de lemn, de undeva — dacă nu mă înșel, de la Stâna Regală ; nemaifiind regalitate, nu mai era nici stână ; nemaifiind stână, biserica era singuratică —, a demontat-o, a dus-o la Techirghiol și a făcut acolo mânăstire de călugărițe, aducând și pe un călugăr bătrân basarabean, ca să fie duhovnic, și a spus : «Sanatoriul este anexa schitului și face parte integrantă din schit ; cine se atinge de santoriu se atinge de schit». Așa se explică prezența unei biserici maramureșene pe litoralul Mării Negre.

Era amenințată, în același fel, reședința de vară de la Dragoslavele, care exista de la Patriarhul Miron. A făcut la fel : a adus o altă biserică, din altă parte, de lemn, a plantat-o acolo, a făcut schit de călugări, care se păstrează până astăzi, și a zis : «Cele două vile nu sunt reședințe patriarhale, ci casele schitului».

Același lucru l-a făcut cu o altă biserică, zisă «a lui Horia», la Olănești, pentru ca astfel să ocrotească sanatoriul Patriarhiei de acolo.

Și, în sfârșit, o altă biserică pe care a plantat-o în Suești, satul său natal, de pe Valea Cernei.

Cu alte cuvinte, avea intuițiile sale politice și știa să le folosească la timp. Uneori era sclipitor în rezoluții. Îmi aduc aminte că restaurase mânăstirea Sinaia cu cele două incinte, dar, pe vremea aceea, între cele două incinte, cea veche și cea nouă, era drum public — se trecea dintr-o parte într-alta —, iar Patriarhul a dat ordin ca unul din ziduri să fie închis și să nu mai existe drum public, iar dincolo poarta să fie, ca la orice mânăstire, închisă la ora 10 seara, pentru ca monahii să aibă liniște în timpul nopții. Primăria s-a opus : intervenții-opoziție ; intervenții-opoziție... Patriarhul, în toate aceste intervenții, dădea rațiuni bisericești, duhovnicești : e mânăstire de călugări, este o incintă, este curtea omului, care trebuie închisă cu poartă, ca la orice gospodărie. Nu a prins nici un fel de argument, atunci s-a întâmplat să fiu de față când consilierul i-a adus noul refuz al Sfatului popular din Sinaia : i s-a umflat puțin vâna de deasupra nasului — așa se întâmpla când era ușor nervos —, a pus mâna pe toc și a scris o rezoluție foarte apăsată : «Întrucât acest drum a fost creat de prințul Nicolae spre a scurta drumul cu automobilul din șoseaua principală către castelul Peleș și dacă Sfatul popular din Sinaia înțelege să apere o creație a fostei monarhii, atunci ne rezervăm dreptul de a ne plânge forurile superioare». A doua zi aprobarea era dată, zidul închis și incinta împrejmuită, așa cum se poate vedea până în ziua de astăzi. A știut cu ce să-i înspăimânte !

REÎNTREGIREA BISERICII

Patriarhul Justinian este autorul reîntregirii Bisericii strămoșești. Acesta este un capitol gingaș pentru vremurile noastre, pentru că, în timp ce greco-catolicii — câți au mai rămas — își sărbătoresc jubilând 300 de ani de la unirea cu Roma, noi sărbătorim 50 de ani de la înscăunarea Patriarhului Justinian, cel care a reîntregit Biserica Ortodoxă Română, negând actele din 1698—1700. E bine să se știe că această reîntregire a făcut parte din programul său pastoral — program pe care și l-a anunțat în chiar ziua instalării, la 6 iunie 1948 : «Mai am și alte oi, care nu sunt din staulul acesta ; și pe acelea mi se cade să le aduc» — In. 10 : la aceștia s-a gândit. Ar fi bine să înțeleagă mulți că oricare patriarh în locul său, conștient de misiunea și răspunderile lui, ar fi făcut la fel. Biserica Greco-Catolică urma să fie oricum desființată de puterea comunistă, și e de mirare cum frații noștri, în tot ceea ce scriu și vorbesc, se fac a nu ști că cu doi ani înainte fuseseră desființate Bisericile Greco-Catolice din Polonia și din Ucraina. Așadar, trebuia să vină și rândul României — nu puteá fi exceptată. Dar ei au preferat strategia pe termen scurt : confruntarea, martiriul ; îi cinstim pentru aceasta — e o tărie de caracter —, încă o dată : îi cinstim, dar acestea sunt consecințele unui plan.

Și mai este de știut ceva : ,Atunci când îți propui să duci o luptă, fățișă sau nefățișă, îți asumi și răspunderea, dar ți-ai asumat și suferința care decurge din ea. Suferința asumată devine o suferință nobilă.

Cei mai mulți care am trecut prin temnițele comuniste am știut acest lucru în clipa în care ne-am acceptat statutul de «reacționari» anti-comuniști, am știut că oricând poate veni confruntarea și oricând putem intra pe porțile temniței. Și părerea mea este că — de îndată ce ți-ai asumat această suferință, ca să nu-i zic risc — nu ai dreptul să osândești pe nimeni. De aci iertarea, de aci noblețea de spirit, de aci reconcilierea ; nu că ești foarte iertător și că vrei să închizi ochii sau să tragi cu buretele ; ci, repet, suferința asumată nu cere sub nici o formă alte răspunderi sau răzbunare.

«RAPORTURILE PATRIARHULUI JUSTINIAN CU SECURITATEA»

Și acum, ceva despre «raporturile Patriarhului Justinian cu Securitatea». Atunci când a fost instalat, Patriarhul a găsit o structură în palatul patriarhal. Patriarhul, chipurile, formal, era «demnitar de stat» și trebuia să aibă drept la pază. În palatul patriarhal venea în fiecare dimineață un ofițer de Securitate, un civil care își avea și o cămăruță unde își ținea niște hârțoage, și care pleca spre seară. Patriarhul nu avea voie să plece în nici o parte până nu-l anunța pe acesta, iar acesta anunța itinerarul. Nu era un secret, nici pentru Patriarh, nici pentru noi, că acesta este de fapt supraveghetorul, nu apărătorul său. Mai mult decât atât, știam că încearcă să-și coopteze informatori, iar primul dintre ei era unul căruia i se spunea Tomiță, un băiat tânăr, moștenit de la Patriarhul Nicodim. La un moment dat, în primăvara anului 1949, atunci când Patriarhul îi convocase prima oară pe șefii de culte ca să realizeze ecumenismul intern, noul ofițer de Securitate și-a permis o seamă de imixtiuni în activitatea personalului de serviciu, menite să provoace dezordine în programul prânzului oficial. Atrăgându-i eu atenția asupra acestui fapt și invitându-l la ordine, el mi-a dat câteva replici arogante, ceea ce pe mine m-a înfuriat, și dsiputa a degenerat repede într-o altercație puternică, aproape violentă, din care Patriarhul, care trecea întâmplător pe alături, de-abia a izbutit să ne despartă.

În seara aceleiași zile, destul de târziu, cu puțin înainte de miezul nopții, insul mi-a apărut pe coridor surâzând, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, și, luându-mă de braț, m-a anunțat că în față, la intrarea principală, e cineva care vrea să mă vadă. Eu, de bună credință, bănuind că nu poate fi decât milițianul din post, care ar vrea și el o porție de mâncare, m-am dus așa, de braț, până în ușa deschisă, unde am fost imediat încercuit de mai mulți «băieți», care mă așteptau și care m-au împins într-o mașină. M-au dus la Ministerul de Interne, unde am fost încarcerat. Ceea ce s-a întâmplat după aceea am reconstituit a doua zi : După arestarea mea, «băieții» s-au dus la mine în cameră și au făcut percheziție. Maicile de la bucătărie, care încă mai spălau vase, i-au văzut, pentru că drumul spre camera mea trecea prin bucătărie. Atunci Maica Achilina — noi, cei mai în vârstă, ne-o aducem aminte : bătrâna călugăriță care se îngrijea de Patriarh — și-a luat curajul, i-a bătut la ușă și a spus : «Înalt Prea Sfințite, Părintele

Anania a dispărut ; nu mai dăm de el în tot palatul. *Acela* de la Securitate cu băieții s-au dus în cameră ; camera este toată răvășită și nu dăm de el. Iar când l-am întrebat pe Tomiță unde este Părintele Anania, a răcnit la mine și mi-a spus : «Taci din gură ! Sau vrei să te duci după el ?». Atunci Patriarhul și-a luat bastonul, halatul, a plecat, s-a întâlnit cu Tomiță, l-a fugărit, acela a pierit vizavi, unde îi era «culcușul», adică la securiștii din corpul de gardă al Marii Adunări Naționale, de unde avea să apară numai a doua zi, dimineața.

Desigur, Patriarhul și-a dat seama că fusesem arestat, și tot atât de bine și-a dat seama că arestarea mea se petrecuse sub ochii milițianului din postul fix de la intrare ; totul se contura ca o consiprație casnică : securist-Tomiță-milițian.

În aceeași noapte, la miezul nopții, Patriarhul a pus mâna pe telefon și l-a sunat pe Petru Groza acasă. Groza era prim-minisru ; a răspuns aghiotantul acestuia : «Prea Fericite, iertați-mă, nu pot să-l trezesc la ora aceasta, dar vă asigur : Primul-Ministru este un tip sportiv, se scoală foarte de dimineață ; la cinci cel mai târziu este în picioare, și imediat ce se scoală vă fac legătura». Așa se face că la ora cinci Patriarhul, care se pare că n-a dormit toată noaptea aceea, i-a telefonat lui Groza, s-a urcat în mașină, și s-a dus la acesta, i-a spus tărășenia, și amândoi s-au dus la Teohari Georgescu, Ministrul de Interne. Către orele 6—6,30, când în celulele Ministerului de Interne se dăduse deșteptarea, m-am pomenit chemat și dus într-o cameră de anchetă ; mi s-au dat lucrușoarele înapoi, mi s-au cerut scuze pentru «eroarea» săvârșită asupra mea și am fost condus până la stația de tramvai. Întors la palat, l-am găsit pe Patriarh în picioare, vorbind cu cineva la telefon și protestând că : «Iată, e trecut de 7 și Anania încă n-a venit, așa cum mi s-a promis». I-am sărutat mâna, m-a sărutat pe amândoi obrajii și a spus așa : «Primul lucru pe care-l faci : te duci în camera lui Tomiță ; în fața ta își face bagajul și îl dai pe ușă afară — din clipa aceasta e concediat». M-am dus — Tomiță locuia la etaj, deasupra bucătăriei — și, în timp ce asistam la facerea bagajului, îl aud pe Patriarh răcnind — dar realmente răcnind (nu uitați că era tânăr) ; când mă uit peste balustradă, îl văd pe ofițerul de Securitate, care venise, ca de obicei, la seriviciu, și pe Patriarh, cu bastonul în mână ; răcnea la el, nu-l scotea din «ticălos», și i-a spus : «Îți iei ce ai și dispari din casa mea» ! Apoi a dat telefon la «Stăpânire» și a zis : «Din clipa aceasta nu mai am nevoie de paza voastră ; mă apără Dumnezeu și călugării mei». Și din clipa aceea, până în ziua de astăzi, nu mai există post de securitate în palatul patriarhal. Tot atunci a desființat și postul de milițian.

Și, pentru că am făgăduit niște mărturii, aș vrea să vă spun că-i datorez Patriarhului Justinian cel puțin 10 ani de libertate. Era prin 1949 : mișunau agenți provocatori și era foarte greu să-i distingi de adevărații oameni. Îți venea agentul provocator, dulceag, și îți spunea la ureche : «Sunt un luptător anticomunist, vin din munți, din echipa lui Arsenescu, avem nevoie de ajutor ; niște bani, dacă se poate». Era suficient să bagi mâna în buzunar pentru ca să înfunzi pușcăria, să nu te mai întorci. Ei bine, Patriarhul Justinian, în biroul său, m-a între-

bat odată dacă îl cunosc pe un anume ins. Nu-l cunoșteam, dar a spus : «Dacă cumva te întâlnești cu el, ferește-te ca de foc, pentru că este foarte periculos, e provocator și toarnă la Securitate, este agent calificat». I-am mulțumit, au trecut câteva luni de zile și am uitat. După câteva luni însă provocatorul a venit, și-a spus numele, le făceam o cafea (că venise însoțit de un prieten de-al meu) și mă dădeam de ceasul morții să-mi aduc aminte unde am auzit cu numele acesta. Și, în clipa în care cafeaua dădea în foc, mi-a străfulgerat memoria : este numele pe care mi l-a spus Patriarhul Justinian ! Și, în conversația cu omul acela, m-am apărat cu îndârjire, așa încât a fost peste putință, având și un martor de față, să-mi facă vreun denunț la Securitate. Era vremea în care tinerii de vârsta mea nimereau teribilul infern de la Pitești. Repet, până la moarte și dincolo de moarte îi voi fi recunoscător Patriarhului pentru această informare, pentru această prevenire părintească pe care mi-a făcut-o și care a făcut ca pușcăria mea să vină, dar să vină mai târziu decât ar fi dorit-o alții.

PRIMA CANONIZARE A SFINȚILOR ROMÂNI

Trebuie să mai reamintesc printre marile fapte făcute de el, în plin regim comunist : prima canonizare a unor sfinți români, în 1955, acțiune pregătită cu cinci-șase ani de zile înainte ; am fost membru într-o subcomisie pentru pregătirea acestor canonizări, împreună cu Părintele Gala Galaction, și, personal, am avut mandat din partea Patriarhului Justinian să merg la mânăstirea Cernica și, pentru că făcusem doi ani de Medicină, să pun osemintele Sfântului Calinic în rânduiala anatomică, legate între ele cu fir de argint, anume comandat în atelierele Institutului Biblic. Cu mâinile mele nevrednice le-am așezat în racla de lămâi făcută de celebrul sculptor Grigore Dumitrescu, unde se găsesc și astăzi. Ca să-i aduni pe toți șefii Ortodoxiei la București și să faci, pentru trei sau patru zile, Bucureștiul unei țări comuniste capitala Ortodoxiei universale, cred că este o faptă demnă de reținut. Patriarhul n-a făcut-o din orgoliu, ci pentru că, spovedindu-se la Părintele Cleopa, acesta, printre alte întrebări, i-a pus-o și pe aceasta : «În calitate de șef de Biserică, te-ai îngrijit ca sfinții din neamul tău să capete cinstirea ce li se cuvine ?» ; «Nu m-am îngrijit» ; «Să te îngrijești, a spus Părintele Ilie Cleopa, că asta face parte din datoria unui ierarh». Și, ascultându-și duhovnicul, Patriarhul a pus la cale și a izbutit această extraordinară performanță duhovnicească a canonizării sfinților.

SCHIMBAREA DE ATITUDINE A PUTERII POLITICE

Dar creditul său politic de care v-am vorbit, pe care l-a exploatat cel puțin 10—12 ani, a început din ce în ce să se subție, pentru că Puterea își dădea seama tot mai mult de adevărata față a Patriarhului. Fără îndoială că la început Puterea crezuse că cest Patriarh tânăr, din aripa stângă a lui Mihalache, a Partidului Țărănist, va fi de partea lor, pentru ca, în cele din urmă, prin faptele lui să le demonstreze că este

omul Bisericii ; iar eu, în calitate de apropiat, care îi cunoșteam și gândurile pe care mi le dezvăluia, eram cu desăvârșire convins că este omul Bisericii și al poporului român. Mi-am dat seama târziu de acest lucru și îmi cer iertare dacă evoc un moment din anii mei de detenție, despre care nu vorbesc decât atunci când trebuie să demonstrez ceva.

După 1958, când am fost arestat, am fost supus unei anchete foarte lungi, de 11 luni, și foarte severe ; de către peste 30 de anchetatori. La un moment dat m-am găsit în fața Ministrului de Interne Drăghici, iar acesta mi-a pus întrebări numai în legătură cu Patriarhul Justinian și atunci mi-am dat seama că toate arestările noastre, ale celor din preajma Patriarhului, urmăreau să-i facă Patriarhului Justinian un proces în fața Puterii de sus, de la vârf. Nu era un secret totuși că Securitatea era o putere, un stat în Stat, o putere care nu ținea de Gheorghiu Dej sau de altcineva. Știam aceasta din 1949, când fusese arestat fiul lui Arghezi, iar eu l-am rugat pe Gala Galaction, care era membru în Adunarea Națională, să facă ceva pentru vechiul și bunul său prieten, la care acesta a ridicat din umeri și a spus : «Nu se poate, Securitatea ține de altă putere decât cea politică, de partid. Uită-te la Sadoveanu, că este președintele Adunării Naționale și n-are puterea să-l scoată pe ginerele său din închisoare». Aceasta era o realitate. Așadar, Securitatea căuta să-i facă Patriarhului un proces. În ce sens ? Că anume s-a înconjurat numai de reacționari, și dacă este posibil, de legionari, sub a căror influență el s-a îndepărtat de Putere și i-a devenit adversar. Repet, mi-a fost foarte limpede în urma interogatoriului pe care mi l-a luat Ministrul de Interne. Acesta s-a completat (și iar vă rog, iertați-mă că vorbesc — și sunt aici în sală camarazi de-ai mei de închisoare —, iertați-mă că vorbesc) în sala de tortură, pe care nu am putut-o evita. Ei bine, în timpul torturilor, vă dau cuvântul meu de onoare, singurele întrebări care mi s-au pus, cruciale, au fost numai despre Patriarhul Justinian, până și dacă are bani depuși în conturi secrete în străinătate ! Firește, nu era nimic adevărat, nu s-a putut smulge nici o mărturie, dar mi-am dat seama că atunci a fost efortul uriaș al Ministerului de Interne, în speță al Securității, de a-i convinge pe cei de sus, de la Stăpânire, că Patriarhul Justinian este adversarul regimului și că trebuie debarcat.

De altfel, în timpul absenței noastre (zic «noastre» pentru că am fost mai mulți), el însuși n-a fost scutit de un anume domiciliu forțat, și mi-am dat seama de aceasta mult mai târziu, când mă găseam în închisoarea Jilava și am avut o conversație cu câțiva gardieni. Și totuși, a supraviețuit acestor momente ; i-a ajutat Dumnezeu să trăiască până la adânci bătrânețe, slujindu-și Biserica și Neamul.

MOARTEA PATRIARHULUI

Sfârșitul său a fost evocat de Prea Fericitul Patrirh Teoctist. A fost dus înapoi la Spitalul Elias. Împreună cu familia sa — cu fiica sa Silvia, cu fiul său Ovidiu și cu soțul Silviei —, am fost la Elias ; era ordin să nu pătrundă nimeni în spital, mai cu seamă nici un preot.

Patrule împrejur ; pe o anumită circumferință din jurul spitalului, nici o uniformă preoțească nu trebuia să fie văzută. Intrase în Putere un fel de spaimă că evlavia poporului se va concentra în jurul Părintelui duhovnicesc și vor avea loc uriașe demonstrații religioase. Familia m-a prezentat la poartă drept membru al familiei și, îmbrăcat civil, am pătruns în spital. L-am găsit în morgă, întins pe patul de ciment, încă nu se răcise ; câteva lumânări erau aprinse pe marginea patului ; le aprinseseră câteva asistente medicale din spital. I-am făcut primele rugăciuni ale mortului. Urma ca a doua zi să-l transportăm la Catedrala Patriarhiei, spre a i se face cuvenitele slujbe. Am mers împreună cu Prea Sfințitul Roman și l-am îmbrăcat în veșminte de arhiereu. Între timp, m-am întâlnit acolo cu un fost coleg de la Facultatea de Medicină din Cluj, coleg de an ; nu ne revăzuserăm de decenii ; m-a recunoscut, m-a îmbrățișat și mi-a spus că el este profesor de medicină legală — și șeful Institutului de Medicină Legală — și că îmbălsămarea Patriarhului s-a făcut sub supravegherea sa directă și că este foarte bine făcută. Am reținut acest lucru, pentru că l-am invocat a doua zi. Transportarea Patriarhului a fost oprită, interzisă, și a trebuit să aflu de la Generalul Gheorghiu, directorul spitalului, că urmează să fie introdus în frigider, congelat, până la noi ordine. Nu vă imaginați, iubiții mei, cum zbârnâiau telefoanele în toate părțile spitalului, cu fel de fel de ordine care veneau de sus, care mai de care mai draconice, să împiedice plecarea grabnică a Patriarhului către Biserica lui. Atunci m-am dus la Generalul Gheorghiu și l-am invocat pe Profesorul Terbancea ; era un nume la vremea aceea, și asigurarea pe care mi-a dat-o că Patriarhul este perfect îmbălsămat ; ca atare, am adăugat eu, nu e nevoie să fie introdus în camera frigorifică, pentru că este îmbrăcat în veșminte arhierești, cu rugăciuni, și a-l introduce acolo înseamnă o adevărată profanare. Și astfel l-am convins pe general să-l lase pe mai departe în morgă. De abia a treia zi am fost în stare să-l scoatem din spital, cu carul mortuar, să-l ducem la Catedrala Patriarhiei unde așteptau preoți, călugări, călugărițe.

Împreună cu Prea Sfințitul Roman am fost printre cei care l-au adus ; l-am oprit în fața bisericii patriarhale, de unde urma să fie dus pe brațe de către preoți. Și am zis : «Stați câteva clipe, nu vă grăbiți». În sicriu era pieptenele lui, pe care îl știam încă din dormitorul său ; i-am pieptănat încet, liniștit, barba mare și mătăsoasă, după care am băgat pieptenele în buzunar ; îl păstrez și astăzi. Și de acolo, după slujbă, a fost dus cu mare alai și cu mare cinstire la mânăstirea Radu Vodă. Dar, pe drum, s-a făcut o oprire la biserica Slobozia ; atunci mi-am adus aminte de un moment pe care mi l-a povestit și arhitectul care se găsea pe atunci în serviciul de arhitectură al Primăriei Capitalei, pe care mai târziu l-am cunoscut în America, unde își luase un strălucit doctorat în arhitectură. Și anume, se proiecta magistrala pe care o cunoaștem astăzi. Arhitectul-șef s-a dus la Patriarh și a spus că trebuie să demoleze biserica Slobozia, pentru că intră în traseul magistralei. Patriarhul a spus : «Cum se poate treaba aceasta ?! Cum o să demolezi o biserică pentru că faci mata un drum ?!». «Nu ! Acesta este planul făcut, aprobat de forurile superioare, asta este solu-

ția». L-a amânat o dată, de două ori, de trei ori, pînă când Patriarhul : «Bine domnule, este foarte simplu : magistrala dvs. este pe hârtie, dar biserica mea este pe temelie. Pentru d-ta este simplu să muți magistrala cu 4 metri mai încolo, și să-mi lași biserica unde este». A fost peste putință ; atunci și-a ieșit din fire, a urlat la arhitectul-șef și a spus : «Merg cu voi de gât până la Haga ; nu vă atingeți de biserica mea !». Și nu s-au atins. Și atunci, când cortegiul s-a oprit cu pomenire în fața acestei biserici, mi-am adus aminte de lupta lui crâncenă pentru salvarea acestei biserici și m-am rugat pentru. el. Se odihnește la Radu Vodă, în mormântul pe care și l-a pregătit, gospodărește, așa cum face orice român.

V-am spus, iubiții mei, că sunt în posesia unei fotocopii de pe originalul testamentului său, original care se afla la Prea Sfințitul Roman, prin bunăvoința căruia eu am putut să-mi fac o copie într-o noapte. Aș vrea ca, în final, să vă citesc o frază din acest testament în care nu face altceva decât să enumere ce anume lasă el urmașilor lui ; fraza de încheiere este aceasta : «Păștind în al 28-lea an de păstorie și aflându-mă spre sfârșitul celui de-al 75-lea an al vârstei mele, am socotit că este bine să fac aceste însemnări, nu pentru laudă omenească, știe Dumnezeu, pentru că totul se poate vedea, ci ca să pot ruga cu toată căldura sufletului meu pe urmașii mei ca cele neîmplinite în Biserica lui Dumnezeu din România să le împlinească și să le desăvârșească».

V-am vorbit despre Patriarhul Justinian, omul pe care Dumnezeu l-a trimis în Biserica Sa din România. Vă mulțumesc.

PATRIARHUL JUSTINIAN
UN VIZIONAR AL VEACULUI CE VA SĂ VINĂ
50 DE ANI DE LA ÎNTRONIZARE
1948 — 6 iunie — 1998

Un astfel de moment, Semicentenarul venirii unui ierarh la cârma Bisericii Ortodoxe Române, în timpul nostru, nu poate fi trecut cu vederea, fiindcă Dumnezeu a trimis la vreme pe un Patriarh haric. Un asemenea Arhiereu ne trebuia : blând, drept, destoinic, capabil să învețe și pe alții (Evrei VIII—IX).

Și, într-adevăr, personalitatea sa s-a impus atunci, a dat roade la vreme și este cinstită astăzi.

Este adevărat că o parte din mass-media, preocupată de aspecte politice, ideologice, justificări și momente de răzbunare, a căutat să umbrească «Figura» care a fost «Justinian-patriarhul», dar lumina nu stă sub obroc, ci se pune în sfeșnic și luminează pe toți (și buni, și răi) cei din casă și de afară (Matei V, 15).

Este, așadar, un fericit prilej de a zugrăvi personalitatea Patriarhului «nu din strună, ci din carte, că e așa departe»..., dând mai multe mărturii fiindcă l-am cunoscut, ne-a fost părinte și învățător, slujitor devotat, om adevărat și neclintit patriot.

Un pui de oltean cu har de pe Valea Cernei «în dureri și în necazuri m-a născut mama...» (Psalm 50,6).

Din stejar, stejar răsare. S-a născut în Zodia Peștilor (22 februarie 1901), în localitatea Suești-Cermegești-Vâlcea, dintr-o familie de țărani. Părinții, văzându-l cu râvnă pentru biserică și cu simț muzical — tatăl său cânta la strană —, l-au dat la seminar. Profesorii cu vocație l-au sfătuit să-și desăvârșească studiile. După ce s-a rostuit, căsătorindu-se cu fiica preotului din sat, Clement Popescu, a fost hirotonit. A continuat pregătirea la Facultatea de Teologie a Universității București, luând licența în Istoria Bisericii Naționale.

Preot de țară, tipograf, profesor, iubitor de artă

Dar oamenii mari sunt și încercați. Când cei doi copii — Ovidiu și Silvia — aveau doi, respectiv patru ani, tânărul preot rămâne văduv. Nu disperă, ci, ca Iov, și-a îndoit responsabilitatea pentru prunci, ca tată dar și ca mamă...

Profesorul Ioan Irineu Mihălcescu, fiind în aceeași situație — văduv, și episcopul locului, Vartolomeu Stănescu, îl transferă pe îndureratul preot și învățător de la Băbeni la Biserica Sf. Gheorghe din Rm. Vâlcea. Mai mult, pentru meritele sale, este numit profesor la Seminarul Sf. Nicolae și director al Tipografiei Episcopiei, dând dovadă de pricepere și deosebită strădanie. A condus câtăva vreme și seminarul, unde a avut, printre alții, pe tot atât de celebrii frați muzicieni Ion și Gheorghe Dumitrescu, Mircea Buciu etc., desăvârșiți artiști și care nu l-au uitat pe Părintele Ioniță toată viața.

Nici politica nu i-a fost străină! Precizăm că Pr. Ion Marina n-a fost membru al vreunui partid, dar a avut simpatie pentru toți aceia care doreau binele țării. N-a suportat legionarii violenți. Ce — spunea cu convingere —, Mântuitorul Hristos n-a fost și cu fariseii și i-a convertit, n-a ascultat pe saducheii nedumeriți, n-a avut ucenici ziloți, n-a primit pe cananeeni și samarineni, străini de neam, n-a poruncit să dăm Cezarului ceea ce este al Cezarului și — în același timp — lui Dumnezeu ceea ce este al Său... n-a tămăduit ostași romani și și-a ascultat «neamurile»...?!

Noi facem poliție, adică apărăm obștea și interesele ei!... Așa se face că Ion Mihalache — învățătorul, era nașul său. Cu liberalii s-a asociat în băncile sătești și cu dobânda acestora a ridicat vila «Cozia» pentru odihna și tratamentul familiilor preoților; pe legionarii cinstiți și iubitori de glie i-a bincuvântat. Era nelipsit la Mânăstirea Bistrița — era duhovnic al unor ofițeri, profesori ai generalului Ion Antonescu... Doamne! Și unul — dacă nu cel mai important — salvator al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a fost Preotul Marina. Apoi a participat activ la Frontul Plugarilor și câte altele pentru a Patriei cinstire, slujirii și salvării Bisericii Neamului...

Și, de ce să uităm, a organizat și a susținut la Rm. Vâlcea câteva întruniri ecumenice locale și mondiale, punând temelie la ceea ce se va realiza mai târziu.

A organizat bănci populare și cooperative de credit, așa cum făcuse Petrache Poenaru cu «CEC-ul» din București (1864) și cum s-a organizat Banca Internațională a Religiilor (1995), cu o sucursală puternică chiar în Rm. Vâlcea, la biserica «Buna Vestire».

Arhiereu al lui Hristos. O spunea permanent și răspicat : «cu harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt» (Galateni 2, 20). Datorită orientării sale în timp și în spațiu, având o intuiție cu adevărat biblică, Pr. Marina a fost chemat la rosturi înalte de cei care-l cunoșteau și garantau destoinicia sa. Printre aceștia, Prof. univ. dr. Ion Irineu Mihăicescu, ales Mitropolit al Moldovei. Așa se face că, imediat după război — 1945 — Pr. Ioan a fost călugărit la Mânăstirea Frăsinei, ales Episcop-vicar la Iași prin Decretul regal semnat de Mihai I al României.

Sărăcia și bolile, lipsa și neîncrederea, au fost dușmanii pe care episcopul Justinian i-a înfrânt cu o muncă și răbdare rar întâlnite. Unul dintre ascultători și apropiați era și Ieromonahul Teoctist, exarhul mânăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor, Patriarhul de astăzi al României.

«Numai Justinian poate face lumină și redresa Biserica strămbună»

În 1947, pe lângă necazurile semnalate pentru Țară, s-a instalat și o chinuitoare secetă, urmată de o foamete cumplită : Mitropolitul Irineu se retrage și oferă cârja lui Justinian, ales și numit imediat Mitropolit al Moldovei. Atunci, Justinian, cu jurământ, a rostit : Doamne, dacă m-ai ales pe mine nevrednicul, să nu mă părăsești niciodată. Această conștiință a slujirii și a responsabilității a convins pe mulți îndoielnici de atunci, ca de fapt și pe cei necunoscători de astăzi, că a fost și a rămas un Ierarh Providențial...

La stejarul lui Mamvri... De fapt, era un nuc, în Parcul Patriarhiei. Aici, înainte de moarte (1948), Nicodim Patriarhul a rostit câteva cuvinte-testament : numai Justinian poate face lumină și redresa Biserica strămbună... Așteptăm să urce Dealul Mitropoliei.

După trecerea la cele veșnice a patriarhului-biblic Nicodim, perioada regulamentară de locțiitor de patriarh a fost încredințată de Sfântul Sinod Mitropolitului Justinian, deși locotenența era râvnită de către Nicolae Bălan al Ardealului...

La alegerile democratice, Justinian a obținut majoritatea, iar contracandidații nu l-au uitat, creându-i falsa aureolă de patriarh-roșu, pus de comuniști, acuză preluată insistent de mass-media răzbunătoare, după 1989.

Și Justinian-patriarhul i-a iertat că n-au știut și nu știu încă ce fac... nu le-a «socotit păcatul» (Fapte 7, 60), însă i-a copleșit cu realizările sale ce l-au veșnicit. Să ne amintim că Patriarhia era atât de săracă încât Justinian a trebuit să apeleze la milă, la colectă, publică, pentru înmormântarea lui Nicodim ; instituțiile patriarhale erau paralizate, mânăstirile ruinate, bisericile dărâmate, preoții, unii apostaziați, alții arestați și destui cu familii în mare necaz. În Palatul patriarhal ploua, Parlamentul fusese automat trecut în «patrimoniul comunist»...

Față de perioada de glorie a Bisericii din anii 1937—1938 când Pr. Marina era director la seminar și respectat de toți într-o România Mare, acum în 1948 avea un bilanț sumbru : un cutremur care distruse Patrimoniul istoric și mânăstiresc (noiembrie 1940), două tratate criminale care ciuntiseră Țara și o împinseseră în război (Dictatul de la Viena și înțelegerea Ribbentrop-Molotov, 1939—1940). Al doilea război mondial, ciuntirea României până astăzi (Basarabia și Bucovina, Cadrilaterul) prin draconica hotărâre a Convenției de la Yalta (1945), când, cu ajutorul SUA și al Angliei, Stalin și-a impus bolșevismul ateu peste Răsăritul Europei. Impunerea «democrației» în martie 1946 și, așa cum am amintit, seceta cumplită (1946—1948). Avea dreptate Nicodim cel drept, numai un Justinian putea face ceva...

Dar, cui pe cui se scoate. După instalarea Patriarhului Justinian, 6 iunie 1948, au început reînnoirile.

Prima vizită a Patriarhului a fost efectuată în Biserica Rusă, de unde, strategic, Justinian a căpătat întâia experiență : poporul credincios niciodată nu te părăsește când îți faci datoria și când ai pe Sfinții săi rugători...

A doua mare acțiune : revenirea la Biserica-mamă a celor înșelați (21 octombrie 1948), încununată cu o încercare reușită pentru stabilitatea creștină, apoi canonizarea (întâia în istorie) a sfinților români (1950—1956).

Bun chivernisitor în toate. Datorită spiritului său unic și experienței preoțești, Justinian a redresat sectoarele bisericești productive : tipografia, atelierele, fabricile de lumânări. O fantastică operă de restaurare și reconstrucție a bisericilor și mânăstirilor s-a pornit prin Monumentele istorice (desființate în 1977), odată cu trecerea spre veșnicie a celui mai mare Ctitor al Ortodoxiei din perioada bolșevică. Sute de mânăstiri și schituri, biserici și troițe, refăcute după cutremurul din 1940 și război, au amprenta Patriarhului Justinian. S-a asigurat o bază financiară unică în lume. Fondul Central Misionar, s-a reorganizat Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, cu grijă deosebită pentru arta bizantină (o Comisie de pictură), ceea ce nu a avut nici o Biserică Ortodoxă. Mai mult (și curios pentru neștiutori), a reușit salarizarea (adevărat, modică) pentru slujitorii Bisericii străbune, organizarea eparhiilor, protopopiatelor etc.

Porunca progresului și culturii. Să nu uităm școala și Cartea. Se știe că statul ateu a scos religia din școală (1948), amăgindu-se că va dispărea credința.

Justinian-patriarhul a intuit crima. Repede a obținut, prin oameni de cultură, organizarea unor cursuri academice (Institut teologic), cu profesori de vocație. Apoi, și mai ales, după moartea lui Stalin (1954), cu o abilitate greu de priceput de către cei vicleni, a reorganizat școli tehnice de cântăreți și, în final, refacerea Seminariilor teologice (1955).

În conformitate cu tradiția bizantină, «orà et labora», s-au redeschis în mânăstiri ateliere...

Într-o vreme greu de imaginat, s-au tipărit principalele manuale pentru elevii seminariști și cursuri pentru studenți.

S-au reașezat revistele de specialitate ale Patriarhiei, s-au imprimat, în zeci de ediții, cărțile de cult, precum și Biblia și Tâlcuirea ei. Fantastic... În plină epocă atee «de aur», s-au susținut teze de doctorat și s-au oferit titluri de «doctor honoris causa» multor străini, unicat în istoria culturii vremii noastre.

Tot Patriarhul a deschis porțile universităților apusene și răsăritene cu studenți, magistranzi sau doctoranzi români, înainte de a se trezi instituțiile academice române adormite de bolșevici.

Și pe străini i-a miluit. Justinian-patriarhul a continuat tradițiile străbune pentru grija față de diaspora românească, locurile sfinte, pentru Muntele Athos, ș.a. În vremea sa s-au organizat eparhii pe toate continentele și parohii aproape în fiecare capitală a lumii.

Justinian a vizitat și a primit vizitele tuturor Bisericilor Ortodoxe, întărind Ortodoxia ecumenică și punând baze dialogului trainic și înaltei diplomații patriotice și internaționale. Ambasadele Europei pentru România s-au deschis și pentru autoritatea și intervenția Patriarhului Justinian.

Tot înaltul ierarh este inițiatorul contactelor ecumenice mondiale. A cunoscut la fața locului pe toți reprezentanții Bisericilor creștine.

N-a uitat și a creat o situație de apropiere unică între creștini : *Ecumenismul local al cultelor din România*. Acest organism a devenit exemplu de apropiere și dorință de unitate în Mișcarea ecumenică și chiar în dialogul creștinilor cu adepții religiilor necreștine neglijat după 1989.

Și iarăși politica n-a fost ocolită. Pentru orientarea clerului pentru promovarea și definitivarea pregătirii preoților s-au organizat Cursurile de îndrumare misionară și pastorală. Prin poliție, Justinian nu a «colaborat» cu bolșevicii, ci i-a determinat la respect, a câștigat conviețuirea Bisericii, respectându-i-se rolul ei spiritual așa cum l-a avut două mii de ani. Teribilă diplomație ecleziastică ! Numai în acest sens se poate vorbi de respect reciproc, nu de umilitoare aservire... Justinian se consulta cu puternicii zilei, așa i-a câștigat : Dej, Groza, Bodnăraș, Voitec sau frații Dumitrescu, Buciu, Goangă, Paul Constantinescu, Chirescu, care erau oaspeții săi.

Profesorii universitari, academicieni erau nelipsiți de la cina sa : Parhon, C. Giurescu, Miron Nicolescu, Ilie Murgulescu, Caius Iacob etc. Așa se explică intervențiile categorice ale Patriarhului pentru deținuții politici și împotriva planului diabolic de a demola biserici.

Justinian a obținut grațierea multor condamnați politic, și tot Patriarhul a contribuit la punerea în aplicare a Hotărârii O.N.U. (Decretul 149/1964).

Mulți oameni de valoare au fost ajutați cu pâine de către Patriarh și tot mai mulți au fost angajați în Patriarhie când nimeni nu se uita la ei, printre aceștia C. C. Giurescu, frații Lahovari, Pr. D. Stăniloae, T. M. Popescu, N. Stoicescu, Gabriel Țepelea ș.m.a. și ierarhii greco-uniți : Iuliu Hossu și cu cei trei prelați, și Pr. dr. I. Lelutiu, Pr. prof. dr. I. Vesa, Teofil Herineanu, Vasile Aștileanu ajunși membri ai Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Acestea nu le «cunosc» ziarele

antinaționale, iar «Memorialul durerii» a rămas în fișa redactorului T. V. Lucia Hossu-Longhin. Nu trebuie uitate niciodată câteva momente : 1) După canonizarea sfinților români, Justinian-patriarhul a dat de gândit «bolșevicilor» autohtoni. Se punea problema unei «debarcări» și înlocuirii cu altul (1957). 2) O atitudine fermă a avut-o împotriva sinodalilor care au pregătit decretul 410/1959 și emis de guvern. Mai mult, a strâns mulțime de călugări în mânăstirile Eparhiei sale, asigurându-le traiul și apoi i-a reîmbrăcat. 3) Cutremurătoare au fost cele scrise lui Emil Bodnăraș, când s-a pus problema dărâmării bisericii Slobozia : «...când buldozerul va intra în biserică, prima cărămidă în capul meu va cădea... sau al preoților mei». La fel a procedat și cu biserica Sf. Gheorghe — Pitești. 4) În 1968, când «aliații» au intrat în Praga, Justinian-patriarhul a luat atitudine fermă de condamnare, participând la toate adunările preoțești din Capitală.

Arta, o vocație și o pasiune. Justinian-patriarhul era un liturgist desăvârșit, cu o disciplină aleasă în viața liturgică și gesturi controlate, un iubitor al muzicii, al picturii, al arhitecturii și al construcțiilor de toate nuanțele, fiind înzestrat cu simț artistic diversificat pe care știa să-l cultive. Concertele religioase din palat sau din biserici erau pentru români cu adevărat o speranță, o întărire... Colindele, Postul, Învierea, mai întâi le-a trăit Patriarhul și apoi preoții și credincioșii l-au urmat... În formații alese erau nelipsiți maeștrii artei, artiști ai poporului, artiști emeriți, mai ales în Catedrala patriarhiei, Sf. Spiridon, Elefterie, Domnița Bălașa și în toate centrele eparhiale. Să reamintim că la concerte (mai ales colinde) erau invitați, pe lângă oficialități locale, personalități culturale, miniștri și mai ales ambasadori și consuli ai diplomației mondiale.

Cinstit a fost, smerit a rămas, venerat va fi

Justinian-patriarhul a obținut pentru prestația sa localul Școlii normale din str. Sf. Ecaterina 2, pentru învățământul teologic academic, a amenajat Seminarul teologic la Argeș și apoi la București, câștigând Internatul teologic «Radu Vodă» și mutând aici Seminarul. A organizat tot la Argeș, un seminar special pentru Eparhiile Transilvaniei. În schimb, Patriarhul a cedat loc, a binecuvântat și a contribuit la ridicarea clădirii Liceului «Ion Creangă», iar pentru Academia Română, Justinian a aprobat ridicarea impunătoarei clădiri din Griviței, «Institutul de matematică».

Mulți n-au auzit, puțini cunosc că s-a obținut salarizarea de către stat a profesorilor de teologie de toate gradele, iar studenților, prin Departamentul Cultelor, li se ofereau burse de la stat (simple și de merit), donații, ajutoare, transport etc. ...

Interesant, Patriarhul n-a făcut parte din Parlament, dar era apropiat de M. Sadoveanu. În schimb, erau în legislatură reprezentanți ai cultelor din România. Până în 1989, B.O.R. avea în Parlament doi ierarhi și doi preoți. Pe vremea Patriarhului Justinian : II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Teoctist al Olteniei, nelipsitul Pr. Al. Io-

nescu, erau activi. Cercul de aur pe lângă sfera statului, în afara celor amintiți, era format din Pr. I. Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, apropiat și fidel al Marelui ierarh Pr. Traian Ghica, Directorul Casei de Pensii a Bisericii — creată tot de venerabilul ierarh — fost coleg cu Chivu Stoica, Al. Rădulescu, specialist-ziarist, consilieri încercați și oameni de valoare. Apoi prof. dr. Gh. Popescu-Vâlcea (fost ministru) și, în sfârșit, din generația mai tânără, Pr. C. Pârvu ș.a. i-au fost colaboratori destoinici.

În ierarhia statului, în afara celor amintiți, Prof. Constantinescu-Iași, Prof. Parhon, Prof. Iordan, Prof. Dogaru, Învățătorul emerit Ioniță Bărbulescu, Gheorghe Neciu și alții, erau pârghiile neînfricatului slujitor.

În ceea ce privește asistența socială, Justinian-patriarhul a asigurat ocrotirea sănătății slujitorilor și salariaților prin cabinete medicale, prin stațiuni balneoclimaterice și de odihnă, precum și, tot unicat, azile pentru bătrâni și bătrâne (mânăstirile Dealu, Viforâta, Techirghiol, Olănești, Cozia, Herculane, Cheia, Felix - Oradea) etc. Astfel, la trecerea sa spre cele veșnice, Biserica Neamului avea asigurată cea mai solidă stare economică din întreaga ortodoxie, cel mai puternic potențial intelectual, cea mai selectă diplomație ecleziastică și o stabilitate de culme ecumenică locală și mondială.

Și «vremea este ca omul să moară și să fie judecat după faptele sale» (Evrei 9, 27).

Justinian, fiind chinuit de un neiertător diabet, de peste 40 de ani, se aștepta la obștescul sfârșit. Și, cu seninătate, și-a făcut sieși locaș pentru veșnicie, aici, la Radu Vodă, în biserica ce a fost în ruină aproape 50 de ani ; distrusă în 1917, dărâmată de cutremur în 1940, pustie până în 1958. A fost refăcut sfântul locaș, unde va fi slujit ca mitropolit Sf. Nifon, fost Patriarh al Constantinopolului, și pictat de către părintele Arhim. Sofian, starețul Mânăstirii Antim din București. N-a mai apucat providențialul-patriarh să o mai târnosească, trecând spre cele veșnice în 27 martie 1977, fiind înmormântat aici, după smerita sa dorință...

Mormântul său simplu, dar dătător de încredere, este împrejmuit de sculpturi preferate și pe care sunt incrustate cuvinte-lumină : «credința am păzit... dreptatea am săvârșit, de acum mi se cuvine cununa...» (II Timotei 4, 8).

Și așa este ! Cununa arhierească și cârja pastorală, Justinian le-a desăvârșit în vremuri tulburi și de încrâncenare. «Aniversarea celor 50 de ani de la întronizare» este un nou prilej de a nu uita faptele înaintașilor și să fim convinși că nici un păr de pe capul omului nu crește fără știrea lui Dumnezeu (Matei 10, 30).

Justinian-patriarhul, pe lângă responsabilitatea vocației arhierești, a simțit duhul strămoșilor și l-a invocat în toate acțiunile sale. A fost omul potrivit la locul potrivit în vremuri de cumpănă, cum spunea, cu prilejul «Centenarului întronizării», I.P.S. Bartolomeu Anania, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi.

Cununa vredniciei sale strălucește și astăzi și pomenirea sa va fi în veci.

Diac. Prof. PETRU DAVID

PERSONALITATEA ŞI ACTIVITATEA PATRIARHULUI JUSTINIAN (1948—1977) OMUL PROVIDENŢIAL TRIMIS DE DUMNEZEU BISERICII SALE LA 50 DE ANI DE LA ÎNTRONIZARE

(1948 — iunie — 1998)

1. PRELIMINARII

Despre Patriarhul Justinian s-a scris mult şi la diferite ocazii. Anul 1998 marchează o jumătate de centenar de la întronizarea Patriarhului Justinian Marina. Ca orice jubileu şi cu atât mai mult cel de faţă, a fost marcat de o serie de rememorări, precum şi de apariţia unor articole cu privire la momentul şi persoana în cauză [1]. De remarcat faptul că în majoritate, cei ce au scris şi omagiat pe Justinian Patriarhul au fost oameni şi personalităţi, ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, care l-au cunoscut direct pe Patriarh sau i-au fost ucenici şi colaboratori apropiaţi.

De aceea când actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Teoctist, mi-a sugerat să scriu un articol despre

---

1. Amintim aici câteva din articolele şi medalioanele care s-au scris şi rostit cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la întronizarea Patriarhului Justinian. În primul rând amintim cele trei cuvântări omagiale ale Prea Fericitului Patriarh Teoctist: 1. Apărătorul pilduitor al Bisericii, Cuvântare rostită la slujba de pomenire a Patriarhului Justinian Marina cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întronizarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — 6 iunie 1998; 2. Comoara de daruri sufleteşti, Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la comemorarea Patriarhului Justinian Marina, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întronizare — 5 iunie 1998, Aula Palatului Patriarhal, în prezenţa membrilor Sfântului Sinod şi a unui numeros public; 3. «Aduceţi-vă aminte de înaintaşii voştri» (Evrei 13, 7), Cuvânt rostit după slujba parastasului de 20 de ani de la trecerea la cele veşnice a Patriarhului Justinian Marina (1948—1977) — 22 martie 1997; Urmează apoi articolul Înalt Prea Sfinţitului Bartolomeu, Amintiri despre Patriarhul Justinian, în: Renaşterea ,10—11/1998 precum şi articolul Diac. Prof. P. I. David, Patriarhul Justinian. Un ierarh ecumenist şi vizionar al veacului nostru. 50 de ani de la întronizare 1948 — 6 iunie — 1998, în: rev. «Armonia», anul VI, nr. 5—6 (1998). Redăm mai jos şi unele dintre cele mai importante dintre studiile şi articolele dedicate anterior Patriarhului Justinian: Mai întâi se cuvine să amintim aici, studiul preoţilor Constantin Nonea şi Ştefan Gheorghiu, «Omagiu Prea Sfinţitului Arhiereu-Vicar Justinian Vasluianul», Iaşi, 1947, 106 p.; «Alegerea, Înmânarea cârjei şi Instalarea Înalt Prea Sfinţitului Justinian», în B.O.R., nr. 5—8/1948; «Douăzeci de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian», în: B.O.R., nr. 6/1968; «Douăzeci de ani din viaţa Bisericii Ortodoxe Române. La a XX-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Patriarh Justinian», Bucureşti, 1968, 642 p. (în continuare vom cita «Douăzeci de ani din viaţa B.O.R.»); «25 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian», în: B.O.R., nr. 6/1973; Încetarea din viaţă a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române», în B.O.R., nr. 4/1977; Decernarea titlului de «doctor honoris causa» Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române», în S.T., nr. 3—4/1977; Dr. Antonie Plămădeală, Cei patru mari Patriarhi ai celor 60 de ani de patriarhat ortodox românesc, în: M.A., nr. 9—10/1985; Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Apostolat social, 12 volume, Bucureşti, 1948—1976; Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, Bucureşti, 1995; P. I. David, Ecumenismul — factor de stabilitate în lumea de astăzi, Bucureşti, 1998.

Justinian Patriarhul m-am simțit copleșit de povara ei, bineștiind că nu va fi ușor, și aceasta cu atât mai mult cu cât alții ar fi fost îndrituiți să scrie despre Justinian Patriarhul, persoane care, așa cum am amintit, l-au cunoscut sau care i-au fost colaboratori direcți. Pe de altă parte suntem conștienți că un studiu obiectiv despre activitatea bisericească, în anii dictaturii comuniste și mai ales în cei de început, necesită accesul și la alte documente, decât cele folosite de noi, pentru a nu mai da loc la fel de fel de interpretări din partea unor răuvoitori și străini de viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române în perioada negurei comuniste. De aceea pentru mulți cititori expunerea de față va fi numai o rememorare a unor lucruri mai mult sau mai puțin cunoscute, dar fie și numai o rememorare, la ani jubiliari, se dovedește necesară și utilă, căci prin aceasta nu facem altceva decât să ne mărturisim respectul și recunoștința față de cel aniversat ; și aceasta cu atât mai mult atunci când e vorba de Justinian Marina, Patriarhul.

Se știe că după revoluția din decembrie 1989 o parte din mass-media, preocupată mai mult de aspecte politice și de partizanat politic, precum și din motive obscure, nu de puține ori și din dorința evidentă de a lovi în Biserica neamului, dar adesea, pur și simplu din ignoranță, a căutat să umbrească personalitatea Patriarhului Justinian [2]. Pentru oricine ar încerca, de acum încolo, să cunoască mai îndeaproape personalitatea Patriarhului Justinian, va trebui, cu necesitate, să ia în considerare sincera și cutremurătoarea «mărturisire» a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului «Amintiri despre Patriarhul Justinian», apărută în revista «Renașterea», anul VIII, nr. 10 și 11/1998. Și aceasta, nu numai grație autorității morale a autorului ei, cât mai ales profunzimii și sincerității ei, prin valoarea ei de mărturie vie, autentică, altfel spus prin valoarea ei de document și izvor direct [3]. Cititorul, ca și omul de știință, istoricul, va găsi aici, nu numai informații valoroase, unice în felul lor, care lămuresc și luminează, în același timp, anumite episoade, mai delicate sau mai puțin cunoscute, ținute sub obroc până acum, ale vieții și personalității Patriarhului Justinian, ci și o emoționantă, spontană și vibrantă mărturisire a celui ce a fost cel mai apropiat colaborator al Patriarhului Justinian.

Vor fi dezamăgiți cei care, până acum, puțini e adevărat, din motive obscure ori din neștiință, obișnuiau să-l detracteze pe «omul providențial», trimis de Dumnezeu Bisericii Sale și poporului Său, în vreme de grea cumpănă, să constate că de fapt Patriarhul Justinian n-a fost «omul comuniștilor» și nici «patriarhul roșu», cum l-au numit adversarii săi, ci «omul și slujitorul Bisericii sale», pe care a iubit-o și apărat-o ca nimeni altul [4]. E adevărat, după cum scrie Profesorul P. I. David,

---

2. Diac. Prof. P. I. David, Patriarhul Justinian, în : rev. «Armonia», anul VI, nr. 5—6 (1998), p. 13.

3. «Doresc ca vorbele mele să se constituie și în mărturie directă, iar pentru aceasta vă cer iertare de pe acum dacă aceste cuvinte vor fi din când în când înecate în emoție», precizează însuși autorul ; cf. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri despre Justinian, în : Renașterea VIII, nr. 10 (1998), p. 1.

4. P. I. David, op. cit., p. 13 ; Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în: Renașterea 10/1998, p. 6.

că preotul Ioan Marina, deși n-a fost membru al nici unui partid politic, a avut simpatie pentru toți : «... Așa se face că Mihalache — învățătorul era nașul său. Cu liberalii s-a asociat în băncile sătești și cu dobânda acestora a ridicat vila «Cozia pentru odihna familiilor preoților ; pe legionarii cinstiți și neviolenți i-a binecuvântat, era nelipsit de la Mânăstirea Bistrița — era duhovnic al ofițerilor lui Ion Antonescu... și unul din salvatorii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej...» [5].

Î.P.S. Bartolomeu mărturisește, de asemenea, că Patriarhul Justinian era «...specialist în cooperație și militant politic (cel care participa la campaniile electorale) [6] în Partidul Național Țărănesc al lui Maniu și Mihalache» [7]. După cum afirma tot Î.P.S. Bartolomeu, Patriarhul Justinian a avut o ascendență morală asupra lui Gheorghiu Dej, datorită în exclusivitate providenței divine, iar nu — așa cum se vehiculează — datorită vreunei afinități între Patriarh și Dej [8]. Mai târziu a știut să se folosească de această ascendență morală asupra lui Dej. De altfel trebuie menționat aici că, deși preotul Ioan Marina n-a fost membru al nici unui partid politic a știut totuși, totdeauna să-și folosească relațiile și cunoștințele din interiorul diferitelor partide pentru a ajuta Biserica din care făcea parte și pe care a slujit-o cu devotament apostolesc.

2. CÂTEVA DATE BIOGRAFICE

Patriarhul Justinian s-a născut la 22 februarie 1901 în comuna Cermegești, satul Suiești, județul Vâlcea [9]. A frecventat cursul primar în satul de naștere, după care, în anul 1915, a intrat prin concurs la Seminarul «Sf. Nicolae» din Râmnicu-Vâlcea, pe care l-a absolvit în 1923. Tot în acest an și-a luat și diploma de învățător. În toamna anului 1923 a fost numit învățător la școala primară din satul Olteanca-Vâlcea, unde a funcționat timp de un an. În anul 1924 a fost transferat la școala primară din satul Băbeni-Vâlcea. La 14 octombrie 1924 a

---

5. Ibidem, p. 13.
6. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 10/1998, p. 6.
7. Ibidem, p. 6.
8. Ibidem, p. 6.
9. Pentru datele biografice vezi volumul «Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă», 1995, p. 277 ; cf. Decernarea titlului de «doctor honoris causa» Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în : S.T. 3—4/1977, p. 307—318. Pentru o biografie mai detaliată vezi Pr. C. Nonea și Pr. Șt. Gheorghiu, Omogiu..., p. 8 ș.u. Cei doi preoți amintiți au făcut o biografie aproape legendară preotului Ioan Marina. Dacă, după cei doi, tatăl viitorului episcop și patriarh era țăran din comuna Cermegești, se pare că mama lui era descendentă dintr-o veche familie preoțească cu rădăcini ce se pierd în negura timpurilor. De numele familiei Dumitrașcu, din care descindea mama viitorului patriarh, sunt legate o serie de evenimente importante din istoria Județului Vâlcea și în special a orașului Râmnicu-Vâlcea. «... vlăstar al vrednicului plugar Marina, și odrăslire după mamă dintr-o familie de preoți, cu adâncime de trei veacuri în trecutul frământat al Bisericii oltene, Înalt Prea Sfințitul Justinian este strănepot al protopopului Dumitrașcu, ctitorul bisericii Sf. Gheorghe din Râmnicu-Vâlcea .... Coborâtor din spiță de neam mult încercat, cu strămoși care au făcut parte din ceata pandurilor lui Tudor Vladimirescu...» (vezi B.O.R. nr. 5—8/1948, p. 209—210 ; cf. Pr. C. Nonea și Șt. Gheorghiu, Omagiu, p. 9—10).

fost hirotonit preot pe seama bisericii din acest sat. Ca învățător și preot a activat aici până în anul 1930, când a demisionat din învățământ ; după aceea a activat ca preot până la 1 noiembrie 1932. În toamna anului 1925 s-a înscris la Facultatea de Teologie din București și apoi, în anul 1929, și-a trecut examenul de licență cu o teză în care a înfățișat «Istoria Mânăstirii Govora din Vâlcea».

În cursul anului 1932 a fost transferat ca preot slujitor la Catedrala episcopală din Râmnicu-Vâlcea, de unde, la 1 noiembrie 1932 a fost numit Director al Seminarului Teologic «Sf. Nicolae» din acest oraș. La 1 septembrie 1933 a fost transferat ca preot la biserica «Sf. Gheorghe» din Râmnic. Preotul Ioan Marina a desfășurat până în anul 1945 în cadrul episcopiei Râmnicului o activitate pastoral-misionară și administrativ-gospodărească de excepție. Mărturie stau rapoartele făcute de inspectorii eparhiali, precum și raportul de evaluare făcut de preotul Ioan Marina la numirea sa ca vicar la Mitropolia Moldovei [10].

Mitropolitul Irineu Mihălcescu († 1948) al Moldovei, cunoscând personal activitatea «osârdnicului preot» Ioan Marina în Eparhia Râmnicului, care între timp rămăsese văduv, ținând cont și de grelele încercări prin care trecea Mitropolia Moldovei după anii grei de război, a solicitat Ministerului Cultelor să înființeze un al doilea post de vicar la Iași, indicând, la 15 martie 1945, pentru ocuparea lui, pe preotul Ioan Marina. La 29 martie 1945 Mitropolitul a cerut, pentru același lucru, și încuviințarea Sf. Sinod al B.O.R. În urma adreselor sale, Ministerul a aprobat, la 1 aprilie 1945, și confirmat pe preotul Ioan Marina în postul de vicar arhiereu la Mitropolia Moldovei. La 21 aprilie 1945, Sfântul Sinod i-a acordat rangul de arhiereu vicar cu titlul de «Vasluianul». Abia la 30 iulie 1945 Sf. Sinod l-a ales vicar la Iași și apoi, la 3 august 1945, Regele Mihai, prin decret regal, a aprobat această alegere și numire [11].

S-a călugărit, cu numele de Justinian, la Mânăstirea Cetățuia de lângă Iași, în ziua de 11 august 1945 ; a doua zi, pe 12 augugst 1945, a fost hirotonit arhiereu de către Mitropolitul Irineu al Moldovei și arhiereii Valerie Botoșeneanul și Antim Nica. La 16 iulie 1947, Mitropolitul Moldovei Irineu Mihălcescu se retrăgea din scaun, fiind suferind ; în același an, în luna august, vicarului mitropolitan, arhiereului Justinian Vasluianul i se încredința locotenența Mitropoliei Moldovei. La 17 noiembrie 1947, Marele Colegiu Electoral Bisericesc a ales la conducerea Mitropoliei Moldovei, aproape în unanimitate, pe Justinian Vasluianul. La 28 decembrie a fost înscăunat la Iași, după ce la 22 decembrie 1947 fusese învestit de Regele Mihai I al României, «săvârșind ultimul său act regal de acest fel, pe care l-a mai putut face ca monarh al tuturor românilor» [12].

---

10. Vezi B.O.R., nr. 5—8/1948 ; cf. Pr. C. Nonea și Pr. St. Gheorghiu, Omagiu, p. 13 ș.u.

11. Pr. Prof. Niculae Șerbănescu, Patriarhia Română la 70 de ani (1925—1995), în : Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 278.

12. Ibidem, p. 278.

Activitatea sa ca mitropolit la Iași a fost de scurtă durată, căci după 27 februarie 1948, când a murit Patriarhul Nicodim Munteanu, Vlădica Justinian a devenit canonic locțiitor de patriarh. La 24 mai 1948 a fost ales de Marele Coligiu Electoral Bisericesc ca al treilea Patriarh al României. A fost întronizat cu un fast deosebit în ziua de 6 iunie 1948 [13], luând în mâini conducerea Bisericii Ortodoxe Române, pe care a păstorit-o timp de aproape 30 de ani, până la adormirea sa întru Domnul, întâmplată la 26 martie 1977. A fost înmormântat în biserica mânăstirii Radu Vodă din București, pe care o rectitorise.

3. ACTIVITATEA COMPLEXĂ A PATRIARHULUI JUSTINIAN

3.1. *Consolidarea Bisericii.* Patriarhul Justinian venea la conducerea Bisericii într-o vreme tulbure și grea. Intuind că puterea comunistă se instalase, cu sprijin străin de interesele României, pentru o perioadă mai îndelungată, Patriarhul spunea celor mai tineri, care sperau în venirea americanilor și în izbăvirea țării de bolșevici : «Voi sunteți tineri, credeți că vin americanii. Eu nu voi încerca să vă stingheresc credința voastră, credeți ce vreți. Dar politica Bisericii o fac eu, iar eu sunt convins că americanii nu vin, sau cel puțin nu vin curând, că această stăpânire comunistă este de durată, iar strategia Bisericii trebuie să fie o strategie pe termen lung. Strategia pe termen scurt presupune confruntare, un dușman inegal și, eventual, martiri. E posibil acest lucru. Sunt câteva exemple în Bulgaria și alte exemple în Rusia, dar eu vreau ca pe durata acestei stăpâniri preoții mei să nu fie în pușcărie, ci în bisericile lor, să facă Liturghie, pe cât este posibil» [14]. Biserica avea, așadar, nevoie de o strategie pe termen lung. Patriarhul intuise bine și a lucrat în sensul acesta. Faptele și rezultatele lor o dovedesc cu prisosință.

Odată cu instaurarea regimului comunist, impus României cu forța, de la Moscova, se punea, prin urmare, acut problema supraviețuirii Bisericii în România, având în vedere situația dezastruoasă a Bisericii Ruse, în special în perioada stalinistă. «Înainte de orice — afirma într-o cuvântare omagială, comemorativă, ÎP.S. Mitropolit Antonie Plămădeală — Justinian Marina a fost arhitectul reorientării depline, precise și sigure a preoțimii noastre și a Bisericii, sub toate aspectele, în anii în care s-a dovedit imperios necesară și vitală această reorientare. El este acela care, s-ar putea zice, a negociat în termeni de respect reciproc și de comportare civilizată, urbană ... raporturile dintre Biserică și Stat, stabilind realist dreptul la existență al credinciosului-cetățean, căruia i-a asigurat toate libertățile de a se implica în viața socială și politică, fără teama de anateme — cum s-a întâmplat prin alte părți, cu alte confesiuni — și, în același timp, asigurându-și înțelegerea Statului pentru cetățeanul-credincios, căruia i-a dat deplina libertate, prin constituție, să-și exercite pornirile conștiinței așa cum crede de cuviință, exclusiv sub autocontrolul instrumentelor personale de apreciere și eva-

13. Vezi B.O.R., nr. 5—8/1948.
14. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 10/1998, p. 6.

luare» [15]. Rolul Patriarhului Justinian Marina la conducerea Bisericii Ortodoxe Române nu va putea fi înțeles și apreciat la justa lui valoare dacă nu vom încerca să privim contextul mai larg, internațional, în special contextul est-european, în care Justinian preia conducerea Bisericii Ortodoxe Române.

De aceea putem spune, fără a greși, că Patriarhul Justinian a fost «arhitectul» reorientării «depline, precise și sigure a preoțimii și a Bisericii», sub toate aspectele, în anii în care s-a dovedit imperios necesară și am putea spune vitală această reorientare. Printre cele dintâi opere ale Patriarhului Justinian a fost, cum spunea Mitropolitul Olteniei Firmilian, realizarea unei sinodalități «selective, reprezentative și competente» [16]. Cu alte cuvinte s-a ocupat de calitatea membrilor Sfântului Sinod, realizând un Sinod cu calitățile de mai sus, bineștiind că în activitatea ce va urma trebuia să se sprijine pe Sinod. După această pregătire a desfășurat o asiduă activitate de reorganizare și revigorare a vieții bisericești după cum urmează : Legiuirile cu Statutul și Regulamentele de funcționare a B.O.R. ; aducerea învățământului teologic sub îndrumarea Bisericii ; organizarea cursurilor preoțești de reîmprospătare a cunoștințelor teologice, la cele două Institute, București și Sibiu ; organizarea conferințelor preoțești pe protopopiate ; organizarea Casei de Pensii și Ajutor Reciproc ; organizarea caselor de odihnă ; reorganizarea Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă ; reorganizarea atelierelor Patriarhiei, ca și a unor ateliere mânăstirești ; Canonizarea unor Sfinți români ; și generalizarea cultului altora ; editarea Sfintei Scripturi, a Noului Testament și a cărților de cult, tipărirea de manuale pentru Seminariile și Institutele teologice ; trimiterea de tineri teologi la studii peste hotare ; reînființarea Episcopiei de Alba Iulia și a unui vicariat cu episcop rezident la Constanța ; ctitor și restaurator de biserici și mânăstiri ; organizarea Fondului Central Misionar ; inițiatorul și promotorul ecumenismului local și internațional.

3.2. Organizarea bisericească. Legislația bisericească. Anii 1944—1948 au adus schimbări profunde în viața țării și a Bisericii Ortodoxe Române, fapt care a determinat noi orientări, noi căi și metode de desfășurare a activității pastoral-misionare, într-o societate marcată profund de presiunea ideologiei materialist atee, instaurată de regimul totalitar comunist. Venirea la cârma Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1948, a Patriarhului Justinian Marina — cum afirma un alt colaborator apropiat al Patriarhului — un adevărat vizionar, înzestrat cu un deosebit simț practic și politic bisericesc, cu experiență de viață în mediul rural, a salvat Biserica noastră de la o posibilă catastrofă, trăită de marea Biserică Ortodoxă de la răsărit [17].

Prima mare realizare a noului Patriarh a fost elaborarea — împreună cu Sf. Sinod — a unui Cod de legi al Bisericii Ortodoxe Române,

---

15. Dr. Antonie Plămădeală, Cei patru mari Patriarhi ai celor 60 de ani de patriarhat ortodox românesc, în: M.A., nr. 9—10/1985, p. 561.

16. Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 12.

17. Pr. Constantin Pârvu, Organizarea și dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Române astăzi, în : Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 22.

format din Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române și alte regulamente bisericești [18]. Patriarhul a fost ajutat la aceasta de mari canoniști precum profesorii Liviu Stan și Iorgu Ivan. Această legislație fundamentată pe spiritul sfintelor canoane, pe învățătura dogmatică și pe tradițiile liturgice ortodoxe a asigurat pe de o parte autonomia Bisericii în raporturile sale cu Statul ateu, iar pe de altă parte a dus la întărirea Bisericii în interior, impulsionând-o să reziste la toate atacurile, restricțiile și opresiunile dictaturii ateiste, timp de patru decenii [19].

Partea cea mai însemnată din această legislație se cuprinde în colecția «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române», publicată în anul 1953. Legiuirile ulterioare au fost publicate în revista «B.O.R.». Această legislație este cuprinsă în special în Statutul din 1948—1949 și în Regulamentele adoptate începând cu anul 1949, care sunt în număr de 12 [20].

După revoluția din decembrie 1989 s-a subliniat în repetate rânduri, ca dintre toate instituțiile societății civile, Biserica s-a dovedit cea mai rezistentă în lupta cu dictatura comunistă. Această forță îi venea, desigur în primul rând, din ființa sa de instituție teandrică, dar și din organizarea sa structural canonic-juridică, așezată pe bazele puse în 1948 de către Sfântul Sinod, prin legislația mai sus amintită. De remarcat este faptul că viața noastră bisericească se desfășoară și astăzi în conformitate cu legislația realizată în timpul Patriarhului Justinian. Viabilitatea acestor legiuiri constă în forța canonică a principiilor care au stat și stau la baza organizării noastre bisericești : sinodalitatea — reprezentarea autonomiei și democrației. Potrivit principiului sinodalității, conducerea noastră bisericească este sinodală, duhovnicească, manifestându-se colegial și nu singular, ceea ce aduce viabilitatea hotărârilor sale. Potrivit principiului reprezentării în organele bisericești centrale și locale, membrii acestora sunt aleși, ei exprimând voința celor pe care îi reprezintă în organele respective, prin aceasta respectându-se și un alt principiu, anume acela al democrației bisericești, adică al exprimării voinței clerului și credincioșilor, principiu de care sunt străbătute toate legiuirile noastre bisericești [21].

Pe aceste baze putem afirma, cu marele nostru canonist și vrednic de amintire Pr. Prof. Liviu Stan, că Patriarhul Justinian «a îmbrățișat cu largă inimă cauza unei bune întocmiri a vieții bisericești și a înfăptuit într-un riguros orizont pravilnic, o trainică operă de legislație bisericească, încă din primii ani de arhipăstorire» [22].

Nu putem să nu amintim aici că legiuirile bisericești amintite, fiind statornicite în timpul dictaturii comuniste, au suferit ingerințele puterii de stat, prin care s-a urmărit îngrădirea autonomiei Bisericii, limitarea

---

18. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 10/1998, p. 6.
19. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 22.
20. Pentru profilul canonic-dogmatic și juridic al acestor legiuiri a se vedea : Pr. Prof. Liviu Stan, Legislația Bisericii Ortodoxe Române în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în : Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 171 ș.u.
21. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 26.
22. Pr. Prof. Liviu Stan, op. cit., p. 172.

sferei ei de influență spirituală în societate precum și limitarea mijloacelor ei materiale, fapt ce a dus la reducerea forței ei materiale de existență și dezvoltare, cu grave repercusiuni în planul activității caritative a Bisericii și nu numai [23]. De aceea, după evenimentele din anul 1989, Sfântul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, unul din colaboratorii apropiați ai Patriarhului Justinian, a procedat cu prioritate la eliminarea din legiuirile bisericești a tuturor prevederilor care contraveneau principiilor de libertate și autonomie bisericească, modificând și reformulând 24 de articole din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, 16 articole din Regulamentul pentru Organele centrale bisericești și alte articole ale Regulamentului pentru funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română, precum și a altor Regulamente [24].

3.3. Restaurarea lăcașurilor de cult. Poporul român dreptcredincios, dotat cu un rafinat simț pentru toate categoriile frumosului, a manifestat față de lăcașul de cult, încă de când istoricește îi putem urmări existența și evoluția, un deosebit respect și i-a purtat o permanentă grijă. În această profundă tradiție ortodox-românească a crescut și s-a format și Patriarhul Justinian, fapt confirmat cu prisosință de faptele sale. Încă din timpul preoției s-a dovedit un destoinic gospodar în ogorul Domnului. Mărturie stau bisericile restaurate de el, după cum urmează : în localitatea Băbeni, din comuna natală, un număr de trei biserici și catedrala din Râmnicu-Vâlcea. Ca vicar la Iași și apoi ca Mitropolit a reușit într-un timp relativ scurt să impună un program de restaurare impresionant. Numai în anul 1947, de exemplu, fuseseră renovate și sfințite un număr de 22 de biserici, șapte biserici erau începute din temelie, iar 22 se găseau încă în reparație [25].

Un aspect de seamă din activitatea Patriarhului Justinian a fost, având în vedere experiența sa în acest domeniu câștigată anterior, grija neobosită și ajutoarele pe care le-a dat pentru conservarea, construirea, restaurarea și înfrumusețarea bisericilor din cuprinsul Patriarhiei. Lucrul acesta era necesar, având în vedere starea jalnică a lăcașurilor de cult după cutremurul din 1940 și după cel de-al doilea Război Mondial. Ajungând la conducerea Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul Justinian întocmește un adevărat program de restaurare și conservare a bisericilor, în special a bisericilor monumente istorice din Arhiepiscopia

---

23. Deși Biserica Ortodoxă Română a fost permanent preocupată de îmbunătățirea cadrului său organizatoric și administrativ, regimul totalitarist și ateu a făcut tot ce era posibil să împiedice acest lucru. În această ordine se înscrie și dispariția unor eparhii de pe harta administrativ-teritorială a Patriarhiei Române: Episcopia Maramureșului, Episcopia Hușilor, Episcopia Constanței, Episcopia Caransebeșului. În unele cazuri Biserica a reușit să-și impună punctul de vedere, astfel: Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului a fost ridicată la rang de Arhiepiscopie (Hotărârea A.N.B. nr. 8576 din 11 iunie 1973); Episcopia Dunării de Jos a fost, de asemenea, ridicată la rangul de arhiepiscopie (Hot. A.N.B. nr. 14994 din 16 oct. 1975); Episcopia Alba Iulia a fost reînființată (Hot. A.N.B. nr. 15098 din 16 oct. 1975); v. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 43.

24. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 27.

25. Arhim. Timotei Seviciu, op. cit., p. 602.

Bucureștilor, degradate fie de trecerea vremii, fie de războiul de curând încheiat.

Fără a știrbi în vreun fel vrednicia ierarhilor din eparhiile de pe întreg cuprinsul țării care la vremea respectivă, după posibilități, au purtat de grija lăcașurilor de cult de sub jurisdicția lor, trebuie spus că Patriarhul Justinian este acela care a întocmit nu numai un program local de salvare a bisericilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, ci el este ctitorul unui adevărat program național de salvare, în primul rând a bisericilor monumente istorice, a tuturor lăcașurilor de cult aflate în dificultate, precum și a unui program de zidire de noi lăcașuri de cult, acolo unde împrejurarea o cerea. Numai așa pot fi interpretate o serie întreagă de măsuri luate de el încă de la începutul arhipăstoririi sale. Printre acestea se numără: 1. Înființarea *Fondului Central Misionar* din care se alocau sume importante tocmai în scopul restaurării, renovării sau construcției din nou de biserici, în special parohiilor defavorizate; 2. În anul 1951 lua ființă *Comisia de pictură bisericească* cu scopul ca aceste lucrări să fie executate potrivit erminiei ortodox-bizantine și tradițional-românești; 3. La Centrul Patriarhal s-a organizat un Serviciu Tehnic (după modelul acesta s-au organizat asemenea servicii și la centrele eparhiale) care se ocupă de întocmirea documentațiilor necesare, obținerea autorizațiilor, executarea lucrărilor; la propunerea Patriarhului Justinian, spre a se veni în ajutorul parohiilor cu resurse modeste, dar care doreau să-și construiască o biserică, Serviciul Tehnic a întocmit o serie de proiecte de planuri de biserici, pe provincii, cu caracterele specifice ale acestora, din care se putea alege în mod liber modelul preferat (parohiile erau astfel scutite de alergătură, bani și timp pentru obținerea documentației și aprobărilor respective)[26].

Cu toate dificultățile și restricțiile, în obținerea autorizațiilor de construcții, anual se terminau și se sfințeau în țară zeci de biserici noi și erau restaurate sute de lăcașuri de cult[27]. Considerăm oportună în contextul unei comemorări jubiliare evidențierea activității Patriarhului Justinian în acest domeniu și după datele statistice pentru perioada

---

26. Ibidem, p. 602; cf. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, Strădanii și înfăptuiri în domeniul artei religioase, în: Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 205; cf. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 59.

27. Pentru realizările în domeniul artei religioase în timpul Patriarhului Justinian să se vadă: Justinian, Patriarhul României, Apostolat social, vol. IV, V, IX, X; Pr. Prof. Al. I. Ciurea, Strădanii și înfăptuiri în domeniul artei religioase, în: Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 200—213; Coman Vasile, Episcopul Oradei, Grija pentru lăcașurile de cult, în: B.O.R. 6/1973, 601—615; M. Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 3, București, 1981, p. 488—493; Prof. Teodor M. Popescu, Respectul și grija pentru casa Domnului, în: G.B. 12/1955, p. 721—727; Arhim. Irineu Crăciunaș, Acțiunea de reparație și restaurare a monumentelor istorice bisericești, în: M.M.S. 1—3/1964, p. 345—365; Idem, Purtarea de grijă față de mânăstiri în ultimele două decenii, în: B.O.R. 6/1968, p. 751—761; Gabriel Popescu, Conservarea și restaurarea monumentelor istorice în țara noastră în anii puterii populare, în: B.O.R. 11—12/1969, p. 1160—1162; Pr. Prof. Ene Branișteș, Liturgica generală, cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină, București, 1993.

1948—1977, date oferite de Cancelaria Sf. Sinod [28]. Astfel o medie făcută după statistica amintită ne indică faptul că în timpul Patriarhului Justinian se construiau în jur de 20 de biserici noi pe an și se restaurau cam 30 biserici monumente istorice. Este interesant de observat că, dacă în anul 1957 numărul preoților era de 10.063, după anii 1957—1958 numărul lor a început să scadă, în timp ce numărul lăcașurilor de cult a continuat să crească. Astfel că în anul 1966 aveam un număr de 11.908 de lăcașuri de cult cu 9.828 de preoți, pentru ca în 1977, de exemplu, să avem 12.223 de lăcașuri de cult cu numai 8.320 de preoți. În aceasta se reflectă clar politica regimului comunist, care dacă nu putea împiedica pe credincioși să-și construiască biserici, pirn arestările din anii 1950—1958 din rândul preoților și prin politica dusă în privința învățământului teologic, a reușit, în parte, să diminueze capacitatea de misiune a bisericii prin reducerea drastică a numărului de preoți. E adevărat că începând, cu anul 1977 numărul preoților, ca de altfel și cel al lăcașurilor de cult, începe și el să crească. O creștere semnificativă se observă însă după 1990, astfel că, în anul 1997 la un număr de 13.449 de biserici, corespunde un număr de 9.745 de preoți. Semnificativ poate fi și faptul că din cele 1.200 de biserici construite între 1948 și 1994 [29], 557 au fost construite în timpul Patriarhului Justinian. Sigur, limbajul cifrelor este și el relevant în ceea ce privește dinamica vieții bisericești, dar ne vom opri aici cu datele statistice spunând că spre sfârșitul patriarhatului lui Justinian se poate observa o intensificare a activității bisericești în toate planurile [30].

3.4. Școala de pictură bisericească. Înzestrat cu un deosebit simț de observație și de apreciere a frumosului, Patriarhul Justinian a căutat nu numai să zidească, să renoveze și să consolideze lăcașurile de cult, ci și să le împodobească cu o pictură tradițional-ortodoxă, după canoanele și erminiile bisericești. Așa că în anul 1950 s-a constituit un organism special al Bisericii și anume *Comisia de pictură bisericească* de pe lângă Patriarhie (de menționat că această comisie funcționează și astăzi, ca de altfel multe din ctitoriile Patriarhului Justinian), care se ocupă, în primul rând, cu recrutarea, formarea și promovarea pictorilor și zugravilor bisericești, precum și de toate lucrările de pictură din bisericile ortodoxe, inclusiv lucrările de restaurare și spălare a

---

28. La centralizarea acestor date au fost folosite următoarele surse: 1. dările de seamă anuale ale Sectoarelor Administrației Patriarhale existente la Cancelaria Sf. Sinod; 2. Sumarele ședințelor Adunării Naționale Bisericești publicate în rev. B.O.R.; 3. Cuvântări ale Întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe Române rostite cu diferite prilejuri. Datele au fost culese de Pr. Augustin Rusu, secretar și Pr. Marin Bruno Eugen, inspector (cancelaria Sf. Sinod).

29. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 60.

30. Trebuie menționat ca orice statistică cu referire la numărul bisericilor construite, restaurate sau repictate pentru perioada 1948—1989 nu poate fi desăvârșită, având în vedere că mulți preoți și credincioși mai curajoși, când nu puteau obține autorizația construirii unei biserici noi, porneau la lucru fără această autorizație, suportând amenzile și rigorile legii, uneori privarea de libertate; cf. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 60.

picturii, de întocmirea documentației respective [31]. Această comisie a fost de la început și este până astăzi prezidată de unul din episcopii vicari ai Patriarhiei, aflându-se sub directa îndrumare a Patriarhului.

Prin grija acestei comisii de pictură bisericească au fost calificați până acum sute de pictori, care au pictat, repictat și restaurat mii de biserici, capele, mânăstiri, multe dintre ele monumente istorice și de artă bisericească [32]. Credem că și în acest domeniu câteva date statistice vor lumina oarecum importanța creării acestei comisii. Astfel, în anul 1968 existau, în activitate, 192 de pictori, din care : 17 pictori restauratori ; 36 de pictori cu calificativul «foarte bine» ; 65 de pictori cu calificativul «bine» ; 65 de pictori cu calificativul «suficient». Pe lângă pictori existau de asemenea și 113 zugravi bisericești, din care : 56 definitivi ; 57 provizorii, precum și 12 pictori de icoane, 17 zugravi de icoane și 2 mozaicari. La sfârșitul patriarhatului lui Justinian existau peste 300 de pictori și zugravi bisericești în activitate, pentru ca în 1985 numărul lor să ajungă la 400, iar în 1995 chiar la cifra de 600 [33].

În ceea ce privește mânăstirile și bisericile restaurate și pictate în această perioadă de timp, având în vedere că nu putem aduce nimic nou în afară de ceea ce s-a scris până acum și pentru a nu repeta doar ceea ce s-a mai scris vom menționa numai lucrările care vor putea fi consultate cu privire la aceasta, în care cei interesați vor găsi informații detaliate : M. Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 3, p. 488 ș.u. ; Arhim. Timotei Seviciu, Grija pentru lăcașurile de cult, în : B.O.R. 6/1973, p. 602 ș.u. ; Pr. Prof. A. I. Ciurea, Strădanii și înfăptuiri în domeniul artei religioase, în : Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 200 ș.u.

3.5. Reorganizarea învățământului teologic. Edificator în ceea ce privește modul de a gândi și profunda înțelegere a rolului învățământului teologic în formarea viitorilor preoți ai Bisericii Ortodoxe Române, precum și a cadrelor din învățământul teologic, este un fragment din testamentul Patriarhului Justinian : «Am iubit știința și pe oamenii devotați ei și am luptat împotriva ignoranței și a apărătorilor ei, am crezut că numai știința unită cu adevăratul sentiment religios va ridica clerul și Biserica noastră la înălțimea cuvenită și la conștiința datoriei, am socotit că fără acestea clerul va continua să rămână stăpânit de prejudecăți, de vicii și numai cu preocupări rituale» [34]. Cu alte cuvinte, Patriarhul era conștient de necesitatea formării unui cler cât mai cultivat și luminat. Și a reușit, atât cât era posibil atunci. Așa se explică faptul că în plină dezlănțuire a propagandei materialist-ateiste a reușit,

---

31. Trebuie remarcat aici că întemeietorul de drept al școlii de pictură sub titulatura «Școala superioară de pictură bisericească a Arhiepiscopiei Bucureștilor» este Patriarhul Nicodim Munteanu (1939—1948) ; cf. Dr. Antonie Plămădeală, Cei patru mari patriarhi, în : M.A., 9—10/1985, p. 559.

32. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 23.

33. Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 208 ; cf. Dr. Antonie Plămădeală, Cei patru mari patriarhi, în : M.A., 9—10/1985, p. 559 ; M. Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 3, p. 491 ; Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 60.

34. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 10/1998, p. 7.

în condițiile grele de atunci, să înființeze șase Seminarii Teologice .și două Institute Teologice, la Sibiu și București.

Se cunoaște faptul că înainte de cel de-al doilea Război Mondial școlile de teologie făceau parte din Ministerul Învățământului. Instaurarea la putere a regimului ateist în România a adus după sine, în 1948, și reforma învățământului. Prin Legea pentru regimul general al cultelor din 4 august 1948 școlile teologice de toate gradele au fost scoase din cadrul învățământului public de stat. Astfel, biserica s-a văzut nevoită să-și organizeze singură un sistem propriu de învățământ [35]. Credem că pentru perioada respectivă scoaterea învățământului din universitate, cu alte cuvinte scoaterea învățământului teologic de sub influența învățământului secularizat și, în același timp secularizant și ateu, nu putea fi decât o acțiune benefică pentru Biserică. Un astfel de învățământ, cu institute și seminarii teologice așezate direct sub grija Bisericii, cu un cler pregătit în aceste școli, pătruns de spiritul misiunii și dedicat slujirii, a contribuit și el la rezistența împotriva dictaturii atee, diminuând efectele secularismului și ateismului. Cu prilejul decernării titlului de «doctor honoris causa» Patriarhului Justinian, rectorul de atunci al Institutului Teologic din București remarca: «În acțiunea generală de integrare a Bisericii în actualizarea vieții contemporane se încadrează și opera de restaurare spirituală și de promovare a teologiei românești, în primul rând prin reorganizarea învățământului teologic». Prin ctitoria acestei reorganizări, Prea Fericirea Sa a înțeles să aducă școlile teologice de orice grad sub directa îndrumare și supraveghere a Bisericii, a Sfântului Sinod, imprimând întregului învățământ teologic, pe lângă caracterul de însușire și sporirea cunoștințelor teologice-doctrinare, și aspectul practic, liturgic-pastoral și de orientare a învățăturii către viață, sau ceea ce însuși a denumit o «teologie a vieții». Spre o teologie întemeiată pe adevărul din Sfânta Scriptură și Tradiția patristică din care răzbat «lumini și orientări în contemporaneitate». A statornicit desfășurarea întregului proces de învățământ teologic în atmosfera de rugăciune, de trăire duhovnicească și de viață integrală a Bisericii promovând o teologie ortodoxă [36].

Patriarhul Justinian s-a îngrijit, pe de altă parte, și de continuarea pregătirii preoților. Așa se face că el este și inițiatorul «Cursurilor de îndrumare misionară și pastorală», prin care întregului cler al B.O.R. i s-a dat posibilitatea de a-și reîmprospăta cunoștințele teologice și de a deprinde noi metode și mijloace de pastorație. După anul 1990 aceste cursuri au continuat sub denumirea de «cursuri pastorale și de metodologie didactică», în conformitate cu noile cerințe de predare a religiei în școli. Aceste cursuri au fost absolvite până astăzi de peste 80 de serii [37].

---

35. Pr.. Asist. Dumitru Popescu, Învățământul teologic, în: B.O.R. 6/1973, p. 624 ș.u.; cf. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 37 ș.u.

36. Decernarea titlului de «doctor honoris causa», Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în: S.T. 3—4/1977, p. 310—311.

37 Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 39.

O altă formă de pregătire și informare teologică a clerului o reprezintă «Conferințele preoțești trimestriale» (după 1990 «Conferințele preoțești semestriale»). Aceste conferințe au urmărit și urmăresc în continuare perfecționarea preoților ca slujitori, predicatori și duhovnici, pregătirea lor pentru activitatea pastoral parohială ; o altă coordonată a acestor conferințe este aceea că se are în vedere dezbaterea și lămurirea problemelor de actualitate teologică și ecumenică ; problemele ridicate de valuruile de prozelitism sunt și ele dezbătute în cadrul acestor conferințe, căutându-se soluții viabile de stopare a fenomenului prozelitist.

3.6. Reorganizarea vieții monahale[38]. Se cunoaște de către toată lumea rolul mânăstirilor în viața spiritual-duhovnicească și culturală a Bisericii Ortodoxe Române, încât socotim că nu mai este nevoie să insistăm aici asupra acestui aspect. Pentru mulți, se pare, că aplecarea și grija Patriarhului Justinian, ca preot de mir, față de viața monahală și mânăstirile românești, a fost o mare mirare. «... Noi, călugării, nu ne-am explicat niciodată îndeajuns această aplecare. Nu vă imaginați cât a iubit mânăstirile ...»[39]. Aceste afirmații sunt susținute de transparența realizărilor în încercarea reușită de a da noi impulsuri monahismului românesc. «O mânăstire — afirma Patriarhul însuși — e ca o cetate zidită pe vârf de munte spre care privesc ochii călătorilor, de aceea și grija noastră se îndreaptă în primul rând spre mânăstiri, spre aceste lăcașuri, spre aceste cetăți de pe munții credinței noastre ; spre aceste faruri luminoase de pe marea acestei vieți când liniștită, când înfuriată, de pe marea credinței Bisericii Ortodoxe Române... Acest lucru trebuie să-l știți și, în același timp, trebuie să vă stăpânească permanent grija aceasta, ca cetatea de pe vârf de munte sau farul din mijlocul mării să fie mereu o lumină și nu un întuneric...»[40]. Aceasta înseamnă că Patriarhul era conștient de rolul monahismului în viața Bisericii și a societății. Pentru ca mânăstirile să devină vetre de lumină și de viață duhovnicească este nevoie, în orice timp, de un monahism luminat, în special, prin cultura teologică. De aceea și gândul Patriarhului «vreau un monahism luminat și nu ignorant», arată făgașul pe care dorea să orienteze viața monahală din România[41].

Reorganizarea vieții monahale se concretizează în prevederile Statutului Bisericii Ortodoxe Române din anul 1949 (art. 74—86), în Regulamentul pentru organizarea vieții monahale, din 1953, precum și dintr-un al doilea Regulament pentru organizarea și funcționarea mânăstirilor, din anul 1959[42]. Trebuie menționat că în anul 1959 puterea comunistă, prin aberantul decret nr. 410 a dat cea mai grea lovitură

---

38. Pentru detalii în ceea ce privește principiile care au stat la baza reorganizării monahismului și a modului cum înțelegea Patriarhul Justinian monahismul românesc a se vedea : Arhim. Irineu Crăciunaș, Purtarea de grijă față de Mânăstiri în ultimele două decenii, în : Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 215—225 ; Arhim. Timotei Seviciu, Reorganizarea vieții monahale, în B.O.R. 6/1973, p. 630—640.

39. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 11/1998, p. 1.

40. Apostolat social, IV, 99—100.

41. Apostolat social, III, p. 182.

42. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 11, 1998, p. 6.

monahismului românesc, prin care a depopulat, practic, mânăstirile românești. Acest lucru făcea parte dintr-un plan diabolic, pornit de dictatura comunistă, împotriva Bisericii ; se știe că arestările masive în rândul preoților începuseră cu un an înainte, în 1958. Cu toate acestea, afirmația că Patriarhul Justinian s-a preocupat intens de bunul mers al mânăstirilor, își găsește susținerea în realitatea că spre sfârșitul patriarhatului său, din punct de vedere statistic, viața monahală în România se prezenta astfel : la începutul anilor '70 ai sec. XX, în mânăstirile din Biserica Ortodoxă Română trăiau 2068 de viețuitori, dintre care 575 călugări și 1493 călugărițe locuind în 114 așezăminte monahale, adică 57 de mânăstiri (30 de monahi și 27 de monahii), 37 schituri și 20 metocuri [43].

Grija deosebită a Patriarhului Justinian față de zestrea monahală românească s-a făcut remarcată și printr-o serie de lucrări de conservare și restaurare de care s-au bucurat nenumărate mânăstiri. Lucrările au fost executate și cu sprijinul Direcției Monumentelor Istorice. Între mânăstirile mai importante, care s-au bucurat de această atenție, enumerăm : Antim, Plumbuita, Cernica, Căldărușani, Pasărea, Cheia, Zamfira, Ciorogârla, Țigănești, Ghighiu, Sinaia, Dealu, Viforâta (în Mitropolia Munteniei și Dobrogei) ; Neamț, Moldovița, Sucevița, Dragomirna, Slatina, Putna, Agapia, Văratec, Sihăstria (în Mitropolia Moldovei și Bucovinei) ; Tismana, Cozia, Hurezi, Strehaia, Cornet (în Mitropolia Olteniei) ; Sâmbăta de Sus, Rohia (în Mitropolia Ardealului) ; Hodoș-Bodrog, Săraca (în Mitropolia Banatului) [44]. Patriarhul Justinian este și ctitorul schitului Sfânta Maria de la Techirghiol și al schitului Dragoslavele [45].

3.7. Inițiatorul canonizării sfinților români. Un eveniment deosebit din istoria Bisericii Ortodoxe Române la constituit și canonizarea unor sfinți români și generalizarea cultului unor sfinți ale căror moaște se găsesc în țara noastră [46]. Trebuie precizat că problema canonizării unor sfinți români nu era; în anii 50 ai veacului nostru, un lucru nou. Discuții privind o posibilă canonizare se iviseră odată cu zorii veacului 20 [47]. În acest scop încă din 28 februarie 1950 pe temeiul unui referat prezentat de Mitropolitul Nicolae Bălan, Sfântul Sinod a hotărât să întocmească toate lucrările necesare canonizării solemne a unor sfinți români, rânduielile tipiconale și slujbele respective, precum și înscrierea lor în calendarul Bisericii noastre. Canonizarea solemnă a avut loc în

---

43. Romanian Orthodox Church News, 1/1972, p. 19 ; cf. Arhim. Timotei Seviciu, Reorganizarea vieții monahale, în : B.O.R. 6/1973, p. 631.

44. M. Păcurariu, op. cit., vol. 3, p. 489 ; cf. Arhim. Timotei Seviciu, op. cit., p. 637 ; cf. Arhim. Irineu Crăciunaș, op. cit., p. 221—222.

45. Apostolat social, IV, p. 382 și 385.

46. Pentru canonizarea unor sfinți români vezi Pr. Prof. Liviu Stan, Canonizarea Sfinților Români, în : Douăzeci de ani din viața B.O.R., p. 189—199 ; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 3, București, 1981, p. 478 ; Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 52—56.

47. Vezi C. Erbiceanu, Modul consacrării sfinților în Biserica Ortodoxă, în : B.O.R. 1901—1902, p. 527 ș.u. ; N. Popescu—Prahova, Canonizarea în Biserica Ortodoxă, în : Candela / 1942 ; cf. Pr. Prof. Liviu Stan, Canonizarea, p. 189.

zilele de 10—23 octombrie 1955, cu prilejul aniversării a 70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, după cum urmează : Sfinții Ierarhi Iosif cel Nou de la Partoș (15 septembrie) și Calinic de la Cernica (11 aprilie) ; a Sfinților Ierarhi și Mărturisitori Ilie Iorest și Sava Brancovici (24 aprilie) și Sfinții Cuvioși și Mărturisitori Visarion, Sofronie de la Cioara și Sfântul Mucenic Oprea (21 octombrie).

Tot la acea dată a fost generalizat cultul unor sfinți cu moaște, la noi în țară, în toată Biserica Românească : Sfânta Muceniță Filofteia, Cuviosul Nicodim cel Sfințit, Sfântul Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, Cuviosul Grigorie Decapolitul, Cuvioasa Parascheva și Cuviosul Dimitrie cel Nou din Basarabi. Lucrarea de canonizare și cinstire a sfinților pe care i-a dat neamul românesc începută de Patriarhul Justinian a fost continuată, de data aceasta în libertate, de către actualul Patriarh. Prin aceasta Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, nu face decât să continue și să desăvârșească opera înaintașului său, căruia — cum am mai spus — i-a fost apropiat colaborator. Așa se face că Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, în ședința din 20 iunie 1992, canonizarea următorilor sfinți români și generalizarea cultului lor în toată țara : Sfântul Cuvios Ioan de la Prislop (13 septembrie), Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul (27 septembrie), Sfinții Preoți Mărturisitori Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel (21 octombrie), Sfântul Cuvios Antonie de la Iezeru-Vâlcea (23 noiembrie), Sfântul Cuvios Daniil Sihastru (18 decembrie), Sfântul Cuvios Gherman din Dobrogea (29 februarie), Sfântul Ierarh Ghelasie de la Râmeț (30 iunie), Sfântul Ierarh Leontie de la Rădăuți (1 iulie), Dreptcredinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt (2 iulie), Sfântul Cuvios Ioan Iacob Hozevitul (5 august), Sfânta Cuvioasa Teodora de la Sihla (7 august) și Sfinții Martiri Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii, Constantin, Ștefan, Radu, Matei, și Sfetnicul Ianache (16 august)[48].

3.7. Instituții anexe ale Bisericii Ortodoxe Române. Pentru toate înfăptuirile arătate mai sus era nevoie de bani. Patriarhul Justinian a găsit, la venirea sa în scaunul patriarhal, o Biserică săracă, devastată de război. Fiind un om practic, s-a luptat să asigure Bisericii o bază materială. Pentru aceasta a înființat o serie de instituții care să vină în sprijinul Bisericii, precum : Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă ; Fondul de Asigurare a Bunurilor Bisericii Ortodoxe Române ; Casa de Ajutor Reciproc a Clerului Bisericii Ortodoxe Române ; Fondul Central Misionar.

O atenție deosebită trebuie acordată activității editoriale din cadrul Institutului Biblic. Astfel, pe linia organizării misionare și materiale, Patriarhul Justinian a reorganizat Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. Tipografia și-a mărit capacitatea și a început tipărirea cărților de cult, de ritual, dar și a manualelor pentru Seminariile și Institutele Teologice. Patriarhul a intuit nevoia îndrep-

---

48. În aceeași ședință a Sfântului Sinod s-a hotărât și generalizarea cultului sfinților români canonizați în anul 1950 ; v. Pr. Prof. Ene Branișteе, Liturgica generală, București, 1993, p. 235—241 ; cf. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 54.

tării limbii, a aducerii la zi a cărților de cult, și pentru aceasta a apelat la unii din cei mai buni cunoscători ai limbii române. Dintre aceștia amintim pe Tit Simedrea (pe atunci Mitropolit pensionar), profesorul Iustin Moisescu, profesorul Gheorghe Moisescu, prof. Tudor Popescu, Popa Nae și Valeriu Anania[49]. Activitatea editorială a Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă este, după anul 1948, atât de complexă și bogată, încât suntem nevoiți să amintim aici numai câteva dintre lucrările cele mai importante, care au apărut în perioada de arhipăstorire a Patriarhului Justinian (pentru detalii vezi : M. Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 3, p. 483 ș.u.). În primul rând se cuvine să amintim aici cele 12 volume de studii, predici și cuvântări ocazionale ale Patriarhului Justinian, tipărite sub titlul «Apostolat Social» (București, 1948—1976). În anul 1968 apărea o nouă ediție a Bibliei, în 200 de mii de exemplare, pentru ca în anul 1975 să apară și a doua ediție în timpul Patriarhului Justinian. Patriarhul a diortosit cu mâna lui vechea Cazanie, care a cunoscut în timpul său două ediții : 1960 și 1973. Au fost reeditate, tot acum, aproape toate cărțile de cult, precum și o serie întreagă de manuale pentru Seminariile și Institutele Teologice.

4. PROMOTORUL ECUMENISMULUI LOCAL ȘI INTERNAȚIONAL

Activitatea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române în perioada patriarhatului lui Justinian a fost una fructuoasă și bogată și necesită un studiu mai aprofundat[50]. Aici însă ne vom limita la indicarea câtorva repere din bogata activitate în domeniul ecumenismului în vremea aceasta. Putem afirma că Patriarhul Justinian s-a preocupat, în mod constant, de statornicirea bunelor relații între cultele din țara noastră și a contribuit decisiv la asigurarea climatului de respect reciproc și înțelegere între acestea. Sigur că nu trebuie trecut sub tăcere faptul că în această perioadă se observă o încercare, din partea statului, de instrumentalizare a acțiunii ecumeniste, dar această realitate nu a putut prejudicia întru totul strădaniile ecumeniste depuse de Bisericile participante la această mișcare.

Patriarhul Justinian este, de altfel, inițiatorul «ecumenismului local» sau «ecumenismului practic» în România. Ecumenismul intern s-a concretizat în special în două direcții : 1. În primul rând, prin «Consfătuiri ale cultelor din țară» (începând cu anii 1949) ; 2. În al doilea

---

49. Î.P.S. Bartolomeu, Amintiri, în : Renașterea 10/1998, p. 7.

50. Pentru activitatea ecumenică în această perioadă vezi : Prof. N. Chițescu, Relațiile interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Române, în : Ortodoxia 2/1968, p. 195—208 ; Pr. prof. D. Stăniloae, Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile Vechi Orientale, cu Biserica Romano-Catolică și cu Protestantismul, în : Ortodoxia 2/1968, p. 209—224 ; Pr. Isidor Todoran, Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Anglicană și cu Biserica Veche-Catolică, în : Ortodoxia 2/1968, p. 225—234 ; Pr. I. G. Coman, Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile ecumenice, în : Ortodoxia 2/1968, p. 135—250 ; Prof. Constantin C. Pavel, Colaborarea între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte din țară, în : Ortodoxia 2/1968, p. 265—275.

rând, prin «Întruniri și Conferințe interconfesionale» (începând cu anul 1964) [51].

Pe planul relațiilor ecumenice externe, Biserica Ortodoxă Română s-a aflat în relații frățești cu toate Bisericile Ortodoxe, cu Bisericile Ortodoxe Orientale, cu Biserica Romano-Catolică și cu celelalte Biserici creștine din lume. Trebuie remarcat aici că datorită conjuncturii politice de atunci Biserica Ortodoxă Română nu a putut participa la Adunarea Ecumenică de la Amsterdam în anul 1948, când a luat ființă Consiliul Ecumenic al Bisericilor [52]. După această dată, Biserica noastră a fost reprezentată la o serie de acțiuni ecumenice de anvergură : în anul 1959 este membru fondator a «Conferinței Bisericilor Europene» (încă înainte de a intra în Consiliul Ecumenic al Bisericilor) ; în anul 1961 în «Consiliul Ecumenic al Bisericilor», alături de alte Biserici Ortodoxe surori ; tot aici ar trebui amintite și o serie de relații ecumenice, pe care Biserica Ortodoxă Română le-a întreținut cu Bisericile și organizațiile protestante locale sau mondiale, precum : Alianța Reformată Mondială, Federația Mondială Luterană, Biserica Evanghelică Luterană din Germania (pe atunci R. F. Germania) ; Biserica Evanghelică Luterană din Danemarca, Biserica Luterană din Suedia, Federația Protestantă din Franța etc. [53].

5. CONCLUZII

Numai cine ignoră, cu bunăștiință, conjunctura istorică și constelația politică a anilor în care a activat Justinian Marina ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, nu va înțelege anumite măsuri pe care Patriarhul Justinian a trebuit să le întreprindă și va continua să micșoreze, să calomnieze și să denigreze personalitatea celui care a salvat și a condus corabia Bisericii în vremuri atât de zbuciumate și învolburate. Aceia ar trebui numai să privească și să constate ce se întâmpla în jurul României în acei ani (de ex. în Rusia, unde bisericile și mânăstirile erau închise, transformate în grajduri, depozite, restaurante sau locuințe ; în Albania, unde religia era pur și simplu interzisă, statul declarându-se ateu sau în Germania de est, unde propaganda comunist-ateistă a făcut ravagii în sufletele oamenilor și unde numai un procent de 30 % din populație se mai declară astăzi religioasă și doar 3 % dintre creștini mai sunt activi, participând la viața Bisericii), pentru ca să

---

51. Pentru conferințele teologice interconfesionale vezi : Pr. Prof. D. Radu, Privire de ansamblu asupra conferințelor teologice interconfesionale din România, în: S.T. 31/1979, p. 647—712 ; idem, Evaluarea rezultatelor și perspectivelor activității ecumenice a cultelor, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la prima Conferință teologică interconfesională, în : S.T. 40 1988, p. 76—89. Pentru o privire critică, din exteriorul conferințelor vezi : Olivier Gillet, Religion et Nationalisme. L'idéologie de l'Eglise Orthodoxe Roumaine sous le régime communiste, Editions de l'Université de Bruxelles, 1987, 189 pagini (noi înșine am aflat de curând de existența acestei cărți, care până în momentul de față ne-a rămas încă inaccesibilă).

52. De altfel Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă la Amsterdam indirect, prin prezența unei delegații a Episcopiei Ortodoxe Române din America, compuse din doi preoți : Ioan Trutia, vicar eparhial și Vasile Hațeganu, conducător al sectorului «Relații externe» al eparhiei.

53. M. Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 3, p. 508 ; cf. Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă, p. 62 ș.u.

înțeleagă că patriarhul Justinian a fost providențial pentru Biserica strămoșească.

El a știut să construiască o strategie pe termen lung pentru Biserică, a vrut ca preoții săi să slujească Sf. Liturghie în Biserică, și nu să fie închiși în temnițele comuniste (dacă nu a reușit în totalitate înseamnă că uneori puterea comunistă s-a dovedit mai puternică decât râvna sa de a-și salva preoții și Biserica), a vrut ca bisericile să fie mereu deschise unor suflete și așa chinuite de propaganda atee a comuniștilor.

Este apoi îndeobște cunoscut că realizările artistice oglindesc epoca respectivă, așa că putem afirma fără a greși că realizările Patriarhului Justinian în domeniul artei religioase îl arată nu numai ca fiind un gospodar desăvârșit, ci și ca pe un Patriarh cu bun gust și cu un deosebit simț artistic. Mărturie stau în acest sens restaurările din Palatul Patriarhal, Biserica Radu-Vodă, Mânăstirile Dealu, Ghighiu, Antim, Dragoslavele, Țigănești etc.

Vom încheia aceste rânduri cu un citat din cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, rostită cu ocazia omagierii Patriarhului Justinian la 50 de ani de la întronizare, cuvinte care sintetizează cel mai elocvent personalitatea celui ce timp de aproape 30 de ani a fost Patriarhul și «Părintele» (cum îi plăcea să se intituleze ; Patriarhul Justinian este primul Patriarh care își ia în titulatura sa și pe aceea de Părinte) tuturor românilor ortodocși : «Stăpânit de credința în Dumnezeu, de acea forță interioară, a sufletului său de slujitor al Sfântului Altar, Patriarhul Justinian Marina s-a împotrivit unei dictaturi necruțătoare și a biruit piedici de tot felul pentru ca viața credincioșilor, a tineretului, a mânăstirilor noastre ortodoxe să se desfășoare cu multă roadă duhovnicească, pe care noi o vom pomeni mereu, secol după secol, ca pe o minune dumnezeiască. Cu astfel de gânduri comemorăm și omagiem lucrarea și vredniciile acestui mare părinte al nostru, al tuturor fiilor neamului românesc» [54].

Pr. Lector CONSTANTIN PĂTULEANU

PATRIARHUL JUSTINIAN

Repere biografice

1901 februarie 22 — Vedea lumina zilei fiul de țăran Ioan Marina în comuna Cermegești, satul Suteşti (Vâlcea).

1915—1923 Seminarul «Sf . Nicolae» din Rm.-Vâlcea.

1923 Învățător în satul Olteanca-Vâlcea.

1924 Transferat învățător în com. Băbeni-Vâlcea.

1924 octombrie 14. Hirotonit preot pe seama parohiei din Băbeni-Vâlcea.

1925—1929 Facultatea de Teologie din București.

1932 Detașat ca preot slujitor la Catedrala episcopală din Râmnicu-Vâlcea. (Văduv, prin decesul soției).

1932 Director al Seminarului «Sf. Nicolae» din Rm.-Vâlcea.

---

54. *Apărătorul pilduitor al Bisericii,* Cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, rostită la slujba de pomenire a Patriarhului Justinian Marina cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întronizarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, p. 1 (manuscris).

1933 Transferat ca preot la biserica «Sf. Gheorghe» din Râmnic.

1945 aprilie 1. Vicar la Mitropolia Moldovei.

1945 august 11. Călugărit la Mânăstirea Cetățuia lângă Iași.

1945 august 12. Hirotonit arhiereu de Mitropolitul Irineu Mihălcescu și arhiereii Valerie Botoșeneanul și Antim Nica în Catedrala din Iași.

1947 noiembrie 19. Marele Colegiu Electoral Bisericesc îl alege ca Mitropolit al Moldovei.

1947 decembrie 22. Învestirea de către Regele Mihai I al României (ultimul act regal de acest fel al Regelui Mihai).

1947 decembrie 28. Înscăunarea ca mitropolit al Moldovei la Iași.

1948 februarie 27. Trecerea la cele veșnice a Patriarhului Nicodim Munteanu. Vlădica Justinian devenea locțiitor de patriarh.

1948 mai 24. Marele Colegiu Electoral Bisericesc îl alege Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al României.

1948 iunie 6. Întronizarea ca Patriarh al României în biserica Sf. Spiridon-Nou.

1948 Proclamarea Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române.

1948 august 4. Reorganizarea învățământului bisericesc. (Legea cultelor).

1948—1974 Editarea operei Apostolat Social.

1949 Cursuri de îndrumare pastorală.

1950 Noul Testament.

1957 Psaltirea.

1960 Tâlcuirea Sfintelor Evanghelii și Cazaniile duminicilor de peste an.

1968 Biblia.

1972 Noul Testament cu Psaltirea.

1972 Mica Biblie.

1975 Biblia.

1977 martie 26. Trecerea la cele veșnice a Patriarhului Justinian.

ACTIVITATEA OMILETICĂ, CATEHETICĂ ȘI PEDAGOGICĂ A PR. PROF. DR. MIHAIL BULACU

La 100 de ani de la naștere

Repere biografice. În ziua de 12 martie 1998 s-au împlinit 100 de ani de la nașterea unuia din cei mai reprezentativi ostenitori în câmpul Omileticii, Cateheticii și Pedagogiei românești, părintele profesor Mihail Bulacu. Propriu-zis, părintele Bulacu este cel mai prolific autor român de studii în domeniu, în special pe plan catehetic. Ca un modest semn de recunoștință pentru bogata operă lăsată în spațiul teologiei practice, rezultat al unei dăruiri exemplare, întreprindem demersul de față, cu precizarea că nu intenționăm o prezentare exhaustivă a cărților și studiilor P. C. Sale, fapt de altfel imposibil în limitele unui studiu omagial, ci evidențierea câtorva din cele care i-au rezervat un loc de onoare în galeria slujitorilor cuvântului în Biserica Ortodoxă Română. Este de mirare că, în ciuda activității prodigioase, s-a scris foarte puțin despre P. C. Sa, iar ceea ce s-a scris se referă strict la câteva date biografice, prezentându-se lapidar și o listă a lucrărilor mai importante, fără nici o evaluare sau comentariu[1]. Până la elaborarea unui amplu

1. Pr. prof. D. Radu, *Pr. prof. dr. Mihail Bulacu*, «Studii Teologice», 1—2/1982, p. 51—52 (un scurt medalion publicat, alături de al celorlalte cadre didactice, cu prilejul sărbătoririi centenarului Facultății de Teologie din București); *Necrolog.*

studiu dedicat vieții și activității personalității distinsului preot și profesor, la nivelul unei teze de licență și chiar de doctorat, socotim un gest de atenție elementară să nu trecem sub tăcere sorocul centenarului nașterii. Aceasta cu atât mai mult cu cât scrierile P. C. Sale sunt într-o mare măsură actuale, mai ales sub aspectul valorificării scrierilor patristice și cu privire la unele din metodele de revigorare a procesului de predare a religiei în școli, așa cum vom vedea mai departe. În intenția de a zăbovi mai mult asupra scrierilor, ne vom limita doar la datele cele mai importante din punct de vedere biografic.

Părintele Mihail Bulacu s-a născut în ziua de 12 martie 1898, în com. Lăpușata, jud. Vâlcea, din părinți agricultori. La îndemnul mamei sale va urma Seminarul Teologic «Sf. Nicolae» din Rm. Vâlcea, pe care îl absolvă în anul 1919. Între anii 1919—1923 urmează cursurile Facultății de Teologie din București, obținând licența în anul 1924. Va urma apoi, timp de doi ani, cursurile Facultăților de Litere, Teologie Catolică și Protestantă ale Universității din Strasbourg, de unde va veni în țară cu cinci certificate [2]. Tot pe linia diplomelor, trebuie să facem completarea că în 6 mai 1912 (așadar, la 15 ani !), va primi *Diploma Societății științifice-literare «Tinerimea română» din București,* cu decernarea premiului I, pentru concursul la Religie, la 1 aprilie 1918 — certificatul de *Absolvent al Școalei militare de Infanterie,* din Botoșani, unde a venit ca voluntar, eliberându-se cu gradul de Sublocotenent, iar în 1925 diploma de *Absolvent al Seminarului pedagogic universitar din București «Titu Maiorescu»*, specialitatea Religie [3].

În iunie 1928 va susține la Facultatea de Teologie din București teza de doctorat cu subiectul *Școala Catehetică patristică, ca bază de orientare pentru actuala școală catehetică. Studiul introductiv în Catehetica ortodoxă,* la specialitatea Catehetică [4]. Din anul 1926 își va începe activitatea la catedră, de care nu se va despărți, cu mici întreruperi, decât în anul 1952, după cum urmează : la Catedra de Teologie practică de la Academia teologică din Oradea (1926—1929) ; profesor de Religie la Seminarul Pedagogic Universitar din București (1930—1938 și 1942—1944) ; docent la Facultatea de Teologie din București, pentru Catehetică și Omiletică (1936—1938) ; conferențiar la aceleași

---

semnat «*Asistent*», în «Glasul Bisericii», 5—6 1985, p. 407, mai mult «cronică» decât anecrolog», prin care se anunța trecerea în veșnicie, cu extrem de puțien date biografice și bibliografice (probabil și datorită «indicațiilor» *Departamentului Cultelor*», care nu agrea publicarea materialelor mai bogate) ; Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Dicționadul Teologilor Români*, București, 1996, p. 66—67. Însă cel mai mare spr jjin în studierea activității didactice și publicistice ne-a oferit autorul însuși, prin broșura *Memoriu de titluri și lucrări*, Tipografia Curții Regale F. GÖBL, București, 1914, 55 p.

2. 1. *Certificat d'Etudes Françaises Modernes* ; 2. *Certificat de la Faculté de Théologie protestante* (3 diplome, semnate de profesori diferiț) ; 3. *Certificat de la Faculté de Théologie catholique* (vezi *Memoriu de titluri și lucrări...*, p. 3—4). La Strasbourg l-a avut coleg pe Haralambie Rovența, viitor preot și profesor de studii biblice. Informația o deținem de la fiica Părintelui Rovența, d-na Viorica Iacob *(soția regretatului academician Ca us Iacob)*, căreia îi suntem recunoscători pe această cale pentru sprijinul acordat în completarea datelor biografice ale Părinetlui Bluacu.

3. *Ibidem*, p. 3.

4. Tipărită la Oradea, 1928, 198 p.

discipline (1938—1940 ; 1942—1946) ; profesor agregat de Catehetică (1946—1948) ; profesor titular de Catehetică și Pedagogie religioasă la Institutul Teologic din București (1948—1952). Din anul 1952, fiind pus în situația de a alege între catedră și parohie, a optat pentru parohie, Sf. Elefterie, la care slujea din anul 1929, mai ales că sub păstoria sa a început, în 1935, construcția noii biserici, monumentală sub aspect arhitectural, terminată abia în 1971, când este târnosită de Patriarhul Justinian. În paralel cu activitatea didactică și pastorală, părintele Bulacu a îndeplinit și diferite munci administrative : director al Cancelariei Episcopiei Râmnicului (1923—1924) ; consilier cultural la Episcopia Oradiei (1928—1929) ; consilier cultural la Arhiepiscopia Bucureștilor (1933—1939). Pentru meritele deosebite pe plan bisericesc, civil și militar, a primit următoarele distincții (în ordine cronologică) : *Crucea comemorativă* a războiului pentru reîntregirea Neamului (1916—1918) ; dreptul și binecuvântarea de a purta «brâu roșu», dat de Sf. Episcopie a Oradiei (1927) ; *Crucea patriarhală* (1935) ; *Virtutea cercetășească de argint,* ca duhovnic cercetășesc pentru activitate deosebită (1937) ; *Coroana României,* cu gradul de cavaler, prin Decretul Regal nr. 57/8 iunie 1932 ; *Meritul cultural,* cu gradul de cavaler, cl. a II-a, prin Decretul Regal nr. 2471/1943 [5].

Se cuvin, de asemenea, câteva mențiuni legate de activitatea culturală (distinctă de cărțile tipărite și de munca didactică și pastorală) : Conferințe la Ateneul Român (de exemplu : *Gh. Lazăr și Catehismul ortodox* — 1941 ; *Mihail Eminescu și credința strămoșească* — 1941 ; *Naționalismul creștin în operele lui George Coșbuc* — 1943 etc) ; colaborări la Radio ; oficiul educației tineretului *(cursuri de vară organizate de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor* — Rm. Vâlcea, în 1943) ; Universitatea populară «Nicolae Iorga» din Vălenii de Munte *(conferințe ca : Gh. Lazăr ca educator* — 1939 ; *Unitatea sufletului românesc prin Ortodoxie* — 1943 etc.) ; Înainte de a încheia medalionul biografic, amintim faptul că părintele a fost căsătorit cu Cornelia, fiica preotului Marin Rădoi, din comuna notală, având împreună trei fete : Angelica († 1989), Veronica (stabilită la Craiova) și Rozalia (stabilită în Suedia). A trecut la cele veșnice în 24 mai 1985, în ziua Înălțării Domnului, fiind înmormântat lângă ctitoria sa, Biserica Sf. Elefterie, în partea de miazăzi.

Opera omiletică. Dintre lucrările omiletice considerăm că cele mai reprezentative sunt următoarele : *Omila exegetică biblică. Studiu omiletic* [6], *Școala exegetică biblică din Antiohia. Studiu omiletic* [7], *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc* [8], *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom* [9], *Omilia hrisostomică în Ortodoxia românească* [10], *Cuvântul lui Dumnezeu și omilia ortodoxă a Sfinților Părinți* [11], *Omilia*

---

5. *Memoriu de titluri și lucrări...,* p. 55.
6. Oradea, 1928, 198 p.
7. București, 1931, 100 p.
8. Vol. I, București, 1944, 295 p.
9. București, 1946, 47 p.
10. În «Glasul Bisericii», an. XXXIV, 1975, nr. 5—6, p. 523—540.
11. În «Glasul Bisericii», an. XXXV, 1976, nr. 5—6, p. 523—538.

ortodoxă și Omiletica ortodoxă [12], *Însemnătatea și actualitatea interpretării ortodoxe-omiletice a Sfintei Scripturi* [13].

Întrucât ultimele patru lucrări se găsesc în reviste teologice, ușor de consultat, nu ne oprim asupra lor. Mai util socotim a fi să ne oprim la două din cărțile tipărite, mai greu accesibile cititorilor, însă ilustrative, credem, pentru osteneala omiletică a părintelui autor : *Cuvinte din Evanghelie* și *Omilia despre predică a sf. Ioan Hrisostom.*

1. Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc conține 45 predici, selectate de autor dintr-un număr mult mai mare, dintre care cele mai multe au fost rostite «*cu prilejul invitațiunilor primite de a predica duminica dimineața la societatea de Radiodifuziune la ora predicii*», după cum însuși mărturisește [14]. Volumul este structurat pe opt capitole, fiecare purtând un nume generic : I. *Evanghelia ;* II. *Renașterea spirituală ;* III. *Nașterea Domnului ;* IV. *Domnul Hristos și copiii ;* V. *Domnul Hristos și tinerii ;* VI. *Drumul crucii ;* VII. *Învierea Domnului ;* VIII. *Sfințirea sufletului omenesc.* La fiecare din aceste capitole sunt inserate aprox. 5—6 predici de dimensiuni mijlocii, permițând a fi rostie în aprox. 15 minute. Enunțurile capitolelor menționate mai sus sugerează și temele abordate de autor. Pentru ilustrare anexăm la finele studiului două din aceste predici, care ni se par cele mai reprezentative pentru modul de gândire, redactare și prezentare omiletică [15].

2. Omilia despre predică a Sf. Ioan Hrisostom este celebra cuvântare rostită de marele predicator în Antiohia, într-unul din anii din perioada 386—397, în care a slujit ca preot aici, într-o vreme când episcopul Flavian, care-l hirotonise preot, era plecat din localitate [16]. Ce se întâmplase, de fapt. Cu o zi înainte, Sf. Ioan rostise un panegiric pentru Sfinții Macabei, prilej cu care a fost aspru în cuvinte față de creștinii care nu sunt vrednici de numele pe care îl poartă. Impresionați de cuvintele aspre, antiohienii i-au mărturisit descurajarea lor sufletească. Sesizând că a fost, totuși, prea aspru cu ei, a doua zi a rostit celebra cuvântare, cunoscută în istoria predicii universale sub numele de «Ομιλια περι της χηρυξεως» [17]. Încă de la începutul acestei cuvântări, Sfântul Ioan Hrisostom recunoaște că asprimea nu trebuie să prevaleze niciodată în limbajul omiletic : «*Socot că v-am mustrat destul în pre-*

---

12. În «Studii Teologice», an. XXIX, 1977, nr. 9—10, p. 621—635.
13. În «Glasul Bisericii», an. XXXVIII, 1979, nr. 9—10, p. 966—982.
14. Vezi *Prefața* volumului, p. 3. Iar în lucrarea *Memoriu de titluri și lucrări*, București, 1944, face următoarea precizare : «*Predici de 15 minute, în fața microfonului, la societatea română de radiodifuziune...*», p. 48.
15. Predică despre «*Sfinții îngeri*», p. 244—248 și despre «*Catiheții de odinioară și colindele religioase*», p. 118—121.
16. Amintim că Sf. Ioan Hrisostom a fost hirotonit preot în Antiohia în anul 386, slujind în această calitate pînă în 26 febr. 398, când a fost hirotonit arhiereu, pentru scaunul de patriarh al Constantinopolului. Vezi Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Manual pentru Institutele Teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1956, p. 200.
17. Migne, P.G., Tom. L, col. 653—662. Vezi și trad. franceză a acesteia la J. Bareille, *Oeuvres complètes de Saint Jean Chrysostome*, Tom. IV, Paris, 1866, col. 405—419. În limba română omilia a fost tradusă abia în anul 1978, de Părintele D. Fecioru, traducere tipărită în rev. «Mitropolia Ardealului», an. XXIII (1978), nr. 1—3, p. 58—66.

dica de mai înainte și că v-am făcut adâncă rană ; Trebuie, dar, neapărat să v-o tămăduiesc azi și să vă dau leacuri mai ușoare. Cel mai bun mijloc de vindecare nu-i numai tăierea părții bolnave, ci și oblojirea rănilor ; iar cea mai minunată lege de predicare nu-i numai mustrarea, ci și sfatul și mângâierea. Așa a poruncit și Pavel : «Mustră, ceartă, mângâie» (II Tim. 4, 2). *Dacă-i mângâi mereu pe ascultători îi faci trândavi ; dacă-i certi numai, îi faci îndărătnici, că, neputând îndura povara unor continui mustrări, te părăsesc îndată. De aceea trebuie ca felul predicării să fie variat...»* [18]. După această introducere, Sf. Ioan Hrisostom vorbește în special despre anumite greșeli omenești, deodată cu modul de îndreptare, evidențiind binefacerile pocăinței, ilustrate cu exemple din Evanghelii și scrierile sf. Ap. Pavel. Tematica omiliei este sugerată și de titlul mai dezvoltat dat cuvântării în colecția *Migne*, tradus întocmai de Părintele D. Fecioru : *Primejdios lucru și pentru predicator și pentru ascultători este ca predicatorul să predice pe placul ascultătorilor. Folositor lucru și semn de foarte mare dreptate este să-ți osândești propriile păcate* [19].

Părintele Mihail Bulacu purcede la analizarea acestei omilii după o scurtă introducere, în care oferă câteva lămuriri extrem de binevenite, atât pentru studiul Omileticii, în general, cât și pentru omilia prezentată, în special. Remarcăm dintru început modul științific de abordare al părintelui autor. În analizarea omilei recurge adesea la textul original, din care reproduce fragmentele corespunzătoare cu ideile evidențiate. Dexteritatea utilizării textului clasic ni-l prezintă pe părintele Bulacu un bun cunoscător al limbii grecești. Și nu numai : notele bibliografice, cu citate din autori reprezentativi de limbă latină, germană și franceză, atestă o bună stăpânire și a acestora. În ansamblu și în detalii, lucrarea este o mostră de erudiție și prestație academică. Ostenitorii de azi din câmpul omiletic (și nu numai) pot lua și azi exemplu de la aceastăă modalitate elevată de lucru. Acrivia științifică este confirmată, de fapt, de cele 130 de note bibliografice, în care întâlnim nume consacrate în domeniu ca : Cicero, Fer. Augustin, Lactanțiu, Villemain, Longhaye, Probst, Krieg, Ackermann, Vinet, Puech, Hülster, Bossuet, Fénélon, Bourdaloue, Trembelas etc., alături de nume sonore ale ortodoxiei românești, ca Melchisedec Ștefănescu, Vasile Ispir, Petre Vintilescu etc. Parcurgând sistematic omilia despre predică, părintele Bulacu emite următoarea concluzie : *«De aici se poate vedea că un predicator trebuie să fie nu numai un bun dogmatist, un bun moralist, un bun tălmăcitor al Sfintei Scripturi, dar și un bun misionar, un bun catehet, un bun pedagog, pe toate îmbinându-le în mod fericit, pentru a-și împlini cu adevărat misiunea sa. Aceste adevăruri, privitoare la personalitatea de predicator a Sf. Ioan Hrisostom, le confirmă și istoria predicii. Iar prin omilia despre predică, sau vorbirea bisericească în genere, nu a făcut apologia predicii, ci a expus principiile călăuzitoare ale predicatorului, pe care le are în vedere, atât în omilie, cât și în celelalte genuri ale predicii, fie predica festivă, fie predica*

18. Trad. Pr. D. Fecioru, *Ibidem*, p. 58.
19. *Ibidem*.

propriu-zisă, fie pareneză, fie panegiricul...» [20]. După analizarea propri-zisă a omiliei hrisostomice în cauză, părintele Bulacu desprinde și câteva concluzii generale, pe care le coroborează cu situația predicii de la noi, concluzii care, în ciuda jumătății de secol care a trecut de la elaborarea studiului, sunt în mare măsură actuale. Reproducem câteva :

— *Omiletica ortodoxă trebuie să constituie un studiu adânc, sprijinit pe cele mai temeinice opere omiletice ortodoxe, în care primează omiliile celor mai mari predicatori ortodocși, în frunte cu Sf. Ioan Hrisostom* [21] ;

— *Omiletica este în legătură cu toate disciplinele teologice, își trage materialul necesar dintr'însele și le valorifică practic... (ea) este o disciplină aparte în cadrul învățământului, prin care se împlinește suprema dorință a Domnului Hristos : «Drept aceea mergând, faceți uceniți (μαθητευσατε) toate națiunile... învățându-le (διδασκοντες) să păzească toate câte am poruncit vouă»* (Matei XXVIII, 19—20). *De aici se vede că Omiletica are menirea de a ne oferi nu numai rânduielile logice și retorice ale cuvântării bisericești, ci partea centrală și fundamentală rămâne pregătirea temeinică pentru propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu...* [22] ;

— *Omilia ortodoxă este predica de viitor pentru amvonul Bisericii ortodoxe, precum a fost și în veacul de aur al elocinței creștine, fie că ar fi omilia analitică, fie că ar fi omilia sintetică. Motivele acestei afirmațiuni sunt atât de ordin biblic, cât și de ordin patristic tradițional, pe lângă care se adaugă nu numai râvna sufletului creștinesc și românesc pentru explicarea populară a Sf. Scripturi, verificată prin faima «Evangheliei cu învățătură» de altădată, dar și primejdia propagandei sectare* [23].

— *Omiletica este o știință de teologie practică de mare actualitate, iar omilia ortodoxă este nu numai predica ortodoxă clasică a trecutului, ci predica de mare importanță pentru viitorul amvonului* [24].

Opera catehetică și pedagogică. Vorbim împreună de aceste două discipline pentru că domeniul este comun. Desigur, avem în vedere pedagogia creștină, pe care părintele Bulacu a onorat-o în mod exemplar. În ordine cronologică, principalele scrieri catehetico-pedagogice sunt următoarele : *Școala catehetică patristică, ca bază de orientare pentru actuala școală catehetică. Studiu introductiv în catehetica ortodoxă (Teză de doctorat)* [25] ; *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos a lui Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului. Studiu Catehetic* [26] ;

---

20. Pr. M. Bulacu, *Omilia despre predică...*, p. 35.
21. *Ibidem*, p. 39.
22. *Ibidem*, p. 40—41.
23. *Ibidem*, p. 42.
24. *Ibidem*, p. 47.
25. Susținută la București, dar publicată la Oradea, 1928, 198 p.
26. Oradea, 1929, 28 p. (Un studiu catehetic asupra lucrării arhiepiscopului tesalonician, în fapt un catehism pe care părintele Bulacu îl analizează, utilizând citatele cele mai semnificative).

Îndrumarea tineretului către Hristos[27], *Pedagogia creștină ortodoxă*[28]; *Spiritul catehezei patristice în școala românească*[29]; *Noblețea educației după Sf. Ioan Hrisostom*[30]; *Conștiința creștină după Catehezele Sf. Ciril, Arhiepiscopul Ierusalimului. Studii de Catehetică*[31]; *Cateheza ortodoxă*[32]; *Principiile catehezei și personalitatea catehetului*[33]; *Probleme de pedagogie catehetică*[34]; *Liturghia catehumenilor și credincioșilor și cateheza în Biserica creștină primară a Ierusalimului*[35]. Tot pe linia ostenelilor catehetice trebuie să amintim și redactarea, între altele, a două din revistele de care s-a ocupat: «*Tinerimea creștină*», revistă de educație religios-morală pentru tineret (1931—1938), la care a lucrat împreună cu pr. prof. Haralambie Rovența; «*Duminica copiilor*», revistă de educație religios-morală (1934—1938), la care se adaugă, desigur, conferințele educative rostite la radio și în alte împrejurări.

Precum am procedat în cazul scrierilor cu caracter omiletic, și la acest capitol vom face referiri doar la unele scrieri catehetice, pe care le considerăm mai utile pentru studiul acestei discipline în zilele noastre:

1. *Studiul introductiv în catehetica ortodoxă*, teza sa de doctorat, reliefează faptul că școlile catehetice contemporane trebuie să utilizeze și să se îmbogățească din principiile fundamentale ale școlii catehetice patristice. Lucrarea face un istoric al școlilor catehetice și prezintă, totodată, catehumenatul, expunând și produsele literaturii catehetice patristice, începând cu Părinții Apostolici, continuând cu Apologeții și înfățișând operele reprezentative ale fiecărei școli în parte. Dintre toate capitolele lucrării, de mai mare actualitate mi se par cele care vorbesc despre «*Idealul educației*» și «*Personalitatea catehetului*». Idealul educației este prezentat în patru puncte: *formarea caracterelor creștine*[36], *cunoașterea lui Dumnezeu*[37], *încreștinarea inimii*[38] și *încreștinarea voinței*[39].

Cu privire la *personalitatea catehetului*, părintele Bulacu propune observarea următoarelor 5 repere: *îndeplinirea condițiilor canonice*,

---

27. București, 1934, 42 p. (Conferință ținută la congresul preoților misionari de la Chișinău, 1 nov. 1933).
28. București, 1935, 571 p.
29. București, 1937, 56 p.
30. București, 1940, 16 p. (extras din «Revista Generală a Învățământului»).
31. București, 1941, 367 p.
32. În «Glasul Bisericii», an. VIII, 1949, nr. 1—2, p. 33—48.
33. În «Studii Teologice», an. I, 1949, nr. 7—8, p. 535—540.
34. În «Studii Teologice», an. II, 1950, nr. 3—6, p. 236—261.
35. În «Ortodoxia», an. XXXII, 1980, nr. 4, p. 601—619.
36. «*Idealul școlii catehetice*, spune autorul, *este același cu al creștinismului: de a desăvârși sufletul omenesc potrivit celui mai desăvârșit model, Iisus Hristos*», p. 62.
37. Pe calea naturală și supranaturală (sau *absolută*), p. 71.
38. «*Pe calea iubirii...*», p. 79.
39. Merită a fi reținută definiția voinței dată de autor: «*Voința* (ἡ θέλησις) *este facultatea cu care Dumnezeu a înzestrat pe om, factorul determinant al vieții și păcatului, având în mod permanent pecetea liberului arbitru dată de Dumnezeu la creație*», p. 82.

pregătirea teologică, pregătirea filosofico-religioasă [40], *credința deplină* [41], *tactul pedagogic* [42], *ascendența morală creștină* (dând aici exemple din *Pedagogul* scris de Clement Alexandrinul).

2. *Îndrumarea tineretului către Hristos*, este de fapt o conferință pe care autorul a ținut-o la congresul preoților misionari de la Chișinău, lia 1 nov. 1933, în care accentul este pus pe organizarea învățământului religios în școală : «*Învățământul religios din școală trebuie organizat ținând seama de principiile fundamentale ale unei programe de religie creștină ortodoxă și anume de a fi : a. psihologică* [43]*; b. hristocentrică; c. ortodoxă*» [44].

Pledează, de asemenea, ca tineretul creștin să fie organizat prin Biserică, într-o asociație «a întregii Biserici», totodată să fie încurajate publicațiile trebuincioase educației [45].

Într-un capitol special, intitulat «*Pregătirea preotului ca pedagog creștin*», autorul arată imperativul intensificării, în cadrul Facultății de Teologie, a studiilor de filosofie creștină, psihologie religioasă, pedagogie creștină, «*așa cum știm că au Facultățile de Teologie romano-catolice și protestante de la universitățile din străinătate...*» [46].

3. *Pedagogia creștină ortodoxă* [47], lucrare complexă, unică în literatura ortodoxă românească, merită o atenție aparte în cadrul analizei noastre. Structurată în 9 capitole mari, fiecare din ele având cel puțin 3 subcapitole, împărțite la rândul lor în atâtea puncte câte autorul a găsit de cuviință pentru o expunere sistematică și științifică a materialului. Motivația alcătuirii acestei monumentale lucrări este mărturisită de autor în introducere. Mai întâi face următoarea constatare : *În vremea noastră, când educația creștină a tineretului în școla românească a devenit o adevărată problemă, toată lumea se întreabă care sunt lacunele educației actuale și care ar fi mijloacele ei de remediere... Avem un popor cu un suflet bun și distins în lumea popoarelor europene. Avem o Biserică cu cea mai curată doctrină creștină, păstrată*

---

40. Care să includă psihologia generală (religioasă, logica, pedagogia, etholog a sau știința caracterelor), didactica, metodica etc. În concluzie : «*Studiul comparativ al filosofiei și pedagogiei creștine față de filosofia antică și filosofia modernă sunt utile catehetului pentru a prinde superioritatea pedagogiei divine*», p. 175.

41. «*După cum lumina nu se aprinde decât din lumină, asemenea credința nu se poate aprinde decât tot de la suflete pline de credință*», *Ibidem.*

42. La acest punct, părintele Bulacu reproduce cuvintele Fer. Augustin : «*Ca și cloșca ce-și adăpostește cu drag sub pene puișorii ei cei mici și le vorbește fiecăruia cu glasul ei transformat, asemenea trebuie și catehetul să poată primi cu iubirea sufletului său pe toți ce-L înconjoară*». *De catehisandis rudibus*, P.L., XL, *Ibidem*, p. 176.

43. Prin programă «psihologică» autorul înțelege ca programa analitică să fie astfel concepută ca fiecare serie de cunoștințe religioase să corespundă necesității sufletești a elevului, totodată ca posibilitățile sale psihologice să le poată pătrunde și reține cu plăcere ; *Îndrumarea tineretului...*, p. 18.

44. *Ibidem.*

45. *Ibidem*, p. 35.

46. *Ibidem.* Constatăm aici similitudini cu unele cerințe privind *personalitatea* catehetului ; vezi *supra*, nota 40.

47. Tipografia Sem. Monahal Cernica, București, 1935, 571 p.

în toată curăția ei de la sfinții apostoli și până la noi. Avem o falangă de preoți tineri, energii proaspete, ieșite din școalele noastre teologice. Aproape că nu mai sunt locuri vacante, în posturile oficiale, ale misiunii noastre pastorale. Și totuși, masa cea mare a poporului nostru, în frunte cu tineretul, trăiește viața în afară de Biserică, chemat de alte preocupări. Bisericile noastre sunt de multe ori goale, cu tot fastul religios ce li se oferă. Iar viața zilnică se prezintă în afară de ritmul unei vieți creștine. Care să fie cauza?» [48]. Și tot P.C. Sa răspunde : «*Este tocmai lipsa de educație creștină a sufletului tânărului încă din școală, este lipsa de atașare sufletească către Biserică, prezentarea firească a unui suflet neformat creștinește. Cu alte cuvinte, elevii noștri au diplome de absolvirea cursurilor cu note bune la religie, dar sunt lipsiți de convingerea religioasă...*» [49].

Cât de actuale sunt aceste constatări pentru însăși vremea noastră ! De aceea, soluția propusă de părintele Bulacu, inclusiv demersul alcătuirii unui ghid pedagogic de factura celui pe care ni l-a oferit, actualizat desigur, reprezintă o cale și pentru situația în care ne găsim noi acum, la sfârșit de secol XX : «*Studierea cu atenție a pedagogiei creștine, ne înarmează sufletește, nu numai cu o tehnică a educației creștine, dar mai ales cu o convingere de forță dinamică de care dispunem ca preoți în rolul de pedagogi creștini și deci cu un entuziasm pastoral, descris așa de frumos de un Comenius, ori Pestalozzi, ce n-au uitat nici pe Fericitul Augustin, nici pe Sfântul Grigorie de Nazians și nici pe ceilalți pedagogi ai ortodoxismului patristic*» [50].

Întrucât exemplarele acestui manual de pedagogie, al cărui conținut este în mare măsură valabil și astăzi, sunt foarte rare [51], considerăm util să prezentăm enunțurile celor nouă capitole, totodată ale subcapitolelor care se interferează cu problematica pedagogică actuală : I. Creștinismul și pedagogia *(raportul dintre creștinism și educație, pedagogie și educație ; pedagogia creștină patristică ; pedagogia creștină ortodoxă în Bisericile ortodoxe naționale vecine)* ; II. Pedagogia creștină în școala românească *(Însemnătatea pedagogiei creștine pentru sufletul românesc ; perspectivele pedagogiei creștine în școala românească* etc.) ; III. Idealul pedagogiei creștine *(Educația creștină integrală ; formarea de caractere creștine)* ; IV. Realitatea psihologică românească *(Psihologia religioasă în cadrul pedagogiei creștine ; evoluția bio-psihică în cadrul psihologiei religioase ; individualitatea psihologică religioasă în pedagogia creștină ; fenomenul psihologic religios al convertirii creștine)* ; V. Naturalul și supranaturalul în pedagogia creștină *(Corelația supranaturalului cu naturalul... ; contribuția energiei psihologice religi-*

---

48. *Introducere*, p. XI.
49. *Ibidem*.
50. *Ibidem*, p. XIX.
51. De exemplu, la Biblioteca Facultății de Teologie din București lucrarea se găsește în fișier, dar lipsește din raft, fără a se ști unde este ; la Biblioteca Pedagogică (din str. Zalomit-Cișmigiu) nu figurează nici în fișier ; în schimb se găsește la Biblioteca Academiei Române (cota II 133817) și la Biblioteca Sfântului Sinod (cota II 3199) ; prin telefon am aflat că se găsește și la Biblioteca Facultății de Teologie din Sibiu.

oase în colaborare cu grația divină); VI. Biserica creștină ortodoxă, centrul pedagogiei creștine *(Biserica; cateheza ortodoxă; catehumenatul; catehetul)*; VII. Educația intelectuală creștină *(Religia în învățământ; partea formativă și informativă a învățământului religios; metoda de predare a învățământului religios)*; VIII. Educația religioasă *(Justificarea pedagogiei creștine; mijloacele de aplicare a educației religioase*; IX. Educația morală creștină *(Educația morală; voința în cadrul educației morale; virtutea creștină; acțiunea creștină).*

Volumul se încheie cu 5 pagini de concluzii finale, urmate de *Indice alfabetic de autori și nume proprii, Indice alfabetic de chestiuni* și o *Bibliografie* care însumează peste 200 de titluri, în limbile română, franceză, germană, greacă și latină.

Autorul evidențiază, de la un cap la altul al lucrării, *importanța pedagogiei creștine ortodoxe* pentru educarea tineretului, totodată superioritatea acesteia față de oricare altă formă de instruire. Acest fapt se poate urmări și din formulările anumitor sub-titluri, ca de exemplu: *Ortodoxie și renaștere* (p. 11—13); *Revenirea pedagogiei laice moderne la pedagogia creștină* (p. 20—22); *Școala creștină, creatoare de personalități creștine* (p. 35—36); *Poziția învățământului nostru religios în școala românească* (p. 287); *Contribuția învățământului religios la formarea caracterului* (p. 315—317); *Însemnătatea deprinderilor morale creștine* (p. 522—524) etc.

Autorul demonstrează cu migală, scripturistic și patristic, importanța covârșitoare a pedagogiei ortodoxe pentru atingerea scopului educației, acela de *formare a caracterelor religios-morale,* arătând că această disciplină este, totodată, o sinteză a tot ce are mai valoros sistemul didactic: *«Pedagogia creștină ortodoxă sintezează în acțiunea ei de încreștinare conștientă a sufletului omenesc exegeza biblică, ce ține seama de dogmatica ortodoxă, simbolica și mistica ortodoxă, ce țin seama de liturgica ortodoxă și asceza creștină în cadrul moralei creștine, sinergismul ortodox în oficierea sfintelor taine, ca și principiile religioase, trasate ca idee prin canoanele ortodoxe»* [52].

3. *Spiritul catehezei patristice în școala românească* [53] este o prelegere ținută la deschiderea cursului, de *Metodica învățământului religios* la Facultatea de Teologie din București, în anul 1937. Materialul este desfășurat pe cinci puncte: *Problema învățământului religios în școala românească; Principiile fundamentale ale catehezei patristice; Spiritul catehezei patristice în școala românească veche; Recunoașterea superiorității catehezei patristice; Nevoia revenirii spiritului catehezei patristice în școală, argumentată de întreaga lume ortodoxă.*

Conferința este o pledoarie pentru predarea religiei *în spiritul catehezei patristice,* insistând, totodată, pe importanța prezenței preo-

52. Cap. *Concluzii finale. Sinteza pedadogiei creștine ortodoxe,* p. 550.

53. Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937, 56 p. Este remarcabil, din punct de vedere al prestației omiletico-parenetice, începutul conferinței, exemplificatoare pentru modestia vorbitorului, dar și pentru inteligenta abordare a subiectului: *«Fruntea mea se pleacă, cu deplină smerenie și pietate, în fața dumnezeescului Învățător, Domnul nostru Iisus Hristos, Supremul Dascăl...»*, p. 3.

tului în școală : «*Morala în școală trebuie să fie morala creștină, iar predarea ei să se facă de către preoți. Preotul, suntem siguri, va transmite elevilor morala creștină cea mai indicată pentru formarea caracterului. Ce fel de morală va cultiva, de exemplu, profesorul de filosofie, aceasta nu poate nimeni ști...*» [54]. Este revelatoare deosebirea pe care o face autorul între *a învăța pentru a face ucenici* (μαθητευσω) și simpla acțiune de *a instrui* (διδασκω). Primul termen este nou-testamentar (Matei XXVIII, 19) și se raportează la pedagogia creștină, iar al doilea face parte din vocabularul laic, fiind fără implicații religioase.

Cât de mare importanță se dădea predării religiei în școală la vremea aceea se poate observa și din cuvintele lui Nicolae Iorga, pe care părintele Bulacu le citează în această prelegere, pe care le subliniem pentru caracterul lor atât de actual : «*Învățământul religios în școala primară chiar este în aceste timpuri, când moralitatea laică se dovedește incapabilă de a da cheagul sufletesc al societății, o necesitate de neînlăturat. De aceea am primit ideea de a se face învățământ religios chiar în școala primară*» [55]. Iată că o măsură atât de înțeleaptă pentru care s-a zbătut însuși Iorga, a ajuns astăzi să fie mult controversată în «originalul» nostru Parlament, desigur de către aceia care nu iubesc de fapt ortodoxia !

4. *Noblețea educației copiilor după Sf. Ioan Hrisostom* [56] este o lucrare ce evidențiază calitatea de pedagog a marelui ierarh, cunoscut îndeobște mai mult ca exeget biblic și orator inegalat [57]. Iată că această latură, mai puțin explorată, nu este mai prejos în preocupările Sf. Ioan. Părintele Bulacu arată cum însuși sfântul ierarh vede în munca pedagogică o îndeletnicire de mare importanță : «*Educația copiilor,* spune Sf. Ioan Hrisostom, *este cea mai nobilă dintre toate acțiunile*» [58]. Este remarcabil faptul că Sfântul Ioan este comparat cu marii pedagogi ai omenirii, pentru atenția pe care o acordă educației celor mici. Dăm ca exemplu comparația cu J. Pestalozzi (1746—1827), pedagogul elvețian, a cărui râvnă în deschiderea școlilor este unică în Europa. Iată ce spune

---

54. p.49. Autorul citează, de fapt, din lucrarea cunoscutului pedagog G. G. Antonescu, *Educația morală în școala românească. Realitatea școlară și principiile pedagogice*, București, 1934, p. 9.

55. *Monitorul Oficial*, 69, 13 apr. 1932 (La vremea aceea N. Iorga era președintele Consiliului de Miniștri și Ministrul Instrucțiunii Publice).

56. București, 1940. Tema acestei lucrări va fi reluată de autor în 1946, sub titlul *Educația creștină pentru copii și tineri după Sfântul Ioan Hrisostom*, Tipografia Cărților Bisericești, 23 p. (Extras din vol. omagial închinat I.P.S. Nicodim, Patriarhul României, la împlinirea a 80 de ani), în care promitea : «*Studiul nostru se mărginește deocamdată la o privire introductivă, ca justificarea cercetării acestei vaste teme, pe care o vom continua pe capitole, după elementele principiilor fundamentale, ce ne oferă vasta lor privire de orizont și importanță în adâncime...*», p. 5. Nu știm din ce motive autorul n-a mai putut înfăptui ceea ce și-a propus.

57. Amintim că în literatura omiletică românească s-a retipărit recent volumul *Puțul și împărțirea de grâu* (selecțiuni din predicile Sf. Ioan Gură de Aur), Editura «Buna-Vestire», Bacău, 1995, 532 p., în care sunt prinse și următoarele capitole în legătură cu educația copiilor : *Pentru creșterea copiilor* (p. 410—425) și *Pentru ce fel de clironomii trebuie să lăsăm copiilor noștri* (p. 426—431).

58. *Omilia LXIX, la Ev. după Matei*, în *Noblețea educației copiilor...*, p. 7.

părintele Bulacu : «*Dacă Pestalozzi a făcut din școală amvonul răsunător al principiilor Evangheliei pentru viața socială, Sf. Ioan Hrisostom a făcut din amvonul Bisericii catedra unei școale creștine, din care a luminat suflete de mame, de părinți, de tineri și copii, făcând ca în școalele mânăstirești să germineze școala educativă de mai târziu, până la colegiile mânăstirești din unele centre universitare din Apus*» [59].

Se știe că «secretul» succesului predicilor Sf. Hrisostom constă în folosirea cu măiestrie a Sfintei Scripturi. Ei bine, cu privire la recomandările pedagogice, Sfântul Ierarh insistă tot pe citirea și meditarea Sfintei Scripturi, cerând ca lectura biblică să se facă din pruncie, pentru ca Hristos să pătrundă de timpuriu în conștiințele lor : «*Idealul suprem al educației,* remarcă părintele Bulacu, *este de a se instaura în sufletul copilului chipul lui Hristos, nu ca simplă icoană zugrăvită pentru pasivitatea contemplației, ci ca reală trăire creștină a învățăturii creștine în mijlocul acestei lumi*» [60].

5. *Conștiința creștină. Studiu catehetic după catehezele Sf. Chiril, arhiepiscopul Ierusalimului. Studii de Catehetică* [61] este o lucrare amplă, structurată pe nouă părți, precedate de o *Introducere* de 38 de pagini : Partea I : *Problema conștiinței creștine,* cu următoarele capitole : I. *Conștiința creștină ca imperativ al Evangheliei;* II. *Educația conștiinței creștine ca practică apostolică ;* III. *Problema conștiinței creștine după catehezele Sf. Chiril al Ierusalimului ;* Partea a II-a : *Conversiunea conștiinței creștine ca fenomen psihologic religios,* cu patru capitole : I. *Conștiința sub robia păcatului ;* II. *Eliberarea conștiinței de sub robia păcatului ;* III. *Predarea inimii lui Dumnezeu ;* IV. *Convertirea conștiinței creștine ;* Partea a III-a : *Examinarea conștiinței creștine,* cu un singur capitol, în care vorbește despre *Taina Sfintei Mântuiri* (interesează în chip deosebit pct. C, *Fondul psihologic religios al pocăinței conștiinței penitente pentru primirea harului Sf. Duh) ;* Partea a IV-a : *Sinergismul conștiinței creștine ortodoxe,* cu patru capitole : I. *Concepția sinergică privitoare la renașterea creștină a conștiinței ;* II. *Conștiința renăscută prin credință și prin har ;* III. *Lucrarea conștiinței sub lumina harului ;* IV. *Înnoirea vieții întru Hristos ;* Partea a V-a : *Etapele de pregătire a conștiinței în cadrul catehumenatului,* cu trei capitole : I. *Clasele de catehumeni ;* II. *Timpul rostirii catehezelor Sf. Chiril al Ierusalimului ;* III. *Locul rostirii catehezelor ;* Partea a VI-a : *Îndrumarea morală a conștiinței,* în patru capitole : I. *Acordul credinței cu faptele bune ;* II. *Asceza creștină și cumpătarea în viața individuală ;* III. *Viițiile ce trebuie evitate de catehumeni ; IV. Virtuțile ce trebuie practicate în timpul catehumenatului ;* Partea a VII-a : *Credința și evlavia conștiinței sub îndrumarea catehumenatului,* în trei capitole : I. *Credința-ochiul conștiinței ;* II. *Evlavia conștiinței creștine ;* III. *Liturghia*

---

59. *Ibidem,* p. 3—4.
60. *Ibidem,* p. 11.
61. București, 1941, 367 p.

catehumenilor și educația religioasă a conștiinței; Partea a VIII-a : *Contribuția Sfintei Scripturi întru luminarea conștiinței creștine,* în trei părți ; I. *Cunoașterea lui Dumnezeu și conștiința creștină ;* II. Sfânta *Scriptură ca izvor fundamental al catehezei ;* III. *Metodica și principiile catehizării instructive ;* Partea a IX-a : *Orientarea mistică a conștiinței creștine,* în două capitole : I. *Temeiul pedagogic creștin al elementelor mistice în catehizare ;* II. *Explicarea Sfintelor Mistere.*

Lucrarea se încheie cu un *Indice de nume proprii* și *Bibliografie* (aprox. 170 de titluri). Am redat titlurile părților și ale capitolelor din două considerente : întâi pentru că exemplarele acestei lucrări sunt foarte rare și, în al doilea rând, pentru că majoritatea titlurilor pot face parte din tematica orelor de Catehetică și Metodica predării religiei [62], pentru cursurile anului III de la Facultatea de Teologie. Așadar, cei interesați, au aici enunțurile acestor teme. Mai mult : o parte din ele fac parte, obligatoriu, din tematica orelor de religie, mai ales pentru clasele mai mari.

Și acum facem câteva aprecieri pe marginea conținutului. Se remarcă, mai întâi, diferența pe care părintele autor o face între *instrucția religioasă* și *educația religioasă,* arătând că prima se face «cu carul», a doua mai puțin. Aceasta și din pricina influenței negative a unor educatori greci. Este redată o scurtă, dar elocventă mărturie a cărturarului I. H. Rădulescu : *«Dascălul grec stătea într-un fotoliu, cu o vargă în mână, cu care bătea fără discernământ...»* [63]. Întrucât astfel de metode dăinuiau încă pe vremea alcătuirii acestor prelegeri, părintele Bulacu opinează pentru *«o schimbare radicală a învățământului religios din școală, practicată în timpul de față»* [64]. Sugestia autorului este, credem, actuală, cel puțin sub două aspecte : 1. Să se facă mai multă *educație,* nu în sensul de a se neglija *instruirea (informarea),* ci în sensul unei griji mai mari asupra *formării caracterelor ;* 2. Să se elimine orice formă de brutalitate în raporturile cu elevii și studenții. Este adevărat că bătaia în școală fiind interzisă, această temă nu mai necesită «dezbateri» speciale (deși ne parvin ecouri că trasul de urechi și câte-o pălmiță mai apăsată încă se mai uzitează, ca «metode clasice de convingere pentru însușirea religiei...»). Există, din nefericire, o formă de abrutizare mai periculoasă : limbaj dur, jignitor, amenințător, descurajator etc., care creează distanțe incomensurabile între profesor și ucenic, evident în detrimentul amândurora, în ultimă instanță a procesului educațional.

Concluziile extrase de părintele Bulacu din lucrarea de față sunt cu totul actuale. Iată câteva exemple :

---

62. De altfel, majoritatea temelor dezvoltate de părintele Bulacu reprezintă propriile prelegeri ținute la Facultatea de Teologie, în cadrul orelor de Catehetică.

63. *Introducere,* p. 10. Între cei care condamnă grecismul de la noi sunt citați, de asemenea, Gh. Lazăr și mitrop. Iacob Stamate.

64. *Ibidem,* p. 13.

— În școala creștină a Sfântului Părinte Chiril al Ierusalimului am putut vedea școala creștină autentică, nu numai pentru inițiere creștină, ci însăși trăirea vieții religioase creștine, în deplină acțiune creștină [65];

— N-avem dreptul să fim sceptici, ci putem privi în viitor cu optimism și încredere. Căci toate ne îndeamnă la acțiune, cu deplini sorți de izbândă. Tehnica pedagogiei creștine moderne nu ne stă în cale, ci ne cheamă să aprofundăm pedadogia creștină patristică, în care ea însăși în parte recunoaște că-și are rădăcinile [66];

— A încerca să construim o pedagogie exclusiv românească, fără să ținem seama de ceea ce a cucerit știința educației în alte timpuri decât prezentul, și-n alte locuri decât țara noastră, ar fi să rămânem în situația unor diletanți cu pretenții de specialiști, ori ariviști cu pretenții de reformatori [67].

La finele acestor scurte zăboviri asupra vieții și operei părintelui Mihail Bulacu, ne exprimăm încă o dată convingerea că studierea mai amănunțită a scrisului P.C. Sale, la nivelul unei teze de licență și chiar de doctorat, va constitui un sprijin remarcabil pentru efortul general de reașezare a învățământului religios românesc pe baze autentice, în special prin revalorificarea pedagogiei patristice. Chiar și din aceste succinte comentarii pe care le-am făcut mai sus, ne putem da seama că Părintele Bulacu face parte din pleiada reprezentativă a marilor pedagogi români, alături de Simion Mehedinți, I. Găvănescu, C. Narly, Onisifor Ghibu, G. G. Antonescu etc.

Sugerăm, totodată, retipărirea unor lucrări ale P. C. Sale, mai ales cele cu aplicabilitate actuală. Ne gândim în primul rând la *Pedagogia creștină ortodoxă*, lucrare ce face parte, anual, din bibliografia examenelor de definitivat și de grad pentru profesorii din învățământul religios, dar care se găsește foarte greu. Ne gândim, de asemeenea, la *Omilia despre predică a Sf. Ioan Hrisostom*, lucrare reprezentativă pentru câmpul omiletic. Evident și la altele, în măsura în care editurile creștine ortodoxe vor fi preocupate și de aspectul valoric al tipăriturilor, nu numai de cel comercial, preocupându-se a scoate de la naftalină opere valoroase, multă vreme ignorate, mai ales sub regimul de tristă amintire.

Fie ca acest modest medalion bio-bibliografic al ilustrului preot și dascăl de Teologie să fie ca o smerită rugăciune înaintea Prea Sfintei Treimi pentru liniștita și binemeritata sa odihnă, iar pentru ostenitorii în ogorul omiletic-catehetic și pedagogic un imbold spre a-i urma exemplul.

Preot Dr. VASILE GORDON

---

65. *Concluzii*, p. 339.
66. *Ibidem*, p. 340.
67. *Ibidem*, p. 341.

ANEXĂ :

Catiheții de odinioară și colindele religioase și *Sfinții îngeri*[68]

PR. DR. M. BULACU, DIN VOL. «CUVINTE DIN EVANGHELIE PENTRU SUFLET ROMÂNESC», BUCUREȘTI, 1944

CATIHEȚII DE ODINIOARĂ ȘI COLINDELE RELIGIOASE

Colindele religioase se prezintă ca una din cele mai de seamă comori ale vieții noastre românești. De aceea, ca tot ce este scump și de mare preț, ne face să ne ducem cu gândul deopotrivă, la locul și timpul de unde le-am dobândit, ca și la modul cum le-am putea face să se vecinească în viața neamului. Trecutul și viitorul acestor colinde religioase își găsesc obârșia într-unul și același izvor, ce depășește veacurile și mileniile : Evanghelia Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Deci taina cu înțelesul acestor colinde religioase se poate desprinde prin Biserica noastră strămoșească, în legătură cu sfinții slujitori, vlădici, preoți și dieci, purtători și tălmăcitori ai cuvântului dumnezeiesc, precum și ai rugăciunilor creștinești înaintea lui Dumnezeu.

Catiheții sunt clericii sfințiți, care au avut din cele mai îndepărtate timpuri ale Creștinismului îndatorirea și misiunea de a învăța și a pregăti sufletește pentru primirea tainei Sfântului Botez. Iar când numărul creștinilor a devenit mai mare, copiii creștinilor, ce primiseră taina sfântului Botez de mici, cu garanția credinței nașului —, urmau a fi pregătiți în cele creștinești de către catihet la timpul de școală.

Școala însăși s-a născut din această îndeletnicire didactică a catiheților în pridvorul Bisericii, pentru ca apoi pe lângă cele religioase să învețe și din celelalte. Astfel profesorul Nicolae Iorga, într-una din prelegerile ținute la Universitatea din București în ciclul «Școală și cultură», a afirmat că «Școala pleacă tot de la Creștinism, de la lecția de catehism din pridvor, de la educația celor «chemați», a «catehumenilor», care trebuiau firește, să învețe patru lucruri : dogma, simbolica, ritualul, morala...

Dar ceea ce s-a putut spune despre școală în genere, se poate spune mai ales despre școala noastră românească, în special. Catiheții noștri au rămas neuitați, atât în literatura românească veche, ca și în cea modernă. La Iași s-a deschis într-unul din anii trecuți stagiunea Naționalului ieșan cu «Catehiții de la Humulești», după opera lui I. Creangă, «Amintiri din copilărie».

Cine nu-și amintește dintre cititorii operelor lui Creangă, de repetatele denumiri ale catiheților, din amintirile sale din copilărie ? Într-o formă plăcută și glumeață, Creangă istorisește rolul dăscălesc la școală al preoților localnici. Astfel pe când bădița Vasile a Ilioaei, dascălul bisericii, a fost prins cu arcanul, și dus la oaste, au rămas copiii de școală din Humulești numai cu părintele Ioan. Aici începe să vorbească Creangă despre plăcutele colinde ale copiilor în ajunul Nașterii și al Botezului Domnului, pe lângă părintele Ioan : «biserica deschide pe om». Duminicile bâzâim la strană. Și când veneau cele două ajunuri, câte treizeci, patruzeci de băieți fugeau înaintea popii, de rupeam omătul de la o casă la alta : la Crăciun nechezam ca mânzii, iar la Bobotează strigam chiraleisa (domne miluește), de clocotea satul. Și când ajungea popa, noi ne așezam în două rânduri și-i deschideam calea, iară el își

---

68. Predici extrase din vol. *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc.* București, 1944, p. 118—121, respectiv p. 244—248.

trăgea barba și zicea cu mândrie către gazdă : Aiști-s mânzii popii, fiule. Niște zile mari ca aceste le așteaptă și ei cu mare bucurie tot anul. Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turtă cu julfă și vărzare ? Gătit cinstite părinte ; pofitiți de ne blagosloviți casa și masa, poftiți de mai ședeți»... Prin urmare Ion Creangă ne destăinuie în chipul cel mai natural și plin de haz o practică locală a colindelor de Crăciun, în ajunul Nașterii Domnului Hristos.

Dacă Ion Creangă s-a născut în anul 1837 și mai adăugăm 11—12 ani vârstă a copilului Creangă din aceste amintiri, avem anul 1848, anul în care d. prof. univ. N. Cartojan scrie că se cânta mai mult de copii la colinde de Crăciun *(Cărțile populare în literatura românească,* 1938. *Cântece de stea,* p. 218). Dovadă însuși faptul că dascălul de muzică bisericească și cântăreț vestit, Anton Pann, abia în ediția a IV-a a versurilor sale muzicești de colinde, în anul 1848, menționează și cântecul colindelor de Crăciun. De altfel însuși popularizatorul acestor colinde pe calea tiparului, Anton Pann, mărturisește în precuvântarea primei ediții de colinde din 1830, că «din vechime este datină de a se cânta versuri în seara Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos, precum și alte sărbători ale anului ; adunându-se împreună oamenii se desfătau cântând laude dumnezeești. Însă aceste versuri neavându-le tipărite, din mână în mână și din auzite scriindu-le...». Deci înainte de Anton Pann, colindele religioase circulau pe calea orală a cântului în satele românești. Meritul lui Anton Pann a fost de a fi adunat din ele, de a le fi rânduit, ori cum spune Anton Pann în precuvântare : «culegându-le le-am îndreptat».

Izvoarele colindelor religioase orale porneau, precum am afirmat de la început, tot de la Biserică. Căci cu o sută de ani înainte și anume în anul 1747, găsim «Catavasierul» tipărit la Râmnic, cu cheltuiala harnicului. cărturar Climent și binecuvântarea Mitropolitului Neofit, în care se află colindul cu steaua, precum și orațiunile tradiționale. Astfel după textul grecesc, tipărit cu litere cirilice și apoi textul slavonesc, la sfârșitul Catavasierului — (catovasie, cuvânt grecesc, înseamnă cântare de către mai mulți la un loc din amândouă stranele) —, se găsește cântul stelei în versuri, cu următoarea introducere : «Aicea la sfârșitul cărții pusem și sihirile ce le cântă copiii când umblă cu steaua în seara Nașterii lui Hs. Și cetitorule, ce vei ceti și cu poetica vei socoti și de nu vor veni la număr bine să știi, că noi precum le-am găsit, așa le-am și tipărit, după cum s'au obicinuit a se cânta, iar n'am mai umblat a le număra :

«Steaua sus răsare
Ca o taină mare»...

Apoi după versurile cântecului de stea urmează prima «Orație» :

«Dumnea-voastră, cinstiți boiari, aceasta iaste steaoa de care au proorocit mai nainte verhovnicul Varlaam, zicând că va răsări o stea din Iacov și să va ridica un împărat din Israililteni și va sfărâma pe toți domnii Moavitenilor, care stea fost-au povățuiți acei trei crai și de lumină purtători filosofi și după raza ei mergând până în Vitleem, găsit-au pre Hs., prunc mic și cu bucurie au zis : «Veniți să ne închinăm

împăratului nostru Dumnezeu, ţiind şi daruri în mâini aur, smirnă şi tămâe : o ce s-au învrednicit înalta înţelepciune şi spre cea de plin norocire şi desfătare şi atâtea bunătate şi plăcere dumnezeiască întru toţii vecinii». (Textul după d. Dan Simionescu, Tinerimea română, Anul LI, Nd. 4, Decembrie 1934).

Apoi urmează «Oraţia către ai casii în care vei merge» : «Cinstit jupâne, oblăduitorule al casii aceştia»....

Deci colindul cu steaua se găseşte tipărit din îndemnul unui episcop şi cu binecuvântarea unui mitropolit, într-o carte în anul 1747, în care se menţionează vechiul obiceiu al copiilor de a cânta la Naşterea Domnului. Când avem deci mărturisirea sinceră a lui Ion Creangă, tipăritura dascălului Anton Pann, şi mai înainte a unui episcop de la Râmnic, Climent, din 1747, înţelegem ce puternic a fost acest curent al colindelor religioase prin copii la sate. De asemenea contribuţia directă a Bisericii prin catiheţii săi.

Astfel devin întru totul justificate concluziile la care a ajuns d. Al. Rosetti în lucrarea «Colindele religioase la Români», publicată de Academia română (Analele A. R. Tom. XL. Memoriile Sect. Literare) : «Autorul colindei, biet popă sau diac fără învăţătură, aşa cum erau mai toţi în veacurile trecute, era el însuş un om din popor. Colindele religioase sunt de origine literară. Diecii s-au inspirat din Noul Testament, din vieţile sfinţilor».

Iată de ce colindele religioase revărsate din Biserică prin catiheţii săi, în sufletul românesc, din izvorul cel puternic al Sfintei Scripturi, sunt nu numai ceea ce numim noi «datini strămoşeşti», ci acea torţă de lumină a Evangheliei, trecută prin scrisul şi melodia sufletului românesc şi transmisă din generaţie în generaţie prin copiii noştri. De aceea catiheţii, rechemaţi din pridvorul Bisericii în interiorul şcolii româneşti, au datoria de a continua cu putere această tradiţie a Bisericii, atât de iubită de poporul nostru românesc.

SFINŢII ÎNGERI

Aşa cum ne auzim în acest moment, prin cuvântul transmis pe calea radio-difuziunii fără să ne putem vedea, convingându-ne că existăm şi unii şi alţii, putem fi convinşi că există şi anumite fiinţe spirituale în jurul nostru. Noi nu le vedem, nu le auzim, dar totuşi ele există. Nu se pot ajunge cu simţurile noastre fizice şi nici nu putem ajunge la înălţimea lor, chiar cu aparatele ce pot străbate cea mai mare distanţă în stratosferă. Şi ele totuşi sunt în jurul nostru, ca trimişi ai lui Dumnezeu, ca vestitori, soli, cranici, pentru care poartă numele de îngeri. Ele nu se pot percepe decât spiritual cu sufletul nostru, prin priza credinţei şi a curăţeniei noastre sufleteşti.

Căci iubiţi fraţi credincioşi, când citim în Sfânta Scriptură, că Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, prin cer trebuie să înţelegem pe locuitorii cerului, adică pe îngeri, aşa cum găsim scris în cartea lui Iov : «Când s-au făcut stelele, lăudatu-m-au cu glas mare toţi îngerii mei» (XXXVIII, 7). Deci îngerii sunt duhuri cereşti, create de Dum-

nezeu și au anumite misiuni în ascultarea sa. Sfântul Dionisie Areopagitul îi grupează în nouă cete de îngeri, împărțite în trei clase sau trepte : «scaunele, heruvimii, serafimii, stăpâniile, domniile, puterile, îngerii, arhanghelii și începătoriile».

Numărul îngerilor este destul de mare, nenumărat, fiindcă însăși Sfânta Scriptură ne vorbește de tabere, de mii și mii de cete și de legiuni de îngeri. În jurul nostru, pot fi deci atâția îngeri pe care nu-i vedem, dar care fac legătura între Dumnezeu și noi. Adevăratul creștin este încredințat că în jurul lui se află această mulțime de îngeri. Aceasta în cazul că nu și-a încredințat sufletul și viața satanei. Spre deosebire de noi oamenii, îngerii pot privi continuu fața lui Dumnezeu, ca spirite desăvârșite, cum a zis și Mântuitorul Hristos : «Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din aceștia mici, că zic vouă, că îngerii lor în ceruri pururea văd fața Tatălui meu celui din ceruri» (Matei XVIII, 10).

Astăzi, iubiți creștini, Biserica noastră strămoșească sărbătorește după datină ziua soborului mai marilor Arhangheli Mihail și Gavriil și al tuturor cetelor cerești, celor fără de trupuri. Cum spune la sfânta carte a zilei, Gavriil mai marele peste cetele puterilor celor fără de trupuri, atât înainte de venirea Domnului Hristos cât și după venirea Sa pe pământ a arătat darul Evangheliei, adică al Bunei Vestiri. Arhanghelul Mihail a fost cel ce a strâns cetele îngerești când a văzut pe o ceată dintre îngeri împreună cu conducătorul lor devenit satana căzând și le-a atras atențiunea zicând : «Să luăm aminte noi... cei ce suntem ziditi, cei ce erau cu noi, care până acum au fost lumină și acum s-au făcut întuneric». Această adunare a îngerilor plini de înțelepciune, sub conducerea Arhanghelului Mihail, s-a numit soborul îngerilor. Așa se explică pentru ce Sfântul Evanghelist Luca, ne istorisește cu cuvintele textuale ale Domnului Iisus Hristos, rostite în auzul ucenicilor : «Văzut-am pre satana ca un fulger căzând din cer !». Aceasta a spus-o Domnul Hristos, pe când ucenicii îi istoriseau cum și demonii li se pleacă în lumea aceasta, când ei predică și lucrează în numele Domnului.

Cei ce ați cetit cuprinsul Sfintei Scripturi, vă aduceți aminte cum se istorisește că Arhanghelul Mihail s-a arătat lui Avraam și mai apoi lui Lot la pedepsirea și pierderea Sodomei. S-a arătat lui Iacob, când fugea de fratele său Esau. S-a arătat lui Isus Navi. De asemenea găsim în sfintele cărți de la Biserică rugăciuni și cuvinte, așa de frumos alcătuite pentru Sfântul Arhanghel Mihail, în care vedem cum se desprinde înțelesul misiunii sale : «Mai marele cetelor puterilor celor de sus, Mihail cel mai întâi stătător al dumnezeeștilor cete, astăzi pre noi la prăznuire împreună ne-a chemat, cel ce totdeauna cu noi umblă și ne păzește pe toți de apropierea diavolului. Veniți dar, iubitorilor de praznic și iubitorilor de Hristos ! Flori de fapte bune luând, cu curate gânduri și dreaptă știință socotitoare, soborul Arhanghelului să cinstim. Că acesta neîncetat înaintea lui Dumnezeu stând, și întreita cântare

sfântă cântând, se roagă să se mântuiască sufletele noastre». Aceasta este înțelegerea creștină despre misiunea Sfântului Arhanghel Mihail și despre datoria noastră creștinească față de el.

Dar dacă pe Sfântul Arhanghel Mihail, cu sabia de foc în mână îl vedem, pe Sfântul Arhanghel Gavriil îl găsim pe icoanele noastre cu o ramură de flori în mână, așa precum l-am văzut binevestind nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Arhanghelul Gavriil a fost cel ce a luminat mintea Proorocului Daniil, pentru a putea prooroci că după șapte zile de săptămâni de ani, adică după patru sute nouă zeci și șapte de ani are să vină Hristos, cum însuși Proorocul Daniil mărturisește scris : «Și iată bărbatul Gavriil, pe care l-am văzut la începutul vedeniei zburând și s-a atins de mine, ca în ceasul jertfei de seară» (Daniil IX, 21).

Arhanghelul Gavriil este acel ce vestește bătrânilor Ioachim și Ana nașterea Sfintei Fecioare Maria, după cum mai târziu Sfintei Fecioare nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. El s-a arătat și păstorilor și a binevestit că s-a născut Mântuitorul lumii. El a condus pe pruncul Iisus și pe Maica lui cu bătrânul Iosif, în vremea prigonirii lui Irod. Și tot Arhanghelul Gavriil, în veșmânt alb, a răsturnat piatra de pe ușa mormântului. Domnului Iisus, bine vestind femeilor mironosițe Învierea Domnului Hristos.

Iar dacă cetim mai cu atenţiune Sfânta Scriptură, găsim adesea ajutorul pe care îngerii îl dădeau celor drept credincioși în Dumnezeu. Astfel numai în cartea Faptelor Apostolilor, găsim în nenumărate rânduri, pe Sfinții Îngeri intervenind în sprijinul Sfinților Apostoli, pe când aceștia erau întemnițați și amenințați cu moartea pentru râvna misiunilor creștine. Astfel pe când Sfinții Apostoli au fost puși în închisoare comună, un înger al Domnului noaptea a deschis ușile închisorii și scoțându-i, a zis : «Mergeți și stând în templu, vorbiți poporului toate cuvintele vieții acesteia. Și auzind acestea, au intrat de dimineață în templu Apostolii și învățau» (Faptele Apostolilor V, 19—21).

De asemenea Sfântului Apostol Petru, lui Filip, lui Corneliu și Sfântului Apostol Pavel s-au arătat îngerii. Astfel pe când Sfântul Apostol Pavel călătorea pentru ultima dată din țara sfântă către Roma, în drumul de judecată și închisoare, pe când furtuna îi spărsese corabia în care era cu tovarășii săi, Sfântul Apostol Pavel îi întărea pe toți în buna nădejde, înconjurat cum scrie, de un înger pe timpul nopții.

În această convingere creștină, că în jurul vieții noastre avem și îngeri și demoni, avem duhuri existente, dar nevăzute și neauzite, dar al căror sfat și bun îndemn îl simt bunii credincioși, au trăit moșii și strămoșii noștri. De aceea în vremuri de primejdie pentru tot sufletul omenesc, se aprinde lumină în candela din fața icoanei din casă, se citește din cartea de rugăciuni a casei, ori se citește din Sfânta Scriptură, pentru ca îngerii noștri protectori să ne aibă sub sfatul, îndemnul

și ajutorul lor, ca purtători ai rugăciunilor noastre către Dumnezeu și ajutători nouă din partea lui Dumnezeu cel atotputernic. Numai semnul Sfintei Cruci, cu adâncă încredere în ajutorul lui Dumnezeu, poate apropia pe lângă noi, în tot ceasul de primejdie pe îngerii noștri protectori. Iar dacă în permanență avem sufletul curat și pe Dumnezeu nelipsit din credința și sufletul nostru, avem pururea îngerii lui Dumnezeu proteguitori ai vieții noastre.

Cât de înțeleaptă este educația creștină pe care părinții cu adevărat creștini, o dau copiilor lor, când le explică viața îngerilor și îi îndrumează să rostească acea rugăciune a îngerașului :.

«Înger, îngerașul meu,
Ce mi te-a dat Dumnezeu,
Totdeauna fii cu mine,
Și mă-nvață să fac bine.
În tot locul mă-nsoțește
Și de rele mă ferește»

Un tânăr creștin nu poate să fie lipsit de convingerea că viața sa este sub protecția îngerului păzitor. Și de îngerul păzitor are nevoie omul toată viața sa, cât este aici pe pământ. Exemple ne sunt chiar Sfinții Apostoli, cu toată puterea lor deosebită pe care o aveau prin darul Sfântului Duh. Și cât de fericiți ar fi creștinii de astăzi, dacă ar crede cu convingere, că această atmosferă care ne înconjoară, este plină de lumea îngerilor, ce ne voiesc binele, ca și de lumea duhurilor demonice, ce ne pândesc din tot locul, să ne stăpânească sufletele și întreaga ființă, oferindu-ne tot felul de ispite.

Să luăm aminte deci, iubiți creștini, ca regulat să privim în noi înșine, în sufletele noastre și să vedem cu atențiune dacă ne găsim în legătură cu Dumnezeu prin îngerii săi, ori ne găsim în legătură cu satana, prin legiunile trimișilor săi. Să ne curățim atmosfera casei, cu rugăciunile preoților și ale noastre ale fiecăruia, cu cetiri din cărți religioase, cu permanenta viață a noastră curată creștinească și cu faptele cele creștinești.

Și în această zi de toamnă, când florile de crisanteme ne împodobesc masa și casa, să lăsăm deschisă ușa și fereastra sufletului nostru, să se coboare legiuni de îngeri deasupra și în sufletele noastre, spre a primi binecuvântarea și harul lui Dumnezeu. Să rostim deci în aceste clipe, rugăciuni către Sfinții Îngeri, așa precum din fața altarelor se înalță către Dumnezeu în Sfintele Biserici peste întreaga suflare românească, aceste cuvinte de rugă și cântare creștinească :

«Îngeri fără trupuri, cei ce stați înaintea scaunului lui Dumnezeu și cu toată lumina străluciți fiind, strălucindu-vă de lumina cea veșnică și petrecând cu lumina cea de a doua, lui Hristos rugați-vă să dăruiască sufletelor noastre pace și mare milă...». «Mai marilor voevozi ai oștilor, rugămu-vă pre voi noi nevrednicii, ca cu rugăciunile voastre să ne acoperiți pre noi, cu acoperământul aripilor slavei voastre cei netrupești, păzindu-ne pre noi cei ce cădem cu deadinsul și, rostim : Mântuiți-ne din nevoi, ca niște mai mari peste cetele puterilor celor de sus».

ACESTA NE ESTE TRECUTUL !
ACEASTA NE ESTE ISTORIA !

la 116 ani de la naşterea lui Nicolae Titulescu 17.III.1882 — 17.IV.1998

la 80 de ani de la Unirea declarată a Basarabiei cu România

la 66 de ani de la semnarea Tratatului de neagresiune româno-sovietic 3 iulie 1933 — 3 iulie 1998

NICOLAE TITULESCU ŞI BASARABIA

Este important să aducem în actualitate astăzi, la 80 de ani de la unirea declarată a Basarabiei cu România, una din paginile de glorie din istoria diplomaţiei româneşti în chestiunea Basarabiei.

Întreaga suflare românească de pretutindeni trebuie să închine un pios gând de neuitare şi veşnică aducere aminte pentru cel care a avut o imensă contribuţie la apărarea şi la consolidarea hotarului de est al României.

Aşa cum se cunoaşte «Unirea cea mare» s-a înfăptuit prin voinţa declarată a tuturor românilor dintre Tisa şi Nistru la 27.III.1918. Dar această Unire mare, realizată prin voinţa declarată, trebuia păstrată, perfecţionată, consolidată, dar mai ales legiferată prin documente-tratate, deci recunoscută pe plan internaţional şi cu precădere de U.R.S.S.

Pe plan internaţional, unirea Basarabiei cu România a fost consfinţită prin tratatul din anul 1920 semnat de Franţa, Anglia, Italia şi Japonia.

Recunoaşterea juridică de către fosta U.R.S.S. a unirii Basarabiei cu România, s-a realizat prin strădania diplomatică a marelui om politic, excelent analist şi diplomat N. TITULESCU, în iulie 1933 la lucrările de la Londra şi la tratativele pentru încheierea CONVENŢIEI între statele participante, în vederea acceptării comune a definiţiei : agresor şi agresiune.

La tratative au participat următoarele state :

— Afganistan	— România	— Estonia	— Letonia
— Polonia	— Persia	— Turcia	— U.R.S.S.

Iată cum s-a desfăşurat acest eveniment de răsunet internaţional.

După negocieri intense pe parcursul mai multor ani, în iulie 1933, în sfârşit, s-a ajuns la un consens în ce priveşte definiţia juridică absolut exactă a agresiunii şi agresorului.

Toate principalele agenţii de presă (HAVAS, LE TEMPS — PARIS) şi ziarele vremii, au comentat şi au transmis tratativele — ca eveniment primordial, care trebuia să consolideze pacea în Europa orientală.

Se ştie că N. Titulescu s-a opus încă în toamna anului 1932 la semnarea pactului de neagresiune româno-sovietic, din cauză că acel pact

nu oferea o formă acceptabilă în ce privește drepturile noastre asupra Basarabiei și securitatea frontierei acestei provincii românești.

După lungi negocieri N. Titulescu și Litvinov, s-a găsit formula care să acopere chestiunea Basarabiei și care făcea ca din clipa respectivă această problemă să fie scoasă din discuție.

Astfel, la conferința dezarmării de la Geneva, Politis — raportorul Comisiei de redactare a părții din convenția de dezarmare, care privea desemnarea agresorului, a prezentat o formulă de definiție a agresorului, care definea ca act de agresiune invadarea teritoriului unui stat de către armatele altui stat.

Cu acest prilej, delegatul sovietelor la Conferința de dezarmare, Dolgolevski, a propus următoarea formulă de interpretare, care preciza că : «Prin teritoriul unui stat, se înțelege teritoriul asupra căruia statul respectiv își exercită autoritatea de fapt».

S-a văzut din modul favorabil cu care N. Titulescu a primit propunerea delegatului sovietic, că această formulă satisfăcea punctul de vedere al politicii noastre externe în ce privește securitatea pentru frontiera Basarabiei.

Această formulă a sovietelor a fost trecută în raportul lui Politis, căreia așa cum anunțau telegramele — Sovietele și vecinii lor i-au dat adeziunea.

Această adeziune a deschis calea semnării ACORDULUI DE NEAGRESIUNE ROMÂNO-SOVIETIC atât în cadrul unui pact bilateral, cât și în cadrul unei convenții plurilaterale între U.R.S.S. și țările participante.

AGRESORUL este definit în felul următor :

— este definit ca «agresor» statul care declară război ;
— statul care invadează teritoriul celuilalt ;
— statul care atacă vapoarele sau avioanele celuilalt ;
— statul care sprijină sau care refuză a retrage sprijinul acelor armate formate în propriul său teritoriu și care invadează teritoriul vecin.

Această definiție satisfăcea pe deplin cauza românească și drept urmare a fost semnată următoarea

CONVENȚIE A DEFINIRII AGRESIUNII

M.S. Regele României
M.S. Regele Afganistanului
Președintele R. Estoniei
Președintele R. Letoniei
M.S. Imperială Șahul Persiei
Președintele R. Polone
Președintele R. Turcia

Comitetul Executiv al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste
— dornici de a întări pacea existentă între țările noastre ;
— considerând că pactul Briand-Kellogg, ai căror semnatari sunt, interzice orice agresiune ;

— socotind în interesul securității generale de a defini cât mai precis posibil agresiunea, pentru a preveni orice pretext pentru justificarea ei ;

— constatând că toate statele au un drept egal la independență, la securitatea lor, la liberă apărare a teritoriilor lor și la libera dezvoltare a instituțiilor lor ;

— însuflețiți de dorința, în interesul păcii generale, de a *asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului țărilor lor ;*

— judecând util în interesul păcii generale de a pune în vigoare, între țările lor, reguli precise care să definească agresiunea, în așteptare ca acestea din urmă să devină universale, au decis în acest scop a încheia prezenta

CONVENȚIUNE

Art. 1 — Fiecare din înaltele părți contractante se angajează să accepte în raporturile ei mutuale cu fiecare din celelalte și cu începere a zilei punerii în vigoare a prezentei convenții definiția agresorului, așa cum a fost explicată în raportul comitetului pentru chestiunile de securitate cu data de 24 mai 1933 (raport Politis), la conferința pentru reducerea și limitarea armamentelor, raport făcut în urma propunerii delegațiunii Sovietelor.

Art. 2 — În consecință va fi recunoscut ca AGRESOR într-un conflict internațional, sub rezerva acordurilor în vigoare între părțile în conflict, STATUL CARE PRIMUL VA FI COMIS UNA DIN ACȚIUNILE următoare :

1. Declarațiune de război prin alt stat ;
2. Invaziune, prin forțele sale armate chiar fără declarație de război, a teritoriului altui stat ;
3. Atac, prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat ;
4. Blocus naval al coastelor sau al porturilor unui alt stat ;
5. Sprijin dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul cu toată cererea statului invadat de a luă pe propriul său teritoriu orice măsuri în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție.

Art. 3 — Nici o considerațiune de ordin politic, militar, economic sau alta, nu va putea scuza sau justifica agresiunea prevăzută la art. 2.

Nici un act de agresiune în sensul art. 2 al convenției nu va putea, între altele, să fie justificat de una din împrejurările următoare :

a) Situația internă a unui stat, de ex. : structura sa politică, economică sau socială, greșelile atribuite administrației sale ; tulburările provenite din greve, revoluțiuni, contrarevoluțiuni sau război civil ;

b) Purtarea internațională a unui stat de ex. : violarea sau pericolul de violare a drepturilor sau intereselor materiale sau morale ale unui stat străin sau a supușilor săi, ruptura relațiilor diplomatice sau economice, măsuri de boicotaj economic sau financiar, deferendele relative la angajamentele economice, financiare sau altele față de statele străine, incidentele de frontiere care nu intră în unul din cazurile de agresiune indicate la art. 2.

Art. 4 — Prezența CONVENȚIE va fi ratificată de înaltele părți contractante conform legislației fiecăreia dintre ele. De îndată ce instrumentele de ratificare vor fi depuse de două din înaltele părți contractante, prezenta convenție va intra în vigoare între aceste două părți.

FIECARE DEPUNERE A INSTRUMENTELOR DE RATIFICARE
VA FI IMEDIAT NOTIFICATĂ DE GUVERNUL U.R.S.S.
TUTUROR SEMNATARILOR PREZENTEI CONVENȚIUNI

Art. 5 — Prezenta convenţiune a fost semnată în mai multe exemplare ; Fiecare din înaltele părți contractante a primit unul,

Drept care plenipotențiarii au semnat prezenta convenţiune și au aplicat pecetea lor.

Făcut la Londra, la 3 iulie 1933.

Pentru România — N. Titulescu, ministru al afacerilor străine ;
Pentru Afganistan — Ali Mohamed Khan, ministru al Educației ;
Pentru Estonia — Dr. Kallas, trimis extraordinar, ministru plenipotențiar ;
Pentru Letonia — N. Șalnais, ministrul afacerilor străine ;
Pentru Persia — Fatolah Khan Nouri Esfandiary, însărcinat cu afaceri la Londra ;
Pentru Polonia — contele Raczynsky, delegat la conferința dezarmării ;
Pentru Turcia — Tetwik Rusky Bey, ministrul afacerilor străine ;
Pentru U.R.S.S. — Litvinov — Comisarul poporului în afacerile străine.

Acest acord de amiciție al întregii Europe Orientale este rezultatul tratativelor între dl. N. Titulescu și dl. Litvinov care au reușit să ajungă la rezolvarea satisfăcătoare pentru ambele țări a chestiunii Basarabiei ; totodată el a reprezentat și un angajament de neagresiune din partea tuturor semnatarilor.

Agenția de știri HAVAS (Londra) comunica următoarele :

— Dnii Titulescu și Litvinov au avut o contribuție importantă la elaborarea acestui document și prin urmare au găsit formula care să acopere chestiunea Basarabiei și care făcea ca din clipa respectivă această problemă să fie scoasă din discuție.

Chestiunea Basarabiei ar fi virtualmente rezolvată.

— În noul tratat, pentru prima dată în viața internațională se definește în mod absolut precis în ce constă *agresiunea.*

— În noul tratat se precizează, de asemenea, teritoriul asupra căruia *agresiunea nu se poate face* și care conform raportului Politis ac-

ceptat de părțile semnătare prin art. 1 al acestui nou tratat, *acesta este teritoriul pe care îl stăpânesc astăzi statele semnatare.*

După ceremonialul semnării acestei importante Convenții, a urmat un *schimb de discursuri* între dnii Titulescu și Litvinov.

Litvinov : a început prin a mulțumi șefilor statelor și plenipotențiarilor lor care au iscălit Convenția. În special el a ținut să mulțumească dlor Tetwik Rusky Bey (Turcia), N. Titulescu și contelui Raczynsky pentru asistența lor prețioasă pe care au dat-o la întocmirea tratatului ce s-a semnat. Acest tratat face parte dintr-un lanț de instrumente diplomatice menit să asigure pacea.

Guvernul U.R.S.S. este gata să încheie cu orice națiune un tratat similar cu cel iscălit azi.

Dorește să continue a se lucra la Geneva, ca și celelalte state să adopte această definiție a agresiunii, astfel încât ea să nu lege numai pe semnatarii de astăzi, ci să devină universală.

Edificator este discursul dlui N. Titulescu :

Londra — Tratatul ce am semnat astăzi are o importanță considerabilă. La un moment când pe urma atâtor evenimente situația internațională este mai curând confuză, într-o vastă regiune a lumii și anume în cea care se credea că pacea este mai fragilă s-a stabilit în chipul cel mai armonios obligațiunea absolută și perpetuă de neagresiune, dar tratatul pe care l-am semnat este mai mult decât un simplu pact de neagresiune.

Așa cum am susținut întotdeauna, agresiunea este interzisă chiar de pactul Briand-Kellogg și ceea ce importă nu este atât de a repeta o obligațiune deja luată, dar de a preciza în chip cât mai concret posibil, în ce consistă acea obligațiune.

Sunt mulți ani de când în lucrările noastre de la Geneva ne-am străduit să găsim o definiție acceptabilă a agresiunii și trebuie să mărturisesc că rezultatele nu au corespuns întotdeauna sforțărilor noastre.

Delegației sovietice îi revine onoarea de a fi precizat pentru prima dată în viața internațională cu curaj, franchețe și claritate, definiția agresiunii.

Eu nu revendic pentru țara mea și pentru statele Micei Înțelegeri decât meritul de a fi înțeles împreună cu Polonia, din primul ceas în care definiția Dvs. a devenit publică, toată importanța ei pentru menținerea păcii generale și de a o fi susținut din toate puterile noastre în dezbaterile de la Geneva.

Dați-mi voie să adaug că tratatul ce am semnat astăzi are o semnificație specială pentru țara mea. El constituie o primă și importantă etapă pe calea care duce la normalizarea raporturilor noastre. România și U.R.S.S. sunt vecine și istoria nu a înregistrat un război între națiunile noastre. Aceasta înseamnă că ele sunt sortite să rămână prietene, nu am nici o îndoială că în munca ei neobosită pentru menținerea păcii generale România va face tot ce depinde de ea și am toate rațiunile să cred că Guvernul U.R.S.S. va face la fel, pentru ca *cele două națiuni să realizeze pentru cel mai mare bine al lumii — poruncile Geografiei și Istoriei.*

Aportul diplomatului României de talie internațională, care a fost Nicolae Titulescu, și importanța sa pentru Basarabia, este fără egal, căci prin semnătura sa ne-a lăsat cea mai însemnată moștenire — recunoașterea juridică a Basarabiei unite cu România, de către U.R.S.S., deci și de Ucraina.

Realizarea chiar și doar pentru un timp scurt, până în 1939, unirea legiferată în acest tratat româno-rus din iulie 1933 este o realitate, peste care nu se poate trece.

Este necesară publicarea acestei file de istorie, deoarece în presa noastră, apar informații eronate, care mai de care mai aberante și năstrușnice, despre cauza Basarabiei. Voi prezenta doar următorul exemplu :

Articolul editorialistului Ghenadi Karzh, de la ziarul «Independent» — Kiev, republicat în ziarul «Ziua» din România, intitulat «Nu a mai rămas nici un șarpe pe insula Șerpilor» — citez : «În ceea ce privește Basarabia, nici Ucraina și nici Rusia nu au recunoscut ocuparea ei de către România».

Pagină documentar realizată de
LUDMILA COVTONIUC

LIA MANOLIU
— CAMPIOANĂ OLIMPICĂ —
UN EXEMPLU DE ROMÂN ORTODOX

Nu este o curiozitate, ci ceva firesc ca un om mare să fie în același timp român adevărat și creștin nepătat. Un exemplu de asemenea suflet a fost Lia Manoliu.

De pruncă a fost botezată la Chișinău de către evlavioșii săi părinți, în 1932. Numai la 10 ani, a fost nevoită să-și ia «păpușelele și bucceluța», cum îmi povestea, și să vină în București din cauza invaziei bolșevice.

Înzestrată de Dumnezeu cu o memorie bună, a absolvit școlile necesare, fiind înclinată spre matematică și limbi străine. A obținut licența în Politehnică, inginer energetician. Pasiunea sa însă era sportul pe care îl considera, ca și anticii, virtute cardinală. Bună voleibalistă, hambalistă, atletă și nu în ultimă instanță la aruncarea suliței, ciocanului și discului, devenind campioană olimpică.

Cu toate aceste «măriri» lumești, Lia a fost nelipsită de la biserică și mânăstiri în țară și în străinătate, unde lăsa obol important. Însă locul preferat al liniștei și întăririi sufletești a fost Mânăstirea Antim din București ca fiică duhovnicească a fostului mitropolit Gurie al Basarabiei, care, pentru o perioadă de timp slujea aici. Este înmormântat la Mânăstirea Cernica.

Parcă o văd în biserică, smerită, în pronaos, simplu îmbrăcată și totdeauna cu capul acoperit. Îi plăceau istoria, viața sfinților și admira

puterea Bisericii noastre, rezistența ei și locul unde se întâlnesc românii peste hotare.

În ultima vreme, ca Președintă a Comitetului Olimpic Român, Lia Manoliu a întâmpinat și a admirat grupul de studenți pelerini atât la Antim, cât și la Palatul Cotroceni. A fost o bună mijlocitoare la Președinte pentru a fi ajutați în pelerinajele înfăptuite.

Ne-a lăsat și un testament să ne rugăm pentru sufletul ei, fiindcă își simțea sfârșitul din cauza unor puternice și intermitente dureri de cap și crize cerebrale...

Și-a avut dreptate, aici a fost începutul sfârșitului...

Căzând la birou, unde trebuia să rezolve o «problemă», a fost internată la Fundeni, unde, după sorocul celor 13 zile în inconștiență a trecut către Domnul în ziua de Sf. Ioan, 7 ianuarie 1998.

Slujba înmormântării a avut loc în Capela Cimitirului Bellu, duminică 11 ianuarie a.c., sub preoția Pr. Nicolae Buga, slujitor la biserica «Sf. Visarion» din Capitală și profesor la Seminarul liceal din București. Credincioasa Lia frecventa și această biserică. Părintele Buga a evocat viața campioanei olimpice, aleasă personalitate de cultură națională și mondială (vorbea curent cinci limbi de circulație), precum și dragostea sa pilduitoare pentru Biserica străbună...

Alți vorbitori, în specialitate, au evocat pilda și voința de autodepășire a celei ce a fost campioană olimpică, ridicând prestigiul țării și făcând cunoscută virtutea neamului românesc...

Dumnezeu să-i așeze sufletul său în ceata celor aleși, iar noi să o pomenim....

Diac. PETRU DAVID

DOCUMENTARE

SFÂNTUL IERARH IOAN DE RÂȘCA

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Sfânta Episcopie a Hușilor aniversează anul acesta (1998) patru secole de existență [1].

Pe scaunul vlădicesc al acestei Sfinte Episcopii au șezut ierarhi renumiți. Pomenim doar pe : Dosoftei (1658—1660), primul poet român modern, Mitrofan (1682—1686) — unul dintre realizatorii Bibliei de la București (1688), Iacob Stamati (1782—1792), Veniamin Costachi (1792—1796), Sofronie Miclescu (1826—1851), locțiitorul Melchisedec Ștefănescu (1861—1864), Nicodim Munteanu (1912—1923) [2] și doar cronologic în ultimul rând (al cincizecilea) pe cel ce rectitorește această Sfântă Episcopie, actualul Părinte Episcop Ioachim Mareș (intronizat la 15 septembrie 1996) [3].

Noi credem că toți ierarhii Bisericii lui Hristos, purtători ai deplinătății harului și mutați la Domnul după o vrednică păstorire, se bucură de fericire în ceruri împreună cu sfinții bineplăcuți lui Dumnezeu. Dar pe scaunul acestei Sfinte Episcopii a șezut în secolul al XVII-lea și un ierarh pe care mai întâi contemporanii și apoi posteritatea l-au considerat și l-au numit sfânt.

Este vorba de Sfântul Ierarh Ioan de Râșca.

---

1. Înființată între 6 mai — 15 decembrie 1598, în timpul Mitropolitului Gheorghe Movilă (1588—1591 ; 1595—1600 ; 1600—1605). Primul episcop de Huși, Ioan, este pomenit într-un hrisov al lui Ieremia Movilă (1595—1600 ; 1600—1606) din 15 decembrie, 1598. Vezi : Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (mai departe : Păcurariu, *I.B.O.R.)*, vol. II, ed. a II-a, București, 1992, p. 120 ; Idem, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, publicate mai întâi în rev. «Biserica Ortodoxă Română», anul XCIII, 1975, nr. 3—4, p. 322—355, republicate cu substanțiale îmbunătățiri în : Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. III, ed. București, 1981, p. 515—547. Noi folosim pentru datarea păstoririi tuturor ierarhilor ultima variantă (mai departe : Păcurariu, *Listele* ...). Pentru tema noastră, vezi p. 530.

2. Păcurariu, *Listele* ..., p. 531—532.

3. Vezi : «Candela Moldovei», buletinul oficial al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, an. V, 1996, p. 1 și 18.

Viața bisericească și mai ales strădania culturală din Moldova secolului al XVII-lea au fost dominate de activitatea a doi ierarhi de primă mărime : Varlaam Moțoc și Dosoftei.

Noi căutăm să dovedim în prezentul studiu că între ostenelile celor doi mari ierarhi și puternic determinată de ei s-a desfășurat activitatea Sfântului Ierarh Ioan «de Râșca», episcop de Huși (1667—1674) și de Roman (1674—1685).

Folosim acest apelativ : *Ioan de Râșca*, așa cum ne-a rămas din vestita lucrare *Viața și petrecerea sfinților* [4] a Mitropolitului Dosoftei.

Era, și se mai păstrează întru câtva, în Biserică obiceiul ca unui călugăr, chiar și ajuns ierarh, să i se adauge la nume și apelativul mânăstirii sale de metanie : «de Neamț», «de Bistrița», «de Putna», «de Râșca», «de Prislop» ș.a.m.d.

Așadar Mitropolitul Dosoftei vorbește în lucrarea sa mai sus amintită de «Ioan de Râșca, arhiepiscopul cel sfânt și minunat» [5].

Episcopia Hușilor a avut între ierarhii săi doi episcopi cu numele Ioan și poate nu întâmplător ambii proveniți de la Mânăstirea Râșca din ținutul Sucevei, ctitorie a Episcopului de Roman Macarie II Cronicarul (1531—1548 ; 1551—1558). Care dintre cei doi a fost «arhiepiscopul cel sfânt și minunat» despre care vorbește Marele Dosoftei ?

Primul dintre cei doi episcopi cu numele Ioan, venit de la Râșca, a fost chiar primul păstor al acestei eparhii. El era, printre mulți alții, rodul centrului de spiritualitate isihastă organizat de Macarie Cronicarul la ctitoria sa de la Râșca [6]. A păstorit la Huși între anii 1598—1605 și a fost promovat apoi la Episcopia de Rădăuți, unde a păstorit între anii 1605—1608.

Cum despre primul episcop de Huși se știa că este de la Râșca, iar Mitropolitul Dosoftei proclamase pe Ioan de Râșca drept sfânt, arhiereul și istoricul Narcis Crețulescu [7] s-a grăbit să-i confecționeze o biografie de călugăr îmbunătățit, duhovnic și stareț la Râșca, episcop la Huși și Rădăuți. Și deoarece Mitropolitul Dosoftei spusese ; «*arhiepiscopul cel sfânt* și minunat», autorul sus-numit consideră că Ioan ar fi fost o vreme și mitropolit. Apoi s-a retras în schimnicie la mânăstirea sa de metanie, Râșca [8].

---

4. Vol. IV, Iași, 1886, fila 152, la 9 iulie. Citățm după : Text Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români*, Trinitas, Iași, 1994, p. 77.

5. PP. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români* p. 77.

6. Sorin Ulea, *O surprinzătoare personalitate a Evului mediu românesc : Cronicarul Macarie*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», seria Artă plastică, tom. 32, 1985, p. 14—48 ; Preot prof. Constantin C. Cojocaru, *Câteva considerații istorice privind spiritualitatea ortodoxă în Moldova în secolul al XVI-lea (435 de ani de la moartea Episcopului de Roman Macarie al II-lea Cronicarul)*, în «Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor, V, 1993, p. 53—62.

7. Pentru acest arhiereu de la Mânăstirea Neamț, cu preocupări istorice, vezi : Ieromonah magistr. Nestor Vornicescu, *Arhiereul Narcis Crețulescu Botoșăneanu (1835—1913)*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei» (mai departe : M.M.S., an. XXXV, 1959, nr. 5—6, p. 332—343.

8. Arhiereul Narcis Crețulescu, *Istoria Sfintei Mânăstiri Râșca*, Fălticeni, 1901, p. 75—77.

În sprijinul spuselor lui Narcis Crețulescu vine și un argument toponimic. La 6 km de Mânăstirea Râșca, pe malul pârâului Râșcuța, se află o poiană numită până azi de localnici «Poiana lui Ioan» [9], dovadă că aici s-a nevoit un pustnic cu acest nume.

Biografia întocmiță Episcopului Ioan de Arhiereul Narcis Crețulescu era convingătoare și părea întru totul logică și, zicem noi, în mare parte adevărată. Și cum ea apărea în *Istoria Sfintei Mânăstiri Râșca* la Fălticeni în anul 1901, scriitorul Mihail Sadoveanu preia ideea și, în volumul său *Vremuri de bejenie* (1907) [10] îl așază pe Ioan stareț la Mânăstirea Râșca în anul 1574, în vremuri tulburi, când turcii năvăliseră în țară.

Istoricul bucovinean Dimitrie Dan procură de peste «cordon» cartea lui Narcis Crețulescu și, în lucrarea sa *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, apărută în anul 1912 [11] interesat de episcopatul lui Ioan la Rădăuți (1605—1608) afirmă și el că Ioan ar fi fost pentru puțină vreme și mitropolit al Moldovei. Altfel cum s-ar motiva apelativul dat lui Ioan de «arhiepiscop» ?

Ideea este reluată și de alți istorici. Astfel Constantin Bobulescu, în lucrarea sa : *Din viața Mitropolitului Veniamin Costachi*, apărută în anul 1933 [12] referindu-se la un moment dat la Ioan de Râșca, spune : «Ioan, fostul arhiepiscop, trăia ca un sfânt și minunat schimnic».

Atât de frumos și convingător s-a vorbit despre acest episcop Ioan, încât unii dintre noi, cei de azi, am declarat cu aceeași convingere că desigur, acest Ioan, primul episcop de Huși, este sfântul lăudat de Mitropolitul Dosoftei [13].

Primul care s-a îndoit de această identificare a fost Părintele Profesor Dr. Liviu Stan, încă în anul 1945 [14]. Marelui nostru canonist (dar și istoric) i-a căzut în mână un Pateric manuscris de la sfârșitul secolului al XIX-lea al cărui titlu, prea lung, l-a prescurtat așa : *Patericul sfinților din Moldo — România (1888)* [15]. Citățm cele spuse de Profesorul Liviu Stan atât pentru elucidare cât și pentru faptul că lucrarea sa *Sfinții Români* se găsește azi mai greu :

«Despre acest sfânt arhiepiscop Ioan am aflat două știri contradictorii, dacă nu cumva vorbește fiecare din ele de alt Ioan.

---

9. *Ibidem*, p. 77.
10. București, Cartea Românească, f. a., p. 61—71.
11. Viena, 1912, p. 71—72.
12. Chișinău, 1933, p. 113.
13. Diacon I. Ivan, *Sfântul Ioan de la Râșca*, în vol. «Sfinți români și apărători ai legii strămoșești», București, 1987, p. 375—381 ; Pr. prof. Constantin C. Cojocaru, *op. cit.*, p. 60. Azi noi nu negăm că toate cele spuse se pot potrivi acelui prim episcop de Huși, Ioan, și că el va fi avut o viață sfântă. Numai că, așa cum vom vedea, nu despre el vorbește Mitropolitul Dosoftei și, deci, nu el constituie obiectul cercetării noastre.
14. Preot Dr. Liviu Stan, *Sfinții Români*, Sibiu, 1945, p. 55.
15. Titlul complet este : *Pateric ce cuprinde întru sine cuvinte folositoare și vreo câteva istorisiri ale vieții unor sfinți carii s-au nevoit pe pământul Moldo-Românei*, manuscris de la 1888. Vezi : Preot Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 37. Bineînțeles că în acest Pateric se adună și se prelucrează materiale mai vechi.

În Patericul citat, fila 14 b și 15 a, citim astfel : «Și tot în anii aceștia (cca. 1668) și preasfințitul arhiepiscop Ioan, au îndemnat pre lume a se minuna, prin strălucitele și sfintele sale nevoințe. Părinții cei trupești ai acestui sfânt bărbat să numia Georgie și Anastasia El mai întâiu din tânără vârstă au îmbrățișat orânduiala monahicească în sfânta monastire Secul (în text e scris Râșca, iar peste Râșca, Secul. Nota 1. L.S.) și acolo petrecând viață sfântă și plăcută lui Dumnezeu de acolo s-a rânduit la scaunul arhiepiscopiei Romanului în anul 1674, unde iarăș întru ne încetate nevoinți și întru înalte bunătăți strălucind minunat ! Și petrecând cu smerenie adâncă, s-au mutat la veciniça odihnă» [16].

A doua știre (contradictorie) o ia Părintele Profesor Liviu Stan prin filiera Dimitrie Dan :

«Se pare însă că acest sfânt Ioan a fost episcop și la Rădăuți și la Roman, ba chiar și Mitropolitul Moldovei puțin timp — precum ne spune Dimitrie Dan într-un mic studiu (D. Dan, *Episcopia Rădăuțului, Mitropolia și Mânăstirile Bucovinei*, Cernăuți, 1926, p. 10. Același, *Cronica Episcopiei de Rădăuți,* Viena, 1912, p. 71—72, zice că Ioan de la Râșca ar fi fost și episcop de Huși și mitropolit al Moldovei puțină vreme) și că într-adevăr și-a avut metania la Râșca iar nu la Secul, și la Râșca se va fi și retras spre sfârșitul petrecerii sale în lume întru care mult s-a nevoit» [17].

Într-adevăr, regretatul nostru Părinte Profesor Dr. Liviu Stan a avut dreptate. Sursele istorice vorbesc despre doi călugări cu numele Ioan, amândoi porniți de la Mânăstirea Râșca și ajunși pe rând episcopi la Episcopia Hușilor, așa cum am arătat mai înainte. Primul a păstorit la Huși la cumpăna secolelor XVI—XVII, apoi la Rădăuți, iar al doilea a păstorit la Huși în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, apoi la Roman.

Este meritul deosebit al Părintelui Profesor Dr. Mircea Păcurariu care, într-o reevaluare recentă, a dovedit că «Ioan de Râșca, arhiepiscopul cel sfânt și minunat» a fost cel de al doilea Ioan, care a păstorit la Huși și la Roman [18]. Părintele Profesor reia și reconsideră informația din acel *Pateric al sfinților de pe pământul Moldo-Romăniei* folosit și de Părintele Profesor Liviu Stan, unde se spunea că Ioan (cel de al doilea) și-a avut metania la Râșca, iar peste cuvântul Râșca s-a scris Secul [19]. Dar meritul deosebit al Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu a fost o observație fină, hotărâtoare în dovedirea faptului că ierarhul din a doua jumătate a secolului al XVII-lea este Sfântul Ioan de Râșca proclamat de Mitropolitul Dosoftei. Părintele Profesor ne îndeamnă să citim cu atenție spusele lui Dosoftei, ceea ce și facem :

---

16. Preot Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 55.

17. *Ibidem.* Noi ne-am precizat mai sus poziția în ceea ce privește sursa de informare a lui Dimitrie Dan.

18. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinți daco-romani...*, p. 79—80.

19. Că e reevaluare recentă vedem din faptul că în : Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. II, ed. a II-a, p. 115 despre Episcopul Ioan de Roman (1674—1685), fost la Huși, se spune că avea metania de Secu. Cf. Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman,* București, 1874, p. 303.

«*Apucat-am în zilele noastre* (subl. n.) părinți nalți la bunătăți și podvig și plecați la smerenie adânc : părintele Chiriac de Bisericani, gol și ticăloșit în munte 60 de ani, și Chiriac de Tazlău, Epifanie de Voroneț, Partenie de Agapia, *dară Ioan de Râșca, arhiepiscopul cel sfânt și minunat*» (subl. n.) [20].

Înțelegem din spusele Mitropolitului Dosoftei că acești sfinți i-au fost *contemporani* și așadar i-a cunoscut bine, personal.

Pe acel Ioan, episcop de Huși și de Rădăuți, mort sau retras în 1608 nu avea cum să-l cunoască Mitropolitul Dosoftei, care se năștea pe la 1624 [21]. Însă cu Ioan de Râșca, episcop de Huși și de Roman, Dosoftei a fost contemporan, colaborator și bun prieten, așa cum vom vedea în cele ce urmează.

Subsemnatul mi-am dat seama că spusele Părintelui Profesor Dr. Mircea Păcurariu, întru totul logice, trebuie susținute și cu alte argumente din secol. Într-un studiu recent [22] am poposit mai cu atenție asupra vieții și activității Sfântului Ioan de Râșca. Am adus argumente noi pentru identificarea sa și am stăruit puțin asupra relațiilor sale cu Mitropolitul Varlaam Moțoc, cu Domnul Vasile Vodă Lupu și cu Mitropolitul Dosoftei. Pe toate acestea le reluăm, cu unele îmbunătățiri, în studiul prezent. Pe parcurs mi-au stăruit în minte alte întrebări :

a) De unde venea acest Ioan la Mânăstirea Râșca ?

b) Cum de era prieten cu Mitropolitul Varlaam Moțoc, originar din Baloteștii Vrancei și cu Domnul Vasile Lupu ?

c) De ce Ioan, ajuns episcop la Roman, a ctitorit împreună cu Vornicul Moțoc din Odobeștii Vrancei Mânăstirea Mera (Mira, Miera) vecină cu Baloteștii și cu Odobeștii ?

Încercăm, în cele ce urmează, să răspundem pe rând și la toate aceste întrebări.

Cadrul istoric și unele interferențe la începutul secolului al XVII-lea

Ca să putem să precizăm locul și rostul călugărului Ioan de Râșca în viața Bisericii din Moldova precum și începuturile sale în cele ale monahismului, trebuie să vorbim despre câțiva oameni cu rosturi politice și bisericești. Aceștia au creat, ca să zicem așa, prin relațiile și acțiunile lor, cadrul în care apare pe scena istoriei Ioan de Râșca. Suntem obligați să pomenim pe marii vornici ai Țării de Jos Nestor Ureche

---

20. Mitropolitul Dosoftei, *op. cit.*, vol. IV, fila 152.

21. Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. II, ed. a II-a, p. 95.

22. Preot Constantin C. Cojocaru, *Mânăstirea «Sf. Nicolae» din Cetatea Neamț și sfinții porniți de aici : 1. Sfântul Ioan de Râșca, 2. Sfânta Teodora de la Sihla.* Studiul a fost citit, apreciat și recomandat spre publicare de Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu. De asemeni Î.P.S. Mitropolit Dr. Daniel al Moldovei și Bucovinei l-a citit și l-a programat să fie publicat în revista «Teologie și Viață» (Rezoluția din 09.02.1998). Același studiu, cu Rezoluția Cancelariei Sfântului Sinod, nr. 537/1998 se află la Î.P.S. Mitropolit al Olteniei, Dr. Nestor, Președinte al Comisiei speciale pentru canonizarea sfinților români.

(în această funcție între anii 1596—1611)[23] și Coste Băcioc (Bucioc) (în această demnitate între anii 1616—1620)[24], pe Mitropolitul Anastasie Crimca (1608—1617 ; 1619—1629), pe Varlaam Moțoc, egumen la Mânăstirea Secu (cca. 1610 — cca. 1620)[25] și Mitropolit al Moldovei (1632—1653), precum și pe Lupu, mare boier, ajuns apoi Domn al Moldovei sub numele de Vasile Lupu (1634—1653). În legătură cu aceste personalități trebuie să vorbim și despre rectitoririle mânăstirilor Secu și Râșca.

Istoria ne dezvăluie un mare adevăr în legătură cu ctitoririle și rectitoririle de sfinte lăcașuri. Domnii sau înalții demnitari laici sau ecleziastici mergeau să ctitorească (sau să rectitorească) într-un anumit loc de obicei îndemnați de unul dintre următoarele trei motive :

a) fie că erau legați de acel loc prin naștere sau prin vreun eveniment din viață ;

b) fie că erau rude cu fostul ctitor sau cu conducătorul obștii monahale de acolo ;

c) fie că erau solicitați de o mare personalitate duhovnicească sau de obștea monahală constituită acolo.

În anul 1602 Vornicul Țării de Jos, Nestor Ureche, și soția sa Mitrofana ctitoreau Mănăstirea Secu, în apropierea Mânăstirii Neamț. Aici exista încă din timpul lui Alexandru Vodă Lăpușneanu o mică mânăstire, cunoscută sub numele Schitul lui Zosin (Zosim, Zosima)[26]. La

---

23. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1971, p. 333.

24. *Ibidem*, p. 347.

25. Despre egumenia lui Varlaam Moțoc la Secu datele sunt încâlcite și contradictorii. Duhovnicul Andronic, în *Istoria Mânăstirii Secu*, manuscris din 1874, așază egumenia lui Varlaam după egumenul Andrei. O așază între 1610 (Hotarnică cu Mânăstirea Neamț, în care Varlaam e pomenit prima dată ca egumen) și 1632, când Varlaam e ales mitropolit. Vezi : Nestor Vornicescu Severineanul, Episcop Vicar, *Un manuscris necunoscut al duhovnicului Andronic : Istoria Mânăstirii Secu*, în M.M.S., L, 1974, nr. 3—4, p. 188. În articolul : *Varlaam Mitropolitul*, semnat de A(lgeria) S(imota) în *Dicționarul Limbii Române de la origini până la 1900* (elaborat de Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Universității «Al. I. Cuza» — Iași), București, 1979, p. 882, se dau anii egumeniei lui Varlaam : 1608—1613. Al. Piru, *Istoria Literaturii române de la origini până la 1830*, București, 1977, p. 76 și N Cartojan, *Istoria Literaturii române vechi*, București, 1980, p. 191, recunosc începutul egumeniei, conform acelui act de hotarnică, în anul 1610. Augustin Z. N. Pop, în documentatul său studiu : *Viața Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în M.M.S., XXXIII, 1957, nr. 10—12, p. 747 fixează începutul egumeniei lui Varlaam la 1610, potrivit actului de hotarnică cu Mânăstirea Neamț (după egumenia Părintelui Visarion), fără a se pronunța asupra încheierii acestei demnități. Arată numai că în 1629 Varlaam e atestat arhimandrit la Suceava, la «Sf. Gheorghe», deci la Mitropolie. Recenta monografie *Mânăstirea Secu*, realizată de Protosinghel Macarie Ciolan, Iași, 1987, p. 70—71, prezintă date confuze despre egumenia lui Varlaam. Îl așază totuși în lista egumenilor între egumenul Andrei, atestat ultima dată în 1607 și egumenul Nichifor, atestat în actele mânăstirii în 1621. Așadar putem aproxima egumenia lui Varlaam la Mânăstirea Secu între anii 1610—1620 când, zicem noi, din cauza multiplelor sale preocupări, se va fi retras din această ascultare.

26. Alexandru I. Gonța, *Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nestor Ureche : Schitul lui Zosin*, în M.M.S., XXXVIII, 1962, nr. 9—12, p. 694—712.

cumpăna dintre secolele XVI—XVII obștea monahală a acestui schit era condusă de un învățat călugăr și dascăl, Dositei (Dosoftei) [27].

Ce l-a îndemnat pe Nestor Ureche să ctitorească pe Valea Pârâului Sec din Munții Neamț sau, mai bine zis, să rectitorească în acest loc ?

Duhovnicul Andronic, în a sa *Istoria Mânăstirii Secu* [28] spune că Nestor Ureche a venit la Schitul lui Zosim ca închinător, îndemnat de faima vieții duhovnicești de aici și de renumele egumenului Dositei. Apoi s-au îndemnat să ctitorească la Secu.

Arhimandritul Dionisie Udișteanu, istoric din secolul XX al Mânăstirii Secu [29] și stareț al acestei mânăstiri (1956—1959) [30] spune că egumenul cărturar Dosoftei a fost duhovnicul familiei Ureche și astfel l-a determinat pe Nestor să ctitorească la Secu [31].

Cercetătorul Alexandru I. Gonța dovedește pe bază de documente că Zosin Vistiernicul, ctitorul din secolul al XVI-lea al schitului de pe Valea Secului și Mitrofana Ureche erau rude.. De aceea — susține el — Nestor Ureche, ctitorind la Secu, continua opera unei rude [32].

La Mânăstirea Secu îl întâlnim egumen în anul 1610 pe Varlaam Moțoc, fiu de răzeși din localitatea Balotești, de pe malul râului Putna (Vrancea) [33].

Augustin Z. N. Pop, care a scris pe bază de documente viața Mitropolitului Varlaam Moțoc [34], se întreabă : «să se fi găsit (Varlaam) printre monahii care au slujit zidirea nouă a Secului, durată din dărâmături în 1602 ?» [35].

Pentru răspunsul afirmativ la această întrebare vin în sprijin următoarele susțineri :

a) Schitul lui Zosin stăpânea o posesiune în zona râului Putna (Vrancea), aproape de satul Purcelești, încă din anul 1564. Aceasta era o danie de la Gheorghe, fost mare stolnic și soția sa Anastasia [36]. Cum localitatea Purcelești (alături de Balotești, Capotești, Cofești, toate pe malul Putnei) este considerată de unii drept satul natal al lui Varlaam [37], ar fi ușor să înțelegem de ce și-a purtat el pașii spre Mânăstirea Secu.

---

27. *Ibidem*, p. 705—708 ; Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 182—184 ; Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 69—70.

28. Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 183.

29. Citățm câteva titluri : *Graiul evlaviei străbune, I, Inscripții și însemnări de la Secu*, Cernica, 1939 ; *Mânăstirea Secu, Mărturii culese de la Arhivele Statului*, Cernica, 1941 și câteva manuscrise dactilografiate despre Mânăstirea Secu (1959, 1966 și 1971). Vezi : Macarie Ciolan, *op. cit.*, passim.

30. Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 87.

31. *Ibidem*, p. 70, citându-l pe Dionisie Udișteanu.

32. Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 711—712.

33. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 743 ; Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 189.

34. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.* ; Idem, *Neamul Mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei*, în rev. : «Biserica Ortodoxă Română», an. LVII, 1939, nr. 5—6, p. 315—320 ; Idem, *Bibliografia Mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei* București, 1940, 14 p. (Extras din «Athenaeum», V, 1940, nr. 4.

35. Idem, *Viața Mitropolitului ...*, p. 747.

36. Nestor Vornicescu, *Un manuscris...*, p. 82 ; Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 697.

37. Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. II, ed. a II-a, p. 16.

b) S-a susținut cu probe convingătoare că egumenul Dositei, conducător al Schitului lui Zosin și apoi al noii Mânăstiri Secu, era dascăl și întemeiase la mânăstirea lui școală slavo-elină [38]. Așadar tânărul călugăr Varlaam a avut unde-și forma cultura sa deosebită.

Dar deoarece documentar îl găsim pe Varlaam la Mânăstirea Secu abia în anul 1610, același cercetător Augustin Z. N. Pop se întreabă din nou : Poate Varlaam «a fost adus de Crimca de la altă chinovie la Secu ?» [39]. Înțelegem prin aceasta că Varlaam a fost ucenicul Mitropolitului Anastasie Crimca si astfel Crimca a contribuit la formarea cultural-teologică a lui Varlaam.

Urmărind evenimentele istorice, religioase și culturale de la începutul secolului al XVII-lea constatăm marea apropiere dintre Mitropolitul Anastasie Crimca și ieromonahul (apoi arhimandritul) Varlaam Moțoc și deci posibila contribuție a mitropolitului în formarea lui Varlaam [40].

Cei ce s-au ocupat de istoria Mânăstirii Secu afirmă că la școala organizată aici de învățatul egumen și dascăl Dositei a învățat și Anastasie Crimca. Așadar el ar fi un produs al acestei școli [41]. Afirmația se bazează pe faptul că Mitropolitul Anastasie Crimca este trecut în marele pomelnic ctitoricesc al acestei mânăstiri. Dar această înscriere s-a făcut pentru faptul că la 1 iunie 1622 Crimca făcea Mânăstirii Secu o importantă donație, pentru a i se face îndătinata pomenire [42]. Dar această donație a mitropolitului se poate motiva și prin faptul că aici, la Secu, viețuia prietenul (și poate ucenicul său) Varlaam. Acest fapt vine să dovedească încă odată marea apropiere dintre cei doi mari oameni de cultură.

Coste Băcioc, marele vornic al Țării de Jos, ctitorea la Mânăstirea Râșca între anii 1611—1617. El a zidit un adaos la biserica acestei mânăstiri. Acest adaos a dublat practic ctitoria Episcopului Macarie Cronicarul din 1542. De asemeni a prefăcut toate celelalte clădiri ale mânăstirii [43].

Ne întrebăm și de această dată cine l-a îndemnat pe Coste Băcioc să rectitorească la Mânăstirea Râșca și să devină astfel cel de al treilea ctitor al ei (după Bogdan Vodă cel Bătrân și după Macarie Cronicarul) ?

Încercăm, din lipsă de informații precise, să formulăm trei variante de răspuns, care nu se elimină una pe cealaltă :

a) Poate Nestor Ureche, foarte bun prieten cu Coste Băcioc [44] și care avea una dintre moșii la Dumbrăvița, în apropierea Mânăstirii

---

38. Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 705—708.
39. Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului ...*, p. 747.
40. Ștefan S. Gorovei, *Anastasie Crimca. Noi contribuții*, în M.M.S., LV, 1979, nr 1—2, p. 158 ; N. Cartojan, *op. cit.*, p. 191.
41. Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 70 și nota 12, citându-l pe Dionisie Udișteanu.
42. Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 188.
43. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României, adunate, adnotate și publicate de —*, I, București, 1995, p. 52 ; Narcis Crețulescu, *op. cit.*, p. 63 ; G. Balș, *Biserici moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1928, p. 79.
44. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 333, nota 12.

Râșca, cunoscând bine problemele mânăstirii, l-a îndemnat pe prietenul său să ctitorească aici.

b) Poate mai trăia încă, retras în schimnicie la Râșca, fostul episcop de Huși și de Rădăuți, Ioan, și va fi avut și el un cuvânt de spus..

c) Poate chiar Mitropolitul Anastasie Crimca împreună cu prietenul și ucenicul său Varlaam de la Secu l-au îndemnat pe Coste Băcioc să ctitorească la Râșca [45].

Ctitorii de la Secu și de la Râșca (Ureche și Băcioc) fiind prieteni, desigur că și între obștile celor două mânăstiri erau relații strânse de colaborare. Cărări peste munți, practicate prin secole până astăzi de călugări și de pelerini, scurtează simțitor distanța dintre cele două mânăstiri.

Coste Băcioc și-a înscris numele și între ctitorii Mânăstirii Secu, dăruind ctitoriei prietenului său satul Vlădiceni, cu iaz și cu moară pe Dobrușa, ca să i se facă pomenire în fiecare an în ziua când se prăznuiește a treia aflare a capului Sfântului Ioan Botezătorul [46].

Era potrivită ocazia ca între Coste Băcioc și marele cărturar Varlaam Moțoc, atunci egumen la Mânăstirea Secu, să se statornicească relații de prietenie. În baza celor spuse presupunem că Varlaam (desigur, sprijinit și de Mitropolitul Anastasie Crimca [47]) a mijlocit în 1619 căsătoria dintre Tudosca (Teodosia), fiica lui Coste Băcioc, cu Lupu, al doilea logofăt (viitorul Domn al Moldovei, Vasile Lupu). Nunta a avut loc în 1619. Mitropolitul Crimca, desigur, a oficiat cununia, iar nun a fost însuși Gașpar Vodă Grațiani [48]. Așa ne explicăm mai bine relațiile atât de strânse între viitorul mitropolit Varlaam și între viitorul domn Vasile Lupu [49].

Nu ne-ar mira faptul că Varlaam a pus la cale căsătoria Tudoscăi Băcioc cu ambițiosul boier Lupu. Studiile lui Augustin Z. N. Pop, citate mai sus, căutând să dovedească atât de documentat originea răzășească și putneană a lui Varlaam, ni-l prezintă vrând-nevrând pe marele cărturar implicat în tot felul de acțiuni matrimoniale.

---

45. În timp ce la Mânăstirea Secu este pomenit în pisanie, după obicei, Mitropolitul Gheorghe Movilă, care a dat binecuvântarea săvârșirii ctitoriei, în pisania lui Coste Băcioc de la Râșca lipsește numele mitropolitului. Ctitoria lui Coste Băcioc s-a terminat și s-a sfințit la 30 septembrie 1617 (Pisania la N. Iorga, *op. cit.*, p. 52). Or, la acea dată Anastasie Crimca era înlăturat din păstorie. Poate pisania tace din respect pentru mitropolitul înlăturat și pentru a nu-l supăra pe mitropolitul în funcție, Teofan.

46. Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 187. Dania a mai fost întărită Mânăstirii Secu în 1619 (*D.I.R., Veac XVII, A, Moldova*, Vol. IV, p. 332—333) și în 1621 (*D.I.R., veac XVII, A. Moldova*, vol. V, p. 43—44).

47. Readus în scaunul mitropolitan de Domnul Gașpar Grațiani (febr. 1619 — sept. 1620) în primăvara anului 1619.

48. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 347; C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Junimea, Iași, 1971, p. 229.

49. Se miră unii cum, la începutul anului 1634, în timp ce Lupu, acum vornic, uneltea la Poartă detronarea Domnului Moise Movilă și solicita pentru el domnia Moldovei, soția sa, Tudosca, și celelalte rude ale sale stăteau în Iași liniștite, cinstite și ajutate la nevoie (C. Gane, *op. cit.*, p. 238). Răspunsul nu poate fi decât unul: Mitropolitul Varlaam, om cu mare autoritate în fața Movileștilor, ocrotea familia Lupu și aștepta cu înfrigurare ca prietenul și protejatul său să obțină domnia.

Dar din relația de prietenie și colaborare dintre Varlaam Moțoc și Coste Băcioc s-a ivit și obârșia problemei de care ne ocupăm în studiul de față. Varlaam a adus la Mânăstirea Râșca, ctitoria lui Băcioc, o rudă și un ucenic al său, putnean (vrâncean) și el, anume pe *Ioan de Râșca.*

Vom întâlni, în cele ce urmează, pe acest Ioan în strânsă colaborare cu Mitropolitul Varlaam și cu rudele acestuia, cu Vasile Vodă Lupu și cu familia sa, precum și cu alți membri ai familiei Moțoc de pe malul râului Putna.

Ioan de Râșca — călugărul și egumenul

Varlaam îl va fi adus la Râșca pe ucenicul său Ioan prin anii 1619—1620, oricum, înainte de moartea lui Coste Băcioc, survenită în septembrie, 1620 [50].

Nu știm ce nume va fi purtat în mirenie, dar aici, la Râșca, noul venit a primit cinul monahal și numele de Ioan (Poate la sfatul sau în amintirea episcopului schimnicit aici, Ioan). Tânărul călugăr și-a format pregătirea cultural-duhovnicească la școala isihastă întemeiată aici la mijlocul secolului al XVI-lea de ctitorul Macarie Cronicarul [51]. Chiar dacă viitorul a făcut ca acest Ioan să urce treptele unor demnități bisericești, până la cea de arhiepiscop, el a ținut mereu să spună că metania sa este «de Râșca». Mitropolitul Dosoftei a știut aceasta și, atunci când l-a numărat între sfinții moldoveni dați de secolul al XVII-lea, a scris cu convingere : *Ioan de Râșca.*

Înclinăm să credem că în anul 1634 Ioan se mai afla încă în soborul Mânăstirii Râșca. Documente din luna iunie a acestui an pomenesc între călugării soborului acestei mânăstiri și un Ioan [52].

Era anul când Vasile Lupu ajunsese Domn al Moldovei. Urma o perioadă de 19 ani de intensă activitate teologică, culturală, artistică, misionară și ctitoricească, patronată în egală măsură de mitropolit și de domn. Mitropolitul Varlaam îl avea cuprins în planurile sale organizatorice și pe ucenicul său Ioan de Râșca, cu atât mai mult cu cât acesta se dovedea un călugăr râvnitor.

În anii ce au urmat Ioan a fost transferat de la Mânăstirea Râșca la Mânăstirea Secu. De această din urmă mânăstire își leagă de acum viața, alegându-și-o și loc de veșnică odihnă [53]. Toți îl vor fi considerat de acum încolo «secan», ceea ce ne lămurește și pendularea și nesiguranța din acel Pateric din secolul trecut care-i redă sumar viața.

---

50. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 347.

51. Sorin Ulea, *op. cit.*, Pr. prof. Constantin C. Cojocaru, *Câteva considerații ...*, p. 53—62.

52. *D.R.H., A. Moldova,* vol. XXII, 1634, doc. D și E, p. 350 și 352.

53. Nici nu se putea altfel. La Secu au fost înmormântați, printre alți ierarhi ai secolului al XVII-lea (Mitropolitul Sava, 1659—1664, Episcopul de Roman Mitrofan II cu ultima păstorire 1634—1638, Episcopul de Rădăuți Iorest 1651—1656) și binefăcătorii și sprijinitorii lui Ioan, anume Mitropoliții Varlaam și Ghedeon.

Marele Domn Vasile Lupu a fost deopotrivă și mare mecenat și mare ctitor, atât în țară cât și în afara țării [54]. El și-a legat numele, în calitate de mare ctitor, și de Cetatea Neamț. După ce a reparat Cetatea în anul 1641 [55], în anii ce au urmat a organizat aici o mânăstire, având ca patron pe Sfântul Nicolae, vechiul patron al paraclisului Cetății.

Credem că Mânăstirea Sfântul Nicolae din Cetate s-a organizat și a funcționat chiar din acei ani (1641—1642). Nu a fost o trarnsformare a cetății în mânăstire, ci o convietuire. Cetatea și-a păstrat mai departe toate atribuțiile și funcțiile sale, cu garnizoană, cu închisoare, cu tainița vistieriei statului, cu slujbași specifici, printre care și armașul etc. [56]. Misionarul Marco Bandini, care a vizitat Țările Române între anii 1644—1646, găsește în Cetatea Neamț o biserică «Sf. Nicolae» cu frumoase picturi [57].

Vasile Lupu a închinat noua sa ctitorie Mânăstirii Secu. În scurta sa existență de vreo trei sferturi de secol Mânăstirea din Cetate a avut egumeni așezați de Mânăstirea Secu și ascultători de această mânăstire.

Duhovnicul Andronic de la Secu ne informează în Istoria sa că egumenul Efrem de la Secu a așezat primul egumen în Cetate pe Ghedeon [58]. Acesta desigur a condus acțiunile de organizare a noii mânăstiri și a format mica obște monahală de aici. Apoi el trece egumen la Secu, până în anul 1645, când ajunge episcop de Huși, apoi mitropolit [59].

A urmat la egumenia Mânăstirii din Cetate Ioan de Râșca, acum călugăr la Secu. Dacă considerăm egumenia lui Ghedeon în Cetate numai organizatorică, putem presupune că Ioan ajunge egumen în anii de început ai mânăstirii (1641—1642). Ioan era un apropiat al lui Ghedeon care s-a ocupat în continuare de promovarea în demnități bisericești a acestuia, chiar și după moartea Mitropolitului Varlaam Moțoc. Părintele Profesor Dr. Mircea Păcurariu susține că Ioan a avut în Cetate o perioadă lungă de egumenie [60]. Să fi fost această perioadă de 24—25 de ani ?

În anul 1650 Vasile Lupu avea mari probleme, fiind fugar în propria sa țară. Cronicarul Miron Costin ne istorisește că, intrând cazacii și tătarii în țară, Vasile Lupu și oamenii săi s-au ascuns în Codrii

---

54. Pr. prof. C. Cojocaru, *Activitatea ctitoricească a Voievodului Vasile Lupu în Iași*, în «Îndrumător bisericesc», al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, II, 1986, p. 111—114; Idem, *Biserica Moldovei sprijinitoare a Orientului ortodox. Partea a II-a, secolele XVII—XVIII*, în M.M.S., an. LXIII, 1987, nr. 3, p. 44—49.

55. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 586.

56. Vezi pe larg despre această mănăstire în studiul nostru: *Mânăstirea «Sf. Nicolae» din Cetatea Neamț ...*

57. N. Iorga, *Istoria Românilor prin călătorii*, București, 1981, p. 228.

58. Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 189.

59. Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 72; Păcurariu, *Listele ...*, p. 531 și 524. În lista egumenilor Mănăstirii Secu întocmită de Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 72, egumenul Efrem nu este pomenit. Dar cum există o anumită cotă de aproximație, dăm dreptate Duhovnicului Andronic, care prezintă în general date sigure și verificabile.

60. Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. II, ed. a II-a, p. 122.

Căpoteștilor (Vaslui), iar Doamna Ecaterina (cea de a doua soție a lui Vasile Lupu) și oamenii ei au fost adăpostiți în Cetatea Neamț [61]. Și acum considerăm că a fost tot mâna ocrotitoare a Mitropolitului Varlaam care oferea adăpost familiei Domnului la ucenicul său Ioan, în Cetate. Probabil ca mulțumire pentru acest gest, la 20 aprilie 1652 Domnul Vasile Lupu a cumpărat de la egumenul Daniil al Mânăstirii Râșca patru fălci de vie în Dealul Mândru (Mândra) la Cotnari și le-a dăruit mânăstirii sale din Cetatea Neamț [62]. Egumenul Ioan a îndemnat pe voievodul-ctitor să facă această danie și a mijlocit cumpărarea de la mânăstirea sa de metanie, Râșca. Ba mai mult, Ioan declară mai târziu că această danie este a sa [63].

La rândul său, Mitropolitul Varlaam și-a arătat și pe plan material dragostea față de ucenicul său Ioan. El a construit în Lunca Vânătorilor [64] o moară pentru trebuințele Cetății și ale Mânăstirii de acolo, așa cum reiese din diata sa (testamentul) din 1657 [65].

Este momentul să amintim faptul că în timpul egumeniei lui Ioan la Mânăstirea «Sf. Nicolae» din Cetatea Neamț, s-a născut și a copilărit aici cea care avea să fie marea pustnică din Munții Sihlei, Sfânta Cuvioasă Teodora. Aghiografii spun că tatăl ei, Ștefan Joldea din Vânătorii — Neamț, era în timpul lui Vasile Lupu armașul Cetății Neamț. Se aproximează că fiica sa, Teodora, s-a născut pe la 1650.

Dată fiind marea funcție pe care o deținea Joldea în Cetate, credem că nu greșim când afirmăm că fiica armașului aici, în Cetate, a fost botezată, aici, crescând, a participat la sfintele slujbe și până la vârsta de 16 ani l-a avut îndrumător duhovnicesc pe Părintele Egumen Ioan. El i-a sădit în suflet dorul de viață monahală, făcând-o ca de tânără să dorească să meargă la o mânăstire (așa cum citim în povestirea vieții ei). Iată, așadar, întâlnindu-se la Mânăstirea din Cetate, sub patronajul Sfântului Ierarh Nicolae, viețile a doi sfinți români.

Iată cum îl caracteriza pe acest Ioan un harnic cercetător al documentelor Mânăstirii Secu, Dionisie Udișteanu :

«... ucenic al Mitropolitului Varlaam, bun cunoscător al limbii slavone, foarte smerit, având o viață pilduitoare și cu realizări mari în activitatea sa» [66].

Acest vrednic ucenic (și poate rudă) al Mitropolitului Varlaam, se afla în chilia acestuia de la Secu la 18 august 1657 când, «cu limbă de

---

61. Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 133 ; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. a II-a, București, 1928, p. 34.

62. Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 189. Un Daniil se afla în soborul Mânăstirii Râșca în 1634, împreună cu un Ioan *(D.R.H., A, Moldova*, vol. XXII, p. 350 și 352). Poate Daniil l-a urmat în egumenie pe Agafton, pomenit în aceste documente.

63. Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 74.

64. Sat în care locuiau slujitorii Cetății Neamț. Vezi studiul nostru : *Mânăstirea «Sf. Nicolae» din Cetatea Neamț ...*

65. Nestor Vornicescu, *Un manuscris ...*, p. 189 ; Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului ...*, p. 772.

66. Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 103.

moarte» marele cărturar și-a dictat ultimul testament [67]. Apoi, peste puțin timp, a participat la prohodirea și la așezarea în mormântul de mai înainte pregătit a dascălului și ocrotitorului său [68].

În anul 1661 Egumenul Ioan din Cetate este primul martor pomenit (între mai mulți) când Catrina, sora Mitropolitului Varlaam, face o importantă donație Mânăstirii Secu [69]. Prezența egumenului Ioan lângă bătrâna văduvă Catrina ne întărește convingerea că Ioan era rudă apropiată cu familia mitropolitului Varlaam.

Ieromonahul Ioan de Râșca a egumenit în Cetate până la 1666 [70]. Recunoscându-i-se meritele și, bineînțeles, la dorința și cu binecuvântarea Mitropolitului Ghedeon (1655—1659 ; 1664—1671), și el călugăr de Secu, Ioan este promovat, pentru un an (1666—1667), egumen la Mânăstirea Secu [71]. Această trecere fugară a lui Ioan pe la egumenia Mânăstirii Secu o făcea Mitropolitul Ghedeon în vederea ridicării acestuia în treapta arhierească. În anul 1667 mitropolitul așeza în scaunul vacant al Episcopiei Hușilor pe Ioan de Râșca, egumenul de la Secu. Ghedeon l-a hirotonit pe Ioan împreună cu sufraganii săi : Dosoftei de la Roman (1660—1671, marele cărturar și viitorul mitropolit, fost și el episcop la Huși) și Serafim de la Rădăuți (1667—1669 ; 1671—1685), care tocmai părăsise scaunul de la Huși [72].

Ioan de Râșca — Ierarhul

La Huși Episcopul Ioan a păstorit aproximativ șapte ani (1667—1674). S-a arătat un bun chivernisitor al bunurilor episcopiei. Erau vremuri deosebit de grele. Teritoriul eparhiei sale a fost adesea pustiit de turci și de tătari. Oamenii erau nevoiți să-și părăsească locuințele și să plece în bejenie [73].

Ioan a păstorit la Huși sub doi mitropoliți. Mai întâi sub Ghedeon de la Secu, cel care îl alesese, îl hirotonise și îl instalase la Huși. În

---

67. Mai târziu, când era episcop de Roman, a dat mărturie că atunci, în chilia mirtopolitului, toate s-au petrecut în deplină legalitate. Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului ...*, p. 745.

68. *Ibidem*, p. 773. Moartea Mitropolitului Varlaam e așezată între 18 aug. — 19 dec. 1657. Duhovnicul Andronic spune că : «Marele Ierarh în grab după scrierea acestora (diate) s-au și mutat la Începătorul ierarhilor, Hristos Dumnezeu». Nestor Vornicescu, *Un manuscris*, p. 189.

69. Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului ...*, p. 745—746.

70. Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. II, ed. a II-a, p. 122.

71. *Ibidem.*

72. Ioan e pomenit pentru prima dată în acte ca episcop de Huși la 20 mai, 1667. Melchisedec, *Cronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, București, 1869, p. 131—132. În exemplarul din Biblioteca Mânăstirii Neamț a acestei Cronici (cota 719), sub numele *Ioan II* (numele episcopului de care ne ocupăm) cineva a scris cu cerneală neagră : «cu metanie din Cetatea Neamțu» (p. 131).

73. Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. II, ed. a II-a, p. 122. Ioan s-a străduit sub mai mulți domni, în timpul acelor domnii scurte și trecătoare, să aibă întăriri pentru moșiile Episcopiei și scutiri de dări, arătând mereu că Episcopia este săracă. Melchisedec, *Cronica Hușilor...*, p. 131—135 ; Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Contribuții la Istoria Episcopiilor Romanului, Rădăuților și Hușilor în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în M.M.S., LV, 1979, nr. 1—2, p. 63—64.

anul 1671 a mers și Ioan, împreună cu ceilalți ierarhi moldoveni, la înmormântarea Mitropolitului Ghedeon la Secu [74]. Apoi a păstorit sub Mitropolitul Dosoftei (1671—1674).

La începutul anului 1674, când Dosoftei și-a părăsit scaunul mitropolitan, plecând în Polonia, locul său a fost ocupat de Teodosie al Romanului, iar Ioan de la Huși a trecut la Roman [75].

În anul 1675 marele cărturar Dosoftei revine în scaunul mitropolitan, iar Episcopul Ioan de la Roman îi este sufragan și prieten devotat.

Episcopul Ioan a păstorit la Roman între anii 1674—1685. Timpul păstoririlor sale la Huși și la Roman a constituit un bun și suficient prilej Mitropolitului Dosoftei pentru a-i cunoaște viața și ostenelile sale sfinte.

Ca episcop de Roman, împreună cu Vornicul Moțoc din Odobești (ceea ce dovedește încă odată că era rudă cu familiile putnene Moțoc) a început ctitorirea mânăstirii Mera, vecină atât cu Odobeștii cât și cu Balotești Mitropolitului Varlaam Moțoc.

Așadar Episcopul Ioan a căutat să-și lege numele în calitate de ctitor de meleagurile sale natale. Dar nu și-a putut vedea realizat planul până la capăt. Și el și vornicul Moțoc și-au avut obștescul sfârșit în anul 1685. La 25 aprilie 1686 Ursa, soția lui Moțoc din Odobești dăruia ocină Mânăstirii Mira, «ce o am fost început noi să o facem, până au fost soțul meu viu, Moțoc, împreună cu Răposatul Părintele Ioan, ce au fost episcop la Roman» [76].

Marele Mitropolit Dosoftei a participat la hirotonia Episcopului Ioan de Râșca și i-a văzut și sfârșitul, așezându-l în 1685 în mormântul de lângă biserica mare a Mânăstirii Secu [77]. I-au fost reale și îndreptățite aprecierile despre acest sfânt ierarh, pe care imediat le-a introdus în ultimul volum din «Viața și petrecerea sfinților», ce apărea în anul 1686 [78]. Am văzut că viața sa deosebită fusese la fel apreciată și de mitropoliții Varlaam și Ghedeon. Smerenia și bunătatea sufletului său au făcut pe toți acești trei mitropoliți să caute să-l aibă ucenic, sufragan și prieten.

Atât Mitropolitul Dosoftei cât și acel Pateric din 1888 îl numesc pe Ioan de Râșca «arhiepiscop», fapt ce a făcut pe unii să se gândească numaidecât că Ioan a fost mitropolit. Dar acest titlu i s-a dat pentru scaunul arhiepiscopal de la Roman, pe care a șezut cu vrednicie.

---

74. Păcurariu, *Listele...*, p. 524.

75. Melchisedec, *Cronica Huşilor...*, p. 135.

76. Miron Costin, *Opere complete după manuscrise cu variante şi note...*, de V. A. Urechia, Tomul I, București, 1886, p. 165; Aurel Sava, *Documente putnene*, I, Focșani, 1929, p. 29—32.

77. Piatra mormântului său e păstrată numai pe jumătate, cum constata și N. Iorga în anul 1994. Vezi: Augustin Z. N. Pop, *Viața Mitropolitului...*, p. 773. și nota 132.

78. Și Episcopul Ioan, la rândul lui, arătându-și dragostea față de Mitropolitul Dosoftei, i-a lăsat acestuia puțina sa agoniseală, pământurile de la Săcăleni, din ținutul Vaslui, pe care le cumpărase la 19 august 1674 (Melchisedec, *Cronica Romanului...*, p. 306). Împlinitorul ultimei dorințe a Episcopului Ioan a fost egumenul Efrem de la Secu, la 28 noiembrie 1685, când Ioan era deja mort (Macarie Ciolan, *op. cit.*, p. 74).

Între celelalte eparhii ale Moldovei, Episcopia Romanului a avut în decursul secolelor o situație specială. Ea a fost numită uneori «Mitropolia din Târgul Romanului», «Mitropolia din Târgul de Jos», «Mitropolia Țării de Jos», iar ierarhii ei au fost numiți uneori mitropoliți, alteori arhiepiscopi. Episcopii de Roman aveau dreptul să poarte cârjă argintată și mitră în eparhia lor, pe când cei de Rădăuți și de Huși nu aveau acest drept [79].

Dacă Mitropolitul Dosoftei a dat lui Ioan de Râșca titlul de arhiepiscop, a fost îndreptățit să o facă.

Încheiere

Ne-am străduit să adunăm informații istorice, să le coroborăm unele cu altele și astfel să creionăm istoricește chipul Sfântului Ioan de Râșca, epoca sa și relațiile și preocupările sale.

Pentru actul oficial al canonizării sale, trebuie să vină la rând osteneala celor pricepuți în scrierea Sinaxarului, în întocmirea slujbei și în realizarea icoanei sfântului.

Sfinte Ierarhe Ioane de Râșca, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!

Preot CONSTANTIN C. COJOCARU

TRADUCERI ȘI EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

A. TRADUCERI ȘI EDIȚII PARȚIALE

1. *Codicele Voronețean* — manuscris descoperit la Mân. Voroneț în 1871, în prezent aflat la Biblioteca Academiei Române. În cele 85 de file de format in-8°, conservate până astăzi, manuscrisul cuprinde : Faptele Apostolilor, de la cap. 18, 14 până la sfârșit, Epistola Sf. Iacob, Epistola I Petru și II Petru până la cap. 2, 9. Originalul se presupune că a cuprins traducerea tuturor cărților Noului Testament. Nu este autograful traducătorului, ci o copie datată cu aproximație la mijlocul sec. al XVI-lea (După ultimele cercetări Codicele ar fi fost scris în intervalul 1563—1583 ; vezi : I. Gheție..., Originile..., p. 196).

2. *Codicele «Bratul»* — manuscris descoperit la Mân. Sucevița, la sfârșitul secolului trecut și păstrat azi la Muzeul de Literatură al Moldovei. Conține 474 de pagini de format in-4°. Cuprinde : Faptele Apostolilor, aproape integral, Epistolele : Iacob, I și II Petru, I și II Ioan, I Corinteni 5, 6—7, 35, în versiune bilingvă slavo-română, textul slavon alternând cu cel românesc. Este o copie după un manuscris slavo-român mai vechi, făcută de preotul Bratul din Brașov, între 1 sept.

79. Păcurariu, *I.B.O.R.*, vol. I, ed. a II-a, p. 367 ; Pr. prof. Gh. I. Moisescu, Pr. prof. Ștefan Lupșa, Pr. prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 236—241 ; Alexandru I. Gonța, *Mitropolia și episcopiile ortodoxe moldovenești în secolul al XV-lea*, în M.M.S., an. XXXIV, 1958, nr. 1—2, p. 33—36.

1559—31 aug. 1560, cum se arată într-o însemnare de la pag. 426. Traducerea este diferită de traducerea Apostolului tipărit de Coresi în 1563, ceea ce demonstrează existența simultană a mai multor traduceri românești.

3. *Psaltirea Scheiană* — Face parte din grupul celor trei Psaltiri rotacizante — împreună cu Ps. Voroneţeană şi Ps. Hurmuzachi —, toate trei în *scriptio plena,* descoperite în Moldova şi datate în sec. al XVI-lea, constituind cele mai vechi traduceri cunoscute în l. română. Psaltirea Scheiană cuprinde pe lângă cei 151 de psalmi, câteva cântări biblice (Cântarea lui Moise, Rugăciunea Anei, Cântarea Fecioarei Maria etc.), precum şi Simbolul atanasian. În ultimul timp se propune ca datare intervalul 1573—1578 ; vezi : Al. Mareş, Datarea Psaltirilor Scheiană şi Voroneţeană, în L.R., XXXIII, 1984, Nr. 3, p. 191, 198. Deşi sunt traduse într-o limbă greoaie, cu multe elemente străine, cu particularităţi arhaice şi dialectale..., Psaltirile rotacizante prezintă o importanţă deosebită, deoarece stau la baza traducerilor ulterioare, precum şi la baza limbii noastre literare de mai târziu.

4. *Psaltirea Voroneţeană* — manuscris descoperit la Mân. Voroneţ în anul 1882, astăzi aflându-se la Biblioteca Academiei. Are 73 de file. Lipseşte începutul până la ps. LXXVII şi unele porţiuni din rest. Ultimele cercetări o datează între anii 1551—1558 (vezi : Al. Mareş, art. cit.). Versetele româneşti urmează celor slavoneşti. Lucrarea marchează un pas important în procesul de înlocuire a limbii slavone în cult cu limba română.

5. *Psaltirea Hurmuzachi* — manuscris format din 134 de file ce cuprinde cei 151 de psalmi cu neînsemnate lacune. După opinia majorităţii cercetătorilor, manuscrisul ar fi chiar autograful traducătorului (vezi : M. Păcurariu, I.B.O.R., vol. I, p. 499).

6. *Tetraevanghelul slavo-român de la Sibiu,* cunoscut în literatura de specialitate şi cu alte denumiri : Evangheliarul din Petersburg, Evangheliarul dela Petrograd, Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, titluri, de altfel, nejustificate (vezi : I. Gheţie..., Originile... p. 336). *Este cel mai vechi text românesc tipărit ce s-a păstrat până astăzi.* Unicul exemplar se află la Biblioteca M. E. Saltîkov—Scedrin din Leningrad. Recent s-a descoperit în ţară, în parohia ortodoxă Oiejdea, jud. Alba, un fragment de două file din acest tetraevanghel (vezi : «Chrestomaţie...», p. 56). Textul este dispus pe două coloane, în stânga textul slavon şi în dreapta cel românesc. Manuscrisul cuprinde numai textul Evangheliei după Matei şi acesta incomplet (cap. 3, 17—27, 55). Valoarea extrem de mare a acestuia constă în faptul că textul se deosebeşte de toate traducerile româneşti ale Evangheliei după Matei făcute în sec. al XVI-lea. Este tipărit în perioada 1551—1553 de Filip Moldoveanul.

7. *Tetraevanghelul* — tipărit la Braşov, între 3 mai 1560—30 ian. 1561, de către diaconul Coresi şi diaconul Teodor, după o traducere mai veche. Cuprinde în traducere românească cele patru evanghelii şi un epilog, indicaţiile tipiconale şi scara textului fiind reproduse în limba slavonă. Avem aici primul epilog al unei cărţi româneşti vechi. Tetra-

evanghelul lui Coresi este primul text românesc, tipărit în sec. al XVI-lea, de o mai mare întindere, păstrat în exemplare intacte și cu datare și localizare certe. Luându-se în considerație contribuția Tetraevanghelului la realizarea celor două cazanii coresiene, precum și influența exercitată asupra noilor traduceri din sec. al XVII-lea, acesta este situat în rândul celor mai importante tipărituri din sec. al XVI-lea.

8. *Praxiul sau Lucrul Sfinților Apostoli,* adică Apostolul, tipărit la Brașov tot de diaconul Coresi, în anul 1563 sau, după unele păreri mai recente, în 1566—67 (vezi : I. Gheție..., Originile..., p. 201). Se cunosc trei exemplare, păstrate la Biblioteca Academiei, toate incomplete. S-a constatat, pe baza unei notițe marginale a Noului Testament de la Bălgrad că traducătorii acestuia au folosit, printre alte izvoare și Apostolul coresian.

9. *Psalitrea (românească)* — tipărită de diaconul Coresi, la Brașov, între 6 febr. — 27 mai 1570. Este prima psaltire tipărită în limba română și păstrată până astăzi. Este adoptată traducerea din textele mai vechi din care a fost înlăturată topică limbii slavoane și multe provincialisme au fost înlocuite cu cuvinte de largă circulație între românii din cele trei provincii românești.

10. *Psaltirea slavo-română* — tipărită de Coresi în anul 1577 la Brașov. Traducerea românească este intercalată. Critica de specialitate a observat că psaltirile coresiene reflectă graiul vorbit în Țara Românească și în sud-estul Transilvaniei.

11. *Tetraevangheliul copiat de Radu de la Mănicești* — cunoscut și sub denumirea «Evangheliarul de la Londra», pentru că se păstrează la British Museum. Cuprinde textul pericopelor evanghelice în limba română, iar indicațiile tipiconale în l. slavonă. Este copiat la porunca lui Petru Cercel, aflat pe atunci exilat în Rhodos. Tetraevangheliul transcris de Radu în anul 1574 reproduce o copie directă sau indirectă a unui exemplar coresian.

12. *Tetraevangheliul slavo-român* — tipărit de diaconul Coresi la Brașov, în anul 1580, tot după o traducere veche revizuită de el, după cum obișnuia.

13. *Psaltire slavo-română* — Este lipsită de orice indicații privind anul și locul tipăririi, sau numele traducătorului. Ultimele cercetări datează această psaltire în jurul anului 1589 și consideră că tipărirea s-ar datora lui Șerban, fiul diaconului Coresi.

14. *Palia de la Orăștie* — prima încercare de traducere în limba română a Vechiului Testament. Traducerea cuprinde numai primele două cărți ale Pentateuhului : Geneza și Exod. Ea a fost tipărită la Orăștie, în 1582, prin ostenelile lui Șerban, fiul lui Coresi, și ale diaconului Mărian. Traducerea a fost făcută de cinci cărturari români transilvăneni : Mihail Tordaș, episcop, Ștefan Herce, Zacan Efrem, Peștișel Moise și Rchirie. În prefață se afirmă că traducerea s-a făcut «den limbă jidovească și grecească și sărbească pre limbă rumânească». Ulterior s-a stabilit că a fost folosită și traducerea maghiară a Vechiului Testament din 1551, tipărit la Cluj de pastorul Gaspar Heltai.

15. *Psaltirea* — tipărită la Bălgrad în 1651, «din îndemnul mitropolitului Simeon Ștefan al Ardealului». Traducerea făcută probabil din

limba ebraică, dar consultându-se și alte traduceri (vezi N. Nicolaescu, Scurt istoric..., p. 497).

16. *Psaltirea* — tradusă din grecește și latinește și tipărită la Iași în anul 1669, de Mitropolitul Moldovei Dosoftei.

17. *Psaltire românească în versuri* — alcătuită de Mitropolitul Dosoftei al Moldovei, «în cinci ani foarte cu osârdie mare» și publicată în anul 1673 la Uniew — Polonia. Conține cei 150 de psalmi, versificați în 8.634 versuri, numărând peste 500 pag. Este prima versificare a Psaltirei într-o limbă națională în cadrul Bisericilor Ortodoxe. Datorită acestei creații a sa, «Dosoftei poate fi socotit nu n mai întâiul poet național al românilor, ci și întâiul poet național ivit în întreaga arie răsăriteană» (Dan Zamfirescu, Contribuții..., p. 126). Este considerată operă de mare valoare literară-artistică și națională. Dosoftei s-a inspirat din poezia populară, din viața și realitățile poporului român.

18. *Psaltirea de-nțăles* — tipărită în 1680, la Iași «cu poslușania smerenii noastre Dosoftei mitropolitul Suciavei». Text paralel, slavon și român. La traducere colaborează probabil ucenicul lui Dosoftei, ierom Mitrofan, viitorul episcop de Huși și de Buzău.

19. *Evanghelia* — tipărită la B curești în anul 16?2, de către mitropolitul Teodosie, cu chelt iala domnitorului Șerban Cantacuzino. Din prefață reiese că traducerea aparține stolnicului Iordache, fratele domnitorului. Se apreciază că este însă vorba de o traducere mai veche revizuită de mai mulți oameni de carte, supravegheați de stolnicul Iordache. De reținut : pentru prima dată pericopele evanghelice s-au tipărit în ordinea citirii la slujbe — așa cum sunt până astăzi — începând cu duminica Învierii. Până acum se tipăreau Tetraevangheliile — de tip slavon — cu textele în ordinea lor din Noul Testament și cu indicațiile tipiconale pe marginea textului. Această Evanghelie este reeditată în anul 1693.

20. *Apostolul* — tipărit la București în anul 1683, cu osteneala aceluiași mitropolit Teodosie și cu sprijinul tot al domnitorului Șerban, amândoi socotiți ctitori ai consolidării introducerii limbii române în cult. Dacă sub Teodosie se introduc citirile din Sf. Scriptură în românește, ceva mai târziu, datorită strădaniilor lui Antim Ivireanul, se vor tipări în limba română slujbele religioase în întregime. Apostolul va fi reeditat de către episcopul Damaschin la Buzău, în 1704.

21. *«Parimiile preste an»* — tipărite de mitropolitul Dosoftei, în anul 1683, an în care retipărea Liturghierul. La un loc cu paremiile, Dosoftei retipărește «Poemul cronologic despre domnii Moldovei», cu mici adaosuri și modificări față de cel tipărit în Molitfelnicul din 1681. Tot aici tipărește Dosoftei 14 versuri de laudă la adresa patriarhului Ioachim al Moscovei pentru trimiterea tiparniței, precum și 33 de versuri, în limba latină, cu caractere chirilice, cu prezicerile sibilei Eriteea. După fiecare viers dă traducerea românească. Acestea demonstrează pregătirea multilaterală a mitropolitului precum și vastele sale cunoștințe de limbi străine.

22. *Evangheliarul greco-român* — tipărit la 1693 de către Antim Ivireanul la București. Considerat ca «o realizare tipografică de seamă,

împodobit cu gravuri, frontispicii și viniete lucrate cu o deosebită măiestrie». Are o postfață scrisă de Antim Ivireanul.

23. *Psaltirea* — tipărită tot în tipografia de la București, în anul 1694, de «smeritul întru ieromonahi Antim Ivireanul», cu o dedicație în versuri compuse de acesta în cinstea voievodului Constantin Brâncoveanul.

24. *Sfânta și dumnezeiasca Evanghelie* — tipărită de Antim Ivireanul în anul 1697 la Snagov, în tipografia recent mutată de la București.

25. *Psaltirea* — tipărită la Târgoviște, împreună cu alte cărți de cult, de Antim Ivireanul, în anul 1710.

Psaltirea va fi reeditată, cu mici îndreptări și întotdeauna cu îmbunătățire a limbii, în repetate rânduri, în diferite centre culturale din țară :

București : 1735, 1748, 1758, 1775, 1780, 1796, 1806, 1820, 1929, 1933, 1943, 1948.

Iași : 1731, 1743, 1748, 1757, 1766, 1782, 1790, 1794, 1802.

Buzău : 1701, 1703, 1767, 1835, 1837, 1841, 1869.

Râmnic : 1725, 1743, 1746, 1751, 1764, 1779, 1784, 1787, 1793, 1817, 1819.

Sibiu : 1791.

Blaj : 1764, 1773, 1780.

Viena : 1793.

Neamț : 1807, 1817, 1824, 1931.

Ultima ediție, a șaptea în timpurile din urmă, a apărut în anul 1984, la București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

26. *Evanghelia* — Cele patru Evanghelii se vor tipării în continuare pentru uzul liturgic în multe ediții până în zilele noastre, îmbunătățindu-se de fiecare dată traducerile anterioare. Amintim principalele ediții :

București : 1742, 1750, 1760, 1775.

Iași : 1741, 1762.

Buzău : 1834, 1837, 1869.

Râmnic : 1746, 1784, 1794, 1865.

Sibiu : 1844, 1859.

Neamț : 1821.

Blaj : 1765, 1776.

Buda : 1812.

27. *Apostolul* — În rândul cărților de cult cu conținut biblic se numără și Apostolul, cuprinzând Faptele Apostolilor și Epistolele din canonul Noului Testament. Dintre edițiile Apostolului amintim :

București : 1743, 1774, 1784, 1820.

Buzău : 1704, 1743, 1836, 1869.

Iași : 1756, 1791.

Râmnic : 1747, 1794.

Blaj : 1767.

B. TRADUCERI ȘI EDIȚII INTEGRALE ALE NOULUI TESTAMENT ȘI ALE SFINTEI SCRIPTURI

1. «*Noul Testament sau Împăcarea, au Legea Nouă a lui Iisus Hristos Domnului nostru*» — tipărit de mitropolitul Simeon Ștefan la Bălgrad (Alba Iulia), în anul 1648. Este prima traducere integrală a Noului Testament în limba română. Traducerea, începută de ierom. Silvestru, a fost desăvârșită, după moartea acestuia, de un colectiv de traducători rămași anonimi, care au lucrat împreună și sub directa supraveghere a mitropolitului. Traducerea s-a făcut după texte în limba greacă și slavonă, folosindu-se și izvoare sârbești și latinești. Lucrarea beneficiază de 25 de prefețe sau introduceri — texte originale — aproape la toate cărțile Noului Testament. Textul este împărțit în capitole și versete, în fruntea fiecărui capitol titluri sugestive indicând cuprinsul capitolului. La sfârșit au fost adăugate, în limba slavonă, un îndrumător tipiconal, o pascalie și câteva antifoane și prochimene mai des folosite. Textul Noului Testament este precedat de două prefețe, una adresată principelui Transilvaniei, Gheorghe Racoți, care a sprijinit tipărirea, iar cea de a doua este adresată cititorilor. Pornind de la ideea unității poporului român, mitropolitul Simeon Ștefan, formulează necesitatea unei limbi scrise comune, unitare pentru românii din toate provinciile, recomandă evitarea regionalismelor și utilizarea în schimb a cuvintelor de largă circulație. Prin preluarea din original a cuvintelor fără corespondent în limba română se propune o soluție și în problema neologismelor. Dincolo de importanța deosebită a acestui eveniment editorial pentru viața bisericească, «cartea are o deosebită importanță pentru cultura românească în general și, în special, pentru istoria limbii române literare. Rezumând într-un singur tom o serie de traduceri care apăruseră separat, Noul Testament se prezintă cititorilor români într-o limbă clară, accesibilă, unitară, promovând, în același timp, câteva principii teoretice privitoare la limba română literară: noțiunea de unitate a limbii, limba instrument de circulație obștească, noțiunea neologismelor» (Crestomație... 90). Alături de Biblia de la București, Noul Testament de la Bălgrad a stat la baza tuturor traducerilor biblice românești ulterioare.

2. «*Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legei Vechi și acelei Noaua Lege*» — cunoscută pe scurt ca *Biblia de la București sau Biblia de la 1688 sau Biblia lui Șerban Cantacuzino*. Prima traducere și publicare integrală a Sfintei Scripturi în limba română. Biblia de la 1688 a fost realizată «cu porunca Prea bunului creștin și luminatului Domn Ioan Șărban Cantacuzino Basarab Voevod și cu îndemnarea Dumnealui Constandin Brâncoveanul Marele Logofăt...», «carele și toată cheltuiala cea desăvârșită o au rădicat» și «tipăritu-s-au întîi în scaunul Mitropoliei Bucureștilor, în vremea păstoriei Prea Sfințitului Părinte Kir Teodosie, mitropolitul țării...», după cum se arată în prefața Bibliei. Traducerea este efectuată de frații Șerban și Radu Greceanu, ajutați de episcopul Mitrofan — care s-a ocupat în mod deosebit cu tipărirea — și episcopul Gherman de Nissa, poate chiar și de stolnicul Constantin Cantacuzino și de Patriarhul Dositei al Ierusalimului care semnează și prefața către

domnitor. Traducătorii au folosit, fără îndoială, traducerile parțiale anterioare românești, precum și traducerea Vechiului Testament făcută cu câțiva ani înainte de Nicolae Milescu, deși numele acestuia nu este în nici un fel pomenit. S-a tradus după Septuagintă, consultându-se de asemeni și traducerea latină și slavonă. Textul ca atare este precedat de o precuvântare a domnitorului către cititori și una semnată de patriarhul Dositei al Ierusalimului către domnitor. Biblia de la 1688 cuprinde și cărțile anaghinoscomena, numite însă, în mod greșit «apocrife». S-a tipărit, drept a IV-a carte a Macabeilor, un tratat filosofic atribuit lui Iosif Flaviu și intitulat: «Adecă pentru sing rul țiitoriul gând», în traducere modernă «Despre rațiunea dominantă», carte cuprinsă și în traducerea lui Nicolae Milescu. Limba folosită în traducere este cea din zona București-Târgoviște. «Cu toate că în multe locuri traducerea este prea literală și cuprinde multe slavonisme, iar construcția frazelor urmează uneori mersul limbii grecești și deși problemelor de traducere puse de unele texte mai dificile din originalul grecesc nu li s-au găsit totdeauna cele mai bune soluții, traducerea dovedește nu numai multă sârguință și deosebită luare aminte, ci și o adâncă cunoaștere a limbilor greacă și română» (N. Nicolaescu, Scurt istoric... p. 503).

Limba traducerii este considerată atât ca o sinteză a scrisului românesc de până atunci, cât și un pas important înainte pe calea dezvoltării limbii noastre literare (Al. Piru, Istoria Literaturii române, I, p. 457). «E prima sinteză de limbă română, închegată într-un tot capabil să comunice orice mișcare a gândului, poezie și proză, istorie și filosofie... un monument nemuritor ridicat limbii și culturii românești» (Dr. Antonie Plămădeală, Dascăli..., p. 219).

3. «*Noul Testament, acum tipărit într-acest chip pre limba românească*» — Cu acest titlu se tipărește «de smeritul întru ieromonahi Antim Ivireanul», în anul 1703, la București, în tipografia domnească, textul românesc al celor patru evanghelii. Pe pagina a doua a copertei este imprimată stema Țării Românești. Tot aici apare o dedicație în versuri creată de Antim Ivireanul la adresa domnitorului Constantin Brâncoveanu «cu porunca și cu cheltuiala» căruia s-a tipărit cartea.

4. «*Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și aceii noaua*» — apărută la Blaj în anul 1795. Traducerea este făcută de către Samuil Micu după textul original grecesc, folosind însă și Biblia de la 1688, după cum mărturisește traducătorul însuși. Această traducere apare cu binecuvântarea episcopului unit de la Blaj, Ioan Bob, care adaugă o serie de note explicative, locurile paralele, scurte rezumate la începutul fiecărui capitol, precum și scurte introduceri la fiecare carte. Toate aceste adaosuri poartă pecetea influenței teologiei catolice. De altfel se pare că și traducerea inițială a lui Samuil Micu a fost revizuită de oamenii lui Ioan Bob, care «stăpâniți de dorința de a îmbrăca noua Biblie într-o haină cât mai apropiată de limba cărților de cult traduse până atunci mai ales din slavonă, au schimbat și unde nu trebuia frumoasa și clara limbă a traducătorului» (N. Nicolescu, *Scurt istoric...*, p. 506). Prin urmare, «această Bibile nu cuprinde o traducere desăvâr-

șită, care să dea ostenitorilor ei dreptul la critici doar negative adresate izvoditorilor Bibliei din 1688 și la laudele exagerate pe care ei înșiși și le aduc» (Ibidem).

5. *«Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos»* — tipărit de Societatea biblică rusească în anul 1817, la Petersburg, în tipografia Sfântului Sinod. Reproduce aproape întocmai textul Noului Testament din Biblia de la Blaj.

6. *«Noul Testament adecă Așezământ»* — tipărit la Mânăstirea Neamț, în anul 1818, cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi, cu osteneala arhim. Silvestru și Ilarie ca traducători și a ieromonahului Gherontie ca tipograf. Cartea cuprinde numai cele patru Evanghelii. Textul este împărțit în pericope liturgice, cu însemnările tipiconale de rigoare, fiind destinat în același timp folosirii liturgice și lecturii particulare. «Traducerea este corectă, clară, cursivă, într-o limbă frumoasă, aproape întocmai cu cea bisericească din zilele noastre. În plus cartea este înzestrată cu frumoase iconițe, chenare și înfloriturii artistice...» (N. Nicolaescu, Scurt istoric..., p. 507).

7. *«Noul Testament adecă Așezământul Legii cei noauă a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos»* — tipărit la Petersburg în anul 1819, ca a doua ediție a celui din 1817. Textul este însă revizuit de trimișii mitropolitului Gavriil Bănulescu de la Chișinău, arhim. Varlaam Cuza și un cântăreț bisericesc, bun cunoscător al gramaticii și ortografiei limbii române. S-a folosit Biblia slavonă de la 1751. Au fost îndepărtate toate schimbările și adaosurile introduse în Biblia de la Blaj de episcopul unit Ioan Bob. Cu toate acestea textul cuprinde încă unele greșeli de traducere și de limbă.

8. *«Biblia adecă Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a cei Noao»* — tipărită tot de Societatea biblică rusească, la Petersburg în anul 1819. Este cunoscută ca *Biblia de la Petersburg*. În introducere se menționează că apare cu binecuvântarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse și că reproduce textul Bibliei de la Blaj... Ca și Noul Testament din 1819, textul este revizuit și îngrijit de trimișii mitropolitului Gavriil Bănulescu.

9. *«Noul Așezământ sau Legea cea nouă a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos»* — tipărit la Mânăstirea Neamț, în anul 1823. Multe din greșelile din Biblia de la Petersburg, aduse la cunoștință de arhim. Varlaam Cuza mitropolitului Gavriil Bănulescu nu vor mai apare în această ediție, care va fi reeditată la sfârșitul sec. al XIX-lea cu aprobarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

10. *«Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos»* — tipărit la Smirna, în anul 1838, «cu voia și cu blagoslovenia Prea Sfinților Episcopi ai Principatului Românii..., în zilele Prea Înălțatului Domn... Alexandru Dimitrie Ghica Voevod...». Cartea este imprimată cu litere chirilice. Limba este în general corectă, frumoasă chiar, dar cam arhaică și cu dese greșeli de ortografie.

11. *Noul Testament* — tipărit tot la Smirna, în anul 1846, reproduce fără nici o schimbare remarcabilă textul celui din 1838.

12. *«Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos»* — tipărit la București, în anul 1854, cu binecuvântarea mi-

tropolitului Nifon al Ungro-Vlahiei și cu osteneala Episcopului Ioanichie Evantiac, vicarul Sf. Mitropolii. Cuprinde numai cele patru Evanghelii, fiecare precedată de o introducere. La sfârșit are indicații tipiconale pentru citirea fragmentelor evanghelice. Textul este considerat «destul de bun» pentru timpul de atunci.

13. «*Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou*» — sau *Biblia de la Buzău*»..., acum mai îndreptându-se și curățindu-se de oarecari ziceri neobicinuite într-această țară, s-a retipărit iarăși... Prin binecuvântarea și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D. D. Filoteiu». Apărută în cinci volume: vol. I — 1854; vol. II, III, IV — 1855 și vol. V — 1856. Este o retipărire a Bibliei de la Blaj, socotită de Episcopul Filotei «mai bine tălmăcită și mai luminată la înțeles». De fapt cercetarea și compararea atentă a demonstrat că Biblia de la Buzău a ținut foarte mult seamă și de Biblia de la București, folosind chiar și pe cea de la Petersburg. Fiecare carte este precedată de un «Cuvânt înainte», ce cuprinde noțiuni introductive. La începutul vol. V, ce cuprinde Noul Testament, Filotei publică introducerea Bibliei de la Blaj. Biblia de la Buzău este considerată «ca o lucrare de sinteză și, tocmai prin aceasta, ca un pas înainte în raport cu traducerile mai vechi, iar aceasta nu numai în privința limbii, ci și a traducerii propriu-zise» (N. Nicolaescu, Scurt istoric..., p. 512).

14. *Noul Testament* — tipărit la București, în anul 1855, în Tipografia bisericească a Sfintei Mitropolii. Ediție bucureșteană a Noului Testament tipărit la Smirna, în 1846.

15. *Noul Testament* — nouă ediție a Noului Testament de la Smirna, tipărit, tot la București, în tipografia lui Iosif Romanov, în anul 1857.

16. «*Biblia, adecă Dumnezeeasca Scriptură a Legii cei Vecchi și a cei Noauă*» — tipărită sub supravegherea și cu binecuvântarea mitropolitului Andrei Șaguna, la Sibiu, între anii 1856—1858. Traducerea urmează în general textul celei de la Petersburg, pe care Andrei Șaguna l-a revizuit după textul original al Septuagintei și după traducerea slavonă. Se apreciază însă, că revizuirile sunt foarte neînsemnate, încât Biblia lui Șaguna se deosebește doar în puține locuri de Biblia de la Petersburg. Biblia lui Șaguna este prima Biblie ilustrată de la noi: Vechiul Testament are 58 de ilustrații, iar Noul Testament 37 de reproduceri de mărimi diferite. Biblia debutează cu o introducere amplă (p. III—XXI), de caracter isagogic-istoric, care poate fi «considerată una din cele mai strălucite pagini de istorie literară bisericească, de la noi». În introducere mitropolitul Șaguna enunță un principiu ce va rămâne valabil până astăzi în problema traducerii Bibliei. «Limba Bibliei — scrie marele mitropolit — pentru un popor numai o dată se face; dacă s-au învins piedica cea mare a traducerii și dacă poporul au primit limba aceea zicând în însăși ființa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a o reînnoi și îndrepta așa, după cum ar fi reînnoit și îndreptat traducătorul cel dintâi al Bibliei de ar fi trăit până în vremile lor...». Biblia de la Sibiu și Biblia de la Buzău au fost foarte bine primite și s-au răspândit peste tot în Țările Române. În legătură

cu Biblia lui Șaguna vezi : Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Sfânta Scriptură «în pom. românesc»*, în M.A., III (1958), Nr. 11—12, p. 782—812.

17. *Noul Testament* — tipărit la București, în anul 1859, ca nouă ediție a celui de la Smirna. Se înregistrează un regres față de celelalte ediții, în special sub raportul scrierii cuvintelor.

18. *«Biblia Sacra que cuprinde Vechiul și Noul Testament»* — tradusă și publicată de I. Heliade Rădulescu la Paris în 1858. A apărut numai un singur volum (272 pag.), care redă într-o română «fabricată» după limba latină și chiar cea italiană cărțile : Facere, Ieșire, Levitic, Numeri, Deuteronom, Iosua Navi, Judecători și Rut. Autorul traducerii a renunțat la continuarea lucrării datorită criticilor venite din toate direcțiile. El încercase să înlocuiască cuvintele de origine greacă și slavonă cu cele de origine latină sau italiană.

19. *«Biblia Sacra»* — o altă încercare nereușită de traducere a Bibliei. Ea se datorează lui C. Aristia, care s-a dovedit a fi fost un superficial cunoscător al limbii române. Traducerea este plină de grecisme. A fost publicată de Societatea biblică britanică la București, în anul 1859. Ea nu a fost primită de cititori.

20. *Biblia* —. ediție britanică, tipărită la Iași, în anul 1865.

21. *«Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos»* — tipărit cu binecuvântarea mitropolitului Andrei Șaguna, la Sibiu, în Tipografia arhidiecezană, în anul 1867. Nu are prefață. Reproduce în linii generale textul din Biblia de la 1856—1858, căruia, însă «i-au fost aduse multe îmbunătățiri, îndeosebi după Biblia de la Buzău» (N. Nicolaescu, Scurt istoric..., 513).

22. *Noul Testament* — București, 1867. Ediție britanică.

23. *Biblia* — Iași, 1871. Ediție britanică. De obicei edițiile britanice trec sub tăcere numele traducătorilor sau al celor ce au revizuit textul pentru publicare. Aceasta s-a întâmplat mai ales atunci când o făceau fără încuviințarea Bisericii noastre. Mai târziu s-a aflat totuși că între traducătorii sau revizorii textelor biblice publicate de Societățile britanice s-au aflat și teologii ortodocși Gh. Erbiceanu și Ghenadie Enăceanu.

24. *Biblia* — Pesta, 1873. Ediție britanică.

25. *Noul Testament* — tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la București, în anul 1886. Este prima ediție sinodală a unei tipărituri biblice apărută după recunoașterea la 25 aprilie 1885 a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Cuprinde numai textul Sf. Evangheliii. Ediție de format mic. Capitole cu titluri. Versetele sunt scrise în rânduri pline, fără spații libere la fiecare verset.

26. *Biblia* — Iași, 1874. Ediție britanică.

27. *Biblia* — București, 1893. Ediție britanică.

28. *«Noul Așezământ»* — «tradus din limba originală greacă, Arhipăstor și Mitropolit primat fiind de a doua oară D. D. Iosif Gheorghian, de Dr. N. Nitzulescu, profesor la Facultatea de teologie. Tipărit cu spesele Societății Biblice Britanice, București, 1897». Traducerea este apreciată în general ca fiind corectă și deslușită, «care a luat mult din traducerile anterioare» — mai ales din Biblia de la Buzău. Ortografia uneori neglijentă.

29. *Noul Testament* — București, 1905. Ediție a Sfântului Sinod.
30. *Noul Testament* — București, 1906. Ediție britanică. Trad. Nitzulescu.
31. *Biblia* — Viena, 1905. Ediție britanică.
32. *Biblia* — 1906. Ediție britanică. Trad. Nitzulescu.
33. *Noul Testament* — București,1908. Ediție britanică — Nitzulescu.
34. *Biblia* — 1909. Ediție britanică.
35. *Biblia* — București, 1912. Ediție britanică.
36. *Noul Testament* — București, 1912. Ediție britanică.
37. *Biblia* — București, 1913. Ediție britanică.
38. «*Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă*» — Ediție a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1914. Este prima ediție integrală a Sfintei Scripturi editată de Sfântul Sinod. Nu are nici un fel de introducere sau prefață sau vreo notă care să ne furnizeze informații privind textul adoptat și numele celor ce s-au ocupat cu această ediție. Un lucru este cert, nu avem de a face cu o traducere nouă, ci cu reluarea vechilor traduceri românești cu îmbunătățirile de limbă necesare.
39. *Biblia* — Londra, 1920. Ediție britanică.
40. *Noul Testament* — tradus de D. Cornilescu și publicat de Societatea Evanghelică Română, la București, în anul 1921. Traducerea nu a fost făcută inițial pentru Societatea Biblică Britanică, dar ulterior această traducere avea să devină textul pe care societatea amintită îl tipărește până astăzi. D. Cornilescu folosește Biblia de la Buzău și alte traduceri românești și străine. Deși inițial a fost bine primită, supusă unor cercetări critice din partea autorităților teologice și bisericești traducerea s-a dovedit tendențioasă și eretică, schimbând în multe locuri sensul original și introducând idei eterodoxe, drept pentru care s-a recomandat ortodocșilor să n-o folosească.
41. *Noul Testament* — tradus de D. Cornilescu, ediția a doua, Buc., 1922.
42. *Noul Testament* — ediție a Sf. Sinod, București, 1922.
43. *Noul Testament* — București, 1924. Ediție britanică.
44. *Noul Testament* — Mănăstirea Neamț, 1924. Este prima ediție a traducerii efectuate de viitorul Mitropolit al Moldovei și apoi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, pe atunci episcop și stareț al mânăstirii Neamț, Nicodim Munteanu.
45. *Noul Testament* — București, 1925. Ediție britanică.
46. *Noul Testament* — Mânăstirea Neamț, 1926. Ediția a doua (Nicodim).
47. *Biblia* — București, 1926. Ediție britanică.
48. *Noul Testament* — București, 1927. Prima ediție a traducerii efectuate de Pr. Grigore Pișculescu.
49. *Noul Testament* — București, 1928. Ediție britanică.
50. *Noul Testament* — ediția a doua, București, 1930 (Gr. Pișculescu).
51. *Biblia* — București, 1930. Ediție britanică.

52. *Noul Testament* — ediția a treia, Mânăstirea Neamț, 1931 (Nicodim).

53. *Biblia* — București, 1936. Cu binecuvântarea patriarhului Miron Cristea apare acum «a doua traducere integrală, din nou, a Bibliei, după cea de la 1688». Traducători : I.P.S. Mitropolit Nicodim al Moldovei, Pr. Grigore Pișculescu și Pr. Vasile Radu. Cei trei traducători colaborează la traducerea Vechiului Testament, pentru că Noul Testament se publică în traducerea lui Gala Galaction. Traducerea s-a făcut după originalul grecesc al Septuagintei, consultându-se și textul ebraic. În prefața acestei Biblii se arată că inițiativa noii traduceri ar fi aparținut Patriarhului Miron. S-a demonstrat, însă, ulterior că ea a aparținut lui Gala Galaction (vezi : Dr. Antonie Plămădeală, Dascăli..., p. 433). Limba Bibliei din 1936 este o limbă curgătoare, limba vorbită la vremea aceea, cu păstrarea unor forme arhaice, care, departe de a supăra, dau limbii frumusețe și solemnitate (Ibidem). Ca o scădere a Bibliei de la 1936 trebuie remarcat faptul că, publicând Noul Testament în traducerea lui Gala Galaction iar Psaltirea în traducerea mitropolitului Nicodim, citatele din psalmi din Noul Testament — destul de numeroase — apar deoseori în traducere diferită de cea a psalmilor din aceeași Biblie. Această Biblie este prima care apare în editura Institutului biblic al Bisericii Ortodoxe Române.

54. *Noul Testament* — București, 1937. Ediție britanică.

55. *«Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament»* — București, 1938. Traducere făcută de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, după textele ebraic pentru Vechiul Testament (Ed. R. Kittel, 1937) și grecesc pentru Noul Testament. Are o prefață semnată de autorii traducerii, în care aceștia expun motivele care i-au determinat să recurgă la această nouă traducere. Argumentul principal îl constituie necesitatea traducerii după originalul ebraic, ceea ce nu se întâmplase cu traducerile românești anterioare, necesitate dictată de mai multe motive — motive misionare impun traducerea Vechiului Testament după originalul ebraic. «În lupta deschisă cu sectanții mai vechi și de ultimă oră — se arată în prefață — Biblia retipărită de Biserică — este vorba de Biblia de la 1936 «întemeiată pe versiunea elinească a celor Șaptezeci» — va fi prea puțin folosită atât de sectanți cât și de misionarii noștri. Sectanții nu primesc cercetări și discuții decât pe baza textului biblic tălmăcit după originalul ebraic...», p. VI. Vin apoi motivele de ordin didactic-academic : «Programul facultăților de teologie din România impune studenților învățământul limbii ebraice și exegeza V.T. după originalul ebraic. Studenții se deprind de la început să vadă în Vechiul Testament ebraic depozitul cel adevărat al revelațiunii vechitestamentare..., iar pe celelalte să le așeze mai prejos decât Biblia Ebraică» (p. VII). Această prefață trebuie citită totuși avându-se în vedere un oarecare ton oportunist. Biblia din 1938 s-a numit și *Biblia Carol II* sau *Biblia Fundațiilor* sau chiar *Biblia lui Gala Galaction*. Ea poartă realmente pecetea autorității literare a marelui scriitor atât în ceea ce privește traducerea cât și în ceea ce privește limba folosită.

56. *Noul Testament* — ediția a IV-a, București, 1941 (trad. Nicodim).

57. *Noul Testament* — Cluj, 1942. Ediție datorată mitropolitului Nicolae Colan, pe atunci Episcop la Cluj.

58. *Biblia sau Sfânta Scriptură* — tipărită cu binecuvântarea Sfântului Sinod ca a doua ediție a celei din 1936. Apare în editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, în anul 1944. Are o introducere amplă (p. XI—XXVIII) în care abordează probleme de introducere generală la Sf. Scriptură, furnizând de asemeni și informații asupra actualei ediții. «Actuala ediție — se spune în această introducere — este tradusă de o comisiune rânduită de Patriarhia Română la 5 mai 1930 și compusă de PP.CC. Preoți Grigorie Pișculescu și Vasile Radu..., sub președenția Noastră, pe când eram starețul Mânăstirii Neamțu. Traducerea e făcută după textul grecesc al Septuagintei, consultându-se și textele : evreesc, slavon, rusesc etc.» p. XXVI). În actuala ediție se publică în traducerea mitropolitului Nicodim, acum Patriarhul României, 24 de cărți din Vechiul Testament și întreg Noul Testament, spre deosebire de ediția din 1936 când Noul Testament era în traducerea lui Gala Galaction, iar în traducerea preoților Vasile Radu și Gala Galaction se publică 28 de cărți din Vechiul Testament. Se apreciază că «este bine tradusă, într-o limbă neaoș românească, înmiresmată de dulceața graiului bisericesc» (vezi : Studiul Vechiului Testament, București, 1985, p. 105). Această Biblie se datorează patriarhului Nicodim.

59. *Noul Testament* — București. Ediție datorată profesorilor I. Mihălcescu și T. Popescu.

60. *Noul Testament* — ediția a doua, Cluj, 1945.

61. *Noul Testament* — București, 1951. Tipărit cu binecuvântarea Patriarhului Justinian.

62. *Biblia* — London, 1965. Ediție britanică.

63. *Noul Testament* — Israel, 1962. Ediție britanică.

64. *Biblia sau Sfânta Scriptură* — București, 1968. Tipărită cu îndrumarea și cu purtarea de grijă a Patriarhului Justinian și cu aprobarea Sfântului Sinod. Textul Bibliei a fost tipărit după cum urmează : Vechiul Testament (cărțile canonice și necanonice), după Biblia Sf. Sinod, tipărită în 1936, cu trimiterile revizuite ale Bibliei din 1944, afară de textul Psalmilor care se reproduce după Psaltirea din 1957. Noul Testament se tipărește după ediția aprobată de Sfântul Sinod și tipărită în 1951. Textul întregii Biblii este revizuit și îmbunătățit din punct de vedere al limbii de o comisie formată din Pr. Ioan Gagiu, Prof. Teodor M. Popescu și Prof. Dumitru Radu. Această Biblie se tipărește în impresionantul tiraj de 100.000 de exemplare.

65. *Biblia sau Sfânta Scriptură* — București, 1975. A doua ediție a Bibliei tipărită cu binecuvântarea și cu purtarea de grijă a Patriarhului Justinian, care reproduce textul celei din 1968. Același tiraj : 100.000 exemplare.

66. *Noul Testament cu Psalmii* — București, 1972. Reproduce textul Bibliei din 1968. Tipărit cu binecuvântarea Patriarhului Justinian.

67. *Noul Testament cu Psalmii* — București, 1979. Traducerea este revizuită după textele originale grecești, sub îndrumarea Patriarhului Justin, de o comisiei formată din : Pr. Prof. Constantin Cornițescu, Pr. Ioan Mircea, Pr. Prof. Nicolae Petrescu și Pr. Prof. Dumitru Radu. Textul de bază a fost cel al ediției din 1972.

68. *Noul Testament cu Psalmii* — București, 1983. Reproduce textul editiei din 1979. Tipărit cu binecuvântarea Patriarhului Justin.

69. Biblia sau Sfânta Scriptură — București, 1982. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Patriarhului Justin și cu aprobarea Sfântului Sinod. Prezenta ediție a Bibliei reproduce întocmai textul Vechiului Testament din ediția apărută în 1975 și textul Noului Testament din ediția 1979, având, prin urmare, la bază, ca și edițiile 1968 și 1975, Biblia din 1936, făcută după textul Septuagintei și confruntată și cu textul ebraic. Ediția aceasta nu mai separă printr-un titlu adecvat cărțile anaghinoscomena de celе canonice, nici în interiorul textului și nici în tabla de materii. Tirajul și de data aceasta este de 100.000 exemplare.

Pr. prof. ION IONESCU

BIBLIOGRAFIE:

Preot prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, vol. I — 1980, vol. II și III — 1981.

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi. Principalele ediții ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română*, în «Studii Teologice», an XXVI (1974), Nr. 7—8, p. 489—521.

Dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981.

Studiul Vechiului Testament pentru Institutele Teologice, București, 1985.

Ion Gheție și Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985.

Institutul de istorie și teorie literară «George Călinescu», *Crestomație de literatură română veche*, Cluj-Napoca, 1984.

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Sfânta Scriptură «în pom, românesc» (100 de ani de la apariția Bibliei lui Șaguna)*, în «Mitropolia Ardealului», an. III (1958), Nr. 11—12, p. 782—812.

EXPUNERE SUCCINTĂ A ANTROPOLOGIEI PATRISTICE DIN PRIMELE TREI SECOLE

1. Învățătura despre suflet și trup în Sfânta Scriptură

Sfânta Scriptură, înțeleasă ca izvor scris al Revelației divine, cuprinde adevărurile esențiale despre ceea ce trebuie să știe omul despre Dumnezeu, creație și despre sine.

Poziția excepțională a omului în cadrul creației, structura ființei sale, scopul său final în planul și voința lui Dumnezeu, comuniunea cu Creatorul său și cu semenii în calitatea sa de «chip» al Lui (Fac. I, 26) se găsesc expuse în Sfânta Scriptură. În Sfânta Scriptură caută primii creștini răspunsul la întrebarea : «*Ce este omul ?*» și tot din Sfânta Scriptură îl primesc la modul desăvârșit. Antropologia patristică se fundamentează deci pe antropologia biblică. Despre om nu putea să

știe și să vorbească cel mai bine decât Cel care l-a creat. O simplă antropologie profană [1], descriptivă, nu-l poate mulțumi pe un adevărat gânditor.

Pentru aceasta, înainte de a expune succint. învățătura despre suflet și trup în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, vom aminti pe scurt *elementele fundamentale* [2] ale antropologiei biblice.

Acestea sunt :

a) *Originea divină și unitatea ontologică a omenirii.*

Potrivit revelației biblice, omul este adus în ființă și există prin «voința lui Dumnezeu» (Fac. I, 26) el nefiind nici produsul materiei în evoluție ca în cosmologie, nici identic cu ființa divină ca în mitologie. Prin voința Sa creatoare, omul e stabilit într-o relație ontologică specifică cu Dumnezeu, de la începutul existenței sale. Având o fire «compusă» din trup muritor și suflet nemuritor, aduse în existență în mod simultan și menite să rămână inseparabile (Fac. II, 7) persoana umană nu se reduce totuși la ele. Fără suflul de viață divină (nephesh, ebr.) omul nu ființează ca atare (Fac. III, 19 ; Ps. CIII, 30).

b) *Omul este subiect personal unic, creat după «chipul» lui Dumnezeu în vederea «asemănării»* (Fac. I, 26).

Afirmația biblică se referă la misterul persoanei umane, la caracterul ei de ființă ireductibilă. «Chipul» reprezintă centrul personal al omului, partea «naturală» din constituția sa, însăși conștiința unității sale și a relației sale cu Dumnezeu, datorită căreia este capabil de a transcende starea de creatură.

c) *Restaurarea efectivă a firii umane și recapitularea umanului este posibilă doar în și prin Hristos.*

În acest sens, El este *Omul* (Rom. V, 15) sau «Fiul Omului» în care și prin care totalitatea oamenilor este readunată ca într-un nou principiu. Ținând seama de caracterul dinamic al firii și de libertatea personală, antropologia ortodoxă vorbește de diverse «stări» ale umanului care corespund cu schimbarea relației acestuia cu Dumnezeu. Biblia amintește de starea dinainte de păcat dar și de starea de cădere, adică umanul negativ care a pierdut perspectiva «asemănării» sau urcușul spre destinul său eshatologic, precum și de starea de restaurare sau de răscumpărare în Hristos, starea în care umanitatea «pozitivă» a fost nu numai înnoită ci și preamărită.

Ținând seama de aceste coordonate ale antropologiei ortodoxe, în perspectiva tratării temei propuse, considerăm necesară expunerea succintă a învățăturii despre structura ființei umane în Sfânta Scriptură, înțeleasă ca principal izvor al Revelației divine împreună cu Sfânta Tradiție.

a. **Învățătura despre suflet și trup în Vechiul Testament. Sufletul.** Sufletul omului provine de la Dumnezeu, căci El «a suflat în fața lui

---

1. Antropologia profană este înțeleasă ca «știința care se ocupă cu studiul originii, evoluției și variabilității biologice a omului...». Cf. *Mic Dicționar Enciclopedic*, ed. a II-a, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 47.

2. Cf. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Antropologie*, în *DTO* (A-Z), EIB, București 1994, p. 25—26.

suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie» (Fac. II, 7). Deși în textul menționat se vorbește mai întâi de alcătuirea trupului și apoi de crearea sufletului trebuie înțeles în sensul că, «de când a început să se formeze trupul omenesc cu o complexitate biologică maximă, a avut deja în el sufletul însuflat de Dumnezeu» [3].

Sufletul este primit de la Dumnezeu, prin suflul dumnezeiesc dătător de viață, odată cu trupul, în timpul zămislirii, astfel că ființa umană apare în lume ca unitate psiho-somatică. «De fapt, duhul divin care produce sufletul dă și puterea de a forma trupul. *Sufletul are viața ca ființă, de aceea el nu trebuie să fie confruntat cu puterea vitală, imanentă, care există în animale și în toate creaturile. El este subiectul, suportul personal al acestei energii vitale, având viața în sine ca ființă și pentru el însuși. Sufletul este principiul formator care individualizează firea umană într-un subiect,* de aceea sufletele descendenților lui Adam nu sunt conținute în sufletul lui Adam. Ca prototip al neamului omenesc, Adam cuprinde în sine pe toți, dar fiecare își primește o existență individuală, printr-un suflet nou creat de Dumnezeu pentru el» [4].

În limba ebraică există doi termeni care redau cu aproximație noțiunea de *suflet* și *duh,* și anume : nephesh și ruah.

Prin urmare, primul concept fundamental sugerat de termenul «nephesh» și pe care îl întâlnim încă în primele pagini ale Sfintei Scripturi este *principiul de viață,* ceea ce constituie o ființă vie. Am văzut că locul clasic pe care se bazează acest conținut semantic al lui «nephesh» este în Geneză II, 7, unde se face referire la «duhul de viață», insuflat de Dumnezeu omului, care devine *ființă vie* sau *suflet viu* (nephesh haya). Aici «nephesh» nu este un *tertium quid* între trup și suflet, ci reprezintă rezultatul unirii ființiale dintre trupul creat din țărână și sufletul divin. Acest concept este întărit printr-o altă dezvoltare semantică a cuvântului *nephesh,* care a ajuns să denote în perioada vechi-testamentară orice fel de dorință, aspirație sau impuls vital [5].

Conținutul ideatic al lui *nephesh* este întregit prin folosirea altor termeni vitali pentru înțelegerea concepției primare iudaice despre suflet și anume *ruah* (duh, spirit) și *leb* (inimă). Asociația existentă dintre acești termeni — *nephesh, ruah* și *leb* — a determinat pe unii gânditori să sugereze un trihotomism ființial în ceea ce privește concepția iudaică despre om. Omul, după aceștia, ar fi format din trup, suflet și spirit. O astfel de poziție *nu poate fi susținută* întrucât *nephesh* nu este opus lui *ruah,* ci pus paralel cu acesta (Isaia XXVI, 9 ; Iov VII, 11) și este adesea, ca și ruah, centrul activităților spirituale; în timp ce la rândul său *ruah* poate fi impuls vital ca nephesh (Geneza VI, 17 ; VII, 15).

---

3. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Institutele Teologice,* vol. I, EIB, București 1978, p. 379.

4. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Suflet,* în *op. cit.,* p. 368.

5. Asistent Rus Remus, *Concepția despre om în marile religii* (teză de doctorat în teologie), în «Glasul Bisericii», XXXVII (1978), nr. 7—8, p. 775.

Ba mai mult, cei trei termeni nu sunt enumerați în același text și nici nu sunt puși în opoziție. În *Psalmul XVI, 9*, omul, trupul și sufletul său sunt termeni echivalenți care denotă întreaga persoană umană. Astfel nu se poate vorbi în Vechiul Testament de trihotomism, omul fiind conceput sintetic, ca un organism psiho-fizic [6].

Cele trei mari funcțiuni ale sufletului după învățătura Vechiului Testament sunt : *rațiunea, voința liberă* și *sentimentul*.

Prin *rațiune*, încă de la început, omul a știut să deosebească viețuitoarele pământului împărțindu-le și numindu-le pe diverse categorii și specii, conștient fiind că între ele nu există un «ajutor de potriva lui» (Fac. II, 19—20). Voința îl ajută apoi să opteze în mod liber fie pentru săvârșirea binelui, fie pentru ceea ce este rău, urmând astfel una din cele două modalități prin care Dumnezeu îi oferă exercitarea libertății : «viață și moarte... binecuvântare și blestem» (Deut. XXX, 19). Dumnezeu nu-l silește, ci doar îl sfătuiește spre bine : «Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Ibidem).

Cu privire la *sentiment*, înainte de cădere, omul era legat de Creatorul său prin iubire și încredere. După cădere însă, apare rușinea (Fac. III, 7), teama (Fac. III, 10), apoi tristețea, invidia și ura față de semeni (Fac. IV, 5). Dar nici una din aceste stări afective n-au avut tăria de a estompa sentimentul de iubire față de Dumnezeu, care s-a transformat în suspinul unui dor nețărmurit exprimat atât de frumos în cuvintele Psalmistului : «Dorește și se sfârșește sufletul meu după curțile Domnului ; inima mea și trupul meu s-au bucurat de Dumnezeul cel viu» (Ps. LXXXIII, 2).

O componentă a ființei umane, cum observăm și din textul menționat este *inima* care în concepția autorilor vechi testamentari, reprezintă marele regulator ce canalizează duhul («ruah») în așa fel, încât viața omului («nefeș») să decurgă normal. Ea este privită ca izvor al vieții (Pilde IV, 23) și sediu al duhului, având uneori aceleași funcțiuni (Ps. 50, 11, 18).

De asemenea este considerată ca organ al inteligenței și al cunoașterii (Ps. CIII, 16—17 ; Pilde XXIII, 12 ; Eccl. VII, 28), al cugetării și interiorizării (Fac. VIII, 21 ; Eccl. I, 16), ca sediu al atenției (Iez. XLIV, 5) și ca normativ al credinței morale (Eccl. XI, 9 ; Is. LVII, 17).

În limbajul sapiențial al Vechiului Testament, starea sufletească sau viața interioară a omului este definită ca o stare a inimii (Înțel. Sirah XIII, 30—31) [7].

Observăm din psihologia vechi-testamentară interdependența funcțiunilor sufletului. «Acest caracter de integritate, spune *Paul Evdochimov*, face ca întreaga cunoaștere în înțelesul biblic, să nu fie nicidecum un exercițiu autonom al unei singure facultăți a spiritului omenesc, ci participă în întregul lor (evreii cugetau cu inima) și de aceea cunoașterea este comparată deseori cu actul căsătoriei (a lua o femeie în că-

---

6. A. W. Robinson, *Hebrew Psychology*, în «The People of the Book», Oxford 1925, p. 352, la Asistent Rus Remus, *op. cit.*, p. 776.

7. Cf. Pr. drd. Ioan Bude, *Antropologia Vechiului Tesamtent*, în «Studii teologice», XLI (1989), nr. 3, p. 33.

sătorie înseamnă înainte de toate «să o cunoști»). Acest termen nupțial subliniază și o interdependență originară : Dumnezeu zămislește pe om întru cunoaștere, cunoscându-l «prin căsătorie», iar omul se cunoaște pe sine numai cunoscând pe Dumnezeu [8].

Sufletul provenind din «suflarea de viață» (Fac. II, 7) a lui Dumnezeu, fiind înțeles în complexitatea funcțiunilor sale, firește că este nemuritor.

Deși autorul *cărții II Macabei* favorizează dihotomia trup-suflet, basar-nephesh, în *Cartea Înțelepciunilor lui Solomon, nephesh-psihi* devine entitate nepieritoare și principiu indestructibil care asigură nemurirea omului (Înțel. lui Solomon, II, 22 și urm. III, 1 ; V, 14 ; V, 16).

Chiar dacă «antropologia semitică era mai puțin aptă decât antropologia greacă (cel puțin cea a lui Platon) să integreze ideea nemuririi sufletului, mai puțin dispusă să admită că există în om un element incorporal inaccesibil morții fizice» [9], cum afirmă un teolog catolic, e drept citând pe alții, o seamă de texte din Vechiul Testament demonstrează contrariul. Pe lângă unele texte chiar din *II Macabei* (VII, 14 ; VII, 23) ce dubiu mai pot oferi cuvintele : «pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu, Care l-a dat» (Eccl. XII, 7) ?

Din cele expuse anterior, am înțeles că la baza concepției biblice despre om stă credința că el a fost creat de Dumnezeu din «țărână, după care, același Dumnezeu Creator a suflat asupra sa «duh de viață» (Gen. II, 7).

Sufletul («duhul de viață») și trupul sunt elementele esențiale care stau la baza concepției despre om în Vechiul Testament și în tradiția iudaică de mai târziu.

Iată de ce în cele ce urmează vom face anumite precizări cu privire la învățătura vechi-testamentară despre trup.

Trupul. În Vechiul Testament, trupul nu este pur și simplu un ansamblu făcut din carne și oase pe care omul îl posedă pe timpul existenței sale pământești dar de care se dezbracă prin moarte și pe care îl îmbracă în ziua învierii. Este interesant de observat că în limba ebraică nu există un cuvânt anume pntru trup separat de suflet. Acest lucru se datorează concepției iudaice despre persoana umană psihofizică ca unitate indestructibilă.

«Atunci când se fac referiri la natura fizică a omului este întrebuințat termenul «basar» — «carne», «trup viu» (Geneză II, 23—24) și ca atare simbolizează slăbiciunea, caracterul trecător al ființei umane (Isaia XL, 6).

Același cuvânt este folosit și cu semnificația de «*trup*» cum ar fi de exemplu în Exod XXX, 32 ; Numeri 8, 7 ; Împărați XXI, 27 ; II Împărați IV, 34 ; 6, 30 ; Iov IV, 15 ; Proverbe XIV, 30 ; Ecclesiast II, 3» [10].

---

8. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, ed. cit., p. 69—70.
9. Tomàs Špidlik, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, Trad. și prezentare diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu 1997, p. 131.
10. Asistent Rus Remus, *op. cit.*, p. 761.

«Fără întemeierea religioasă la care trupul are indubitabil acces nu s-ar putea înțelege exact sensul a ceea ce se numește — cu un termen căruia s-ar cuveni să-i înlăturăm orice intenție peiorativă — «ritualism iudaic». Exigențele rituale, înțelese ca mișcare de adecvare și de participare a sufletului la *sfințenia* lui Dumnezeu, sunt de neconceput în afara trupului. De aceea actele cele mai simple — reprezentând pentru modern semnele unei elementare, profane, igiene — devin în iudaism probele ireductibile ale seriozității angajamentului religios al individului ; nu este întâmplător, așadar, că rabinii consideră că spălatul mâinilor înainte de masă este unul dintre răspunsurile posibile la cuvântul lui Dumnezeu : «fiți sfinți» [11].

Ritualurile iudaice nu se rezumă așadar la simpla curățenie a trupului. «Scopul lor prim este într-adevăr curățenia trupească dar prin această curățenie insul uman este pus într-o legătură statutară specială față de poporul ales și mai presus de toate față de Yahve. Un exemplu elocvent în acest sens este ritualul circumciderii. Prin săvârșirea actului de circumcidere, lăsând la o parte aspectul igienic al acestuia, avem în fața noastră un act de mărturisire a faptului că persoana în cauză aparține de acum înainte poporului ales, obligându-se să păstreze legământul cu Yahve. Astfel îndeplinind îndatoririle prescrise față de trup, printr-o raționalizare a vieții pe baza unor înalte principii morale și a unor ritualuri de purificare, omul săvârșește un act plăcut lui Dumnezeu și se apropie din ce în ce mai mult de El» [12].

Trupul, aparținând lumii materiale, este elementul prin care omul se deosebește radical de Dumnezeu [13], dar în pofida materialității sale, el este sediul unor funcțiuni care depășesc ceea ce înțelegem noi în mod obișnuit prin cuvântul «carnal». De exemplu, în *Ps. LXXXIII, 2* ș. u., «*sufletul... inima...* și *trupul*» se sfârșesc și se bucură de dorul lui Dumnezeu ; tot așa în *Ps. XV, 9* : «...s-a veselit inima... s-a bucurat limba... dar încă și *trupul*... va sălășlui întru nădejde» [14].

Iată cum învățătura despre suflet și trup ne conduce în mod necesar și la stabilirea raportului dintre aceste două componente ale entității umane.

Raportul dintre suflet și trup. În antropologia Vechiului Testament am văzut că trupul nu este definit prin distanța care-l separă de suflet ci prin faptul că el oferă un teritoriu de acțiune pentru viața sufletului.

Pentru a înțelege antropologia biblică, «trebuie mai întâi să îndepărtăm dualismul grec clasic sau cartezian modern, în care sufletul și trupul apar ca două substanțe în luptă : «trupul este un mormânt pentru suflet» (soma-sema). Conflictul biblic se situează într-o cu totul altă perspectivă : proiectul Creatorului, dorințele Lui se opun dorințelor creaturii ; sfințenia se opune stării de păcat ; firea curată se opune pervertirii.

---

11. Marius Lazurca, *Invenția trupului,* Ed. Anastasia, f.a., p. 99—100.
12. Asistent Rus Remus, *op. cit.*, p. 762.
13. Cf. Fac. VI, 3 ; II Paralip. XXXII, 8 ; Ps. CXLIV, 21 ; Is. XXXI, 3; XL 6 ; Ier. XVII, 5.
14. Pr. drd. Ioan Bude, *op. cit.*, p. 31.

Trupul, basar, sarx desemnează ansamblul, complexul : trupul viu. Omul iese din mâinile lui Dumnezeu «suflet viu», el nu are suflet, el este suflet, el este trup, este *psyché, nephesh*. Dacă dispare sufletul, nu rămâne un trup, ci țărâna lumii, «țărâna în țărână se întoarce» [15].

Iată de ce «sufletul se manifestă prin corporal, iar trupul poate influența în mod marcant dinamica sufletească a persoanei ; un aforism rabinic dă o uimitoare importanță grijii față de trup, instalând-o într-o perspectivă soteriologică : «Puritatea trupului conduce spre puritatea spirituală» [16].

Unitatea dintre suflet și trup este ilustrată îndeobște de faimoasa parabolă a ologului și orbului : «Un rege avea o grădină frumoasă în care creșteau smochini ce dădeau roade timpurii. El a pus doi paznici să o păzească, unul olog și altul orb. Ologul a zis către orb : văd câteva smochine minunate, urcă-mă pe umerii tăi și vom putea culege smochinele să le mâncăm. După un oarecare timp a venit și stăpânul și a cerut smochine, dar nu mai erau. Ologul a spus stăpânului său că nu poate să umble iar orbul că nu poate să vadă. Atunci stăpânul a urcat pe olog pe umerii orbului și i-a judecat împreună. La fel Dumnezeu va duce sufletul și-l va face să sălășluiască în trup (după moarte) și va judeca împreună atât trupul cât și sufletul» [17].

Concepția privind unitatea ființială dintre trup și suflet, este prezentă și în gândirea iudaică de mai târziu în contextul învățăturii privind învierea cea de apoi (II Mac. VII, 14, 23) și apoi mântuirea.

Reprezentarea unitară a persoanei umane «are profunde implicații privind viața eshatologică. Faptul că omul este descris ca «o persoană vie» (Geneză II, 7), o ființă care trăiește și nu e considerat ca sumă a două entități, *ci unitate care se exprimă pe două planuri ființiale*, spiritual și pământesc, implică ideea necesității participării întregii persoane umane la viața veșnică. Deci nu numai partea spirituală va participa, va fi părtașă la nemurire, ci și cea trupească care, prin conjugare cu «suflarea divină» primește și ea de la Creare dimensiunea vieții veșnice» [18].

Învățătura despre suflet și trup în Vechiul Testament își găsește în mod firesc dezvoltările și precizările revelaționale în Noul Testament pe care le vom schița în continuare.

b. **Învățătura despre suflet și trup în Noul Testament. Sufletul.** Ideile care fundamentează învățătura creștină despre suflet pornesc cum este și logic, de la învățătura Vechiului Testament. Ele primesc, însă, nuanțări mai precise în lumina noii învățături propovăduite de Domnul nostru Iisus Hristos și de Sfinții Apostoli.

Sufletul este «nu numai o componentă specifică a ființei umane» (Mt. VI, 26) ci și principiul formator, unitar și dinamic al personalității.

---

15. Paul Evdokimov, *Femeia..., ed. cit.*, p. 43.
16. Marius Lazurca, *op. cit.*, p. 99.
17. Sanhedrin 91 a, apud J. Arahams, *Body* (Hebrew), art. în «Encyclopaedia of Religions and Ethics», Vol. II, p. 772, la Asist. Rus Remus, *op. cit.*, p 761.
18. *Ibidem.*

Sufletul este «entelehia» trupului, elementul substanțial și rațional, care dă formă individuală și personală ființei omenești, prin care se distinge atât de Dumnezeu cât și de celelalte creaturi [19].

Termenii neotestamentari care redau în special conceptul de suflet sunt patru la număr : ψυχή, πνεῦμα, καρδία, πνοή.

Acești termeni corespund lui nephesh, ruah, leb și neshamah din Vechiul Testament.

— ψυχή — nephesh — suflet — este considerat ca principiu spiritual al vieții prezente în om (Gen. IX, 45 ; Lev. XVII, 11 ; Deut. XII, 23). În scrierile sinoptice ale Noului Testament «*psyhi*» denotă subiectul stărilor psihice (Mc. XIV, 34).

Sfântul Apostol Pavel folosește acest termen de foarte puține ori și pentru a descrie mai mult partea emotivă a conștiinței (I Tes. V, 23). În general, Sfântul Pavel consideră noțiunea de «*psyhi*» ca fiind principiul animator al trupului și baza existenței emotive. Pentru Sfântul Apostol Petru, «*psyhi*» reprezintă întreaga personalitate (I Pt. I, 23 ; II, 1).

— πνεῦμα — ruah — suflet. El reprezintă suflarea, respirația, viața animală, dar și principiul ei ; principiul înțelepciunii și al inteligenței (Ex. XXVIII, 3 ; Is. XXIX, 24). Noul Testament folosește în continuare cu precădere cuvântul «pnevma» pentru Duhul lui Dumnezeu (Mc. I, 12). În câteva cazuri, termenul denotă partea psihică a vieții (Mt. V, 3 ; XXVI, 41 ; Mc. II, 8 ; VIII, 12 ; XIV, 38 ; Lc. I, 47 și 80) sau principiul vieții (Înț. XIX, 30) sau sufletul după moarte (I Pt. III, 18 și urm., IV, 6).

— καρδία — leb — cor — inimă. Principiul sentimentelor, al gândirii și al hotărârilor. Este considerat cu precădere ca izvor al gândurilor și faptelor ce caracterizează ființa umană.

În *Evanghelia după Marcu,* «*kardia*» denotă personalitatea, viața lăuntrică sau caracterul omului (VII, 21). Totodată, este folosit pentru a exprima viața emotivă (Lc. XXIV, 32), intelectuală (Mc. II, 26) și volițională (Mt. V, 28) a omului.

În Noul Testament «*kardia*» primește o nuanță și mai profundă prin aceea că omul trebuie judecat mai ales pentru ceea ce iese din însuși izvorul vieții sale și nu prin faptele sale externe [20].

O altă expresie neotestamentară, folosită mai ales de către Sfântul Apostol Pavel, este νοῦς — *cugetarea, rațiunea, inteligența, mintea.* «*Nous*» nu are corespondent în limba ebraică, deși a fost folosit în *Septuaginta,* ca traducere pentru «leb» sau «ruah». «*Nous*» reprezintă acea dimensiune a omului care îl ajută la cunoașterea voinței lui Dumnezeu și să o urmeze (Rom. I, 20 și VII, 25). Totodată este un element de legătură între om și om, căci prin «nous» ne înțelegem cu semenii noștri (I Tim. II, 7 ; I Cor. XIV, 14—19) [21].

---

19. Pr. Prof. dr. I. Bria, *op. cit.,* p. 367.

20. Theologisches Wörterbuch, ed. de Kittel G., Vol. III, p. 614, 616, apud Asist. Rus Remus, *op. cit.,* p. 779.

21. Pentru detalii : Grigorie T. Marcu, *Antropologia Paulină,* Sibiu, 1941, p. 50—53.

Noțiunea de suflet în Noul Testament cuprinde numeroase valențe [22], ergonomia lucrării nu ne permite referințe detaliate, decât cele strict necesare pentru înțelegerea formulărilor patristice ulterioare. De aceea vom menționa doar câteva texte mai semnificative, cu privire la *aparentul trihotomism* nou-testamentar.

După cum am înțeles, în Noul Testament, partea spirituală a omului este numită uneori *suflet* (ψυχή) *alteori spirit, duh* (πνεῦμα) aceste numiri fiind sinonime, deoarece se referă la aceeași parte spirituală din om, la suflet. Astfel, nu se poate înțelege că omul ar fi compus din trei elemente : *trup, suflet* și *duh*. Și Mântuitorul folosește pentru partea spirituală cele două numiri : suflet și duh. În *Evanghelia după Ioan* (X, 15) se spune : «și-mi pun *sufletul* (τὴ ψυχήν μου)». La apropierea patimilor Sale, le zice ucenicilor în grădina Ghetsimani : «Întristat este *sufletul* meu (ἡ ψυχή μου) până la moarte» (Matei XXVI, 38). Dar în momentul morții Sale pe cruce a zis : «Părinte, în mâinile Tale încredințez *duhul meu* (τὸ πνεῦμά μου) (Lc. XXIII, 46). Sfinții Evangheliști, relatând acest moment suprem, se exprimă astfel : «Iisus, strigând cu glas mare și-a dat *duhul* (τὸ πνεῦμα) (Mt. XXVI, 50 și Ioan XIX, 30).

Sfântul Apostol Pavel, după ce a înviat pe tânărul Eutihie, a zis celor de față : «...*sufletul* său este în el» (Fapte XX, 10). Sfântul Evanghelist Luca, descriind învierea fiicei lui Iair, spune : «...S-a întors *duhul* ei...» (VIII, 55).

În două locuri din Epistolele pauline sunt amintite numirile de : *trup, suflet, duh*. Acestea sunt : Primul, la *Epistola către Evrei* : «...și pătrude până la despărțirea sufletului și duhului, dintre încheieturi și măduvă...» (IV, 12).

Al doilea, la *I Testaloniceni* (V, 23) : «...și întreg *duhul* vostru și *sufletul* vostru și *trupul* să se păzească...».

Dacă cuvântul dumnezeiesc nu se poate contrazice pe sine, dacă el vorbește adesea și lămurit numai de două «părți» ale omului (cf. I Cor. V, 3—5 ; VI, 20 ; VII, 34) cum este cu putință ca în ambele locuri citate, duhul și sufletul să fie considerate în om, ca «părți» deosebite ? Înțelesul este altul. Sufletul și duhul se deosebesc numai ca două aspecte sau puteri ale aceleiași naturi spirituale, căci zice Apostolul : «Cuvântul lui Dumnezeu pătrunde până la despărțirea sufletului și a duhului, încheieturilor și măduvei». Dar «încheieturile și măduva» sunt părți ale unuia și același trup omenesc și nu părți despărțite în om. Pe baza acestui text (Evrei IV, 12), se poate argumenta că, în cazul celui de-al doilea text invocat ca aparent trihotomist (I Tes. V, 23), Sfântul Pavel nu deosebește în om sufletul și duhul decât ca două aspecte ale uneia și aceleiași naturi spirituale, primită de la Creator sau că recunoaște în «duhul», cea mai înaltă facultate a sufletului. Câțiva Părinți și Scriitori bisericești [23] credeau că Sfântul Pavel prin «duh» a înțeles

---

22. Pentru detalii : Pr dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, (A-Z), EIB, București 1995, p. 501—505.

23. Problema aceasta va fi reluată pe parcursul expunerii, primind argumentare patristică. Vom afla când cuvântul *luh* trebuie scris cu minusculă sau cu majusculă.

acel har al Sfântului Duh primit de orice creștin la botez, despre care sfătuia : «...duhul să nu-l stingeți...» (I Tes. V, 19). Comentând textul paulin de la I Tes. V, 23, teologul catolic *Tomàs Špidlik,* preocupat de spiritualitatea ortodoxă, spune : «dacă aceasta (trihotomie n.n.) nu este în mod evident o dihotomie în sensul elenic, ea nu este nici un simplu pleonasm, fiindcă apostolul distinge fenomenele ce țin de duh, de suflet și de trup. Putem observa că Sfântul Pavel face din «*pneuma*» nu un element fizic al sufletului în maniera filozofilor, ci o comunicare a lui Dumnezeu. În raport cu această semnificație a lui «*pneuma*» se stabilește distincția dintre omul «sufletesc» (ψυχικός) și omul «duhovnicesc» (πνευματικός)[24]. Din context reiese că dacă s-a putut vorbi la unii autori patristici de «trihotomie spirituală» respectiv : partea *intelectuală, irascibilă* și *concupiscența* (τὸ νοερόν, τὸ θυμικόν, τὸ ἐπιθυμητικόν) în privința sufletului, de un trihotomism al omului nici nu poate fi vorba. Pe moment amintim că un plus de informație în acest sens îl vom primi din expunerea ulterioară a cugetării patristice.

După cum se poate observa, concepția neotestamentară despre suflet, este o continuare a celei vechi-testamentare, cu excepția că Noul Testament accentuează asupra caracterului dihotomic al omului și, ceea ce este foarte important, întărește credința că entitatea ființială, ce poate fi numită «*psyhi*» sau «*pneuma*» supraviețuiește după moarte. Această entitate, care se continuă, implică prezența unui trup adaptat la nevoile eshatologice ale sufletului, așa cum s-a întâmplat și în cazul Mântuitorului, al cărui trup poseda după înviere puteri noi[25].

Trupul. În Noul Testament, concepția despre trup primește o nouă dimensiune, ca rezultat al viziunii creștine despre locul omului în univers și starea eshatologică a acestuia.

În timp ce în Vechiul Testament carnea și trupul sunt desemnate printr-un singur cuvânt (basar), în greaca Noului Testament ele pot fi distinse prin două cuvinte : σάρξ (carne) și respectiv σῶμα (trup, corp) ; distincție care nu-și dobândește valoarea deplină decât prin interpretarea credinței. Spre deosebire de carnea perisabilă (cf. Filip. III, 19) care nu poate moșteni Împărăția lui Dumnezeu (I Cor. XV, 50) trupul trebuie să învie ca și Domnul (VI, 14) ; deci omul trebuie să slăvească pe Dumnezeu în trupul său (VI, 20).

În Noul Testament, Mântuitorul își compară trupul cu un templu (Înt. II, 19—21). El este supus morții (Mt. XXVII, 58—59 ; Mc. XV, 43 ; Le XXIII, 52 ; Înț. XIX, 38) dar învie a treia zi (Lc. XXIV, 3, 23 ; Înț. XX, 12).

Ideea că trupul este lăcaș al sufletului este păstrată și în Noul Testament. Sfinții Apostoli Petru și Pavel își compară trupurile cu «un cort pământesc» (I Cor. V, 12, 4, 6 ; II Pt. I, 13, 14). Trupul nu trăiește decât prin suflet (Fac. II, 26). El este denaturat și degradat de păcat, ceea ce supără și pe Dumnezeu (Rom. I, 24 ; VIII, 10 ; I Cor. VI, 16 ; Iac. III, 16).

---

24. Tomàs Špidlik, *op. cit.*, p. 124.
25. Asist. Rus Remus, *op. cit.*, p. 780.

Viața omului se desfășoară în trup. Atât timp cât omul se află în trup, el are viață pe pământ (cf. II Cor. V, 6, 8, 9 ; Evr. XIII, 3). Fiind purtătorul vieții omenești, trupul este organul de acțiune. Sufletul lucrează prin mădularele din care e compus trupul, mădulare care formează un tot unitar (cf. Rom. XII, 4 ; I Cor. XII, 12—26). În mișcarea sa, trupul nu poate fi lăsat la voia întâmplării, deoarece nu se poate împotrivi singur păcatului ; să nu se conformeze voii de sine, ci lui Dumnezeu.

Dacă vom vieţui potrivit trupului vom muri, iar dacă «uçidem» cu Duhul faptele trupului, vom fi vii (cf. Rom. VIII, 13).

Trupul este organul prin care se manifestă conduita noastră morală. Apostolul neamurilor ne îndeamnă să «oferim trupurile noastre ca pe o jertfă vie, sfântă și bineplăcută lui Dumnezeu» (cf. Rom. XII, 1), căci la judecată vom fi judecați după faptele noastre săvârșite în trup (II Cor. V, 10).

Atunci când va avea loc învierea universală a morților, când vor învia drepții și păcătoșii (F. A. XXIV, 15) aceștia vor învia cu trupurile lor cu care au trăit pe pământ. După cum Iisus Hristos, Care este prototipul învierii noastre, a înviat cu același trup cu care a murit, tot așa se va întâmpla și cu noi, ceilalți. Dar trupul care va învia nu va mai fi supus stricăciunii, el nu va mai fi nimicit de boli sau moarte, ci va fi preamărit, așa cum s-a întâmplat și cu trupul Domnului după înviere (Filip. III, 21).

Prin înviere, și trupurile noastre vor participa la nemurire (Lc. XX, 26) deoarece puterea morții va fi definitiv zdrobită odată cu învierea generală (I Cor. XV, 26).

Căci după cum omul vieţuieşte pe pământ cu trup și suflet, tot așa se cuvine să fie răsplătit în întreaga sa ființialitate, adică în trup și suflet [26].

În vederea mântuirii, trupul joacă un rol important. Mântuitorul Hristos a fost răstignit cu trupul pe cruce pentru mântuirea neamului omenesc. «Împreună cu El a fost răstignit și omul nostru pentru ca trupul păcatului să fie dezbrăcat de puterea sa, în așa fel încât să nu mai fim robi păcatului» (Rom. VI, 6).

Prin eliberare de păcat am fost eliberați și de robia morții (Rom. VIII, 23), căci «Dacă duhul Celui ce a înviat pe Iisus dintre cei morți locuiește în voi, Cel ce a înviat pe Iisus din morți va învia și trupurile voastre muritoare, din pricina Duhului Său care locuiește în voi» (Rom. VIII, 11 ; cf. F. A. II, 24 ; I Cor. IV, 14 ; Efes. II, 5). Astfel, «trupul stării noastre smerite va fi făcut asemenea trupului slavei sale» (Filip. III, 21).

Ca și în cazul noțiunii de suflet, în Noul Testament se găsesc numeroase semnificații privitoare la noțiunea de «trup» [27]. Am enumerat

---

26. *Ibidem*, p. 763.

27. Pentru detalii : Pr. Prof. dr. I. Bria, *op. cit.*, p. 411—412 ; Pr. dr. I. Mircea, *op. cit.*, p. 532—534. A se vedea și Léon Dufour, *Corps*, în «Vocabulaire de Théologie Biblique», Paris 1970, p. 210—213.

pe cele considerate mai tangențiale cu tematica expunerii noastre, axată pe antropologia patristică.

Prin urmare, în Noul Testament, trupul este considerat ca parte integrantă sau componentă esențială a personalității umane complete. În plinătatea ființei sale, omul nu este conceput ca ființă pur spirituală, ci ca spirit întrupat. În lumea empirică, trupul își are dreptul și obligațiile sale. Instinctele sale naturale nu trebuie considerate ca și cum ar fi fost implantate în om pentru a fi suprimate, ci ca având un loc bine stabilit în procesul de împlinire legitimă a scopului pentru care omul a fost creat. În smerenia sa pământească, trupul este totuși sacru, căci în perspectiva mântuirii și a vieții veșnice și trupul are locul său promis [28]. Totuși, nu trebuie să se uite că trupul sau natura fizică a omului este partea inferioară a persoanei sale, căci trupul este supus tentațiilor rele și, prin urmare, are nevoie să fie supus în permanență vieții superioare a spiritului, prin care intră în relație conștientă cu Dumnezeu. Trupul se află într-un proces continuu de sfințire. Opera de sfințire trupească a început, iar ziua mântuirii trupești se află în viitor [29].

Somatologia noutestamentară evidențiază faptul că și «trupul exprimă persoana». El nu este doar un subiect al acestei lumi, ci, fundamentul *cineva*, manifestarea limbajului unei persoane. Este suflarea care poartă gândirea, e înaintarea și popasul care structurează timpul și spațiul. Este cel prin care sunt mereu gata să acționez (nici un savant nu poate explica de ce, dacă vreau, pot să-mi ridic brațul, să fac un pas înainte sau înapoi). Este cel prin care mă ofer privirii celuilalt. El trimite la întreaga existentă a omului. Experiența trupului ni se dezvăluie ca ceva ce coincide nemijlocit cu prezența mea. Trupul meu nu este nici lucru, nici instrument, ci *eu* în lume, *eu* pentru ceilalți» [30]. Și aceasta pentru că se află într-o relație de reciprocitate cu sufletul, cum vom constata în cele ce urmează.

Raportul dintre suflet și trup. Trăsăturile esențiale ale învățăturii noutestamentare despre suflet, după cum am văzut, presupun unitatea ființială dintre acesta și trup ; această unitate accentuează în mod special valoarea persoanei umane, mai ales în perspectiva destinului ei și faptul că această valoare se realizează în comuniunea teandrică, constituită ca rezultat al acceptării lui Iisus Hristos ca Logos întrupat, Creator și Mântuitor.

Am înțeles că *sufletul este o esență creată vie, intelectuală, care dă corpului organic și sensibil putere de viață* și facultatea de a percepe cele sensibile, atât cât durează firea receptivă pentru aceasta.

Sufletul este o esență - «ousia», adică un element ontic independent și nu o funcție sau produs al corpului uman. Această independență ființială a sufletului față de trup are următoarele implicații : *În primul rând*, sufletul are o origine separată de aceea a trupului. Cu alte cu-

---

28. Asist. Rus Remus, *op. cit.*, p. 764.
29. *Ibidem.*
30. Olivier Clément, *Trupul morții și al slavei*, trad. Sora Eugenia Vlad, Ed. Christiana, București 1996, p. 8.

vinte, substratul originar al sufletului se deosebește de cel al trupului. În timp ce trupul provine «din țărână» (materie) sufletul este creat de Dumnezeu prin «suflare», este imaterial. În al doilea rând, sufletul poate exista separat de trup ; are o existență de sine stătătoare. *Dar această esență, care este sufletul, este creată*. Această caracteristică a sufletului este foarte importantă pentru că ea delimitează ontic sufletul uman. Mai precis, prin faptul că este esență creată, sufletul este viu.

Viața este nota fundamentală ce caracterizează sufletul, acesta fiind însuși izvorul vieții trupești. Dispariția lui ar însemna dispariția vieții ; slăbirea lui înseamnă compromiterea facultăților și funcțiunilor spirituale ale omului.

De aceea, sufletul mai este în om și esență intelectuală (noera). Prin aceasta, sufletul are puterea de a înțelege, de a face din om o ființă superioară față de celelalte creaturi. Astfel, omul este unirea ființială dintre trup și suflet. El nu poate fi numai suflet sau numai trup. Chiar atunci când este definit ca trup, se înțelege că este un trup însuflețit de suflet inteligent.

Între trup și suflet nu există numai o legeătură ființială în sensul că sufletul împărtășește cu trupul numai puterea vitală, ci și facultatea de a percepe, grație simțurilor, lumea înconjurătoare. Perceperea are la bază viața pe care sufletul o acordă trupului ; ea provoacă sau stimulează funcțiunile inteligenței și ale rațiunii, făcând posibilă apariția cunoașterii, a progresului spre desăvârșire.

Raportul dintre suflet și trup este organic și variat. Trupul și sufletul au o origine comună, amândouă de la Dumnezeu : trupul prin părinți, sufletul prin creare, de la Dumnezeu. Aceste părți constitutive ale omului apar și se dezvoltă în dependență una față de alta. Unirea sufletului cu trupul se face într-un mod tainic și nepătruns de mintea omenească. Sufletul nu reprezintă substratul necunoscut al unor fenomene, ci entitatea spirituală care există și este caracterizată de calități și activități proprii, distincte, cum ar fi individualizarea unică, libertatea de a acționa liber în mod real, esența nematerială. Dezvoltarea sa în timp, căci el se dezvoltă odată cu trupul, face parte din realitatea sa deși natura sa ultimă este indefinită.

Persoana umană în totalitatea sa reprezintă ceva mai mult decât simpla conștiință de sine. Relația dintre conștiința de sine cu semenii și cu Dumnezeu sugerează că sufletul este o entitate mult mai mare decât a putut și poate să descopere experiența noastră trecută și prezentă [31].

Relația sufletului cu trupul în concepția creștină despre persoană se centrează în jurul recunoașterii sufletului și trupului ca aspecte esențiale ale naturii umane, că puterile trupului aparțin și sunt concentrate în viața sufletului. Cu toate acestea, trupul se poate împotrivi sufletului (Gal. V, 17) și-l poate împiedica în alegerea celor mai înalte aspirații ale lui, neexcluzând chiar tendința către Dumnezeu (II Cor. IV, 6). Dar sufletul fără trup nu poate săvârși nici cele bune, nici cele

---

31. Asist. Rus Remus, *op. cit.*, p. 282.

rele (II Cor. V, 10). De suflet depinde ca acesta să se facă «rob al trupului» (Rom. XIII, 14 ; Gal. III, 3 ; V, 13 ; Efes. II, 3) sau ca trupul să se facă conlucrătorul ascultător al sufletului (I Cor. IX, 27 ; Gal. V, 24). După cum sufletul va conlucra cu trupul său, acesta din urmă «se va pângări» (Iuda, vers. 8) sau va deveni un templu al lui Dumnezeu (I Cor. III, 16, 17) și împreună se vor învrednici de preamărirea lui Dumnezeu (I Cor. VI, 20).

Nici cu întreruperea vieții pământești nu se sfârșește pentru totdeauna această legătură (συνάφεια) strânsă dintre suflet și trup, căci va veni vremea când toate trupurile omenești, după asemănarea trupului înviat al lui Hristos (Filip. III, 21) vor învia într-o formă proslăvită (I Cor. XV, 20, 44) unindu-se cu sufletele lor spre a primi răsplata veșnică pentru ce au lucrat bine sau rău (II Cor. V, 10) pe parcursul vieții pământești.

O teologhisire mai ordonată, cu privire la învățătura despre suflet și trup o vom întâlni în perioada patristică, începând chiar de la Părinții Apostolici, despre care vom trata în continuare.

2. **Concepția despre om în Scrierile Părinților Apostolici**

Părinții Apostolici sunt autorii creștini care au cunoscut pe Apostoli sau au fost discipoli apropiați ai acestora. Aceștia «fac legătura între viața primară noutestamentară și creștinismul generațiilor următoare. Ei dibuiesc cu antenele spiritului spre adâncurile de taină ale învățăturii dumnezeiești, soluționând problemele care se iveau, mustrând și îndemnând pe credincioși spre o viață fericită. Operele lor oglindesc viața creștină a vremii lor, astfel că cercetarea acestora ne va aduce în față parfumul proaspăt, răcoritor și întăritor al acestei vieți sfinte» [32].

Doctrina Scrierilor Părinților Apostolici este cu precădere hristologică [33], eclesiologică [34] și morală [35]. Pătrunderea «spre adâncurile de taină» ale învățăturii lor, unde se observă și grija față de om și destinul lui nepieritor dezvăluie și un *caracter antropologic*. Dată fiind apropierea de perioada consemnării în scris a cărților Noului Testament, antropologia Părinților Apostolici constă de fapt din preluarea celei biblice. Această apropiere explică și lipsa aprofundărilor antropologice. Adevărurile credinței creștine vor fi contestate mai târziu, când rațiuni apologetice vor determina precizarea acestora de către Părinții Bisericii, odată cu apariția diferitelor erezii.

---

32. Magistrand Ștefan C. Alexe, *Viața Creștină după Bărbații apostolici*, în «S. T.», (VII) 1955, p. 225.

33. Vezi Diac. magistrand Constantin Voicu, *Hristologia Părinților Apostolici*, în «O.», XIII (1961), nr. 3, p. 405—419.

Idem, *Hristos în viața și opera Sfântului Ignatie Teoforul*, în «A.B.», V (XLIV) (1994), nr. 10—12, p. 15—39.

34. Pentru detalii : Magistrand Ștefan C. Alexe, *Ecclesiologia Părinților Apostolici*, în «S.T.», VII (1955), nr. 7, p. 368—381.

35. Vezi Magistrand Vasile Prescură, *Doctrina morală a Părinților Apostolici*, în «S.T.», XV (1963), nr. 9—10, p. 536—541.

De altfel, Sfânta Scriptură era foarte binecunoscută deoarece «Bărbații Apostolici citează textele din Sfânta Scriptură numai prin aluzie, neindicând niciodată Evanghelia sau Epistola din care le folosesc» [36].

Scrierile Părinților Apostolici oglindesc preocuparea deosebită pentru trăirea vieții în curăție, smerenie, ascultare, precum și o dorință fierbinte pentru desăvârșire. «*Calea vieții*» fiind de fapt «drumul luminos al virtuții și pe această cale merg toți cei care împlinesc poruncile Domnului : iubirea față de Dumnezeu, față de aproapele, precum și *datoriile față de persoana proprie,* trăind în curăție morală, împodobindu-și *sufletul* cu virtuți» [37]. În chip firesc, desăvârșirea dorită nu putea fi înțeleasă decât ca o participare *integrală a ființei umane (trup și suflet)* în acest proces teandric.

Mai întâi menționăm *Epistola către Corinteni* a **Sfântului Clement Romanul** († 107). Este scrisă între anii 96—98. Datorită certurilor din Biserica Corintului, *Sfântul Clement* se adresează acestora cu o seamă de îndemnuri la pace și armonie. Se simte dator să facă aceasta, spunându-le cu dragoste părintească că odinioară : «făceați totul fără să vă uitați la fața omului ; umblați în poruncile lui Dumnezeu, supunându-vă conducătorilor voștri și dând cinstea cuvenită preoților voștri ; celor tineri le dădeați sfatul să trăiască cumpătat și curat ; femeilor le porunceați să săvârșească totul cu conștiința nepătată, curată și sfântă, iubindu-și după cuviință bărbații lor ; le învățați să-și gospodărească așa cum se cuvine casa, în buna rânduială a ascultării, păstrându-se curate la *suflet* și la *trup*» [38].

Deoarece se întâlnește înțelegerea omului ca «chip al lui Dumnezeu» încă din primele scrieri ale Părinților Apostolici, temă urmărită pe tot parcursul studiului nostru, considerăm necesar să precizăm următorul aspect :

«Tema 'chipului' servește drept axul în jurul căruia se structurează atât cosmologia cât și antropologia ortodoxă și însăși hristologia» [39]. Din această uriașă bogăție dogmatică patristică ne vom limita la a expune numai *aspectul antropologic* și la a vedea cum tema «chipului lui Dumnezeu» în om poate reprezenta temelia unei antropologii ortodoxe [40].

Epistola către Corinteni amintește despre crearea omului, referindu-se explicit la textul Facerii (I, 26, 27) situându-l ca o prelungire și o împlinire a ceea ce-l preceda, în contextul creației. Sfântul Clement spune : «Peste toate a plăsmuit, cu sfintele Sale mâini, pe om, ființa cea mai aleasă și cea mai măreață, *chip al icoanei Lui.* Că așa a

---

36. Magistrand Ștefan C. Alexe, *Viața creștină*, în «S.T.», (VII) 1955, p. 234.

37. *Ibidem*, p. 232.

38. Sfântul Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, Cap. I, 3, în *Scrierile Părinților apostolici*, trad. Pr. dr. Fecioru, col. P.S.B., vol. I, E.I.B., București 1979, p. 46.

39. Vezi V. Lossky, *Essaie sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris 1994, p. 109—129, și *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, Paris 1967, p. 123—137.

40. Este evident că, deși e fundamentală, tema «Chipului» nu poate epuiza datele antropologiei ortodoxe, alte teme, cum sunt de exemplu : «asemănarea», «înrudirea», «harul», «înfierea», «îndumnezeirea» (homoiósis, syngeneia, charis, hyothesia, théosis) oferă dimensiuni complementare și întregesc perspectiva ortodoxă.

spus Dumnezeu : «Să facem om după chipul și asemănarea noastră». Și a făcut Dumnezeu pe om ; bărbat și femeie i-a făcut pe ei» [41].

Sfântul Clement «potrivește aici cele două texte : el folosește din Facere II, 7 termenul «face», apoi citează explicit : Facere I, 26, 27. Nu se observă nici o urmă de exegeză «filoniană» sau de contradicție între cele două texte. Cuvintele lui Clement afirmă că omul așa cum este el, este *icoana chipului divin*. A fost făcut chiar cu mâinile lui Dumnezeu, fără nici un intermediar. Rațiunea (dianoia) nu este decât o parte dintr-un întreg omogen și necompus ; omul întrupat, sexuat, a cărui procreație continuă mărețiile operei creatoare» [42].

Făcând o doxologie a păcii, care le lipsea Corintenilor, vorbind despre bunătatea Creatorului, Sfântul Clement spune : «Să-L privim cu *mintea* și să ne uităm cu *ochii sufletului* la voia Lui cea îndelung răbdătoare. Să ne gândim că nu se mânie pe nici una din creaturile Sale» [43]. Apreciem că nu este o înțelegere forțată a textului, faptul că Sfântul Clement consideră «*mintea*» (nous) ca parte superioară a sufletului, în care, prin curăția ei, se poate oglindi voia lui Dumnezeu. Aceasta pentru că el le spune în alt context : «Să fie întărită *mintea* noastră cu credința în Dumnezeu. Prin El (prin Hristos), s-au deschis *ochii inimii* noastre prin El, nepriceputa și întunecata noastră *minte*, înflorește la lumina Lui, prin El, Stăpânul, a voit să gustăm cunoștința cea nemuritoare» [44]. Iată că alături de «*minte*» vorbește și de «*ochii inimii*», găsindu-se aici o anticipare a unui concept de bază în spiritualitatea isihastă de mai târziu, conform căruia *mintea* trebuie «coborâtă» *în inimă*.

Îndemnând la bună înțelegere între «cei mari» și «cei mici» din comunitatea Corintului, Sfântul Clement folosește analogia armoniei dintre organele componente trupului omenesc (cf. I Cor. XII, 12), spunând : «Să luăm ca pildă *trupul* nostru ; capul fără picioare nu este nimic, la fel nici picioarele fără cap ; iar cele mai mici mădulare ale *trupului* nostru sunt de neapărată trebuință și folositoare întregului trup ; dar toate mădularele se înțeleg și au nevoie de o unică supunere pentru bunăstarea întregului trup» [45].

Ca model de dragoste între ei, Corintenii trebuiau să urmeze dragostea pentru Hristos, care «și-a dat cu voia lui Dumnezeu sângele Său pentru noi, *trupul* Său pentru *trupul* nostru și *sufletul Său* pentru *sufletele* noastre» [46]. Nu este greu de observat din textul de mai sus aspectul soteriologic al antropologiei clementine, în sensul mântuirii *ființei umane integrale (trup și suflet)* prin Hristos [47].

Și în partea finală a Epistolei primim încredințarea că autorului nu îi era străină *prioritatea sufletului față de trup*, precum și legătura

---

41. Sfântul Clement Romanul, *op. cit.*, cap. XXXIII, 4—6, în *ed. cit.*, p. 63.
42. A. G. Hamman, *op. cit.*, p. 35.
43. Sfântul Clement Romanul, *op. cit.*, cap. XIX, 3, în *ed. cit.*, p. 57.
44. *Ibidem*, cap. XXXVI, 2, p. 65.
45. *Ibidem*, cap. XXXVII, 4, p. 66.
46. *Ibidem*, cap. XLIX, 5, p. 71.
47. *Ibidem*, cap. LXIV, 1, p. 79.

dintre acestea. Sfântul Clement atribuie și sufletului virtuțile care se realizează cu concursul trupului, rugându-se pentru Corinteni, ca: «Stăpânul duhurilor și Domnul a tot trupul... să dea oricărui *suflet,* care cheamă slăvitul și sfântul Lui nume, credință, frică, pace, răbdare, îndelungă răbdare, înfrânare, curățenie și castitate spre a bineplăcea numelui Lui...» [48].

Cu o astfel de înțelegere a modului existenței creștine în perioada Sfântului Clement, într-adevăr «creștinii devin paradisul plăcerilor spirituale, iar viața creștină epifania nemuririi printre cele muritoare» [49].

În *Omilia numită a doua Epistolă către Corinteni,* elementele antropologice sunt parcă mai vizibile.

Acelorași Corinteni li se spune: «Deci fraților, vom dobândi viața veșnică, dacă facem voia Tatălui, dacă ne păstrăm curat *trupul* și dacă păzim poruncile Domnului... Să nu spună cineva dintre voi: *Trupul* acesta nu va fi judecat, nici nu înviază. Cunoașteți dar în ce ați fost mântuiți, în ce ați văzut din noua lumina». Nu oare în acest trup? Trebuie, dar, să păstrăm trupul ca pe un templu al lui Dumnezeu. Precum ați fost chemați în trup, tot așa în trup veți și veni. Dacă Hristos Domnul, care ne-a mântuit, fiind mai întâi Duh, s-a făcut trup și așa ne-a chemat, tot așa și noi în acest trup vom primi răsplata» [50].

Sfântul Clement a fost întrebat probabil când va veni împărăția lui Dumnezeu. Este binecunoscută tensiunea eshatologică din zorii creștinismului și epoca Părinților Apostolici. Expunându-și punctul de vedere, firește ancorat pe Sfânta Scriptură, descoperim în răspunsul lui și *raportul dintre suflet și trup:* «Să așteptăm, dar, în orice ceas, împărăția lui Dumnezeu. Fiind întrebat Însuși Domnul de cineva, când va veni împărăția, a spus: «Când vor fi cele două una, când partea din afară va fi ca cea dinăuntru, iar bărbatul cu femeia nu vor fi nici bărbat, nici femeie». «Cele două sunt una», când spunem unii altora adevărul și când în două *trupuri* locuiește, fără fățărnicie, un singur *suflet.* «Partea din afară ca cea dinăuntru» înseamnă: *Sufletul* e partea dinăuntru, iar *trupul* partea dinafară; după cum *trupul* tău se vede, tot așa să se vadă și *sufletul* tău în faptele tale cele bune» [51].

Sfântul Clement subliniază rolul sufletului de conducător al trupului și că primul nu trebuie să consimtă la ispitele care vin în el, prin simțurile trupești. Iată cum se exprimă autorul nostru: «Dacă ne lepădăm de plăcerile acestea (ale simțurilor — n. n.) și dacă ne stăpânim sufletul nostru și nu-i mai împlinim poftele lui cele rele, vom avea parte de mila lui Iisus» [52].

Și în finalul acestei *Epistole*, Sfântul Clement continuă să îndemne pe Corinteni la o viață duhovnicească bineplăcută lui Dumnezeu prin cuvinte de autentică spiritualitate ortodoxă: «Noi, cei neînțelepți, să

---

48. Vezi Arhid. prof. dr. Constantin Voicu, *Hristos în viața și opera Sf. Ignatie Teoforul,* în «A.B.», V (XLIV) (1994) nr. 10—12, p. 39—57.

49. Pr. Prof. I. G. Coman, *Probleme de filosofie (...), ed. cit.,* p. 164.

50. Sfântul Clement Romanul, *Omilie numită a doua Epistolă către Corinteni,* cap. VIII, 4; și IX, 1—5, în *ed. cit.,* p. 97.

51. *Ibidem,* cap. XII, 1—4, p. 99.

52. *Ibidem,* cap. XVI, 1—2, p. 101.

nu ne simțim jigniți, nici să ne supărăm, când cineva ne sfătuiește și ne întoarce de la nedreptate, la dreptate. Uneori, facem fapte rele fără să ne dăm seama din pricina îndoielii și necredinței din inimile noastre. «Mintea ni s-a întunecat» (aluzie la Efes. IV, 18 — n. n.) din pricina poftelor deșarte» [53].

Unul dintre cei mai de seamă Părinți Apostolici este Sfântul Ignatie Teoforul († 107), Episcopul Antiohiei, autor a 7 *Epistole*.

Epistolele sale sunt scrise în drumul spre martiriu la Roma și conțin îndemnuri duhovnicești din care se poate observa prețuirea față de suflet, «lucrul cel nepieritor», pe care, asemenea tuturor martirilor, era convins că nu-l pot ucide persecutorii. *Sfântul Ignatie* este încredințat că moartea în Hristos este naștere spre viață veșnică. De aceea, rugămintea lui către creștinii din Roma în *Epistola* adresată lor este concludentă în acest sens : «Să vină peste mine foc și cruce, haite de fiare, tăierea cărnii, împărțirea *trupului,* risipirea oaselor, strivirea mădularelor, măcinatul întregului corp, relele chinuri ale diavolului. Să vină toate, numai să dobândesc pe Hristos ! La nimic nu-mi vor folosi desfătările lumii, nici împărățiile veacului acestuia... Nașterea mea e aproape. Iertați-mă fraților ! Să nu mă împiedicați să trăiesc, să nu voiți să mor ! Nu-l dați lumii pe cel care voiește să fie al lui Dumnezeu, nici nu-l amăgiți cu materia : Lăsați-mă să primesc lumină curată ! Ajungând acolo, voi fi *om !*» [54].

Din fiecare epistolă a *Sfântului Ignatie* transpare o înțelegere superioară a scopului vieții creștine, a *constituției umane,* a modului în care trebuie să prețuim *trupul* și *sufletul.* Din rațiuni ce privesc economia expunerii, le vom aminti doar foarte pe scurt.

Efesenilor li se adresează cu următoarele cuvinte : «Să ne străduim să imităm pe Domnul ; Cine a fost nedreptățit ca El ? Cine a fost mai lipsit ? Cine a fost mai disprețuit ? — Ca să nu se găsească în voi iarbă a diavolului, ci să rămâneți *trupește* și *duhovnicește* în Iisus Hristos, în toată curățenia și cumințenia» [55].

Creștinilor din *Magnezia* (lângă râul Meandru), le dorește să fie tari în dogmele Domnului și ale apostolilor pentru ca «în toate câte faceți să sporiți cu *trupul* și cu *duhul,* în credință și în dragoste, în Fiul și în Tatăl și în Duhul, ... supuneți-vă episcopului și unii altora, după cum Iisus Hristos s-a supus după trup Tatălui, iar apostolii lui Hristos și Tatălui și Duhului, ca să fie unire *trupească* și *sufletească*» [56].

Tralienilor din Asia le spune : «Vă salut din Smirna împreună cu Bisericile lui Dumnezeu, care sunt cu mine ; ele în toate privințele m-au întărit *trupește* și *sufletește.* Vă roagă lanțurile mele, pe care le port pentru Hristos și vă rog și eu să dobândesc pe Dumnezeu» [57].

---

53. *Ibidem,* cap. XIX, 2, p. 103.
54. Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Romani,* cap. V, 3 — VI, 1—2, în col. P.S.B., vol. 1, *ed. cit.,* p. 176.
55. Idem, *Epistola către Efeseni,* cap. X, 3, în *ed. cit.,* p. 161.
56. Idem, *Epistola către Magnezieni,* cap. XIII, 1—2, în *ed. cit.,* p. 168.
57. Idem, *Epistola către Tralieni,* cap. XII, 1, în *ed. cit.,* p. 173.

Filadelfienilor le mărturisește și totodată îi povățuiește : «Unii au voit să mă înșele după *trup ;* dar *duhul* nu se înșeală, că este de la Dumnezeu ; că știe de unde vine și unde merge și pe cele ascunse le vădește... Duhul mi-a predicat, grăind acestea : Fără de episcop să nu faceți nimic ! Păstrați *trupul* vostru ca templu al lui Dumnezeu ! Iubiți unirea, fugiți de dezbinări, fiți următori ai lui Hristos, precum este și El al Tatălui Lui» [58].

Nici *Smirnenii* nu sunt lipsiți de îndemn părintesc : «Îmbrățișez pe vrednicul de Dumnezeu episcop, pe preoții cei cu dumnezeiască cuviință și pe diaconii cei împreună cu mine robi, pe fiecare în parte și pe toți îndeobște, în numele lui Iisus Hristos, în trupul Lui și în sângele Lui, în patimile Sale și în învierea Sa, în unitatea *trupească* și *sufletească* a lui Dumnezeu și a voastră. Har, milă, pace și răbdare în veci» [59].

În *Epistola către Policarp,* Episcop al Smirnei, *Sfântul Ignatie* îi recomandă cu frățească dragoste : «Te rog în numele harului, cu care ești investit, să-ți urmezi calea și să îndemni pe toți să se mântuie. Apără-ți locul pe care-l ocupi, cu toată grija *trupească* și *sufletească.* Poartă de grijă de unire, decât care nimic nu-i mai bun... De aceea ești și *trupesc* și *duhovnicesc* ca să mângâi pe cele ce ți se arată în fața ta...» [60].

În *Martiriul Sfântului Policarp,* Episcopul Smirnei († 155—157), mai precis în emoționanta rugăciune a acestuia dinaintea morții sale, întâlnim neclintita credință a creștinilor în general și a martirilor în special în înviere.

Sfântul Policarp se roagă astfel : «... Te binecuvântez că m-ai învrednicit de ziua și ceasul acesta, ca să iau parte cu ceata mucenicilor la paharul Hristosului Tău, spre învierea vieții de veci a *sufletului* și a *trupului,* în nestricăciunea Duhului Sfânt...» [61].

Credința în înviere și în venirea apropiată a Domnului «ținea sufletele creștinilor într-o continuă veghe și într-un neostenit îndemn de a fi totdeauna cu «făcliile aprinse» spre a întâmpina pe mirele Hristos» [62].

O altă scriere din perioada analizată este și *Păstorul lui Herma* (secolul II). Înainte de a aminti referințele antropologice din această operă trebuie să precizăm următorul fapt : În timpul Părinților Apostolici existau eretici gnostici, care considerau trupul ca ceva rău și, ca atare, distrugerea lui prin satisfacerea abuzivă a instinctelor — era modalitatea indicată de a scăpa de el.

Herma se ridică împotriva unei astfel de concepții eronate, sfătuind : «Păstrează *trupul* acesta curat și nepătat, ca Duhul, care locuiește în el, să dea mărturie de el și să fie îndreptățit *trupul* tău. Vezi să nu

---

58. Idem, *Epistola către Filadelfieni,* cap. VII, în *ed. cit.,* p. 180.
59. Idem, *Epistola către Smirneni,* cap. XII, 2, în *ed. cit.,* p. 186.
60. Idem, *Epistola către Policarp,* cap. I, 2 ; II, 2, în *ed. cit.,* p. 187.
61. *Martiriul Sfântului Policarp,* cap. XIV, în *Actele martirice,* trad. Pr. prof Ioan Rămureanu, col. P.S.B., vol. 11, E.I.B., București 1982, p. 32.
62. Magistrand Ștefan C. Alexe, Viața creștină..., p. 226.

se suie la inima ta gândul că *trupul* acesta este stricăcioos și să-l supui vreunei întinăciuni. Dacă-ți întinezi *trupul*, întinezi și Duhul cel Sfânt ; iar dacă întinezi trupul, nu vei trăi... Dar de acum, păzește-te ! Iar Domnul fiind mult milostiv, le va vindeca pe aceléa, dacă pe viitor nu-ți vei întina nici *trupul*, nici *duhul* ; că amândouă sunt împreună și nu poate fi întinat unul fără altul. Păstrează-le doar, curate pe amândouă și vei trăi în Dumnezeu» [63].

Este limpede că viața trupească este în strânsă interdependență cu cea sufletească, având o acustică reciprocă. A purta de grijă de trup, dar mai ales de suflet este o poruncă de seamă a Părinților Apostolici, deoarece orice faptă a noastră săvârșită în trup are consecințe în veșnicie. «A avea *sufletul* curat ca o biserică a lui Dumnezeu în care să-L porți pe Hristos, iată marea taină care întărea pe creștini» [64].

În scrierea numită *Epistola către Diognet* raportul dintre suflet și trup este evident. Mai mult, acesta este prezentat într-o exprimare literară de o rară frumusețe. Analogia dintre creștini și păgâni este asemenea celei dintre *suflet* și *trup*.

Vom reda în întregime acest pasaj ce pune început dialecticii istorice în antropologia nouă : «Ca să spun pe scurt, ce este sufletul în trup, aceea sunt creștinii în lume. Sufletul este răspândit în toate mădularele trupului, iar creștinii în toate orașele lumii. Sufletul locuiește în trup, dar nu este din trup ; creștinii locuiesc în lume, dar nu sunt din lume. Sufletul nevăzut este închis în trupul văzut ; și creștinii sunt văzuți, pentru că sunt în lume, dar credința lor în Dumnezeu rămâne nevăzută. Trupul urăște sufletul și-i poartă război, fără să-i fi făcut vreun rău, pentru că-l împiedică să se dedea plăcerilor ; și lumea urăște pe creștini, fără să-i fi făcut vreun rău, pentru că se împotrivesc plăcerilor ei. Sufletul iubește trupul, deși trupul urăște sufletul ; sufletul iubește și mădularele ; și creștinii iubesc pe dușmanii lor. Sufletul este închis în trup, dar el ține trupul ; și creștinii sunt închiși în lume, ca într-o închisoare, dar ei țin lumea. Sufletul nemuritor locuiește în cort muritor ; și creștinii locuiesc vremelnic în cele stricăcioase, dar așteaptă în ceruri nestricăciunea. Sufletul chinuit cu puțină mâncare și băutură se face mai bun ; și creștinii, pedepsiți în fiecare zi, se înmulțesc mai mult. Într-atât de mare ceată i-a rânduit Dumnezeu, că nu le este îngăduit s-o părăsească» [65].

Observăm că această perlă a literaturii patristice «descrie viața creștină în antiteze artistice, în formule spirituale și într-o atmosferă de entuziasm haric excepțional» [66].

Era firesc să fie așa de vreme ce și autorul *Didahiei celor Doisprezece Apostoli* învață aproape la fel, cu privire la modul de a trăi și grija pentru suflet : «Privegheați pentru viața voastră ; candelele voastre să nu se stingă, coapsele voastre să nu le descingeți, ci fiți gata, că nu știți ceasul, în care Domnul va veni. Adunați-vă des, pentru a căuta

---

63. Herma, *Păstorul*, Pilda V, 60 (7), în col. P.S.B., vol. 1, *ed. cit.*, p. 276.
64. Magistrand Ștefan C. Alexe, *Viața creștină...*, p. 231.
65. *Epistola către Diognet*, cap. VI, 1—10, în P.S.B., vol. 1, *ed. cit.*, p. 340—341.
66. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie...*, *ed. cit.*, p. 133—134.

cele de folos *sufletelor* voastre. Că nu vă va fi de folos tot timpul credinței voastre, dacă nu veți fi desăvârșiți în timpul cel din urmă» [67].

Principiile vieţuirii ascetice ale creștinilor din perioada Părinților Apostolici, ale grijii deosebite pentru *suflet* și *trup* sunt de mare înălţime morală.

«Cât privește credința cea mai vie și cea mai sigură pe care o confirmă, în definitiv, acest ascetism primar, morala era într-adevăr, cum ea trebuia să fie, încununarea dogmei» [68], conchide patrologul *F. Cayré.*

Referințele antropologice oarecum firave ale Părinților Apostolici au totuși menirea să conducă spre elaborările ulterioare, mai extinse, începând chiar cu Apologeții, de a căror concepție antropologică ne vom ocupa în continuare.

3. **Concepția despre suflet și trup la Apologeți**

Apologeții au fost oameni de cultură ai păgânismului, motiv pentru care aceștia pun Biserica și cultura păgână într-un conținut complex din care vor ieși multe lumini și precizări. În schimb «cultura și preocupările lor se îndepărtează de mediul iudeo-păgân. De acum ei înfruntă publicul cult pentru a expune și a apăra mesajul creștin» [69]. Se recunoaște însă faptul că «filosofia cu care au fost familiarizați apologeții secolului al doilea a fost platonismul mijlociu, acel amestec eclectic de idei platoniciene, aristotelice și stoice aflate în compilațiile doxografice» [70]. Era firesc ca în confruntarea dintre doctrina creștină și cea păgână, «argumentele să se ia, de cele mai multe ori, după metoda clasică, din panoplia adversarului» [71]. Mai ales pentru faptul că «învățăturile Scripturii își au rădăcinile în probleme ce provoacă și contestă filozofia grecească, dar prin intermediul aceluiași simbol, filozofia grecească a pus la îndemâna gânditorilor argumente și concepte, pentru a interpreta acele învățături într-o manieră tehnică mai precisă» [72], creștinându-se elenismul și nu invers.

Mai întâi vom prezenta elementele antropologice cuprinse în câteva din operele *Sfântului Iustin Martirul și Filozoful* († 165) conturând concepția acestuia despre *suflet.*

Sfântul Iustin a scris un tratat în această privință, menționat de Eusebiu [73], «în care el ar fi înfățișat părerile filozofilor greci referitoare la problemă și ar fi făgăduit să le combată, prezentând propria sa concepție într-o altă lucrare. Din nefericire, aceste două opere au dispărut complet» [74].

---

67. *Didahia*, cap. XVI, 1—2, în P.S.B., vol. 1, *ed. cit.*, p. 32.
68. F. Cayré, *Précis de Patrologie*, Tome premier, Desclée et cie, Editeurs Pontificaux, Paris—Tournai—Rome 1927, p. 36.
69. A. G. Hamman, *op. cit.*, p. 37.
70. Gheorghe F. Anghelescu, *Timp și dincolo de timp*, Considerații din antropologia patristică Clasică Răsăriteană, Ed. Universității din București, 1997, p. 30.
71. Pr. Prof. I. G. Coman, *Probleme de filosofie...*, *ed. cit.*, p. 16.
72. Gheorghe F. Anghelescu, *op. cit.*, p. 32.
73. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, IV, 18, 5, ed. G. Bardy, p. 196.
74. Pr. Prof. I. G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfântului Iustin Martirul și Filozoful*, în «O.», XX (1968), nr. 3, p. 383.

După textele care ni s-au păstrat, îndeosebi în primele capitole ale *Dialogului cu iudeul Trifon* și în lucrarea *Despre înviere,* reiese că înainte de convertire, Sfântul Iustin, în privința sufletului, împărtășea mai mult sau mai puțin părerea platonicilor, pe care a încercat să-i combată după ce s-a creștinat, fără însă a se debarasa complet de concepțiile acestora [75].

În perioada sa precreștină, el socotea sufletul ca divin și nemuritor, dar și ca parte din Spiritul suveran, fără totuși a înceta să semene cu «sufletul» animalelor. Această concepție de ezitare asupra problemei existenței naturii și eternității sufletului, era specifică lui Platon.

Sfântul Iustin «avea în minte și cea de-a doua idee platonică, expusă în *Timaios,* după care sufletul a fost creat ca și întreg universul. Deoarece sufletul a fost creat ca și universul, el nu se poate numi nemuritor prin natura sa, căci «numai Dumnezeu singur este nemuritor și nepieritor și tocmai pentru aceasta este Dumnezeu, în vreme ce toate celelalte care vin după El sunt născute și pieritoare» [76].

Din cauza aceasta, «sufletele vor muri și vor fi pedepsite» (καὶ ἀποδνήσκουσιν αἱ ψυχαὶ καὶ κολάζονται) spune el în *Dialogul cu iudeul Trifon* [77]. După părerea lui Platon, expusă în *Timaios,* sufletul poate deveni însă nemuritor prin voința lui Dumnezeu. În perioada creștină a vieții sale, Sfântul Iustin a reluat această idee și a dezvoltat-o, îmbogățind-o cu concepția creștină. Sufletul poate deveni nemuritor grație voinței lui Dumnezeu, dar nemurirea aceasta este întemeiată, în concepția Sfântului Iustin, «la fel ca și în filosofia kantiană a secolului al XVIII-lea, pe necesitatea unui postulat de ordin moral : sufletul va trebui să primească într-o altă existență răsplata sau pedeapsa pentru faptele sale din viața aceasta, fiindcă Dumnezeu l-a creat liber, având conștiința binelui și răului» [78].

Desigur acest postulat moral e întemeiat în gândirea *Sfântului Iustin* pe cuvintele Domnului Hristos din Sfintele Evanghelii.

Pentru dovedirea liberului arbitru, el aduce numeroase dovezi din Sfânta Scriptură, la care adaugă și faimosul citat din Platon «Vina e a omului care alege ; Dumnezeu este fără vină» (Αἰτία ἑλομένου. Θεὸς ἀναίτιος) *(Republica,* X, 617 e) [79].

Înainte de a trece la creștinism, *Sfântul Iustin* admite concepția despre preexistența sufletului și, în legătură cu aceasta, transmigrarea sufletelor după moarte, în diferite animale, începând cu omul și coborând, după cum susține Platon, în *Phaidon, Phaidros, Republica* și *Timaios,* chiar până la animalele inferioare [80].

---

75. *Ibidem.*

76. A se vedea studiul Asist. Pr. Ioan I. Rămureanu, *Concepția Sfântului Iustin Martirul și Filozoful despre suflet,* în «S.T.», X (1958), nr. 7—8, p. 420.

77. Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, *Dialogul cu iudeul Trifon,* V, trad. Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru, în col. P.S.B., vol. 2, E.I.B., București, p. 98.

78. Asist. Pr. Ioan I. Rămureanu, *op. cit.,* p. 420.

79. *Ibidem,* p. 421.

80. *Ibidem.*

Sfântul Iustin accentuează că sufletul nu are cunoștință de această preexistență, după cum nu știe nici de existențele succesive care trebuie să urmeze preexistenței.

Trecând la creștinism, el a renunțat la aceste idei.

În privința originii sufletului, se pare că *Sfântul Iustin* s-a mulțumit cu învățătura exprimată de bătrânul care l-a convins să îmbrățișeze doctrina creștină, în timpul conversației lor, «pe cărările Vistului» în Cezareea Palestinei. El se convinge că «su letele sunt create odată cu propriile lor trupuri» (μετὰ τῶ ἰδίων σωμάτων φύσεις αὐτὰς γεγονέναι)[81].

Sfântul Iustin n-a explicat însă mai amănunțit acest lucru, precum n-a încercat nici să lămurească în ce raport stă creația individuală a sufletului făcută de Dumnezeu cu ideea moștenirii păcatului originar. După cum se știe, Biserica a condamnat la sinodul al VI-lea ecumenic (553) teoria preexistenței sufletelor susținută de Origen.

Asupra esenței sufletului, se pare că *Sfântul Iustin* admite că acesta ar fi creat dintr-un fel de materie fină, deși nu se poate vorbi de o existență spirituală de ceva material, oricât de fină ar fi această formă. *Sfântul Iustin* nu dă mai multe precizări în acest sens[82]. El admite simplitatea și spiritualitatea sufletului precum și posibilitatea lui de a gândi și cunoaște pe Dumnezeu câtă vreme se află în trup cu ajutorul rațiunii.

Ca și Platon (în *Republica,* 612 a), *Sfântul Iustin* afirmă în *Dialog* că «sufletul numai după ce va rămâne în el însuși, deslipit de trup, va ști în mod desăvârșit propria sa natură și va cunoaște totodată natura dumnezeirii»[83].

Trecut la creștinism, el admite că după această viață, sufletul va vedea pe Dumnezeu, nu prin propriile sale puteri, ci, «împodobit cu darul Sfântului Duh»[84]. După convertire, Sfântul Iustin a renunțat și la ideea transmigrării sufletelor după moarte, ca o pedeapsă pentru greșelile din viață. Acum, ideile sale despre destinul sufletului sunt curat creștine. Astfel sufletele celor pioși așteaptă după moarte «într-un loc bun, pe când cele ale celor răi se găsesc într-un loc mai rău, așteptând judecata»[85].

Răsplata sau pedeapsa nu va fi primită *doar cu sufletul ci și cu trupul.* Astfel, este necesar să amintim concepția *Sfântului Iustin* și despre *trup.*

Doctrinei pitagoreice și platonice, care susținea nemurirea sufletului dar stricăciunea trupului, *Sfântul Iustin* îi opune credința sa despre învierea omului întreg, deci și a trupului, în opera sa *Despre înviere*[86].

---

81. Sfântul Iustin, *op. cit., V, ed. cit.,* p. 98.
82. Asist. Pr. Ioan I. Rămureanu, *op. cit.,* p. 421.
83. Sfântul Iustin, *op. cit.,* IV, *ed. cit.,* p. 97.
84. *Ibidem.*
85. *Ibidem,* p. 98.
86. *Despre înviere,* în ed. Carolus Otto. Corpus apologetarum christianorum saeculi secundi, vol. III, t. II, Ienae, 1879, ed. a 3-a. Asupra problemelor autenticității fragmentelor a se vedea: O. Bardenhewer: *Geschichte der altkirchlichen Literatur,* I. zweite umgearb. Aufl., 1913; B. Altaner, *Patrologie.* vierte unveränderte Aufl., 1955, p. 92; I. Quasten, *Patrology,* I, Utrecht 1962, p. 205.

Trupul, zice Sfântul Iustin împreună cu Noul Testament, are aceeași origine și același destin ca sufletul. Dacă, precizează el, Mântuitorul ar fi predicat mesajul nemuririi exclusive doar sufletului, ce noutate ar fi adus El față de Pitagora, de Platon și de partizanii lor ? Hristos a venit cu mesajul unei speranțe noi și necunoscute, adică făgăduința că El nu va lăsa stricăciunii starea de nestricăciune, ci — dimpotrivă — va preface stricăciunea în nestricăciune [87].

Culmea cinstei și a prețuirii pe care Hristos le-a acordat trupului omenesc a fost învierea. Cercurile filozofice și gnostice din jurul Sfântului Iustin se opuneau cu înverșunare acestei învățături pentru diverse motive [88]. La obiecția că trupul este nevrednic de înviere și de viață cerească din cauza substanței sale josnice «de pământ», din cauza păcatelor sale și a violenței cu care, uneori, el tratează sufletul ademenindu-l să păcătuiască împreună, *Sfântul Iustin* răspunde cu cuvintele biblice : «Dumnezeu a făcut pe om din țărâna pământului» (Fac. II, 7). Nu ar fi absurd să spunem că trupul făcut de Dumnezeu nu merită cinste și nu e vrednic de nimic ? Creatorul și pictorul nu acordă ei cinste propriilor lor opere ? Cel pentru care au fost create toate lucrurile e foarte scump Aceluia care a făcut totul [89]. Numai ereticii afirmă că trupul a fost făcut de îngeri [90]. Nu este adevărat că trupul nu are făgăduința învierii. Nu, ci Dumnezeu Care este nestricăciunea și inteligența, a chemat și trupul la înviere și viață veșnică. Evanghelia mântuirii se adresează și trupului [91]. Răsplata sau pedeapsa comună a celor două componente umane se întemeiază pe *raportul dintre suflet* și *trup*.

Trupul și sufletul sunt strâns unite prin însuși actul creației lor. Este aici, în actul creației, o distincție menită să păstreze fiecărei părți propria sa individualitate. Dumnezeu crease mai întâi trupul căruia dându-i sufletul din suflarea gurii Sale, devin astfel un întreg indisolubil. Preexistența și transmigrarea sufletelor care separau sufletul și trupul au fost abandonate de Sfântul Iustin, după cum am înțeles. Trupul și sufletul sunt «același în același» [92].

Ele formează nu numai o unitate desăvârșită, ci un fel de identitate care păstrează totuși proprietățile elementelor alcătuitoare. Amândouă «împreună au ascultat pe Dumnezeu și Cuvântul Acestuia, au crezut în Hristos, au fost botezate și au lucrat dreptatea» [93].

Dată fiind posibilitatea unei renașteri (palingenesii) a trupului, cum s-ar putea face distincția dintre faptul că sufletul este mântuit și că trupul nu, după ipoteza unora ?

«Potrivit părerii despre sufletul nestricăcios, parte din ființa divină, Dumnezeu are dreptate să limiteze mântuirea exclusiv la suflet, întrucât

---

87. *Despre înviere*, 10, ed. C. Otto..., p. 246 BC.
88. Pr. Prof. I. G. Coman, *Elemente de antropologie*..., p. 381.
89. *Despre înviere*, 7, ed. C. Otto..., p. 232 D, 234 DE.
90. *Dialogul*..., LXII, *cd. cit.*, p. 164.
91. *Despre înviere*, 8, ed. C. Otto..., p. 236 BC, 236 CD.
92. *Ibidem*, 8, *ed. cit.*, p. 238 DE.
93. *Ibidem*, 8, p. 234 A, 236 AB.

El vrea să salveze ce-i este propriu și înrudit, în timp ce trupul este stricăcios și are o altă origine decât sufletul. În cazul acesta, ce recunoștință s-ar putea arăta lui Dumnezeu, cum s-ar putea pune în lumină puterea bunătății Sale, dacă El intenționează să salveze ceea ce este salvat prin natură și face parte din El însuși ? [94]. Cu alte cuvinte, mântuirea sufletului este solidară cu cea a trupului, pentru că ele sunt legate inextricabil printr-un destin comun.

Solidaritatea sufletului și a trupului se bazează apoi pe strânsa lor colaborare. În zadar trupul este acuzat de păcat și de constrângerea pe care ar exercita-o asupra sufletului, spre a-l determina să păcătuiască împreună. «Cum ar putea trupul să păcătuiască prin el însuși dacă n-ar fi precedat și provocat în această direcție de suflet ?... Numai dacă trupul ar fi păcătos, atunci Mântuitorul n-a venit decât pentru el, după cuvântul : «Căci Eu n-am venit să chem la pocăință pe cei drepți, ci pe cei păcătoși» (Mt. IX, 13) [95].

Această concepție «despre legătura și unirea intimă între trup și suflet, era o frumoasă victorie asupra teoriei platonice și mai târziu neoplatonice, potrivit căreia materia stă la originea răului și este rea în sine, iar unirea sufletului și a trupului ar provoca tot felul de greșeli» [96].

Asupra acestui raport între componentele omului, considerăm că este cel mai indicat să conchidem chiar cu cuvintele Sfântului Iustin : *«Ce este omul decât o ființă rațională alcătuită din suflet și trup ?* (τί γάρ ἐστι ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ ἢ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστὸς λογικόν). Oare sufletul prin sine este om ? Nu este. Ci el este sufletul omului. Oare trupul ar putea fi numit om ? Nu. Ci el se numește trupul omului. Deci, dacă nici unul dintre acestea, în mod separat nu este om, ci ceea ce rezultă din îmbinarea ambelor se numește *om,* iar Dumnezeu a chemat la viață și înviere pe *om,* El nu a chemat *CM,* partea, ci întregul, adică *sufletul și trupul»* [97].

O concepție, pe care o vom urmări de fapt în viitor și la alți autori creștini, dată fiind importanța clarificării ei, este cea trihotomistă. Sfântul Iustin pare uneori a fi trihotomist. El zice că «trupul este casa sufletului și sufletul poarta spiritului, elemente pe care le vor păstra toți aceia care au nădejdea curată și credința puternică în Dumnezeu» [98]. Există totuși alte texte la *Sfântul Iustin,* care vorbesc cu claritate despre constituția dual a omului [99]. Eventualele pendulări în legătură cu unele puncte de credință, după părerea noastră, se explică prin metamorfoza conceptuală a sa, în funcție de perioada dinainte sau după ce devine creștin. Este adevărat că unele concepții necreștine, și-au păstrat

---

94. *Ibidem,* 8, p. 240 A.
95. *Ibidem,* 8, p. 234 A. 236 AB.
96. Pr. Prof. I. G. Coman, *Elemente de...,* p. 385.
97. *Despre înviere, ed. cit.,* p. 238 D.
98. *Ibidem,* p. 246 A.
99. *Apologia I,* 8, *ed. cit.,* p. 30 ; *Dialogul...,* 105, *ed. cit., p. 216—217.* A se vedea și : A. G. Hamman, *op. cit.,* p. 41, G. Archambault, *Justin, Dialogue avec Tryfon,* Paris, 1909, t. I, p. 34—35, nr. 2.

ecoul în gândirea acestuia, dar așa cum am văzut, ele se decantează în timp și îmbracă în final haină creștină. De fapt, am încercat să prezentăm antropologia sa într-un mod antitetic în funcție de evoluția încreștinării gândirii sale. Nu ar fi o concesie făcută Sfântului Iustin dacă am adăuga că «în ardoarea activității și gândirii sale, el n-a avut timp să cântărească formele filozofice ale vremii sale, pentru a adopta sau crea una în chip definitiv» [100]. Cei care l-au martirizat, n-au mai avut răbdare.

Nu trebuie să uităm însă că «oricât de rudimentare ar putea fi socotite «elementele» antropologice ale Sfântului Iustin, ele nu sunt neglijabile în contextul istoric respectiv. Aceste elemente au contribuit deseori la întărirea sau la lămurirea antropologiei Noului Testament, precum și la crearea, introducerea sau combinarea de idei, valori și perspective noi, care au fecundat antropologiile clasice ale Sfinților Părinți [101] de mai târziu.

Principiul constrângerii se face simțit și în cazul antropologiei apologeților. În privința apologeților greci am fost încorsetați să omitem, cu intenție, pe *Tatian, Meliton de Sardes* și *Teofil al Antiohiei*, în cazul celor de limbă latină am omis pe *Minucius Felix* și *Sfântul Ciprian*, oprindu-ne la *Tertulian*, fiind mai reprezentativ în privința temei propuse. Așadar, vom încerca să amintim câteva puncte din antropologia lui *Tertulian* cuprinse în mod special în lucrările : *Adversus Marcionem* (Contra lui Marcion) [102] și *De anima* (Despre suflet) [103].

În lucrarea *Contra lui Marcion, Tertulian* încearcă să descrie structura omului «ca chip» al lui Dumnezeu. Preopinenții săi, marcioniții obiectau că dacă sufletul, care era substanța Creatorului (de origine divină), a putut cădea, aceasta din urmă rămâne totuși incoruptibilă. Pentru a le răspunde, Tertulian începe prin a distinge «suflarea lui Dumnezeu» care nu este duhul Său, știind că grecul folosește același cuvânt pentru ambele noțiuni. «Se știe că suflarea este inferioară duhului chiar dacă e o «emanație» a lui. Aș putea să o numesc chipul lui Dumnezeu, adică a Duhului. Dumnezeu este într-adevăr duh. Chipul duhului este suflarea. Or chipul nu este identic cu modelul.

Astfel, suflarea care este chipul Duhului, nu poate egala într-atât asemănarea divină doar pentru că adevăratul Duh, adică Dumnezeu, este infailibil» [104].

Asemenea, departe de a implica egalitatea, presupune tocmai diferența. Omul rămâne infinit sub modelul său. El nu-i oferă atributele Sale — precum perfecțiunea. Omul poate deci să greșească : «Dar a putea greși nu înseamnă a trebui — «potuit sed non debuit» [105].

---

100. Pr. Prof. I. G. Coman, *Elemente de...*, p. 381.
101. *Ibidem*, p. 378.
102. Pentru textele din opera *Contra lui Marcion* am folosit *op. cit.* a lui Hamman, indicând pagina din aceasta, precum și cap. din opera lui Tertulian.
103. Am folosit trad. Prof. N. Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu în col. P.S.B., vol. 3, E.I.B., București 1981.
104. *Adversus Marcionem* (presc. Adv. Marc.) II, 9, p. 83.
105. *Ibidem*, II, 9.

Tertulian cunoaște capcana determinismului stoic. Trebuie remarcat că în toată această discuţie, el folosește expresia globală «chip și asemănare» ca un întreg și pare să le identifice. Acest fapt îi permite să vorbească despre «integritatea chipului și a asemănării» [106], exprimare care este frecventă în scrierile sale.

Lucrarea *De resurrectione mortuorum* (Despre învierea morților) [107] este o polemică îndreptată către sectele gnostice în special către *Marcion, Apelles* și *Valentin* ai căror discipoli activau în Africa. Aceste curente eterodoxe acuzau materia și trupul ca nedemne de înviere. Opera trebuie luată cu atenție pentru că face elogiul trupului în conformitate cu învățătura creștină.

Împotriva afirmațiilor ereticilor, *Tertulian* își începe argumentarea, spunând că lumea este opera lui Dumnezeu. Nimic nu există fără Cuvântul Său. Trupul omului este creat de însăși «mâna» lui Dumnezeu. Din această cauză, el stăpânește universul, lucrurile create folosindu-i omului și nu invers. Apoi continuă spunând : «Dar amintește-ți că omul este în mod simplu numit trup, termen care a exprimat întâi numele de om : «Și Dumnezeu a făcut omul din țărâna pământului — deja omul, fiind încă pământ — și-i suflă asupra feței lui suflare de viață și Dumnezeu l-a așezat pe omul pe care-l făcuse în rai». Astfel, omul a fost în primul rând pământ modelat, apoi *om* în întregime. Aș insista cu plăcere asupra acestui lucru, știindu-se că tot ceea ce a fost prevăzut pentru om și i-a fost dat de Dumnezeu, se datorează nu doar sufletului ci și trupului, dacă nu în virtutea unei identități de natură, măcar în virtutea privilegiului său» [108].

În această lungă expunere, *Tertulian* sintetizează cele două texte clasice ale Facerii (I, 27 și II, 9) departe de a le opune ca Filon. El descrie «facerea» omului de la începuturile sale modeste și nu de la preexistența cerească a sufletelor.

Omul, și subliniem că acest apelativ este repetat de multe ori, este în primul rând «țărână din pământ» modelat. El este complet când primește «suflarea» lui Dumnezeu, *sufletul viu*. Sufletul nu este începutul, ci plinirea omului întreg. Tot ceea ce i s-a încredințat, i s-a încredințat nu doar sufletului ci și trupului. Omul este deci indisociabil. *Tertulian* este, prin urmare, deja departe de dihotomia filozofiei eline. Într-o altă «frescă», *Tertulian* descrie raporturile dintre Creator și creația Sa, progresul lent al pământului modelat de Creatorul divin, «devenit chip al pământului modelat», după analogia lui Hristos cel viitor, «care va veni în trup». «Imaginează-ți-L pe Dumnezeu preocupat cu totul de el (chipul de pământ), consacrându-i-se în întregime, mâini, gândire, lucrare, cugetare, înțelepciune, și mai ales cu dragostea care-i inspiră Chipul. Căci iată cuvântul Tatălui către Fiul : «Să facem om după chipul și asemănarea noastră. Și Dumnezeu făcu omul». Adică ceea ce a făcut «L-a făcut după chipul lui Dumnezeu», adică după

---

106. *Ibidem*, II, 10, 3.
107. Am folosit aceeași traducere a lui Hamman din *op. cit.*
108. *De resurrectione mortuorum* (presc. De res. Mort.), 5. 8—9, p. 84.

chipul lui Hristos. Și într-adevăr Cuvântul «este Dumnezeu, El care fiind după chipul lui Dumnezeu (Tatăl)» nu a considerat o uzurpare a fi pus în rangul lui Dumnezeu (Fil. II, 6)» [109] și după întrupare.

Tertulian așază foarte exact primul text al creației în perspectiva celui de-al doilea pe care-l completează. Cu lirism îl descrie pe Creator în raport cu creația, exprimându-se în și prin ea, în puterea, înțelepciunea și bunătatea sa. Omul până în trupul său poartă amprenta «mâinilor» lui Dumnezeu.

Dar demnitatea supremă a trupului nu se va dezvălui decât în întruparea Fiului lui Dumnezeu, împlinire care în textul Facerii este doar profețită.

Tertulian afirmă cu nădejde : «În Hristos, începutul se derulează spre sfârșit, sfârșitul revine spre început, pentru ca întreaga iconomie să se împlinească în Cel prin care a început, adică Cuvântul lui Dumnezeu, care s-a făcut trup, și să termine așa cum a început» [110].

Până la cuvântul *dispositio*, care traduce grecescul «oikonomia», *Tertulian* poate fi considerat un teolog al răscumpărării, întorcând astfel spatele idealismului platonician. S-a văzut că «lutul» a câștigat măreție prin «mâna» lui Dumnezeu, iar trupul s-a învrednicit de o și mai mare cinste, prin suflarea divină «datorită căreia trupul a abandonat în același timp imperfecțiunile lutului și a primit podoabele materiei vii» [111]. «Dar, Dumnezeu a unit (suflarea de viață) sau mai degrabă n-a introdus-o în trup, n-a amestecat-o cu el ? Într-un compus atât de compact prea puțin poți înțelege dacă trupul se supune sufletului sau sufletul trupului. Dar putem înțelege că mai degrabă sufletul este purtat, pentru că este stăpân și mai aproape de Dumnezeu. Fapt care preamărește trupul și-l face să poarte acest suflet de la Dumnezeu, dându-i posibilitatea de a-și exercita stăpânirea» [112].

Unirea trupului cu sufletul care i-a fost insuflat este deci de nedespărțit. Solidari în exercițiul funcțiunii atât la bine cât și la rău, amândouă sunt coresponsabile de toate acțiunile lor.

Sufletul nu poate nimic fără trup ; chiar gândul cel mai ascuns nu se poate produce fără trup, căci «hegemonikon»-ul (supremația), este în inimă după cum spune Evanghelia (Mt. XV, 18—19). Departe de a fi învinovățit, trupul participă la frumusețea lui Dumnezeu în creație, ca și la răsplată.

Trebuie să recunoaștem o oarecare fluctuație în gândirea lui Tertulian, după care «chipul» pare să se refere în mod special la trup iar asemănarea în primul rând la suflet și apoi la Duhul Sfințitor. Oricum *initium* și *finis*, începutul și sfârșitul, își corespund și se completează.

În măsura în care *Tertulian* înțelege chipul și asemănarea ca o realitate globală a omului, el le caracterizează în primul rând prin ra-

---

109. *Ibidem*, 6, 3—4, p. 85.
110. *Adversus Praxean*, 12, 3, p. 85.
111. *De res. Mort.*, 7, 7—9, p. 86. A se vedea : Drd. Ion Caraza, *Doctrina despre învierea morților la Atenagora Atenianul și Tertulian*, în «M.M.S.», XLIV (1968), nr. 7—8, p. 361—373.
112. *Ibidem*, 16, 9—13.

țiune și inteligență. «Ideo quo facilius intelligas ex te ipso ante recognosce, ut ex imagine et similitudine Dei quam habeas et in temetipso rationem» [113]. Dumnezeu este El Însuși Rațiune, dar Ea este mult mai desăvârșită.

În privința sufletului însă, concepția lui Tertulian pe lângă lumini are și umbre. O cercetare succintă a lucrării sale, *Despre suflet*, considerată un prim tratat de psihologie creștină, denotă și erorile antropologiei sale, pe care le vom prezenta foarte pe scurt. Acestea sunt :

1. *Traducianismul* (ex. traduce = din răsad). Conform acestei concepții, sufletele copiilor provin din cele ale părinților. Iată cuvintele sale : «În sfârșit, lăsând la o parte rușinea în interesul adevărului, în însăși dogoarea ultimei voluptăți, când este aruncată sămânța creatoare, nu simțim oare că iese ceva și din sufletul nostru și de aceea ne simțim obosiți și fără vlagă, cu vederea împăienjenită ? Se scurge astfel și din sufletul nostru sămânța sufletească, precum din purificarea cărnii provine acea sevă a sămânței corporale» [114].

2. O *anume corporeitate a sufletului.* Iată ce spune Tertulian : «pentru noi corporalitatea sufletului reiese cu strălucire chiar din Evanghelie (aluzie la Lc. XVI, 22, n. n.) ; dacă sufletul n-ar avea corp, imaginea sufletului n-ar căpăta imaginea corpului și nici n-ar vorbi Scriptura despre membrele corporale dacă ele n-ar exista.

... Sufletul cuiva suferă în iad, este în iad, este pedepsit în foc, limba i se chinuie și cere de la degetul altui suflet mai fericit mângâierea unei picături de apă... Incorporalitatea nu simte nimic, neavând prin ce să poată simți ; iar dacă are ceva, acesta va fi corp. Și dacă tot ce e corporal este sensibil, rezultă că tot ce e sensibil este corporal» [115]. Concluzia este clară : «în această privință teologul cartaginez, prea dependent de doctrina stoică, învață corporeitatea, adică materialitatea sufletului și a lui Dumnezeu, escaladând ortodoxia. Dar o face din necesitatea logică de a păstra substanțialitatea sufletului și a lui Dumnezeu» [116].

3. *O oarecare localizare a sufletului.* Confundând noțiunea de «inimă» în înțeles spiritual (cf. Ps. L, 12 : «inimă curată zidește...») cu inima corporală, consideră că «sufletul se găsește în cămara corpului, pe care o privește Dumnezeu» [117], înțelegându-se din context, că sufletul s-ar afla în inimă sau în jurul ei. Atitudinea sa este totuși oscilantă în această privință. Deoarece atunci când combate metempsihoza, el afirmă că sufletul se găsește în tot corpul. Cu toate acestea, antropologia lui Tertulian are și multe aspecte pozitive. Menționăm câteva dintre acestea :

1. *Descrie corect însușirile sufletului* (cu excepția corporalității), raporturile subtile între simțurile corporale și cele intelectuale și inter-

---

113. *Adv. Prax.*, la H. G. Hamman, *op. cit.*, p. 91.
114. *Despre suflet*, 6, trad. cit. în col. P.S.B., 3, E.I.B., București, p. 298.
115. *Ibidem*, VII, 1—4, p. 269.
116. Pr. Prof. I. G. Coman, *Tertulian, sabia lui Hristos*, în «S.T.», XLV (1993), nr. 5—6. p. 40.
117. *Despre suflet*, XX, 4, *ed. cit.*, p. 278.

dependența dintre ele. Următorul text este edificator în acest sens: «Dacă se pare că sufletul dorește hrană, acesta nu e un motiv pentru cineva să susțină că și sufletul e muritor, că se menține prin hrană, care dacă este împuținată îl face să slăbească, iar dacă este înlăturată îi aduce pieirea. Nu trebuie să ne întrebăm cine dorește și pentru cine; iar dacă pentru sine, să vedem pentru ce; când și până unde, fiindcă altceva dorește din natura sa, altceva din necesitate, altceva potrivit însușirilor sale și altceva, având în vedere cauza. Așadar sufletul va dori hrană pentru sine din cauza necesității, iar pentru trup din cauza priorității» [118]. Observăm o distanțare față de doctrinele filozofilor, de care se debarasează și despre care spune că «sunt un fel de vin amestecat cu apă» [119].

2. *Combate preexistențialismul platonic și ideea greșită a stoicilor*, după care viața fătului ar începe de la naștere și nu din momentul zămislirii, spunând: «Părerea mea nu se potrivește cu a lui Platon» [120], iar despre concepția stoicilor afirmă ironic: «Le-a fost rușine, după părerea mea, să afirme ceea ce știu și femeile. Și este mai rușinos că în astfel de probleme femeile să-ți combată decât să-ți aprobe ideile» [121]. Profesând o asemenea învățătură, Tertulian este primul autor patristic care demonstrează că avortul este un păcat grav.

3. *Afirmă indisolubilitatea dintre suflet și trup* pe parcursul vieții pământești. Legătura dintre cele două componente umane nu se desface în somn, cum afirmau stoicii. Pentru că «nemurirea sufletului nu îngăduie să credem somnul nici ca o micșorare a vieții sufletești, nici ca o despărțire a sufletului de corp. Domnul aduce odihnă numai trupului nu și sufletului» [122].

Mai mult, între suflet și trup există o legătură «mistică», chiar «o fericită căsătorie». De aceea nu trebuie să admitem că «vina care i se aduce câteodată trupului pentru unele păcate liberează sufletul de povara lor, ci dimpotrivă și la el se referă. Partea rea a sufletului vine de la păcatul originar, alături de ea rezistă binele dumnezeiesc, deși întunecat. Botezul îi redă strălucirea dintâi, ca într-o «nuntă mistică» a sufletului cu Duhul Sfânt. Iar trupul urmează soarta sufletului ca un rob al lui. O fericită căsătorie, dacă nu se săvârșește vreun adulter» [123].

4. *Combate metempsihoza sau metemsomatoza* (recidivatus revolubilis). Pe susținătorii acestei concepții eronate, *Tertulian* îi persiflează, spunând: «Suntem siliți mai mult să râdem decât să instruim». Dar iată cum «instruiește» el în acest sens: Dacă prin creație sufletul «nu are în nici un chip capacitatea necesară transmigrației în alte animale nici prin măsura corpului, nici printr-o potrivire cu celelalte legi ale materiei sale, oare în ce se va schimba el după calitățile acelor animale

---

118. *Ibidem*, XXXVIII, 3—4, p. 313.
119. *Ibidem*, III, 2, p. 264.
120. *Ibidem*, XXIV, 3, p. 291.
121 *Ibidem*, XXV, 2—3, p. 294.
122. *Ibidem*, XLIII, 5, p. 317.
123. *Ibidem*, XLI, 4, p. 315.

și după viața lor contrară vieții umane, devenind și el contrar calităților umane datorită mutațiilor ? Dacă primește o schimbare, uitând ce a fost, nu va mai fi ceea ce a fost. Și dacă nu va fi cel care a fost s-a zis cu transmigrarea corpului care, fără îndoială nu mai poate fi atribuită acelui suflet care, dacă va fi schimbat nu va mai fi el însuși» [124].

Trebuie să recunoaștem și în cazul lui Tertulian că eventualele puncte obscure din doctrina sa nu estompează luminile acestui «ardens vir» cum l-a caracterizat *Fericitul Ieronim* [125]. «Dar ce înseamnă aceste erori față de imensa sa operă misionară ? O fărâmă de argilă într-un ocean de lumină» [126].

Dacă apreciem contextul istoric, religios și politic [127] în care a trăit și a scris preotul cartaginez, recunoaștem că «numeroase probleme care, secole de-a rândul, au preocupat marile spirite ale lumii, găsesc la Tertulian prima lor formulare» [128].

După cum se poate constata, o privire de ansamblu a concepției despre om la Apologeți [129] conduce printre altele la următoarea concluzie : de inspirație biblică, dar elaborată cu ajutorul a numeroase argumente filozofice, această concepție va lărgi considerabil orizontul antropologiei pentru Părinții secolelor al II-lea și al III-lea. Pe cei mai reprezentativi dintre aceștia ne propunem să-i tratăm în cele ce urmează.

5. Antropologia Scriitorilor patristici mai reprezentativi din secolele al II-lea și al III-lea : Irineu de Lyon, Clement Alexandrinul, Origen, Metodiu de Olimp, Lactanțiu și Nemesius de Emessa

Scriitorii patristici din secolele al II-lea și al III-lea, mai reprezentativi pentru antropologie, au preluat doctrina biblică despre om de la Părinții Apostolici și Apologeți, aducând în mod firesc lămuririle necesare. Explicarea Revelației cu privire la om aduce cu sine o restructurare corespunzătoare a înțelegerii acesteia, o luminare gradată a ei și o dialectică proprie într-un proces efervescent și continuu. Se deschiid astfel perspectivele cunoașterii omului în adevăratul sens al existenței sale teonome. Din această cauză, începând cu acești autori patristici, tema omului, ca chip al lui Dumnezeu, se face din ce în ce mai vădită, în eforturile succesive ale acestora spre a se ajunge la o cuprindere cât mai corectă a problemei.

În acest sens va fi prezentată, în linii generale, antropologia acestor autori, începând cu *Sfântul Irineu de Lyon*.

---

124. *Ibidem*, XXXII, p. 304.
125. Fericitul Ieronim, *Ep. LXXXIV*, P.L. XXII, col. 744.
126. Pr. Prof. I. G. Coman, *Tertulian...*, p. 43.
127. Pentru detalii : Adhémar d'Alès, *La Théologie de Tertullien*, col. «Bibliothèque de Théologie historique», ed. a III-a, Paris, 1905, precum și Charles Guignébert, *Etude sur ses sentiments à l'égard de l'Empire et de la société civile*, Thése pour le Doctorat, Paris (E. Leroux) 1901.
128. Pr. Prof. I. G. Coman, *Tertulian...*, p. 40.
129. Pentru detalii : Aime Puech, *Les Apologistes grecs de II-e siècle de notre ère*, Paris 1912 ; G. Bardy. *La vie spirituelle d'après les Pères des trois premiers siècles*, Paris 1935.

Teologia *Sfântului Irineu* «are în centrul ei Întruparea Mântuitorului. E o teologie elaborată pe îndelete, cu migală, împletită cu eliminarea ideilor gnostice» [130]. Antropologia sa o găsim în iconomia mântuirii.

Taina omului se dezvăluie în lucrarea lui Hristos, care permite pătrunderea în profunzime a sensului «chipului» și «asemănării». Nu este deloc întâmplător că scrierea sa, care cuprinde referințe cu privire la om, *Adversus haereses* (Contra ereziilor) se încheie cu această temă preluată din Facere (I, 26, 27) [131].

Este cunoscut faptul că antropologia *Sfântului Irineu* este elaborată în disputele cu gnosticii vremii sale. Concepția gnostică despre om este «un amestec între dualismul persan, filozofia religioasă greacă, culte mistice și revelația iudaică și creștină» [132]. Gnosticismul a îmbrăcat forme și se împarte în școli multiple [133].

În combaterea ideilor gnostice după care trupul ar fi rău în sine, *Sfântul Irineu* aduce dovezi din Sfânta Scriptură care vorbesc despre readucerea la viață a unor trupuri în cazul învierilor din morți săvârșite de Mântuitorul. «Dacă trupul ar fi fost rău în sine, l-ar mai fi readus Domnul la viață ? Avea vreun motiv să înmulțească răul în sine ?» [134]. Mai mult, el așază învierea trupurilor în lumina Întrupării, abordând alături de textele pauline care afirmă realitatea învierii trupului și pe cele răstălmăcite de eretici. Primul text la care se oprește este cel din *I Tes. V, 23* : «...întreg duhul vostru și sufletul și trupul să se păzească fără prihană întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos». Unii comentatori au văzut în afirmația paulină trihotomia greacă, sinteză a concepției lui Platon și Aristotel [135]. Dar Episcopul Lyonului reia acest text, folosit de adversari, tocmai pentru a se opune interpretării gnostice a trihotomiei spunând : «Dumnezeu va fi slăvit de Creația Sa, când o va arăta în conformitate și asemănătoare Fiului Său. Prin mâinile Tatălui, într-adevăr, adică prin Fiul și Duhul, omul — și nu o parte din om — devine după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Dar sufletul și duhul pot fi o parte din om și nu omul. Omul întreg (perfect) este combinația sufletului primind Duhul (harul) de la Tatăl, unit cu trupul, făcut după chipul lui Dumnezeu» [136].

---

130. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*. vol. II, E.I.B., București 1985, p. 22.

131. Printre studiile consacrate acestui subiect menționăm : A. Struker, *Die Gottesebenbildlichkeit des Menschen in der christlichen Literatur der ersten zwei Jahrhunaerte*, Münster 1913, p. 77 ; A. Orbe, *Antropologia di San Ireneo*, Madrid 1969, p. 146—148 ; J. Fantino, *L'homme, image de Dieu chez S. Irenée de Lyon*, Paris 1986.

132. A. G. Hamman, *op. cit.*, p. 50.

133. A se vedea : F. M. Sagnard, *La gnose valentiniénne et le témoignage de S. Irenée*, Paris 1947.

134. Sfântul Irineu de Lyon, *Adversus haereses* (presc. Adv. haer.), V, 13, 1, apud Pr. Prof. D. I. Belu, *Sfinții Părinți despre trup*, în «S.T.», IX (1957), nr. 5—6, p. 300.

135. A se vedea : B. Rigaux, *Saint Paul. Les épitres aux Thessaloniciens*, Paris 1956, p. 596—600.

136. *Adv. haer.*, V, 6, 1, la A. G. Hamman, *op. cit.*, p. 55. Din aceasta voim indica și pagina. În original : «Perfectus homo commixtio et adunatio est animae assumentis Spiritum Patris et admixta ei carmi...».

Acest text este de o importanță capitală. El descrie structura omului — și a tuturor oamenilor de la început până la sfârșitul istoriei, așa cum a ieșit el din «mâinile» lui Dumnezeu, Fiul și Duhul. Omul poartă amprenta dublă a Fiului și a Duhului, primul ca model, al doilea ca desăvârșire [137]. Omul nu se poate defini doar prin noțiunea de «cel de sus» (sufletul, cum o făceau gnosticii : «Basilide zice că numai sufletul se mântuiește. Dar aceasta este o rătăcire, deoarece dacă cele ale dreptății sunt împlinite de om întrucât e și ființă trupească, e limpede că și trupul va fi șalvat împreună cu sufletul» [138].

Pentru Sfântul Irineu nici sufletul și nici duhul nu-l pot defini. Și unul și celălalt concurează, dar nu-l pot exprima simplu pe om. Omul complet și desăvârșit în același timp începe cu trupul, făcut după chipul lui Dumnezeu după modelul lui «παῖς» (copilul-fiu) [139], adică al lui Hristos din istoria mântuirii, grație sufletului pe care-l asumă Duhul imediat, unit tainic și de nedespărțit cu trupul creat asumat imediat.

De două ori el afirmă că chipul — și asemănarea — lui Dumnezeu modelează trupul creat al omului. Într-adevăr, importanța textului și argumentarea autorului se situează în integrarea trupului în chip. În fața opiniei gnostice, episcopul de Lyon se menține însă în realitatea sigură care se observă în întreaga iconomie a mântuirii. Primul, ca și cel de-al doilea Adam sunt «aproape de pământ» (trupești).

Înțelegem, deci, că «amestecul» suflet-trup nu este de aceeași natură ca și cel dintre suflet și Duh ; primul este indisolubil pe timpul vieții, al doilea respectă subordonarea față de Duh și absoluta libertate a celui din urmă [140].

În orice caz, participarea lui «pnevma» consacră și nu îndepărtează sau suprimă trupul, opera creată, punctul de plecare al întregului proces.

«Când Duhul se «amestecă» cu sufletul unit cu trupul, creat, omul prin manifestarea Duhului devine spiritual și împlinit, asemenea celui care a fost făcut după chip și asemănare. Dacă din contră Duhul îi lipsește sufletului, un asemenea om rămas psihic și trupesc va fi incomplet ; el are chipul în trupul creat dar nu și asemănarea în duh. După cum acest om este incomplet, tot așa se întâmplă dacă i se ia «chipul», dacă i se disprețuiește trupul, nu mai putem vorbi de om ca până acum, ci de altceva decât omul. Nici făptura creată, singură nu este omul complet, ci trupul omului, și o parte a omului. Nici doar sufletul nu este omul ; el este doar sufletul omului și o parte a omului. Nici duhul nu este omul, căci i se spune duh și nu om. El este «amestecul» și unirea tuturor acestor componente care constituie omul complet» [141].

Sfântul Irineu înfățișează aici, în replică, două feluri de mutilare a omului, la nivelul superior și inferior, așa cum fac gnosticii. Prima mutilare constă în a-l considera pe om doar psihic și trupesc, lipsindu-l

---

137. *Ibidem*, V, 38, 1, p. 56.
138. *Ibidem*, *I*, 24, 5 ; II, 29, 1—2, la Pr. Prof. D. I. Belu, op. cit., p. 305.
139. Fiul iubit cf. Mt. XII, 18. Sfântul Irineu preia expresia «παῖς», transmisă prin Tradiție de la comunitatea apostolică, ce se referă la «Adam-copil».
140. *Ad. haer.*, V, 12, 2, SC 153 (1969), p. 154 ; P.G. VII, 115 C.
141. *Ibidem*, V, 6, 1, p. 56—57.

de Duh. Acest om nu este nici împlinit, nici complet. A doua, cazul pnevmaticilor care suprimă trupul creat și îl reduc pe om doar la suflet, la Duh, sau la amândouă împreună ; care nu pot singure să-l definească pe omul integral. Sfântul Irineu evită cu grijă să spună că duhul este o parte din om și se limitează doar la a spune că duhul nu este omul.

Reiese din acest text că chipul este asociat lui Hristos, model al omului creat, în timp ce asemănarea presupune prezența și acțiunea Duhului [142]. E vorba aici de două acțiuni care nu sunt juxtapuse, ci coordonate.

Ambele «mâini» cooperează încă de la început, până la împlinirea omului. Această cooperare strânsă se perpetuează de-a lungul istoriei în experiența fiecărei persoane.

În fața gnosticilor, pentru care chipul și asemănarea caracterizează două categorii de oameni, *Sfântul Irineu* afirmă de la început unitatea lor temeinică, «in tuto». Dacă există o distincție, ea e situată în deosebirea celor «două mâini» și nu în momentul în care a fost făcut omul, când i s-a dăruit chipul și asemănarea. Omul nu este desăvârșit decât prin cooperarea treimică. Este sinergia celor trei «elemente» care constituie existența omului când tinde spre desăvârșire și devine duhovnicesc.

Un alt text paulin îi permite Episcopului Lyonului să-și precizeze și să-și completeze concepția «trihotomistă». Gnosticii foloseau textul din I Cor. XV, 50 : «carnea și sângele nu pot să moștenească Împărăția lui Dumnezeu», pentru a afirma că nu există învierea trupului [143]. Acesta le răspunde : «Ei nu înțeleg că cele trei elemente, așa cum am arătat, constituie omul desăvârșit : trupul, sufletul și Duhul. Unul (Duhul) salvează și dă formă, altul, trupul, este salvat și format, celălalt, sufletul, între cele două, când urmează duhul și se înalță cu el sau când ascultă de trup și cade în poftele trupești. *Deci două sunt salvate, unul este Salvatorul*» [144].

Sfântul Irineu descrie aici omul în procesul desăvârșirii și se străduiește să înțeleagă dinamica înaintării sale spre desăvârșire, mulțumită sinergiei celor «două mâini» care îl conduc de la chip la asemănare. Duhul asimilează trupul asimilat, sufletul este cel prin care Duhul Sfânt asimilează. Cele trei elemente conlucrează și se interferează în grade diferite.

Duhul împărtășit este pentru omul complet : ca trup și suflet, principiul unei alte vieți, sfinte, neprihănite. *Este vorba de Duhul lui Dumnezeu și nu de duhul omului.* Sfântul Irineu demonstrează astfel cu siguranță teologică transcendența divină a Duhului, care rămâne independent în raport cu omul. El rămâne în om liber și autonom ca într-un templu [145].

Sufletul e chemat să conlucreze cu «amprenta» care îndumnezeiește a Duhului, care duce omul în întregime la desăvârșire. El ocupă o poziție de mijloc între Duh și trup. «El (sufletul) primește asemănarea în

142. *Ibidem*, IV, 38, 3, p. 57.
143. A. Orbe, *Antropologia...*, p. 454.
144. *Adv. haer.*, V. 8, 3, p. 58.
145. *Ibidem*, V, 6, 2, p. 58.

trup. Și omul se aseamănă cu Dumnezeu până și în trup, așa cum Însuși Hristos a fost preamărit de Tatăl, în trup» [146]. Dar sufletul poate trăda această misiune ; în loc să antreneze trupul, îi suportă «greutatea» fără a înceta să-i fie indisolubil legat.

Trupul este «atins» de Duh datorită sufletului. Modelat de Dumnezeu, luat din pământ, oricât de firav sau de greu ar fi, este chemat să participe la sfințenia sufletului și să fie părtaș «într-o zi» la sfințenia lui Dumnezeu.

Este deci indispensabil integrității omului. Nu există nici lucrare, nici desăvârșire fără trup. Sfântul Irineu întoarce obiecția gnosticilor împotriva lor și fundamentează mântuirea și eficacitatea Duhului pe participarea trupului la înviere. Trupul înviat va fi fără prihană, spiritualizat, plin de slavă, adică transfigurat de Duh [147].

Scopul și durata acestei transformări progresive este de a-l face pe om «capax Dei», sau după formula Sfântului Irineu «capabil să-și poarte chipul» [148].

Altfel spus, să ducă la asemănare copia (chipul) făcută în prima zi a istoriei. Acest progres se împlinește în « κοινωνία », comuniunea, participarea la viața lui Dumnezeu, izvorul tuturor bunurilor [149].

Asemnănarea se realizează prin « ἀφθαρσία » [150]. Curățenia sau nestricăciunea omului întreg ; țărâna transformată de Duh se împlinește prin a se realiza «lucrarea desăvârșită a lui Dumnezeu» [151], sinergie a Creatorului și a omului.

Omul îl slăvește pe Creator și Creatorul se slăvește prin opera Sa. La îndemnul progresiv al Duhului, obișnuința cu taina Nevăzutului, dincolo de moartea învinsă, omul cu «ochi» transfigurați va putea în sfârșit să vadă fața lui Dumnezeu. «Gloria Dei vivens homo, vita autem hominis visio Dei» (Slava lui Dumnezeu este omul viu, însă viața omului este vederea lui Dumnezeu) [152].

Considerăm, în virtutea celor menționate, că trihotomismul Sfântului Irineu, în accepțiunea sa peiorativă atât de vehiculată de unii, «nu este suficient de bine închegat» [153]. Altfel spus, nu a fost suficient de bine înțeles.

În efortul său de a lămuri opoziția paulină dintre omul «trupesc» și cel «duhovnicesc», înțeleasă greșit de gnostici, Sfântul Irineu evidențiază lucrarea duhului în funcție de colaborarea omului (suflet și trup) cu el. Întrebarea care se pune este dacă cuvântul «πνεῦμα» trebuie scris cu *majusculă* sau cu *minusculă*. Dacă este scris cu majusculă se înțelege că desemnează harul Sfântului Duh (Duhul), iar cu minusculă fie partea superioară a sufletului, partea conducătoare (ἡγεμονικόν) cum e corect, fie o a treia componentă umană, cum e incorect.

---

146. A. Orbe, *Antropologia*, p. 129.
147. *Adv. haer.*, V, 7, 2, p. 59.
148. *Ibidem*, IV, 38, 2, p. 74.
149. *Ibidem*, IV, 38, 3, p. 75.
150. *Ibidem*, IV, 39, 2, p. 75.
151. *Ibidem*.
152. *Ibidem*, IV, 20, 7, p. 75.
153. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, vol. II, *ed. cit.*, p. 39.

Din analiza contextuală a învățăturii sale, Sfântul Irineu profesează o trihotomie spirituală și nu una antropologică.

În definiția omului «duhovnicesc» el spune : «Omul desăvârșit este amestecul și unirea unui suflet care primește Duhul Tatălui, (totul) fiind «amestecat» cu trupul» [154]. E limpede că Sfântul Irineu se referă la Duhul Sfânt. Se pune astfel problema prezenței Duhului Sfânt în om. «El vine «din afară» și, în același timp, aparține «eului» nostru. E deci în același timp «duhul» meu și Duhul» [155].

Rămâne «duhul meu» în măsura în care trupul se menține templu al Duhului Sfânt, al Cărui har locuiește în el, pe care după îndemnul Apostolului nu trebuie «să-l stingem» (I Tes. V, 19).

În istoria Bisericii, «Irineu este cel dintâi care dezvoltă o veritabilă teologie a chipului și asemănării. El deschide astfel calea majorității Părinților greci și latini» [156].

Cei care îl urmează vor putea elabora și sistematiza o teologie a chipului, făcând dovada unei mai bune rigori speculative, dar vor ține seama și de contribuția sa. Sfântul Irineu are, așadar, o poziție unică, o actualitate surprinzătoare și o prospețime de izvor.

Clement Alexandrinul

Dacă în Apus Sfântul Irineu respinsese gnosticismul direct și numai pe baza învățăturii tradiționale a Bisericii, *Clement* «aplică spiritul filozofiei la învățătura creștină, adâncind-o și creând astfel gnoza cea adevărată, creștină, menită să astâmpere setea spiritelor amăgite de falsa gnoză» [157].

Clement «pune bazele unei gnoze curat creștine, dinamice, realiste, care activa voința, mișcarea, acțiunea, care descoperea omului depozitul de puteri ascunse în sine și care puse în valoare puteau realiza autodepășirea și asemănarea cu Dumnezeu în Hristos» [158]— ideal concret care se poate împlini în lume prin iubire. Chipul și asemănarea lui Dumnezeu este «gnosticul», cel care imită pe Domnul, cât îi este cu putință, făcând bine cu vorba și cu fapta [159].

În perioada gnosticismului «înfloritor» [160] la Alexandria, pe lângă teologia trinitară, ecclesiologică și a Logosului [161], *Clement* nu poate

---

154. *Adv. haer.*, V, 8, 1, P.G., VII, 1142 B.

155. T. Spidlik, *op. cit.*, p. 125. A se vedea : P. Evdokimov, *Prezența Duhului Sfânt în Tradiția Ortodoxă*, trad. Pr. dr. Vasile Răducă, Ed. Anastasia, București 1995, precum și J. Gribomont, *Esprit Sanctificateur dans la spiritualité des Pères grecs*, D.S., 4, 2 (1961), col. 1257—1272.

156. A. G. Hamman, *op. cit.*, p. 75.

157. Pr. Magistrand Marin M. Branițe, *Concepția antropologică a lui Clement Alexandrinul*, în «S.T.», X (1958), nr. 9—10, p. 597.

158. Cf. Eugène de Faye, *Clément d'Alexandrie*, 2-e éd., Paris 1906, p. 274—313.

159. Clement Alexandrinul, *Stromata*, II, XIX, 91, 1, trad. Pr. D. Fecioru în col. P.S.B., vol. 5, E.I.B., București 1982, p. 161.

160. Gustave Bardy, *Clément d'Alexandrie* (Les moralistes Chrétiens), Paris 1926, p. 30.

161. A se vedea : Pr. Prof. Nic. C. Buzescu, *Logos, trinitate și ecclesiologie în «Pedagogul» lui Clement Alexandrinul*, în «S.T.», XXIX (1977), nr. 5—8, p. 461—477,

ocoli originea, natura și scopul omului. Concepția sa antropolgică, deși disparată în pasaje din diversele sale scrieri, se fundamentează pe Revelație. «Revelația Scripturilor se aseamănă luminii soarelui care face să întunece licărirea unui opaiț» [162].

Lumina «de opaiț» a gnosticilor, trebuia estompată și în privința demnității creației omului. «Pe celelalte (creaturi) le-a făcut numai cu porunca, dar pe om l-a lucrat Dumnezeu însuși... Fără om n-ar fi fost cu putință să se vadă că este bun Creatorul, iar pe de altă parte să ajungă omul la cunoașterea lui Dumnezeu» [163].

Și despre Clement s-a afirmat că este trihotomist [164]. Amintim două locuri pe care se bazează susținătorii acestei opinii.

La potop, zice Clement, a pierit spiritul carnal (τὸ σαρκικὸν πνεῦμα), dar s-a salvat sufletul [165]. Și al doilea, atunci când vorbește despre tablele Legii spune că au fost scrise de două ori, pentru cele două suflete : cel ce conduce și cel ce ascultă (διττῶς... γράφονται διττοῖς πνεύμασιν... τῷ τε ἡγεμονικῷ τῷ τε ὑποκειμένῳ) [166].

Ca și în cazul Sfântului Irineu, trihotomismul lui Clement este afirmat printr-o interpretare desprinsă de contextul concepției sale. Aceasta pentru că la o observare mai obiectivă în cazul primului text menționat, se poate înțelege că nu este vorba de spirit ca și componentă umană, ci de «spiritul carnal» ce caracterizează pe omul lipsit de Dumnezeu, știindu-se bine că motivul potopului a fost «înecarea» păcatului. Ce se salvează prin potop, înțeles ca o prefigurare a botezului, prin care sufletul primește «haina luminoasă» a Duhului și «pecetea» sa, este partea superioară a sufletului, sufletul curat, în opoziție cu «spiritul carnal», adică cel ce ascultă de poftele trupului.

Cât privește al doilea text invocat, din context se înțelege că el vorbește de vehiculata opoziție între «omul duhovnicesc» și «trupesc». Parafrazând Decalogul, *Clement* evidențiază simbolismul numărului «zece», spunând că «numărul zece se găsește și la om : cele cinci simțuri, apoi graiul, organele seminale, al optulea : răsuflarea, al nouălea : *partea conducătoare a sufletului ;* al zecelea : însușirea caracteristică a Sfântului Duh care vine în om prin credință» [167].

Cele «două suflete» din observarea atentă a concepției lui Clement sunt de fapt două manifestări ale unicului suflet. După cum spune el acestea sunt : *rațiunea, «partea conducătoare»* și «partea irațională a ființei omenești (puterea vitală) în care se cuprinde puterea nutritivă, puterea de creștere și în general puterea de mișcare... Dar raportul tuturor acestora se concentrează *în unul singur,* în partea conducătoare a sufletului și datorită acestei părți, omul trăiește într-un fel sau altul» [168].

---

precum și : idem, *Logosul în «Protrepticul» lui Clement Alexandrinul,* în «S.T.», XXVII (1975), nr. 1—2, p. 48—72.

162. Clement, *Stromata* V, XXIX, 6, în P.S.B., nr. 5, 1982, p. 327.
163. Idem, *Pedagogul,* III, 7, 3, P.S.B., nr. 5, 1982, p. 327.
164. J. Cognat, *Clèment d'Alexandrie, sa doctrine et sa polémique,* Paris. 1859, p. 91.
165. Clement, *Stromata VI,* XII, 52, 1, în ed. Oto Stählin, Leipzig 1906, p. 458.
166. Idem, *Stromata VI,* XVI, 134, ed. Stählin II, p. 499 și în P.S.B., nr. 5, p. 459.
167. *Ibidem.*
168. *Ibidem,* 134, 3—4.

Nu este greu de observat că și în cazul lui Clement, se poate admite o trihotomie spirituală care se va întâlni și la alți autori patristici de mai târziu. Această trihotomie a sufletului la Clement constă din : partea intelectuală, partea irascibilă și partea concupiscentă (τὸ νοερόν, τὸ θυμικόν, τὸ ἐπιθυμητικόν) [169]. Dar de un trihotomism antropologic nu putem fi siguri. Aceasta, pentru că atunci când vorbește despre facerea omului, Clement spune că ființa omenească se compune din trup luat din pământ și din suflet insuflat de Dumnezeu (εἰκότως ἄρα ἐκ γῆς μέν τὸ σῶμα διαπλάττεσθαι λέγει ὁ Μωϋσις... ψυχὴν δέ τὴν λογικὴν ἄνωθεν ἐμπευσθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πρόσωπον) [170].

În Protreptic, Clement pune în contrast o statuie cu un om. Artistul care a făcut statuia omenească nu-i va putea da aceleia respirație, măduvă și oase, nervi, vine, sânge și păr și nu-i va putea da simțul dreptății și aspirația după nemurire. Recapitulând aceste elemente și funcțiuni, le rezumă la două spunând că omul este o statuie însuflețită (τιοῦτον ἄγαλμα ἔψυχον ἡμᾶς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν) [171].

De asemenea, Clement afirmă categoric că Omul (este) microcosmos, alcătuit din suflet și trup (ἐκ λογικοῦ καὶ ἀλόγου συγκείμενος, χυψῆς καὶ σώματος) [172].

Ceva mai mult, el chiar combate învățătura despre cele două suflete a lui Isidor, fiul lui Valentin gnosticul [173].

Învățătura despre suflet și trup a lui Clement Alexandrinul se încadrează, în general, pe linia predecesorilor săi, având o fundamentare biblică și tradițională. De aceea vom menționa doar raportul dintre suflet și trup. Cele două componente ale ființei umane sunt într-adevăr de natură deosebită. Deosebirea este însă de natură exterioară și nu merge până la contrast cum învățau gnosticii. Unirea lor nu e ceva rău. Ele sunt menite să colaboreze armonios. Trupul însă e subordonat sufletului și condiționat de el. Fără suflet, trupul nu e decât pământ și cenușă (γῆ δέ καὶ σποδὸς τὸ σῶμα ἄνευ πνεύματος) [174] ; datorită sufletului, există trupul (τῆς ψυχῆς δι' ἣν καὶ τὸ σῶμα) [175]. Sufletul dă trupului chipul. «Omul, luat individual, este caracterizat potrivit imprimării făcute în sufletul său de lucrurile pentru care are preferință» [176]. Altfel spus, sufletul dă truplui existența, forma, valoarea și îndrumarea, de aceea activitatea trupească este subordonată celei sufletești.

Se știe că pentru gnostici omul era o emanație a naturii divine. *Clement* învață că : «Dumnezeu n-are o legătură naturală cu noi, cum vor întemeietorii ereziilor — nici dacă ne-a făcut din neființă, nici dacă ne-a creat din materie, pentru că neființa n-are existență, iar materia este în totul deosebită de Dumnezeu — doar dacă cineva ar îndrăzni să

---

169. *Ibidem*, V, 80, 9, P.S.B., nr. 5, 1982, p. 356. A se vedea și A. de la Barre, *Clément d'Alexandrie*, art. în D. Th. C., 1. I-ère partie, Paris 1923, col. 172—173.

170. *Ibidem*, V, XIV, 94, 3—4, ed. Stählin, p. 388.

171. Idem, *Protreptic*, X, 98, 2—3, ed. C. Mondésert — M. Audré Plassart, (SC), Paris 1949, p. 166.

172. *Ibidem*, I, 5, 3, p. 58.

173. Idem, *Stromata II*, cap. III—V, P.S.B., nr. 5, p. 119—126.

174. *Ibidem*, III, V, 46, 3, ed. Stählin, II, p. 217.

175. *Ibidem*, III, XVI, 100, 7, ed. Stählin, II, p. 242.

176. *Ibidem*, IV, XXIII, 150, 2, P.S.B., nr. 5, p. 301.

spună că suntem o parte din Dumnezeu și de o ființă cu El» [177]. *Clement* se situează astfel printre precursorii învățăturii patristice despre transcendența lui Dumnezeu pe baza conceptului de «natură» (ființă). Dar dacă omul nu este de aceeași natură cu Dumnezeu, el are în schimb privilegiul de a fi chipul Lui și al Logosului, «și el însuși are parte de binefacerea pe care o face ca și căpitanul unei corăbii (în caz de naufragiu), mântuie pe alții, dar se mântuie și pe el» [178]. Chipul este înțeles în primul rând după suflet, «căpitanul corăbiei trupești», căci nu este îngăduit să echivalăm ceea ce este muritor, cu ceea ce este nemuritor. Omul este asimilat Logosului prin partea rațională a sufletului său, «adică acolo unde Domnul poate imprima cum se cuvine asemănarea cu binefacerea Sa și cu conducerea Sa. Că nu conduci cu însușirile trupului ci cu judecățile minții» [179]. Astfel Clement echilibrează doctrina lui Irineu, care înclină spre trup. Nu trebuie să se înțeleagă de aici, că în gândirea lui Clement, trupul nu e în aceeași cinste cu sufletul ; dacă uneori vorbește de «neutralitatea» lui (nici rău nici bun) aceasta o spune cu convingerea că viața «în trup» este preludiul celei viitoare. «Omul este trimis pe pământ că într-o țară străină de marea rânduială și analogie a Tatălui» [180]. O sumară cercetare a antropologiei clementine ne conduce la concluzia că numeroasele studii [181] despre operele sale au acordat o prea mare prioritate dependenței acestuia față de filozofia platonică și stoică, amintind mai puțin de stăruința cu care el a încercat să «toarne» în aceste tipare conținutul Revelației divine. Procesul acesta de filtrare a învățăturii creștine este dialectic, evolutiv. Oricum, cei după el, vor folosi învățătura lui ca pe «un fir al Ariadnei» cu ajutorul căruia vor ajunge la un plus de explicitare a adevărurilor de credință.

Iată pentru ce încheiem prezentarea concepției despre om a lui Clement chiar cu cuvintele sale : «Socot îndestulătoare cuvintele pe care vi le-am spus. Și chiar dacă am lungit mai mult cuvântul am făcut-o din dragostea de om ; de la Dumnezeu am spus cele ce aveam de spus, ca să vă chem la cel mai mare bun, la mântuire. De altfel, cuvintele care grăiesc tainele cele sfinte, nu vor nicicând să se oprească, atunci când vorbesc de viața cea fără de sfârșit. Vouă însă v-a rămas sfârșitul acesta : de a alege ceea ce vă este de folos» [182].

Origen († 254). Discipolul lui Ammonius Saccas, reprezentantul gândirii păgâne din Alexandria, *Origen* se situează, mai ales, pe urmele unei duble tradiții, iudaice și creștine, ilustrată de Filon, Panten și Clement. Această unire a influențelor stăpânite de un geniu explică în același timp bogăția și diversitatea unei gândiri mai ales prismatice decât sistematice. Antropologia sa este greu de cuprins, datorită unei gândiri extrem de mobile care nu furnizează nicăieri o sinteză.

---

177. *Ibidem*, II, XVI, 73, 1, P.S.B., nr. 5, p. 151.
178. *Ibidem*, II, XIX, 102, 2, P.S.B., nr. 5, p. 163.
179. *Ibidem*, II, XIX, 102, 6, P.S.B., 6, P.S.B., nr. 5, p. 164.
180. Idem. *Care bogat se va mântui*, 36, 2, P.S.B., nr. 5, p. 59. A se vedea : F. J. Winter, *Die Etnik des Clemens von Alexandrien*, Leipzig 1882, p. 61.
181. A se vedea bibliografia din P.S.B., nr. 4, p. 21—31.
182. Clement, *Protrepticul*, XII, 132, 2, P.S.B., nr. 4, p. 162.

Antropologia lui Origen «pune accentul pe libertatea de voință sau liberul arbitru, căruia i-a consacrat în întregime *Cartea III* din *De principiis*» [183]. De aceea, ne vom concentra atenția asupra acestei lucrări.

Mai întâi se cuvine să fie menționată concepția lui Origen cu privire la originea sufletului : «La întrebarea dacă sufletul ia naștere prin mijlocirea unei semințe; în înțelesul că ființa sau substanța lui s-ar cuprinde în însăși sămânța trupească, ori dacă el are altă origine și, în acest caz, dacă el se naște sau nu, dacă provine din afara trupului sau nu, învățătura bisericească nu a dat un răspuns suficient de clar» [184]. Afirmația sa surprinde, ca de altfel majoritatea opiniilor sale despre suflet, de a ?a pot fi amintite cuvintele cu care încheie expunerea despre suflet în *De principiis* II, V : «am făcut-o mai mult ca să fie obiect de discuții pentru cititori decât ca doctrină stabilită și definitivă» [185].

Acest «obiect de discuții» în sensul nașterii sufletului, reluat de fapt și în *Comentariul la Cântarea Cântărilor* [186], atrage după sine următoarele consecințe : «Sufletul născut înseamnă traducianism ca la Tertulian. Sufletul venind din afară poate însemna, fie că e creat de Dumnezeu odată cu nașterea trupului, fie că el apare din preexistență» [187]. Origen opina pentru existența sufletului omenesc ca venind în al treilea rând după categoriile de îngeri, în preexistență [188], deci sufletul a fost sădit din exterior.

Iată ce spune el : «Căci în privința omului, cum ar părea de crezut ca sufletul să fi fost plăsmuit sau modelat odată cu trupul... Sau cum a putut fi modelat și plăsmuit sufletul celui care în pântece fiind a fost umplut de Duh Sfânt ? Mă gândesc la Ioan...» [189].

Concepția sa preexistențialistă este clar dovedită.

Uneori «Origen dă câte o definiție a sufletului incompletă ca de exemplu atunci când spune că este «o substanță de imaginație și impulsiuni», care zice Rufin, în latinește poate fi redată prin «sensibilis et mobilis» (principii de sensibilitate și mișcare) definiție care se potrivește și animalelor, inclusiv celor acvatice. Scriptura afirmă despre om cu claritate : «Dumnezeu a suflat în fața lui suflare de viață și omul a fost suflet viu» (Gen. II, 7).

Inteligența umană răcindu-se de dragostea lui Dumnezeu a devenit suflet-psyhe *(De princ.* II, 8, 3), susținere pe care *Origen* a acceptat-o

---

183. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, vol. II, E.I.B., București 1985, p. 350.

184. Origen, *Prefața*, V, la *De principiis* (presc. De princip.), P.S.B., 8, trad. Pr. Prof. T. Bodogae, E.I.B., București 1982, p. 40. Sufletul și trupul încep să existe deodată. Trebuie subliniată aici afirmația făcută de Pamfil în «Apologia» sa (P.G. 17, 603) că în problema originii sufletului, Origen n-a dogmatizat ci a prezentat lucrările doar sub formă de discuție.

185. Idem, *De princip.*, I, 8, V, P.S.B., p. 160.

186. A se vedea : Pr. Prof. I. G. Coman, *Origen despre Logos, Biserică și suflet în comentariul la Cântarea Cântărilor*, în «S.T.», XXV (1973), nr. 3—4, p. 165—173.

187. Idem, *Patrologie*, vol. II, p. 350.

188. Fac. II, 7. Origen credea (Com. Ioan XIII, 50 (49), 327) că la «insuflarea» sufletelor în trupuri, asistă și îngerii, iar după moarte, când sufletul se reîntoarce, tot îngerii sunt cei care îl îndrumă, ca în «vămile văzduhului» (Com. Ioan XIX, 15 (4), 98), cf. nota 380, P.S.B., 8, p. 100.

189. Origen, *De princip.*, I, 7, IV, P.S.B., 8, p. 100.

numai cu titlu de ipoteză *(De princ.* II, 8, 5) și pe care totuși i-au reproșat-o atâția de la Sfântul Epifanie la Leonțiu de Bizanț» [190].

În privința ideii de metempsihoză atribuită lui Origen dar pe care acesta n-o aceptă nici ca ipoteză, ci o combate cu tărie *(Contra lui Celsus,* VIII, 30 ; IV, 17), cum se constată și din pasajele citate de Pamfil (*Apol.* X, P. G. XVII, 608—616), această idee nu mai era apreciată în epoca lui Origen [191].

În privința trihotomismului origenist, anumite texte (în opinia unora) s-ar părea că probează această concepție. Iată unul dintre ele : «Înălțarea sufletului spre lumina Duhului înseamnă despărțirea de cele trupești, căci de la o vreme nu numai că urmează Duhului, ci se și unește intim cu Dumnezeu, după cum rezultă din enunțarea : «Către Tine (Doamne) ridic sufletul meu» (Ps. XXIV, 1). Cum, dar, nu se va lepăda de ceea ce este (τὸ εἶναι) ca să devină un suflet înduhovnicit)ψυχὴ πνευματικήν) [192]. Acest text este interpretat ca «un pasaj tipic pentru scrisul lui Origen, din care se poate desprinde ușor concepția trihotomistă despre om (trup, suflet, duh)» [193]. Cum este înțeles acest trihotomism în contextul gândirii lui Origen ? «În antropologia trihotomică a lui Origen, spiritul este partea cea mai înaltă a omului, care conduce sufletul ; inteligența (nous) este partea superioară a sufletului în care sălășluiește spiritul și în care se află chipul și asemănarea, acelor «noy». Căderea provoacă o degradare a întregii structuri umane. «Nous-ul» se vede amestecat cu elemente noi pe care Origen le numește «cealaltă parte, partea irațională, consecință a căderii» [194]. La o cercetare mai atentă, trihotomismul lui Origen s-ar putea înțelege nu neapărat antropologic (trup, suflet, duh) ci mai degrabă psihologic-duhovnicesc. Aceasta pentru că în cadrul aceleiași concepții greșite despre preexistența sufletului, Origen reface itinerarul νοῦς — ψυχή — νοῦς. El spune că : «îndepărtându-se din starea și din vrednicia ei, mintea s-a schimbat și se numește acum suflet ; dacă, însă, se va îmbunătăți și se va îndrepta, atunci devine iarăși minte» [195].

Nu e greu de înțeles că sufletul e «minte» înainte de cădere și mintea e «suflet» după cădere. Logica lui Origen conduce la înțelegerea că mintea și sufletul nu sunt două componente umane diferite ci unul singur, în stadii diferite.

---

190. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, vol. II, p. 351.

191. *Ibidem.*

192. Origen, *Despre rugăciune*, IX, 2, trad. Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. M Neaga și Zorica Lațcu în P.S.B., E.I.B., București 1982, p. 218—219.

193. P.S.B., 7, *ed. cit.*, nota 104, p. 219.

194. A. G. Hamman, *op. cit.*, p. 134.

195. Origen, *De princip.*, II, 8, 3, P.S.B , 8, p. 158. «Derivarea lui ψυχὴ din ψυχὸς au făcut-o mai întâi Platon (*Cratylas*, 399, trad. rom. ed. C. Noica, București 1978. vol. III, p. 274) și Aristotel (*Despre suflet*, I, 2, 405 b ; trad. rom. cit. p. 33). Origen face aceste considerații tot în cadrul concepției sale despre preexistența sufletelor care s-ar fi «răcit» prin cădere, continuând această idee ca o nouă interpretare arbitrară, că mintea («preexistentă» și ea) s-a «răcit» prin păcat și a devenit «suflet», cf. *ibidem*, nota 713, p. 157.

Trihotomismul său trebuie pus pe seama preexistențialismului său și în acest caz el nu mai poate fi înțeles strict antropologic, ci mai degrabă psihologic, neacceptându-se firește concepția greșită a preexistenței. Că «ochii sufletului se înalță în așa măsură încât nu mai zăbovesc asupra celor pământești... prefăcându-se în același chip din slavă-n slavă, *ca de la Duhul Domnului*» [196].

Așadar e vorba de «Duhul» și nu de duhul omului.

Trebuie precizat că termenii nu sunt întotdeauna univoci, deoarece la Origen nu lipsește formula dihotomică: «noi oamenii suntem ființe vii bazate pe conlucrarea dintre suflet și trup» [197]. Această formulă dihotomică privește viața omului în lumea pământească, «face cu putință viața noastră pe pământ» [198]. Al treilea element este înțeles ca parte conducătoare a sufletului [199], definită și drept «o anume transcendență a omului mai presus de sine» [200]. În această lumină «nu-i de mirare că Filocalia lui Origen este prima mare culegere de teologie contemplativă mistică, din care se vor inspira *Sfântul Grigorie de Nyssa, Evagrie Ponticul, Maxim Mărturisitorul*» [201].

Tot de concepția greșită a preexistenței este legată și problema trupului (corporalității). După Origen «corporalitatea nu este un lucru rău». «Natura corpului nu este impusă» (*Contra lui Celsus*, III, 42). Origen nu condamnă trupul răspunzând cu această obiecție principală a platonicienilor contra Întrupării. Răul stă nu în trup, ci exclusiv în voința omului. Dar dacă corporalitatea nu e legată de rău, ea este unită cu diversitatea, iar diversitatea înseamnă schimbare radicală (*De princ.* II, 1, 4) schimbare care, platonic și origenist vorbind «duce la degradarea stării inițiale, stare la care autorul nostru crede că toate vor reveni» [202].

Corpurile fiind proporționate cu decăderea, ele devin în mod implicit pedeapsă. O pedeapsă, care însă pentru Origen este un mijloc de ridicare. Consecință a căderii, corporalitatea va înceta într-o zi, iar apocatastaza va însemna revenirea la spiritualitate. Învierea va fi numai o etapă în calea spre spiritualizare [203]. Căzute din «sațietate» și «neglijență», creaturile raționale au provocat o întreagă ierarhie de trupuri de la cele eterate, aeriene și până la cele omenești [204]. Apoca-

---

196. Idem, *Despre rugăciune*, IX, 2, P.S.B., 7, p. 218.

197. Idem, *De princip.*, I, 1, VI, P.S.B., 8, p. 50. A se vedea și: H. Crouzel, *Origène est-il un sistematique?* (Collection Museum Lessianum, Théologie, 56), Bruge-Paris 1967, p. 26.

198. *Ibidem*, I, 1, VI, p. 50.

199. J. Dupuis, *L'esprit de l'homme. Etude sur l'antropologie religieuse d'Origène*, Paris 1967, p. 70.

200. H. de Lubac, *Histoire et Esprit. L'intélligence de l'Ecritur d'après Origène*, Paris 1950, p. 157.

201. P.S.B., 7, p. 219 (vezi nota 104).

202. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, II, *ed. cit.*, p. 351—352.

203. *Ibidem*, p. 352.

204. *De princip.*, I, 3, VIII, P.S.B., 8, p. 78—80. Aici se cuprinde și concepția greșită a apocatastazei după care «nu poate fi vorba de o cădere definitivă, ci oricând sufletul poate să-și revină, întorcându-se la starea de mai înainte și să restabilească ceea ce pierduse prin negrijă» (cf. *ibidem*, p. 80).

tastaza, deși apare ca o consecință a preexistenței, este incontestabil o eroare origenistă ca și preexistența.

O altă concepție cu privire la corporalitate, care i se atribuie, însă, pe nedrept lui Origen este aceea a «hainelor de piele» (Fac. III, 21) înțelese în concepția lui Origen ca fiind trupul [205]. Considerăm că cea mai elocventă argumentare a faptului că acuzația împotriva sa este neîntemeiată, sunt cuvintele sale : «Însă ce înseamnă hainele de piele ? Pentru că este lucru extrem de nesăbuit și băbesc și nedemn de Dumnezeu a crede că Dumnezeu a făcut hainele, ca un curelar... jupuind pieile altor animale... Iarăși : a spune că hainele de piele nu sunt altceva decât trupurile e pe de o parte ceva verosimil și putând îmbrățișa un *oarecare* consimțământ, *deși nu este ceva clar sau adevărat.* Căci dacă «hainele de piele» sunt carne și oase, cum a zis atunci înainte de ele Adam : «Acesta e os din oasele mele și carne din carnea mea» ? [206]. În ce mod ar putea fi «ceva verosimil» din această părere, Origen precizează că «hainele de piele» sunt mortalitatea (necroza) intrată în trup după cădere [207].

O altă acuzație adusă lui Origen a fost aceea după care «chipul» nu este în trup, ci în sufletul rațional [208]. Pe lângă faptul că Origen, atunci când s-a exprimat astfel, combătea pe cei care limitau chipul la trup, cum reiese din context, mai există și următoarea explicație : Origen și după el o parte a tradiției răsăritene, utilizează caracterul dinamic al chipului. Altfel spus, chipul nu este decât o îndumnezeire incipientă ; *Scopul* e asemănarea cu Dumnezeu pe cât mai mult cu putință. Acest urcuș de la chip la asemănare va fi de săvârșit în slava trupurilor înviate (cf. I In. III, 2) și potrivit rugăciunii lui Hristos (In. XVII, 21) în unitate [209].

Antropologia lui Origen are și minusuri considerabile.

Totuși, «în sinteza sa de credință și filosofie domină bunătatea și puterea lui Dumnezeu, măreția rațiunii și libertății spirituale umane, frumusețea de «paradis duhovnicesc» a sufletului omenesc» [210].

Au fost trasate câteva linii definitorii ale antropologiei lui Origen, cu scopul de a înțelege cum Părinții, de după el, au preluat sau au înlăturat anumite concepții ale sale.

Metodiu de Olimp († sec. III). *Metodiu* este printre primii autori patristici care încearcă să elimine din antropologia creștină anumite erori origeniste. «Doctrina despre om a lui Metodiu e o sinteză de cunoștințe înalte și de elogii calde la adresa ființei umane. Nu e o învățătură logic închegată. Combătând antropologia și eshatologia lui Origen, Metodiu folosea argumente care nu puteau fi apoi integrate

---

205. Epifanie al Ciprului spune despre Origen : «faptul că le-a făcut «haine de piele» și i-a îmbrăcat cu ele, zice el. este trupul», *Panarion*, 64, 4 ; P.G., 41, 1077 B.

206. Origen, *Omilia la Facere* 3, 2 ; P.G., 12, 101 A.

207. *Ibidem*, P.G., 12, 101 B A se vedea : L. Thunberg, *Microcosm and Mediator. The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*, Lund 1965, p. 159.

208. Origen, *La Facere*, P.G., 12, 96.

209. H. Crouzel, *Théologie de l'image de Dieu chez Origène* (Théologie 31), Paris 1956, p. 254.

210. P. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, vol. II, *ed. cit.*, p. 376.

într-o unitate sau sistem. Dar observațiile sale răspund, în general, antropologiei tradiționale creștine» [211].

Metodiu învață că omul este chipul «Dumnezeului cel veșnic și rațional». În cuvântul ei din *Banchetul*, fecioara Agatha spune că omul al cărui suflet e logodit cu Domnul «va fi ca o statuie prea frumoasă și sfântă care... va locui în cercuri ca într-un templu» [212]. Sub influența Bibliei și a lui Platon, Metodiu face din frumosul divin geneza frumosului uman și prin aceasta plămădește o viziune estetică a lumii. O estetică spirituală a chipului lui Dumnezeu în lume, care organizată, prin puterea rațiunii va fi încununată cu nemurirea» [213].

Așa se explică faptul că antropologia sa se cuprinde mai cu seamă în lucrarea *Aglaofon sau Despre înviere*.

Sufletul este de natură spirituală, neschimbător, liber de a alege între bine și rău și este nemuritor. Sufletul este creat odată cu trupul și nu a fost un timp când el a fost fără de trup, contrar părerii lui Origen. Interesant de remarcat este faptul că *Metodiu* nu vorbește despre suflet în mod special, ci amintește despre suflet mai ales în raportul său cu trupul, în dorința de a reliefa frumusețea și armonia omului din perspective somatologice. Este explicabil dacă se are în vedere dorința lui Metodiu de a restabili demnitatea trupului în opoziție cu concepția origenistă așa cum o preluase el.

Trupul nu este «lanț și cătușe» pentru suflet [214]. «Hainele de piele» (Fac. III, 21) cu care au fost îmbrăcați primii oameni după călcarea poruncii nu sunt trupuri [215].

Trupul nu este ca un mormânt și ca o piedică a sufletului [216]. Trupul nu este asemenea unui râu și nici burduf [217]. Trupul este templul Sfântului Duh și pentru salvarea lui s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu [218].

În elogiul pe care-l face trupului, Metodiu combate și părerea unora că ar fi deosebire între trup și corp, după care «prin corp trebuie să înțelegem acea parte a sufletului care nu se vede, pe când prin trup trebuie să înțelegem partea care se vede. Trebuie spus că nu numai Pavel, dar și profeții numesc corpul trup, ma chiar și filosofii, care țin la precizia noțiunilor» [219].

Metodiu, având pseudonimul Eubulius, împreună cu prietenul său Memian, aduce în fața preopinenților săi filoorigeniști, medicul Aglaofon din Patra și prietenul acestuia Proclus o seamă de argumente în favoarea demnității trupului și în mod special posibilitatea învierii lui.

---

211. *Ibidem*, p. 454—455.

212. Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, VI, 2, trad. Pr. Prof C. Cornițescu. P.S.B., 10, E.I.B., București 1984, p. 73.

213. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, II, p. 455. A se vedea și Mihail Diaconescu, *Prelegeri de estetica Ortodoxiei*, Ed. Porto-Franco, Galați 1996, p. 120.

214. Cf. *Despre Înviere*, Discursul I, LVII, p. 163; LVIIII, p. 164; LX, p. 166.

215. *Ibidem*, Disc. I, V—VI, p. 124; XV, XVI, XVII, p. 130; XXII, XXIII, p. 131; XXX, p. 140; XXXVIII, XXXIX, p. 147.

216. *Ibidem*, Disc. 1, XXX, p. 141; XXXII, p. 144; XXXIX, p. 148; LIV, p. 160

217. *Ibidem*, Disc. I, XV, XVI, p. 130; XXII, XXIII, p. 134.

218. *Ibidem*, Disc. II, XVII, XVIII, p. 187.

219. *Ibidem*, Disc. I, LXII, p. 168.

La afirmația lui Aglaofon, că oricine își dă seama că trupul se deteriorează și se întoarce «în țărână», Metodiu descrie condiția creștină a trupului uman : «Trupul se află între stricăciune și nestricăciune, el, care era făptura nestricăciunii a înclinat către «țărâna pământului» [220].

Trupul colaborează cu sufletul, căci dacă greșește, sufletul greșește împreună cu trupul, pentru că dacă socotești păcat desfrâul, uciderea și lipsa de evlavie, toate acestea le săvârșește sufletul împreună cu trupul» [221].

Întoarcerea trupului «în țărână» se întâmplă ca «să nu fim încătușați ai stricăciunii în veci, atunci când vom intra în împărăția luminii» [222].

Moartea trupului are următorul scop, în planul lui Dumnezeu, după căderea în păcat : «acesta este înțelesul «tunicilor de piele» : îmbrăcat în ele trupul a fost îmbrăcat în stricăciune și ca odată cu el să fie nimicit cu desăvârșire păcatul ; să nu mai rămână din el nici cea mai mică parte de rădăcină, din care să încolțească noi mlădițe» [223]. Ca urmare, «a fost dat morții de către Dumnezeu, pentru a fi cumințit, dar n-a fost părăsit, nici lăsat pradă stricăciunii. Învingând moartea prin înviere (a lui Hristos) iarăși a fost redat nestricăciunii pentru ca nu cumva stricăciunea să moștenească nestricăciunea» [224].

Dacă argumentul Întrupării lui Hristos, căci «Cuvântul trup s-a făcut» (In. I, 14) nu este suficient pentru opozanții lui Metodiu, acesta mai prezintă unul ce se bazează pe logică, conform căreia însăși moartea trupului, colocatar cu sufletul, reclamă învierea. Căci «nu se culcă să moară ceea ce este nemuritor, ci ceea ce este muritor. Trupul moare, pe când sufletul e nemuritor. Și dacă sufletul este nemuritor, iar trupul muritor, înseamnă că aceia care zic că este înviere, însă nu și a trupului, neagă învierea. Pentru că nu cel ce stă neclintit în picioare ci cel care a căzut și a rămas așternut la pământ acela se ridică» [225], adică *trupul.*

În antropologia sa, *Metodiu* cuprinde și tema omului ca chip al lui Dumnezeu în integralitatea naturii sale (trup și suflet). Prețuirea și frumusețea umană își descoperă adevăratele semnificații numai prin raportare la Dumnezeu, la mântuirea lumii și la viața veșnică. «Suntem nemuritori... pentru faptul că suntem chipuri ale lui Dumnezeu. De aceea a coborât Cuvântul în lumea noastră și a luat trup din trupul nostru, pentru ca să refacă chipul lui Dumnezeu în noi și pentru a învia nemuritor pe cel care căzuse pradă stricăciunii» [226].

Așadar, *Metodiu de Olimp* pune început unei antropologii ce evidențiază demnitatea omului, frumusețea sa psiho-somatică, integrarea în calitatea de «chip» a omului întreg (suflet și trup). Pe o astfel de fundamentare își vor alcătui o antropologie din care reiese noblețea

---

220. *Ibidem*, XVIII, p. 186.
221. *Ibidem*, XXXI, p. 143.
222. *Ibidem*, XXXII, p. 144.
223. *Ibidem*, XL, p. 150.
224. *Ibidem*, Disc. II, XVIII, p. 186.
225. *Ibidem*, Disc. I, LI, p. 158.
226. *Ibidem*, Disc. II, XXIII, p. 191. A se vedea : A. Biamonti, *L'etica di Metodio d'Olimpo*, în «Rivista trim. di Studi filos. e theol.», Roma 1942, vol. 3, p. 272—298.

ființei umane și alți scriitori patristici, în general, dar *Lactanțiu* († 320) și *Nemesius de Emessa* († sec. IV), în special.

Lactanțiu. Acest «Cicerone creștin», cum îl numește Pico de la Mirandola, consacră problemei omului o lucrare întreagă, *De opificio hominis*, după aceea pagini întregi în *Divinae Institutiones* și *Epitome divinarum Institutionum*. *Lactanțiu* este primul autor al unei «anatomii» creștine care a încercat să exprime esențialul învățăturii creștine despre om, împletit cu dialectica vremii sale. Antropologia sa are prin excelență caracter criptocreștin, dar Lactanțiu era convins că operele sale vor ajunge și în mâini păgâne. La întrebarea : *Ce este omul ?*, el trebuia să răspundă gânditorilor creștini ai timpului, în dispută cu filozofii păgâni, împletind datele Revelației cu datele rațiunii. Lactanțiu «vorbește de valoarea, de taina sfântă a omului, «sacramentum hominis» *(Divin. Instit.* II, 18, 1 ; V, 17, 15 ; VII, 5, 2). Omul a fost făcut de Dumnezeu ca o «imagine» a sa, după forma propriului Său chip, o imagine sensibilă și inteligentă, mai desăvârșită decât orice, lucru confirmat și de Platon și Sibilă. Dumnezeu a făcut pe om din humă, de unde îi vine și numele : homo = om. Poeții grecilor afirmă și ei același lucru, când spun că omul a fost făcut din lut de către Prometeu ; faptul în sine este exact, numai numele Creatorului diferă» *(Divin. Instit.* II, 10, 3—5) [227]. Grecii numesc pe om «ἄνθρωπος», fiindcă acesta privește în sus. Lactanțiu trebuie să facă cunoscut faptul că omul este opera lui Dumnezeu *(opificium Dei)*, către care trebuie să tindă nu numai cu mintea și simțirea, ci chiar prin poziția sa corporală. «Dumnezeu a hotărât să facă omul ceresc (îndreptat spre cer — n. n.) unic printre toate ființele vii, și să le facă pe toate celelalte pământești. El l-a așezat în picioare, drept pentru a contempla cerul, a hotărât să fie biped, tocmai pentru ca el să privească spre același loc de unde își trage originea... Iată de ce poziția în picioare numai a omului, conformația sa pe care o îndreaptă spre Tatăl divin... îi dovedește originea și Creatorul Său» [228].

De opificiò Dei (Despre opera lui Dumnezeu) este un adevărat manual de antropologie care încearcă să descrie făptura umană în general și «anatomia» acesteia în special. Lactanțiu își începe expunerea subliniind poziția omului în cadrul creației, arătând că în schimbul forței cu care au fost dotate animalele omul a primit rațiunea și vorbirea [229]. Bolile și moartea sunt consecința naturii sale. «Căci dacă el este alcătuit din oase, mușchi, viscere și sânge, care dintre aceste elemente poate fi destul de solid pentru a se opune slăbiciunii și morții ?» [230]. Frumusețea omului și înțelepciunea Creatorului sunt arătate prin miraculoasa alcătuire a trupului omenesc [231]. Întreaga creație având coroană a ei pe

---

227. Pr. Prof. I. G. Coman, *Patrologie*, vol. II, *ed. cit.*, p. 226.

228. Lactanțiu, *De opiiicio Dei* (VIII, 3—4), în *L'ouvrage du Dieu Createur*, trad. Michel Perrin, S.C. 213, Les Editions du Cerf, Paris, 7 — e, 1971, p. 131.

229. *Ibidem*, III, I—IV, p. 117—125.

230. *Ibidem*, IV, 5, p. 127.

231. *Ibidem*, V, I—VI, 1, p. 133—139.

om, a fost o operă rațională și providențială contrar teoriei lui Epicur, combătută de Lactanțiu, după care lumea ar fi opera hazardului, grație mișcării atomilor [232].

Pentru că «nici un număr nu este mai perfect decât doi», Dumnezeu i-a dat omului organele simțuale duble, a fost dotat astfel nu întâmplător, ci pentru utilitatea și frumusețea lor ca și a tuturor organelor interne [233].

În problema localizării sufletului, Lactanțiu e confuz. E drept, el combate localizarea acestuia în creier, piept sau inimă, dar nici nu se pronunță clar asupra relației trup-suflet. Face chiar afirmația că «trupul este vasul sufletului» [234], «ipse vase hominis... quod videmus» (acest vas al sufletului pe care îl vedem» [235]. Dificultatea pentru Lactanțiu de a-l localiza constă în aceea că sufletul este imaterial : «nec videri aut tangi potest» (nici nu poate fi văzut sau atins)» [236] și este în mod necesar etern.

Lactanțiu combate teoria conform căreia sufletul ar fi suflul vital, aerul inspirat, învățând totuși că el coexistă cu trupul de la începutul existenței lor. «Sufletul nu este deci aerul închis în gură pentru că sufletul este conceptul cu mult înainte ca aerul să poată fi închis în gură» [237]. În privința producerii sufletului, *Lactanțiu* este însă categoric : la întrebarea dacă sufletul este «născut de tată, de mamă sau de amândoi, el spune : «Îmi asum dreptul de a refuza orice incertitudine față de acest subiect. Nici una dintre cele trei ipoteze nu este corectă. Căci sufletele nu sunt «semănate» nici de ambii părinți nici de vreunul dintre cei doi. Căci un trup poate naște trupuri fiindcă ambii părinți contribuie ca atare ; dar sufletul nu poate naște suflete, pentru că nimic nu poate să provină din ceea ce este comprehensibil. Așadar capacitatea de a «însămânța» sufletele este în puterea lui Dumnezeu» [238].

Lactanțiu ridiculizează de asemeni teoria migrațiunii sufletelor. «După Pitagora, sufletele, din pricina bătrâneții sau a morții, ar intra în noii născuți, renăscându-se identice, fie ca oameni, fie ca animale, fie ca fiare. Această continuă circulație adesea în trupuri variate și neasemănătoare ar atesta nemurirea sufletelor». Idee «de om nebun și vrednică mai degrabă de un măscărici (mim) decât de o școală, care n-ar trebui nici măcar combătută» [239], conchide el.

Cele câteva date antropologice menționate, conduc la concluzia că Lactanțiu «nu ține să facă teologie propriu-zisă, ci să dovedească, nu cu texte biblice [240] ci cu argumente raționale și cu opiniile și chiar cu

---

232. *Ibidem*, VI, I—VII, 1, p. 139—145.
233. *Ibidem*, IX, I—XII, 1, p. 157—177.
234. *Ibidem*, I, II, p. 111.
235. *Ibidem*, IV, 24, p. 132 ; XIX, 2, p. 209.
236. *Ibidem*, XVII, 1, p. 201.
237. *Ibidem*, XVII, 7, p. 199.
238. *Ibidem*, XIX, 1, p. 209.
239. Idem, *Divin. instit.*, VI, 12, 29—31, la Pr. Prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 229
240. M. Perrin, *Introducere*, *op. cit.*, p. 61. El spune că în această operă pentru păgâni, Lactanțiu se folosește de Biblie în modul cel mai discret posibil. Folosirea Bibliei ar fi cumva «camuflată».

textele unora dintre filosofi... că elementele credinței creștine erau adevărate» [241].

Oricum «anatomia» antropologică a lui Lactanțiu va fi încreștinată și fundamentată revelațional mai mult și mai bine de *Nemesius de Emessa,* care se adaugă acestuia în străduința de a dovedi demnitatea și noblețea ființei umane în alcătuirea ei ontologică, nu numai a sufletului, ci și a trupului.

Nemesius de Emessa. Antropologia lui *Nemesius,* cuprinsă în lucrarea *Despre natura omului,* continuă strădaniile predecesorilor de a pune «în acord» datele Revelației cu doctrina spirituală platonizantă a antichității. *Nemesius* încearcă și reușește în cele 44 de capitole ale operei sale să evidențieze esențialul, valoarea și frumusețea persoanei umane, cu scopul de a dovedi că evoluția antropologiei grecești și-a atins piscul ei în creștinism.

Învățăturii despre trup, elementelor sale componente, despre simțuri : văzul, pipăitul, gustul, auzul și mirosul (cap. 7, 8, 9, 10, 11), inteligența (12), memoria (13), gândirea și expresia (14), *Nemesius* îi acordă un spațiu mai redus în contextul lucrării sale. El își propune să lămurească învățătura despre suflet, foarte controversată în vremea sa cu atât mai mult cu cât «toate calitățile trupului pot fi percepute» [242] mai ușor. El insistă asupra concepției despre suflet și a raportului acestuia cu trupul.

Sufletul nu e nici corp, nici sânge, nici număr cum susțineau Pitagora și Xenocrate. «Sufletul e unul și același» [243]. Sufletul nu este nici amestec, nici calitate. Sufletul nu e perceptibil, ci inteligibil. Sufletul nu e o calitate sau însușire a trupului. Nu e nici armonia dintre sănătatea, puterea și frumusețea trupului, cum afirmau unii, căci dacă ar fi așa ar trebui ca omul cât trăiește să nu fie nici bolnav, nici infirm, nici desfigurat, căci sufletul este nemuritor. Uneori un singur om suferă aceste trei lipsuri. Sufletul nu este deci o compoziție echilibrată a trupului [244]. Prin urmare, nu trupul ține sufletul, ci invers. Sufletul nu stă în corp ca într-un vas sau într-un burduf, ci mai degrabă trupul stă în puterea sufletului. Cele inteligibile sau cele ale minții nu sunt stânjenite de trup, ci ele «circulă» cutreierând tot corpul și nu pot fi oprite de un loc material.

Sufletul se află sau în el însuși, atunci când judecă sau în minte, atunci când gândește. Când se spune că sufletul e în trup se înțelege nu că ar fi într-un anume loc, ci ca într-o relație ; întocmai cum se spune că «Dumnezeu este în noi».

Trebuie înțeles ca într-o relație-înclinație sau propensiune.

Sufletul e ceva fără mărime, fără grosime și indivizibil.

El depășește orice circumscriere locală. Cum poate fi circumscris de loc ceva ce nu are dimensiunea grosimii ? [245].

---

241. Pr. Prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 213—214.
242. Nemesius de Emessa, *Despre natura omului*, 2, în P.G., XI, 557 AB.
243. *Ibidem*, P.G. XL, 569 ABC.
244. *Ibidem*, P.G. XL, 557 BC.
245. *Ibidem*, 2, P.G. XL, 600 AB.

Nemesius este cel dintâi autor patristic, care examinează calităţile sufletului cu competenţă şi acribie, numindu-le «simţuri» (duhovniceşti).

În suflet există memoria, gândirea, vorbirea, raţiunea.

Raţiunea se manifestă ca *logos endiathetos,* interior, şi ca *logos prophorikos,* exprimat în afară prin cuvânt.

Raţiunea interioară e o mişcare a sufletului, care se realizează în actul de raţionare fără expresie fonetică. De aceea chiar când nu vorbim noi parcurgem întreaga raţiune.

Prin urmare, toţi suntem raţionali, inclusiv surzii şi cei care nu pot vorbi, atinşi de vreo boală. Raţiunea exprimată — logos prophorikos — îşi arată puterea în glas şi în exerciţiul vorbirii [246].

Nemesius examinează şi problema liberului arbitru sau a voinţei libere. Cele create din materie fiind trecătoare, se poate afirma că omul este şi cu voinţă liberă şi schimbător : schimbător pentru că este creat, cu voinţă liberă pentru că este raţional. Toată natura raţională este în chip necesar liberă şi schimbătoare, după specificul propriu. Omul este înzestrat cu libertăţi în vederea acţiunii. Pentru aceasta omul este schimbător [247]. Omul este rău nu prin fire ci datorită liberului arbitru [248].

Nemesius încreştinează mult antropologia vremii sale subliniind şi valoarea iertării prin pocăinţă. «Singur omul dintre fiinţele raţionale are privilegiul de a fi învrednicit de iertare prin pocăinţă... După cum râsul este propriu omului şi numai lui, pretutindeni şi întotdeauna, tot aşa în lucrurile după har, nu în cele după legea raţională a creaţiei, elementul propriu omului este să se elibereze prin pocăinţă de vinile păcatelor» [249].

Demnitatea deosebită a omului este că dintre toate fiinţele numai trupul lui învie din moarte şi merge în nemurire. Trupul învie din pricina nemuririi sufletului, nemurire pe care o primeşte şi trupul cu toate slăbiciunile şi patimile acestuia. Iată de ce filosofii numesc pe om «animal raţional» capabil de inteligenţă şi ştiinţă : «animal» pentru că omul este o esenţă însufleţită, sensibilă ; aceasta e definiţia animalului ; e raţional pentru că este deosebit de cele neraţionale ; muritor pentru că este deosebit de fiinţele raţionale nemuritoare (îngerii — n. n.) capabil de inteligenţă şi ştiinţă pentru că prin învăţătură ne însuşim actele şi ştiinţele, inclusiv puterea de a le exercita [250].

Nemesius descrie ca nimeni altul până la el, calitatea omului prin sufletul şi trupul său de a fi «punte» între lumea fenomenală şi inteligibilă.

«Cine ar putea să admire cum se cuvine noblеţea acestei fiinţe, care uneşte în ea pe cele muritoare cu cele nemuritoare, care împreună pe cele raţionale cu cele iraţionale, care poartă în propria ei fire chipul întregii creaturi, lucru pentru care a fost numită lumea cea mică

246. *Ibidem,* 24, P.G. XL, 668 A.
247. *Ibidem,* 39, 41, P.G. XL, 761 AB, 776 AB.
248. *Ibidem,* P.G. XL, 776 BC — 777 AB.
249. *Ibidem,* 1, P.G. XL, 521 ABC.
250. *Ibidem,* 1, P.G. XL, 524 AB.

(microcosmos), ființă care a fost învrednicită de Dumnezeu cu atâta atenție, pentru care sunt toate cele prezente și cele viitoare, pentru care însuși Dumnezeu s-a făcut om, care tinde spre nemurire și fuge de ce este muritor, care alcătuită după chipul și asemănarea lui Dumnezeu este regină în ceruri, care trăiește împreună cu Hristos, care este Fiul lui Dumnezeu și care este așezat mai presus de orice stăpânire și autoritate. Cine ar putea să spună privilegiile acestei ființe ? Ea colindă mările, frecventează cerul cu ochiul minții, cugetă la mișcările, distanțele și volumul astrelor, recoltează pentru sine pământul și marea, disprețuiește fiarele și monștrii apelor, toată știința, arta și cercetarea îi reușesc, întreține cu cine vrea legături peste granițe cu ajutorul scrisului, nu se lasă împiedicată de trup și profețește cele viitoare. Omul e conducător peste toate, stăpânește peste toate, se bucură de toate, vorbește cu îngerii și cu Dumnezeu, poruncește creaturii, ordonă demonilor, cercetează natura lucrurilor, se ostenește pentru Dumnezeu, este sălaș și templu al lui Dumnezeu. Toate acestea el le obține prin virtute și evlavie» [251].

Acest lung citat comprimă întreaga concepție despre om a lui Nemesius. Descrierea sa este nu numai o consecință a cosmologiei biblico-patristice pe care o lămurește. Mai mult, el pune în lumină adevărul că omul e singura oglindă reală a lui Dumnezeu pe pământ «Originea divină a omului explică singură aspirațiile lui spre divin» [252].

Prin urmare, antropologia patristică din primele trei veacuri, «scăldată» în lumina Revelației, cu forța de sinteză a elaborărilor și, menționate pe scurt, se dovedește a fi o «piatră unghiulară» la înălțarea edificiului învățăturii despre om, pe care îl vor construi Părinții de seamă ai secolului al IV-lea.

Pr. dr. MARIN CIULEI

MORMÂNTUL SFÂNTULUI IERARH IOSIF MĂRTURISITORUL DIN MARAMUREȘ

Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul a fost episcop al Maramureșului în anii 1690—1711 și este cunoscut sub numele de Iosif Stoica. S-a născut într-o familie nobilă din comuna Crișănești, situată în Maramureșul din dreapta Tisei. A studiat prin mănăstirile din Maramureș și Moldova, dar și în Polonia. A fost hirotonit întru preot la Mânăstirea Peri, iar întru episcop în Polonia de mitropolitul Dosoftei al Moldovei. Arhipăstoria sa cunoaște două perioade. În primii zece ani a păstorit sub presiune calvină, iar în ultimii zece ani a păstorit sub persecuție catolică. Reședința de bază a avut-o la Mânăstirea Peri, dar în repetate rânduri a fost izgonit de acolo și s-a adăpostit prin alte localități și pe la diferite mânăstiri : la Budești, Biserica Albă, Sighet, Ciumulești, Hust,

---

251. *Ibidem*, 1, P.G. XL, 532 C — 533 AB.
252. Pr. Prof. I. G. Coman, *Probleme...*, *ed. cit.*, p. 40.

Barania, Uglea, Giulești. A militat pentru apărarea ortodoxiei și a vieții românești, pentru unitatea Bisericii și împotriva dezbinării ei. În acest sens a scris un tratat *Contra unirii cu patriarhul Romei,* iar la sinoadele dezbinării de la Alba Iulia n-a participat nici un preot și nici un laic din Maramureș. În timpul arhipăstoririi sale, Maramureșul a fost o adevărată cetate a ortodoxiei. A fost mereu persecutat de regimurile străine calvine și catolice. I s-au adus numeroase învinuiri nedrepte și fără judecată a fost dus la închisoarea de exterminare de la Cetatea Hustului. Dumnezeu a făcut cu el mai multe minuni. A fost canonizat și este sărbătorit în ziua de 24 aprilie.

Am încercat să mergem pe urmele acestui sfânt spre a-l studia și i-am scris o monografie. În urma investigațiilor pe care le-am făcut, credem că i-am descoperit mormântul. În cele ce urmează prezentăm datele și ipoteze, care ne-au dus spre această constatare.

Persecuțiile regimului străin catolic nu s-au exercitat numai asupra episcopului Iosif Stoica, ci asupra întregii Biserici Românești. Mânăstirea Peri a fost distrusă, averile episcopiei, bisericilor și mânăstirilor au fost confiscate, o parte au fost date lui Adam Pogan de Cseb, iar cealaltă a fost ocupată de comitat. În locul lui Iosif Stoica a fost numit episcop al Maramureșului Iov Tirca. În urma nenumăratelor memorii ale preoțimii și poporului român, Iosif Stoica a fost eliberat din închisoare, dar puterea politică nu i-a mai recunoscut demnitatea de episcop. I-a recunoscut-o însă preoțimea și chiar noul episcop, cu care și-a împărțit eparhia : în partea de nord a păstorit Iosif Stoica, iar în sud Iov Tirca. Peste puțin timp, Iov Tirca a fost condamnat la moarte, dar, bănuindu-și sentința, a fugit în Moldova, iar Iosif Stoica a rămas singurul episcop al întregului Maramureș. În această situație, Iosif Stoica a trecut în stânga Tisei. În 1711, se afla în Sighet. De aici, probabil, s-a retras la Mânăstirea Giulești din apropiere, unde a avut reședință și mai înainte, în 1695.

Iosif Stoica a murit la sfârșitul lunii octombrie sau începutul lunii noiembrie 1711, probabil la Mânăstirea Giulești.

---

a. **Inscripția** de pe bârna din peretele sudic al bisericii de la Mânăstirea Giulești : «Aici e îngropat ieromonahul Ieroteiu, monahul Iosif». Explicații la inscripție : 1. Din tradiție se știe despre călugării care au murit acolo că erau îngropați într-un anumit loc din cimitir, la sud-est de biserică. 2. Numele Iosif este însoțit de determinantul «monah» și nu de cel de «episcop», pentru că după ieșirea din închisoare lui Iosif Stoica nu i s-a mai recunoscut oficial, de către autoritățile străine, demnitatea de episcop.

b. **Locul îngropării.** Dacă ceilalți viețuitori ai mânăstirii au fost îngropați în cimitir, unul a fost îngropat în biserică și nu în pronaos sau undeva într-o margine, ci tocmai în fața altarului, între ușile împărătești.

Cine a putut fi cel căruia i s-a dat atât de mare cinste ? Călugării nu s-au îngropat în biserici și tocmai în fața altarului. 2. Peste câțiva

ani de la moartea acestuia, pe mormântul din fața altarului, s-a pus o lespede de piatră, pe care se află inscripția : «A. 1731» și o cruce abia schițată.

Anul din inscripție nu corespunde cu anul morții episcopului. Poate că pietrarul a încrustat anul când a cioplit el piatra.

c. **Tradiția** spune : 1. Călugării de la mânăstire au avut un respect deosebit față de un călugăr mai în vârstă. 2. Când acesta a murit, călugării l-au îngropat în altar. 3. După aceasta, călugării au fost bat-jocuriți, le-au fost arse toate cărțile și au fost alungați de la mânăstire. 4. Casa călugărilor a fost situată la nord de biserică. 5. Mânăstirea a avut mai multe terenuri, dintre care unul poartă numele Fântâna Călugărilor. 6. O călugăriță a venit să vadă mormântul și când a plecat, a mers în genunchi de la mânăstire până la Podul Râului. 7. Neamul Totoșenilor, care a luat o parte din pământurile mânăstirii, s-a stins.

Aici am rezumat relatările obținute de la mai mulți bătrâni din localitate, dintre care menționăm pe Ardelean Gheorghe de 88 de ani, crâsnic în Giulești și Hotea Irina de 91 de ani din Mânăstirea Giuleștilor.

Mai menționăm că în Maramureș a existat tradiția ca episcopii să fie îngropați, atunci când era posibil, în fața altarelor. Aceasta este confirmată de faptul că și episcopul greco-catolic Mihail Pavel este îngropat în fața altarului din biserica din Sfânta, localitate situată în Maramureșul din dreapta Tisei.

Propunere

Ar fi bine ca o comisie de specialiști în arheologie bisericească să cerceteze mormântul din fața altarului din biserica mânăstirii Giulești. Poate s-ar găsi acolo vreun semn distinct, care ar aduce lumină asupra problemei în discuție, sau poate chiar moaștele Sfântului Ierarh Iosif Mărturisitorul.

Prof. dr. NUȚU ROȘCA

CĂLĂTORI POLONI DESPRE BISERICA ROMÂNEASCĂ

În rândul izvoarelor istorice, descrierile călătorilor își au și ele importanța lor aparte. Aceasta constă în faptul că ele cuprind observații asupra instituțiilor, monumentelor și obiceiurilor, despre care adesea lipsesc știri în izvoarele interne. Dacă un scriitor nu acordă anumitor informații o importanță aparte, socotindu-le cunoscute cititorului, călătorului străin îi atrag atenția ca lucruri deosebite, care nu există în țara lui sau se deosebesc de cele cunoscute de el. Călătorii ne dau descrieri despre aspectul orașelor, satelor, al monumentelor, obiceiurilor, instituțiilor, nelipsind nici informațiile privitoare la Biserică [1].

---

1. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. A. Anghelescu, București, 1981 ; Al. Sadi-Ionescu, *Bibliografia călătorilor străini în țările noastre*, București, 1916 ;

În ceea ce-i privește pe călătorii poloni în țările noastre, aproape toți sunt soli oficiali, trimiși la Constantinopol, drumul lor trecând mai totdeauna prin Moldova și, uneori și prin Țara Românească.

Importanța descrierilor făcute de călătorii poloni este mare, fiindcă autorii lor, vecini care ne cunoșteau, puteau înțelege și aprecia mai bine viața poporului și organizarea statului românesc decât occidentalii. Apoi, mulți dintre ei, cum este Oswiecim, care văzuse aproape toată Europa, sau un Radziejowski și un Rafael Leszczynski (tatăl regelui Stanislav) erau înalte personalități politice cu o cultură vastă. Mulți dintre acești călători întrețineau relații personale cu boierii și domnii din țările noastre. De pildă, Gninski, cunoștea pe Miron Costin, iar Rafael Leszezynski a avut conversații cu Dimitrie Cantemir [2].

Dar, ca și celelalte informații provenite de la aceștia, și cele referitoare la Biserica românească trebuie preluate critic, privite în contextul realităților istorice și politice ale vremii în care au trăit, neuitând nici obiectivele pe care le urmăreau acești călători prin descrierile lor.

În acest sens, trebuie amintit faptul că aproape toți erau de religie catolică, într-o perioadă când propaganda iezuită urmărea prin toate mijloacele să «aducă în sânul Bisericii Romei», pe ortodocșii considerați de ei schismatici. Așa încât, acestui motiv i se datorează și numărul mai mic al relațiilor privitoare la ortodocșii români, decât acelea provenite de pildă, din scrierile călătorilor ruși [3]. Unul dintre primii călători poloni la care aflăm informații despre Biserica noastră este literatul *Maciej Stryjkowscki*, care, în 1574—1575 făcea parte din solia trimisă la Constantinopol, în frunte cu *Andrei Tarsnowski* [4]. Vorbind despre obiceiurile de înmormântare ale lituanilor, el spune că acestea se întâlnesc și la români. Iată ce spune el : «Lituanii obișnuiesc să serbeze amintirea morților, a părinților, mamelor și rudelor lor, de obicei în luna octombrie, sau câteodată la fiecare sărbătoare, cântând bocete pe morminte și plângând, mai ales femeile, care înșiră vitejiile, virtuțile, însușirile de gospodari ale bărbaților lor. Acest obicei se păstrează nu numai la aceștia, dar și în Moldova, în Țara Românească și în Bulgaria, precum am văzut în câteva orășele : la Buzău, la Rusciuc, la Giurgiu, pe Dunăre și la București, orașul de scaun al domnului muntenesc, unde, pe lângă acelea, aprind lumânări și cădelnițează cu tămâie pe morminte» [5].

Un alt sol polon care a trecut prin țările noastre este *Lavrin Piaseczynschi*, trimis în trei rânduri, între 1601—1603, la hanul tătarilor din Crimeea. În descrierea celei de a treia călătorii (1602—1603) el

---

Călători străini despre Țările Române, vol. I, București, 1968, p. V—XLVIII (citat mai departe, Călători ,vol., p.).

2. P. P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Române*, București, 1930, p. 3—4.

3. Pr. prof. Liviu Streza, *Relatările unor pelerini ruși din secolele XVI—XVIII, în trecere prin Țările Române, despre viața liturgică ortodoxă și locașurile de cult românești*, în «M.A.», XXXIII (1988), nr. 2, p. 88—93 ; *Călători*, vol. I—VIII, București, 1968—1983.

4. Despre Taranovski vezi : *Călători*, II, p. 395—397.

5. *Ibidem*, p. 450.

amintește că solii poloni se aflau la Iași, la 3 februarie 1603, unde discută problema soldaților poloni care luptaseră în Țara Românească, urmând să primească leafă de la Simion Movilă, dar nu primiseră nimic.

Ieremia Movilă, domnul Moldovei, în urma sfătuirii cu mitropolitul Eftimie al Țării Românești (1594—1602), cu fratele său Simion și cu boierii, au trimis un protest regelui Poloniei, cu privire la prădăciunile soldaților nemulțumiți. În acest scop, Ieremia trimitea în solie la poloni pe marele vornic Ureche Nestor și pe logofătul Petriceicu, iar Simion Movilă pe mitropolitul Eftimie împreună cu câțiva boieri din Țara Românească [6]. În anul 1636 trecea prin Moldova spre Constantinopol *George Krasinski* [7], solul regelui Poloniei, Wladislau IV, când pe tronul Moldovei era Vasile Lupu (1634—1653). Întrucât la acea dată, Vasile Lupu era în dușmănie cu regele Poloniei, solul polon are cuvinte puțin măgulitoare la adresa domnului moldovean, mai ales că acesta nu i-a acordat atenția la care solul polonez se aștepta. De aceea și informațiile sale sunt tendențioase. Cu toate acestea, îi scapă și câteva informații privitoare la strădania domnului moldovean de a-și reface țara, pustiită în urma diferitelor războaie ce s-au dus în acest timp. Din scrierea întocmită de unul din însoțitorii lui Krasinski aflăm că la 21 martie 1636 solia polonă se afla în orășelul Ștefănești, județul Botoșani, care, după spusele călătorului polon, «a fost însemnat pe vremuri, după cum se vede din așezarea lui și după biserica de zid frumos clădită». Întrucât, datorită deselor războaie biserica fusese ruinată, călătorul polon arată că la acea dată «se transportă piatră pentru restaurarea ei, asemenea și alte materiale» [8]. De altfel, este bine cunoscută opera de construire și reparare a bisericilor în timpul înfloritoarei domnii a lui Vasile Lupu, relatarea de față întărind încă o dată această realitate.

La 22 martie 1636, aceeași solie ajunge la Iași unde va sta și a doua zi, sărbătorind Sfintele Paști. Vizitând orașul, călătorul polon face și o descriere a acestuia, arătând printre altele că «întinderea lui este așa de mare încât se zice că are mai mult de șapte mii de case, ceea ce e de crezut după circumferința lui, care este destul de mare și după desimea caselor [9]. Castelul a fost refăcut de către domnitorul Vasile Lupu care «pentru a avea o locuință comodă l-a restaurat foarte bine și l-a îndreptat și a făcut întărituri bune de jur împrejur. Îndată lângă castel — spune scriitorul polon — este o biserică frumoasă, Sf. Nicolae, clădită din piatră cioplită. Mai sunt încă și alte biserici de zid frumoase, mai mult de zece, pe deosebite străzi... În sfârșit, mai este și o mânăstire frumoasă de zid pe un deal lângă oraș într-un loc bun»

---

6. *Ibidem*, IV, p. 242—243; Panaitescu *op. cit.*, p. 13.

7. *Călători*, V, p. 107—111; Panaitescu, op. 25; Despre Vasile Lupu vezi: *Istoria militară a poporului român*, vol. III, București, 1987, p. 254—274; C.C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilo: din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1975, p. 432—434.

8. *Călători*, V, p. 113; Panaitescu, p. 23. Biserica Cuvioasa Parascheva din Ștefănești-Botoșani, atribuită lui Ștefan cel Mare, a fost refăcută de Vasile Lupu în anul 1636. Cf. Ana Dobjanschi și Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, București, 1979, p. 105.

9. *Călători*, V, p. 116; Panaitescu, p. 25—26.

(poate e mânăstirea Galata) [10]. Plecând din Iași la 23 martie, solia polonă ajunge în satul Scânteia, «la numai trei mile de Iași», sat care «s-a mărit mult, s-au așezat în el mulți oameni gospodari și s-a clădit o biserică nouă, frumoasă, de zid» [11]. După ce au înnoptat aici, a doua zi, 25 martie au ajuns în Vaslui. Descriind orașul, călătorul arată că «în fața castelului (a cetății) este o biserică de zid, foarte frumoasă, zugrăvită atât în interior, cât și pe dinafară. Sunt de asemenea și câteva biserici de lemn» [12]. La 26 martie solii se aflau la Bârlad, unde puteau vedea o biserică de zid și șase de lemn. Toate fuseseră pustiite, odată cu orașul [13]. 'Era ultima stațiune pe teritoriul Moldovei, la 27 martie intrând pe teritoriul Țării Românești, unde domnea Matei Basarab care, spre deosebire de Vasile Lupu era în relații bune cu polonii [14]. La 29 martie solia a înnoptat în Buzău, despre care scriitorul polon notează : «Acest orășel este destul de mare, are două mânăstiri de zid frumoase, o a treia biserică de asemenea de zid și o a patra părăsită, dar din ruinele ei se vede că era frumoasă ca arhitectură» [15].

La 1 aprilie 1636, însoțiți de gazda domnului, oaspeții poloni intrau în București, fiind găzduiți în mânăstirea Radu-Vodă [16]. Despre

---

10. *Călători*, V. p. 116. La Iași se pot vedea și astăzi o serie de mânăstiri și biserici vechi, ca : Biserica Sf. Nicolae Domnesc, ctitorită de Ștefan cel Mare la 1491—1492 ; Mânăstirea Socola, ctitorită la 1555 de Alexandru Lăpușneanu ; Galata, ctitorită de Petru Șchiopul între 1592—1594 ; Biserica Sf. Sava (1625) ; Biserica Barnovschi (1627) ; Biserica Nicoriță (1626—1627) ; Sfinții Trei Ierarhi, ctitorită între 1635—1639 de Vasile Lupu ; Biserica Sf. Ioan Botezătorul, ctitorită de Miron Barnovschi și Vasile Lupu între 1628—1635 ; Golia, ctitorită de logofătul Ioan Golia (1547) și reclădită de Vasile Lupu (1634—1635) ; Biserica Sf. Ioan Zlataust, ctitorită de Ștefan Tomșa I (1563—1564), iar în forma actuală refăcută de Gheorghe Duca (1678—1683). Pe acestea solul polon le putea vedea la 1636. Ceva mai noi sunt : Biserica Sfinții Teodori (1761) ; Biserica Sfântul Gheorghe (Mitropolia veche, 1769—1772) ; Biserica Sf. Spiridon (1804—1805) ; Catedrala mitropolitană (1883—1887) ; Biserica Frumoasă (sec. XVII, restaurată în sec. XIX) ; Biserica Bărboi (sec. XVII, restaurată în sec. XIX). Cf. *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1974, p. 452—453 ; N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova*, extras din «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1966, p. 575—607 ; Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1932, p. 397—410 și C. Cihodaru, *Monumente de artă religioasă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în vol. «Istoria orașului Iași», Editura Junimea-Iași, 1980, p. 322—351.

11. *Călători*, V, p. 117 ; Panaitescu, p. 27. Biserica Sfinții Voievozi a fost refăcută de Vasile Lupu înainte de 1636. Cf. Ana Dobjanschi și Victor Simion, *op. cit.*, p. 105.

12. *Călători*, V, p. 118 ; Panaitescu, p. 27, Biserica Sf. Ioan din Vaslui fusese ctitorită de Ștefan cel Mare la 1400. Cf. *Monumente...*, p. 66—67.

13. *Călători*, V, p. 118 ; Panaitescu, p. 28 ; Biserica Adormirea Maicii Domnului din Bârlad a fost ridicată de Ștefan cel Mare și refăcută la 1636 de Vasile Lupu. Cf. A. Dobjanschi și V. Simion, *op. cit.*, p. 105.

14. Panaitescu, *op. cit.*, p. 29. Despre Matei Basarab vezi și : N. Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988, p. 81—94.

15. *Călători*, V, p. 119 ; Panaitescu, p. 28 ; N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, extras din «Mitropolia Olteniei», anul 1967, p. 160—163 ; Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 422—428 ; Pr. Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului*, Buzău, 1980, p. 30u ; Idem, *Mânăstiri din Eparhia Buzăului*, Buzău, 1987, p. 18—27 ; V. Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, București, 1982, p. 46—48.

16. *Călători*, V, p. 120, nota 55.

capitala Țării Românești, scriitorul polon spune următoarele: «Acest oraș București este scaunul domnilor Țării Românești, peste care domnește acum Matei Basarab, un bărbat în vârstă, favorabil creștinătății și regatului polon și deși țara lui e supusă turcilor, le este mare dușman. Așezarea orașului este foarte frumoasă și veselă pe o câmpie neîntreruptă, pe care am străbătut-o încă de la ieșirea din Moldova; (lângă oraș) este o movilă mare ridicată deasupra oamenilor ce pieriră într-o luptă acum cinci ani, învinși fiind de acest domn [17]. Mai este și o a doua movilă în cealaltă parte a orașului între râuri, de asemenea un semn al unei izbânde a aceluiași, acum un an [18]. Orașul este mai frumos clădit decât Iașul, deși este mai mic. Aproape toate casele au acoperișul de șindrilă. Întărituri nu sunt deloc, afară de mânăstiri întărite, anume Sf. Mihai și cea pomenită mai sus. Orașul e împodobit cu frumoase biserici de zid. Cea mai frumoasă și cea mai de frunte însă este mânăstirea unde fusese așezat solul. Se află pe o insulă înaltă, într-un loc frumos înconjurat de apele râului Dâmbovița, care străbate orașul. Biserica din această mânăstire e foarte frumoasă ca arhitectură și zugrăveală și o alta mai frumoasă sau măcar asemănătoare nu am văzut. Într-o capelă lângă biserică este îngropat împreună cu soția Radul voievodul muntenesc, fundatorul mânăstirii și bisericii» [19].

Prieten al polonilor, Matei Basarab i-a primit bine pe oaspeți, dezvăluindu-le și dorința sa de a lupta împotriva turcilor, fiind gata să dea bani pentru armata regelui polon căci, după cum spune scriitorul polonez, «neavând copii, nu dorește să dea altă întrebuințare comorilor sale nenumărate, decât pentru libertatea creștinilor de sub jugul turcesc» [20]. Solii poloni au poposit la București până la 4 aprilie, timp în care s-au bucurat de ospitalitatea domnului și au făcut planuri în vederea strângerii relațiilor româno-polone, după care s-au îndreptat către Constantinopol.

Un alt sol la Constantinopol al regelui Poloniei Vladislav IV, care a trecut prin Moldova și Țara Românească a fost *Wojciech Miastkowski* [21]. La 24 martie 1640, el se afla la București unde a stat până la 30 martie. Relatarea sa are însă puține informații bisericești, amintind doar că în acest oraș se afla «o mânăstire bogată, clădită de

---

17. Lupta dintre Matei Basarab și Leon Tomșa (1631).

18. Probabil lupta dintre Matei Basarab și Radu, fiul lui Alexandru Iliași (4 noiembrie 1632) de lângă mănăstirea Plumbuita. Cf. *Călători*, V, p. 120.

19. *Călători*, V. p. 121. Mânăstirea «Sfânta Troiță din jos de București» a fost ctitorită de Alexandru II Mircea (1568—1577) și refăcută din temelii, la 1615, în urma incendierii ei de către turci, de către Radu Mihnea (1611—1616 și 1620—1623); după numele acestuia, mânăstirea se numește Radu-Vodă. Cf. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, București, 1980, p. 541; N. Stoicescu, *Repertoriu bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

20. *Călători*, V, p. 121; Panaitescu, p. 31; I. Sârbu, *Matei Vodă Basarabas auswärtige Beziehungen*, Leipzig, 1899, p. 87 și 192—193; N. Stoicescu, *Matei Basarab*, p. 135.

21. *Călători*, V, p. 150—152; Panaitescu, p. 32—33.

Radul Voevod și un Castel» [22], informație pe care am aflat-o deja de la însoțitorul lui Krasinscki.

Ceva mai amănunțită este descrierea făcută de secretarul soliei, *Achacy Taszycki,* bisericii Trei Ierarhi din Iași, unde se aflau între 6—11 martie 1640 [23]. Din acest răstimp, poate 9 martie, datează și relatarea acestuia, care spune între altele : «După amiază, pentru a mă distra m-am plimbat împreună cu tovarășii Strynski, Bronikowski, Nomosenski și Bazil, am fost la bazar și de acolo la biserica numită Sf. Vasile, patronul domnului, pe care el a clădit-o (de fapt Biserica Trei Ierarhi n.n.), căci există obiceiul ca fiecare domn să clădească o biserică purtând numele (hramul) patronului său. Eu o descriu așa cum am văzut-o : mai întâi este un zid de cărămidă în jurul bisericii și al cimitirului, larg cât doi oameni ; poarta este înaltă, frumos lucrată și acoperită cu țigle. Această poartă are un ceasornic și sub ceasornic sunt câteva clopote mari la o mare înălțime, căci, ca să ajungi acolo, trebuie să urci 280 de trepte în spirală. Biserica însăși e și mai frumoasă, atât pe din afară, cât și pe dinăuntru. Pe din afară are piatră cu vine colorate și figuri grecești vopsite în diferite culori, înăuntru pe pereți se văd figuri diferit colorate în aur și pe însuși domnul, soția, fiul și două fiice. Am văzut pe domn în persoană care ieșea din biserică, ducându-se afară din oraș ca să se învioreze» [24].

Un alt sol polon prin țările noastre este paliatinul de Culm, *Ioan Grunski* [25], trimisul la Constantinopol al regelui Ioan Sobieski, în intervalul 1677 iunie — 1678 decembrie. La 23 iunie 1677 solia se afla la Moldova, la Ștefănești, unde găseau aceeași biserică de zid, însă cu acoperișul ars. Domn al Moldovei era Antonie Ruset (1675—1678). Referindu-se la cetatea de scaun a acestuia, Iașul, secretarul soliei scria : «De asemenea, orașul mai e împodobit și prin cele două mânăstiri ce se află deasupra orașului, mai ales cea nouă clădită de Duca [26], ce era mai înainte domn al Moldovei și acum este al Țării Românești. Sunt alte patru mânăstiri în oraș cu biserici frumoase în care sunt tezaure păstrate și tot felul de mărfuri în grămezi, mai ales mânăstirea și biserica de piatră cioplită întemeiată de Vasile Lupu» [27]. Este, desigur vorba de Biserica Trei Ierarhi [28].

Mai multe informații despre bisericile noastre aflăm și din relatările privind solia lui *Rafael Leszczynski,* general al Poloniei Mari. La 1700, acesta era trimis la Constantinopol de către dieta polonă, ostilă regelui August II (1697—1704 și 1704—1733), solia păstrându-se în trei rela-

---

22. *Călători,* V, p. 157 ; Panaitescu, p. 40.
23. *Călători,* V, p. 163—170 ; Panaitescu, p. 37—38.
24. *Călători,* V, p. 169 ; Panaitescu, p. 48.
25. *Călători,* VII, p. 342—348 ; Panaitescu, p. 71.
26. Domnul Moldovei Duca Gheorghe (1668—1672) a ctitorit Mânăstirea Cetățuia cu hramul «Sfinții Apostoli» (1669—1672). Cf. *Monumente...,* p. 235—331 ; N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova,* p. 580—581. Cealaltă mânăstire este Galata. Cf. *Călători,* VII, p. 352—353 și 357.
27. *Călători,* VII, p. 357.
28. Despre Sfinții Trei Ierarhi vezi : *Monumente...,* p. 287—297 ; N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova,* p. 604—606 ; Nicolae Grigoraș, *Biserica Trei Ierarhi,* București, 1968.

tări [29]. Din prima relatare, scrisă de un membru al soliei, aflăm că la Suceava existau biserici «foarte frumoase zugrăvite al fresco» și că în orașul Baia existau alte două biserici ortodoxe [30]. La întoarcere, același călător aduce noi precizări cu privire la Suceava, spunând între altele : «Suceava pe râul Suceava, o așezare frumoasă și veselă. Suceava veche este în apropiere unde se află mai bine de zece biserici, dintre care una este Soborul, zugrăvită pe dinăuntru și pe dinafară, care zugrăveală se păstrează până acum... Lângă Biserica Soborului este un palat domnesc de zid pustiu, căci mai înainte, în vechime, aici locuiau domnii Moldovei» [31].

Cea de a doua relatare a soliei lui Leszczynski a fost scrisă de *Francisk Radzewski,* căminar de Poznan care precizează că solia ajunsese la 20 februarie 1700 la Suceava, unde a văzut ruinele orașului vechi, împreună cu cele ale unor mânăstiri [32]. De la el avem și o frumoasă descriere a unui banchet dat de domnul Moldovei în cinstea solilor poloni, cu care prilej aflăm și unele amănunte de etichetă de la curtea lui Antioh Cantemir, domnul de atunci al Moldovei (1695—1700). Amintind așezarea la masă a invitaților, călătorul pomenit arată că : «Pe partea stângă după fratele domnului, lăsându-se loc ca pentru o persoană (probabil locul mitropolitului n.n.) ședea un călugăr schismatic, anume Cacavelo și boierii moldoveni» [33]. Acest «călugăr schismatic», adică ortodox, nu era altul decât Ieremia Cacavela, vestitul medic și filozof, profesorul lui Dimitrie Cantemir, fratele domnului Antioh Cantemir. Un amănunt semnificativ îl oferă cea de a treia relatare a acestei călătorii, scrisă chiar de către solul polon Rafael Leszcznski. Acesta precizează că ziua banchetului a fost 28 februarie 1700 însă, lângă cele amintite de ceilalți călători, el arată că discutase cu domnul Moldovei și problema catolicilor din Moldova. «Spre marea mea mulțumire — spune solul — domnul a răspuns că nu înțelege cum părinții aceștia ar avea să se plângă de dânsul și că dacă e nevoie de ceva, a făgăduit că va face toate cele necesare, *spunându-mi, însă că la întoarcerea mea mă va ruga și el : ca și în Polonia să fie respectat ritul grecesc al credinței sale*» [34]. Apoi, la audiența privată ce i-a fost acordată, solul polon a fost puternic impresionat de fratele domnului, *Dimitrie Cantemir,* despre care spune că era «un bărbat erudit în limba latină și cu educație aleasă, ca și cum ar fi fost educat în Polonia» [35]. De fapt, personalitatea lui Dimitrie Cantemir, și el viitor domn al Mol-

---

29. *Călători*, VIII, p. 158—162 ; Panaitescu, p. 79—81.

30. Panaitescu, p. 94. La Baia existau : Biserica Albă, cu hramul Sfântul Gheorghe, înălțată de Ștefan cel Mare, după lupta de la Baia (1467) și Biserica Adormirea, ridicată de Petru Rareș în 1532. Cf. *Monumente*, p. 151 și 181 ; N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova*, p. 1064—1065.

31. *Călători*, VIII, p. 184 ; Panaitescu, p. 97. Este Biserica Sf. Gheorghe, despre care vezi : N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova*, p. 456—465 ; *Monumente...*, p. 155—162.

32. Panaitescu, p. 99.

33. *Călători*, VIII, p. 168 și 178 ; Panaitescu, p. 104.

34. *Călători*, VIII, p. 177 ; Panaitescu, p. 115.

35. *Călători*, VIII, p. 177 ; Panaitescu, p. 115.

dovei, va ajunge cunoscută în lumea întreagă datorită îndeletnicirilor sale de mare cărturar.

Între 1712—1714, voievodul Mazoviei, *Stanislav Chometowski* a fost trimis în solie la sultanul Ahmed al IV-lea, trecând prin Moldova, condusă de către Nicolae Mavrocordat în a 2-a domnie (1711—1716). Descrierea s-a păstrat în trei redactări, datorită solului însuși, alta secretarului soliei și a treia făcută de iezuitul *Francisc Gosciecki* [36].

Informații despre Biserica noastră găsim doar în prima și ultima relatare, întrucât celei de a doua îi lipsește tocmai fragmentul privitor la primirea soliei la Iași. Nici în relatarea solului, Stanislav Chometowski nu aflăm decât puține informații care ne interesează pe noi. Ne spune doar că «ajuns la Iași, a doua zi a fost primit de domnul Nicolae Mavrocordat» și m-a condus printr-o sală în care stătea patriarhul și tot divanul Moldovei» [37], fără a ne spune despre ce patriarh este vorba. Poate fi mitropolitul de atunci, Ghedeon al Moldovei (1708—1723), sau un patriarh din Orient. Ceva mai târziu, aflându-se la Constantinopol, solia polonă asistă la martirajul domnului Țării Românești, Constantin Brâncoveanu (1688—1714), pe care îl descrie [38]. Mai amănunțit însă decât Chomentowski este iezuitul Francisc Gosciecki. De la el ne-au rămas și câteva informații de natură bisericească, însă în tonul specific iezuiților vremii sale. Astfel, el arată că în Moldova, biserici ortodoxe sunt multe, adăugând însă imediat : «dar sunt schismatice sau mai bine zis eretice. Și acestea sunt în ruină sau se ruinează, căci nu e permis sub pedeapsă de moarte să fie reparate» [39].

Obiceiul ortodocșilor de a bate toaca este și el amintit, însă iezuitul este surprins de faptul că clopotele nu au aceeași pondere în Răsărit ca și în Apus, fapt pentru care, la fel de înfeudat concepției catolice a vremii, când latinii vedeau în ortodocși doar eretici, el consemnează că «apropiindu-se de Iași s-au tras focuri de tun de la castel și clopotele bisericilor au început să sune. Clopotele acestea stau numai de paradă, căci moldovenii nu le trag decât dacă trece domnul sau dacă el dă poruncă pentru vreo solemnitate publică. Pentru Liturghie însă ciocănesc pe o scândură sau pe o tablă de fier, ceea ce cere mai puțină muncă [40]. Tot Gosciecki spune că «la Galați se află o biserică frumoasă, dar ruinată, care e numită Ierusalim». Aici a fost îngropat hatmanul cazacilor zaporojeni, Ioan Mazeppa, al cărui destin a fost deosebit de zbuciumat.

Cronicarul Nicolae Costin ne spune și el că Mazeppa a fost îngropat la Galați «la Sfeti Gheorghe și nici acolo n-a avut odihnă» [41], căci în timpul războiului din 1711 a fost dezgropat de turci, care l-au aruncat în Dunăre.

---

36. *Călători*, VIII, p. 592 ; Panaitescu, p. 120.
37. *Călători*, VIII, p. 588 ; Panaitescu, p. 129.
38. Panaitescu, p. 131.
39. *Ibidem*, p. 136 ; Informația e inexactă ; Cf. *Călători, VIII*, p. 593.
40. *Călători*, VIII, p. 594 ; Panaitescu, p. 137 ; Ioasaf Ganea, *Toaca în cultul Bisericii Ortodoxe Române. Semnificația și importanța ei*, în «B.O.R.», anul XCVII (1979), nr. 1—2, p. 89—96.
41. Panaitescu, p. 142 ; Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1709 și de la 1709 la 1711*, Iași, 1976, p. 339—340.

Un interes deosebit îl prezintă însă relatarea morții martirice a voievodului Constantin Brâncoveanu. Emoționant este momentul în care domnul socotește că este mai bine pentru fiul său să moară decât să treacă la mahomedanism. «La întrebarea sultanului Ahmed, dacă îngăduie fiului să-și schimbe legea ca să-și păstreze viața» zice Gosciecki : «Bătrânul a suspinat adânc și a simțit cu cruzime în inimă această nouă lovitură... Deși evlavia se luptă în el cu dragostea părintească, totuși, evlavia a învins dragostea și cu glas limpede a spus : «din sângele nostru n-a mai fost nimeni care să-și piardă credința. Nenorocitul acesta, deși e fiul meu, dacă și-a pierdut cinstea prin prostia sa, să-și plătească capul cu sângele său». Îndată a fost tăiat și acela și la urmă venerabilul bătrân și-a plecat capul sub sabia călăului» [42]. Este o dovadă a puternicei credințe a acestui domn ortodox care a preferat martiriul traiului îndelungat pe care i l-ar fi oferit lepădarea de credință.

Unul dintre cei care au contribuit la pierderea lui Brâncoveanu a fost și *Filip Orlik*, care a predat sultanului corespondența domnului român cu Mazeppa, căruia i-a urmat la conducerea cazacilor zaporojeni. Orlik era ortodox originar din Cracovia și studiase la Academia din Kiev, care fusese organizată de către românul Petru Movilă. Fiind în bune relații cu regele Suediei Carol XII, participă la luptele duse de acesta și va colinda o serie de state europene, lăsând și un jurnal interesant. Aflăm de aici că în martie 1720 el se afla în Moldova, mai precis, fiind bine primit de călugării ortodocși ai unei mânăstiri din Hotin. Aici el participa și la slujbele religioase. Ba, mai mult, s-a spovedit egumenului și apoi s-a împărtășit, după care a fost ospătat de către gazda sa. Era 5 aprilie 1720 de Sfintele Paști [43]. De asemenea, la 23 mai participa și la slujba vecerniei [44], iar la 30 mai din nou la Sfânta Liturghie, după care a părăsit Hotinul [45]. La 10 iunie ajunge la Galați unde a mers la Biserica Sfântul Gheorghe, plătind și «o slujbă cu rugăciuni funebre pentru sufletul lui Ioan Mazeppa». Aflăm că a fost bine primit de egumenul bisericii și mânăstirii și că acesta ținea de Muntele Athos, precum și de faptul că locuitorii Galaților au folosit materialul ce exista în valul lui Traian ce se vedea încă, pentru a zidi case, construind și un număr de zece biserici. De asemenea, mai aflăm că creștinii din Hârșova l-au rugat să stăruie la Constantinopol să li se permită să clădească o biserică [46].

Nu știm dacă a intervenit sau nu în acest sens, dar izvoarele ne spun că la 24 mai 1742 st.v. (Joia Verde), Orlik a murit la Iași, în timpul unei vizite la Constantin Vodă Mavrocordat. Văzând că oaspetele său se simte rău, domnul Moldovei a chemat un preot catolic, știind că acesta trecuse la unire în timpul șederii sale la Bender. Dar Orlik îl va respinge pe iezuit și cere un preot ortodox. Așa se face că Orlik a fost

---

42. *Călători*, VIII, p. 598—599 ; Panaitescu, p. 145.
43. Panaitescu, p. 166—168.
44. *Ibidem*, p. 171.
45. *Ibidem*, p. 172.
46. *Ibidem*, p. 172—174.

îngropat cu slujbă ortodoxă în Biserica Mitropoliei din Iași. Mitropolitul Nichifor al Moldovei (1739—1750) a făcut parte din comisia care a inventariat averea acestuia ca să o păstreze până la sosirea la Iași a văduvei și a fiului său [47].

În aceeași mânăstire gălățeană, a Sfântului Gheorghe, la 31 octombrie 1759 era găzduit *Iosif Podoscki,* trimisul regelui August III al Poloniei. *Adam Golarlowski,* secretarul soliei, scria în jurnalul său la acea dată : «La Galați am stat într-o mânăstire de greci schismatici așa de încăpătoare, încât a încăput toată curtea acolo. Numai preoții capelani, medicul și comandantul cu garda au stat într-altă mânăstire», ceea ce înseamnă că mai exista la Galați cel puțin încă un astfel de sfânt lăcaș [48].

În timpul primei domnii în Moldova a lui Alexandru Ghica (1764—1767), la 15 aprilie 1766 ajungea la Huși un alt sol polon, *Toma Alexandrovici.* Din relatarea soliei sale aflăm că locuitorii orașului l-au întâmpinat și «l-au condus cu strigăte de bucurie până la reședința episcopului grecesc» [49]. La acea dată episcop de Huși era Inochenție de la Putna (1752—1782). Din păcate nu ne mai oferă alte informații cu privire la Biserica noastră.

Câteva informații interesante, deși nu lipsite de părtinire, ne oferă însă un alt sol polon și anume *W. Chrzanowski.* Scriind din Iași la 1780, el nota între altele că în oraș existau câteva mânăstiri, fără însă să le numească [50]. Ceva mai încolo arată că «religia dominantă este cea grecească» (adică ortodoxă n.n.) neuitând să adauge că existau și credincioși romano-catolici. Referindu-se la învățământ, spune că în școala patronată de domnul țării se învață limba latină, greaca și teologia, predate fiind de către profesori aleși dintre călugării din țară. Referindu-se apoi la Țara Românească spune că «Bucureștii, capitala Valahiei are o școală destul de bună în care se învață limba latină și greaca clasică» [51].

Ultimul polon pe care îl vom aminti în lucrarea noastră este *Iosif Ignațiu Kraszewski* (1812—1887), mare literat polonez al veacului al XIX-lea care la 1843 a călătorit prin Basarabia. În amintirile călătoriei sale el descrie cu multe amănunte Cetatea Albă, oraș cu o populație foarte pestriță. Aici, moldovenii trăiau în cartierul Păpușoaia sau Cucuruza, unde aveau și o biserică ortodoxă al cărei hram nu-l amintește, iar grecii își aveau biserica pe marginea limanului [52].

---

47. *Ibidem,* p. 152—153.

48. *Ibidem,* p. 211 ; N. Stoicescu amintește la Galați : Mănăstirea Mavrodolu (Adormirea), atestată la 1685, reconstruită de C. Duca (1700—1703), care o închină Mânăstirii Mavrodol ; Biserica Precista, închinată la 1647 Mânăstirii Vatoped și Mânăstirea Sf. Gheorghe (1664—1665), închinată Sfântului Mormânt. Acestea puteau găzdui pe solii poloni. Vezi : N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova,* p. 499—501.

49. Panaitescu, p. 220.

50. *Ibidem,* p. 236.

51. *Ibidem.*

52. *Ibidem,* p. 249.

Descriind această biserică, Kraszewski spune : «Biserica e joasă, sărăcăcioasă, așezată pe malul limanului pe un cap al cărui vârf e ocupat de cimitir. Forma ei e simplă, acoperișul e jos și are o cupolă deasupra. Lângă biserică, în vale, sunt mormintele cu pietre cu inscripții grecești dar prea vechi. În ziduri, în pereți și în curtea bisericii sunt o mulțime de cornișe mari, frumoase, de marmură albă, desigur resturi de la biserica cea veche... În cimitir este o mică capelă pe locul unde a fost omorât de turci sfântul Ioan de la Suceava. Înăuntru, la mijloc, între lumânări aprinse, e un fel de sarcofag nou, pe podele, mânjită cu vopsea e o piatră antică adevărată cu inscripție greacă, pe care se văd două foi de palmier sculptate... Inscripția sună : Sfântul mucenic Ioan cel Nou din Trebizunda a fost omorât la Cetatea Albă la 1492 Iulie 2, Sfintele lui moaște se află în Suceava. Nadejdin în *Almanahul* din Odessa spune că există manuscrise grecești ale vieții lui. Era de neam din Trebizund și a fost martirizat la anul de la facerea lumii 7000 (1492)» [53]. Trebuie să corectăm însă datele călătorului polon arătând că Sfântul Ioan cel Nou a fost într-adevăr un negustor grec din Trebizunda, însă a fost martirizat de tătari în Cetatea Albă în jurul anului 1330, fiindcă nu a vrut să se lepede de credința creștină. Moaștele sale au fost duse la Suceava în anul 1402 de către domnitorul Alexandru cel Bun, la îndemnul mitropolitului Iosif [54].

Încheiem consemnând o legendă amintită de către același călător polon, legată de existența în acele locuri a unui izvor al Sfintei Parascheva. Iată fragmentul : «Acest izvor se află la o viorstă și jumătate de oraș, pe stâncile limanului și are o legendă populară foarte frumoasă. Parascheva era de neam din Polonia. Tătarii o prind în Podolia și din cauza frumuseții ei o dăruiesc pașei de la Cetatea Albă. Turcul se îndrăgostește de fată, care era abia de 16 ani ; zadarnic caută, însă, să o îmbuneze, o ținea în haremul său, îi aducea daruri, îi făcea fărădueli, îi spunea cuvinte dulci. Ea tace mereu și se roagă. Disperat, turcul vrea într-o noapte să obțină cu forța ceea ce nu putea obține cu binele ; un înger, însă, apare și musulmanul înspăimântat fuge. Parascheva, văzând că acesta uitase ușile deschise fuge, dar pașa reîntors o urmărește cu oamenii lui. Tocmai când era s-o prindă, ea e transformată într-un izvor de minuni și bolnavii merg azi acolo să se scalde» [55].

Din cele amintite până acum s-a putut vedea că teritoriul Moldovei și al Țării Românești, cu toate desele războaie purtate de domnitori împotriva străinilor și, în primul rând împotriva turcilor, erau împânzite de numeroase biserici și mânăstiri, dovadă a unei puternice vieți religioase ortodoxe. Înșiși călătorii poloni, deși erau catolici școliți în spiritul iezuitismului, dușmani ortodocșilor pe care-i numeau fie greci fie schismatici și uneori eretici, au trebuit să consemneze și ei realitatea exis-

---

53. *Ibidem*, p. 250.

54. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 266 și Arhim. Ciprian Zaharia, *Iosif I Mușat, întâiul mare ierarh român*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor ; 1987, p. 128—143, care socotește canonizarea și mutarea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou la Suceava în anul 1415.

55. Panaitescu, p. 250.

tenței unei puternice pulsații ortodoxe, care îi va face pe români capabili să se împotrivească mai ales cuceritorilor musulmani. Este știut că pentru moldoveni, munteni și transilvăneni a fi român înseamnă a fi ortodox. Numai așa se poate explica martiriul domnitorului Brâncoveanu care a preferat să moară decât să-și schimbe credința ortodoxă. Iar faptul acesta, întâmplat acum 300 de ani a impresionat profund lumea contemporană lui, așa cum ne impresionează și pe noi cei de astăzi, rămânând încă o pildă vie de dăruire pentru credință și neamul nostru românesc.

Pr. prof. IOAN-VASILE LEB

NICULIȚEL (MÂNĂSTIRIȘTE) ȘI BISERICA ROMÂNEASCĂ DIN ACEASTĂ LOCALITATE ÎN TIMPUL STĂPÂNIRII OTOMANE

Începuturile așezării Niculițel se pierd în negura timpului, fiind unul dintre cele mai vechi locuri de viețuire umană de pe teritoriul României. Situarea sa în zona păduroasă din nordul Dobrogei numită «Codru» sau «Pădurea Mare» [1], mult mai bogată în trecut, a oferit, din totdeauna, condiții dintre cele mai bune pentru existența și dezvoltarea vieții omenești. În același timp, pădurea constituia un adăpost natural în fața invaziilor străine, a războaielor și a altor vicisitudini ale istoriei. Reputatul om de știință și revoluționar Ion Ionescu de la Brad, cu prilejul cercetărilor pertinente pe care le-a întreprins în Dobrogea la 1850, făcea în acest sens următoarea constatare : «Românii sunt așezați la poalele codrilor și pe malul apelor, căci lor le place umbra de codru verde și răcoarea de apă limpede» [2].

Urmele de viață umană descoperite la Niculițel datează încă din epoca neolitică [3]. Vestigii bogate au rămas însă din perioada stăpânirii romane : un «vicus», o mică fortăreață, un altar cu o inscripție, un stâlp «militar», cărămizi cu ștampile ș.a. [4]. O importanță deosebită prezintă descoperirea, pe teritoriul satului, a unei bazilici și a mausoleului celor șase martiri creștini din secolul al IV-lea, cunoscuți mai demult sub numele de «martirii de la Noviodunum», monument de mare valoare istorică, studiat recent în mod sistematic și temeinic [5].

---

1. Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ed. II, București, 1976, p. 85, 177.

2. I. Ionescu [de la Brad]. *Românii din Dobrogea*, în «România literară», Iași, 1855, nr. 2, p. 14.

3. Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, în *La Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 44.

4. *Ibidem*, p. 169, 171, 309 ; Radu Vulpe, Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 203, 210, 272, 393.

5. V. H. Bauman, *Bazilica cu martyricon din epoca comunității târzii descoperită la Niculițel (jud. Tulcea)*, în «Buletinul monumentelor istorice» XLI (1972), nr. 2, p. 17—26 ; Idem, *Noi dovezi arheologice referitoare la vechimea martirilor de la Niculițel*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 5—6, p. 580—586.

Epoca bizantină este, de asemenea, bine reprezentată prin scoaterea la lumină, în ultimele decenii, a numeroase mărturii : diverse ruine, o «circumvalațiune», ceramică, mai multe monede din secolele XI—XII, dintre care 7 de la împăratul Manuel Comnenul ș.a. [6]. De o însemnătate aparte sunt ruinele bisericuței treflate a unui schit bizantin din secolul al XII-lea, descoperite pe platoul dealului «Cetățuia» de la vest de satul Niculițel [7]. De aici credem că derivă al doilea nume al așezării, cel de «Mănăstiriște», însemnând «loc de mânăstire» (cf. Târgoviște, iniște, porumbiște), uneori sub forma «Monaster» [8], păstrat în timpul stăpânirii otomane până târziu, în secolul al XIX-lea. În harta din 1856—1857 a englezului Hartley din serviciul Comisiei Europene a Dunării, Niculițel este trecut cu denumirea «Satul Mânăstirii» («Village du monastère») [9].

Alt monument de o valoare istorică deosebită este biserica «Sf. Atanasie» din Niculițel, ridicată în secolul al XIII-lea, care și-a continuat existența și funcționalitatea de-a lungul vremii, până în zilele noastre. Semnalat mai demult de către unii oameni de cultură [10], acest monument s-a bucurat în ultimul timp de atenția cercetătorilor, fiind studiat pe toate planurile [11]. Este vorba de o mărturie deosebit de grăitoare a permanenței românilor și a vieții lor religioase în această parte a țării, un element de continuitate care a înfrânt toate vitregiile istoriei.

Stăpânirea lui Mircea cel Bătrân asupra Dobrogei a lăsat urme și în existența satului Niculițel. Pe dealul Bădila, din apropierea localității a fost descoperit un mare tezaur de monede de argint, cuprinzând aproape 6000 de piese, emise de Mircea, de Petru Mușat, domnul Moldovei, și de Ludovic I, regele Ungariei [12], dovadă limpede a integrării politice și economice a provinciei pontice la Țara Românească și a legăturilor ei strânse cu toate celelalte teritorii românești. S-a presupus totodată că lângă biserica «Sf. Atanasie» ar fi existat, în această perioadă, și o curte a unui feudal local [13], dar ipoteza nu are o bază documentară sigură.

---

6. Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971, p. 97, 117—119, 266—267, 277, 331, 335.

7. *Ibidem*, p. 181, 238—242 ; Ion Barnea, *Monumente creștine și viața bisericească în secolele VII—XIV*, în *Monumente istorice și izvoare creștine*, Galați, 1987, p. 109—112.

8. Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*. București, 1957, p. 144—145.

9. Idem, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, [Constanța], [1966], p. 61. Pentru numele topice românești circumscrise cuvântului «mânăstire» vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 226—237.

10. Lia și Adrian Bătrâna, *Un vechi monument românesc pe teritoriul Dobrogei. Biserica «Sf. Atanasie» din Niculițel (jud. Tulcea)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 3—4, p. 277.

11. *Ibidem*, p. 277—287 ; Cristian Moisescu, *Un monument féodal inconnu de Dobroudja*, în «Revue roumaine d'histoire», XV (1976), nr. 3, p. 493—498 ; Ion Barnea, *op. cit.*, p. 117—119.

12. Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 376.

13. Lia și Adrian Bătrâna, *op. cit.*, p. 281—282.

Expediția din 1417 a sultanului Mehmed I împotriva lui Mircea cel Bătrân marchează începutul stăpânirii otomane asupra Dobrogei, perioadă care durează până la 1877. În tot acest timp, satul Niculițel și-a continuat neîntrerupt existența [14], păstrându-și nealterat caracterul românesc. Prima știre de care dispunem până în prezent referitoare la această așezare sub noua stăpânire datează din anul 1597, când călătorul olandez Yoris van der Does (Georgius Dousa), în drum de la Constantinopol spre Polonia, a trecut prin satul «Monaster», aflat «la o depărtare de o milă de Dunăre», de unde a ajuns la importantul vad de la Isaccea [15].

La 1618, sultanul Osman II, cu prilejul expediției împotriva Poloniei, a creat la Isaccea un vacuf (tc. *vakîf*, fundație pioasă musulmană), căruia i-a dăruit mai multe sate, printre care și Niculițel. În registrul fiscal oficial din 25 iulie 1645 al acestei instituții sunt înscrise dările care reveneau locuitorilor acestor sate : gizia (tc. *ciziye*, capitația plătită de bărbații maturi nemusulmani) și dijma de o zecime din produsele agricole (tc. *öșr, oșür*). Pentru satul Niculițel, numit *Monastir Derbend* [16], se prevedeau următoarele : Capitația era de 340 accele pentru bărbații căsătoriți și de 170 accele pentru holtei. Dijma pe ovine era de 2 accele pentru fiecare oaie și de un cârlan la o sută de oi, iar de la zece stupi se lua unul. «Fiind trecătoare, în schimbul dijmei și al celorlalte dări pe cereale» se percepeau câte 300 accele de fiecare gospodărie *(hane)*. Darea pentru un *dönüm* (unitate de teren de aproximativ 1000 m.p.) era de 12 accele la musulmani și de 32 accele la creștini. De fiecare butoi (desigur, de vin, pentru care dijma era convertită în bani) se luau câte 25 accele. Dacă un locuitor pleca «în satele din afară», trebuia să plătească 40 accele [17].

Tot pe la mijlocul secolului al XVII-lea, satul Niculițel este menționat într-una din lucrările cronicarului și geografului turc Kiatip Çelebi. Este însemnat ca «marele sat Manastir», aflat la patru ore distanță de Isaccea și tot la patru ore de Măcin. Se afirmă însă, eronat, că era situat «pe malul Dunării» și că avea «în față, râurile Galați și Bârlad» [18]. Se găsea lateral față de «drumul împărătesc», care ajungea

---

14. Pe teritoriul satului Niculițel a fost descoperită și o monedă din 1525 de la regele Poloniei Sigismund I. Vezi Ernest Oberländer-Târnoveanu, Cristina Opaiț, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei* (II), în «Peuce», IX, Tulcea, 1984, p. 278. Este o dovadă a legăturilor comerciale pe care locuitorii așezării le întreținеau atunci cu alte ținuturi, în acest caz, în mod sigur, prin intermediul Moldovei.

15. *Călători străini despre Țările Române*, vol. IV, București, 1972, p. 89. (Așa cum am arătat și cu alt prilej, identificarea acestei localități cu «M-rea Cilicu de pe apa Telița», propusă de editori, este, în mod categoric, o eroare).

16. *Derbend*, cuvânt de origine persană, însemnând «trecătoare», «pas». Aici este vorba de un loc de trecere (cum se arată și în document) din zona pădu-roasă spre importantul vad dunărean de la Isaccea.

17. Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană în documente turcești (1601—1712)*, București, 1984, p. 261.

18. *Cronici turcești privind Țările Române*, Extrase, vol. II, ed. Mihail Guboglu, București, 1974, p. 118—120.

la Isaccea [19], drumul principal al Dobrogei în timpul stăpânirii otomane [20], ceea ce explică frecvența redusă a menționării acestei așezări în relatările călătorilor străini.

Apare însă din nou într-un firman din septembrie 1711 al sultanului Ahmed III. Se arată că opt creștini din satul Manastir, pendinte de cazaua Isaccea, «numiții Curcă și Iorgachi» și alții, făcuseră o plângere *(arzuhal)* la Poartă, reclamând că doi locuitori ai satului Murad (Murad Han, azi Biruința, jud. Constanța), Hüseyin și Bekir, dându-se drept ieniceri, îi angajaseră pentru recoltatul grânelor, «cu învoiala de a da fiecăruia simbrie șaptezeci de guruși». Fuseseră puși «să secere zi și noapte, timp de cinci săptămâni», dar după aceea, «când și-au cerut simbriile făgăduite, pe lângă faptul că nu le-au dat, i-au jefuit, luându-le documentele de gizie și harabalele». Sultanul poruncea ca acest caz să fie judecat «și să se facă dreptate» [21].

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, existența satului Niculițel începe să fie cunoscută și în afara zonei proprii. Sunt grăitoare în acest sens izvoarele cartografice ale vremii în care se găsește însemnat. Astfel, apare în harta lui Pujadies din 1737, chiar sub forma *Niculițel* [22], aceasta fiind prima atestare receptată până în prezent a celui de-al doilea nume al așezării [23], cel care se va impune în final [24], eliminând treptat denumirea de *Monaster* sau *Mănăstiriște*. Este menționat apoi într-o hartă de pe la 1788 intitulată «Le cours du Danube depuis Vienne jusqu'a son embouchure dans la Mer Noire», sub forma alterată de *Mikelin*, dar plasat corect, imediat la sud de Isaccea [25]. Figurează, în diverse variante, și în alte izvoare cartografice din secolul al XVIII-lea [26].

Un alt element care a contribuit la cunoașterea pe scară largă a satului Niculițel a fost cultivarea pe teritoriul său a viței de vie, îndeosebi pe dealurile Sarica și Bădila, aceasta fiind una dintre cele mai vechi și mai importante podgorii din Dobrogea. Pe la 1741—1742, domnul Moldovei Constantin Mavrocordat poruncea pârcălabului de Galați să cumpere vin de la «Niculițăl», apreciat ca «fiind de plăcere» [27]. Pro-

---

19. *Ibidem*, p. 119.

20. Pentru acest drum care pornea de la Constantinopol, trecând prin pasurile Balcanilor, vezi C. Brătescu, *Populația Dobrogei, în 1878—1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928 p. 225.

21. Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești*, București, 1984, p. 79.

22. Arh. St. Galați, colecția Hărți, nr. 384.

23. Vezi și Lia și Adrian Bătrâna, *op. cit.*, p. 284, unde se afirmă, în mod eronat, că toponimul de Niculițel apare abia la mijlocul secolului al XIX-lea.

24. Pentru originea numelui Niculițel vezi N. Iorga, *Etimologii dobrogene*, în «Revista istorică», XVIII (1932), nr. 7—9, p. 220. Nu se poate admite însă că ar fi vorba de «o amintire a unei vechi Nicopole». Credem că este un toponim curat românesc, derivat de la Nicolae, chiar dacă reprezintă un dublu diminutiv (Nicoliță-Niculițel).

25. Biblioteca Academiei Române, Hărți, D.XXXIX.5.

26. Lia și Adrian Bătrâna, *op. cit.*, p. 284. (Unele forme ca *Nizzevitz* sau *Nizerwitz* nu credem că reprezintă denumirea satului Niculițel).

27. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, București, 1904, p. 244.

ducția depășea așadar consumul local, iar calitatea vinului era cunoscută deja și în afara Dobrogei, până departe, în Rusia. La 1782, într-un raport al lui S. L. Lașcarev, consulul general al Imperiului rus în Principate, era menționată trecerea prin Moldova a unor negustori ruși care aduceau vin de peste Dunăre [28], produs care, cel puțin în parte, provenea, foarte probabil, de la Niculițel. Acest fapt rezultă de altfel în mod evident dintr-un raport din noiembrie 1785 al lui Ivan Selunski, viceconsul al Rusiei la Iași, unde se vorbește de cinci negustori din Kiev și împrejurimi care transportaseră vinuri «de la Manastiriștea, care este peste Dunăre». Cantitatea fusese de 66 butii, pentru care plătiseră o taxă de 726 piaștri la vama otomană de la Căușani [29]. Tradiția păstrată la locuitorii satului Niculițel și consemnată pe la 1900, potrivit căreia țarina Ecaterina II ar fi băut vin din podgoria Sarica [30], are deci o bază reală. De asemenea, într-o știre din 1759 este atestată prezența la Isaccea, ca și în unele locuri din sudul Moldovei, a unor negustori de vinuri din Polonia. Se arăta că aceștia plătiseră înainte acolo 3 piaștri pentru un baril de vin, dar că atunci li se cerea până la 40 de piaștri [31]. Alte informații din secolul al XVIII-lea privitoare la vinul care se producea la Isaccea și care se încărca în portul acelui oraș [32], credem că se referă de fapt tot la podgoria Niculițelului.

După 1800, informațiile despre satul Niculițel și biserica de acolo devin mult mai bogate. Într-un document din iunie 1802 se vorbește de o ceată de răufăcători turci care, printre alte fărădelegi, au atacat satele Mănăstirea (Monastîr) și Telița din cazaua Isaccea, supunând «raialele» (locuitorii creștini) «la felurite chinuri și cazne și rușinări» [33]. De asemenea, era consemnată, ca și mai înainte, aducerea vinului din podgoria acestei așezări pe piața Moldovei. În hrisovul din 6 septembrie 1803 al domnului Alexandru Moruzi privind vădrăritul este menționat vinul care se importa în țară «de la Niculițăl» [34].

Războiul ruso-turc din 1806—1812, care a avut ca principal teatru de operațiuni teritoriul Dobrogei, a afectat și satul Niculițel. Generalul conte Langeron (francez în serviciul țarului Alexandru I), participant la acest conflict militar, nota în jurnalul său că, în vara anului 1809, trupele ruse au cucerit satul Mănăstirea *(Monastère)*, situat la 5 sau 6 verste de Isaceea. Acolo ele au găsit 1200 de țărani «bulgari» pregătiți să fugă, dar care nu avuseseră timp să-și pună intenția în aplicare.

---

28. Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, serie nouă, vol. I, București, 1962, p. 193.

29. *Ibidem*, p. 336—337.

30. M. D. Ionescu [-Dobrogeanu], *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, 1904, p. 748.

31. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 301; Idem, *Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene*, în «Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice», seria II, tom. XXXIII (1910—1911), p. 151.

32. Tudor Mateescu, *Cultura viței de vie în Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, în «Terra nostra», vol. III, 1973, p. 267—269.

33. Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 662.

34. Arh. St. Iași, colecția Documente, P. 409/15.

Au fost «conduși» în Basarabia [35], desigur din ordinul comandamentului rus. Considerarea ca bulgari de către generalul Langeron a locuitorilor acestei așezări, ca și a celor ai orașului Măcin, este, fără îndoială, o eroare [36], fiind vorba, așa cum arată numeroase alte izvoare, de o populație curat românească. La 1850, Ion Ionescu de la Brad era informat că unii dintre românii din Dobrogea, trecuți forțat de armata rusă în Basarabia în cursul războiului din 1806—1812, se întorseseră după șapte ani [37], printre ei figurând poate și cei din Niculițel.

În schimb, în cursul războiului ruso-turc din 1828—1829, cel mai pustiitor dintre toate conflictele militare care au afectat teritoriul Dobrogei [38], satul Niculițel, aflat în adăpostul natural al «Codrului», a rămas neatins. S-a păstrat intactă și vechea biserică, unde de altfel a fost înmormântat un general rus, căzut în luptele purtate atunci [39]. Potrivit marii hărți statistice ruse elaborată în timpul acestui război și tipărită în anul 1835, satul «Monastârște», căruia i se dă și al doilea nume de Niculițel, avea 80 de gospodării, în timp ce orașele Constanța și Mangalia se reduseseră la 68 și respectiv 30 de curți [40].

Informații deosebit de interesante se găsesc în însemnările ofițerului finlandez (suedez de origine) Gustav Adolf Ramsay, participant în armata rusă la acest conflict militar. În iunie 1830, el a mers «prin cel mai frumos și împădurit ținut», până la satul «Monasteritschtze» [41], lângă care unitatea din care făcea parte și-a așezat tabăra. De acolo puteau vedea Dunărea, Ismailul și Isaccea. Era un sat «frumos, înconjurat de dealuri», având «păduri și ogoarele cele mai fertile. Am dat și de trei fântâni cu apă excelentă de băut». Locuitorii erau, în primul rând, «moldoveni». «Ei au livezi mari de pomi fructiferi și se ocupă și cu creșterea gândacilor de mătase». La plimbarea prin sat «am vizitat câteva case moldovenești. Bine văruite și foarte curate. Cuptoare pentru pâine în fiecare casă, construite separat de corpul casei. Mai toți locuitorii cresc gândaci de mătase» [42]. Adaugă apoi : «După ce am studiat puțin creșterea gândacilor de mătase, m-am dus să admir frumoasa biserică ortodoxă, cu curioasele morminte dimprejurul ei. Aceste

---

35. Hurmuzaki, *Documente...*, supliment I, vol. III, fasc. 1, București, 1887, p. 176.

36. Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979, p. 44, 49.

37. Victor Slăvescu, *Corespondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846—1874*, București, 1943, p. 98.

38. N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea. Considerations historiques*, Jassy, 1917, p. 69 ; Al. P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei. Populațiunea Dobrogei după o hartă rusească*, în «Analele Dobrogei», IV (1923), nr. 3, p. 330.

39. M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 640.

40. Biblioteca Academiei Române, Hărți, III, 461. Vezi și Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX...*, p. 72, 144.

41. R. V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, București, 1937, p. 42. Presupunerea editorului că ar fi «vorba probabil de un sat al mânăstirii Saunul» numit de fapt «Mănăstirești», este, desigur, o eroare.

42. *Ibidem*, p. 42—43.

morminte nu au o cruce ortodoxă pe deasupra lor, ci stâlpi de lemn înalți de 6—8 coți, acoperiți la vârf cu o pânză care a aparținut mortului. Pe deasupra se află bătută cu cuie o scândură transversală pe care se găsesc trei cruci mici de lemn. Nici unul din noi care priveam acest fel de troițe nu văzusem în viața noastră altele asemănătoare» [43]. Sunt observații ale unui martor ocular care merită să fie puse în valoare atât pentru cunoașterea trecutului localității Niculițel și al bisericii de acolo, cât și pentru istoria românilor din Dobrogea, în general.

Marea epidemie de ciumă care a bântuit în toată Dobrogea timp de aproape patru ani, între 1836 și 1840, a afectat și populația satului Niculițel. Numărul victimelor, spre deosebire de alte localități ale provinciei, a rămas necunoscut, dar la 2 martie 1839, Dan Galava, un slujbaș al carantinei Brăila, trimis să cerceteze efectele acestei molime în Dobrogea, făcea, în raportul său, următoarea constatare cu privire la satul Niculițel («Niculiseru») : «După cercetarea făcută, de trei luni încoace nu s-au mai simțit nimic» [44]. Este o dovadă că, până atunci, unii dintre locuitorii așezării căzuseră secerați de groaznica boală.

De un interes deosebit sunt, de asemenea, știrile referitoare la Niculițel și la biserica satului, rămase de la Ion Ionescu de la Brad, pe baza cercetărilor temeinice întreprinse în Dobrogea la 1850. Vizitarea acestei localități i-a lăsat o impresie puternică, făcându-l să exclame : «O, ce frumos loc Niculițălu, sat încongiurat ca o cetate de munți și codri» [45]. Era cea mai mare localitate rurală din cazaua Isaccea, având 111 case, cu 895 de locuitori, din care 240 persoane mature. Posedau, în total, 800 boi, 30 cai, 300 oi, 300 capre și 300 stupi [46]. Reputatul agronom făcea și observația că «pe aice se face borangic și sânt aguzi poate și de 100 ani de bătrâni» [47], confirmând astfel informația finlandezului Ramsay cu privire la creșterea viermilor de mătase.

Adăuga și alte constatări privitoare la cadrul natural și uman al așezării : «Și este o piatră crăpată din care, la vremi deosebite, izvorăște apă atât de multă cât umblă moara și apă atât de bună cât este socotită de vindecătoare, la care se și adună satele de prin prejur, mai cu seamă la 2 mai, când obicinuit că iese apa din piatră seacă. Ăst izvor intermitent este neregulat. Uneori ține mult, alte ori puțin, — uneori începe curând, alte ori târziu. Dar ape bune, ape minerale sânt destule, însă necăutate în poalele acestor frumoși munți» [48]. La data menționată avea loc un bâlci *(panair)* [49], unul dintre târgurile periodice ale Dobrogei înainte de 1877 [50].

---

43. *Ibidem*, p. 43. Este reprodusă și schița acestor stâlpi, realizată de ofițerul finlandez la fața locului.

44. Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, p. 93.

45. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 107.

46. *Ibidem*, p. 100—101.

47. *Ibidem*, p. 107.

48. *Ibidem*, p. 104—105.

49. *Ibidem*, p. 107.

50. Tudor Mateescu, *Bâlciurile din Dobrogea înainte de 1877*, în «Revista de istorie», XXXVIII (1985), nr. 7, p. 669.

Considera că Niculițelul era sat făcut pe ruinele antice romane, ce sunt fortificațiile acestui loc și pe care țăranii îi zic a lui Traian» [51]. În alt loc preciza, de asemenea : «La Niculițălu sunt ruinele antice romane, în munți și codri». Se găseau și cișmele «de marmură, ca cele din Italia» [52]. Vestigii romane erau și în alte locuri din apropiere, ca, de pildă, la mânăstirea românească de la Taița [53] și, de altfel, pe tot cuprinsul provinciei [54], ceea ce îl făcea să aprecieze că «pentru un arheolog român, Dobrogea era «o mină nouă și înavuțită» [55], anticipând astfel o realitate de mai târziu.

Despre lăcașul de cult de la Niculițel reputatul agronom emitea următoarea părere : «Biserica veche a acelui sat au fost un templu roman» [56], cu precizarea ulterioară : «templul de la Niculițel, cetate zisă a lui Traian, prefăcut în biserică» [57].

În lucrarea sa asupra cercetărilor întreprinse în Dobrogea, apărută chiar în anul 1850 la Constantinopol, Ion Ionescu de la Brad relua aceste considerații, făcându-le publice : «Satul Niculițel, situat într-o vale, la piciorul unor munți împăduriți, este înconjurat de un șanț având o lungime de mai mult de o leghe. Pe înălțimi și în mijlocul șanțului se văd încă ruinele unei fortărețe romane, pe care locuitorii o numesc ⟨a lui⟩ Traian. Biserica acestui sat, aflată în păduri, era, fără îndoială, un templu vechi, căruia i s-a adăugat intrarea actuală. În acest sat se ține, o dată pe an, un bâlci, la 2 mai, care atrage multă lume. În această vreme începe să iasă apă intermitentă, dintr-un puț, căreia i se atribuie facultăți terapeutice. Rar se găsește o poziție mai frumoasă ca cea a Niculițelului, înconjurat de dealuri imense și de stânci magnifice, de unde se vede că pornește o câmpie foarte întinsă, situată la piciorul unui grup de stânci acoperite de viță de vie» [58].

Într-o scrisoare trimisă din Tulcea prietenului său Ion Ghica, la Constantinopol, arăta că la această biserică slujea «popa Iancu din Iași», în casa căruia se găsea «proclamația revoluției Țării Românești» [59], dovadă certă a receptării de către românii din Dobrogea a ideilor revoluționare de la 1848[60]. Adăuga faptul că acest preot «au făcut și ține școală românească» [61], o confirmare a relației strânse între biserică și școală la românii dobrogeni înainte de 1877 [62].

---

51. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 107.
52. *Ibidem*, p. 104.
53. Idem (J. Ionesco), *Excursion agricole dans la plaine de la Dobraudja*, Con-
54 Ion Ionescu de la Brad, *Românii din Dobrogea...*, p. 13—14.
55. *Ibidem*, p. 13.
56. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 104.
57. Ion Ionescu de la Brad, *Românii din Dobrogea...*, p. 14.
58. Idem (J. Jonesco), *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja*, Constantinople, 1850, p. 72.
59. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 104.
60. Tudor Mateescu, *Ecouri în Dobrogea ale revoluției române de la 1848*, în «Studia et acta Musei <Nicolae Bălcescu>», II, Bălcești pe Topolog, 1979, p. 259—265.
61. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 104.
62. Tudor Mateescu, *Biserica și școala la românii din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 3—4, p. 288—292.

În legătură cu sentimentele naționale ale locuitorilor, arăta, în aceeași scrisoare, că acolo, «ca și în toate satele, am găsit inimile pregătite, și aceea ce ziceam eu vedeam bine, că nu este altă decât aceea ce simțeau ei, însă eu le-o exprimam» [63]. Era o referire la faptul că revoluționarul de la 1848, în discuțiile cu românii din Dobrogea, le făcea «cunoscut neamul și trebuințele lor», acțiune pe care o numea «catehisire» [64]. Totodată, despre fetele satului Niculițel aprecia că «sunt în el circaziene române. Acolo am văzut o fată atât de frumoasă, cât, zău, nici Ileana Cosinzeana n-au putut să o întreacă în mândrețee. Veste de frumusețea fetei au eșit. Când am văzut-o avea un trandafir în cosiță și sta la stative, țesând o pânză mai subțire decât a păianjenului» [65]. În finalul cercetărilor sale, în ultima scrisoare, din Dobrogea, către Ion Ghica, reputatul agronom făcea următoarea propunere : «De culesul viilor să venim cu toții la Niculițel și la Cucoș ⟨Mânăstirea Cocoșu⟩. Aist randevu este deodată și un randevu de petrecanie în locurile cele mai frumoase ce poate vedea cineva» [66].

În harta întocmită de Ion Ionescu de la Brad pentru o parte a Dobrogei, satul Niculițel figurează printre așezările locuite exclusiv de români [67]. Apare, de asemenea, în mai multe lucrări cartografice din secolul al XIX-lea [68]. Este trecut, de exemplu, în harta din 1821 a lui Lapie («Carte générale de la Turquie d'Europe»), sub forma «Monastère» [69], ca și în harta din 1869 a lui Josef von Scheda, cu ambele denumiri alăturate : «Monastirice-Nikulicel» [70].

Războiul Crimeii, care a avut, la început, ca principal teatru de operațiuni teritoriul Dobrogei a provocat, mai ales în anul 1854, odată cu retragerea trupelor ruse învinse, un nou exod la stânga Dunării a populației creștine a provinciei [71]. Acest val de refugieri, determinat de teama unor eventuale represalii otomane, a antrenat și o parte din locuitorii satului Niculițel. În octombrie 1854, doi dintre ei treceau la Galați, cu arătarea că erau originari din Moldova. Nicolae Bratu era înscris ca «locuitoriu la satul Roșcanii, de mic trăitor la Nicoliță, în Turchiea, venit... cu meseriea pescar» [72].

Pentru sentimentele religioase ale românilor din Niculițel sunt semnificative daniile pe care le-au făcut, în această perioadă, altor lăcașuri

---

63. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 104.
64. *Ibidem*, p. 69, 76.
65. *Ibidem*, p. 107.
66. *Ibidem*, p. 131—132.
67. Ion Ionescu de la Brad, *Excursion agricole...)* harta.
68. Constantin C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei...*, p. 59, 61—62.
69. Biblioteca Academiei Române, Hărți, H.IV.393.
70. *Ibidem*, H.II.130.
71. Tudor Mateescu, *Refugieri ale românilor din Dobrogea la stânga Dunării în timpul războiului Crimeii*, în «Revista Arhivelor», anul LXVII (1991), vol. LIII, nr. 1, p. 60—72.
72. Arh. St. Iași, fond Comitetul Sănătății, tr. 1567, op. 1797, dosar 24/1854, f. 55.

creștine din Dobrogea. Astfel, în «condica de pomeni cuprinzând înregistrarea ofrandelor, începând din anul 1859, pentru ridicarea bisericii din Alibeichioi (azi Izvoarele, jud. Tulcea), apare o donație consistentă în bani (300 lei) și alta în vin a unor locuitori ai satului Niculițel [73]. Alte ajutoare sunt consemnate pentru construirea bisericii Sf. Nicolae din Tulcea, actuala catedrală a orașului. În «catastivul vechi» se face următoarea însemnare : «1866 avgust 1, am luat bani cu dobândă la facerea bisericii nouă de la Vasile Hristu din Niculițel — cu zapis». Suma era de 20.000 lei, iar dobânda de numai 1% [74]. La ridicarea lăcașului a lucrat și un meșter din Niculițel, Lazăr, căruia i se făcea o plată în bani în anul 1877 [75].

În deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea au avut loc diferende religioase acute în sânul comunităților creștine din Dobrogea, determinate de acțiunea de separare a bisericii bulgare de Patriarhia de la Constantinopol [76]. Promotorul acțiunii era ierarhul Grigorie, român de origine, dar ostil intereselor populației românești, pe care s-a străduit s-o atragă la Exarhatul bulgar, înființat în anul 1870 [77]. La această încercare au fost supuși și românii din Niculițel, ca și din alte localități din apropiere [78]. Acțiunea s-a soldat însă cu un eșec, deoarece, în final, românii din Dobrogea, în majoritate covârșitoare, au rămas credincioși Patriarhiei Ecumenice [79].

Alte informații din această vreme rezultă din constatările transilvăneanului Nifon Bălășescu, om de cultură, trecut, la 1870, în Dobrogea, unde a organizat, cu mari eforturi, mai multe școli românești [80]. El nota că satul Niculițel din cazaua (districtul) Isaccea avea 160 de familii, «numai români» [81]. Totodată, aprecia că în această localitate, la Sarica se găseau «vinuri foarte bune», la fel ca cele de la Odobești [82], o confirmare a știrilor mai vechi despre bogăția și calitatea produselor viticole ale așezării. Nu reiese că ar fi înființat vreo școală acolo, dar consemnează un fapt interesant în acest sens în legătură cu Mânăstirea

---

73. N. Iorga, O *condică de pomeni dobrogeană în 1859*, în «Revista istorică», XI (1925), nr. 7—9, p. 212.

74. Constantin Cioroiu, Aurel Mocanu, *Două documente dobrogene inedite*, în *Comunicări și referate de bibliologie* Constanța, 1984, p. 436.

75. *Ibidem*, p. 438.

76. C. Teodorescu, *Din trecutul Dobrogei*, București, 1897, p. 17—19; Idem, *Istoricul școalelor române din Dobrogea sub turci*, în «Convorbiri didactice», III (1897), nr. 4, p. 272—274.

77. Tudor Mateescu, *Știri noi despre titularii Mitropoliei Dârstorului (sec. XVII—XIX)*, în «Biserica Ortodoxă Română», CIX (1992), nr. 4—6, p. 113—114.

78. Velko Tonev, *Dobrudja prez văzrăždaneto. (Kulturen život, cărkokvnonacionalni borbi, revoljucionni dviženija)* [Dobrogea în timpul Renașterii. (Viața culturală, luptele bisericești și naționale, mișcarea revoluționară)], Varna, 1973, p. 179.

79. Tudor Mateescu, *Les diocèses orthodoxes de la Dobroudja sous la domination ottomane*, în «Balkan Studies», XIII, Thessaloniki, 1972, nr. 2, p. 299.

80. T. G. Bulat, *Nicolae, alias Nifon, Bălășescu, profesor de teologie, călugăr «chirovag»*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), nr. 5—6, p. 501—508; Vasile Maciu, *Periegeza profesorului Nicolae Bălășescu la românii din Dobrogea*, în «Memoriile Secției de științe istorice», seria IV, tom. I (1975—1976), p. 63—69.

81. Nifon Bălășescu, *Românii din Turcia*, în «Biserica și școala», I, Arad, 1877, p. 353.

82. *Ibidem*, p. 370.

Cocoșu, aflată în imediata apropiere, așezământ monahal românesc înfățișat, la 1850, de Ion Ionescu de la Brad în cuvinte deosebit de elogioase [83]. În 1870, de Rusalii, notabilii orașului Galați, vizitând acest lăcaș, au arătat că municipalitatea acelui oraș «se angajează a face și a întreține ea, cu toată cheltuiala ei, o școală primară în Monastirea Cocoșul pentru tinerii călugări și pentru copiii români din multele sate de pe acolo». Propunerea nu a fost primită [84], dar mânăstirea a jucat un rol deosebit în viața românilor din Dobrogea, înainte de 1877, constituind un adevărat focar de credință și cultură [85], a cărui influență asupra locuitorilor satului vecin Niculițel nu poate fi contestată. După reintegrarea Dobrogei la România, în urma aplicării legii din 3 aprilie 1822 privind schimbarea regimului proprietății funciare în această provincie [86], Mânăstirii Cocoșu i s-au recunoscut în stăpânire deplină mai multe terenuri, printre care și 20 hectare de vie la Bădila [87], pe teritoriul satului Niculițel.

Alte știri referitoare la localitatea Niculițel datează din ajunul și din momentul revenirii Dobrogei la țară (actualele județe Tulcea și Constanța). În timpul ocupației și administrației provizorii ruse instituite asupra unei părți a acestei provincii din iunie-iulie 1877 în toamna anului 1888 [88], au fost întocmite mai multe statistici, care cuprind și date privitoare la satul Niculițel. Astfel, într-un «Tablou al populației în ocrugul Tulcea pe anul 1878», redactat în limba rusă, Niculițelul apare cu 202 case și 990 locuitori, toți «moldoveni», din care 506 bărbați și 484 femei [89]. În alt document statistic, «Tabel privind situația mijloacelor de transport din ocrugul Tulcea», se arată că în acest sat se găseau 25 cai, 120 boi și 15 atelaje pentru cai și 33 pentru boi [90].

Informații de aceeași natură sunt cuprinse și în documentele similare elaborate de reprezentanți ai guvernului român. Într-un «Tablou statistic de situațiunea comunelor rurale din arondismentul Tulcea», întocmit în noiembrie 1878, Niculițelul este înscris cu același număr de locuitori — 990 (506 bărbați și 484 femei) — toți români, cu următoarea mențiune : «Local de primărie nu este, are o biserică ortodoxă cu un preot, care se întreține de locuitori, local de școală și învățător n-au» [91]. Într-o altă situație statistică, redactată în aceeași lună de către delegați al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, datele sunt diferite : satul

---

83. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 102—104.

84. Nifon Bălășescu, *op. cit.*, p. 370.

85. Tudor Mateescu, *Un așezământ monahal transilvănean în Dobrogea. (Contribuții la istoria Mânăstirii Cocoșu până la 1877)*, în «Mitropolia Ardealului», XXI (1976), nr. 1—3, p. 124.

86. Ioan N. Roman, *Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea*, Constanța, 1907, p. 250—263.

87. M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 388.

88. Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875—1878)*, București, 1977, p. 287—290.

89. Arh. St. Buc., fond M.A.I., inventar 315, dosar 224/1878, f. 97—98.

90. *Ibidem*, f. 93.

91. Ibidem, f. 14—15.

Niculițel apare cu 1360 locuitori, toți români, cu o biserică și o școală [92]. Alte știri se găsesc în câteva tabele înaintate la București de Prefectura județului Tulcea în anul 1881, dar reflectând, în mod sigur, realității anterioare. Preot era Gheorghi Dimitrie, biserica avea o epitropie cu doi membri și dispunea de suma remarcabilă de 3785,30 lei, din care o parte erau împrumutați unor săteni, cu acte în regulă [93].

În anul 1880, Teodor Burada s-a deplasat special în Dobrogea pentru a studia folclorul românesc din această provincie. După cum menționează în lucrarea publicată chiar în acel an, între localitățile de unde a cules creații literare populare figura și satul Niculițel [94]. Altele, înregistrate mai târziu, datează, foarte probabil, tot din timpul stăpânirii otomane, ca, de pildă, un bocet pentru un tânăr înecat în Dunăre [95], un plugușor [96] sau o variantă a «Caloianului», în care apar versurile «Aoleu Caloiene/ Trupușor de diciene» [97], «dicieni» fiind una din denumirile sub care erau cunoscuți în vechime românii din Dobrogea [98].

Curând și biserica din Niculițel a intrat în atenția unor cercetători. M. Ionescu-Dobrogeanu, care a studiat-o în ultimii ani ai secolului al XIX-lea, a apreciat-o în mod deosebit : «Una dintre bisericile vechi românești ale Dobrogei este și cea din satul eminamente românesc Nicolițel. O cred cea mai veche, de cel puțin 300 ani». În realitate, așa cum am văzut, acest monument avea o vechime mult mai mare. El consemnează o legendă păstrată în memoria localnicilor, în care, pe lângă ficțiune, se află, poate, și un sâmbure de adevăr. «Tradiția spune că acest locaș de rugăciune a stat multă vreme sub o movilă de pământ, făcută de creștini pentru a le acoperi biserica de frica turcilor ; că era ascunsă în mijlocul pădurilor care odinioară acopereau tot ținutul din-prejur. Niște vânători — se zice — urmărind o căprioară ce se ascunsese la scorbura unui stejar, au băgat de seamă că movila de lângă stejar suna a ceva pustiu. Făcându-se săpături, au dat peste bisericuță, a cărei intrare era astupată cu pământ, iar în interior toate icoanele și podoabele rămăseseră neatinse. Căprioara pe care o urmăreau, țâșnind dinăuntru, o luă la fugă și se ascunse în crăpătura unei stânci, la câteva sute de metri mai departe. Din acel loc a izvorât apă, care, după credințele poporului, are darul de a tămădui boalele ; această fântână azi se numește ⟨a zmeului⟩».[99]. Am văzut că despre această apă și calitățile ei vindecătoare se exprima la fel și Ion Ionescu de la Brad la

---

92. Tudor Mateescu, *Date privind situația românilor dobrogeni în momentul revenirii Dobrogei la țară*, în «Revista Arhivelor», anul LXIX (1992), vol. LIX, nr. 2, p. 193.

93. Idem, *Date privind situația bisericilor românești din județul Tulcea în primii ani după reintegrarea Dobrogei la țară*, în «Glasul bisericii», XXXVII (1978), nr. 9—12, p. 1072—1073.

94. Teodor T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, ed. Marin Bucur, București, 1962, p. 28.

95. C. Brăiloiu, Emilia Comișel, Tatiana Gălușcă-Cârșmariu, *Folclor din Dobrogea*, București, 1978, p. XII. (Studiul introductiv al lui Ovidiu Papadima).

96. *Ibidem*, p. XXII.

97. *Ibidem*, p. XXIII, 174.

98. Constantin C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei...*, p. 6.

99. M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 640.

1850 [100]. Într-o altă variantă a legendei se spune că biserica s-a deschis singură în ziua de Sf. Atanasie [101], hramul acestui lăcaș.

Satul Niculițel, cu populația sa curat românească [102] și vechea biserică a acestei așezări își continuă existența și în zilele noastre. Sunt mărturii incontestabile ale dăinuirii de neclintit a românilor, de-a lungul veacurilor, în această parte a Dobrogei, una dintre cele mai frumoase zone ale țării.

TUDOR MATEESCU

AGHIOGRAFIA — O RAMURĂ ISTORICĂ REÎNNOITĂ ÎN BISERICA ORTODOXĂ DIN VEACUL NOSTRU

Pentru viața lor în deplin acord cu cerințele Vestei celei bune, toți membrii comunităților apostolice erau numiți sfinți.

În decursul veacurilor următoare, calificativul acesta maximal se aplica îndeosebi membrilor comunităților dreptmăritoare, morți în persecuții și în condiții îmbunătățite de viață duhovnicească.

Din rândul acestora fac parte, așadar, în primul rând martirii creștini. Renumele desăvârșirii care a întovărășit sfârșitul lor fericit se întemeiază pe convingerea vremii că jertfele mucenicilor întăresc temeliile Bisericii lui Hristos. «Martirii sunt prezentați prin trei feluri de documente : 1) *Actele sau faptele martirilor propriu-zise* («acta», «gesta martyrum») ; 2) *Istorii ale martirilor* («passiones», «martyria») ; 3) *Povestiri sau legende despre martiri*» [1]. Față de caracterul de document oficial, contemporan cu faptele pe care le relatează, cea de a doua specie cuprinde documente ale martorilor oculari sau măcar contemporani. În schimb povestirile despre martiri părăsesc aproape în întregime adevărul istoric, acoperindu-l de cele mai multe ori cu nestăpânite expuneri teologice sau cu stufărișul viziunilor la tot pasul.

Cu întrebuințare preponderent liturgică, *martirologiile* au fost la început simple liste de sfinți dintr-o anumită regiune, morți în chinuri pentru credința lor. Cu timpul s-a adăugat la ele și anumite știri din viața lor, îndemnuri la credință, lecturi evlavioase, realizându-se astfel *minologhiul*. Când viața sfântului se redacta pe scurt, pentru a fi citită în cadrul cultului divin public, s-a numit *sinaxar*. Cele douăsprezece minee de astăzi cuprind în rânduiala fiecărei zile sinaxarul respectiv.

Într-adevăr, după epoca persecuțiilor anticreștine, râvna după desăvârșire s-a constatat la anumiți sfinți, ridicați din diferitele straturi ale societății. «Paralel cu povestirile sau cu legendele despre martiri

---

100. Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 104—105.

101. M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 405.

102. Vezi D. Sandru, *Mocanii în Dobrogea*, București, 1946, p. 97, unde se afirmă că unii dintre locuitorii satului Niculițel (55 de familii) ar fi de origine transilvăneană, veniți, o parte, încă de pe la 1700. Credem că este totuși o exagerare, deoarece populația așezării a fost formată totdeauna preponderent sau chiar exclusiv din români dobrogeni autohtoni.

1. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 112.

apare *aghiografia* propriu-zisă care e, în fond, același gen literar cu povestirile martirilor. *Viețile sfinților* folosesc în mare măsură același material și aceleași procedee literare ca viețile romanțate ale martirilor. Viețile monahilor sunt scrise după același tipar» [2].

Cel dintâi autor bizantin care a încercat să pună ordine în domeniul acesta a fost **Simeon Metafrastul** († 940, după alții, 964 sau 976). Descins direct din preocupările diplomatice ale curții bizantine, el a poposit curând la mânăstire, unde cu timpul și-a justificat numele și și-a învesnicit renumele. În acest scop, el a prelucrat cu sârguință materialul aghiografic de mai înainte, simplificându-l și adaptându-l la gustul cititorilor timpului său. S-a străduit pe de altă parte, să reducă aspectele istorice ale subiectelor tratate și să dea o dezvoltare majoră părților lor epice și înălțătoare. Așa s-ar explica greșeala care i se impută realizării sale aghiografice. O dată cu aceste preocupări s-ar fi strecurat adică și câteva legende, în lipsa discernământului critic necesar în astfel de demersuri fundamentale.

Totuși istorisirea aceasta s-a dovedit atrăgătoare. *Viețile sfinților* pe care le-a alcătuit au reușit să capteze interesul marilor mulțimi de cititori din Orient. Problema pieselor colecției a rămas în discuție. «Astfel este greu de precizat care era numărul lor exact. Lipomani susține că Simeon a scris despre viețile a 174 de sfinți, Leon Allatius, a 122, Hanke, a 87, iar Nessel, a 139. Erhard, după o cercetare amănunțită și critică, a ajuns la convingerea că lui i se pot atribui 148 de «vieți» de sfinți. La Migne (F.G., 114—116) se găsesc 138 de vieți» [3]. «Acesta a fost meritul deosebit a lui Simeon Metafrastul. Au fost traduse și în limba latină de A. Lipomani, episcop de Verona († 1558), și secolul trecut de Migne» [4].

Rezultatele străduințelor aghiografice ale Metafrastului au fost de un neprețuit folos tuturor doritorilor de pilde de desăvârșire din întregul spațiu al creștinătății.

După veacuri de folosință duhovnicească a lor și în Apus au înflorit astfel de preocupări pe plan mai restrâns. *Legenda aurea*, sub redacția lui Jacques de Voragine († 1298), este una dintre ele [5].

În veacul al XVII-lea s-a început în Apus marea lucrare cunoscută ca *Acta sanctorum*, de către Herbert Fosweyde (1579—1629) din Anvers. La ea a lucrat apoi J. Bollandus, ajutat îndeosebi de ucenicii săi, Henschen și Papelbrock. Lucrarea a continuat cu întreruperi. În ciuda desființării Ordinului iezuiților, ea ajunsese la 53 de volume în preajma Revoluției franceze. «Între anii 1830—1845 s-au mai adăugat încă 11 volume» [6].

Dar înrâurirea maximă și viitorul aghiografiei bizantine îl constituia spațiul creștin și îndeosebi Bisericile naționale. Cum **marea**

---

2. *Ibidem*, p. 115.
3. Prof. Teodor M. Popescu, Pr. Teodor Bodogae și Prof. George Gh. Stănescu, *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 378.
4. Pr. prof. Grigore N. Popescu, *Viețile sfinților*, vol. IV, f.l. 1993, p. 125.
5. *Ibidem*, p. 126.
6. *Ibidem*, vol. III, București, 1993, p. 247.

Biserică Rusă și-a dobândit în veacul al XV-lea demnitatea de patriarhat, s-au dezvoltat curând în ea și figuri deosebite de scriitori bisericești. Calificarea se potrivește mai întâi lui Macarie, Mitropolitul Moscovei (1482—1564). El a realizat în limba rusă vestitul *Cetii minei* («Mineiul de citit»), în 12 volume mari, cu viețile sfinților pe luni.

Dar un merit la fel de important al acestui aghiograf îl constituie atenția pe care a acordat-o cunoașterii multor desăvârșiți sufletește, din neamul său. Cu aceasta el a deschis o etapă nouă în afirmarea sfinților ruși pe care sinoadele din 1547 și din 1549 îi și relevaseră.

Istoricii constată de asemenea că peste o sută de ani o altă epocă a aghiografiei ecumenice a fost realizată de către Sfântul Dimitrie, Mitropolitul Rostovului (1629—1709). Sârguincios, monah credincios, cult, cunoscător al câtorva limbi vechi și noi, apoi episcop râvnitor în câmpul pastorației, acesta era scriitorul duhovnicesc căutat al epocii. Amintim cu îndreptățită mândrie că Petru Movilă al Kievului, ilustru mitropolit din neamul nostru, ceruse monahilor din Sfântul Munte Athos să traducă în slavonește vestita operă aghiografică a lui Simeon Metafrastul. Moartea însă l-a împiedicat să vadă îndeplinită această dorință a lui.

Dar aspirația duhovnicească, atât de necesară părților ortodoxe ale Kievului asediate în curând de agresivitatea catolică și uniată, a fost realizată de vrednicul ierarh statornicit la Rostov. «Întocmirea *Vieților sfinților* a ținut din anul 1684 până în anul 1705, deci 21 de ani de trudă» . În tot acest timp ajutorul lui Dumnezeu și rugăciunile Maicii Domnului și ale tuturor sfinților au întărit în chip nevăzut pe râvnitorul ierarh aflat în atâtea rânduri între cei bine plăcuți în ceruri. Dar, situație mai rar întâlnită, el a fost sprijinit și de binecuvântarea fraților săi întru arhierie. Aceștia au avut tăria înălțării peste orgoliile mărunte și au întrevăzut folosul cel duhovnicesc din ogorul Bisericii Ortodoxe. Iată cum se exprimă în această privință unul dintre ei, Patriarhul Adrian al Moscovei : «Rugăm pe Domnul ca să ajute dragostei voastre celei de fiu, ca și pe cele rămase șase luni, după chipul celor dintâi (volume), să te ostenești cu bună-luare-aminte a le săvârși și a duce la sfârșit acest lucru, lui Dumnezeu bine plăcut și Bisericii de folos. Pentru aceasta și blagoslovenia noastră iară și iară o dăm. Tu dar, ca fiu al Bisericii și Smereniei noastre, spre folosul de obște al tuturor creștinilor și după a noastră rugăminte, silește-te ... întru veșnica slavă și întru pomenire veșnică, celor ce au început întâiași dată acest lucru, căci dorim ca întru sănătate și bună plăcere și bună pace, ani desăvârșit să viețuiești și să te învrednicești în ceruri a sta înaintea Domnului în ceata cea de Dumnezeu însemnată a sfinților» [7].

Opera aghiografică a ierarhului rus a fost folosită de bulgari, de croați, de muntenegreni. Evident lucru că în veacurile următoare, canonizările individuale ale sfinților ruși au continuat [8]. La ele trebuie

---

7. *Ibidem*, p. 248.

8. Vezi Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Studiu introductiv*, la vol. *Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești*, București, 1987, p. 10; A. Barsukov, *Izvoarele aghiografiei ruse*, Spb., 1882.

adăugate numele celor trecuți în calendarul cinstirii obștești cu prilejul sărbătoririi mileniului încreștinării rușilor din 1988. Cei nouă sfinți recunoscuți acum sunt : Binecredinciosul mare cneaz al Moscovei, Dimitrie Donskoi (1350—1389), Preacuviosul Andrei Rubliov (1360 — prima jum. al sec. al XV-lea), Preacuviosul Maxim Grecul (1470—1556), Mitropolitul Macarie al Moscovei (1482—1563), Șchiarhimandritul Paisie Velicikovski (1722—1794), Fericita Xenia din Petersburg (veacurile XVIII — înc. XX), Episcopul Ignatie Briancianinov (1807—1867), Ieroschimonahul Ambrozie de Optino (1812—1891) și Episcopul Teofan Zatvornicul (1815—1894) [9].

Cum era firesc după simțul omenesc al rudeniei trupești, realizările aghiografiei rusești le întâlnim și la alte popoare slave și în primul rând la **sârbi.** În cazul lor parcă principiul canonizării pentru merite lumești și de conducere politică pe care le-am întâlnit mai sus a fost aplicat și mai des.

Totuși nici preocuparea cinstirii sfinților întregii Ortodoxii nu se poate spune că a fost neglijată. O dovedește recenta ediție a *Vieților sfinților* în 12 volume pe care a realizat-o la cel mai înalt nivel al cerințelor istorice, dogmatice și de evlavie Preotul-profesor și monah, Iustin Popovici [10].

Cât privește **Biserica Ortodoxă Greacă,** sporul adăugat la vechea aghiografie bizantină a privit mărturisirea și suferințele neomartirilor. Stăpânirea de veacuri a tiraniei mahomedane peste acea parte a Europei creștine trebuia să ducă neapărat la acest conflict religios și etnic.

Unul dintre aceștia este Sfântul Cosma Aitolos († 1779), «fără îndoială cel mai mare misionar al Greciei moderne» [11].

În scopul reliefării interesului pentru cunoașterea și cinstirea sfinților creștinătății neîmpărțite din Grecia de astăzi, semnalăm cele 12 volume, bogat ilustrate și prevăzute cu unele fragmente omiletice. intitulate Ὁ μέγας συναξαριστης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Atena, 1971.

Între surorile ei de aceeași credință și evlavie, **Bisericii Ortodoxe Române** îi este rezervat un rol aparte, chiar dacă acesta se dovedește târzielnic. Este locul acela pe care l-a obținut după veacuri de împreună-trăire cu smerenie sub vălul cel de o ființă al Ortodoxiei ecumenice. După logica umană din afară, faptul că românii nu prea au ținut să aibă înscriși încă de la început în calendarul universal și pe sfinții lor, odrăsliți la ei încă din focul persecuțiilor [12], poate produce

---

9. Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, *Activitatea Sf. Sinod local al Bisericii Ortodoxe Ruse privitoare la canonizarea sfinților,* în «Jurnal Moskovskoi Patriarhii», 1988, nr. 8, p. 2—4.

10. Protos. Ioanichie Bălan, *Mărturii românești la Locurile sfinte,* București, 1986, p. 552. După aprecierea contemporană unanimă, această lucrare de peste 8000 de pagini constituie o «Operă unică în literatura teologică ortodoxă contemporană». (Lector Cezar Vasiliu, *Decesul teologului sârb, Prof. Justin Popovici,* în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 3—4, p. 636).

11. Vezi *Sinaxarele neomartirilor* (1400—1900), Tesalonic, 1984, *passim* (în l. greacă); Pr. dr. Paul Mihail, *Sfinți ortodocși din secolul al XVIII-lea în sud-estul Europei,* în «Biserica Ortodoxă Română», CIV (1977), nr. 1—3, p. 122.

12. Vezi, între alții, Iosif E. Naghiu, *Sfinții care au pătimit mucenicia (!) pe pământul românesc,* în «Biserica Ortodoxă Română», LVIII (1940), nr. 3—4, p. 190—194.

insatisfacții istorice și chiar revoltă politică. Totuși apostolul ne-a asigurat că virtutea iubirii de Dumnezeu și de oameni, mai ales atunci când este trăită cu fața la Hristos și în intercomuniunea întregii sobornicități, «toate le suferă..., toate le nădăjduiește» (*I Cor.* 13).

Că la români demult a înflorit conștiința valorii aghiografiei autohtone, o dovedesc mărturisirile repetate în cultura noastră de la mitropoliții Dosoftei († 1687) și până la Veniamin Costachi și la Andrei Șaguna.

Ideea regretului că românii nu au canonizat sfinți dintre ei, după ce s-a potențat cu năzuința națională a autocefaliilor ortodoxe din veacul trecut, a pătruns apoi în conștiința noastră bisericească pe cale livrescă.

B. P. Hasdeu o exprimase mai înainte cu ascuțiș politic oarecum, de vreme ce revendicarea aceasta era exprimată în comparație cu numărul mare de sfinți ai calendarului comun de etnie greacă și slavă.

Au intervenit în discuție teologii. Mai ales canoniștii. Cel dintâi a fost academicianul Constantin Erbiceanu. El a relevat justețea situației față de faptul existenței preocupărilor pentru sfințenie la autohtoni, din trecutul îndepărtat și până astăzi. Pentru a demonstra justețea afirmațiilor, el întocmește o minuțioasă biografie a unui călugăr contemporan tânjitor după înduhovnicire [13].

Prețuirea pentru sfinții români a sporit prin cercetările științifice ale bizantinologului român Demostene Russo. Cel de al doilea teolog a fost Pr. prof. dr. Liviu Stan. Lui i se datorează noile știri despre sfinții noștri de după al doilea război mondial și modalitățile canonizării lor [14].

Două ni se par pricinile, și amândouă venite din afară, care ne-au determinat să părăsim milenara contemplare obștească a celor aleși ai lui Hristos și să amintim lumii că și din neamul nostru au odrăslit sfinți.

Prima dintre acestea este oarecum de ordin diplomatic. Andrei Nicolaevici Muraviev, șambelanul Curții imperiale rusești, a înaintat Mitropoliei Moldovei o cerere, solicitând știri despre sfinții noștri. Cu binecuvântarea lui Sofronie Miclescu îi răspunde Gherasim Miron, starețul Mânăstirii Neamțu. Totodată el atașează scrisorii o listă cu 17 nume de sfinți români și cu scurte biografii ale lor.

Celălalt imbold pentru afirmarea unei aghiografii pe teme naționale, în ciuda opreliștei de tutelă constantinopolitană de unde trebuia să vină orice inițiativă în acest domeniu, s-a stârnit în urma ofensivei prozelitiste de la noi, a propagandei catolice și uniate. Cu acel prilej se făcea un argument de imediată greutate din faptul că Biserica Romană are atâția sfinți, canonizați în fiecare veac. Cum Biserica noastră nu cinstea atunci decât sfinți români canonizați de alte neamuri ortodoxe — precum Cuvioasa Teofana Basarab, la Vidin, și Sfântul Ioan Valahul, la

---

13. C. Erbiceanu, *Viața unui îmbunătățit călugăr român, Irinarh Roset, ibid.*, XXII (1898—1899), nr. 7 și 8, p. 603—611.

14. Vezi Nestor, Mitropolitul Olteniei, *op. cit.*, p. 12 și 35.

Constantinopol, se conchidea cu nedreptate asupra inexistenței vieții ei spirituale.

Va rămâne un timp greu de uitat faptul că o întreagă școală istorică papală, de talia lui M. Jugie, a putut cheltui atâta erudiție pentru impunerea în opinia științifică a primei jumătăți a veacului nostru a erorii amintite [15].

Câteva «vieți de sfinți români» se datorează Mitropolitului Varlaam al Moldovei, care le-a tipărit în *Cazania* sa [16].

O mențiune importantă a altor nume o face Mitropolitul Dosoftei într-o însemnare autobiografică : «Între anii 1682—1686 a tipărit o altă mare și însemnată lucrare tradusă și prelucrată din grecește și din slavonește, intitulată *Viața și petrecerea sfinților*, în 4 volume, la traducerea căreia a ostenit vreo 25 de ani, după cum mărturisește el însuși în predoslovia cărții» [17].

Mai multe broșuri din această operă au apărut la București, prin Editura Socec, din 1898. Lucrarea se mai intitula *Proloage*. Ele au apărut de curând (vol. II, București, 1991), la inițiativa Mitropolitului Nestor al Olteniei, cu diortosirea și întregirea textului de către Arhim. Benedict Ghiuș și Pr. Constantin Voicescu.

Dar și opera aghiografică a Sfântului Dimitrie al Rostovului și-a adus curând aportul ei în evlavia românească. La îndemnul Starețului Paisie de la Neamțu, ierodiaconul Ștefan traduce cele 12 volume ale *Vieților sfinților*, care se tipăresc imediat la Neamțu. Primul volum apare în anul 1807, iar ultimul în 1815.

O nouă ediție a lor a văzut lumina tiparului la Mânăstirea Căldărușani, în 1831, cu ajutorul ieromonahului Macarie Protopsaltul.

Traducerea ierodiaconului Ștefan va sta la baza ediției Arhiereului Nifon N. Ploeșteanul 1901—1906, și se va împărți în dar la București, după dorința lui Iorgu Dumitrescu, care a sponsorizat-o. Cu îmbunătățirile necesare, în special de lexic, cu prescurtările cerute de gustul cititorului modern, volumul I (început cu luna septembrie), Protos. Ioanichie Bălan încearcă să-i confere operei o utilizare contemporană.

Revista «Luminătorul» a Mitropoliei Basarabiei s-a îngrijit în preajma primului război mondial să tipărească în alfabet latin *Viețile sfinților*. Inițiativa de la Chișinău urmează ediției Sfântului Sinod de la Moscova, din anul 1900.

Între cele două războaie, aghiografia românească a fost slujită îndeosebi de scriitori și oameni de cultură. Este cazul cu cele două volume *Sfintele amintiri* (București, 1926) și *Spre Emaus*, publicate de către Mihail Sadoveanu și D. D. Pătrășcanu. Cu concepția sa asupra influenței orientale la noi, prin filieră bizantină, și cu vraja cuvântului său scris (străbătut uneori de prezumții ocultiste), cel dintâi a eliberat în multe cazuri textul aghiografic de anumite șabloane moștenie. Înnobilarea

---

15. Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Ortodoxia în teologia contemporană*, în «Ortodoxia», XI (1959), nr. 1, p. 151.

16. Vezi Nestor, Mitropolitul Olteniei, *ibid.*, p. 35.

17. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru seminariile teologice*, București, 1987, p. 187.

aceasta face casă bună cu atmosfera de curat idealism a primelor generații creștine.

Nu se poate afirma același lucru despre alt scriitor, Alexandru Lascarov-Moldovanu. În cele câteva volume apărute la «Cugetarea», înainte de anul 1934 și următorii, s-a intenționat în primul rând — se pare — obținerea unui text de moralizare socială, iar nu de creștere duhovnicească.

Totuși și această ediție are un nou merit în comparație cu tradiția moștenită. Unind textul aghiografic cu fragmente liturgice și cu citate biblice, penetrația ei în rândurile publicului larg cititor se ușurează. Din pricina acestor calități, poate, Prof. dr. Gheorghe Mihăilă și colaboratorii au realizat reeditarea operei, cu începere din anul 1992.

O ediție recentă a sfinților ecumenicității creștine, care de obicei scapă atenției cercetătorului contemporan, este aceea cuprinsă în cele două volume ale Îndrumătorului pastoral al Bisericii Ortodoxe Române, apărute la București, în 1950. Ideosincrasia semnalată are la bază materialul politic și social al epocii de apariție. Acestea erau de neevitat, de vreme ce țara noastră fusese silită să adopte altă formă de stat numai cu doi ani înainte.

Cu toate acestea valoarea ediției se păstrează. Meritul ei revine Pr. Niculae M. Popescu, fost membru al Academiei Române, preocupat și în alte rânduri de probleme de evlavie bisericească. Desigur că el a pus în slujba acestei inițiative toate cunoștințele sale de istorie. La ele fac un serios apel cele două izvoare ale aghiografiei noastre medievale, cel bizantin și cel slav. Uneori ultimul. Este cazul cu ziua de sărbătorire a Sfintei Mare Mucenițe Ecaterina. Dar tocmai împlătoșarea specialistului i-a pricinuit uneori neajunsuri. Pentru argumentul că așa a procedat Neonil, vestitul, stareț de la Neamțu din veacul trecut, eruditul preot acedemician nu a putut, de pildă, să separe pe Sfântul Dionisie Areopagitul de Dionisie al Parisului, de care îl despart atâtea veacuri.

Nici «mioritizarea» limbajului, într-un efort de arhaicizare cu orice preț nu slujește întotdeauna noblețea proiectului.

Cu inițiativa închiderii școlilor de teologie și cu desființarea tacită a unor mânăstiri, când «misticismul» (și încă «bolnăvicios» !), societatea defunctelor decenii de la noi arunca într-un viitor foarte incert reluarea literaturii bisericești de zidire sufletească. Totuși, după anul 1978, a putut apărea la București volumul V al *Filocaliei*. Seria întreagă a prins un număr de 12 volume. După trecerea anilor, editorul lor, Pr. Prof. Acad. Dumitru Stăniloae, și-a îmbogățit metoda științifică de editare a lor. Pe lângă colecționarea operelor patristice citate de către autorii filocalici cu ediția greacă a culegerii, traducătorul a mers la mai multe manuscrise ale ei din bibliotecile românești.

O dată cu îmbogățirea sumarului, *Filocalia* românească a putut beneficia din ce în ce mai mult de adâncirile doctrinare ale problemelor tratate. Din acest punct de vedere, unele note subliniare ale ediției pot constitui singure, aproape, studii aparte și independente.

Când anii noștri au permis-o a apărut și specialistul român al noii literaturi aghiografice, naționale în special. Protos. Ioanichie Bălan a

întocmit mai întâi un foarte necesar *Pateric românesc,* tipărit la București, în anul 1980. Lucrarea este concepută în perspectivă largă și integrală. Când ne exprimăm așa, avem în vedere refacerea stilului neîntrerupt al monahismului românesc, cu excepția a câtorva figuri străromâne, cum ar fi Cuviosul Dionisie Smeritul († 555). Pe de altă parte, sunt amintite în carte variatele preocupări ale unui monah îmbunătățit : concepția vieții duhovnicești, timpii sacri ai participării la cultul divin, metoda spovedaniei practicate, ascultările monahale săvârșite, cuvintele de folos memorabile pe care le-a propovăduit ș.a.

Talentul literar evident al autorului îi salvează în multe rânduri opera, minată de un viciu intrinsec : confuzia dintre preocuparea ascetico-duhovnicească și atitudinea practică a milosteniei.

Patericul românesc formează o unitate desăvârșită cu operele patristice înrudite, traduse cam în același timp : *Cartea foarte folositoare de suflet, Simonaziul* ș. a.

Dar amintitul autor a perseverat în cercetările sale preferate. Așa se face că în curând va încredința tiparului volumul *Vetre de sihăstrie românească*, sec. XIV—XX, București, 1982. Pentru fundamentarea unei teze de sociologie istorică a teritoriului nostru, desigur că el este excelent. Atâtea locuri de mânăstiri, de schituri, de troițe, de biserici ș. a. amintesc întrebuințarea lor sacră din alte timpuri. Pentru veacurile de istorie în care este văzută extensia fenomenului cercetat, fără a cita și documentele probante ale afirmațiilor, volumul este desigur vulnerabil.

Mai multă viabilitate dovedește Protos. Ianichie Bălan, după părerea noastră, prin ultimul său volum : *Mărturii românești la Locurile sfinte,* tipărit la Roman, în 1986. Într-adevăr, pelerinul contemporan trebuie să-și imagineze realitățile de astăzi ale Locurilor sfinte după indicațiile și după mentalitatea de câteva veacuri a *Proschinitarului.* Amintitul autor a parcurs personal aproape toate așezările biblice și monahale românești existente. Le-a vizitat și le-a contemplat cu ochii credinței, încât adesea el devine contemporan cu proorocii și cu oamenii îmbunătățiți ai acelor locuri sfințite. De pe urma «vagabondajului» său spiritual, documentarea asupra prezenței monahale românești în lume a câștigat în mod evident. Numeroase însemnări, date istorice inedite, statistici o dovedesc cu prisosință.

Urmează acum să spunem câteva cuvinte despre o mare realizare de aghiografie națională a deceniului nostru. Ne gândim anume la volumul *Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești,* București, 1987, 730 p. Dincolo de orice valoare intrinsecă prin care se înnobilează, masivitatea lui evidentă parcă rezumă toate știrile notate, toate cuvintele despre necesitatea cercetării necunoscutului domeniu, toate vrerile ca volumul să fie realizat.

Într-adevăr intuit, inițiat și înfăptuit prin osârdia Î.P.S. Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, proiectul a beneficiat de aportul principalilor istorici bisericești de astăzi. În efortul comun de realizare a unei dorințe exprimată de veacuri, diferențele de școală istorică, de formație științifică, de preferințe moral-spirituale, de generație ale colaboratorilor au dispărut.

Unanimitatea și unitatea aceasta lăuntrică poate fi dedusă și din realizarea stilistică a volumului.

Cât privește sumarul lucrării se vede numaidecât că el a ambiționat să reconstituie firul neîntrerupt al tuturor mărturisitorilor și al trăitorilor dreptei-credințe de la noi și din toate provinciile românești, cu excepția Basarabiei. Viabilitatea reconstituirilor nu este valabilă în aceeași măsură. Conturul marii spiritualități religioase românești însă s-a realizat.

Utilitatea biografilor bisericești amintite a vădit-o cu prisosință și etapa din 1993 a canonizărilor românești, care s-a fundamentat tocmai pe rezultatele acestei opere istoriografice. «După ce în secolul al XIX-lea s-a subliniat cu putere, în cadrul Bisericii Ortodoxe, conștiința națională a popoarelor, socotim că timpul nostru cere o subliniere a faptului unității lor ca popoare conștiente de ele, dár unite în valorile care le sunt comune, și în primul rând în conștiința că trăiesc în aceeași credință în Dumnezeu lucrător mai ales prin Tainele și prin sfinții lor. Dacă creștinismul întreg a intrat într-o mișcare de convergență ecumenică, de ce nu și-ar afirma Biserica Ortodoxă cu mai multă putere unitatea ei lăuntrică ?» [18].

Cu bucurie constatăm în continuare că epoca de libertate și democrație la care am ajuns a dat la iveală unele preocupări speciale de aghiografie general creștină din deceniile anterioare. Este vorba de reușita Pr. Grigore N. Popescu, fost paroh al bisericii «Hagiu» — fost profesor și director al Seminarului «Nifon Mitropolitul» și profesor de istorie la liceul «Dimitrie Cantemir» din București, mort în anul 1961 [19]. După propria mărturisire, autorul a lucrat la cele patru volume ale *Viețiì sfinților* pe puțin de 15 ani.

Cercetând extinderea și structura proiectului aghiografic pe care l-a realizat, constatăm că acesta a ambiționat să cuprindă în el cât mai multe nume din *Minologhiul* Bisericii Ortodoxe. «Sfinții al căror nume este scris în titlu cu litere mari, se află în *Vieți,* în *Liturghier* și în orice calendar bisericesc. Sfinții al căror nume este subliniat se află numai în *Vieți.* Sfinții al căror nume nu este scris nici cu litere mari, nici subliniat se află numai în minee» [20].

«Viața unui sfânt poate fi înfățișată în două feluri : I. științific-istoric, II. aghiografic, adică stăruind mai mult asupra laturei sufletești, moral-mistice.

Eu am împletit aceste două aspecte și m-am străduit să înfățișez chipul sfântului așa cum a fost el, un om trăitor în lume, urcând treptele desăvârșirii evanghelice până ce s-a împodobit cu sfințenia, sau un om care și-a mărturisit credința cu prețul vieții și s-a socotit fericit că slăvește pe Dumnezeu prin pătimiri și moarte. Dovada sfințeniei

---

18. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Epilog, în vol. *Sfinți români,* citat supra, p. 677.

19. Pentru alte date biografice, vezi raportul de activitate al autorului din 9 martie 1959. (Pr. prof. Grigore N. Popescu, *Viețile sfinților,* vol. V, București, 1993, p. 430—435).

20. *Ibidem,* vol. I, p. XIV.

este în primul rând darul săvârșirii minunilor primit de la Dumnezeu. Am folosit aceste două înfățișări și pentru aceea că istoria nu poate explica partea minunată, darul lui Dumnezeu din viața unui sfânt» [21]. Reconstituind șirul sfinților fiecărei zile, Pr. Grigore N. Popescu s-a străduit să-i situeze în coordonate cronologice, istorice și geografice cât mai clare. În unele cazuri a trebuit să departajeze afirmații aghiografice vechi și confuze. Aflăm astfel că «au fost două Comane în Asia Mică» și că «au fost doi prooroci cu numele de Miheea». Uneori aceste străduanii critice nu au reușit. De exemplu, autorul nu știe că astăzi se cunosc Sfinții Doctori fără de arginți din Asia, alții decât omonimii lor din Roma. Pe de altă parte, medalionul Sfântului Dionisie Areopagitul continuă — eroare milenară ecumenică — să fie nedisociat de Dionisie al Parisului, imaginat cândva de învățatul Alcuin.

Pe lângă aceste câteva exemple de imprecizie a datării și a identificării, o oarecare insatisfacție o produce lectorului spațiul neproporționat acordat diferitelor categogrii aghiografice tratate. Astfel, cine știe de cât folos antieretic a fost exemplul Sfântului Vavila pentru cei trei mari dascăli ai lumii și ierarhi rămâne nemulțumit de cele 10 rânduri care i-au fost acordate acum. Pentru marea putere a adâncului smereniei, apoi, prezentarea prea scurtă (cinci rânduri) a vieții Cuviosului Eufrosin Bucătarul constituie un prilej de moralizare ratat.

Aceeași reținere pudiformă se constată și în cazul Cuvioaselor Taisia și Pelaghia, care nu mai sunt desfrânatele care își redresează viața morală. Exemplele palide, cu același nume dar din altă parte a creștinătății, rămân neconvingătoare și nu reușesc să le înlocuiască pe cele cunoscute până acum.

Pe lângă un abuz al titlului de «preacuvios» acordat unor sfinți proveniți din monahism, supărătoare devine de asemenea arhaizarea onomastică pe care autorul o împinge prea departe : Avxentie, Evstatie, Evpraxia, Evdoxie, Evtihie, Lavrentie, Isidor Pilusiotul, Capadochia. Pe lângă greutatea rostirii mai multor consoane alăturate, aceste nume nu trebuie să rămână între filele *Patericului*. Credincioșii ortodocși ai veacului XX au, așadar, o justă părere în alegerea și purtarea acestora.

Bombastic apare uneori și apelativul de «arhiepiscop», acordat de obicei papilor romani din primele veacuri, când ei și alții de atunci îi cinsteau doar cu demnitatea de episcop, uniți cu alți frați de treaptă ierarhică în conlucrarea iubitoare a întregii oicumenii.

Din punctul de vedere al documentării științifice, autorul s-a condus în principal după versiunea Sfântului Dimitrie al Rostovului. Practic a avut de obicei sub priviri doar micile volume ale ediției Arhiereu Nifon N. Ploeșteanul. Vrem să spunem că el a lucrat aproape tot timpul în biroul său de acasă, arareori deplasându-se în marile biblioteci publice pentru cercetări științifice deosebite. De pildă, în medalionul închinat Sfântului Grigorie Palama, se întâlnește citat

21. *Ibidem*, p. V.

Dictionnaire de théologie catholique, dar nu se cunoaște monografia ortodoxă fundamentală a Pr. prof. Dumitru Stăniloae din anul 1938. Urmarea se vede în considerațiile de anecdotică politico-administrativă reproduse, neglijndu-se marea pricină a neputinței unirii dintre cele două părți ale creștinătății de atunci. De asemenea, dacă autorul ar fi consultat măcar masiva *Liber pontificalis*, el nu ar fi scris despre Sfântul Mucenic Teodor, papă al Romei doar : «Acesta s-a săvârșit zdrobindu-i-se oasele».

Totuși Pr. Grigore N. Popescu a conferit un înalt nivel științific operei sale. I-a prevăzut în introducere o listă cu explicarea cuvintelor bisericești mai puțin cunoscute, numirile de vechi unități de măsură românești, de monede ; în încheierea volumului al IV-lea a pus *Calendar cu toți sfinții din an prăznuiți de Biserica Ortodoxă a Răsăritului*. În ordine alfabetică au fost redate numele acestora, categoria aghiografică și data sfârșitului vieții lor.

Până la acest punct, autorul a căutat să fie de folos păstorului de suflete cu preocupări antisectare. De aceea el a prevăzut opera sa cu note istorice despre îndreptățirea revelațională a ierarhiei bisericești, despre temeiul biblic al sfințirii caselor, al respectării duminicii, problema «fraților Domnului» ș. a. Din aplecarea spre studiu a istoricului au izvorât apoi notațiile sale asupra trecutului poporului israelit, despre începuturile latine ale creștinismului românesc, amănuntele aducerii moaștelor Sfântului Sava Gotul, ale minunilor pe care le-a făcut în trecut Mucenicul Ioan cel Nou de la Suceava, numele voievozilor sârbi, filiațiile despre rudeniile Sfântului Nicodim de la Tismana.

Doritorii de amănunte în preocupări de viață monahală vor afla în volum enumerarea tuturor lucrărilor isihaste ale Preacuviosului Nil Pustnicul, ale lui Iosif Imnograful, ale Mitropolitului Antim Ivireanul.

Și oamenii de cultură generală se pot documenta din ea cu date despre geneza și pericolul spiritismului, despre atitudinea unor sfinți față de animale ș. a.

Însemnăm, în sfârșit, câteva lipsuri constatate : atenție la scrierea numelui Cuvioasei Teoctista Lesbianca, formă care vrea să arate că era din insula Lesbos. Anastasie Bibliotecarul a trăit în Roma, nu la Constantinopol [22]. Pentru stabilirea asaltului prozelitist catolic și uniat de astăzi asupra Bisericii Ortodoxe, numele Sfântului Patriarh Fotie al Constantinopolului nu trebuie să lipsească din nici o culegere destinată propășirii duhovnicești. Ei a fost canonizat de Patriarhia Ecumenică încă din veacul al XV-lea [23].

Discutabilă este și sintagma «Babilonul din Egipt» [24].

Scăparea precedentă este cu atât mai de neexplicat cu cât autorul a pus la contribuție și canonizările pe care Bisericile Ortodoxe naționale le-au făcut în veacul nostru.

---

22. *Ibid.*, vol. II, p. 362.

23. Pr. prof. Ioan Rămureanu, Pr. prof. Milan P. Șesan, Pr. prof. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, vol. II, București, 1993, p. 299.

24. Pr. prof. Grigore N. Popescu, *ibid.*, vol. IV, p. 494.

În încheierea prezentului articol, credem că se poate vedea în chip argumentat că într-adevăr aghiografia a rămas o ramură istorică foarte cultivată până astăzi în întreaga Biserică Ortodoxă.

Cât privește preocupările românești contemporane, legate îndeosebi de strădaniile Pr. prof. Grigore N. Popescu, ele se dovedesc o realizare științifică în acord cu pretențiile istorice contemporane. Acestea au însemnat clarificare onomastică, fixare cronologică, stil accesibil și întindere rezonabilă a medalioanelor.

Într-un veac de aprigă confruntare interconfesională și interreligioasă, mai mult sau mai puțin mărturisită, evlavia ortodoxă continuă să soarbă putere dintr-un izvor păstrat de veacuri în tradiția adevăratei credințe.

Pr. conf. dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

CIPRIAN PORUMBESCU — EXEMPLU DE STUDENT TEOLOG MISIONAR

«Amin, amin zic vouă: sunt unii care trăiesc acum, dar care nu vor gusta moartea...».
(Marcu IX, 1).

Puțini cunosc că Marele omagiat Ciprian Porumbescu a fost și student teolog și bun misionar ortodox român, în Imperiul austro-ungar.

Se știe bine că viața și sfârșitul, dragostea și moarta sunt cei doi poli în care se încadrează existența noastră. În calitate de creștini, știm unde mergem (Ioan VI, 35), fiindcă necredincioșii trăind în disperare, își dau sufletul de frică (Luca XXI, 26). Noi care trecem dincolo întru nădejdea învierii n-avem de cine să ne temem și de ce să ne înfricoșăm (Isaia IX, 6), fiindcă și aici și acolo, cu noi este Dumnezeu (Matei I, 23).

Acesta a fost și crezul firavei flori din grădina Bucovinei, *Ciprian Porumbescu,* peste care «vântul a trecut și nu mai este» (Ps. CII, 16), dar locul i se mai găsește în Cimitirul de la Stupca, azi comuna Ciprian Porumbescu.

Ciprian este o asemenea floare de mirosul crinului, de frumusețea florii reginei, desfăcută de vânturi și furtuni montane; de culoarea curcubeului — a Legământului lui Dumnezeu cu omul (Facere IX, 13), în culorile — roșu, galben și albastru — ce identifică neamul românesc în armonia națiunilor lumii de astăzi.

În această armonie, se înscrie, la loc de cinste și numele lui Ciprian Porumbescu, înscris în calendarul UNESCO și comemorat în 1983, cu prilejul Centenarului trecerii sale în veșnicie [1].

---

1. S-a consemnat evenimentul de către noi, în «Almanahul Viitorul» 1982—1983. Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, Paris. Studiul de față, de atunci, s-a tot amânat!... A fost reprogramat în '96, cu prilejul Comemorării a 100 de ani de la moartea lui *Iraclie* — tatăl lui Ciprian...

S-a comemorat evenimentul plecării dintre cei vii a unui vlăstar ce abia împlinise 29 de ani, dar care a lăsat, în această lume, lucrarea sa pentru veșnicie [2]. Viața lui a fost o luptă permanentă, o epopee a neamului, o evocare a strămoșilor, o chemare a tuturor de același grai românesc la «unire-n cuget și simțiri», la înlăturarea urii și vrăjmășiei, la trăirea virtuților strămoșești. Virtutea, credința lucrătoare, nu are moarte, fiindcă are izvor în Acela care este «calea, adevărul și viața...» (Ioan XIV, 6).

Și ducă, în același timp, *Emilia* Porumbescu și *Maria* Enescu, două mame cu suflete cernite de durere, cu fețe supte de post și rugăciune, își plecau genunchii și ei tociți de metanii și plecăciuni la icoanele făcătoare de minuni ale Maicii Precista de la Putna și Neamț, se nășteau două ființe : *Ciprian* pentru veșnicie, și *George*, care-i lua locul, pentru vremelnicie.

Desigur, *Emilia* Porumbescu, mama lui Ciprian, era zdrobită de durere pentru pierderea pruncilor și acum împărtea suferința fiului ei *Ciprian* cu : *Maria* Enescu, care, de asemenea, pierduse unsprezece copii și a binecuvântat-o Dumnezeu cu al 12-lea ; *George*. * Tot atunci, Mihai Eminescu începuse a lua drumuri curioase, ** iar prietenul lui Eminescu, Ion Creangă, fusese dat afară din cler. ***

A. DIN STEJAR, STEJAR RĂSARE...

1. **Familia lui Ciprian Porumbescu**

Tatăl lui Ciprian, vrednicul *preot Iraclie* Porumbescu, slujitor al altarelor străbune se născuse la 9 martie 1823 în localitatea Sucevița (jud. Suceava), ca fiu al primarului Atanasie Colembiowski [3]. La doi ani după naștere, o boală grea îi amenință viața. Mama, disperată, încearcă la toți medicii, dar în zadar... Singura nădejde era Maica Domnului. Așa ajunge pruncul Iraclie în Mânăstirea Putna, unde se însănătoșește și nu mai vrea să vină acasă.

---

2. Am efectuat excursii la fața locului personal și în grup, în Nordul Moldovei. Vizite de documentare în Basarabia și Bucovina (iunie 1973). Pomenire fostului Arhiepiscop Ionatan al Chișinăului și P.S. Episcop Sava al Cernuților pentru înlesniri la documente, arhive și monumente.

* Ne-a preocupat viața sa : *Un acord perfect în spiritualitatea românească : George Enescu*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 3—4/1981.

** *M. Eminescu Luceafărul poeziei românești*, în «Glasul Bisericii» nr. 1—2/1989, Idem și *Țara Sfântă*, în «BOR», 1—2/1990

*** *Diaconul Ion Creangă*... în «Recherche sur l'histoire»... vol. X, București, 1985 ; Săptămâna — Almanah / 1986 și mai ales «Îndrumătorul Bisericesc», Iași 1989 și sev. «Magazin istoric», nr. 1/1990.

3. *Viața și opera lui Ciprian Porumbescu*, de Petru Rezuș (mss.), Cap. IV a fost publicat sub titlul : Anii de studenție ai lui Ciprian Porumbescu, Contribuții bibliografice, în «Glasul Bisericii» XXIX (1970), nr. 12, p. 105—113, cu o interesantă și completă bibliografie. De fapt, autorul a fost student și apoi dascăl la Facultatea de teologie a Universității din Cernăuți, unde și-a desăvârșit studiile Ciprian Porumbescu. De asemenea, nașterea, copilăria și adolescența Pr. Prof. P. Rezuș au avut loc pe aceleași meleaguri ale muzicianului. Actele, documentele de arhivă, scrisori și notițe din acea vreme au fost studiate cu acrivie.

La 6 ani, Iraclie, protejat de starețul Ghenadie Plațenchi, care-l considera copil-minune, învățase cântarea și buchia. Arhimandritul Ghenadie, la rugămintea tatălui, îl înscrie la școala nemțească de la Karlberg. Urmează, tot sub protecția mânăstirii, gimnaziul din Cernăuți (1843—1847).

Încă pe timpul cât era elev, Iraclie simpatiza cu «pașoptiștii». A absolvit seminarul diecezan (1847—1850) și, în același timp, cursurile «Universității» lui Aron Pumnul. La 11 august 1850 primește atestatul de «student sârguincios» și «testimoniu» de absolvire.

În acea vreme, fetele românilor nu puteau studia, numai pensioanele și colegiile catolice făceau educație și pregăteau viitoarele învățătoare și profesoare. Iraclie, student eminent, reușește prin seriozitate, zel și cunoașterea ortodoxiei să convertească la credința cea dreaptă și strămoșească pe «*sora*» *catolică Emilia*. Succesul a fost răsunător în lumea studențească a acelor vremi. Și mai mult, Emilia îi acceptă cererea în căsătorie și-l determină să se facă preot. Astfel, Iraclie părăsește gîndul călugăriei și calcă promisiunea făcută obștii Putnei. Așa a vrut Domnul, justifica el.

Peste câteva luni, după ce fusese numit învățător, în septembrie 1850, este *hirotonit preot pentru Parohia Șipot*. Glasul său, predica zilnică, slujba simțită, canonul rânduit, catehizarea împreună cu soția l-au făcut cunoscut în toată Bucovina. Așa se explică numirile sale ca paroh la Șipot (1852), Boian (1857), unde se confruntă cu greco-uniții, din nou Șipot (1859), Stupca (1865) și învățător oficial tot aici (1 noiembrie 1877 — 27 octombrie 1878).

Pentru misiunea sa sinceră, Iraclie este apreciat de superiori, dar patriotismul înflăcărat a atras atenția autorităților habsburgice și era pus sub observație «ca român periculos». În casa sa s-au întâlnit corifeii unirii din Moldova : Alexandru Ion Cuza, Mihail Kogălniceanu și mai ales V. Alecsandri. Acesta din urmă i-a schimbat numele în «Porumbiță» pentru afecțiunea lui, ca apoi să-și zică *Porumbescu* (5 aprilie 1891).

Iraclie a fost în același timp cântăreț bun, poet, scriitor memorialist, ctitor de școală și biserică. A folosit totdeauna în scrisori, poezii, predici, cântece — alfabetul latin. A avut trei copii : *Ștefan*, după duhul Marelui Domn din Mânăstirea Putna, *Mărioara* — după numele Precistei atât de cinstită de sufletele crestinilor și *Ciprian* — întâiul născut și adoratul familiei ; toți au trecut dincolo în tinerețe, iar mormintele lor de lângă biserica din Stupca : *Iraclie*-preotul, *Emilia*-presbitera, *Ciprian*, *Ștefan*, *Mărioara* așteaptă trâmbița Arhanghelului la obștească înviere pentru răsplata definitivă *.

După moartea lui *Ciprian (6 iunie 1883)*, uriașul de altădată, revoluționarul și haiducul Bucovinei, *Iraclie*, devine un bătrân înghețat de dureri și lovit de răutatea oamenilor, încercat de un crud destin, dar nu disperă. Știa că datoria și-a făcut, credința a păzit și își aștepta răsplata (II Tim. IV, 7—8), fiindcă în această lume a sorbit cupa durerii. Și totuși, toți mergem acolo...

Bătrânul schimnic se vede neputincios în fața enoriașilor. Dealurile Stupcăi îi aruncă undele tragice ale Baladei, codrii și izvoarele

s-au transformat în umbre și iele... iar cimitirul, unde în fiecare zi prohodea, îi tulbură cugetul...

Își chivernisește totul. Cărțile și manuscrisele le lasă școlii pe care a iubit-o ; instrumentele fiului său sunt depuse în câteva săli ale școlii ; bagheta, diapazonul și pupitrul lui Ciprian sunt rânduite la strană, de unde, din glasul și corul fiului, fiecare ungher al bisericii devenise o orgă a bucuriei vieții, îmbrăcată în haina credinței celei drepte... De acum totul era în doliu !

Ca să facă, singur ca Iov, neputincios ca bătrânii tâlcuitori ai legii, dar drept ca Ilie, pleacă din nou și pentru totdeauna la Mânăstirea Putna, acolo unde a primit vindecarea și unde i s-au deschis ochii spre cultură, spre istorie, spre lume, cu bucuriile și necazurile ei.

Înainte de plecare, Episcopul Eugen îl transferase la Parohia Frătăuțul Nou (1884), pentru a-l scoate din starea apăsătoare, dar el nu renunță la Putna lui Ștefan.

Aici, în obște, se întemeiază, rugăciunea zilnică, dragostea față de rânduiala mânăstirească, bucuria dascălului pentru mulți învățăcei îl duc la vremurile tinereții. Încearcă, pentru memoria fiului — Ciprian —, un roman : «Martirul inimii».

Murind starețul mânăstirii, toată obștea îl alege conducător.

Sufletul este zelos, dar «trupu-i neputincios» (Matei XXVI, 41) ; la scurt timp, în vremea «ceasului 6» după metanie la mormântul ctitorului, cade pentru totdeauna și închide ochii la **13 februarie 1896,** când se prăznuia ziua celor întocmcai cu apostolii : *Sfinții Acvila și Priscila.*

«Oricum, consemna Nicolae Oprea, Iraclie Porumbescu se înscrie în descendența cronicarilor și, continuând arta narativă a lui Ion Neculce, anunță sinteza povestitorilor moldoveni din literatura modernă, Ion Creangă și Mihail Sadoveanu»[4].

Am spicuit aceste date pentru a înțelege mai bine tragedia ereditară a celui ce a fost Ciprian Porumbescu și a celui ce este și va fi — cât va fi neamul românesc — muzicianul dramei Bucovinei. Cine-i român și simte românește, ascultând Balada, va vedea aievea splendoarea Bucovinei și încercările ei tragice.

2. **Ciprian, copil-talent al familiei preotului Iraclie și Emilia**

La 14 octombrie 1853, la Șipote, în ziua când întreaga Moldovă prăznuiește pe Cuvioasa noastră Maica Parascheva, în familia preotului Iraclie și Emilia a văzut lumina zilei un prunc căruia i-au pus numele *Ciprian,* care înseamnă : redeșteptare, înflorire, trezie la viață, înviere (1—2 octombrie după calendarul îndreptat)[5]. Așa s-au împlinit rugăciunile mamei către Înduratul Dumnezeu și sfinții Săi.

---

4. Iraclie Porumbescu, *Amintiri.* Ediție îngrijită, Prefață, Note și glosar de Nicolae Oprea. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978 și o interesantă, instructivă și completativă recenzie de Pr. Gh. Cunescu, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVII (1979), nr. 11, p. 348—349.

5. Monografii : Valeriu Braniște, *Ciprian Porumbescu.* Schiță monografică Lugoj, 1908 ; Ștefan Pavelescu, *Viața lui Ciprian Porumbescu,* Siret, 1940 ; Con-

Copilăria i-a fost fericită, trăind într-un cadru natural edenic, între oameni legați cu trup și suflet de ceea ce natura are. De mic era înclinat spre muzică, mama cântând la pian și vioară, iar tatăl la fluier și caval.

Ambii părinți aveau voci formate și cuplul lor era recunoscut în împrejurimi. În afară de aceasta, lăutarii tradiționali, colindătorii, obiceiurile, fluierașii, doinele de toate categoriile etc., răscoleau ființa băiatului și cultivau aptitudinile sale.

După terminarea cursului primar, unde Ciprian a avut învățători chiar pe frații săi, Iraclie își înscrie băiatul la Suceava. Obține bacalaureatul în anul 1873. Deși respectivul gimnaziu-seminar era sub control greco-unit, elevii ortodocși nu erau obligați să treacă la uniație. Ciprian a continuat Academia teologică de la Mânăstirea Putna, singura instituție de învățământ superior din Bucovina pentru români.

În 1875 ia ființă Universitatea Francisc-Iosefină la Cernăuți, și în cadrul acesteia apare Facultatea de teologie, unde se înscrie și Ciprian, deși frecventa cursurile lui Ion G. Sbiera, urmașul lui Aron Pumnul.

Dar înclinația și pasiunea sa rămâne muzica. El făcea parte din formații corale bisericești, sătești sau din grupuri populare și organiza serbări cu ocazia unor evenimente creștinești naționale (Crăciunul, Boboteaza, Paștile, Rusaliile etc.).

Cetatea universitară Cernăuți ia proporții.

O seamă de celebrități didactice pecetluiesc catedrele de teologie. Printre profesorii lui Ciprian Porumbescu se remarcă *Isidor Onciul* — studiu biblic, exegeza V. Testament, ebraica și limbile orientale ; *Vasile Mitrofanovici* — secția practică ; *Eusebiu Popovici* — istorie și statistică bisericească ; *Vasile Repea* — studiu biblic, exegeza Noului Testament ; *Alexie Comoroșan* — dogmatică ; *Constantin Popovici* — drept bisericesc ; *Mihai Miron Călinescu* — teologie morală ; docent *Ioan Stefanelli* — catehetică etc.[6]. Condiția sine qua non era ; predarea numai în limba germană.

Toți studenții erau bursieri.

Pe lângă facultate exista și un seminar diecezan de muzică[7]. Aici se înscrie Ciprian și desăvârșește ceea ce demult aștepta. Devine ucenic apropiat și ascultător maeștrilor în muzică liniară și psaltică : *Isidor Vorobchievici* (1836—1907) și *Ștefan Nosievici*. Ceea ce făcuse Anton Pann la București, face și Vorobchievici la Cernăuți, scoțând un manual de armonie muzicală (1869), deschizând lui Ciprian calea spre creație și compoziții pretențioase cu texte din V. Alexandri, D. Bolintineanu, M. Eminescu sau din folclorul românesc bucovinean.

---

stantin Morariu, *Între viață și moarte.* Contribuții la biografia lui Ciprian Porumbescu, în rev. «Junimea» XLV (1915), nr. 8—10, p. 261—275 ; Victor Morariu, *Ciprian Porumbescu elev al Gimnaziului superior greco-ortodox din Suceava*, în «Făt-Frumos» VIII (1933), nr. 4 ; Gh. Mihuță, *Ciprian Porumbescu, învățător*, în «Făt-Frumos» IX (1934), nr. 5—6 ; Leca Morariu, *Ciprian Porumbescu stihuitor*, în «Idem» VIII (1933), nr. 3 ; Ciprian Porumbescu, *Opere alese*, București, 1954 ; Viorel Cosma, *Ciprian Porumbescu.* Monografie, București, 1957.

6. Isidor Onciul, *Ceva despre mersul și dezvoltământul culturei teologice și clericale în Bucovina*, în «Candela» II (1883), nr. 6.

7. *Organizarea studiilor la Institutul teologic din Cernăuți*, în «Foaia societății pentru cultura și literatura română în Bucovina», III (1867), p. 115—125.

Pentru întâia oară se organizează o valoroasă formație corală bărbătească la Facultatea de teologie din Cernăuți, sub conducerea lui Ciprian. Acest cor a dus faima patrimoniului românesc până la revenirea la Patria-mamă a Bucovinei (1918).

Ceea ce nu realizase profesorul Vorobchievici la catedrala episcopală, reușește corul studenților, executând impecabil liturghiile sale în diferite game (do-major, la-major, mi-bemol-major etc.). Se da astfel o replică românească celorlalte universități românești : Iași (1862) și București (1864), realizându-se unirea românilor tot prin studenți înainte de *Anul înțelepciunii*, 1859, și de *Actul dreptății*, 1918,

Studenții totdeauna au fost peste evenimente și cu entuziasmul lor au trăit viitorul. Printre studenții «alumni» (seminariști), colegi ai lui Ciprian, după foaia matricolă erau următorii : 1. Roman Bergoan ; 2. Theodor Bumbak ; 3. Nikolai David ; 4. Michael Ferliewicz ; 5. *Ciprian Colembiowski ;* 6. Calistrat Koka ; 7. Dionisie Konstantinowicz ; 8. Alexandre Popeskul ; 9. Alexander Popechor ; 10. Ștefan Tomowicz ; 11. Alexander Wojewitka și 12. Emilian Zurkan. Toți celebri, *Ciprian,* apoi inegalabilul bas Michael Ferbiewicz și alcătuitorul de manuale Calistrat Coca. Prin ei se umplea un hău în cultura muzicală a românilor din acele locuri. Până și Mandicevski și Gavriil Muzicescu (studenți la Kiev și Moscova) alcătuiesc lucrări pentru «formația lui Ciprian». Auzise de Ciprian chiar Piotr Ceaikovschi și-l invită la Conservatorul Sankt Petersburgului... N-a mai avut vreme !...

Cíprian experimenta cu formația sa atât lucrări din Răsărit, cât și din Apus, dar *cele pentru inimă și minte rămâneau colindele, cântecele de stea, orațiile, jeluirile și jocurile* (horele) *românilor* din neam în neam.

Întrunirile, șezătorile, concertele, nunțile, petrecerile, și înmormântările la care participa formația «studențimea cernăuțeană» erau adevărate manifesări românești de masă, de energie românească, de misiune ortodoxă sub opresiune străină.

Ciprian compunea zi și noapte [8], fără răgaz, neștiind că eshatonul bântuie împrejurul ființei sale. Era înalt și slab, respectând cu strictețe posturile și ajumările, ceea ce în compozițiile sale se observă : cumpătarea, abstinența, meditația, bucuria reținută...

Devenise, cu timpul, melancolic și spunea că a început cerul să se legene cu pământul și Nistru cu Dunărea, și Oltul cu Prutul și Tisa și Jiul aievea se îmbrățișează, dând o replică «Dunării albastre» a lui Strauss prin lucrarea «Valurile Prutului», din care a purces, mai târziu, «Valurile Dunării» de Ivanovici. Interesantă mutație artistică.

Doamne, nu da dormitare genelor mele(Ps.). Ciprian Porumbescu așa a organizat și o echipă instrumentală, dar se pare fără succes, studenții români fiind mai ales fii de țărani. El reușește totuși să pună la

---

8. Leca Morariu, *Pentru cronologia operei lui Ciprian Porumbescu,* în «Făt Frumos», VII (1933), nr. 2—3.

punct un taraf cu multe instrumente de suflat, de percuție, acompaniate de vioara sa și de pian.

El a găsit și soluția de a atrage studenții : compoziții proprii și spectacole publice prin satele Bucovinei... Au rămas în eternitate *Serbările*, mai ales Putna «400». Eveniment național pentru care alcătuiește lucrarea «Altarul Mânăstirii Putna» (1872). Tot organizatori peste timp și în eternitate : M. Eminescu, Ion Slavici, Ion Creangă, Veronica Micle și nr. a... Omul se cunoaște după fapte, pomul după roade (Matei III, 10). Ciprian muncește enorm, în câțiva ani compune peste 300 bucăți, printre care cele mai de seamă ; Imnul Societății «*Arboreasa*», *Patria Română, Țară mândră a fagilor, Primăvara, Tricolorul*... În domeniul liturgic : *Cele trei liturghii* (în mai multe variante) ; *Condacul Maicii Domnului, Ridicat-am ochii mei, Adusu-mi-am aminte,* tot atât de celebru — *Tatăl nostru* etc. Este, în același timp, ccreatorul polifoniei și transpunerii psaltichiei pe liniară ceea ce a însemnat cu adevărat o revoluție pentru acele timpuri și pentru românii de sub stăpânirea străină.

Înființându-se societatea «Arboreasa» la inițiativa lui Tudor Ștefanelli (1875), pentru studenții români, dintru început Ciprian Porumbescu a activat neobosit, creându-i un repertoriu adecvat și angajant. Se pare că melodia din «Hora Unirii» este modelată de el, ritmul îl găsim în compozițiile sale patriotice. Arboreasa, în sensul de uriaș copac și umbră pentru românii apăsați, a devenit stindard de luptă și frăție cu toți românii.

Multe coruri din : «Ostașii noștri», de V. Alecsandri, sunt prelucrate de Ciprian. Și în toiul Războiului pentru independență a fraților de la Dunăre și Carpați, ardea inima tuturor «arboranților». După multă chibzuință Ciprian Porumbescu a fost ales președinte al acestei asociații, 1877, după vrednici înaintași Gherasim Buliga (1875) și Iancu Cosinschi (1876).

3. Titlu-academic, grea sarcină

În același an, 12 octombrie 1877 își încheie studiile universitare și ține o interesantă adunare a asociației la Stupca, răsunând dealurile și câmpiile de frumusețea cântului românesc.

Colegii săi pleacă fiecare la parohie, întâia sa lovitură de singurătate... toți au venit cu soțiile sau prietenele... Ciprian nu avusese timp, muza sa era alta...

Profesorul Isidor Vorobchievici recunoaște în Ciprian un «talent care m-a depășit» și-l recomandă conducerii Universității pentru o bursă la Viena, Petersburg sau Atena.

Aici se încheie partea întâi a vieții studențești a lui Ciprian.

O pauză nedorită...

---

9. I. Vicoveanu, *Preotul profesor Isidor Vorobchievici,* în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVI (1960), nr. 9—12, p. 675—680.

B. SUFERINȚA, CALE SPRE ETERNITATE...

1. **Patria — moștenirea părinților — permanentă bucurie și suferință**

Alegerea lui Ciprian Porumbescu în calitate de președinte al «Arboroasei», ca și inițierea cenaclului «România Jună» [10] n-a fost pe placul autorităților habsburgice, mai ales că se întețiseră legăturile cu intelectualii întregii Moldove [11] a lui Ștefan și a urmașilor săi, până la 1774 și 1812.

Întrunirea națională de la Stupca era un semnal de alarmă pentru urechile atente la «supunerea» țării.

Cuprian Porumbescu mai ținuse unele conferințe «periculoase» cu subiecte antihabsburgice : *Lupta pentru existență, O stută de ani asupra Bucovinei...* Era în legătură cu «România Jună» din Viena, cu «Clubul studenților» din Iași, asociații din Ardeal, cu Petru Maior din Budapesta, Uniunea Română din Paris, Inocențiu Clain din Blaj etc., adresându-le participanților «Apelul» Societății «Arboroasa» [12].

Ciprian a avut legături directe cu Titu Maiorescu, Eminescu, Slavici, Alecsandri etc.

La aceeași adunare de la Stupca, împlinindu-se și 100 de ani de la uciderea mișelească a voievodului Grigore Ghica la «Beilicul turcilor din Iași», pentru protestul său împotriva samavolniciei «detrunchierii» habsburgice a Moldovei de către împărăteasa Maria Tereza, Conducerea societății studenților «Arboroasa» a hotărât să trimită o telegramă Comitetului ieșean de comemorare a tristului eveniment.

Către Primăria Iașilor,

«Arboroasa», societatea junimii române din partea detrunchiată a vechii Moldove, aduce condoleanțe membrilor săi pentru tutorul decapitat.

Comitetul,

12 octombrie 1877

Urmările acestei «îndrăzneli» n-au întârizat. Telegrama a produs furie oficialilor imperiali, soldându-se, la 15 noiembrie 1877, cu arestarea Comitetului pentru «înaltă trădare» (Hochverrat), cu trimiterea de catane la Seminar și cu înăbușirea revoltei studenților.

Din comitet făceau parte : *Ciprian Porumbescu, președinte,* Zaharia Voronca, Constantin Morariu, Leon Cerniavschi, Oreste Popescu, Gherasim Buliga și Eugen Seretean. Deși fost președinte, Buliga s-a abținut de

---

10. Ilie Dugan; *Istoricul societății academice române,* «Junimea». Partea I : «Arboroasa» (1875—1877), București, 1930.

11. Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina,* 1775—1918, Cernăuți, 1926.

12. Apelul a fost publicat în «Familia», XIII (1877), nr. 16.

la vot pentru telegramă, Cerniavschi a invocat o boală de urechi și cei doi au scăpat de a fi reținuți [13].

Întrucât, Ciprian Porumbescu, terminase studiile și stătea acasă, a fost arestat cu ușurință, fără prea multă zarvă. Definitivase compoziția : *E scris pe Tricolor unire,* pe care dorea s-o difuzeze la toată lumea studențească românească... n-a reușit.

Au reușit, în schimb, urmașii, pentru eternitate...

Ceilalți au fost pergheziționați și s-au descoperit numeroase liste de studenți, poeți, scriitori și mai ales preoți care ajutau pe elevi și studenți fără știrea autorităților.

S-au găsit și însemnări cu nume de fete cinstite vrednice de a deveni soții de preoți... Membrii Comitetului au fost lăsați liberi, pentru a nu produce tulburare...

Toți știau că Piprian este acasă, în siguranță, dar lui, acum, i se

Era o toamnă mohorâtă, mai degrabă o iarnă timpurie ce își arunca amenințările Crivățului... Cu toată opoziția familiei, slujbașii imperiali bruschează pe părintele Iraclie, acuzându-l de trădare, și mâinile plăpânde ale lui Ciprian sunt puse în cătușe, fără explicații. Și așa este lovit și îmbrâncit, nedormit și nemâncat și dus din post în post până la Cernăuți și băgat în temniță.

Ceilalți au fost percheziționați și s-au descoperit numeroase liste de studenți, poeți, scriitori și mai ales preoți care ajutau pe elevi și studenți fără știrea autorităților. S-au găsit și însemnări cu nume de fete cinstite vrednice de a deveni soții de preoți...

Membrii Comitetului au fost lăsați liberi, pentru a nu produce tulburare. Toți știau că Ciprian este acasă în siguranță dar lui acum i se pregătea dosarul pentru detenție. Cum era firav, obosit, grijuliu pentru toate, răcit și împins în temniță neîncălzită, Ciprian Porumbescu se îmbolnăvește grav de pneumonie, suferință care-i va pregăti sfârșitul.

Decanul facultății, Isidor Onciul, ca și rectorul Universității, Vasile Mitrofanovici, au avut o atitudine oficială, preferând «necunoașterea» și justificând «întâmplarea», iar «Porumbescu Ciprian nu mai este studentul nostru».

Rectorul Seminarului, Elias Filipovici a înlesnit comisarului austriac, dr. Benno Straucher arestarea altor revoltați și indisciplinați care ne fac «greutăți»... Și același a propus desființarea Societății «Arboroasa» (1877) și înscrierea studenților teologi în Societatea «Junimea» (1878), Zaharia Voronca a fost eliminat pe un an (1878—1879), Constantin Morariu, Eugen Seretian și Oreste Popescu admonestați public [14].

Ciprian nu știa nimic din ceea ce s-a întâmplat celorlalți membri ai Asociației și boala agravându-se, zăcea în închisoare. Aerul mucegăit îi stinsese vocea, iar curentul temniței îi schimbase auzul. Abia mai târziu, studențimea a aflat despre atitudinea șovăietoare și deficitară

---

13. Teodor Bălan, *Procesul Arboroasei,* 1875—1879 și R. Cândea, *Arborosenii, trădători austriaci și naționaliști români,* ambele apărute în 1937.

14. *Ibidem.*

a unor membri ai corpului didactic, după care profesorii erau huiduiți de studenți, iar conducătorii nerespectați.

Cântecelor de voie bună de altădată le luase locul nonviolența, apatia, chiar rezultatele la seminarii erau diminuate.

Totuși sunt și oameni... Singurul care împărtășea durerea familiei preotului Iraclie era spiritualul Seminarului, *Mihail Dracinschi*, care spunea despre Ciprian că este un suflet de aur, curat ca lacrima, bun ca o mamă, dulce ca un duhovnic, capabil și răbdător, nevinovat ca un porumbel și autoritar ca un jude... Părintele Mihail pătrunde în închisoare, cu toată avertizarea de condamnare a autorităților, mângâie pe Ciprian, merge la Stupca și-i aduce vioara, îl hrănește și intervine pe unde poate pentru el.

Aici, în condiții de calvar, Ciprian compune «Hora detruncheaților» și «Suspinul prizonierului» și spunea cu durere : «trebuie să fie și un Ovidiu al Bucovinei...».

A sosit și ziua de 3 februarie 1878, când Comisarul achită Comitetul și eliberează pe Ciprian. Acest fapt a provocat o adevărată manifestare națională, toți studenții cântau și cinsteau acest eveniment fredonând :

Roșu-i focul ce-mi străbate
Inima plină de dor
Pentru sfânta libertate
Și al Patriei onor...

Buimăcit de întâmplare, ascunzându-și suferința și măcinat de durere, Ciprian își ia vioara și revine la Stupca. Episcopul îi oferă parohie unde va vrea și chiar diacon și dirijor la catedrala din Cernăuți.

Ciprian era sătul de promisiuni. El cere, spre surprinderea tuturor, postul de învățător din sat și se apucă de muzică, după atâta suferință.

Localnicii din jur își trimit pruncii la el... ca la Iisus... dar nu mai avea răbdare, devenise posac.

Serbările de altădată din satele vecine Drăgoșești, Corlata, Ilișești, Stroiești, Zaharești etc., nu mai au farmec.

Împunsătura inimii. — În Ilișești se afla și o comunitate germană de credință evanghelică. Pastorul de aici, Gorgon avea șase fete : Johanna, Maria, Ana, *Bertha*, Adamina și Melania. Toate apreciau muzica românească și geniul lui Ciprian. Și în ziua de Sfântul Ilie, la hora satelor a ieșit și învățătorul și a văzut ploaie în inima sa fierbinte... căci a doua zi, 21 iulie 1878,, Ciprian cunoaște pe Bertha, care-i interpreta cântecele, îi fredona melodiile și aflase de la tatăl său despre celebritatea lui Ciprian în Universitatea din Cernăuți.

Au loc dese vizite între familii, concerte la pian, vioară și orgă, trezesc la viață pe virtuozul din Stupca și acesta rămâne uluit de educația muzicală a familiei pastorului Gorgon.

Ciprian își dezvăluie dragostea pentru Bertha și intenția sa de căsătorie, la care însă, se opune atât Iraclie — părintele, cât și Gorgon — pastorul pentru «motive» religioase.

În același an Ciprian se înscrie în anul II la Facultatea de litere și filosofie, unde are profesori, printre alții, pe Ion G. Sbiera, Johanna

Loserth. Începe să scrie poezii în limba germană, mai ales pentru Bertha, compune legende și balade.

Datorită experienței sale, în toamna anului 1878, este ales președinte al societății reorganizate «Junimea» cu care prilej definitivează celebrul imn *Tricolorul*...

La începutul anului 1879 părăsește Facultatea și revine la Stupca din motive de sănătate. Este vizitat de Bertha, care, în loc de mângâiere, îi accentuează suferința. Mai mult, oficialitățile monarhiei bicefale îi refuză bursa la Viena. Părintele Iraclie întreprinde totul, achită taxa cu întreaga agonisită și-l trimite pe cont propriu în Capitala muzicii. Viena, la intervenția și garanția lui Eusebiu Mandicevschi [15].

Așa se face că în ziua Sfinților Arhangheli, 8 noiembrie 1879, ocrotitorii științei și artelor, Ciprian și tatăl său purced spre Viena.

Înainte de plecare, Ciprian primise următoarea scrisoare de la soția pastorului :

> *«Iubite Ciprian, așadar, totuși : Dumnezeul meu, de ce trebuie să suferim sila de a-ți face inimă rea dumitale, pe care te stimăm și te iubim ? Dar altfel nu se poate. E contrar tuturor principiilor noastre...».*
>
> *«Nu ne putem da copila unui preot ortodox, deoarece știm că ea atunci ar trebui să nu mai creadă în ceea ce noi avem mai sfânt. Și de ar fi să apuci dumneata pe altă cale, atunci l-ai supăra pe părintele dumitale și pe episcopul care te protejează atât de mult.*
>
> *De aceea, decide-te repede, aruncă-te în brațele celei de-a doua iubite a dumitale, caută-ți mângâierea în muzică. Orice altă carieră nu-i pentru dumneata... Nimic în contra persoanei dumitale ; ne desparte numai abisul pe care-l recunoști și dumneata și nu vedem nici o punte peste care l-am putea trece...».*

Sumbră profeție și condamnabilă atitudine.

Bertha a fost trimisă în Anglia la niște rude (în localitatea Bradford-Yorkshire), mărindu-i durerea lui Ciprian, așa cum se exprimă el însuși în artă, pe dominantă, în Baladă...

2. **Viena : desăvârșire și începutul sfârșitului....**

Ajuns în capitala Austriei, Ciprian Porumbescu își desăvârșește talentul muzical. Se pare că nu l-a interesat prea mult Viena, orașul suferințelor multor români și ortodocșilor după 1700. Belvedere nu-l atrăgea decât ca muzeu, dar rămâne extaziat în fața statuilor sau locuințelor pe unde au umblat titanii : Beethoven, Mozart, Strauss, Händel etc.

Și mângâierea cea de pe urmă i-o dădea Societatea «Junimea» alcătuită din români din toate provinciile românești. Ruga și oful și le vărsa în Capela română ortodoxă din Viena, unde conducea corul și unde se întruneau românii alinându-și suferința și întărindu-și evlavia.

---

15. Liviu Rusu, «Prefață» la Eusebiu Mandicevski, *Opere alese*, Editura muzicală, București, 1957, p. III—XV.

După ce studiază aproape doi ani în orașul muzicii, Ciprian revine la Stupca. O tuse intensivă îi pisa pieptul.

În cinstea Berthei, finisează «Lăsați-mă să cânt...».

3. **Ultimile ofuri, la Brașov**

Cu toate cererile trimise la Iași, București, Cernăuți, abia în septembrie 1881 este angajat profesor de muzică la Brașov, unde are satisfacția reprezentării operetei *Crai nou*...

I se încredințează conducerea corului bisericii «Sfântul Nicolae»-Schei...,

Boala se agravează. Își ia concediu și i se recomandă plecarea din țară la Nervi, în Italia... Îi vin în minte versurile martirului Nicolae Bălcescu : *De pe plaiu-nstrăinării* / Unde zac și simt că mor / De amarul disperării / Și de-al țării mele dor...

Nici Italia nu-i ajută la nimic (noiembrie 1822 — februarie 1883).

Simte pașii morții și revine acasă, arătând ca o umbră, ca o stafie ce bântuie o lume întreagă, dar în zadar : viața este trecătoare, dar a sufletul dar al lui Dumnezeu...

Și-a rânduit toate, fără a deranja pe cineva și a închis ochii pentru totdeauna, la **6 iunie 1883,** fredonând cuvintele : *Adusu-mi-am aminte de proorocul care zice*... care cine este acesta ?, când în Sinaxar prăznuim pe Cuviosul Visarion mijlocitorul celor în suferință.

Bucovina și-a închis în hăul pământului **cea mai zbuciumată viață de student misionar-teolog,** care a fost **Ciprian Porumbescu.**

Șiruri nesfârșite de colegi și admiratori au venit la înmormântare... și a continuat pelerinajul șase săptămâni. A fost înmormântat lângă altarul bisericii din Stupca, fiindcă a fost preot prinvocație. I s-a pus pe mormânt tricolorul, după a sa dorință...

Iar când, fraților, m-oi duce
de la voi și-o fi să mor
Pe mormânt atunci să-mi puneți
Mândrul nostru tricolor !...

C. POMENIT ȘI CINSTIT DIN NEAM ÎN NEAM

1. **Ciprian n-a murit, ci doarme !**

Nu poate muri, cel ce prin credința în Hristos și prin creația sa trăiește veșnic în sufletul neamului nostru.

Muzica lui Ciprian Porumbescu este acest memento, acest orologiu patriotic care te răscolește, iar pe studenții teologi îi pătrunde, îi modelează și-i transformă. Viața lui Ciprian a fost o frământare a conștiinței îmbrăcată în straiele unui patriotism fără margini. Mulți, ascunși în umbra morții și lașității, și-au dat seama de sufletul lor împietrit după moartea eroului. Chiar inima de cremene a mamei Berthei s-a sfărâmat de durerea pierderii lui Ciprian.

A sosit mai târziu și Bertha, udând cu lacrimile ei florile proaspete de pe mormântul celui ocolit din motive fanatice. Și-a recunoscut gre-

șala și n-a iertat atitudinea părinților... Târziu ! Nu mai era în trup cel chinuit de doruri neîmplinite...

Bertha s-a căsătorit cu farmacistul Alfred Rosinon, ducând în familie o viață anonimă în orașul Rădăuți, până în 1942, când a plecat în Germania cu unica sa fiică, Mini !... A decedat (?) și i s-a pierdut urma...

2. Și natura suspină după Ciprian !...

Așa cum am spus la început, după moartea lui Ciprian, Stupca rămâne pustie. Abia în 1918 s-au împlinit toate : dreptatea și pacea s-au îmbrățișat. Satul a fost din nou în vederile edililor, iar astăzi arată ca un muzeu în aer liber îmbălsămat de duhul muzicianului și numindu-se Ciprian Porumbescu.

Sub deal, spre Ilișești, casa-muzeu oferă vizitatorului și pelerinului gospodăria de altădată a familiei fericite a preotului Iraclie. Camera lui Ciprian, situată spre Apus de soare, produce nostalgie și fără să vrei intri în eshaton prin sunetele triste și dezarmonice ale celebrului său pian dezacordat...

Mai jos se află biserica unde Ciprian a deslușit buchia și a auzit cântarea... În spatele bisericii, lângă altar, cimitirul, unde o cruce mare, cu chipul lui Ciprian la mijloc, înfășurată în tricolor, ne introduce în istorie, în amestec de durere și bucurie...

Se văd ieșind din cimitir prunci, tineri și bătrâni, ștergându-și lacrimile,, rostind Dumnezeu să-i ierte, cunoscând drama familiei Porumbescu...

Și mai jos, pe o pajiște luminoasă, ocrotită de pădure, este temeluită școala unde preotul Iraclie a fost dascăl și apoi fiul său Ciprian elev și învățător... azi Muzeul «Ciprian Porumbescu». Aici sunt adăpostite cărți, manuscrise obișnuite și muzicale, tipărituri, monografii despre celebrul muzician.

În acordurile baladei, când se trece pragul muzeului sunt explicate cele necesare înțelegerii Marelui dispărut. Tot aici se află și vioara lui Ciprian, pe care o ținea la piept ca pe o cruce a ispășirii înainte de obștescul sfârșit...

Și *vioara sa* are o istorie captivantă și Cântul Baladei.

Nu se știa prin ce împrejurări a ajuns în mâna unui muzicant, de la care a primit-o Stănică-lăutarul interpret neîntrecut al cântecului de durere : «...Of, sărmana turturea, cum și-a pierdut soția !...», sumbră profeție și pentru Ciprian. Vioara a fost cumpărată, mai mult dăruită «băiatului domnului părinte», în 1866.

S-a constatat, după o reparație efectuată de un maestru din Lemberg, că instrumentul este o raritate, singurul noroc al lui Ciprian și că a fost confecționată în 1626 de un «Cremona Nicolau Amati». Pe această violină — scrie cu durere bătrânul părinte Iraclie — cânta fiul meu Ciprian în nefericita-i închisoare, când un hoț din cei închiși cu dânsul într-o celulă, auzindu-l, erupse în plâns ; pe această violină a cântat el la Nervi, în Italia, «Doina Mării Mediterane», ca ea să o ducă, cum zice el, pe undele sale, oceanului și acesta să spună lumii

care acorduri sunt cele mai dulci și mai scumpe românului ; această violină, în fine, o numi el, bietul, până în ultimele ore ale vieții sale **«mireasa mea»...** «Această mireasă este și astăzi — în muzeul satului — martoră peste veacuri a nefericitului posesor-mire...».

Proscomidiarul Mânăstirii Sucevița are încrustate în șirul celor de dincolo pe *Iraclie-preotul și Ciprian-fiul ;* în dipticele Putnei, începând cu Ștefan-Vodă se află și *Iraclie-starețul și Ciprian-fratele* alături de *Vasile* (Alecsandri), *Mihai* (Eminescu), *Mihail* (Kogălniceanu), *Ion Alexandru* (Cuza), *Aron* (Pumnul), *Ion (Slavici),* ș.a.

*

Tace gura, rămâne nemișcată inima și ochii se scaldă în lacrimi la panihida lui Ciprian Porumbescu, celui ce acum peste 100 de ani, la **vârsta de numai 29 ani** — trecea în veșnicie !...

Exemplu de student teolog eminent, dascăl și revoluționar, misionar și profund credincios, extraordinar modelator de suflete, Ciprian Porumbescu rămâne în conștiința studențimii teologice o culme a vocației.

Mai târziu, după 1918, tezaurul său a intrat în patrimoniul poporului român de pretutindeni. Muzica sa este simțire românească, oful și bucuria trăitorului acestui pământ [16]. «Și dacă este vorba de vreun componist pe care l-am studiat și-l studiez și acum încă cu multă diligență — spunea el în «Gazeta Transilvaniei» din 26 martie 1882 — atunci îmi permit a spune că *acest componist este însuși poporul român* (subl. n.), care stă peste Offenbach, Genée, Supé etc. ...».

3. Ciprian Porumbescu, o cunună nevestejită a Bisericii și neamului românesc

Conservatorul din București a purtat numele lui Ciprian Porumbescu până în 1990 ; multe amfiteatre studențești îl au ca patron. Însuși Tricolorul a fost imn național, iar «Deșteaptă-te române» a fost corectat de marele muzician. Cântecul bucuriei muncii : «Râde iarăși primăvara», a intrat încă de atunci în repertoriul manifestațiilor de 1 Mai, ceea ce este o raritate la națiunile cu tradiție veche sau schimbătoare [17]. «E scris pe tricolor unire» antrenează orice conștiință de român oriunde și-ar găsi sălaș. Iată ce a putut da, face și realiza, studențimea românească într-o provincie detruncheată și strămoșească — Bucovina.

În toată lumea, în presă, la radio și TV au fost totdeauna emisiuni speciale [18]. Filarmonica George Enescu, studenții Conservatorului «Ciprian Porumbescu» București, cei ai Conservatorului Gavriil Muzicescu din Iași precum și cei ai Conservatorului «Gheorghe Dima» din Cluj-Napoca au comemorat și omagiat cum se cuvine evenimentul peren «Ciprian Porumbescu».

---

16. Viorel Cosma, *Contribuții la studiul operei lui Ciprian Porumbescu,* în «Muzica», nr. 4—5/1951.
17. Idem, *Cântecul popular în creația lui Ciprian Porumbescu,* nr. 3/1951.
18. Sabin Drăgoi, *Cinstind memoria marelui înaintaș al muzicii noastre,* în «Idem», nr. 4/1953.

La concertul festiv din București din 1983, Ion Voicu († 1998) a interpretat *Balada lui Ciprian* Porumbescu cu deosebită sensibilitate și îngerească prosternare.

6 Iunie 1983, moment de reculegere. La biserica Antim din București s-a comemorat «Centenarul trecerii spre veșnicie a lui Ciprian Porumbescu» cu o panihidă și cu un cuvânt de întărire, rostit de autorul modestului studiu de față.

Pe lângă mulțimea de credincioși a participat și un grup de studenți din diferiți ani de studii la Institutul teologic din București și alți studenți și elevi de la școlile Capitalei în pofida tuturor restricțiilor cunoscute atunci din cauza ideologiilor atee-materialist-masonice [19].

*

A intrat în tradiția participanților la Cercul misionar din cadrul Facultății de Teologie ca în întrunirile lor să fie omagiate și comemorate — cu diferite ocazii — marile valori ale neamului nostru, inclusiv strălucita stea : «Ciprian Porumbescu» [20] : *6 iunie 1883,* trecerea spre Domnul — nașterea spre veșnicie și *14 octombrie 1853* — nașterea firească spre eternizare. Totdeauna vom fi în priveghi.

Este bine și cu folos ca studenții de astăzi, seminariștii de acum, misionarii, dascălii și slujitorii de mâine, profesorii de religie să cunoască și să cultive, să urmeze și să experimenteze pentru timpul lor — ceea ce înaintașii ne-au lăsat atunci.

Binecuvintează, Doamne, facerea mâinilor Tale !

Veșnică va fi amintirea lui Ciprian
și pomenirea lui din neam în neam !

Diac. Prof. PETRU DAVID

19. P. I. David, *Invazia sectelor...* vol. I, București, 1997, p. 380—407.

20. Jack Bratin, *Calendarul muzicii universale*, Editura muzicală, București, 1966, octombrie 14, p. 256; Iosif Sava, Luminița Vartolomei, *Dicționar de muzică* Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 161.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ŞI MISIONARE

REUNIFICAREA INTERIOARĂ A OMULUI PRIN RUGĂCIUNE

Potrivit celei mai cunoscute definiții, rugăciunea este convorbirea omului cu Dumnezeu. Pe aripile rugăciunii sufletul crește, se înalță la Dumnezeu, vine în fața Lui, stă de vorbă cu El și se comunică lui Dumnezeu.

Rugăciunea este o formă concretă a relației personale a omului cu Dumnezeu inițiată în credință. Rugăciunea ține de credință, fiindcă omul credincios simte nevoia să se roage, să se ridice de la cele pământești spre cele cerești. În rugăciune este și o coborâre a lui Dumnezeu la om, pentru a convorbi cu el, pentru a-i asculta rugăciunea. De aceea s-a spus că rugăciunea este o scară către cer pe care omul urcă la Dumnezeu și Dumnezeu coboară la om.

Rugăciunea duce la ideea de persoană a lui Dumnezeu și a convorbire, un dialog între două persoane : Dumnezeu ca persoană și omul ca persoană. Omul se adresează lui Dumnezeu ca Tată și cere de la El ca de la Tatăl său revărsarea milei peste el..

Rugăciunea aduce la ideea de persoană a lui Dumnezeu și a omului. Fiind o convorbire personală, ea este respirația sufletului creștin la lucrarea Duhului sălășluit în el. Prin rugăciune sufletul respiră în atmosfera de taină a vieții dumnezeiești.

Rugăciunea credinciosului se înalță la Tatăl (Romani I, 8, VII, 25) în Hristos și cu El. Iar Cel ce ne dă îndrăznirea și ne deschide ușa spre Fiul este Duhul Sfânt. În Duhul prin Hristos, rugăciunea se ridică la Tatăl. În rugăciune sunt prezente deci toate cele trei Persoane divine în comuniunea Cărora intră credinciosul [1].

1. Însușirile rugăciunii personale

Rugăciunea trebuie să pornească dintr-o inimă curată, să fie o expresie a evlaviei. Aceasta înseamnă că ea trebuie făcută cu atenție,

---

1. Pr. Prof. Dumitru Radu, *Curs de Teologie* Morală, dactilografiat, 1979—1980, p. 55—56.

concentrare. Sf. Părinți vorbesc despre unirea minții cu inima în rugăciune pentru a-L afla pe Dumnezeu. Procesul acesta al unirii dintre minte și inimă cunoaște mai multe faze : păzirea minții ca să nu hoinărească prin gânduri străine de Dumnezeu, adunarea ei în inimă, care poate fi socotită ca adâncul propriu al întregii ființe umane ; menținerea minții în inimă se poate dobândi prin păstrarea continuă a amintirii lui Dumnezeu sau prin rugăciunea neîncetată și curată de alte gânduri ; prin această pomenire mintea întâlnește în inimă pe Dumnezeu însuși, ca într-un alt cer [2].

Fiecare dintre aceste momente de pregătire pentru rugăciune are o importanță specială. Fără a avea o ordine strictă ele se succed într-o legătură firească, într-o gradație neîncetată în suișul duhovnicesc. Prima etapă care precede și pregătește rugăciunea este liniștirea din tumultul vieții zilnice. «Liniștea este legătura gândurilor și renunțarea la grijile părute îndreptățite», spune Sf. Ioan Scărarul [3], iar Sf. Vasile cel Mare afirmă că «liniștea este începutul curățirii sufletului» [4].

«Liniștea» pe care trebuie să o dobândească omul duhovnicesc este un proces dinamic, deși liniștit din alt punct de vedere, ea este o creștere în blândețe, în smerenie, dar și în fericirea iubirii, o tensiune continuă spre Dumnezeu, supremul izvor de iubire, care nu este lipsită de momentele dramatice ale pocăinței. Și tot acest urcuș sfârșește în «odihnă», în iubirea lui Dumnezeu, care nici ea nu este încremenire, ci o lărgire necontenită a ființei umane pentru primirea și iradierea acestei iubiri» [5].

Liniștea (isihia) [6] nu înseamnă și o mortificare a mișcărilor dinăuntru. Dimpotrivă ea le trezește la o activitate deplină. Ea naște discernământul, iubirea înfocată de Dumnezeu, mila de tot și de toate, bucuria de unirea cu Dumnezeu.

Liniștirea este strâns unită cu neîmprăștierea minții în mulțimea gândurilor și a grijilor. «De nu fuge cineva mai întâi de împrăștiere și nu-și câștigă tăcerea, nu poate ajunge să grăiască pururea cele bune. Simplu grăind, la tot lucrul (și cu atât mai mult la rugăciune) se cuvine întâi fuga desăvârșită de împrăștiere», spun Sfinții Părinți [7].

«Rătăcirea gândului este începutul păcătuirii», zice Sf. Isaac Sirul [8], pentru că tot ce nu ajută la mântuirea sufletului sau la viața trupului, i se face piedică celui ce vrea să se mântuiască [9].

---

2. Nichifor din singurătate, *Cuvânt despre rugăciune*, în Filocalia românească, trad. și note de Pr. Dr. Dumitru Stăniloae, vol. 7, p. 23, notă.
3. *Scara*, XXVII, P.G. 1109. D.
4. Sf. Vasile, *Epistola către Grigorie despre singurătate*, P.G. 32, 228 A.
5. *Metoda sau cele 100 capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol*, în «Filocalia românească», ed. cit., supra, vol. 8, *Introducere*, p. 12.
6. *Ibidem* p. 110, notă.
7. Petre Damaschin, *Învățături duhovnicești*, «Filocalia românească», vol. 5, p. 116.
8. Sf. Isaac Sirul, *Cuv. LXXIII, Sfătuiri pline de folos*, cit. la Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 126.
9. Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 127.

Împrăștierea minții este socotită un mare pericol în vremea rugăciunii, o cale de ispitire a puterii sufletești a credinciosului. «Știind vicleanul sigur că cel ce se roagă fără împrăștiere lui Dumnezeu, va putea izbândi multe se silește să împrăștie mintea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate» [10].

Nu trebiue să lăsăm prin urmare în vremea rugăciunii să intre în suflet nici gând bun, nici rău, nici din vreo carte, nici auzit de la cineva. Să avem în minte numai cererea ce o adresăm lui Dumnezeu.

Până ce nu șterge din ea amintirile ispititoare ale poftelor păcătoase, preocupate de plăceri egoiste, mintea nu poate pătrunde în partea dinlăuntru a sufletului. Mintea pătrunde aici doar prin rugăciunea neîncetată, deci stăruitoare [11].

Prezența a două sau mai multe gânduri în minte împarte mintea între ele. Eliberarea minții de ele și concentrarea ei întreagă spre Dumnezeu îi reface unitatea și simplitatea. Dar în simplitatea aceasta este o nesfârșită bogăție și lărgime de înțelegere. Căci în simplitatea ei se află simplitatea de ocean a lui Dumnezeu [12].

Odată câștigate, liniștea și neîmprăștierea trebuie păzite de credincios printr-o veghe permanentă, prin trezvie. Veghea e și ea o mișcare, e încordare, e privirea atentă și plină de bucurie la bunătățile minunate ce se descoperă celui ce s-a liniștit din partea celor din afară. Cel ce se concentrează la ceva interior, uită de cele din afară [13].

Trezvia și rugăciunea sunt legate între ele ca sufletul și trupul : lipsind una, nu poate sta nici cealaltă. Unirea lor se face în acest chip, după Sf. Simeon Noul Teolog : «Întâi trezvia se opune păcatului, ca un străjuitor și înainte mergător ; în urma ei, rugăciunea desființează și șterge îndată gândurile rele, împiedicate de străjuitor, luate aminte neputând face singură acest lucru. Acestea sunt poarta vieții și a morții : luarea aminte și rugăciunea. De o curățim (rugăciunea) prin trezvie ne îmbunătățim, iar de o întinăm prin lipsă de pază ne înrăim» [14].

După Sf. Ioan Scărarul a câștigat trezvia cel ce poate zice, după cuvântul din Cântarea Cântărilor, V, 2 : «Eu dorm, iar inima mea veghează» [15]. Datorită trezviei cel ce se roagă, chiar și când se află în mulțime, se simte ca în singurătate și liniștea aceasta o poate comunica și altora.

În etapa care urmează trezviei, credinciosul își simte în rugăciune, recâștigarea unității sufletului, a puterilor sufletești. Rugăciunea unifică cele trei puteri ale sufletului sfâșiate prin patimi : mintea, dorința

---

10. Culegere din Sfinții Părinți, *Despre rugăciune și luarea aminte*, în «Filocalia românească», vol. 8, p. 391.

11. Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, *Despre osteneiile vieții călugărești*, în *«Filocalia românească»*, vol. 7, p. 51 notă.

12. Idem, *Despre lucrarea cea ascunsă între Hristos*, în vol. cit., p. 68 notă.

13. *Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol*, p. 110, notă.

14. Sf. Simeon Noul Teolog, *Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni*, în «Filocalia românească», vol. 8 p. 528.

15. Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, cuv. 27 cit., la Nichifor din singurătate, *op. cit.*, p. 19.

și iuțimea, ultimele două formând latura pătimitoare a sufletului. Rugăciunea nu e numai a minții, sau numai a rațiunii care definește în înțelesuri intuiția totală a prezenții lui Dumnezeu proprie minții, sau numai a inimii, care trăiește cu simțirea această prezență. Având un caracter complex, rugăciunea e singurul mijloc de unificare a sufletului și numai astfel unificat și devenit capabil să trăiască realitatea de bogăție complexă a lui Dumnezeu, sufletul poate sesiza prezența lui Dumnezeu și se poate uni cu El ; sau invers : rugăciunea are puterea să unifice sufletul, pentru că se unește cu Dumnezeu cel atotcomplex, dar unul în această bogăție complexă cu Dumnezeu, care e o unitate întreită : Mintea, Logosul și Duhul vieții, sau Tatăl, Fiul (Cuvântul) în Care Tatăl sau Mintea Se revelează și Duhul Sfânt, în Care Tatăl și Fiul Se unesc în iubire. Sufletul se unește, cu Dumnezeu prin rugăciune, fără să părăsească complexitatea lui, întrucât în el se imprimă complexitatea unitară a lui Dumnezeu. Iar această imprimare se face prin rugăciune, când sufletul se apropie la maximum de Dumnezeu și se deschide Lui — Rugăciunea e astfel o comunicare vie între suflet și Dumnezeu și invers. Prin ea vin în suflet și se imprimă și virtuțile care își au originea în bunătatea iradiantă a lui Dumnezeu» [16].

«Toate virtuțile intră împreună cu rugăciunea în suflet», spune Sf. Ioan Hrisostom. «Ceea ce este temelia pentru casă, aceea este rugăciunea pentru suflet. Trebuie să o fixăm întâi pe aceasta ca o bază și ca o rădăcină în suflet și apoi să zidim cu sârguință pe ea, cumpătarea și grija de săraci și toate legile lui Hristos» [17].

Rugăciunea e fundamentul unității sufletului nostru pentru că în ea e Hristos, ipostasul firii omenești în general, deci și al firii noastre.

«Rugăciunile sunt nervii sufletului, spune același sfânt Părinte. Căci precum trupul e susținut laolaltă prin nervi și prin ei se mișcă în chip unitar, persistă și își menține tăria, iar dacă îi taie cineva pe aceștia, dispare toată armonia trupului, tot așa sufletele se armonizează și se susțin laolaltă prin rugăciuni, și prin ele străbat cu ușurință drumul evlaviei. Deci, dacă te lipsești de rugăciune, faci ceva ca și când ai scoate peștele din apă — Precum apa e viața aceluia, așa îți este ție rugăciunea. Precum acela trăiește prin apă, așa noi putem să ne înălțăm, la ceruri și să ajungem aproape de Dumnezeu prin rugăciuni» [18].

Odată reunificate în rugăciune, puterile sufletești rodesc virtuțile. Din cele trei puteri ale sufletului, spune Petru Damaschin, se nasc cele patru virtuți generale, astfel din cugetare sau minte două : chibzuința și dreptatea sau dreapta socoteală ; din partea poftitoare (din dorință) neprihănirea ; din iuțime — bărbăția. Aceste patru virtuți sunt chipul omului ceresc (desăvârșit) [19].

---

16. Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, *op. cit.*, p. 59 notă.
17. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre rugăciune*, II cit., în *Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol*, p. 76.
18. *Ibidem.*
19. Petru Damaschin, *op. cit.*, p. 62.

Puterile sufletești reunificate se fortifică prin virtuțile care devin acum mai ușor de împlinit. Fiecare virtute se întipărește în firea noastră treptat ; sau firea noastră ia forma ei dinamică și plină de putere, biruind pornirea egoistă spre plăcere. Nepătimirea concentrează în ea rezultatul unor eforturi duse până la capăt [20].

Nepătimirea nu e, în învățătura sfinților părinți o stare negativă de nesimțire ca în budism, ci o stare de întrebuințare pozitivă a puterilor sufletești, deci și a iuțimii și a poftei. Și întrucât această bună întrebuințare cere un efort susținut, nepătimirea implică mai multă putere decât starea pătimașă.

Prin întrebuințarea cea bună a poftei se dobândește iubirea de Dumnezeu, iar prin întrebuințarea cea bună a iuțimii care împreună cu pofta alcătuiesc, după cum am mai spus, latura pătimitoare a sufletului se dobândește răbdarea. Iar ele sunt bine întrebuințate când se supun minții. Mintea pomenind neîncetat în rugăciune, pe Dumnezeu, iar pofta însoțind mintea în această îndeletnicire, ajung împreună la deprinderea iubirii de Dumnezeu. Iar împlinind poruncile Lui cu răbdare, se ajunge la iubirea aproapelui care implică și o mare tărie spirituală. Aceasta nu poate exista însă fără nepătimire, adică fără renunțarea la iubirea egoistă de sine și de plăcerile inferioare ale sale. Iubirea care implică nepătimirea sau pătimirea care condiționează iubirea nu are deci, nimic negativ în ea. Ea e insuflată de un elan al iubirii de Dumnezeu și de aproapele de iubirea a tot ce e bun, de un elan opus oricărui egoism. Dar iubirea, în care e implicată nepătimirea ar fi cu neputință dacă ar fi omorâtă (mortificată) latura pătimitoare a firii noastre [21].

Dintre Sfinții Părinți, cel care a subliniat importanța activării în mod pozitiv a laturii pătimitoare a sufletului, a fost Sf. Grigore Palama. Latura pătimitoare mijlocește între minte și trup. Fără latura pătimitoare n-ar putea lucra mintea asupra trupului. Trupul e condus spre desăvârșire de către minte prin latura pătimitoare dar și mintea își actualizează puterile ei de spiritualizare sau de sfințire asupra trupului prin latura pătimitoare. Căci prin ea lucrează asupra trupului.

De aceea latura pătimitoare a sufletului rămâne vie și lucrătoare și în sufletul nepătimaș. Deci, nepătimitorul nu e cel amorțit și nepăsător, ci cel nepătimaș, nepăsător sau insensibil în sens rău. Poți să pui multă pasiune în ceea ce faci și să fii nepătimaș. Pasiunea bună și frumoasă se împacă cu latura pătimitoare sau pasională. Exemplul este durerea pe care o simte Sf. Apostol Pavel pentru neamul său [22].

Pe măsură ce își câștigă însușirile pe care le-am enumerat mai sus, rugăciunea inundă sufletul credinciosului ; mintea se luminează, inima se bucură, voința se unește cu voia lui Dumnezeu, ființa întreagă

---

20. *Celę 100 de capete ale lui Ignatie și Calist Xanthopol*, p. 38, notă.

21. Sf. Grigore Palama, *Despre rugăciune*, în «Filocalia românească» vol. 7, p. 250—251 notă.

22. *Ibidem*, p. 253 notă.

se purifică, eliberându-se de patimi și de griji. Astfel înțeleasă și practicată rugăciunea devine reazemul sigur al înaintării credinciosului în urcușul duhovnicesc al trăirii în Hristos.

2. **Scara rugăciunii personale**

Ridicându-l pe om din patimile întunecate și grijile nenumărate care slăbesc și obosesc sufletul, rugăciunea îl deschide pe acesta spre dialogul cu Dumnezeu, dialog personal plin de iubire. Cuvintele rugăciunii ating pe Dumnezeu pentru că mintea însăși Îl atinge. Nu mai e nici un interval între mintea care vorbește cu Dumnezeu în rugăciune și El însuși.

Dar dispariția intervalului nu se datorește unui act de depășire fizică a Lui, ci unei alipiri deplîne a cugetării, a înțelegerii și a iubirii de Dumnezeu. Dumnezeu umple cu prezența Sa înțelegerea și simțirea minții. Înțelegerea e totodată experiență a prezenței Celui înțeles. Și ea e neîntreruptă [23].

Rugăciunea răsare din evidența și simțirea prezenței lui Dumnezeu și întărește această evidență și simțire. Iar Dumnezeu dă un sens tuturor. Prin El știm pentru ce trăim pentru desăvârșirea noastră din El, prin iubirea față de toți oamenii, văzuți și ei ca și noi în lumina valorii eterne a fiecărui om, lumina pe care ne-a arătat-o Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om pentru vecii vecilor.

A experia pe Dumnezeu înseamnă a-L experia în stare de rugăciune, căci în această stare suntem în comunicare directă cu El și simțim puternic că de la El avem toate. Dar pentru noi Dumnezeu se face accesibil în Hristos. Când mintea se adună din toate, se adună în Hristos și se roagă în El [24].

Dumnezeu se arată minții sau puterii noastre de sesizare duhovnicească a prezenții Lui numai când aceasta este adunată înlăuntrul inimii, adică în intimitatea ultimă a ființei noastre, care are totodată un caracter emoțional, o capacitate și o pornire iubitoare. Arătarea aceasta a lui Dumnezeu e o supremă lumină, e evidența supremei realități, care e totodată suportul propriei noastre existențe [25].

Experierea lui Dumnezeu în chip personal se face numai prin rugăciunea curată. Sf. Simeon Noul Teolog vorbește despre trei feluri de rugăciune, dintre care primele două sunt ale celor începători în viața duhovnicească. Întâiul fel de rugăciune este însoțit de lucrarea imaginației. Cel ce se roagă își ridică mâinile, ochii și mintea la cer și începe să-și închipuie cu mintea lucrurile dumnezeiești, bunurile cerești, cetele îngerești, locașurile sfinților. Astfel începe să se mândrească fără să-și dea seama și socotește această stare un har al lui Dumnezeu. Cauza stă în aceea că nu a dobândit întâi nepătimirea și virtuțile.

---

23. Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, *op. cit.*, p. 54 notă.
24. *Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol*, p. 62, notă.
25. Nichifor din singurătate, *op. cit.*, p. 14, notă.

În al doilea fel de rugăciune, mintea după ce s-a întors de la lucrurile sensibile și de la senzațiile ce vin din afară, aci se concentrează la cuvintele rugăciunii, aci își examinează gândurile ce năvălesc în suflet, căutând să le alunge. E o luptă care nu-l lasă să se liniștească și să-și lucreze virtutea.

Al treilea fel de rugăciune începe prin ascultare și constă în aceea că în vremea ei mintea păzește inima și din adâncul ei înalță cererile sale către Dumnezeu. Ea e rugăciunea bărbatului duhovnicesc, rugăciunea curată [26].

Acest al treilea fel de rugăciune, este numit rugăciune curată, pentru că s-a curățit chiar și de înțelesurile logice ale cuvintelor, întrucât cel ce se roagă s-a întâlnit față în față cu Dumnezeu, ca de la persoană la persoană, fără intervalul niciunor gânduri între ele, Mai bine zis în această rugăciune cugetarea sau înțelegerea este ridicată la Dumnezeu, ca la unicul și singurul conținut viu, personal, indefinit și infinit al ei. Ea a ieșit din starea de separație de Dumnezeu, de aceea ea nu mai este numai o minte care cugetă la Dumnezeu, ci o persoană plină de dragoste față de altă persoană care este Dumnezeu. De aceea rugăciunea trebuie să fie o experiență emoțională a prezenței lui Dumnezeu ca persoană iubitoare și vrednică de nesfârșită iubire [27].

Sfinții Părinți afirmă că în rugăciunea curată mintea ajunge să se privească pe ea însăși și astfel devine transparentă privind prin ea pe Dumnezeu. Acesta Se arată în mintea curată ca într-o oglindă, rămânând, după ceea ce e în Sine, nevăzut.

Într-un loc din Evagrie, însușit de mulți Părinți se spune : «Când mintea dezbrăcându-se de omul cel vechi, îmbracă pe cel din har, vede în vremea rugăciunii starea ei asemănătoare safirului sau culorii cerești. Starea aceea Sf. Scriptură o numește loc al lui Dumnezeu, văzut de bătrânii lui Israel pe muntele Sinai» [28].

Dar mai relevant pentru transparența aceasta a minții, care face vizibil pe Dumnezeu, este locul din Diadoh al Foticeii : «Nu încape îndoială că mintea când începe să lucreze în ea stăruitor lumina dumnezeiască, devine cu totul transparentă încât vede în chip abundent lumina din sine, iar aceasta se întâmplă când puterea sufletului domină patimile» [29]. Tot așa spune și Sf. Grigore al Nisei, comentând fericirea a șasea. După el, cel ce și-a curățat inima vede pe Dumnezeu, nu ca pe o persoană opusă, ci Îl vede oglindit în ea însăși. Inima sau «omul dinlăuntru reflectă prin firea ei pe Dumnezeu.' Dar păcatul acoperindu-o a acoperit pe Cel oglindit în ea. Îndată ce o curățim o vedem ca chip în care se oglindește modelul. Cel ce se curăță, văzându-se pe sine, vede în sine și pe Dumnezeu, cum văd unii soarele în oglindă, fără să se întoarcă spre el, pentru a-l vedea în ipostasul lui [30].

26.Cf. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Curs de Teologie ascetică și mistică*, dactilografiat, p. 205—206.

27. Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, *op. cit.*, p. 56, notă.

28. Cf. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op .cit.*, p. 235.

29. Citat la Pr. Prof. D. Stăniloae, *loc. cit.*

30. *Ibidem.*

Mintea adunată în intimitatea sa, în inimă, dă acolo de Dumnezeu. Pentru că intimitatea sau inima noastră atunci când e găsită nu e găsită goală, ci în cuprinsurile ei indefinite, se reflectă prezența lui Hristos. Acolo e Hristos care a intrat ca înainte mergător la Botez, acolo e Împărăția cerurilor aflătoare înlăuntrul nostru, acolo e casa lui Hristos, unde nu pătrunde nimic din lucrurile lumii și cine străbate tot mai înlăuntrul inimii se apropie de Dumnezeu tot mai mult.

Sf. Maxim Mărturisitorul zice înțelepciunii lui Dumnezeu abis, iar minții curate «locul abisului» care ca atare poate fi numită și ea abis. Ea se numește abis prin faptul că e făcută astfel ca una ce e capabilă să primească abisul. Aceasta înseamnă că mintea devine mărginită când se strânge după obiecte și concepte finite și se desmărginește când, părăsind pe acelea, primește pe cel «fără formă» care nu-i dă nici o formă. Deci când simțim desmărginirea minții simțim totodată că în ea este și dumnezeirea după har. Aceasta aruncă o lumină și asupra felului în care vom deveni în veacul viitor dumnezei dezmărginiți după har [31].

Întorcându-se spre sine, subiectul nostru nu dă numai de sine, iar experiența aceasta exclude atât distanțarea de Dumnezeu cât și identificarea cu El. Tocmai când, dezbrăcându-ne de toate hainele lumii create, ne-am așteptat să primim subiectul nostru dezvăluit și să încercăm sentimentul celei mai depline suveranități, ne pomenim înaintea unei alte puteri, a cărei stăpânire asupra noastră se vădește infinit mai impunătoare și mai copleșitoare decât stăpânirea lumii și totuși trebuie să facem un mare efort pentru a ajunge sub raza stăpânirii ei, în mod conștient și pentru a rămâne acolo. Câtă vreme sub robia păcatului cădem, prin inerție, robi ai lui Dumnezeu devenim și rămânem prin cel mai mare efort. Căci prin aceasta devenim totodată cu adevărat liberi .Robiți unei Persoane iubitoare supreme, în cea mai deplină libertate [32].

Rugăciunea este aceea care face posibilă întoarcerea minții de la toate lucrurile, de la toate ideile. Dar aceasta nu este numai un act de autocontemplare a minții, ci este un extaz al subiectului cugetător, un act prin care acesta ne transcende, se întinde dincolo de sine, spre Subiectul suprem și infinit. În rugăciune subiectul nostru are conștiința că nu e singur, ci că se află în fața lui Dumnezeu. S-ar părea că rugăciunea nu e și o preocupare a subiectului de sine însuși, ci numai de Dumnezeu și deci apropierea de Dumnezeu nu se face în vremea rugăciunii, prin transparența subiectului propriu-zis.

Dar rugăciunea mintală sau rugăciunea lui Iisus atât de cunoscută în literatura și evlavia filocalică despre care este vorba aici, căutând la început, cu numele lui Iisus, locul inimii, sau centru pur al subiectului, ne arată că mintea, deci e preocupată în mod precumpănitor de Dumnezeu, pe Dumnezeu îl caută prin intimitatea subiectului propriu. Rugăciunea deci caută în inimă pe Iisus și cu cât pătrunde și se sta-

31. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 232.
32. *Ibidem*, p. 233.

torniceşte în inimă mai deplin, cu atât e mai dominată de certitudinea că a dat de Iisus, că se află în faţa Lui [33].

Numai în rugăciune şi anume în rugăciunea mintală prin care contemplăm subiectul nostru pur, experiem prezenţa lui Dumnezeu ca Subiect şi nu-L cugetăm în mod inadecvat ca obiect. Dumnezeu nemaifiindu-ne în această rugăciune obiect, ci subiect, care ne revendică şi ne cere o supunere mare, ne face să simţim mărirea Lui, păstrând în funcţie de majestatea Lui, conştiinţa nimicniciei noastre, care ne îndeamnă să-L adorăm şi mai mult. Dumnezeu ne este astfel Subiectul care stă pe primul plan al vederii noastre, subiectul nostru stând în umbra lui. Oarecum suntem primiţi în sfera Lui, sau El pătrunde în cuprinsul subiectului nostru, umplându-ne şi copleşindu-ne aşa de mult încât uităm de noi.

Numele lui Iisus Hristos chemat în rugăciune cu credinţă, înseamnă alipirea noastră de El însuşi, prin pomenirea afectuoasă a Lui. Atunci se face o legătură între noi şi El ca de la persoană la persoană şi deci, o comunicare a puterii Lui către noi. În sensul acesta însuşi numele Lui chemat continuu, e o deschidere continuă a inimii pentru Hristos, cu o tot mai mare afecţiune faţă de El şi deci un mijloc de a-L avea sălăsluit în noi, într-o lucrare tot mai simţită [34].

Un ultim aspect al rugăciunii personale la care ne vom referi este întipărirea Duhului Sfânt în omul duhovnicesc, care este omul rugăciunii. «Rugăciunea şi cererea fac pe oameni bisericii ale lui Dumnezeu, învaţă Sf. Ioan Gură de Aur. Ce laudă mai mare s-ar putea aduce rugăciunii decât că zideşte biserica lui Dumnezeu ? Acela pe care nu-L încap cerurile intră în sufletul viu prin rugăciune» [35].

Rugăciunea face pe om biserică a lui Dumnezeu dar şi preot al Lui. Căci şi Hristos însuşi Se află în sufletul care se roagă împreună cu Sfântul Duh, care se roagă cu suspine negrăite în noi, sau se întipăreşte în eul nostru în rugăciune.

Virtuţile alcătuiesc un adevărat templu sau locaş sfânt al lui Dumnezeu, pentru că prin ele omul se curăţeşte şi-şi face drumul către Dumnezeu, ca prin locaşul lui Dumnezeu. Iar cum virtuţile nu sunt decât trăsăturile chipului restabilit al omului, însuşi omul devine prin ele locaş sfânt al lui Dumnezeu» [36].

În urcuşul omului duhovnicesc şi în starea lui îndumnezeită, plină de forţa iradierii se face simţită lucrarea Sfântului Duh. Toată viaţa cea nouă, plină de văpaia iubirii lui Dumnezeu, se datorează Duhului Sfânt. De aceea Sf. Părinţi accentuează că toată strădania vieţii adevărate a celui credincios este să redescopere harul Duhului Sfânt primit la Botez, dar acoperit de patimi [37].

Cel cu care omul duhovnicesc sporeşte legătura neîncetată este Hristos Cel înviat, Cel devenit străveziu în lumină, Cel care e simţit

---

33. *Ibidem*, p 234.
34. *Cele 100 de capete ale lui Calist şi Ignatie Xanthopol*, p. 27, notă.
35. Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, col. 783.
36. *Cele 100 de capete ale lui Calist şi Ignatie Xanthopol*, p. 39, notă.
37. *Ibidem, introd.*, p. 15.

în primul rând ca s..biect, focar de iubire, sălășluit înlăuntru inimii. Și numai pentru faptul că Hristos este simțit prezent în starea Lui în viață pnevmatizată, transparentă și iradiantă de putere, tot circuș.l duhovnicesc duce pe om spre o pneumatizare și transparență în lumină a omului înduhovnicit, în viața viitoare [38].

În vederea acestei pnevmatizări permanente omul duhovnicesc se jertfește continuu prin r..găciune în liturghia sa lăuntrică, care este o predare a omului întreg lui Dumnezeu prin atenție încordată,. prin chemare aprinsă de dor, epicleză și prin străpungerea și umilința întregii ființe.

«Cânta-voi Dumnezeului meu, cât voi fi!» (Ps. 103, 34). A face din viața sa o liturghie, o rugăciune, o doxologie, înseamnă a face o taină a legăturii permanente dintre Dumnezeu și om, «Dumnezeu coboară în suflet prin rugăciune și sufletul se ridică la Dumnezeu», zice Sf. Ioan Damaschin [39].

În loc de concluzie vom reda un cuvânt al Sf. Isaac Sirul, care întrebat fiind de cineva despre vârful tuturor ostenelilor în lucrarea liniștirii, a răspuns: «Când se va învrednici cineva de stăruirea în rugăciune. Căci când va ajunge la aceasta a ajuns la vârful tuturor virtuților. Și de atunci s-a făcut locaș al Sfântului Duh. Căci dacă n-a primit cineva în chip sigur harul Mângâietorului, nu poate săvârși această rugăciune fără sforțare și fără întrerupere. Căci Duhul, zice, când se sălășluiește în vreun om, acela nu mai încetează din rugăciune, pentru că Duhul însuși se roagă pururea în el» [40].

Pr. Lector dr. ȘTEFAN BUCHIU

TEMEIURI BIBLICE ȘI PATRISTICE PENTRU CINSTIREA SFINȚILOR, A SFINTEI CRUCI, ȘI A ICOANELOR, PRECUM ȘI PENTRU SERBAREA DUMINICII

A. CINSTIREA SFINȚILOR ȘI A SFINTELOR MOAȘTE

În continuarea slujirii arhierești a Mântuitorului, pentru ca de roadele mântuirii să se împărtășească întreaga omenire, Iisus Hristos a instituit Biserica Sa, în care apoi au fost rânduite anumite forme externe pentru împărtășirea harului și a sfințeniei. Totalitatea acestor forme alcătuiește conținutul cultului creștin ortodox.

Instituite de Mântuitorul și de Biserica Lui, aceste forme au scopul ca, prin mijlocirea organelor îndreptățite ale Bisericii, toți credincioșii să poată obține sfințirea și comuniunea cu Dumnezeu. In centrul acestui cult intern și extern stă adorarea lui Dumnezeu; dar pe

---

38. *Ibidem*, p. 14.
39. Cf. P. Evdochinov, *Les ages de la vie spirituelle*, Paris, 1964, p. 794.
40. *Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol*, p. 96.

lângă adorarea Lui, Biserica Ortodoxă a înțeles ca în cadrul cultului să aducă la expresie și cinstirea unor persoane sau a unor obiecte sacre, care sunt în legătură și contribuie la mântuirea subiectivă.

În cele ce urmează se vor arăta temeiurile și modul în care Biserica Ortodoxă practică un cult pentru cinstirea sfinților, a sfintelor moaște.

1. **Cinstirea sfinților**

1. În Biserica creștină primară denumirea de «sfinți» a fost atribuită, la început, tuturor celor care au primit credința în Iisus Hristos și s-au botezat în numele Sfintei Treimi. Sfântul apostol Pavel se adresează creștinilor cu denumirea de «Chemați sfinți» (Rom. 1, 7), sau «sfinți» (II Cor. 13, 12). Ulterior, când aceștia au luat denumirea generică de «creștini» (adepți ai lui Hristos), cea de «sfinți» a rămas numai pentru acei credincioși, care în viața lor de aici s-au distins prin merite deosebite în ce privește tăria credinței și practica dragostei creștine. Sfinții sunt, deci, acei creștini, care în viața lor pământească, au dat dovadă, prin cuvânt și fapte, de o credință vie, puternică și statornică și de o dragoste curată și deplină, realizând un grad mai înalt de desăvârșire — asemănarea cu Dumnezeu — pentru care s-au învrednicit de un har deosebit, fiind cinstiți după moartea lor trupească, încununați cu fericirea veșnică și canonizați, adică trecuți în canonul sau lista sfinților.

2. În actul canonizării sfinților, Biserica Ortodoxă s-a orientat și a ținut seama de meritele deosebite ale acestora, și mai ales de lucrarea săvârșită de ei cu ajutorul harului și al puterii lui Dumnezeu (minuni și tămăduiri). Ținând seama de toate acestea, Biserica i-a canonizat, socotindu-i vase alese ale lui Dumnezeu și purtători ai Sfântului Duh. Sfântul Ioan Damaschin, sintetizând învățătura Bisericii în legătură cu motivele pentru cinstirea sfinților, afirmă că ei trebuie cinstiți «pentru că sunt uniți cu Dumnezeu după voință și l-au primit locuitor înlăuntrul lor, iar prin participarea cu El au devenit, prin har, ceea ce El este prin fire» (*Dogmatica,* trad. de Pr. D. Fecioru, Izvoarele Ortodoxiei, 1, București 1938, p. 277).

În lucrarea de canonizare a sfinților, Biserica n-a făcut nici o deosebire după vârstă, sex, pregătire sau stare socială, ci s-a orientat numai după meritele lor spirituale și duhovnicești. Cine cercetează calendarul ortodox va constata că sfinții și cuvioșii trecuți spre cinstire sunt de toate vârstele, de toate profesiunile sau îndeletnicirile vremii, aparținând tuturor stărilor sociale.

La început, în Biserica creștină primară, recunoașterea, verificarea și acordarea calității și a cinstirii unui sfânt nu s-a făcut printr-un act special sau printr-o proclamare solemnă, ci prin simpla înscriere a numelui unui sfânt în martirologii, act săvârșit de o Biserică locală și comunicat celorlalte Biserici. La această canonizare spontană și obștească s-a adăugat apoi și cea formală sau juridică prin care se recunoaște legalitatea și se confirmă cinstirea unui sfânt; act săvârșit la început de

episcopi sau sinoadele particulare, astăzi revenind pe seama sfintelor sinoade ale Bisericilor Ortodoxe autocefale.

Criteriile după care se săvârșește canonizarea unui sfânt, sunt trei : a) *Ortodoxia neîndoielnică a credinței* pe toată durata vieții ; b) *Sfințenia vieții,* confirmată după moarte prin cinstirea spontană a credincioșilor ; c) *Proslăvirea de către Domnul* prin înzestrarea cu unele daruri sau puteri deosebite (moartea martirică, minuni, apărarea dreptei credințe). La acestea se poate adăuga și existența moaștelor, condiție care nu este nici esențială și nici indispensabilă (Pr. Prof. L. Stan, *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă,* în rev. «Ortodoxia», II (1950) nr. 2, p. 260—278 ; și *Despre rânduiala canonizării solemne a sfinților în Ortodoxie,* în rev. «Mitropolia Olteniei», VII (1955, nr. 7—9, p. 416—428).

3. În Biserica creștină cinstirea sfinților a început o dată cu respectul și lauda adusă primilor martiri care și-au jertfit viața mărturisind, apărând și atestând credința în Iisus Hristos. Dacă sfințenia, sub aspectul martiriului, apare în Biserică prin moartea martirică a Sfântului Arhidiacon Ștefan, ea continuă, în primele veacuri, prin șirul de morți martirice, care au încununat cu aureola muceniciei pe apostolii, ucenicii și dreptcredincioșii care au pătimit și s-au jertfit pentru dreapta credință, după exemplul Celui care s-a jertfit pentru izbăvirea tuturor. La fel a fost și comărturisitorii, care au supraviețuit chinurilor și suferințelor îndurate pentru apărarea credinței creștine.

Cinstirea deosebită a martirilor a început cu strângerea și păstrarea cu sfințenie a rămășițelor lor pământești și înmormântarea lor cu mare cinste. Biserica din Smirna, în epistola ei despre martiriul Sfântului Policarp, spune : «Noi am strâns osemintele lui ca pe un odor mai scump și decât aurul și decât pietrele prețioase și le-am așezat unde se cuvine, aici ne vom aduna cu bucurie și Domnul ne va da nouă să serbăm ziua nașterii lui celei martirice, spre amintirea biruințelor sale și spre mărturia altor luptători» (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisеric.* IV, 15 ; P.G. 20, 361).

Pentru cinstirea memoriei sfinților s-a hotărât să fie prăznuită ziua morții lor, ca zi a nașterii lor spre viața de veci ; pe mormintele lor să fie ridicate altare și locașuri de închinare (martyria) ; se rânduiesc adunări religioase cu săvârșirea de slujbe și rugăciuni speciale, iar chipul lor să fie zugrăvit pe icoane. Sfânta Tradiție stă ca mărturie pentru diferitele aspecte din cultul de cinstire al sfinților, de aceea sinodul din Gangra (can. 20) condamnă pe cei care disprețuiesc cinstirea sfinților. La Sinodul VII ecumenic s-a stabilit că, respectând cuvintele Mântuitorului, ale sfinților apostoli și ale proorocilor, creștinii au datoria de «a cinsti și slăvi mai întâi pe cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu și sfintele puteri îngerești, pe apostoli, prooroci și martirii cei adevărați, pe sfinții și purtătorii de Dumnezeu părinți și pe toți bărbații cei sfinți și a cere mijlocirea lor, pentru că ei pot să ne facă pe noi bine plăcuți lui Dumnezeu» (Al. Comoroșan, *Dogmatica Ortodoxă»,* partea II, Cernăuți, 1889, p. 695).

4. Cinstirea sfinților, așa cum este dezvoltată și practicată în Biserica Ortodoxă, cuprinde, în natura ei, trei momente principale : a) *Cinstirea sfinților pentru tăria și statornicia credinței lor, și pentru viața lor curată.* b) *Chemarea lor în rugăciune spre a mijloci la Dumnezeu.* c) *Urmarea pildei lor în viață,* sfinții fiind adevărate modele pentru credincioșii care se pregătesc pe calea mântuirii sufletului lor. Biserica Ortodoxă a învățat în mod constant că sfinții au posibilitatea și sunt chiar mijlocitori ai credincioșilor înaintea lui Dumnezeu, de aceea aceștia au datoria de a-i cinsti, a se ruga lor, a le cere ajutorul și a le urma pilda vieții. O dovadă că Biserica Ortodoxă se roagă permanent la sfinți și cere ajutorul lor, este rugăciunea de la Sfânta Proscomidie, când preotul liturghisitor scoate părticelele pentru prooroci, apostoli, mucenici, mucenițe, și sfinți, pe care îi pomenește cu numele. Faptul că așază aceste părticele pe sfântul Disc, alături de Sfântul Agneț, dovedește că sfinții pot să fie și sunt mijlocitori la Dumnezeu pentru mântuirea credincioșilor. Din partea credincioșilor se cere nu numai invocarea sfinților în rugăciuni și cinstirea lor, ci și imitarea lor ca pilde de trăire duhovnicească, după îndemnul Apostolului : «Fiți următori mie precum și eu sunt lui Hristos» (I Cor. 11, 1 ; 4, 16).

5. Cinstirea sfinților se deosebește în mod esențial și fundamental de adorarea adusă lui Dumnezeu. Sfinții Părinți și scriitorii bisericești, în soboare sau în scrieri, au precizat și au dezvoltat adevărata învățătură despre natura cinstirii sfinților, afirmând deosebirea ei esențială față de adorarea lui Dumnezeu. Închinarea datorată numai lui Dumnezeu este exprimată prin termenul de «*adorare-latria*», iar cea datorată sfinților, prin cel de «*cinstire-dulia*». Deoarece Sfânta Fecioară Maria este «Născătoare de Dumnezeu» și «pururea fecioară», i se cuvine o cinstire redată prin termenul de «*prea-cinstire-hyperdulia*», deosebită de cea a sfinților.

Deosebirea dintre latrie și dulie, adorare și cinstire, a fost precizată mai ales de Sfântul Chiril al Alexandriei și de Sfântul Ioan Damaschin. Sf. Chiril de Alexandria afirmă că pe sfinți «îi cinstim numai relativ și cu respect» (Împotriva lui Iulian VI, P.G. 76, 812). Mai clar precizează această deosebire Sf. Ioan Damaschin când spune că, deoarece mucenicii sunt sfinți «nu prin fire, ci prin participarea la firea lui Dumnezeu, tot astfel sunt și demni de închinăciune, nu din pricina firii lor, ci din cauză că au în ei pe cel ce prin fire este demn de închinăciune». *(Cultul Sfintelor Icoane,* trad. de Pr. D. Fecioru, București 1937, p. 123—124).

Dacă latria sau adorarea lui Dumnezeu este un cult suprem, absolut, deplin, perfect și propriu-zis, deoarece preamărim pe Creatorul și Proniatorul tuturor, cinstirea sfinților este un cult relativ, subordonat și inferior, întrucât sfinții sunt cinstiți nu pentru ei înșiși, ci pentru harul, puterea și darurile divine care lucrează prin ei.

Dar ca act al cultului relativ și dependent, se reduce, în esență, tot la Dumnezeu, încât Dumnezeu rămâne obiectul și țelul ultim și suprem al întregului cult creștin ortodox. Biserica Ortodoxă mărturisește că «cinstea ce se dă sfinților se îndreaptă și trece la mărirea lui Dumnezeu, căruia sfinții i-au plăcut prin credința și viața îmbunătățită ce au avut...

De aceea, noi pe sfinții lui Dumnezeu nu-i cinstim cu închinare dumnezeească, ci-i chemăm ca pe frații noștri și prieteni ai lui Dumnezeu, ca să ceară pentru noi, frații lor, ajutorul dumnezeesc și să mijlocească pentru noi către Domnul» (*Mărt. Ort.* ed. II, București 1952, p. 178—179, partea III, răspuns la întrebarea 52).

6. Cinstirea sfinților are ca prim scop preamărirea lui Dumnezeu, care i-a învrednicit cu bogăția harului și cu mulțimea darurilor, și apoi lauda sfinților, pentru că și-au închinat viața lui Hristos și s-au jertfit sfinților, în cuvintele : «Cel ce vă primește pe voi, pe Mine mă primește, sfinților, în cuvintele : «Cel ce vă primește pe voi, pe mine mă primește, și cel ce Mă primește pe Mine, primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine. Cine primește prooroc în nume de prooroc, plată de prooroc va lua și cel ce primește pe drept în nume de drept, plată de drept va lua» (Mt. 10, 40—41).

7. Temeiurile pentru care Biserica Ortodoxă cinstește pe sfinți și-i roagă să mijlocească la Dumnezeu pentru izbăvirea credincioșilor, se găsesc în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție.

— Sfânta Scriptură numește pe sfinți «prieteni ai lui Dumnezeu» și «casnici ai Lui». Mântuitorul numește pe Apostoli «prietenii Mei» (Ioan 15, 14) ; Avraam este numit «prieten al lui Dumnezeu» (Iac. 2, 23), iar Sfântul Apostol Pavel numește pe creștinii efeseni «cetățeni ai sfinților și casnici ai lui Dumnezeu» (Efes. 2, 19). Fiind în comuniune directă cu Dumnezeu (Apoc. 4, 10) și petrecând în apropiere de «cetatea lui Dumnezeu celui viu, de Ierusalimul cel ceresc» (Evr. 12, 22), sfinții vor fi alături de Mântuitorul la judecata cea de obște (Mt. 19, 28 ; I Cor. 6, 2), împreună cu îngerii (Lc. 20, 36).

— Încă în viața lor pământească, sfinții au fost înzestrați de Dumnezeu cu daruri speciale și putere minunată. Profetul Ahia a cunoscut de mai înainte gândurile soției regelui Ieroboam (III Regi 4, 5) ; profeții Ilie și Elisei au săvârșit minuni (III Regi 17 ; II Regi 4—6), Sfântul Apostol Petru a cunoscut gândul ascuns al soților Anania și Safira (F.A. 5, 1—12), a vindecat un olog la templu (F.A. 3, 6), și a înviat în Jope pe Tavita (F.A. 9, 37—42) ; Sf. Apostol Pavel a înviat pe Eutih din Troa (F.A. 20, 9—11) și a rămas nevătămat de mușcătura unei vipere în Malta (F.A. 28, 3—9) ; iar despre Apostoli se mărturisește că prin mâinile lor «se făceau semne și minuni multe în popor» (F.A. 5, 12).

— Sfinții s-au rugat lui Dumnezeu pentru izbăvirea și tămăduirea celor credincioși. Astfel, Avraam s-a rugat pentru Abimelek, regele din Gherar (Gen. 20, 17) ; Moisi s-a rugat pentru poporul lui Israel (Ex. 32, 9—14) și pentru sora sa, Mariam (Num. 12) ; Sf. Apostol Pavel s-a rugat pentru cei din Filipi (Filip. I, 3—4), Tesalonic (I Tes. 1, 2—3 ; II Tes. 1, 11), Efes (1, 16—17) și Corint (II Cor. 13, 9), mai ales pentru cei din Biserica de la Efes (Efes 3, 14—21).

— După moartea lor trupească, sfinții stau în jurul tronului ceresc, după o viață conștientă, cunosc trebuințele celor de pe pământ și pot mijloci la Dumnezeu pentru izbăvirea celor ce le solicită ajutorul. Sf. Apostol Ioan menționează că sfinții stau în jurul tronului ceresc, împreună cu îngerii, aduc laudă și se roagă lui Dumnezeu (Apoc. 4,

10—11 ; 5, 8—14) ; Mântuitorul declară că Dumnezeu este al celor vii, nu al celor morți (Mc. 12, 27 ; Lc. 20 34—38) ; Avraam a cunoscut ce trebuie să facă frații bogatului nemilostiv (Lc. 16, 16) ; împreună cu îngerii, sfinții se bucură în ceruri de cei ce se pocăiesc și se întristează pentru cei păcătoși (I c. 15, 10 ; I Cor. 12, 26) ; sfinții se roagă la Dumnezeu (Apoc. 5, 8) și pot mijloci la Dumnezeu (Avraam — Lc. 16, 31) ; Sf. Iacob afirmă direct că «mult poate rugăciunea dreptului în lucrarea ei» (Iac. 5, 16).

Față de obiecțiunea că adresând rugăciuni sfinților ar însemna să le atribuim omniprezență și atotștiință, ca lui Dumnezeu, răspundem că sfinții, având daruri deosebite, aud, prin puterea lui Dumnezeu, rugăciunile adresate lor (cf. II Tes. 1, 10—11). Având de la Dumnezeu puterea de a cunoaște gândurile credincioșilor, sfinții aud și rugăciunile lor, fie că darul solirii este general, fără a cunoaște pe cei ce le fac, fie că, printr-un dar special, aud rugăciunile și cunosc pe cei care le adresează (Chițescu-Todoran-Petreuță) *Teologia Dogmatică și Simbolică*, București 1958, II 758).

— După învățătura Bisericii Ortodoxe, legătura dintre membrii Bisericii nu se întrerupe prin moartea fizică. Între Biserica luptătoare de pe pământ, din care au făcut parte și sfinții, și Biserica triumfătoare, a dreptților, din ceruri, există o permanentă și continuă legătură, ele alcătuind o unitate indisolubilă, garantată de Iisus Hristos, unicul Cap al Bisericii (Efes. 1, 20—23 ; Colos. 1, 16—18). Între credincioși și cei drepți se stabilește acea «comuniune a sfinților» pe baza dragostei, a schimbului de rugăciuni, de bunuri duhovnicești și de mijlocire.

— Dacă sfinții mijlocesc la Dumnezeu, credincioșii au datoria să-i cinstească ca unii ce sunt aleși și prea iubiți ai lui Dumnezeu, așa cum au fost cinstiți și în viața de aici. Temnicerul din Filipi a cinstit pe Sfântul Apostol Pavel și pe Sila (F.A. 16, 29) ; proorocul Elisei a fost cinstit pentru minunile săvârșite (II Regi, 2, 15 ; 4, 37) ; iar proorocul Ilie de un curtean al regelui Ahab (I Regi 18, 7).

— Dacă în Sfânta Scriptură se întâlnesc texte din care ar rezulta că sfinții sau îngerii au respins cinstirea adusă lor (F.A. 10, 25—26 ; 14, 13—15 ; Apoc. 19, 10 ; 22, 8—9), această respingere este motivată în primul rând de faptul ca nu cumva închinarea dusă lor să cadă în idolatrie, și, în al doilea rând, pentru motivul de a se face evidentă învățătura că orice încinare se îndreaptă, până la urmă, numai spre Dumnezeu. Sf. Scriptură ne oferă suficiente mărturii din care se constată că sfinții și îngerii au primit cinstirea adusă lor, fiind făcută pentru darul sau puterea divină ce lucrează prin mijlocirea lor. Proorocul Elisei a primit cinstirea din partea mamei copilului înviat de el (II Regi, 4, 37), sau de la ucenicii profeților (II Regi 2, 15) ; iar trimisul divin a acceptat cinstirea din partea lui Iosua (Iosua 5, 14—15), a părinților lui Samson (Jud. 13, 20), a lui David (I Cr. 21, 16), sau a lui Valaam (Num. 22, 31).

— Prin tradiție, Biserica a rânduit zile de prăznuire în amintirea sfinților, a zidit locașuri de închinare în cinstea lor, îi cheamă în rugăciunile de ajutor și mijlocire, le cinstește moaștele și icoanele. În soboare

(Sin. VII ecumenic), Biserica a condamnat pe cei ce nu cinstesc pe sfinți, sau nu se roagă lor pentru ajutor și mijlocire.

8. Biserica Ortodoxă Română, păstrând învățătura creștină și respectând tradiția, a practicat în toate vremurile cinstirea sfinților, deși în calendarele bisericești nu era înscris nici un nume de sfânt român, cu excepția sfântului Ioan Valahul, cinstit la 12 mai. Prin strădania și purtarea de grijă a Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Biserica noastră, nu de mult, a ajuns în situația de a avea primii sfinți români *(Marile festivități religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din octombrie* 1955, în rev. «Dis. Ort. Rom.» 1955, nr. 11—12).

În ședința solemnă de la 10 octombrie 1955, Sfântul Sinod a proclamat mai întâi generalizarea cultului sfinților ale căror moaște se află în țara noastră : Sf. Cuvioasă Paraschiva (14 octombrie — Iași), Sf. Mucenită Filofteia (7 dec. — Curtea de Argeș), Sf. Grigorie Decapolitul (20 noiem. — Rm. Vâlcea), Sf. Dimitrie cel Nou-Basarabov (27 oct. — București), Sf. Cuv. Părinte Nicodim cel Sfințit (26 dec. — Tismana), și Sf. Mucenic Ioan Valahul (12 mai). În aceeași ședință s-a făcut proclamarea primilor sfinți români : Sf. Ierarh Calinic de la Cernica (11 apr., Cernica), Sf. Ierarhi și Mărturisitori Iorest Ilie și Sava Brancovici (24 aprilie), Sf. Cuvioși Mărturisitori Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara și Sf. Mucenic Oprea Miclăuș din Săliștea Sibiului (21 oct.). După un an, la 6 septembrie 1956, a fost canonizat și Sf. Iosif cel Nou de la Partoș (15 sept. — Timișoara).

Prin canonizarea acestor sfinți s-a arătat că Dumnezeu poate ridica sfinți și dintre credincioșii Bisericii noastre, a căror viață neprihănită și împodobită cu alese virtuți să fie pildă de urmat și făclie în luminarea credincioșilor. S-a dovedit că izvorul sfințeniei n-a încetat în Ortodoxie și că Biserica noastră este o Biserică vie, care poate oferi credincioșilor ei acea atmosferă de trăire duhovnicească și de înaltă spiritualitate creștină, prielnică pentru formarea unor personalități religioase vrednice de cinstire.

9. În timp ce Biserica Ortodoxă practică cultul sfinților, protestanții și cultele neoprotestante, resping peste tot cinstirea sfinților pe motivul general că sfinții nu pot mijloci la Dumnezeu, iar cinstirea lor ar fi o știrbire a adorării lui Dumnezeu și o idolatrie (O. Séjourné, *Culte des Saints,* D.T.C. 14, 964).

Cultele neoprotestante, întrucât au îndepărtat Sfânta Tradiție, resping cultul sfinților pentru motivele : a) că este idolatrie condamnată de Dumnezeu (por. 2 din Decalog — Ex. 20, 5), și de Mântuitorul (cf. Matei 4, 10) ; b) că micșorează adorarea lui Dumnezeu (cf. Is. 42, 8) ; c) că sfinții au refuzat cinstirea adusă lor (cf. F.A. 10, 25—26 ; 14, 13—15) ; d) că Iisus Hristos este singurul mijlocitor al mântuirii (cf. I Tim. 2, 5 ; I Ioan 2, 1) ; e) că sfinții refuză mijlocirea la Dumnezeu (cf. Luca 16, 24—31) ; f) sau că n-au posibilitatea de a se ruga lui Dumnezeu (cf. Ecl. 9, 5—6 ; Ps. 113, 25—26).

Am arătat temeiurile pentru care Biserica Ortodoxă practică cinstirea sfinților, adăugând aici următoarele : cinstirea sfinților nu este o

idolatrie, căci în acest caz Dumnezeu n-ar mai fi dat în Vechiul Testament porunci pentru unele chipuri și figuri (Ex. 25, 10, 18—22 ; 36, 31, 38 ; I Regi 7), a căror cinstire a fost aprobată de Mântuitorul și de Apostoli (Lc. 2, 49 ; Mc. 11, 17 ; F.A. 3, 1 ; 24, 11). Cinstirea sfinților nu micșorează adorarea lui Dumnezeu, deoarece ea se integrează pe deplin în cultul preamăririi lui Dumnezeu, pe care-l dezvoltă ; cinstirea sfinților este răsplătită de Dumnezeu (Mt. 10, 40—44), iar Mântuitorul ne asigură că mărirea pe care a primit-o de la Tatăl a dat-o Apostolilor (Ioan 17, 22) ; cântarea bisericească spune : «Lăudați pe Domnul întru sfinții Lui» (Ps. 150, 1).

Am arătat motivele pentru care sfinții au refuzat, uneori, cinstirea adusă lor și ei n-au refuzat să se roage decât atunci când a fost vorba despre păcate, care — după cuvintele Sfintei Scripturi — nu pot fi iertate (Mt. 12, 31—32 ; I Ioan 5, 16—17). Apostolul Pavel afirmă că unicul mijlocitor între Dumnezeu și om este Iisus Hristos, dar se referă la mântuirea obiectivă, adusă prin jertfa de pe cruce și nu la mântuirea subiectivă, deoarece același Apostol cere să se facă rugăciuni și mijlociri pentru toți (I Tim. 2, 1) și afirmă că a fost salvat de la moarte prin ajutorul lui Dumnezeu și rugăciunile creștinilor (II Cor. 1, 9—11).

2. Cinstirea sfintelor moaște

1. *În Biserica Ortodoxă, amintirea și cinstirea sfinților este continuată, completată și dezvoltată prin cinstirea sfintelor moaște. Existența și păstrarea sfintelor moaște este, de altfel, chezășia darului sau a puterii divine, care lucrează prin mijlocirea sfinților. Dacă în sens larg prin moaștele sfinților (mosci, lipsana, religuise) se înțeleg rămășițele lor trupești, în întregime sau în parte, precum și obiectele folosite de ei în viață, sau cele care au fost în legătură cu activitatea lor, veșmintele, obiectele sau mijloacele prin care și-au aflat moartea* (cf. V. Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți 1929, p. 293), *în sens restrâns se înțeleg numai rămășițele trupești ale unor sfinți, care, prin lucrarea harului divin, au rămas nestricăcioase.* Aceste rămășițe trupești, neputrezite, sunt cinstite mai ales pentru lucrarea taumaturgică săvârșită prin puterea harului, care se continuă prin mijlocirea sfântului în moaștele lui. *Posibilitatea lucrării taumaturgice este afirmată de Sf. Ioan Damaschin,* când arată că harul divin poate lucra tot atât de bine prin sfântul trăitor în viață, cât și prin sfintele moaște. «Sfinții încă de pe când erau în viață — spune Sf. Ioan Damaschin — au fost plini de Duhul Sfânt, iar la moartea lor harul Sfântului Duh se află în chip nelipsit în sufletele lor, în trupurile lor din morminte, în chipurile lor și în sfintele lor icoane, nu în chip substanțial, ci prin har și lucrare» (*Cultul sfintelor Icoane* trad. de D. Fecioru, București 1949, p. 21). *Puterea divină a îngăduit menținerea unei legături speciale între sfânt și moaștele lui, căci «puterea morții este mărginită la sfinți,* sufletele lor nu părăsesc cu desăvârșire trupurile lor ; sfinții rămân prezenți în duh și har, în moaștele lor chiar în cea mai mică părticică» (*Ortodoxia,* Sibiu, 1933, p. 156).

Pentru puterea și harul divin care lucrează prin moaștele sfinților, Biserica Ortodoxă le cinstește cu o «cinstire respectuoasă» și relativă și nu cu o preamărire latreutică, care se cuvine numai lui Dumnezeu. Deoarece Biserica *nu cinstește moaștele sfinților ca pe orice rămășițe trupești, în sine, ci ca mijloace prin care lucrează puterea lui Dumnezeu, cinstirea sfintelor moaște este același cult relativ, inferior, subordonat și dependent, care se integrează în cultul absolut datorat lui Dumnezeu.*

2. *Cultul sfintelor moaște a apărut o dată cu cinstirea trupurilor martirilor, așa cum se vede din Epistola Bisericii din Smirna despre martiriul Sfântului Policarp.* Încă din primele secole Biserica a manifestat în practică cinstirea sfintelor moaște prin zidirea de locașuri de închinare pe mormintele sfinților (Sf. Ignatie † 104 ; Sf. Policarp † 166) ; o rânduit zile de prăznuire în amintirea aflării sau strămutării sfintelor moaște (29 august) ; a rânduit și a organizat pelerinaje la mormintele sfinților, cinstind astfel rămășițele lor pământești ; a statornicit și a propovăduit întotdeauna cinstirea sfintelor moaște, apărând cultul lor împotriva oricăror erezii. *Sfinții Părinți, adunați la Sinodul VII ecumenic stabilesc cu privire la cinstirea sf. moaște :* «Domnul nostru Iisus Hristos ne-a dăruit nouă moaștele sfinților, ca niște izvoare mântuitoare, care revarsă în multe feluri binefaceri peste cei neputincioși» (Al. Comoroșan, *Dogmatica Ortodoxă,* II, 698). *Același sinod va consfinți practica veche a Bisericii, de a pune sfinte moaște în masa sfântului altar și în antimise (can. 7). Sinoadele de la Laodiceea (can. 9) și Cartagina (can. 83) interzic vizitarea cimitirelor eretice cu pretinse moaște mucenicești* și reprobă ridicarea de altare, motivată doar de unele vise sau false descoperiri, statornicind ca toate altarele care n-au sfinte moaște să fie distruse. (N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* vol. II, 1, Arad 1934, p. 87 și 247—248). *În general, Biserica Ortodoxă a mărturisit și a practicat cinstirea sfintelor moaște, confirmând învățătura despre legătura harică ce există între sfinți și moaștele lor.* Credincioșii cinstesc sfintele moaște întrucât văd în ele însăși persoana sfântului la care se roagă și pe care o cinstesc prin sfintele moaște. De altfel, cinstirea sfintelor moaște contribuie în mare măsură la întărirea credinței, sporirea evlaviei și este un îndemn spre urmarea vieții sfântului. Ei cinstesc mai ales sfintele moaște pentru puterea divină care lucrează prin ele, săvârșind minuni, și pentru faptul că ele sunt amintirile sfinților, care pot mijloci înaintea tronului ceresc pentru mântuire.

Este cazul să menționăm că și în Biserica Ortodoxă Română sunt păstrate și cinstite moaștele unor sfinți : ca Sfântul Ioan cel Nou (Suceava), Cuvioasa Parascheva (Iași), Sf. Grigore Decapolitul (Rm. Vâlcea), Sf. Dimitrie cel Nou-Basarabov (București), Sf. Filofteia (Curtea de Argeș), Sf. Calinic (M-rea Cernica), Sf. Iosif cel Nou de la Partoș (Timișoara) ș.a. (Vezi : P. Rezuș, *Aghiologia Ortodoxă,* Caransebeș 1940, p. 320, n. 2).

3. *Cinstirea sfintelor moaște în Biserica Ortodoxă este pe deplin îndreptățită și justificată de mărturiile pe care le avem în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție.*

— *În Sfânta Scriptură, trupurile credincioșilor și cu atât mai mult cele ale drepților și sfinților, sunt denumite «vase alese ale Sfântului Duh», «temple ale lui Dumnezeu», sau «templele Sfântului Duh»* (I Cor. 3, 16—17 ; 6, 19—20 ; II Tim. 2, 21).

— *Din Sf. Scriptură rezultă că trupurile unor sfinți, după moartea lor, sunt înzestrate de Dumnezeu cu puterea minunată de a nu putrezi.* Așa este cazul cu trupurile celor ce au înviat la Învierea Mântuitorului (Mt. 27, 52—53) ; *iar despre trupurile drepților se afirmă că nu vor fi distruse,* ci vor odrăsli și numele lor se va înnoi (Ps. 33/34, 20 ; Sir. 46, 15 ; 49, 11). Acest adevăr este confirmat de realitate prin aflarea și păstrarea unor sfinte moaște.

Față de obiecțiunea că, potrivit legilor firii (cf. Gen. 3, 19 ; Ecl. 12, 7 ; I Cor. 15, 36—42), trupul omenesc trebuie să se întoarcă în pământ și să putrezească, se poate susține, în primul rând, că prin voia și puterea lui Dumnezeu, sfintele moaște fac excepție de la această lege. În al doilea rând, în Sfânta Scriptură aflăm cazuri în care trupurile celor bineplăcuți lui Dumnezeu au fost luate direct la cer, cum a fost cazul cu Enoh (Gen. 5, 24 ; Evr. 11, 5) și proorocul Ilie (II Regi 2, 11), iar despre Melchisedec nu se amintește că ar fi fost înmormântat (Gen. 14, 18 ; Ebr. 7, 3).

— *Sfânta Scriptură ne încredințează că rămășițele trupești ale unor sfinți au fost înzestrate cu puterea de a face minuni,* pe lângă păstrarea sfintelor moaște. *Chiar în viață fiind, trupurile sau obiectele purtate de sfinți, au săvârșit minuni* (învierea din morți, tămăduiri de boli), iar după moarte, prin sfintele moaște.

Despre cei ce s-au atins de hainele Mântuitorului se mărturisește în Sfânta Scriptură că s-au vindecat de boli (Mt. 14, 36 ; 19, 20 ; Lc. 8, 43—44). *Haine purtate de Sfinții Apostoli,* așezate peste cei bolnavi i-au tămăduit și au scos din ei duhurile cele rele (F.A. 19, 11—12) ; umbra sfântului Apostol Petru a vindecat pe cei bolnavi (F.A. 5, 15—16 ; Lc. 5, 15) ; despre proorocul Elisei aflăm că a săvârșit minuni în viață și după moarte (Sir. 48, 14—15), iar rămășițele lui trupești au înviat din morți osemintele celui puse peste aceste rămășițe (II Regi 13, 20—21).

— *Încă din Vechiul Testament, trupurile celor drepți s-au învrednicit, după moarte, de o cinstire deosebită, cum este cazul cu trupul lui Iacob* (Gen. 50, 1—14), *al lui Iosif* (Ex. 13, 19), *sau cu mormântul omului lui Dumnezeu»* (II Regi 23, 16—18). Mântuitorul Însuși confirmă obiceiul vechi al evreilor de a împodobi mormintele drepților (Mt. 23, 29—30).

— *Sfânta Tradiție, prin mărturii de valoare istorică, dovedește existența și practica veche a cinstirii sfintelor moaște.* În legătură cu moartea martirică a sfântului Policarp, Biserica din Smirna afirmă : «Noi am îngropat rămășițele lui într-un loc potrivt, deoarece sunt mai prețioase pentru noi decât diamantele cele de preț» (Martiriul Sfântului Policarp, 18). *Fer. Augustin amintește despre minunile săvârșite de moaștele Sfântului Ștefan* (De civitate Dei 22, 8) ; *Sf. Ambrozie despre* vindecările săvârșite de moaștele Sfântului Ghervasie (Epist. 22, n. 9) ;

iar Sf .Ioan Hrisostom *scrie despre puterea harului, care a lucrat prin moaștele Sfântului Vavila* (Cuvânt despre Sf. Vavila).

4. *În timp ce Biserica Ortodoxă cinstește sfintele moaște, protestanții refuză această cinstire' afirmând în general că prin cinstirea Sf. moaște credinciosul s-ar lega prea mult de cele materiale și trecătoare, precum și pe motivul că, potrivit Sfintei Scripturi, trupul omenesc trebuie să se supună legilor firești de descompunere și nimicire.* Pentru Luther, cultul moaștelor nu a fost decât o invenție lucrativă a Bisericii romane, contrară Sfintei Scripturi, iar Ioan Hus a refuzat total cinstirea moaștelor (P. Séjourné, *Reliques,* D.T.C. 13, 2366).

Cultele neoprotestante au împărtășit și ele aceeași teză, astfel că astăzi, ele refuză cinstirea moaștelor pentru motivele: a) Trupurile după moarte, trebuie îngropate, nu sustrase legilor firești (cf. Gen. 3, 9 ; Ecl. 12, 7 ; I Cor. 15, 36—42) ; dacă ele nu putrezesc, nici nu vor învia la judecata din urmă (cf. I Cor. 15, 36—42 ; Ioan 12, 24), căci rămân neschimbate, muritoare și astfel nu vor putea moșteni nemurirea și viața veșnică (cf. I Cor. 15, 50) ; b) cinstirea moaștelor este idolatrie (cf. Ex. 20, 2—5 ; Deut. 5, 6—9) ; c) în Vechiul Testament trupurile drepților au fost înmormântate în ascuns pentru a nu fi cinstite (cf. Deut. 34, 5—6) ; d) cel ce se atinge de cadavre se necurățește, deci moaștele nu sunt mijloace de sfințire, ci de necurăție (cf. Lev. 21, 10—11 ; Num. 9, 6—11 ; 19, 11—13) ; e) numai cei vii pot lăuda pe Dumnezeu, cei morți nu mai pot face nimic, încât cinstirea moaștelor nu aduce nici un folos (cf. Ps. 87/88, 11 ; Sir. 17, 23).

Pe lângă mărturiile din Sf. Scriptură despre cinstirea sfintelor moaște, amintite, menționăm încă următoarele: Legile firești referitor la înmormântarea trupurilor au fost suspendate de însuși Dumnezeu în cazul unor drepți, bineplăcuți Lui (Enoh, Ilie, Melchisedec) ; însuși trupul Mântuitorului, care a fost întru totul asemenea trupului omenescc, afară de păcat (cf. Evr. 2, 17 ; 4, 15) n-a putrezit în pământ, ci a înviat și s-a înălțat la cer. Pentru judecata din urmă nu este absolut necesar ca trupurile să putrezească pentru a putea învia și să devină nemuritoare, obținând viață veșnică, deoarece cei aflați în viață la Parusie vor fi transformați direct (I Cor. 15, 51—52 ; I Tes. 4, 15—17). Înmormântarea trupului lui Moisi s-a făcut în ascuns pentru ca poporul evreu, înclinat spre idolatrie, să nu-l cinstească în mod special, idolatrizând, cum a fost cazul cu vițelul de aur (Ex. 32, 1—35 ; Deut. 9, 16), sau cu șarpele de aramă (II Regi, 18, 4). Cinstirea sfintelor moaște nu este idolatrie (cf. Lc. 2, 49 ; Mc. 11, 17 ; F.A. 3, 1 ; 24, 11), deoarece prin ele este cinstit Dumnezeu, harul și puterea divină care lucrează prin ele. Legea necurăției, prin atingerea de cadavre, nu s-a extins peste tot, căci trupul lui Iosif n-a necurățit pe Moisi (Ex. 13, 19) ; trupul lui Elisei a înviat osemintele altuia (II Regi, 13, 20—21), iar în Noul Testament această lege nu mai are valoare (Col. 2, 20—23).

După concepția Sfintei Scripturi, credinciosul trebuie ca, încă din viața de aici, să se îngrijească de mântuirea lui, dar înrtucât sfintele moaște s-au învrednicit de harul și puterea divină, ele au posibilitatea de a fi mijloc de sfințire și datoria credincioșilor este de a le cinsti după darul special acordat de Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE

Pr. Prof. D. Belu, *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 1—2/1970.

Pr. Prof. C. Ioan, *Cinstirea sfinților*, în Îndrumătorul pastoral, București, 1981.

Pr. Gh. Iordăchescu, *Sfinții ca obiect al cultului creștin ortodox*, Studii Teologice, nr. 9—19/1958.

Pr. I. Mihălcescu, *Clasicitatea creștină și cultul sfinților*, Biserica Ortodoxă Română, nr. 3/1924.

Idem, *Cultul sfinților în fața descoperirii dumnezeiești*, Biserica Ortodoxă Română, nr. 4/1924.

Idem, *Învățătura Bisericii despre cultul sfinților*, Biserica Ortodoxă Română, nr. 5/1924.

Prof. Teodor. M. Popescu, *Doctrina Bisericii Ortodoxe*, despre cultul sfinților, Studii Teologice, nr. 5—6/1951.

Prof. Vasile Prescure, *Cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, Mitropolia Olteniei, nr. 7—8/1974.

Pr. Prof. Liviu Stan, *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, Ortodoxia, nr. 2/1950.

Idem, *Canonizarea sfinților după învățătura și după rânduielile Ortodoxiei*, Mitropolia Olteniei, nr. 5—6/1968.

Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*. trad. D. Fecioru, București, 1938.

Pr. Prof. P. Deheleanu, *Sectologie*, Arad, 1948.

Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvânt la amintirea sfântului mucenic Vavila*, P.G. 50, 529.

Învățătura de credință creștină ortodoxă, București, 1952.

B. CINSTIREA SFINTEI CRUCI ȘI A SFINTELOR ICOANE

1. **Cinstirea Sfintei Cruci**

1. Pentru a împărtăși oamenilor adevărurile de mântuire și a face cunoscută voia Sa, precum și pentru semnele și minunile pe care le-a săvârșit spre binele omenirii și spre izbăvirea și mântuirea ei, Dumnezeu a folosit adesea și unele lucruri sensibile, obișnuite, lucruri, care, uneori, au fost disprețuite de oameni. Astfel, *în Egipt, Moisi desparte apele mării cu toiagul, salvând din robie poporul lui Israel* (Ex. 14, 15—29), iar mai târziu, tot cu toiagul scoate din stâncă apa în pustie (Ex. 17, 1—7). *Prin odrăslirea toiagului lui Aaron, Dumnezeu stabilește preoția levitică* (Num. 17, 8), *Chivotul Legii, cu cei doi heruvimi, simbolizează prezența lui Dumnezeu în Cortul Sfânt și în mijlocul poporului evreu, locul de unde-și face cunoscută voia Sa* (Ex. 25, 18—28). De chivotul Legii se servește Dumnezeu pentru a despărți apele Iordanului, la intrarea israeliților în Canaan (Ios. 3, 14—17), iar de sunetul trâmbițelor, la căderea zidurilor Ierihonului (Ios. 6, 20).

În Noul Testament, Mântuitorul și apostolii Săi se folosesc de semne și lucrări sensibile pentru a arăta puterea divină care lucrează spre izbăvirea și mântuirea oamenilor. Prin punerea mâinilor, Mântuitorul izbăvește de neputința ei pe femeia gârbovă (Lc. 13, 13) ; *ungând cu tină ochii*, vindecă pe orbul din naștere (Ioan 9, 6) ; *cei ce s-au atins de veșmintele Mântuitorului s-au vindecat de boli* (Mt. 14, 36 ; Lc. 8, 43—48). Sfinții Apostoli *prin ungerea cu untdelemn au vindecat mulți bolnavi* (Mc. 6, 13) ; *umbra* Sfântului Apostol Petru a tămăduit pe

mulți (F.A. 5, 15), *iar veșmintele și obiectele folosite de Sf. Apostol Pavel* au tămăduit pe bolnavi și au scos duhurile cele rele (F.A. 19, 11—12).

Tot așa este cazul și cu sfânta cruce, care fusese obiect de ocară și dispreț, după cuvintele Sfintei Scripturi : «căci blestemat este înaintea Domnului tot cel ce este spânzurat pe lemn» (Deut. 21, 23). *La romani, răstignirea* a fost cea mai dezonorantă pedeapsă cu moartea, de aceea nu se aplica decât sclavilor și celor acuzați de furt. *În creștinism însă,* prin patimile și jertfa Mântuitorului, care a fost răstignit pe cruce, din obiect de blestem, sfânta cruce devine obiect de mare cinste.

După învățătura creștină, sfânta cruce are următoarele trei sensuri : a) un sens spiritual-duhovnicesc, reprezentând patimile sau suferințele Mântuitorului, așa cum se desprinde din cuvintele : «Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-mi urmeze» (Mc. 8, 34), sau din cuvintele : «Cel ce nu-și va lua crucea și să vină după Mine, nu este vrednic de Mine» (Mt. 10, 38). Sfânta Cruce înseamnă deci urmarea lui Iisus Hristos ; *b) un sens material, propriu și obișnuit, reprezentând crucea de lemn, asemănătoare cu cea pe care a fost răstignit Mântuitorul. Acest sens este cel mai des folosit în Sf. Scriptură și rezultă din numeroase texte, ca cele următoare :* ... «Și ducându-și crucea, au ieșit la locul ce se cheamă al Căpățânii, care se zice evreiește Golgota» (Ioan 19,17) ; «Pe acesta (Simon din Cirene) l-au silit să ducă crucea Lui» (Mt. 27, 32 ; Mc. 15, 21) ; «... Și sta lângă crucea lui Iisus mama lui și sora mamei lui, Maria lui Cleopa și Maria Magdalena» (Ioan 19, 25) ; ... «mântuiește-te pe tine însuți și te coboară de pe cruce» (Mc. 15, 30) ; sau : «Deci iudeii, pentru că era vineri, ca să nu rămână pe cruce trupurile sâmbăta...» (Ioan 19, 31). *c) Un sens obișnuit în vorbirea zilnică, reprezentând semnul crucii făcut cu mâna dreaptă dusă la frunte, la piept și la cei doi umeri. Acest sens nu se află în Sfânta Scriptură, dar a fost stabilit în Biserică, prin practică tradițională.*

Ținând seama de cele trei sensuri ale sfintei cruci, care au o valoare deosebită pentru viața creștinului, acesta este dator să respecte și să cinsteáscă cu multă evlavie sfânta cruce. Dacă creștinul este dator să urmeze sfintei cruci, după sensul ei spiritual, el este dator, în același timp, să cinstească sfânta cruce după sensul ei propriu și după acela de semn sfânt. Sfânta cruce a devenit, prin patimile și jertfa Mântuitorului, semnul distinctiv al creștinilor, care prin semnul ei, mărturisesc credința lor și se împărtășesc de harul divin, spre mântuire.

2. *Cinstirea sfintei cruci în Biserica Ortodoxă, în general, și motivele care îndreptățesc, justifică și obligă pe fiecare creștin la cinstirea sfintei cruci, sunt redate în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. Temeiurile învățăturii creștine în legătură cu sfânta cruce, se referă la cinstirea Sfintei cruci și la semnul sfintei cruci.*

a. *Temeiurile care îndreptățesc cinstirea sfintei cruci, după sensul ei spiritual-duhovnicesc și cel propriu sau material, sunt următoarele :*

— *Sfânta cruce, ca mijloc de izbăvire și mântuire a oamenilor, a fost prefigurată prin anumite semne încă în Vechiul Testament, cum este șarpele de aramă,* care a izbăvit poporul lui Israel de la moarte în pustie (Num. 21, 9), după cum, prin jertfa de pe cruce a Mântuitorului s-a adus izbăvirea de păcate (Ioan 3, 14—15) ; *prin mâinile întinse ale lui Moisi* în războiul cu amalechiții, ceea ce a adus biruința lui Israel (Ex. 17, 11—12) ; *prin steagul de biruință* înălțat peste neamuri (Is. 62, 10), în creștinism simbolul biruinței fiind sfânta cruce, prin care Iisus Hristos a biruit păcatul și moartea și a adus mântuirea (Rom. 3, 25 ; Evr. 9, 14).

— *Sfânta cruce este altarul de jertfă al lui Iisus Hristos,* deci ea trebuie cinstită ca orice altar Evr. 9, 28), așa după cum a fost cinstit și altarul jertfelor din Vechiul Testament, ca obiect sfânt și mijloc de sfințire (Ex. 29, 37), a cărui sfințenie a fost apreciată și de Mântuitorul (Mt. 23, 19).

— *Sfânta cruce este mijlocitoarea slavei lui Iisus Hristos, căci prin jertfa de pe cruce El a intrat în slava Sa* (Mc. 14, 26), s-a preamărit (Ioan 17, 1) și s-a preaînălțat (Filip. 2, 8—9).

— *Prin Jertfa de pe sfânta cruce s-a adus izbăvirea de păcate,* mântuirea tuturor (Ioan 12, 32—33 ; Mt. 8, 17 ; Rom. 6, 2 ; Gal. 3, 13) ; împăcarea cu Dumnezeu și pacea dintre oameni (Efes. 2, 16 ; Colos. 1, 19—20).

— *Sfânta cruce este pecetea lui Dumnezeu, prefigurată prin însemnarea cu litera Tav (T) a celor aleși,* în Vechiul Testament (Ez. 9, 4—6), sau a celor ce vor fi salvați de la pieire, după viziunea Sfântului Apostol Ioan (Apoc. 7, 2—3 ; 9, 4).

— *Sfânta cruce este semnul biruinței lui Iisus Hristos,* acel «semn al Fiului Omului», care se va arăta la Parusie (Mt. 24, 30).

— *Pentru sfinții apostoli, sfânta cruce a fost obiect de laudă și de mare cinste,* căci pentru Sf. Apostol Pavel cuvântul crucii este puterea lui Dumnezeu (I Cor. 1, 18) și el nu se laudă decât numai în crucea Domnului (Gal. 6, 14).

— *În tot trecutul creștinismului, sfânta cruce a fost cinstită, așa cum o dovedesc mărturiile istorice,* tradiționale și arheologice. Lui Constantin cel Mare, în lupta cu Maxențiu, i s-a arătat pe cer semnul sfintei cruci (311 d. Cor.), iar mai târziu el descoperă crucea pe care a fost răstignit Domnul Hristos (320 d. Cor.). Folosită în locașurile de cult, în case, pe morminte, sfânta cruce devine simbol al religiei creștine, căci de ea se leagă toată învățătura de credință și de viață a Bisericii.

b. *Temeiurile din care rezultă cinstirea sfintei cruci, după sensul ei obișnuit, adică importanța și necesitatea semnului sfintei cruci, sunt următoarele :*

— *Semnul sfintei cruci făcut cu mâna, reprezintă, ca orice act extern, manifestarea credinței sau împărtășirea binecuvântării și a harului divin. Încă în Vechiul Testament, Iacob a binecuvântat pe cei doi fii ai lui Iosif* (Efraim și Manase) punându-și cruciș (în formă de cruce) mâinile pe capul lor (Gen. 48, 13—15) ; *prin punerea mâinilor, Mântuitorul a binecuvântat pe copiii aduși la El (Mc. 10, 16) ; iar prin*

ridicarea mâinilor, pe Apostolii Săi, la înălțarea la cer (Lc. 24, 50). *Prin rugăciuni* și punerea mâinilor, Sfinții Apostoli au rânduit diaconi, preoți și episcopi în Biserica primară (F.A. 6, 6 ; 14, 23 ; I Tim. 4, 14), de aceea sfânta taină a hirotoniei a fost denumită la început «punerea mâinilor preoției» (I Tim. 4, 14). *Tot prin rugăciuni și punerea mâinilor, sfinții apostoli, au săvârșit asupra celor botezați și sfânta taină a Mirungerii, împărtășindu-le Sfântul Duh* (F.A. 8, 14—17 ; 19, 5—6).

— În Sfânta Scriptură, termenul de «cruce» este folosit uneori pentru a reprezenta învățătura creștină. Astfel, Sfântul Apostol Pavel, vorbește despre «cuvântul crucii» (I Cor. 1, 18), sau despre cei ce sunt «potrivnici ai crucii lui Hristos» (Filip. 3, 18—19), înțelegând prin «cruce» învățătura Mântuitorului, ceea ce înseamnă că sfânta cruce trebuie respectată și cinstită, atât după sensul ei spiritual-duhovnicesc, și material, cât și după sensul ei propriu de semn al sfintei cruci.

— La rugăciune, sau orice act de închinare, creștinul trebuie să participe cu întreaga lui ființă de trup și suflet, de aceea semnul sfintei cruci, ca orice act extern (îngenunchierea, metania), exprimă o credință religioasă și o stare sufletească de evlavie.

3. *Protestanții și cultele neoprotestante refuză să cinstească sfânta cruce, de aceea au îndepărtat-o de pe locașurile lor de rugăciune și din casele lor, și nici nu practică semnul sfintei cruci, pentru motivele :* a) *Cinstirea sfintei cruci este — după ei — idolatrie, condamnată de porunca Decalogului* (cf. Ex. 20, 2—5 ; Deut. 5, 6—9) ; b) *deoarece Dumnezeu a oprit cinstirea șarpelui de aramă care a preînchipuit sfânta cruce,* deci și cinstirea ei este oprită (II Regi 18, 1—4) ; c) *fiind obiect al răstignirii, crucea a fost blestemată, nu cinstită* (cf. Deut. 21, 22 ; Gal. 3, 12), deci nu poate fi cinstită nici de cei ce iubesc pe Hristos ; d) *trebuie să-l cinstim numai pe Iisus Hristos, nu și crucea pe care a fost răstignit,* sau cel mult numai crucea lui Hristos, nu și altă cruce ; e) *dacă cinstim crucea ar trebui să cinstim și alte obiecte (cununa de spini, cuiele, ciocanul) sau persoanele care au avut un rol la preamărirea lui Hristos* (Ana, Caiafa, Pilat, Iuda, ostașii) ; f) *crucea nu trebuie păstrată în afară (biserici, case), ci în sufletul fiecăruia deoarece Dumnezeu, cere o închinare în duh, nu după trup, deci semnul crucii nu este necesar* (cf. F.A. 17, 24—25 ; Ioan 4, 23—24).

La temeiurile din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, care îndreptățesc cinstirea sfintei cruci și practica semnului sfintei cruci în Biserica Ortodoxă, adăugăm încă următoarele : cinstirea sfintei cruci nu este idolatrie, căci și în Vechiul Testament au existat obiecte sfinte (Ex. 25, 18—22), cinstite de Mântuitorul și de Sfinții Apostoli (Lc. 2, 49 ; Mc. 11, 17), mai ales că prin sfânta cruce cinstim pe Cel ce s-a jertfit pe ea și nu simplul lemn al crucii. Șarpele de aramă a fost îndepărtăt din templu deoarece, cu timpul, evreii l-au idolatrizat, încât regele Hiskia (Ezechia) l-a distrus. *În textele biblice (Deut. 21, 22 ; Gal. 3, 13) nu este blestemat lemnul de osândă, ci trupul celui spânzurat pe lemn,* deci ar trebui să fie blestemat trupul lui Iisus Hristos, care luând păcatele noastre asupra Lui, s-a făcut vrednic de osânda păcatului pentru a ne răscumpăra din blestemul legii. *Creștinii cinstesc nu*

numai pe Iisus Hristos, ci și sfânta cruce, după cum și în Vechiul Testament n-a fost cinstit numai David, ci și sabia cu care a ucis pe Goliat (I Regi 21, 9—10); precum și orice sfântă cruce, care este *simbolul jertfei și al biruinței lui Hristos.* Biserica Ortodoxă, dintre obiectele care au slujit la patimile și jertfa lui Hristos *nu cinstește decât sfânta cruce, deoarece, în Sfânta Scriptură se spune că numai prin sângele vărsat pe cruce am fost împăcați cu Dumnezeu* (Col. 1, 20); *iar unele persoane care au avut un rol la răstignirea lui Iisus Hristos, ținând seama de scopul pentru care au lucrat, nu merită nici o cinstire.* În raport cu omul, ființa lui Dumnezeu, care este duh și nemărginită, nu poate fi mărginită de locașuri și nici nu are nevoie de slujirea omului, de aceea, față de concepția evreilor și samarinenilor, după care închinarea la Dumnezeu este legată de un anumit loc, sau de un anumit popor, Mântuitorul arată că va veni o epocă nouă în care închinarea la Dumnezeu va fi internă, spirituală și adevărată, nu ca până atunci mai mult externă, legată de un anumit loc. Acest lucru, însă, nu exclude închinarea externă, care este necesară, având în vedere natura dublă a ființei omenești: trupească și sufletească. De aceea, cel ce poartă crucea în sufletul său și o cinstește, trebuie s-o cinstească și pe cea exterioară, căci cea externă promovează și întărește pe cea internă.

2. **Cinstirea sfintelor icoane**

1. *În general, denumirea de icoană (ikon-imago-asemănare, reproducere), este dată oricărei reprezentări vizibile a unei ființei sau a unui obiect. În Biserică, prin icoană se înțelege reprezentarea vizibilă a persoanelor divine, a îngerilor, sfinților, sau a unor scene biblice.* Între icoană, ca reprezentare vizuală și originalul reprodus, sau prototipul ei, *există două caractere specifice, unul de asemănare și altul de deosebire.* Aceste caractere au o importanță deosebită, deoarece asemănarea legitimează cinstirea sfintelor icoane, dar deosebirea precizează natura acestei cinstiri. *Sf. Ioan Damaschin, referindu-se la asemănarea dintre icoană și prototip, spune: «Icoana lui Hristos, este Hristos, iar icoana sfântului este sfântul.* Puterea nu se scindează, nici slava nu se împărțește, ci slava icoanei ajunge la slava celui înfățișat în icoană» (*Cutul Sfintelor Icoane,* trad. de D. Fecioru, trat. I, București, 1937, p. 41). *Prin asemănare, sfânta icoană împrumută de la originalul ei numele, forma și aspectul, stabilindu-se între icoană și original (prototip) o identitate morală, care explică legătura harică dintre ele și îndreptățește cultul sfintelor icoane.* Între original și icoană există, însă, o deosebire, deoarece icoana împrumută de la original numele și forma (chipul), dar nu împrumută și natura lui, alta fiind natura originalului și alta a icoanei. Această deosebire de natură determină, apoi, esența și felul cinstirii sfintelor icoane.

Sfintele icoane, fiind reprezentări ale Sfintei Treimi, sau ale celor care formează Biserica triumfătoare, pentru asemănarea lor cu prototipul, le datorăm un cult de cinstire. Pe baza acestei asemănări și prin sfințirea icoanei, între icoană și prototip se *stabilește legătura harică.*

Sf. Ioan Damaschin, precizează că icoanele sunt «sfințite prin numele lui Dumnezeu și ale prietenilor lui Dumnezeu și umbrite, din cauza aceasta, cu harul dumnezeescului Duh (Cultul Sfintelor Icoane, p. 17). Din cauza deosebirii de natură dintre icoană și original, cultul datorat sfinților icoane nu poate fi decât o închinare de cinstire (dulia) și nu de adorare sau preamărire latreutică, ce se cuvine numai lui Dumnezeu. Această deosebire a fost bine precizată de Sfinții Părinți și de sinoade. Sinodul VII ecumenic, în legătură cu cinstirea sfintelor icoane, hotărăște că ele trebuie cinstite «cu sărutare și cu închinare respectuoasă, nu cu adevărata închinăciune dumnezeească, ce se cuvine numai ființei unice dumnezeești». (Al. Comoroșan, *Dogmatica Ortodoxă,* partea II, Cernuăți, 1889, p. 699).

În cultul sfintelor icoane, credinciosul nu cinstește icoana însăși, sau materia din care este făcută sfânta icoană, ci originalul, al cărui chip este zugrăvit pe sfânta icoană. «Ne închinăm deci icoanelor» — zice Sf. Ioan Damaschin *(Cultul Sfintelor Icoane,* p. 128) — dar nu aducem închinăciuni materiei, ci acelora care sunt înfățișați, în ele, deoarece, după cum spune dumnezeescul Vasile : «Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană». *Sinodul VII ecumenic, statornicind acest adevăr,* afirmă : «Cinstirea care se dă chipului, trece la prototip și cel ce se închină icoanei, se închină ființei cele închipuite pe ea» (Al. Comoroșan, *Dogmatica ortodoxă,* II, 699).

2. *Cinstirea sfintelor icoane are temeiul fundamental și esențial în primul rând în întruparea lui Iisus Hristos. Prin întrupare El a dat posibilitate credinciosului de a-i reprezenta chipul în sfintele icoane și a folosi, în același timp, materia creată de Dumnezeu pentru reprezentarea a tot ceea ce adoră și cinstește în legătura sa cu Creatorul, spre a ajunge la mântuire.* În sfintele icoane însă nu poate fi vorba despre o reprezentare a naturii divine, ci numai despre o reprezentare după felurile în care Dumnezeu, sau îngerii, s-au arătat oamenilor. Dacă în reprezentarea pe sfintele icoane a chipului Mântuitorului sau al sfinților se procedează direct, avându-se în vedere natura omenească, la reprezentarea chipului lui Dumnezeu sau al îngerilor se procedează, prin analogie, după forma în care au apărut oamenilor ,sau după indicațiile Sfintei Scripturi. De aceea Dumnezeu-Tatăl este reprezentat mai ales ca un bătrân venerabil ; Sfântul Duh ca un porumbel, sau limbi de foc, iar îngerii cu trupuri omenești, aripi și sabie în mână. În Biserica Ortodoxă s-a admis, peste tot, reprezentarea în icoane a înfățișărilor în care Dumnezeu s-a arătat în teofanii, hristofanii și pnevmatofanii, iar a îngerilor în angelofanii.

Cinstirea sfintelor icoane are temeiuri, atât în izvoarele revelației divine, cât și în folosul adus la întărirea credinței și sporirea evlaviei.

— *Cu toate că, potrivit Sfintei Scripturi, Dumnezeu nu poate fi cunoscut în ființa Sa, totuși avem destule mărturii după care, putem reprezenta chipul Lui pe sfintele icoane.* Despre Iisus (I Tim. 3, 16), cu «chip de om» (Filip. 2, 7—8) și este «chipul lui Dumnezeu» (II Cor. 4, 4) sau «chipul ființei lui Dumnezeu» (Evr. 1, 3).

— *La descoperirea voinței Sale în lume, Dumnezeu s-a folosit și de unele lucruri sensibile.* Cu toiagul, Moise desparte Marea Roșie (Ex. 14, 15—29) și scoate apa din stâncă (Ex. 17, 1—7) ; prin toiagul odrăslit al lui Aaron alege preoția levitică (Num. 17, 8) ; cu Chivotul Legii desparte apa Iordanului (Ios. 3, 14—17) ; iar cu sunetul trâmbițelor dărâmă zidurile Ierihonului (Ios. 6, 20).

— *Încă în Vechiul Testament, Dumnezeu a dat poruncă pentru unele chipuri și figuri care au avut aceeași semnificație ca și sfintele icoane. Moisi construiește chivotul cu tronul îndurării și cei doi heruvimi (Ex. 25, 10—18—22) și țese chipuri de heruvimi pe perdeaua și covoarele din sanctuar* (Ex. 26, 31 ; 36, 8), așa după cum va proceda Solomon la templu (I Regi 7). Toate acestea au fost cinstite prin închinare, jertfe, cântări și aprinderea candelelor (Ios. 7, 6 ; I Regi 3, 15 ; Ps. 137, 1 ; Ec. 30, 1—6—8 ; 27, 20—21 ; 40, 27 ; Evr. 8, 5), *iar Sf. Apostol Pavel îi numește «heruvimii măririi»* (Evr. 9, 5). *Tot Moisi înalță șarpele de aramă,* care a preînchipuit pe Hristos (Num. 21, 8 ; Ioan 3, 14).

Mântuitorul și sfinții apostoli au aprobat cinstirea heruvimilor din templu. Pentru Mântuitorul, templul este «casa Tatălui Meu» (Lc. 2, 49), sau «casă de rugăciune» pentru toate neamurile (Mc. 11, 17) ; *iar sfinții apostoli veneau la templu ca să se închine și să se roage* (F.A. 3, 1 ; 24, 11). În Vechiul Testament n-au existat decât chipurile de heruvimi, pentru ca poporul lui Israel să nu cadă în idolatria popoarelor vecine.

— *Sfânta Tradiție mărturisește că încă în primele secole, creștinii au cinstit sfintele icoane, cea mai evidentă mărturie fiind picturile aflate în catacombe. Eusebiu de Cezareea (Ist. bis. 7,* 18) afirmă că a văzut icoane zugrăvite în culori cu chipul lui Hristos și ale Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Cât de puternică a fost cinstirea sfintelor icoane în Biserica primară o dovedește biruința împotriva iconoclaștilor susținuți de unii împărați (isaurieni, sec. 8). *Sinodul VII ecumenic,* restabilește cinstirea sfintelor icoane și hotărăște, după tradiția Bisericii, ca sfintele icoane să fie cinstite cu sărutare și închinăciune respectuoasă. *Ulterior, sinodul IV din Constantinopol (869)* pedepsește pe cei ce nu se închină sfintelor icoane (P. Rezuș, *Aghiologia Ortodoxă, 354). Sf. Ioan Damaschin ține chiar să precizeze* : «Dacă nu te închini icoanei, nu te închina nici Fiului lui Dumnezeu, care este icoana vie a nevăzutului Dumnezeu și chip cu totul asemenea» (*Cultul Sfintelor Icoane,* 23).

— *Cinstirea sfintelor icoane este cerută și de nevoia de concret a omului, care este în același timp ființă trupească și sufletească. Totodată, sfintele icoane au și un rol instructiv și educativ, pe lângă mijlocirea harică, deoarece icoana este «tălmăcirea prin chipul sfântului, a marilor adevăruri creștine»* (D. Belu, *Despre icoana ortodoxă,* în rev. «Bis. Ort. Rom.», 1941, nr. 11—12, p. 643—645). Sf. Ioan Damaschin afirmă că «icoana este un obiect, care prilejuiește aducerea aminte. Ceea ce este cartea pentru știutorii de carte, aceea este icoana pentru neștiutorii de carte. Și ceea ce este cuvântul pentru auz, aceea este

icoana pentru văz, căci cu ajutorul minții ne unim cu icoana» (*Cultul Sfintelor Icoane*, 19).

— Cinstirea sfintelor icoane este de un mare și real folos pentru viața religioasă a credincioșilor. Ele întăresc credința, sporesc evlavia. Prin cinstirea sfintelor icoane exprimăm dragostea și adorarea față de Dumnezeu, sau cinstea ce o datorăm celui zugrăvit pe ele. Chipurile sfinților, zugrăvite pe icoană, sunt un bun prilej de îndemn pentru urmarea acestor pilde de viață creștinească, curată și neprihănită (Cf. Ebr. 13, 7).

— Fiind făcute dintr-un material obișnuit, icoanele trebuie sfințite spre a se stabili legătura harică dintre sfânta icoană și prototipul ei. «Ritul binecuvântării icoanelor stabilește o legătură între icoană și prototipul ei, între ce este reprezentat și reprezentarea însăși. Grație binecuvântării icoanei lui Hristos se săvârșește o întâlnire tainică a credinciosului cu Hristos. Se întâmplă la fel cu icoanele Fecioarei și ale sfinților, icoanele lor prelungesc pe pământ viețile lor» *Otrodoxia*, Sibiu 1933 p. 178).

— *Față de obiecțiunea că prin porunca a II-a a Decalogului* (Ex. 20, 3—5 ; Deut. 5, 7—8 ; 4, 15—20) *s-ar interzice cinstirea sfintelor icoane pe motiv de idolatrie, menționăm că însuși Dumnezeu, care a dat porunca pentru construirea Chivotului Legii și a celor doi heruvimi (Ex. 25, 10, 18—22) și a chipurilor de heruvimi de pe perdeaua și covoarele sanctuarului* (Ex. 26, 31 ; 36, 38), n-a considerat aceste chipuri drept idolatrie, iar Mântuitorul și Sfinții Apostoli le-au aprobat și cinstit (Mc. 11, 17 ; F.A. 3, 1 ; 24, 11), deci nici cinstirea sfintelor icoane nu este idolatrie.

3. Dacă Biserica Ortodoxă cinstește sfintele icoane, protestanții au îndepărtat din cultul lor tot ce trezește, sporește și înalță sentimentul religios, deci și cinstirea icoanelor, pentru motivul general că spiritul se leagă de lucruri inferioare și materiale. Ei resping cultul sfinților împreună cu cinstirea sfintelor icoane și a sfintelor moaște (Hr. Andruțos, *Simbolica*, trad. de I. Moisescu, București 1955, p. 333). Dacă la început, Luther a admis cinstirea icoanelor, ulterior el a declarat că sunt bune de aruncat la satana. Calvin a susținut că cinstirea icoanelor este idolatrie, după porunca Decalogului. Zwingli a ars icoanele la Zürich (Elveția) ; pentru Wicliff și Hus n-au fost decât «lemne putrede», iar anglicanii radicali consideră icoanele drept ceva ridicol și asburd (V. Grumel, *Images* (Culte des), D.T.C. 7, 784). *Cultele neoprotestante împărtășesc aceeași teză. Ele refuză cinstirea sfintelor icoane pentru motivele :* a) Nu trebuie să ne închinăm icoanelor, deoarece Dumnezeu este diferit de ele, indiferent din ce material prețios ar fi făcute (cf. F.A. 17, 29). b) Închinarea la icoane este idolatrie (cf. Ex. 20, 2—5 ; Deut. 5, 69). c) Prin Noul Testament a fost abrogat cel Vechi, deci și cinstirea celor doi heruvimi (cf. Evr. 10, 9 ; 9, 8—10). d) Icoanele, fiind materiale, sunt asemenea idolilor și Dumnezeu condamnă pe cei ce-și pun nădejdea în idoli (cf. Ps. 134, 14—18 ; 113, 12—16). e) Dumnezeu

nu poate fi văzut de nimeni, de aceea icoana nu poate reda adevăratul Său chip (cf. Ex. 33, 10 ; Ioan 1, 18 ; I Ioan 4, 12). f) Închinătorii la icoane stau sub puterea satanei și vor fi pedepsiți de Dumnezeu (cf. Apoc. 13, 15 ; 19, 20). g) Mântuitorul a cerut numai o închinare interioară «în duh» nu și una exterioară (cf. Ioan IV, 23—24 ; Efes 6, 18).

Pe lângă temeiurile prin care Biserica Ortodoxă cinstește sfintele icoane, amintite mai sus, menționăm încă următoarele : Sf. apostol Pavel, atunci când vorbește atenienilor și le spune că Dumnezeu nu este asemenea aurului, argintului sau pietrei (F.A. 17, 29), nu se ridică împotriva cinstirii sfintelor icoane, ci subliniază adevărul că Dumnezeu, care este Duh (Ioan 4, 24), nu poate fi identic cu idolii materiali din templele păgâne.

Cinstirea sfintelor icoane nu este idolatrie, deoarece, din porunca lui Dumnezeu, în templul din Vechiul Testament au fost așezate altare, candelabre, candele, heruvimi, șarpele de aramă (Ex. 25, 36 ; Num. 21, 9), care au fost socotite drept sfinte, căci în afară de preoți nimeni nu avea voie să le atingă. Prin Noul Testament n-a fost abrogat tot Vechiul Testament, cum a fost cazul cu jertfele sângeroase (Evr. 10 ; 9, 8—10) dar nu și cu semnificația heruvimilor, despre care nu se spune că au fost tipuri pentru Noul Testament, ca circumciderea și jertfele. Psalmistul are în vedere idolii, care nu pot fi de nici un ajutor omului, ori sfintele icoane nu sunt idoli. Deși Dumnezeu este Duh (Ioan 4, 24) și nimeni nu-L poate vedea în ființa Sa, totuși în Sfânta Scriptură avem dese cazuri în care Dumnezeu s-a arătat oamenilor. Pe Dumnezeu-Tatăl l-au văzut : Avraam (Gen. 18, 1—3), Iacob (Gen. 32, 30), Moisi (Ex. 33, 11 ; Ex. 3, 2—4), Isaia (Is. 6, 1—5), Daniel (Dan. 7, 9—10), Amos (Am. 9, 1), Miheia (I Regi 22, 19). Pe Dumnezeu-Fiul, în chip preamărit l-au văzut : Daniel (Dan. 7, 7, 13—15), Sf. Ștefan (F.A. 7, 55—56), Sfântul Apostol Pavel (F.A. 1, 3—5). Dumnezeu Sfântul Duh a fost făcut în chip de porumbel la Botezul Domnului (Mt. 3, 16 ; Lc. 3, 21—22) și în chip de limbi de foc la Cincizecime (F.A. 2, 1—4). Sfântul Apostol Ioan nu vorbește despre pedeapsa ce o vor primi cei ce se închină sf. icoane, ci despre soarta pe care o vor avea cei ce se închină lui Antihrist (chipul primei fiare — Apoc. 13, 15) și proorocului mincinos (fiara a doua — Apocalipsă 19, 20). Pentru epoca cea nouă, Mântuitorul a arătat că închinarea la Dumnezeu va fi mai mult interioară, spirituală (Ioan 4, 23—24), ceea ce nu exclude, însă, cultul extern, necesitat de natura dublă a ființei omenești.

Biserica Ortodoxă, deci și Biserica noastră, atunci când prăznuiește amintirea sfinților și cinstește după rânduială cuvenită sfintele moaște, sf. cruce și sfintele icoane, se află pe calea respectării învățăturii celei drepte și adevărate și pe calea Tradiției celei curate. Păstrând totdeauna norma strictă a adevărului revelat, ea îndrumă și conduce pe credincioși spre desăvârșire, oferindu-le în acest scop și ajutoarele de mijlocire a sfinților, precum și cinstirea sfintelor moaște, a sfintei cruci și a sfintelor icoane.

C. CINSTIREA SERBĂRII DUMINICII. SĂRBĂTORILE ȘI EVLAVIA RELIGIOASĂ

Fenomenul religios și sărbătorile sunt în strânsă interdependență și se presupun reciproc ; odată cu nașterea sentimentului religios, omul a afierosit divinității — indiferent cum a conceput-o, — anumite zile, în care, prin cult public sau particular, a căutat să se apropie de *ea* și să și-o facă favorabilă.

În lumea greco-romană, ca să vorbim de spațiul în care s-a dezvoltat creștinismul, astfel de *zile, dedicate zeilor și denumite «feriae»* erau destul de multe ; lor li se adăugau zilele de sărbătoare de la *începutul lunilor (neominiile), solstițiile* și sărbătorirea unor evenimente deosebite din istoria poporului.

Iudeii, păstrătorii peste veacuri ai credinței monoteiste, au dedicat la rândul lor, așa cum era firesc, mai multe zile cultului divin și adorării lui Iahvé. Între acestea amintim în primul rând *ziua Sabatului, zilele Paștelor, Cincizecimii, Ispășirii, sărbătoarea Purim,* etc. Aceste sărbători aminteau, în același timp, iudeilor de evenimente deosebite din istoria lor, ca ieșirea din robia egipteană, darea Legii și izbânda asupra dușmanilor, evenimente consumate prin intervenția directă și hotărâtoare a lui Iahvé.

D. SABATUL VECHIULUI TESTAMENT ȘI ROSTUL SĂU ÎN VIAȚA RELIGIOASĂ A POPORULUI IUDEU

1. Instituirea Sabatului

Între sărbătorile cu deosebită importanță în viața religioasă a iudeilor este Sabatul sau ziua odihnei (cuvântul grecesc σαββατον și cel latinesc sabbatum provin *de la evreiescul sabat* = a se odihni, a înceta), adică a șaptea zi a fiecărei săptămâni.

Este ziua afierosită Domnului în amintirea sfârșitului creației, ziua odihnei, a cultului și a rugăciunii. Pentru ca nimic să nu împiedice convorbirea tainică cu Dumnezeu și reflectarea la lucrurile divine, Legea interzicea chiar și cele mai mici preocupări, privitoare la viața materială, în ziua de sabat.

Ziua a șaptea, *ziua odihnei, este serbată de iudei sâmbăta.* Instituirea comemorării sfârșitului creației în ziua de sâmbătă se face *pe vremea lui Moise. Moise compune cartea Facerii și ca atare, abia lui i se descoperă prin inspirația divină, cele întâmplate în vremea creației.* Pînă în vremea lui Moise n-a fost serbată ziua a șaptea ; *istoria patriarhilor nu furnizează nici o indicație în acest sens, iar mai târziu, în vremea robiei din Egipt,* era imposibilă serbarea ei. Fiind robi, iudeii trebuiau să respecte împărțirea zilelor anului făcută de egipteni ; ori, egiptenii împărțeau luna în trei decade, iar prima și ultima zi a lunii erau zile de sărbătoare. Cinci zile adăugate ultimei luni încheiau anul.

Prima mențiune în legătură cu serbarea sâmbetei o aflăm în Exod, cap. XVI. Poporul israil se afla în pustiul Sinai și a cârtit împotriva

lui Moise, pentru că ducea lipsă de alimente. Dumnezeu le trimite prepelițe și mană. Fiecare israelit are libertatea de a culege dimineața cantitatea de mană necesară pentru ziua respectivă, «iar în ziua a șasea... aveau să strângă de două ori mai mult decât în fiecare zi» *(Exod 16, 5)*. Moise comunică poporului această hotărâre a Domnului, dând explicația că «Sabatul este închinat Domnului», că este zi de odihnă și că nimănui nu-i este permis să facă vreo lucrare în această zi, inclusiv de a merge după mană (Exod 16, 23 și 29). Sunt explicații firești prin care Moise justifică schimbările introduse în viața poporului.

Dar, pentru că poporul nu era obișnuit cu paza acestei porunci, este *ispitit să calce oprelistea pusă de Moise*. «În ziua a șaptea, unii din popor au ieșit să strângă mană, și n-au găsit. Atunci Domnul a zis: «Până când aveți de gând să nu păziți poruncile și Legile Mele?» *(Exod 16, 27—28)*. Ca să-i obișnuiască cu paza ei, Moise este nevoit să pedepsească cu moartea pe cel care n-o ținea *(Exod 31, 14)*. *Mai târziu, respectând Legea, Moise reînnoiește și porunca referitoare la Sabat*. Adresându-se poporului, el spune: «Ascultă Israele, legile și poruncile pe care vi le spun astăzi în auzul vostru și împliniți-le cu scumpătate... Ține ziua de odihnă, ca s-o sfințești, așa cum ți-a poruncit Domnul Dumnezeul tău. Șase zile să lucrezi și să-ți faci toate treburile tale, dar a șaptea zi este ziua de odihnă a Domnului, Dumnezeului tău; să nu faci nici o lucrare în ea nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici robul tău, nici roaba ta... *Adu-ți aminte că și tu ai fost rob în țara Egiptului și Domnul Dumnezeul tău te-a scos din ea cu mână tare și cu braț înalt: de aceea, ți-a poruncit Domnul Dumnezeul tău să ții ziua de odihnă» (Deut. 5, 1, 12—15). Cu această ocazie Moise adaugă motivului de mai dinainte cunoscut, — acela de a consacra Domnului o zi în amintirea sfârșitului creației — un motiv nou: serbarea sâmbetei, în care se va permite odihnă generală, inclusiv robilor, va trebui să amintească iudeilor de robia egipteană și de eliberarea lor din această robie.*

Serbarea primului sabat coincisese cu prima zi a eliberării din robie. Deci, sabatul va trebui privit și *ca o sărbătoare națională specifică poporului israil.*

2. **Rostul Sabatului în viața religioasă a poporului iudeu**

Ca și celelalte zile consacrate lui Dumnezeu, și ziua sâmbetei era serbată pe lângă odihna prevăzută de Lege, prin rugăciuni și jertfe. Se aduceau la templu, în numele comunității, olocauste, sacrificiul îndătinat de mâncare și libațiune și se făceau tămâieri.

Atât dublul olocaust, adus dimineața și seara cât și arderea tămâiei era semnul adorării continue și supreme a lui Dumnezeu.

Jertfele aveau să țină trează conștiința păcatului, a încrederii în bunătatea și atotputernicia lui Dumnezeu, de a ține trează ideea monoteismului și de a pregăti cugetele în vederea venirii lui Mesia. Sacrificiul perpetuu avea să trezească și să simbolizeze în același timp jertfa Fiului lui Dumnezeu, adusă odată pentru totdeauna. Dar Sabatul

face parte din Legea veche și trebuie privit în ansamblul acestei Legi. Legea a fost doar un îndrumător către Hristos și odată cu întruparea Fiului lui Dumnezeu rolul ei a luat sfârșit (Gal. 3, 24—25), pentru că Hristos este sfârșitul Legii, ca oricine crede întru El să poată căpăta neprihănirea (Rom. 10, 4).

«Legea avea umbra celor viitoare, nu înfățișare a lucrurilor» (Evrei 10, 1). De aceea, «dacă cineva este în Hristos, este o făptură nouă. Cele vechi s-au dus ; iată că toate lucrurile s-au făcut noi» (II Cor. V, 17).

Prin urmare, întruparea Mântuitorului avea să elibereze «din blestemul Legii» (Gal. 3, 13), să înlocuiască Legea cu harul (Rom. 6, 19) și să înlocuiască umbra cu realitatea.

Sabatul iudaic împreună cu dispozițiile ceremoniale care-l reglementau aveau să dispară odată cu Vechiul Legământ.

3. **Atitudinea Mântuitorului față de Sabat**

Până la Învierea Sa, Mântuitorul ține, ca orice iudeu, prescripțiile Legii, inclusiv Sabatul. Este tăiat împrejur (Luca 2, 21), plătește darea pentru Templu (Matei 17, 27), merge de trei ori la Ierusalim cu ocazia celor trei sărbători ale iudeilor : a Paștilor, a Cincizecimii și a Corturilor (cf. Deut. 16, 16) și în zile de sabat vine la sinagogă, nu pentru că a vrut să arate că sâmbăta trebuie considerată, în continuare, ziua odihnei, ci iudeilor, învățătura Sa. Că nu sugerează menținerea sâmbetei, drept zi a odihnei, ziua închinată lui Dumnezeu, rezultă și din faptul că desfășoară activități, care după concepția contemporanilor Săi, nu era permis a se săvârși în această zi, iar contemporanii Săi, găsesc în această atitudine un motiv de acuză împotriva Sa. Astfel, vindecă în sinagogă pe omul cu mâna uscată în ziua de sabat, «iar fariseii au ieșit afară și s-au sfătuit cum să-L omoare pe Iisus» (Matei 12, 9—14). Vindecă pe slăbănogul de 38 de ani la scăldătoarea Vitezda, poruncindu-i «să-și ia patul și să umble», iar iudeii văzând cele întâmplate, ziceau celui vindecat : «Este ziua sabatului și nu-ți este îngăduit să-ți ridici patul (Ioan 5, 10).

La vindecarea orbului din naștere, fariseii găsesc iarăși prilej de poticnire în faptul că minunea are loc sâmbăta. Ei ziceau : «Acest om (adică Iisus) nu este de la Dumnezeu pentru că nu ține sâmbăta» (Ioan 9, 16). Vindecă o femeie gârbovă în zi de sabat, iar «fruntașul sinagogii, mâniat că Iisus săvârșește vindecarea aceasta în zi de sabat, a luat cuvântul și a zis poporului : Sunt șase zile în care trebuie să lucreze omul ; veniți, dar, în aceste zile și vă vindecați, și nu în ziua sabatului» (Luca 13, 10—17).

Locul devenit clasic pentru felul cum trebuie considerată sâmbăta este răspunsul dat de Mântuitorul celor ce acuzau pe ucenicii Săi — care smulseseră spice în ziua sâmbetei — că fac ceea ce nu este îngăduit să facă în această zi (Matei 12, 2). Acuza era îndreptată și împotriva Domnului, ca unul ce inspira atitudinea ucenicilor Săi.

Drept răspuns, Mântuitorul spune că : «Sâmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sâmbătă ; că Fiul omului este Domn și al sâmbetei» (Marcu 2, 27—28). Prin urmare, din contextul celor întâmplate și din răspunsul Mântuitorului rezultă că serbarea sâmbetei nu este impusă ca o condiție pentru realizarea mântuirii, că este dată pentru a reglementa viața umană într-un anumit timp și că poate fi schimbată când împrejurările o cer ; ziua odihnei trebuie să fie acomodată vieții omenești și nu viața omenească unei legi ceremoniale. În sfârșit, Domnul afirma că El, ca unul care a impus ziua odihnei, El singur poate să vorbească despre importanța și despre faptul de a o ține sau nu ; ori, prin fapta Sa, arătase că nu acesta este sabatul prevăzut de lege, sabatul reținerii de la anumite activități, ci sabatul reținerii de la orice atitudine potrivnică voii lui Dumnezeu — sabatul pe care îl va instaura El. «Pentru că nimeni nu pune un petec de postav nou la o haină veche ; căci petecul nou și-ar lua umplutura din haină și ruptura ar fi mai rea. Nici nu pun oamenii vin nou în burdufuri vechi ; altfel burdufurile plesnesc, vinul se varsă și burdufurile se prăpădesc ; ci vinul nou îl pun în burdufuri noi și se păstrează amândouă (Matei 9, 16—17).

4. **Atitudinea Ucenicilor Domnului față de sâmbătă**

Urmând exemplul Mântuitorului, Ucenicii desfășoară activități diferite sâmbăta. Ei însoțesc pe dascălul lor în lungile sale călătorii făcute în zi de sabat și săvârșesc fapte care în concepția contemporanilor lor erau oprite a se săvârși în ziua de sâmbătă (Matei 12, 1—2).

După Înălțarea Mântuitorului și odată cu răspândirea creștinismului printre păgâni ei se adună în sinod și sunt de părere «să nu se pună greutăți acelora dintre neamuri care se întorc la Dumnezeu». Singurele porunci impuse acestora, având oarecare legătură cu Vechiul Testament, sunt de a se păzi «de lucrurile jertfite idolilor, de sânge, de dobitoacele sugrumate și de desfrâu» (Fapte 15, 29).

Deci, în așa zisele «clauze ale lui Iacob» nu găsim o invitație la serbarea sâmbetei. Atunci când printre creștini se strecoară falși învățători și, care nu respectă hotărârile sinodului apostolic și vor să impună creștinilor proveniți dintre neamuri Legea mozaică, *Sf. Apostol Pavel intervine energic și spune : «Nimeni, dar să nu vă judece cu privire la mâncare sau băutură sau cu privire la o zi de sărbătoare, cu privire la o lună nouă sau cu privire la o zi de sabat, care sunt umbra lucrurilor viitoare (Col. 2, 16—17), pentru că «voi nu sunteți sub Lege, ci sub har» (Rom. 6, 14).* Este nefiresc ca «după ce ați cunoscut pe Dumnezeu, sau mai bine zis, după ce ați fost cunoscuți de Dumnezeu, — spune Galatenilor —, să vă întoarceți iarăși la acele *învățături începătoare*, slabe și sărăcăcioase... Păzind zile, luni, vremi și ani, mă tem să nu mă fi ostenit degeaba pentru voi... odată ce voiți să fiți socotiți prin Lege, v-ați despărțit de Hristos și ați căzut din har» (Gal. IV, 9—11 și V, 4).

Este adevărat că ei frecventau sinagoga în zi de sabat (Fapte XIII, 14, 27, 42, 44 ; XVI, 13 ; XVII, 2), dar făceau acest lucru întocmai ca și Mântuitorul, nu pentru că considerau sâmbăta zi de odihnă, ci pentru că în zi de sâmbătă găseau strânși la sinagogă pe iudeii, cărora, ca fii ai lui Avraam, se cuvenea să le predice, în mod firesc cuvântul Evangheliei. Dacă mergerea lor la sinagogă în ziua sabatului ar echivala cu recunoașterea sâmbetei ca zi închinată Domnului, la fel de firesc ar trebui să considerăm și sinagogile iudaice drept locul unde trebuie săvârșit cultul creștin.

E. DUMINICA, ZIUA DOMNULUI, A BUCURIEI ȘI A ODIHNEI, SABATUL LEGII CELEI NOI

1. Temeiuri biblice pentru instituirea duminicii

Abrogând serbarea sâmbetei, Domnul nu abrogă și porunca a patra, care consacră ziua a șaptea odihnei și cultului în cinstea lui Dumnezeu, numai *că înlocuiește vechiul sabat cu noul și adevăratul sabat,* ziua care devenise zi națională pentru că amintea de eliberarea unui popor din robie, cu ziua eliberării spirituale a întregii omeniri din robia păcatului, adusă de Mântuitorul Hristos prin Învierea Sa.

Duminica, dies Domini, ziua Domnului, este cu adevărat ziua odihnei și a bucuriei, ziua în care Mântuitorul transmitea mironosițelor vestea cea mare a biruinței vieții asupra morții prin cuvântul : «*Bucurați-vă*» (Matei 28, 9).

Este ziua în care a înviat Mântuitorul, așa cum El însuși prezisese (Matei 16, 21 ; 17, 23), ziua în care s-a arătat femeilor mironosițe (Matei 28, 8—10), Ucenicilor Săi (Ioan 20, 19) și celor doi învățăcei, Luca și Cleopa, care mergeau spre Emaus (Luca 24, 30).

După opt zile, tot duminica, s-a arătat din nou Ucenicilor Săi printre care de data aceasta era și Toma (Ioan 20, 26).

Duminica învestește pe ucenici cu puterea de a lega și dezlega păcatele, putere pe care le-o promisese cu puțin înainte, pe când se afla în cetatea lui Filip (Matei 16, 19). «În seara aceleiași zile, cea dintâi a săptămânii, — subliniază Evanghelistul Ioan, — pe când ușile locului unde erau adunați ucenicii erau încuiate, de frica iudeilor, a venit Iisus, a stat în mijlocul lor și le-a zis : «Pace vouă». Iar după aceste vorbe, le-a arătat mâinile și coasta Sa. Ucenicii s-au bucurat când au văzut pe Domnul. Iisus le-a zis din nou : «Pace vouă. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa vă trimit și Eu pe voi». După aceste vorbe, a suflat peste ei și le-a zis : «Luați Duh Sfânt ! Celor ce le veți ierta păcatele, vor fi iertate, iar celor ce le veți ține, vor fi ținute» (Ioan 20, 19—23).

Peste 50 de zile, tot în zi de duminică, are loc faptul minunat al pogorârii Sfântului Duh în chip de limbi de foc, și se împlinește făgăduința Mântuitorului că va trimite Ucenicilor un Mângâietor (Ioan 14, 16 ; Fapte 2, 1—40).

Serbarea duminicii s-a impus din primele zile ale Bisericii primare ca zi de odihnă, zi a cultului și îndeosebi a Sfintei Liturghii. Sfânta Liturghie era desemnată atunci prin termenii de «cină» și «frângerea pâinii».

Evanghelistul Marcu ține să precizeze că arătarea Mântuitorului celor unsprezece Ucenici ai Săi — despre care Evanghelistul Ioan spune că a avut loc în «prima zi a săptămânii», adică duminica — a avut loc pe când ucenicii erau la cină. Or, Apostolul Pavel ne informează că cina nu era o masă obișnuită, ci Sfânta Liturghie ! (I Cor. 11, 17—34).

«În sfârșit, zice Evanghelistul Marcu, s-a arătat celor unsprezece, când ședeau la masă ; și i-a mustrat pentru necredința și împietrirea inimii lor, pentru că nu crezuseră pe cei ce-L văzuseră înviat» (Marcu 16, 14). Faptele Apostolilor ne încredințează că Apostolul Pavel, în acord deplin cu cei doisprezece, săvârșește duminica Sfânta Liturghie împreună cu ucenicii săi.

Era în a treia călătorie misionară și venind către Ierusalim, trecea prin comunitățile înființate, pentru a continua catehizarea și a îmbărbăta pe creștini. Avea împreună cu el pe Sosipatru, Aristarh, Secundus, Gaius, Timotei, Tihic, Trofim și pe Luca. Împreună au ajuns în localitatea Troas, unde au stat șapte zile. Înainte de despărțire, *«în ziua întâi a săptămânii, — spune Evanghelistul Luca, — eram adunați laolaltă pentru ca să frângem pâinea» (Fapte 20, 7).*

Frângerea pâinii nu este un simplu ceremonial, este un moment sărbătoresc ce se continuă cu predica apostolului, care de data aceasta *se lungește «până la miezul nopții»*. Este momentul de repaos, în care frații sunt împreună, înalță rugăciuni în comun și-și împărtășesc din experiență, pentru edificare reciprocă. Astfel de momente vor fi însoțite de agape (mese ale iubirii) (I Cor. 11, 17—34) și de fapte minunate, cum este în acest moment învierea tânărului Eutih.

Ziua repaosului și a cultului este însoțită de primii creștini — mai mult decât *celelalte zile — de fapte de caritate.* Astfel, pentru a duce la bun sfârșit colecta pentru «frații» nevoiași din Ierusalim, Sf. Apostol Pavel îndeamnă pe creștinii din Corint să urmeze exemplul celor din Galatia și *«în ziua întâi a săptămânii»* să-și aducă contribuția, când se adună pentru cult (I Cor. 16, 2).

O indicație prețioasă pentru faptul că duminica era dedicată rugăciunii și cultului, ne dă și Apocalipsa Sfântului Ioan. Evanghelistul ne încredințează *că descoperirea făcută lui a avut loc în «ziua Domnului»* (dies Domini, duminica), pe când se afla «în Duh» (Apoc. 1, 10), adică într-un moment de contemplare.

2. **Temeiuri patristice pentru instituirea duminicii**

În afară de temeiurile biblice, o seamă de mărturii patristice pledează pentru serbarea duminicii încă din primii ani ai Bisericii primare. Ele dau mărturie, în același timp, despre abținerea creștinilor în această zi de la activitățile zilnice obișnuite și despre participarea lor la Sfânta Liturghie, despre împărtășirea lor cu Sfintele Taine și despre săvârșirea actelor de caritate.

Astfel, epistola lui Barnaba, după ce vorbește despre obligativitatea de a serba ziua a șaptea în amintirea sfârșitului creației, adaugă că Dumnezeu, neagreând sărbătorile ce nu aduceau și o transformare lăuntrică, a instituit o nouă zi de sărbătoare și de odihnă, ziua a opta, ziua învierii Domnului, începătoarea altei vieți.

Această zi trebuie serbată cu bucurie duhovnicească, după preceptele Legii celei Noi.

Sfântul Ignatie atrăgea atenția contemporanilor săi că este nefiresc ca cei care au fost izbăviți din robia morții -de Învierea Domnului, să continue a trăi «.după datina iudaică».

Didahia dă mărturie că în această zi creștinii se adunau și participau împreună la frângerea pâinii, după ce în prealabil și-au mărturisit păcatele. «În duminica Domnului, poruncește autorul Didahiei, adunându-vă să frângeți pâinea și să aduceți mulțumiri (Domnului), mărturisindu-vă în prealabil păcatele, pentru ca jertfa voastră să fie curată ; și oricine are diferend cu aproapele său să nu se adune cu voi, până ce se vor împăca, pentru ca să nu fie pângărită jertfa voastră».

Mărturia Sfântului Justin este mult mai completă. El spune că atât la orașe, cât și la sate, au loc adunări în ziua duminicii ; mai întâi se citesc pericope din «amintirile apostolilor» și din scrierile profeților, apoi la cuvântul Întâistătătorul lui, care mustră pe cei păcătoși și dă îndemnuri la imitarea celor drepți. În continuare, se înalță rugăciuni în comun, se săvârșește Sfânta Liturghie și se împărtășesc cei prezenți. Celor absenți din diferite motive, li se trimit Sfintele daruri prin diaconi. Tot acum se strâng bunurile prisositoare, pe care Întâistătătorul le va împărți celor ce au trebuință de ele. Sf. Justin nu neglijează să spună că ziua duminicii este serbată în amintirea Învierii Domnului.

Eusebiu de Cezareea spune că oficializarea sărbătoririi duminicii în locul sâmbetei, o face împăratul Constantin cel Mare.

Paralel, însă, cu serbarea duminicii, unii creștini serbau și sâmbăta. Renunțarea la această practică are loc abia prin sec. V, în urma condamnării ei la sinodul din Laodiceea.

3. **Obiecțiuni ridicate împotriva serbării duminicii**

a) Se spune : Ziua odihnei, instituită de Dumnezeu în amintirea sfârșitului creației, este sâmbăta. Se invocă textul de la Facere II, 2—3, Reamintim că la locul respectiv din Sfânta Scriptură se spune că Dumnezeu s-a odihnit în ziua a șaptea de lucrarea mâinilor Sale, dar nu spune nimic de serbarea sâmbetei. Patriarhii nu cunosc această zi ca fiind consacrată lui Dumnezeu. În plus, la locul respectiv, este vorba despre sabat, adică despre ziua odihnei, care nu trebuie identificat cu sâmbăta. Decretarea sâmbetei ca zi de sabat se face pe vremea lui Moise, de către Moise, autorul Genezei și primitorul Legii.

b) Se spune că serbarea sâmbetei trebuia considerată un legământ «veșnic» (cf. Ieșirea 31, 16—17).

În legătură cu această afirmație notăm două lucruri :

I. Cuvintele : «pe veci», «veșnic» în Vechiul Testament înseamnă de obicei un timp îndelungat, dar nu nelimitat. Așa de exemplu, despre un rob care la vremea eliberării sale nu vrea să-și părăsească stăpânul, se dispune ca «stăpânul, ducându-l înaintea lui Dumnezeu, să-l apropie de ușă sau de stâlpul ușii și să-i găurească urechea și robul să rămână pe veci în slujba lui». Or, nici unul dintre cele două personagii nu trăiesc «în veci», iar cel puțin pragul morții trebuie să dezlege acest legământ.

Nu numai sâmbăta, ci și alte «legături veșnice» au fost desființate de Mântuitorul, ori de Sfinții Săi Apostoli. De exemplu, circumciziunea, socotită «legătură veșnică» (Facere 17, 11—14) este desființată de sinodul apostolic din Ierusalim, care nu mai găsește necesar s-o impună creștinilor proveniți dintre păgâni.

Pentru serbarea sâmbetei se invocă cuvintele Mântuitorului : «Să nu credeți că am venit să stric Legea sau Proorocii ; n-am venit să stric, ci să împlinesc. Căci adevărat vă spun, câtă vreme va fi cerul și pământul, nu va trece o iotă sau o frântură de slovă din Lege, înainte ca să se fi împlinit toate lucrurile. Așa că, oricine va strica una din aceste porunci prea mici și va învăța pe oameni așa, va fi socotit mic în împărăția cerurilor, dar oricine le va păzi și va învăța pe alții să le păzească, va fi socotit mare în împărăția cerurilor» (Matei 5, 17—19).

Într-adevăr, Mântuitorul a împlinit prin Întruparea Sa, toate profețiile Vechiului Testament referitoare la Mesia. A împlinit, — ca toți din neamul Său — până la învierea Sa — dispozițiile ceremoniale ale Legii. În sfârșit, a desăvârșit Legea prin completările și interpretarea ce i-a dat ; a dat Legii un sens superior și a spiritualizat-o. La Legea interpretată de El și de Sfinții Apostoli se referă Mântuitorul, nu la Legea Veche, cu imperfecțiunile și caracterul ei trecător.

Dacă s-ar fi referit la neschimbabilitatea Legii mozaice, ar trebui ca în continuare să fie respectate toate poruncile ei, așa cum se spune în Deuteronom (17, 23), și ar fi de neexplicat cutezanța apostolilor la sinodul din anul 50 de a hotărî să nu se impună creștinilor proveniți dintre păgâni Legea mozaică.

Se spune că mergerea Mântuitorului și a Sfinților Apostoli sâmbăta la sinagogă ar fi un argument pentru serbarea acestei zile. Repetăm că Mântuitorul vine la sinagogă sâmbăta pentru că în acest chip putea să-și facă mai ușor cunoscută învățătura printre iudei. Că n-o serbează, rezultă din faptul că face în această zi fapte care nu erau permise a se săvârși sâmbăta.

Pe această linie se înscrie atitudinea celorlalți apostoli și îndeosebi a Sfântului Apostol Pavel.

Pentru serbarea sâmbetei se invocă cuvintele Mântuitorului referitoare la dărâmarea Ierusalimului : «Rugați-vă să nu fie fuga voastră iarna, nici sâmbăta» (Matei 24, 20). Cuvintele Domnului nu se referă la faptul de a cinsti sâmbăta, pentru ca în caz contrar ar trebui să se cinstească iarna. Face aluzie la practica impusă pe vremea lui Neemia (cap. XIII, 16—19) de a se închide porțile cetății Ierusalimului sâmbăta.

Or, în acest caz, fuga din cetate era exclusă, și pieirea era sigură, în iminenta distrugere a cetății.

În sfârșit, se spune că serbarea duminicii ar fi fost impusă de împăratul Constantin cel Mare.

Afirmația este greșită pentru faptul că împăratul dorea,, prin decretele sale, să-și apropie masele de creștini, care alcătuiau majoritatea în imperiu. El le recunoaște o stare de fapt. Dacă decretul său ar fi fost contrar credinței și practicilor creștine, de bună seamă că efectul său n-ar fi fost cel așteptat.

Concluzii:

1) Serbarea sâmbetei începe abia pe timpul lui Moise. Nu exista nici o mărturie că patriarhii au serbat sâmbăta, iar mai târziu, pe vremea robiei egiptene, serbarea ar fi fost chiar imposibilă.

Moise, autorul cărții Facerea și primitorul Legii, vorbește pentru prima dată de serbarea zilei a șaptea în amintirea sfârșitului creației lumii, fixează serbarea ei sâmbăta și o leagă de ieșirea din rogia egipteană.

2) Creștinii nu au desființat porunca a patra din decalog ; ziua a șaptea a rămas în continuare consacrată adorării Domnului și odihnei, cu deosebire că vechiul sabat a fost înlocuit cu noul sabat, ce amintește de Învierea Domnului și de eliberarea din robia păcatului.

3) Pentru serbarea duminicii încă din primii ani ai întemeierii Bisericii, avem atât temeiuri scripturistice, cât și temeiuri patristice, iar împăratul Constantin cel Mare, decretând duminica drept ziua odihnei, în Imperiul roman, nu face decât să confirme și să oficializeze o practică ce dura de secole.

Protos. JUSTINIAN CÂRSTOIU

BIBLIOGRAFIE

M. A. Calnev, *Combaterea sectelor raționaliste* ; Despre înlocuirea sâmbetei și prăznuirea Duminicii, IX, Chișinău, 1930.

Învățătura de credință Creștină Ortodoxă, București, 1952.

Carte de învățătură creștină Ortodoxă, București, 1978.

Preot Pr. P. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, Arad, 1948.

Pr. Gh. Paschia, *Desființarea Sâmbetei și prăznuirea Duminicii.*

Despre cinstirea Duminicii, «Ortodoxia», nr. 2, 1981.

Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia VI, la Evrei.*

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Filocalia rom., vol. 3.*

Noul Testament, ed. 1979.

Novum Testamentum graece et latine, Ervin Nestle et Kurt Aland, Stuttgart, 1963.

Pr. Prof. N. Neaga, *Facerea*, Sibiu, 1945, traducere de Nicodim (Patriarh, București, 1944, vol. I).

A. Calnev, *Despre Sfânta Cruce și semnul Sfintei Cruci*, în Combaterea sectelor raționaliste, bros. X, Chișinău, 1930.

Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glaphyre*, P.G., LXIX, 111—141.

Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, II, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1982.

Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, în colecția P.S.B., traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1945.

Preot. P. Deheleanu, *Venerarea sfintei Cruci și semnul sfintei Cruci*, Manual de sectologie, Arad, 1948, p. 200—213.

X, L., Dufour, Croix, în *Vocabulaire de theologie biblique*, Paris. 1971.
Martino Hagen, *Crux, Lexicon biblicum*, Paris, 1905.
Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilie despre şarpele lui Moise*, în Oeuvres completes, ed. Bareille, vol. XI.
Idem, *Omilia I la Cruce şi tâlhar*, în Cuvântări la praznice împărăteşti, traducere de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1942.
Idem, *Omilia I la Efeseni*, traducere de Arhim. Theodosie Atanasiu, Iaşi, 1902.
Idem, *Omilie, Cum să se comporte soţii*, P.G., LXI, 299.
Sfântul Grigore de Nyssa, *Scrieri, Partea I*, Viaţa lui Moise, în colecţia P.S.B., trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae şi Pr. Ioan Buga, Bucureşti, 1982.
Sfântul Iustin Martirul, *Dialogul cu iudeul Trifon*, XCI, în colecţia P.S.B., traducere de Pr. Prof. Olimp N. Căciulă, Bucureşti, 1980.
Învăţătura de Credinţă Creştină Ortodoxă, Bucureşti, 1952, p. 103—107.
E. Kautzsch, Iezechiel, *Die Heilige Schriit des alten Testaments*, Tübingen, 1922,
J. Knabenbauer, *Comentarius in Iezechiel Prophetam*, Paris, 1890.
E. Mangenot, art. Ecriture, în *Dictionnaire de la Bible*, t. II.
H. Marucchi, *Croix, în Dictionnaire de la Bible*, t. I.
Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Filocalia* 3, traducere de Prot. stavr. dr. D. Stăniloae, Sibiu, 1948.
Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe, Iaşi, 1642, traducere de Al. Elian, Bucureşti, 1981.
Pr. Ioan Mircea, *Prefigurările crucii în Vechiul Testament şi semnificaţiile lor în tradiţia cultică creştină*, Studii Teologice, XXI (1969), nr. 3—4.
Rev. Ortodoxia, XXXIV (1982), nr. 2, *Despre cinstirea Sfintei Cruci.*
Sfântul Policarp, *Epistola către Filipeni*, în Scrierile Părinţilor Apostolici, traducere de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1979.
La *Sainte Bible*, traduction française sous la direction de L'Ecole de Jerusalem, Paris, 1961.
Pr. Prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, 1978.
V. Tarnavschi, *Arheologia biblică*, Cernăuţi, 1931.
F. Vigoroux, *Alphabet hebreu*, în Dictionnaire de la Bible, t. I.
D. Belu, *Despre icoana ortodoxă*, în B.O.R., nr. 11—12/1941.
Pr. C. Buzdugan, *Învăţătura ortodoxă despre cinstirea sfintelor icoane*, în M.M.S., nr. 1—2/1974.
M. A. Calnev, *Metodică misionară*, Combaterea sectelor raţionaliste, trad. de Pr. Al. Scvoznicov, Chişinău (f.d.).
Sfântul Ioan Damaschin, *Cultul sfintelor icoane*, trad. de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1937.
Arhim. Cleopa Ilie, *Despre credinţa ortodoxă*, Bucureşti, 1981.
Învăţătura ortodoxă despre sfintele icoane, în S.T., nr. 5—6/1970.
Arhim. V. Kuznețov, *Icoana ortodoxă ca expresie a învăţăturii dogmatice a Bisericii*, trad. de I. V. Georgescu, în Ortodoxia, nr. 4/1975.
Pr. Prof. N. Petrescu, *Cinstirea sfintelor icoane*, în M.O., nr. 7—9/1981.
Magistrand N. V. Stănescu, *Sensul ortodox al icoanei*, în Ortodoxia, nr. 2/1956.
Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos ca prototip al icoanei Sale*, în M.M.S., nr. 3—4/1958.
Idem, *Icoanele în cultul ortodox*, în Ortodoxia, an. 1978, nr. 3.
Idem, *Icoanele din biserică*, în M.B., nr. 10—12/1981.
L. Uspenski, *Originea icoanei creştine*, trad. de A. Zarea, în M.M.S., nr. 9—10/1964.
P. S. Vasile, Episcopul Oradiei, *Sensul şi menirea icoanelor în cultul ortodox*, în M.B., nr. 7—9/1971.
P. S. Vasile Târgovişteanul, *Sfintele icoane în credinţa şi evlavia ortodoxă*, în Îndrumătorul pastoral, Bucureşti, 1981.

ASPECTE ȘI CARACTERISTICI ALE SPIRITUALITĂȚII PĂRINȚILOR PUSTIEI

Biserica creștină a apărut și s-a dezvoltat în mijlocul lumii iudaice, ceea ce explică multe din «legăturile care apropie Biserica primelor secole de iudaismul din vremea lui Hristos și în special de tradiția profetică. Or, iudaismul avea, de mult timp, călugării și anahoreții săi care... dezvoltaseră o adevărată spiritualitate a pustiei» [1]. În acest context era inevitabil ca anumite trăsături ale stilului și modului de viață a acestor călugări și anahoreți iudei, între care la loc de cinste se situa mirajul pustiului ca loc de împlinire a chemării lui Dumnezeu, să nu fi impresionat pe membrii comunităților creștine din primele veacuri ale existenței Bisericii. Așa se și explică faptul că modelele unor mari călători în pustie ca Moise, Sf. Ilie, Sf. Ioan Botezătorul, culminând cu însuși Iisus, nevoitor într-un mediu aspru și sălbatic [2], ostil lui Dumnezeu și supus diavolului, au marcat profund pe numeroșii monahi creștini din secolele III și IV, pe acei începători ai vieții monahale, pe *părinții pustiei* care, «și-au asumat responsabilitatea de a anunța Parusia prin fuga lor în pustie, drept avangardă a luptei împotriva forțelor răului» [3] și cărora le-a fost dat să realizeze, în modul cel mai autentic cu putință, sensul duhovnicesc-spiritual și istoric al fugii de lume și al călătoriei în pustie.

Astfel, unele aspecte din activitatea primilor anahoreți creștini care s-au retras în pustie, între care harismele cu care erau binecuvântați de Dumnezeu datorită viețuirii lor sfinte (darul previziunii, darul taumaturgiei, stăpânirea fiarelor sălbatice, lupta cu diavolii și biruirea lor, vorbirea cu îngerii, combaterea unor aspecte decadente din viața Bisericii și societății contemporane lor), precum și modul lor de viață cotidiană (îmbrăcăminte sumară din piei de animale, hrănirea cu plante sau cu hrană trimisă de Dumnezeu, locuirea în munți, peșteri, morminte vechi), îndreptățește opinia potrivit căreia acești primi anahoreți se identificau, prin caracteristicile vieții cotidiene și a spiritualității lor cu stilul de viață al profeților Vechiului Testament, fiind denumiți «un alt fel de profeți», cu viață «asemenea profeților și apostolilor» [4]. De aici și convingerea existentă la părinții pustiei că, asemenea profeților din Vechiul Testament, la rândul lor se vor putea consacra cu fidelitate viețuirii în pustie, asemenea profeților Vechiului Testament [5].

În fapt, anahoretismul sau eremitismul, ca primă formă de viață monahală în secolul al IV-lea, «apărea la început ca separare de lume, ca *anahorisis*: călugărul renunță la toate activitățile omului trăitor în societate, pentru a se consacra vieții contemplative» [6]. De aceea, anahore-

---

1. John Meyendorff, *Sf. Grigorie Palama și mistica ortodoxă*, trad. Angela Pagu, București 1995, p. 8.

2. Paladie, *Istoria Lausiacă*, trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, București 1993, p. 78, 88, 104.

3. Meyendorff, *op. cit.*, p. 12.

4. Cf. Timotei Alexandrinul, *Istoria monahilor*, trad. Arhim. Ioasaf Popa, București 1999, p. 23—24.

5. Mai pe larg despre rădăcinile vieţuirii în pustie în Vechiul Testament la Antoine Guillaumont, *Originile vieții monahale*, București 1998, p. 11—28.

6. *Ibidem*, p. 32.

tismul, cu siguranță reprezenta vârful unui mod de viață al pustnicilor din vremurile mai vechi care, în fața unei Biserici strălucitoare și triumfătoare în lupta cu persecutorii ei, «continuă în Biserică funcția profetică pe care Vechiul Testament i-o recunoscuse deja» [7] și care, pe lângă scopul său strict spiritual-duhovnicesc, trebuia să lupte cu laxismul unor fenomene generate de poarta prea largă a Bisericii primelor veacuri.

În general, denumirea de *părinți ai pustiei (deșertului)* se dă unora dintre monahii anahoreți care au viețuit între secolele III—IV, în pustiul Egiptului care au plecat să viețuiască în adâncul deșertului, ceea ce îi diferențiază de toți monahii egipteni fiind în același timp «singurii care exercită o paternitate specială care îi face să fie numiți «avva» [8].

Pentru a înțelege cum se cuvine această denumire de *părinți ai pustiei,* există astăzi suficiente mărturii pe baza cărora se poate afirma că, de la finele secolului al III-lea sau începutul secolului al IV-lea, dintre anahoreții egipteni, părinții pustiei au fost cei dintâi care au părăsit lumea pentru a merge să trăiască în plin deșert, împlinind o vocație și o misiune unică care continuă să inspire monahismul și creștinismul contemporan prin actualitatea lor permanentă. Chiar dacă locul și rolul acestor părinți ai pustiei în spiritualitatea creștină sunt adesea dificil percepute, este necesară situarea exactă a acestor *părinți ai pustiei* în dezvoltarea firească a ascetismului creștin din primele secole și mai ales în actualitatea timpului pe care îl trăim.

Fuga de lume. Fără a intra în profunzimea circumstanțelor care au determinat alegerea pustiei ca mediu al viețuirii ascetice, *locul purificării, al lucrării curate și neamestecate,* pentru părinții pustiei din veacurile III—IV, este clar că avem de a face cu cazuri vocaționale bine definite, primii părinți ai pustiei alegând acest mod de viețuire, încă în lume fiind. Primii părinți ai pustiei știau că alegerea pe care au făcut-o pentru viața în singurătate implică lucrarea Duhului Sfânt care cheamă, dar care dorește și un răspuns pe măsură. Avem de a face aici cu primele mărturii filocalice, ale iubirii frumuseții dumnezeiești și care, la părinții pustiei devin expresia concretă a lucrării Duhului, mai mult decât în ceilalți creștini și care, îi face pe monahi adevărați hristofori. Înstrăinarea totală a acestora de lume prin părăsirea grijilor generate de viața din comunitățile sau familiile lor este motivată de realizarea optimă a virtuților creștine, știind foarte bine că «ține de sufletul desăvârșit să fie lipsit de griji» [9].

Fuga de lume se putea realiza în mod desăvârșit numai într-un mediu cu totul ostil în care, cei ce o împlineau departe de lume, «rătăcind prin pustiuri, prin munți, prin peșteri și prin crăpăturile pământului» [10], simțeau o adevărată chemare în care puteau afla mărirea lui Dumnezeu și darurile lui Dumnezeu venite din osteneala pustiului, chiar

---

7. Meyendorff, *Op. cit.*, p. 13.

8. L. Regnault, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu 1997, p. 22.

9. Cuv. Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, în Filocalia românească, vol. I, trad Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. II, București 1992, p. 248.

10. *Ibidem*, p. 242.

dacă bunii cunoscători ai pustiului avertizau că acesta este plin de pericole care pot duce la frică sau la renunțare : «Așadar caută locurile netulburate și singuratice și să nu te înfricoșezi de ecoul lor. Chiar năluciri de la draci de vei vedea acolo, să nu te înspăimânți, nici să fugi, lepădând alergarea ce îți e spre folosul tău. Să stai pe loc fără frică și vei vedea măririle lui Dumnezeu, ajutorul, purtarea de grijă și toată cunoștința spre mântuire» [11].

Dincolo de aspirația duhovnicească interioară a unirii cu Dumnezeu în singurătate, prin înstrăinarea de lume în pustiu, nu pot fi trecute cu vederea unele aspecte externe care au influențat, în epocă, realizarea acestui demers.

Astfel, dacă în perioada persecuțiilor, când Biserica supraviețuia în catacombe, intensitatea trăirii în Hristos și cu Hristos după modelul viețuirii din epoca apostolică dădea consistență vieții creștine și stimula eroismul creștin, câștigarea libertății Bisericii prin Edictul de la Milan (313) și ridicarea acesteia, pas cu pas, la statura de Biserică Imperială a adus beneficii considerabile în formele de exprimare creștină dar au apărut și unele stări de lucruri care erau în contradicție flagrantă cu idealul desăvârșirii creștine și care au tulburat pe unii creștini cu o înaltă trăire duhovnicească.

Între altele, literatura creștină din epocă dar și stilul de viață al unor creștini luau atitudine față de creșterea exagerată a grijii pentru bunurile materiale și pentru viața opulentă în contradicție cu sărăcia și simplitatea apostolică, față de o exagerată preocupare pentru familie care sufoca grija pentru viața comunitară a Bisericii și pentru desăvârșirea creștină individuală și nu în ultimul rând față de existența în continuare a sclavei, ca racilă socială, contrară libertății în Hristos propovăduită de Biserică.

Se impune precizarea că fuga de lume nu însemna la părinții pustiei o contestare sau o disprețuire a vieții de familie sau a bunurilor materiale, pentru că erau conștienți că acestea erau daruri ale lui Dumnezeu care trebuiau înmulțite însă cu o grijă deosebită ca nu cumva acestea să sufoce idealul desăvârșirii creștine.

Trebuie subliniat că aceste câteva aspecte, dintre multe altele, care tulburau viața creștinilor nu erau definitorii pentru lumea creștină a timpului dar, pentru că ele erau pericole potențiale din ce în ce mai evidente pentru viața creștină, au constituit motive de alarmare pentru creștinii cu înaltă viețuire duhovnicească dar și prilejul de a lua atitudine și a încerca să afle noi mijloace de a da un curs adecvat vieții creștine, educând-o cât mai aproape de icoana virtuții apostolice : «Au rămas numai puțini care au putut să se ridice mai presus de tulburările lumești și să fugă de zarva orașelor. Aceștia ieșind afară din învălmășală, au îmbrățișat viața singuratică, făcându-se icoana virtuții apostolice» [12].

Așa se și explică primele tentative de înstrăinare de lume prin ieșirea, mai întâi, la marginea aglomerațiilor urbane, apoi în colonii și

---

11. Evagrie, *Schiță monahicească*, în Filocalia românească, vol. I, p. 57.
12. Cuv. Nil Ascetul, *Op. cit.*, p. 242.

în cele din urmă în adâncul pustiului. Acest lucru îl deslușește Evagrie, fin cunoscător al idealului părinților pustiei și, el însuși inițiat în acest mod de viețuire când îndemna : «Cu oamenii cu multe griji și iubitori de materie să nu-ți placă să locuiești» sau «iar dacă și chilia ta e încărcată cu multe, fugi, nu o cruța, ca nu cumva să te topești de dragul ei. Toate să le faci, toate să le împlinești, ca să te poți liniști, încălzește-ți inima, sârguind să te afli în voia lui Dumnezeu și în războiul nevăzut» [13]. Evangrie explicitează limpede faptul că asceza nu este apanajul exclusiv al monahilor și că ea este un demers al tuturor creștinilor pe calea desăvârșirii, dar precizează lămurit unele dintre motivele care au determinat fuga de lume și afundarea în adâncul pustiului accentuând ideea «înstrăinării», atunci când spune : «Dacă nu te poți liniști ușor în părțile tale, grăbește spre înstrăinarea cu voia și întărește-ți gândul spre ea» [14], iar Sf. Ioan Casian atrage atenția că «lepădarea de lume nu este desăvârșirea însăși ci mijloc, unealtă a desăvârșirii» [15].

Idealul care stă la originea monahismului este cu siguranță nevoia care determină sufletul să fugă de lume pentru a se consacra în deplină libertate numai slujirii lui Dumnezeu. «Demersurile constitutive ale vieții monastice se explică, în realitate, prin convingerea că... renunțarea la lume și la tot ceea ce ține de lumesc se află în concordanță cu voia călugărului de a se dărui întru totul lui Dumnezeu» [16].

După modelul lui Isaac (Facere 24, 63) care vrea să se ducă în pustie pentru a putea vorbi față către față cu Dumnezeu, tot așa și părinții pustiei, care fugeau de lume în singurătatea pustiei, se dedicau în mod voluntar lui Dumnezeu dorind să rupă într-un mod decisiv [17] cu ambianța profană a lumii, cu tot ceea ce era pământesc, «cu scopul de a cunoaște mai bine calea mântuirii» [18]. «Renunțarea la lume și fuga în pustie sunt inspirate de același imotiv ca și renunțarea la căsătorie : eliberarea de orice fel de grijă, în afară de grija slujirii lui Dumnezeu» [19]. Aflarea pustiei și viețuirea în adâncurile ei, oferă părinților pustiei o nouă cale de realizare a ascezei depline, altfel decât prin simpla viețuire în feciorie sau prin renunțarea la bunuri (Matei 19, 21), așa cum se exersau aceste forme de asceză în primele comunitățile creștine. Această cale a înstrăinării de lume avea ca finalitate câștigarea Împărăției Cerurilor pentru că : «cei care fug de lume, nesocotesc averile, patria lor, neamul lor, lumea din care vin și au ca țel ultim să câștige Împărăția Cerurilor și ca scop curăția inimii» [20].

Pentru fuga de lume, exista însă, la părinții pustiei, și o motivație mult mai duhovnicească, pornită dintr-un profund act de smerenie creștină și care era determinată în mod esențial de necesitatea neîmpiedicării lucrării lor pe calea mântuirii sufletului : «Iar acestea le-au

---

13. *Ibidem*, p. 56—57.
14. *Ibidem*, p. 57.
15. Sf. Ioan Casian, *Cuvânt despre Sfinții Părinți din pustia sketică*, în Filocalia românească, vol. I, Ed. II, București 1992, p. 149.
16. A. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 69.
17. Paladie, *Op. cit.*, p. 55—56, 97.
18. Timotei, *Op. cit.*, p. 5.
19. A. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 71.
20. Sf. Ioan Casian, *Op. cit.*, p. 147.

săvârșit, fiindcă s-au hotărât să trăiască numai pentru suflet, lepădând trupul și toate trebuințele trupului» [21].

Pe lângă aceste demersuri spiritual-duhovnicești, părinții pustiei nu au neglijat și un aspect secundar al fugii de lume și anume, fuga din fața mulțimii credincioșilor care cunoșteau înălțimea și îmbunătățirea viețuirii duhovnicești la care ajunseseră primii anahoreți și anume, îndepărtarea, fuga de lauda lumii după cum spune Sfântul Antonie cel Mare : «Nu pentru lauda omenească ne-am apucat de viețuirea curată și de Dumnezeu iubitoare ; ci pentru mântuirea sufletului ne-am ales viața virtuoasă» [22].

Pustiul — locul ideal al exercitării ascezei părinților pustiei. În Noul Testament și în scrierile patristice cele mai vechi, aflăm date că de la începutul existenței Bisericii, cei mai mulți creștini duceau o viață așa de curată și de încălzită de flacăra dorului după Dumnezeu, încât ei se numeau sfinți [23]. Între aceștia se aflau numeroși creștini — bărbați și femei — care renunțaseră în mod voluntar și defintiv la căsătorie pentru a urma cu mai mult zel lui Hristos, femeile fiind denumite generic *fecioare* (Fapte 29, 9), iar bărbații *asceți* sau *zeloși.*

În timpul primelor trei secole creștine, «acești atleți ai virtuții își duc viața chiar în sânul familiilor și comunităților din care fac parte, bucurându-se de respectul și de prețuirea tuturor pentru vrednicia lor deosebită» [24], fără a se simți, în acele vremuri, nevoia unei grupări separate sau a ieșirii din lume, pentru că asceza și rugăciunea constituiau stilul de viață al primilor creștini. Aceștia participau la viața Busericii, iar față de ceilalți se remarcau, în viața cotidiană, doar prin renunțarea la distracțiile mondene și printr-o mai intensă asceză.

Treptat, din aceste medii ascetice ale primelor veacuri creștine au apărut primii monahi anahoreți care, asumându-și cu totul deosebit eroismul de fiecare clipă a vieții, «murind pentru lume» [25], întru realizarea unirii cu Dumnezeu, aveau să fie denumiți *părinții pustiei.* Astfel că, după aproape trei sute de ani de persecuții și martiriu creștin, «după ce creștinismul devine religia maselor largi din imperiul roman, era firesc ca creștinii mai râvnitori să se retragă din zgomotul lumii — păgâne în fond, creștinată în formă — dorind ca în locul martiriului sângelui să pună martiriul ascezei, al crucificării lăuntrice, uneori excesive. Așa au apărut marile figuri de asceți ai secolului al IV-lea și ai secolelor următoare, care asaltau cerul cu nevoințele lor uimitoare» [26].

Adâncind sensurile cuvintelor Psalmistului *«În ce chip dorește cerbul izvoarele apelor, așa te dorește sufletul meu pe Tine, Dumne-*

---

21. Cuv. Nil Ascetul, *Op .cit.*, p. 199.

și de Dumnezeu iubitoare ; ci pentru mântuirea sufletului ne-am ales viața virtuoasă» [22].

22. Sf. Cuv. Antonie cel Mare, *Învățătură despre viața morală*, în Filocalia românească, vol. 1, p. 28.

23. Evagrie, *Op. cit.*, vol. I, p. 58, Paladie, *Op. cit.*, p. 13, Timotei, *Op. cit.*, p. 114, Nil Ascetul, *Op. cit.*, p. 241, 242.

24. Nicolaescu, *Sinodul IV ecumenic...* Orto. 2—3/1951, p. 461.

25. Paladie, *Op. cit.*, p. 35.

26. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, *Asceza creștină*, în Rev. Mitrop. Ardealului 9—10/1959, p. 708.

zeule. Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu cel viu» (Ps. 12, 1—2), părinții pustiei au ales deșertul ca loc de desfășurare a luptei lor pe calea desăvârșirii tocmai pentru că viețuirea în afară de lume, în ostilitatea pustiei se prefigura ca o cale cu totul incomodă și aspră, că se puneau în mijlocul unei lumi periculoase. Cei care luau calea «pustiei celei mai îndepărtate» sau «celei mai adânci», cei care intrau pe «tărâmul morții» [27], și aceasta îi caracterizează în mod special pe părinții pustiei, intrau într-o luptă permanentă cu diavolul, aprigul dușman al lui Dumnezeu și al omului. De aceea, alegerea pustiului prin fuga de lume, devine locul ideal al acestei încleștate lupte după cum mărturisește Diadoh al Foticeii : «Sufletul care nu s-a izbăvit de grijile lumești, nu iubește nici pe Dumnezeu cu adevărat și nu disprețuiește nici pe diavol cum trebuie... Deci în toate chipurile retragerea din lume e folositoare» [28]. În această luptă și pentru a birui, părinții pustiei, știind că puterile lor sunt slabe și insuficiente, își puneau nădejdea în prezența vie a lui Dumnezeu, se exersau în cea mai aspră asceză și, mai ales, stăruiau zilnic în «continuă rugăciune» [29]. Pentru cei ce aleg viețuirea în pustie, «deșertul rămâne, în continuare, locul de crâncenă încleștare între monah și puterile demonice, asmuțite cu predilecție asupra celor ce caută izbăvirea de patimi și de moartea veșnică în renunțarea necondiționată la tot ceea ce poate despărții de Dumnezeu» [30].

Pentru realizarea acestui demers, al viețuirii în pustiu, în deplină singurătate, ca loc de exersare a unei aspre asceze, pe calea unirii cu Dumnezeu, exista însă o motivație extrem de puternică a părinților pustiei. Astfel, dincolo de asprimea și urâciunea pustiei, «pentru creștinii hrăniți de Biblie, deșertul a putut părea mai puțin înfricoșător, ba chiar atrăgător sub anumite aspecte. În deșert își mânase Dumnezeu poporul Său după ce l-a eliberat din captivitatea Egiptului pentru a-l conduce spre pământul făgăduinței, Ioan Botezătorul crescuse în deșert, iar Iisus însuși a mers în pustie pentru a-l înfrunta pe diavol» [31]. Determinați de o motivație, mai întâi de orice, profund religioasă, prin propria lor mărturie, părinții pustiei reevaluează pustiul ridicându-l de la statura de loc al realizării legământului ccu Dumnezeu (Ieremia 2, 2), la statura de loc cal unirii cu Dumnezeu în Hristos, cum mărturisește Avva Surus «nici altă dorință nu s-a suit în inima mea decât cea față de Dumnezeu» [32]. De aceea, treptat, în concepția părinților pustiei, deșertul, acest «înspăimântător pustiu» [33], evoluează, treptat, de la locul aprigei și neîncetatei lupte cu diavolul, la locul îmbrățișării dumnezeiești (Oseea 11, 3) în care, aceștia își trăiau «viața în puterea Duhului Sfânt» [34], gene-

27. L. Regnault, *Op. cit.*, p. 39.
28. Fericitul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, în Filocalia românească, vol. I, Ed. II, București, 1992, p. 397.
29. Timotei, *Op. cit.*, p. 112.
30. P. F. Patriarh Teoctist. *Prefața* la Paladie, *Op. cit.*, p. 3—4.
31. L. Regnault, *Op. cit.*, p. 40.
32. Timotei, *Op. cit.*, p. 103.
33. Ibidem, p. 63.
34. Ibidem, p. 66.

rând dorul de pustie, «bucuria după pustie» [35], «bucuria petrecerii cu fiarele» [36].

Singurătatea — mijloc al ascezei la părinții pustiei. La început, dar foarte rar, acești asceți erau denumiți și *monahi,* denumire cu greu acceptată pentru acea perioadă de timp, tocmai pentru că îl desemna pe creștinul, pe ascetul care a renunțat la căsătorie, pentru a trăi «singur, conform unui ideal larg răspândit în Biserica primelor trei secole» [37]. Mai târziu, sensul primitiv al denumirii de *monah,* care înseamnă *singur,* evoluează, desemnând pe creștinii care alegeau viața solitară în pustie: «Aceștia, în decursul vremii, despărțindu-se încetul cu încetul de mulțimea credincioșilor, din cauza faptului că se abțineau de la căsătorii, ca și de la tovărășia cu părinții și de la felul de viață al acestei lumi, au fost numiți monahi sau singuri trăitori, de la trăirea vieții aspre în singurătate» [38].

Pentru epoca de început a monahismului și, în mod special pentru părinții anahoreți ai pustiei, avem de a face acum cu o altă dimensiune de bază a ascezei monahale și anume cu «demersul prin care călugărul se smulge din mediul său natural, familia și patria sa, pentru a pleca să viețuiască altundeva» [39]. Pentru monahul anahoret, dornic de a viețui în pustie, cuvintele Mântuitorului *«Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce iubește pe fiu ori pe fică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine»* (Matei 10, 37), exprimă dorință fermă a unei dezrădăcinări din familia sa, a unei expatrieri din neamul său, înseamnă a se pune în condiția de străin călător, contșient că «pustietatea cea mai îndepărtată este prielnică practicării ascezei» [40]. Acest element esențial al înstrăinării, va caracteriza întreaga dezvoltare ulterioară a monahismului, pentru că «oferă celor care o săvârșesc desprinderea de grijile obișnuite ale vieții și, în același timp, răgazul și disponibilitatea» [41], de a petrece viața ca Dumnezeu.

În singurătatea pustiei, această lume ostilă și sălbatică, părinții pustiei au realizat într-un mod cu totul deosebit calea singurătății ca mijloc al desăvârșirii creștine, călăuziți de cuvintele Sf. Apostol Pavel *«ca pe tot omul să-l înfățișăm desăvârșit întru Hristos»* (Col. 1, 28), nădăjduind și lucrând cu râvnă și neîncetat pentru unirea cu Dumnezeu, prin harul mântuitor al lui Hristos.

De aceea, părinții pustiei se și afundau în cea mai adâncă singurătate, în căutarea liniștirii profunde, spre a fi *«desăvârșiți în gândire»* (cf. I Cor. 14, 20), în cugetarea despre Dumnezeu și despre Împărăția Sa veșnică. Această totală degajare de ceea ce este pământesc și lumesc, această însingurare în pustie explică demersul constant al pustnicilor

35. Ibidem, p. 82.
36. Cuv. Nil Ascetul, *Op. cit.*, p. 242.
37. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 63.
38. Sf. Ioan Cassian, Conv. XVIII, 5, p. 629.
39. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 40.
40. Timotei, *Op. cit.*, p. 43.
41. Guilaumont, *Op. cit.*, p. 42.

pentru «apropierea de Dumnezeu prin cunoaștere» [42], ca treaptă pe calea desăvârșirii : «*că în parte cunoaștem și în parte profețim. Dar când va veni ceea ce este desăvârșit, atunci ceea ce este în parte se va desființa*» (I Cor. 13, 9—10). În acest spirit, pentru părinții pustiei, cunoașterea lui Dumnezeu era calea prin care se ajungea la unirea cu Dumnezeu, iar lipsa preocupării și a efortului pe calea cunoașterii lui Dumnezeu ducea la pierderea sufletului : «Cea mai mare boală a sufletului, ruina și pierzarea lui, este să nu cunoască pe Dumnezeu, care a făcut toate pentru om și i-a dăruit lui mintea și cuvântul prin care zburând sus, omul se unește cu Dumnezeu, înțelegând și preamărind pe Dumnezeu» [43].

În acest context, liniștirea în singurătate în adâncul pustiei, oferă celor dintâi părinți ai pustiei-anahoreților, posibilitatea unei asceze mult mai aspre decât celorlalți creștini rămași în lume și deplina trăire a voii lui Dumnezeu, întru aflarea unirii cu Dumnezeu așa cum îndemna Sf. Apostol Pavel : «*Și nu vă potriviți acestui veac, ci schimbați-vă prin înnoirea minții, ca să deosebiți care este voia lui Dumnezeu : ce este bun și bineplăcut și desăvârșit*» (Romani 12, 2). Acest îndemn al Sf. Apostol Pavel generează la părinții pustiei mișcarea integrală a trupului și a minți către curăția deplină prin «dobândirea nepătimirii» [44] și obligativitatea împlinirii voii lui Dumnezeu printr-o ascuțire a privegherii și rugăciunii în lupta cu diavolul : «*Pentru aceasta de trei ori am rugat pe Domnul ca să-l îndepărteze de la mine*» (I Cor. 12, 7).

Unul din idealurile monahului care este comun părinților pustiei, și pe care mulți l-au și împlinit în cele din urmă, constă în indiferența totală față de lume și de exigențele ei, în același timp cu găsirea stării de liniștire interioară absolută, stare în care nimic nu îl mai tulbură, nu îl mai agită, nu îl mai frământă. Astfel că, despătimirea (*apathia* — lipsa patimilor) la părinții pustiei nu înseamnă, de fapt, a nu mai simți patimile și grijile, ci a dezvolta în ei, la maximum, capacitatea de a nu mai primi patimile, de a nu se mai lăsa mișcați de patimi, de a le stăpâni și de a le birui. Această stare de despătimire, asemenea îngerilor în care, pacea este izbăvirea de patimi, dar ea nu poate fi aflată fără lucrarea Duhului Sfânt» [45], duce la unirea monahului cu Dumnezeu și, cum spune Sf. Antonie cel Mare : «se încununează și se învrednicește de viața din ceruri» [46]. În lupta și frământarea sa necontenită pentru unirea cu Dumnezeu, pustnicul caută nu numai să deprindă, să învețe, ci să și imite pe Hristos, ducând asceza proprie pe culmi de nebănuit : «în acest scop se cere o biruință asupra patimilor trupului, o întoarcere a sufletului înlăuntrul său pentru găsirea liniștii și a stării de nepătimire, condiție neapărată pentru unirea cu Dumnezeu prin contemplare» [47].

---

42. Timotei, *Op. cit.*, p. 35.
43. Sf. Cuv. Antonie cel Mare, *Op. cit.*, p. 33.
44. Timotei, *Op. cit.*, p. 69.
45. Cuv. Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, în Filocalia românească, vol. I, p. 288.
46. Sf. Cuv. Antonie cel Mare, *Op. cit.*, p. 42.
47. Pr. D. Stăniloae, *Nil Ascetul. Viața și scrierile*, în Filocalia românească, vol. I, p. 169.

De aceea, «singurătatea exterioară și unificarea lucrării nu sunt suficiente : toate acestea se cer însoțite de o unificare interioară. anume aceea a sufletului, adică, nu ajunge să fii «om monahicesc», trebuie să dobândești o «minte monahicească», adică să înceteze în mintea ta orice gând în afara celui îndreptat spre Dumnezeu» [48]. În acest context, singurătatea permite despătimirea minții care este pentru părinții pustiei o latură a ascezei la care trebuie să aspire necontenit, în așa fel încât să poată ajunge la conștiința că îl are și îl moștenește pe Dumnezeu», Care locuiește în el și îi stăpânește gândurile, cuvintele și faptele : «Cuvântul este sluga minții... Mintea vede toate, chiar și cele din ceruri. Și nimic nu o întunecă fără numai păcatul. Prin urmare celui curat nimic nu-i este neînțeles, iar cuvântului său nimic nu-i este cu neputință de exprimat» [49]. În mod firesc, despătimirea minții este precedată de despătimirea trupească, cu care conlucrează pentru a-i permite pustnicului unirea cu Dumnezeu, fără împrăștiere : «Unificarea exterioară, prin care se dobândește isihia, și simplificarea interioară prin care se dobândește nepătimirea, conlucrează într-adevăr la atingerea aceluiași țel : realizarea unui cadru în care intelectul să se poată ruga «fără împrăștiere» [50]. Mai mult, această conlucrare dintre despătimirea trupească și sufletească, temeluită pe conștientizararea originii dumnezeiești a omului, îngăduie pustnicului atingerea unei trepte duhovnicești superioare, contemplarea frumuseții dumnezeiești : «Omul este cel ce a înțeles ce este trupul : că este stricăcios și vremelnic. Căci unul ca acesta înțelege și sufletul, că este dumnezeiesc și fiind nemuritor și suflare a lui Dumnezeu a fost legat de trup spre cercare și plăcut înaintea lui Dumnezeu, nemaisupunându-se trupului. Acela vede pe Dumnezeu cu mintea și contemplă bunurile veșnice dăruite sufletului de Dumnezeu» [51].

Drumul spre desăvârșire care nu mai este un simplu pelerinaj ci, este o călătorie fără întoarcere, pe un drum presărat cu nenumărate primejdii, de la care călătorul se poate rătăci sau poate să și cadă, dar mai ales alegerea singurătății pustiei ca loc ideal de împlinire a acesteia, presupune o angajare liberă și definitivă a pustnicului într-o luptă decisivă pentru ridicarea la statura «bărbatului desăvârșit», în care singurătatea pustiei este compensată de prezența lui Hristos.

În dinamica procesului de desăvârșire care caracterizează cu pregnanță viața părinților pustiei, viețuirea în Hristos și cu Hristos pe calea unirii cu Dumnezeu constituie «*pricină de mântuire veșnică*» (Evr. 5, 10), fapt care explică pe de o parte, alegerea singurătății pustiei ca loc al desăvârșirii, iar pe de altă parte, conștiința integrării plenare la viața de comuniune a Bisericii lui Hristos manifestată prin coborârea periodică a pustnicilor în mijlocul fraților la Sfânta Liturghie, pentru împărtășire.

Experiența singurătății părinților pustiei, «luând calea pustiului, a munților, a peșterilor sau a vieții de obște, pentru ca prin nevoințe, lipsuri, suferințe, rugăciuni, milostenii și alte virtuți să poată ajunge la

48. A. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 72.
49. Sf. Cuv. Antonie cel Mare, *Op. cit.*, p. 35.
50. A. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 72.
51. Sf .Cuv. Antonie cel Mare, *Op. cit.*, p. 38.

unirea cu Dumnezeu, la acea împreunare cu adevărul și lumina absolută» [52]. demonstrează că singurătatea și pustia nu constituie elemnte esențiale în viața pustnicului, ci ele determină un anumit mod de viață, o asceză mult mai aspră având ca scop unirea cu Dumnezeu. «Tocmai pentru că este o ființă hărăzită, prin definiție unimii, monahul să trăiască în singurătate. Singurătatea, că este a celibatului sau a pustiei, reprezintă un fapt secund, în ordinea idealului monastic, dacă o raportăm la exigența principală, anume la unime» [53].

Singurătatea reprezintă în viața părinților pustiei o nouă cale, mult mai riguroasă, a ascezei creștine în căutarea desăvârșirii, mult superioară ascezei din viața comunitară, cale care va apărea și se va dezvolta în dimensiunea ei spiritual-duhovnicească plenară datorită experienței monahului anahoret retras din lume în singurătatea pustiei și care se va continua, indiferent de forma de organizare pe care o va lua monahismul mai târziu.

Acești primi părinți ai pustiei, anahoreți sau eremiți, au inaugurat astfel, în viața Bisericii un nou model de viață ascetică, mult superioară celei practicate în comunitățile creștine, caracterizat prin acest element inedit al viețuirii în singurătate prin fuga de lume, și care însemna ruperea radicală, totală de familie și de comunitate, crearea unei lumi noi, în interiorul Bisericii celei una. Această cale a singurătății exersată de părinții anahoreți ai pustiei «lasă monahului deplina libertate de a-și urma calea spre perfecțiune : eremiți își isihaștii se considerau, de altfel, adevărații monahi, în sensul etimologic, primar al acestui termen» [54]. Datorită acestor primi creștini care au fugit de lume alegând singurătatea ca modalitate de viețuire și pustiul drept loc al desfășurării ei, singurătatea și pustiul capătă caracteristici de normalitate în viețuirea și lupta monahilor pe calea desăvârșirii care, mai târziu, vor determina edificarea mânăstirii departe de lume, la câmpie sau pe munte, prelungind idealul singurătății și al pustiei, cu toate conotațiile lui spirituale, în lumea monahală chiar și atunci când viața de obște va căpăta contururi bine definite și o pondere majoră în spiritualitatea Bisericii.

De la pustietate la comunitate. Considerată, la început, un fenomen trecător sau un fapt ocazional datorat unor împrejurări istorice sau unor condiții geografice ale Egiptului secolului al IV-lea, fuga de lume în pustiu se constituie, treptat, ca o nouă formă de viață creștină, inițial anahoretică sau eremitică și apoi cenobitică, cu o influență destul de puternică care iradia un nou mod de viețuire în Hristos, fără a influența viața comunităților creștine, dar respirând un aer proaspăt pentu întreaga lume creștină, în căutarea unirii cu Dumnezeu.

Cu timpul, odată cu descoperirea valorilor spirituale și duhovnicești moștenite de la *părinții pustiei* întru împlinirea idealului evanghelic, calea pustiei va fi considerată ca optimă pentru realizarea exigentă a desăvârșirii creștine și restaurarea firii omului prin unirea cu Dumnezeu,

---

52. Pr. Prof. I. G. Coman, *Importanța și sensul desăvârșirii în monahism*, in Rev. Studii Teologice, nr. 3—4—1955, p. 218.
53. A. Guillaumont, *Op. cit.*, p. 74.
54. Meyendorff, *Op. cit.*, p. 62.

astfel că «pentru cel însetat numai de Dumnezeu, pustia se va preface treptat într-un loc al învierii spirituale, un loc în care începe, deja, și restaurarea armoniei paradisiace dintre om și fire» [55].

Chemați de vocația lor interioară umbrită de puterea Duhului Sfânt pentru a viețui în pustie, într-o singurătate și liniște desăvârșite, curând, marii Părinți ai pustiei au fost căutați de alți creștini, unii chiar ucenici ai lor, dornici de a duce o viață îmbunătățită și de a-i reîntâlni pe aceștia în singurătatea lor. Asistăm, astfel, la înjghebarea în jurul Părinților pustiei a unor mici comunități spirituale, în fapt la trecerea de la viața eremitică spre viața semieremitică din care, mai târziu, datorită unor mari monahi care au intuit dimensiunea profund comunitară a vieții monahale, vor apărea primele cenobii, primele comunități cu viață de obște.

De aceea este necesar să se sublinieze că «faza strict anahoretică, în care se cultiva exclusiv asceza sau lupta cu patimile, dar nu se continua urcușul spre desăvârșire până la capăt, până la iubire, până la comuniune, a ținut foarte puțin timp, a fost propriu-zis numai o fază de tranziție de la asceza din comunitatea din lume, la asceza în viața monahală» [56]. În acest context, învecinarea dintre eremitism și cenobitism a determinat transferul caracteristicilor vieții eremtice a Părinților pustiei în viața monahală de obște, ce se va dezvolta în viitor, mijloacele ascezei : fuga de lume, singurătatea și liniștea, devenind elemente constitutive ale vieții monahale oriunde aceasta se va dezvolta, în Răsărit sau în Apus.

Experiența părinților pustiei a fost foarte scurtă, deoarece ei au fost căutați și reîntâlniți de numeroși ucenici sau alți creștini care aflaseră despre virtuțilue lor și care i-au obligat să-și întreruptă viața în singurătate. Acest fapt nu-i împiedică pe părinții pustiei să aspire în continuare la singurătate și liniște. Ba mai mult, împotriva celor care-i acuzau de excentricitate, prin propria decizie de a fugi de lume și a se retrage în plină pustie, de a se marginaliza față de idealurile și viața comunității creștine, renunțând la orice relație cu semenii lor, Părinții pustiei admit că experiența lor duhovnicească trebuie împărtășită, celor care se apropie de ei și astfel, apar primele comunități monahale în pustie, animate de aceleași idealuri spirituale și duhovnicești ca și ei.

Și chiar dacă experiența personală și insolită a Părinților pustiei a fost restrânsă în timp și spațiu, alegerea pustiei ca univers al ascezei a «făcut posibilă realizarea unei fericite sinteze a tuturor formelor de viață desăvârșită de până atunci, sărăcia, fecioria, mucenicia, lepădarea de sine, toate pentru dragostea lui Hristos» [57]. Această experiență ascetică a pustiei a fost uluitoare pentru istoria și spiritualitatea creștină, reușind să determine apariția monahismului, ca un alt fel de mod de viețuire creștină în căutarea unirii cu Dumnezeu, mult mai aspru și mai incomod.

---

55. P. F. Patriarh Teoctist, *Prefața cit.*, p. 3.
56. Stăniloae, *Temeiuri dogmatice...* S.T. 7—8/1952, p. 374.
57. Arhiereul Adrian Botoșăneanul, *Desăvârșirea creștină în viața monahală*, în Rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 3—6/1979, p. 272.

În același timp, experiența părinților pustiei a determinat și prelungirea în viața monahală ce va continua în secolele următoare, indiferent de forma și locul în care se va dezvolta, a idealului fugii de lume în pustie și a viețuirii în singurătate și liniște, mai mult sau mai puțin accentuate, deși aveau conștiința că «desăvârșirea nu este ajunsă prin fuga de lume și retragerea în pustie ; singurătatea și renunțarea fiind numai mijloace pentru a ajunge la sfințenia vieții lăuntrice» [58], așa cum mărturisește fericitul Pamvo, din pustul Nitriei : «și totuși plec la Dumnezeu ca unul ce n-am început să am adevărata evlavie (desăvârșire) față de Dumnezeu» [59].

Cu toate acestea, atât părinții pustiei cât și cei ce au dus mai departe idealul viețuirii în singurătate, au admis că cel ce îmbrățișează această nouă cale de a urma lui Hristos, monahismul însuși nu poate exista decât numai în Biserică, în cadrul căreia, dintru început, a apărut, s-a dezvoltat și s-a articulat firesc, ca parte constitutivă și de neînlocuit, ca un mod aparte de a realiza comuniunea și sfințenia Bisericii.

Pr. drd. AUGUSTIN RUSU

DIN ACTIVITATEA PASTORALĂ DE ACUM 50 DE ANI

Am ajuns preot la biserica din satul Plai-Vulcan, comuna Blăjeni, județul Hunedoara în vara anului 1943. Veneam din București unde fusesem profesor de religie la liceul Cantemir Vodă și cerusem în noiembrie 1942 conducerii Mitropoliei de la Sibiu să fiu numit preot în Munții Apuseni. Când am ajuns la Sibiu să aflu rezultatul cererii mele, am fost introdus imediat în cabinetul de lucru al Mitropolitului Nicolae Bălan, care ținuse personal să afle ce mă determină, venind din București, să cer să fiu numit preot în Munții Apuseni, dacă nu cumva am anumite motive politice ? A trebuit atunci să relatez detaliat motivația cererii mele, pe care mi-a ascultat-o atent mai bine de o jumătate de oră. Cererea mea, am spus, ca și pregătirea mea de preot a fost dorința părinților mei țărani din Comuna Băbana, județul Argeș de a ajunge preot în Munții Apuseni, fiind dorință moștenită în familie, generație de generație lăsată ca un testament de strămoșul meu Isar. Tatăl meu, fost pădurar în pădurea Cotmeana, îmi povestea cum strămoșul Isar a venit în comuna noastră împreună cu doi veri ai săi, Dumitru Băncilă și Gheorghe Diaconu, din timpul revoluției lui Horea, Cloșca și Crișan, ca refugiați, fiind urmăriți de stăpânirea ungurească din Transilvania. Isar, pe care istoria revoluției lui Horea nu-l înregistrează, a fost fratele mai mic al lui Horea, care se stabilise ca dogar în Sas Sebeș, înainte de a începe revoluția din 1784. În timpul revoluției a luat parte activă împreună cu verii lui cu care se refugiaseră peste munți în Țara Românească, la mânăstirea Cotmeana, aflată între păduri seculare de stejar, unde era ispravnic al moșiei mânăstirii un ardelean și el tot din Munții

---

58. Stăniloae, *Temeiuri dogmatice...*, p. 375.
59. Paladie, *Op. cit.*, p. 28.

Apuseni, pe care i-a așezat clăcași pe moșia mânăstirii la marginea pădurii dinspre miazăzi, unde și-au înjghebat gospodării și aveau să dea naștere, prin urmașii lor, comunei de astăzi, Băbana din județul Argeș. Ca refugiați fuseseră urmăriți și ceruți să fie extrădați și judecați, dar pădurea Cotmeana le era refugiul de apărare când poterele erau trimise pe urmele lor. Isar avusese un rol în timpul revoluției din Transilvania. După ce conducătorii revoluției fuseseră închiși la Alba Iulia, Isar și verii lui s-au dus în delegație la Viena și s-au plâns de cele îndurate de români, în timpul revoluției, de la unguri și au cerut eliberarea conducătorilor închiși și să fie judecați la Viena de împărat.

Din partea cancelariei imperiale au obținut un act prin care se dispunea ca cei închiși la Alba Iulia să fie trimiși spre judecare la Viena. Între timp închișii au fost judecați și omorâți, Horea și Cloșca, Crișan spânzurându-se în închisoare. Isar și verii lui au ridicat atunci pe revoluționarii care mai rămăseseră prin munți, au atacat garnizoana de pază din Zlatna și au dat foc orașului, apoi au fugit peste munți în Țara Românească. Casele lor le-au fost incendiate și familiile omorâte. Isar a dorit ca cineva dintre urmași să se reîntoarcă, «în Munți» ca preot și să se roage și să pomenească și pe cei rămași înmormântați neștiuți și nepomeniți de nimeni. A purtat cu el actul obținut de la Cancelaria de la Viena și s-a păstrat în casa noastră până în timpul primului război mondial, când s-a pierdut.

Mitropolitul Nicolae Bălan m-a ascultat îngăduitor și a rămas mișcat de cele ce i-am relatat. Pe masă avea o hartă cu protoieriile și parohiile Mitropoliei. Mi-a arătat că ultima comună din eparhie care se întinde și în Munții Apuseni și în Zarand, la izvorul Crișului Alb, este comuna Blăjeni, județul Hunedoara, cu parohia Plai-Vulcan. Am primit parohia recunoscător și m-am stabilit în comună cu soția în vara anului 1943, după încheierea anului școlar. Așa am ajuns preot în parohia Blăjeni Plai din Comuna Blăjeni, județul Hunedoara, când nu împlinisem vârsta de 27 de ani. La început, timpul de acomodare nu mi-a fost ușor. Am căutat cu răbdare să mă adaptez modului de viață al locuitorilor și să fiu cât mai în contact cu ei. Mi-am luat ca duhovnic un preot bătrân pensionar din cătunul «Sat» al comunei, pe părintele Pătru Stanciu, trecut de 80 de ani. L-am întrebat la început cum să mă comport ca preot nou-venit în parohie și mi-a spus un lucru pe care-l reținși astăzi: Când ești chemat la un serviciu religios și ai stabilit timpul sau ora, să nu depășești acest timp, fiindcă se va comenta că preotul a mințit și-ți pierzi credibilitatea, care este cel mai important lucru pentru un preot. Am căutat până astăzi să nu ies din această recomandare înțeleaptă. De la început mi s-a părut nepotrivită adresarea cu «domn părinte» a credincioșilor și am căutat ca în predică să-i rog să nu mi se mai adreseze așa, fiindcă este nepotrivit, cum ai zice tatălui tău, «domnule tată». Noi ortodocșii spunem «părinte» sau «tată părinte», în nici un caz «domnule părinte», folosită de protestanți sau de catolici și i-am încredințat că dacă cineva mi se adresează cu «domnule părinte» nu-i răspund, fiindcă eu nu sunt «domnule» și credincioșii m-au înțeles și-mi spuneau «părinte Ioane». Un obicei necreș-

tinesc întâlnit erau clăcile în sărbătorile de peste săptămână și mai ales vara la secerat, la cules de cânepă etc. și biserica era aproape goală de credincioși. În această situație, după terminarea serviciului religios în biserică, unde veniseră puțini credincioși, luam împreună cu mine pe cantor și pe credincioșii care voiau să ne însoțească și mergeam la locul clăcii unde cântau clanetașii. Aveam cu mine epitrahilul și evanghelia. Le adresam cuvântul de învățătură al sărbătorii, citeam pericopa evangheliei sărbătorii respective și le arătăm în ce păcat se află și că în acele zile trebuie să se adune, în biserică, nu la petreceri cu cântece păgâne. Văzându-mă intransigent în hotărârea mea au părăsit în parohie obiceiul de a mai face clacă în sărbători. O altă abatere de la rânduiala Bisericii era botezul copiilor prin stropire cu apă și de obicei la casa preotului unde se făcea slujba pe scurt. Am căutat în predici în biserică să le vorbesc despre însemnătatea și rânduiala ortodoxă a Botezului, care se face prin afundare în apă, cum spune și cuvântul din limba greacă «a boteza», care înseamnă «a afunda» și el se face în biserică odată cu încreștinarea pruncului ca fiu al lui Dumnezeu. Am introdus în biserică un hârdău de brad și la sfârșitul slujbei în duminici, de față fiind și credincioșii săvârșeam slujba Botezului, care apoi s-a generalizat, în parohie. Un obicei frumos întâlnit în toată comuna și practicat și-n alte comune din jur era săditul unui pom primăvara sau toamna pentru cel decedat din familie. Din acești pomi, îngrijiți de cei ce-i sădeau până la rodire mâncau numai copiii și călătorii. Mi-a fost dat să întâlnesc pe marginea drumului, care urma cursul Crișului Alb, între satele Plai și Criș, într-o vară doi cireși tineri încărcați de roade coapte. Pe un cireș era așezată o scară improvizată și era fixată o tăbliță de brad pe care scria cu creion chimic : «Vă rugăm să culegeți și să mâncați din cireșe și să pomeniți și pe Ion și Flurie, părinții noștri». Am fost impresionat până la lacrimi de câtă noblețe creștinească poartă sufletul românesc.

Am întâmpinat o greutate prin desele îmbolnăviri, în special la copii, mai ales primăvara și toamna, fiind chemat să-i împărtășesc, fiindcă dispensar sanitar nu era în comună și nici în comunele vecine, iar ajutorul medical era la distanțe de peste 20 km, la Abrud sau Brad. Mi-am înjghebat o mică farmacie cu medicamente de prim ajutor, ca aspirină, chinină, tinctură de iod etc., pe care le împărțeam gratuit unde era cazul și am obținut rezultate bune în pastorația mea, și mi-am dat seama cât de folositor este pentru pregătirea teologilor să poată urma, la Teologie și un curs de medicină socială. Am găsit în parohie un obicei frumos, care îmi era necunoscut și manualele de pastorație nu fac vorbire de el. Este vorba de «judecata bătrânilor», adică «jus valahicum» prezent încă în viața unor sate din Munții Apuseni și din Zarand, care se face în tinda sau pridvorul bisericii, sub președinția preotului paroh, la sfârșitul slujbei religioase de duminică. Ajutorul preotului era epitropul, de obicei cel mai în vârstă, care se bucura de stima consătenilor. Membrii sfatului de judecată erau și ei cei mai în vârstă din sat, asistau pe preot și pe epitrop și-și spuneau cuvântul în procesele de judecată. Termenul de adresare față de cei mai în vârstă

era de «baci» și pentru femeile mai în vârstă «bobă». Tot ceea ce se petrecea în sat în timpul unei săptămâni, care încălca regulile bunei convieţuiri și crea neînțelegeri, era adus la cunoștința preotului și se analiza în ședința de judecată după terminarea serviciului religios de duminică și ceea ce hotăra sfatul era bun aprobat de ambele părți, fără drept de împotrivire. Am întrebat la început, necunoscând procedeul de judecată, dacă nemulțumiții nu se adresează și ocolului de judecată de la oraș și, mirați mi-au spus, pentru ce motive să umble pe drumuri și să cheltuie bani cu avocații, când judecata o pot face și ei, mai bine decât judecătoria. Cât am stat în parohie, am prezidat «jus valahicum» și de fiecare dată părțile au plecat împăcate. Într-una din duminicile din luna mai, 1945, epitropul mi-a spus la slujbă că nu este nici o cauză de judecat și i-am spus că eu am personal o pricină de adus la cunoștință să fie judecată și curios a așteptat să înceapă ședința sfatului să-mi asculte plângerea.

Le-am admirat imparțialitatea de sfetnici ai dreptății și rânduiala de a rezolva neînțelegerile în sat, fără să fie nevoie ca împricinații să meargă la judecătorie și la avocați, să-și caute dreptatea cu bani și timp pierdut. Este o doctrină românească din bătrâni, cunoscută în documentele istorice cu numele de «jus valahicum» — adică judecata românească, ce-mi este cunoscută și întâlnită numai aici în Zarand și în Munții Apuseni. Le-am spus că de data aceasta am și eu ceva de reclamat și rog ca sfatul să hotărască. M-au ascultat curioși și atenți. Le-am spus atunci durerea mea pe care o aveam pe suflet. Mai tot satul Plai, cu casele răsfirate pe munte, la o înălțime aproape de 1000 m. pe Vulcan, este aproape neștiutor de carte. Era școală primară în vale, aproape de Criș, lângă biserică, dar cei de pe munte când începea vremea de toamnă timpurie și veneau ninsorile, cu ziua mică, nu mai puteau trimite copiii la școală în vale, mai ales de frica lupilor și așa din generație în generație, se pomeneau neștiutori de carte. I-am întrebat dacă mai putem continua această stare de lucruri sau ne hotărâm cu toții să ridicăm acolo sus în munte pentru copii un local de școală din lemn de brad, cum au și ei construite casele și șurile lor, și în fața faptului împlinit să cerem apoi de la inspectoratul școlar de la Deva să înființeze un post de învățător la școala ridicată de oamenii satului, care nu mai vor să-și crească copiii neștiutori de carte. Toți cei de față au fost de acord bucuriși și au întrebat cum să se procedeze. Unul din membrii sfatului s-a oferit să doneze 1/2 jugăr de pământ pentru construirea școlii, iar altul, un meșter dulgher, s-a oferit să conducă lucrările de construcție. Am întocmit în grabă un proces-verbal al ședinței, am ales un comitet care să poarte grija construcției în frunte cu epitropul, baci Polverea, apoi un casier al fondurilor, după ce membrii comitetului vor hotărî cât să contribuie fiecare familie. Primul donator m-am înscris eu, cu salariul primit pe luna mai și, rând pe rând, toți membrii sfatului s-au oferit cu diferite sume de bani. M-am oferit să merg la București, la Casa pădurilor, cu o cerere din partea locuitorilor satului, și să cer aprobarea pentru obținerea a cel puțin 100 tulpini de brad din ocolul Câmpeni pentru construirea școlii. Lu-

crurile s-au desfășurat întocmai cum plănuisem și localul școlii până toamna a fost ridicat până la acoperiș. S-a ivit însă un neajuns. Comitetul de construcție hotărâse ca cel care va tăia un brad din pădure și-l va aduce școlii să aibă și el dreptul să-și taie pentru el un brad, fiindcă firele marcate de brigadier depășeau numărul de 100 de fire. Oamenii, însă, când s-au văzut în pădurea de brazi n-au mai ținut seama de tulpinile marcate și au pus la pământ o întreagă față de munte, o pădure întreagă de brazi și au cărat-o și pentru școală, dar și pentru trebuințele lor de case și chiar șure. Într-o zi din luna septembrie, 1945, m-am trezit acasă cu brigadierul ocolului silvic din Câmpeni și supărat, mi-a adus la cunoștință cele petrecute în pădure, pentru care trebuie să aibă loc ancheta la fața locului de șeful de ocol și trași la răspundere cei vinovați, între care eram implicat și eu. L-am poftit la masă și am căutat să-l liniștesc. I-am spus despre luptele moților de sub Horea și de sub Iancu pentru pădurile lor din munți acaparate cu forța de cei străini de neam. Urmașii moților au și ei astăzi dreptul în satul român să-și taie brazi din munții lor și să construiască școli, case și șure. Este dreptul lor natural, nu li-l poate lua nimeni. Îl rog pe domnul inginer al ocolului silvic din Câmpeni, care este și dânsul moț ca și dumneavoastră și ca și mine prin strămoșii mei, să fie îngăduitor și înțelegător față de cele întâmplate și să lase lucrurile așa cum sunt, că brazii vor crește iar la loc. Îmbunat, brigadierul a plecat de la masă și rugămintea mea a fost cu efect. Pe lângă școala din Vulcan au apărut și șure și case noi, în timp ce pădurea de brazi defrișată se ridica și creștea mai falnică în munți.

Până în vara anului 1946 localul școlii a fost terminat și dotat cu mobilierul necesar și amenajată și o cameră pentru noul învățător. Am înaintat atunci un memoriu semnat mai mult cu punerea degetului de toți locuitorii cătunului Vulcan către inspectoratul școlar din Deva, prin care am cerut să se aprobe înființarea unui post de învățător la noua școală ridicată prin contribuția sătenilor din Plai-Vulcan. La fața locului a venit un delegat al inspectoratului școlar din Deva și după ce a urcat greu muntele cu calul și a văzut cele de la fața locului, s-a aprobat un post de învățător la școală și cursurile ei au început în toamna anului 1946, cuprinzând pe toți copiii cătunului și pe cei mai în vârstă neșcolarizați, și astfel întunericul neștiinței de carte s-a stins în Plai-Vulcan pentru totdeauna. În același timp, după o pastorație de 3 ani în munți, plecam împreună cu familia înmulțită cu două fetițe, născute aici, pe care, din nefericire, mai târziu, titrate, aveam să le pierd, cu nesfârșită durere. Veneam la Curtea de Argeș, unde fusesem numit profesor de religie, la fostul Colegiu militar și unde mi se deschidea un nou câmp de pastorație. Luam cu mine la plecare din Plai-Vulcan, pe lângă bătăile inimilor calde ale enoriașilor mei păstoriți și murmurul apelor Crișului Alb în inimă, ca și icoana lunii răsărită peste munții Strâmba și Vulcan ai Zarandului și Țării Moților.

Pr. ION IONESCU

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

Sumarul ședinței de lucru din 18 februarie 1998 *

Potrivit prevederilor art. 22 și 30 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 5 și 59 din Regulamentul Organelor Centrale din Patriarhia Română, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a emis convocarea nr. 75 din 12 ianuarie 1998, în baza căreia membrii Sfântului Sinod, precum și membrii clerici și mireni delegați ai celor 23 de eparhii din cuprinsul Patriarhiei Române, s-au întrunit la București, în ziua de miercuri, 18 februarie 1998, pentru a participa la lucrările ședinței anuale a Adunării Naționale Bisericești.

Lucrările ședinței Adunării Naționale Bisericești s-au desfășurat în incinta Palatului Patriarhiei.

La orele 8,30 în catedrala patriarhală, după săvârșirea Sfintei Liturghii, în prezența membrilor Sfântului Sinod și a celorlalți membri ai Adunării Naționale Bisericești, a colaboratorilor de la centrul patriarhal cât și a altor invitați, *a fost oficiat un Te-Deum* de către un sobor de slujitori în frunte cu P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos.

După oficierea Te-Deum-ului, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în rotonda Palatului Patriarhiei, unde, la ora 9,00, au întâmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, ce a intrat în aulă, însoțit de II.PP.SS. Mitropoliți.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, președintele Adunării Naționale Bisericești, procedează la *constituirea Secretariatului* acestui for bisericesc, invitând pe secretarii aleși să ia loc la Biroul Secretariatului, după cum urmează : *Protopop Alexandru Hotăran, Episcopia Aradului — secretar general, Dl. Avocat Ioan Morariu, Arhiepiscopia Sibiului și Dl. Avocat Mihai Sălcuțan, Episcopia Buzăului — secretari.*

---

* Sumar redactat de către pr. Augustin Rusu, secretarul Cancelariei Sfântului Sinod pe baza procesului verbal al ședinței, aflat la Cancelaria Sfântului Sinod.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Președinte, secretarul general al Adunării, Pr. Alexandru Hotăran face *apelul nominal,* în urma căruia rezultă că din totalul de 105 membri, un număr de 20 sunt absenți motivat, iar un loc este vacant.

Constatând prezența statutară a membrilor acestui for central bisericesc, Prea Fericitul Părinte Președinte *declară deschisă* ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

În cuvântul de deschidere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, evocă cu emoție bucuria reîntâlnirii cu membrii acestui for central bisericesc, arătând că *«recunoscători fiind Bunului Dumnezeu că ne-a ocrotit întru* ***împlinirea voii*** *Sale, ne bucurăm să fim din nou împreună, în acest for central bisericesc reprezentativ, pentru ca în ciuda multor neajunsuri și* ***potrivnicii,*** *să putem analiza întreaga activitate desfășurată în cuprinsul parohiilor și eparhiilor din Patriarhia Română, cât și la nivelul Centrului Patriarhal și împreună să găsim, pentru acum și pentru viitor, soluții adecvate problemelor aduse în dezbatere».*

Adresându-se plenului Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericirea Sa subliniază că *«sporul de lucrare pe care îl avem în Adunarea Noastră vine de la prezența Duhului Sfânt în viața noastră și de la prezența și contribuția dumneavoastră în acest for central bisericesc, Adunarea Națională Bisericească, însumând năzuințele fraților români ortodocși de pretutindeni, maniera în care este concepută împreună-lucrarea clerului și credincioșilor în interiorul acestui for central bisericesc find expresia înțelepciunii înaintașilor în a soluționa marile probleme ale Bisericii noastre».*

Accentuând importanța reunirii acestui for central bisericesc în ședința sa anuală de lucru, Prea Fericirea Sa arată că : *«în contextul actual, începuturile puse în cei din urmă opt ani se cer acum consolidate, prin râvna și strădaniile deosebite ale fiecăruia în slujba Bisericii Ortodoxe* ***Române, Biserica*** *Națională care, în toate timpurile a știut să-și utilizeze, cu înțelepciune, posibilitățile și darurile primite de la Dumnezeu în folosul mântuirii credincioșilor săi».*

După cuvântul de deschidere, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* dispune să se dea citire *componenței Comisiilor Permanente de lucru* ale Adunării Naționale Bisericești, aprobate în ședința de constituire a acestui for central bisericesc din iunie 1994. La acest punct al ordinii de zi întrucât la apelul nominal s-a constatat absența P.C. Pr. Marin Stamate, raportorul Comisiei culturale, la propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— *Aprobă ca pentru această ședință de lucru, P.C. Pr. Marian Ciulei, delegatul Episcopiei Alexandriei și Teleormanului, membru în Comisia culturală să fie desemnat raportorul acestei comisii.*

În continuare, în conformitate cu prevederile statuare și regulamentare bisericești, se procedează la repartizarea lucrărilor prezentate de sectoarele Administrației Patriarhale la comisiile permanente de lucru astfel :

A. LA COMISIA DE VALIDĂRI ȘI PETIȚII

— *Propunerea de validare a mandatului Dl. Acad. Constantin Bălăceanu Stolnici,* membru mirean delegat al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor în Adunarea Națională Bisericească.

A primit raportul Comisiei, Pr. Dumitru Andone

B. LA COMISIA ORGANIZATOARE

— *Hotărârea Sfântului Sinod nr. 733 din 13—14 februarie 1997 pentru schimbarea titulaturii Episcopiei Argeșului* în «Episcopia Argeșului și Muscelului» și modificarea corespunzătoare a art. 5, cap. I, pt. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

A primit raportul Comisiei, Pr. Augustin Vasile

C. LA COMISIA BISERICEASCĂ

— *Darea de seamă pe anul 1997 a Sectorului I al Administrației Patriarhale — Cancelaria Sfântului Sinod privind:* activitatea Organelor centrale bisericești, evenimente deosebite în viața bisericească, activitatea misionară și pastorală a clerului și viața religios-morală a credincioșilor, viața monahală în Biserica noastră, grija pentru locașurile de cult, precum și ocrotirea monumentelor istorice bisericești de artă și arhitectură religioasă.

— *Darea de seamă pe anul 1997 a Sectorului III al Administrației Patriarhale — Relațiile externe bisericești privind:* relații cu Bisericile Ortodoxe surori, relații cu Biserica Romano Catolică, relații cu Biserica Anglicană și Bisericile Protestante, relații cu organizațiile ecumenice interne și internaționale, viața religioasă a comunităților ortodoxe române din jurul granițelor țării și din diaspora ortodoxă română.

— *Darea de seamă pe anul 1997 a Sectorului IV al Administrației Patriarhale — Biserica și Societatea, privind:* asistența socială în Biserica Ortodoxă Română, activitatea de asistență religioasă în spitale și penitenciare, activitatea de asistență religioasă, caritativă și filantropică în azile de bătrâni, orfelinate, cămine de copii, activitatea asociațiilor, ligilor și societăților cu caracter religios care funcționează cu binecuvântarea Bisericii Ortodoxe Române și activitatea Bisericii Ortodoxe Române reflectată în mass-media. Biroul de presă al Patriarhiei Române.

A primit raportorul Comisiei, Pr. Ene Ionel

D. LA COMISIA CULTURALĂ

— *Darea de seamă pe anul 1997 a Sectorului Invățământ teologic și educație religioasă privind:* activitatea instituțiilor de învățământ, universitar și preuniversitar teologic, activitatea de predare a Religiei în instituțiile de învățământ de stat și schimbul de burse de studii cu Bisericile și organizațiile creștine de peste hotare.

— *Darea de seamă pe anul 1997 a Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române privind :* activitatea editurii pe anul 1997 și planul de activitate pe anul 1998, activitatea tipografiei pe anul 1997 și planul de activitate pe anul 1998, precum și activitatea atelierelor pe anul 1997 și planul de activitate pe anul 1998.

A primit raportorul Comisiei, Pr. Marian Ciulei

E. LA COMISIA ECONOMICO-FINANCIARĂ

— *Raportul Sectorului II al Administrației Patriarhale-economico-financiar privind* contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1997 al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe.

A primit raportorul Comisiei, Pr. Alexandru Hotăran

F. LA COMISIA BUGETARĂ

— *Raportul Sectorului II al Administrației Patriarhale-economico-financiar privind* proiectul bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe pe anul 1998.

A primit raportorul Comisiei, Pr. Ioan Dâmbu

Invitând pe membrii Adunării Naționale Bisericești să participe la lucrările comisiei permanente potrivit componenței lor, în sălile anume destinate fiecăreia dintre acestea, la ora 10,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist suspendă ședința pentru pauză, timp în care comisiile vor examina lucrările primite de la biroul Adunării și vor întocmi rapoartele.

La reluarea lucrărilor în plen, la ora 11,00, luând cuvântul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a arătat că, în răstimpul care s-a scurs de la ultima ședință de lucru a acestui for central bisericesc s-a mutat la cele veșnice Dl. Dr. Paul Blidaru delegat mirean al Arhiepiscopiei Bucureștilor în Adunarea Națională Bisericească. Evocând personalitatea acestui distins membru al Adunării Naționale Bisericești, atașamentul și lucrarea sa în forurile bisericești parohiale, eparhiale și centrale în cadrul cărora a activat ani de zile, Prea Fericitul Părinte Președinte propune păstrarea unui moment de reculegere, pe care întreaga adunare îl ține în picioare rostind creștinescul «Dumnezeu să-l ierte !».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist propune continuarea lucrărilor și invită pe PP.CC. Părinți raportori să prezinte rapoartele comisiilor permanente pentru deliberare de către plenul Adunării Naționale Bisericești, după cum urmează :

A. *Dumitru Andone, protopop de Tulcea, prezintă raportul Comisiei de validări și petiții, cu propunerea de validare a mandatului Domnului Academician Constantin Bălăceanu Stolnici, membru mirean delegat al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor în Adunarea Națională Bisericească.*

Din raportul Comisiei de validări și petiții rezultă că mandatul prezentat este conform cu dispozițiile electorale, nu prezintă defecte de formă și că împotriva lui nu au fost făcute contestații.

Pe temeiul prevederilor art. 67 din Regulamentul organelor centrale bisericești, și la propunerea Comisiei de validări și petiții, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— *Validează mandatul Dl. Acad. Constantin Bălăceanu Stolnici, ca delegat mirean din partea Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor în Adunarea Națională Bisericească.*

B. *Pr. Augustin Vasile, consilier administrativ, prezintă plenului raportul Comisiei organizatoare în legătură cu Hotărârea Sfântului Sinod nr. 733/13—14 februarie 1997 pentru schimbarea titulaturii Episcopiei Argeșului în «Episcopia Argeșului și Muscelului» și modificarea corespunzătoare a art. 5, cap. I, pct. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.*

Hotărârea Adunării epahiale a Episcopiei Argeșului din 7 februarie 1996, de schimbare a titulaturii este motivată de dorința ca aceasta să reflecte, prin formulare, realitățile unei importante zone geografice de mare interes istoric, cultural și de spiritualitate ortodoxă, care face parte din jurisdicția canonică și administrativă a Episcopiei Argeșului și anume zona Muscelului.

Sfântul Sinod, potrivit prevederilor art. 7, al. 3 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 13—14 februarie 1997 și-a exprimat acordul cu hotărârea Adunării eparhiale a Episcopiei Argeșului pentru schimbarea titulaturii acesteia în «Episcopia Argeșului și Muscelului».

Însușindu-și hatărârea sinodală cu nr. 733/13—14 februarie 1997 și în temeiul prevederilor art .7, al. 2 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, potrivit cărora *«schimbarea titulaturii mitropoliilor, arhiepiscopiilor și episcopiilor, precum și înființarea de noi eparhii, se face prin hotărârea Adunării Naționale Bisericești»* și că, în această situație este necesar a se proceda la modificarea art. 5, cap. I, punctul 4 din Statut privind noua titulatură a Episcopiei Argeșului ;

La propunerea Comisiei organizatoare, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— *Aprobă schimbarea titulaturii Episcopiei Argeșului în «Episcopia Argeșului și Muscelului» și modificarea corespunzătoare a art. 5, cap. I, punctul 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, care va avea următorul conținut : Art. 5, cap. I, pct. 4 : «Episcopia Argeșului și Muscelului, cu reședința în municipiul Curtea de Argeș».*

C. Pr. Ene Ionel, protopop de Focșani, prezintă plenului raportul Comisiei bisericești în legătură cu Darea de seamă a Consiliului național bisericesc pe anul 1997 privind :

Activitatea Sectorului I al Administrației Patriarhale ; Cancelaria Sf. Sinod.

În cuprinsul raportului a fost subliniată, în mod succint, activitatea internă a Bisericii Ortodoxe Române în anul 1997, desfășurată în lumina

sfintelor canoane, a legiuirilor bisericești și a hotărârilor organelor centrale bisericești și a îndrumărilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a membrilor Sfântului Sinod în fiecare din cele 23 eparhii din cuprinsul Patriarhiei Române.

În rândul evenimentelor deosebite care au marcat viața bisericească și care reflectă lucrarea Sfântului Sinod ca organ central deliberativ privind viața internă și externă a Bisericii Ortodoxe Române se înscriu : înființarea episcopiilor ortodoxe române de la Gyula (Ungaria) și de la Vârșeț (Serbia), precum și alegerea P. Cuv. Arhim. Iosif Pop ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională.

În rândul acelorași evenimente deosebite, cu importanță internă pastoral-misionară și administrativă se înscrie și alegerea P. Cuv. Arhim. Visarion Bălțat ca episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului.

În capitolul privind *activitatea organelor central bisericești,* este prezentată activitatea Sfântului Sinod, a Sinodului Permanent, a Adunării Naționale Bisericești și a Consiliului Național Bisericesc, fiind semnalate cele mai importante dintre hotărârile privind promovarea vieții religioase în toate sectoarele sale, amintindu-se cu titlu sugestiv că numai Sfântul Sinod, în cele patru ședințe din cursul anului 1997 a examinat și soluționat peste 170 de probleme.

În cuprinsul capitolului referitor la *activitatea misionară și pastorală a clerului,* sunt prezentate măsurile pentru păstrarea și apărarea dreptei credințe, concretizate în cele două *conferințe preoțești semestriale ale clerului, în cursurile pastorale și de îndrumare misionară din seria a 82-a, în activitatea de teren pastoral-misionară,* la nivel de parohii, protopopiate și eparhii, cuprinzând măsuri pentru preîntâmpinarea prozelitismului sectar, asigurarea programelor liturgice, a celor de instruire religioasă prin predici, cateheze și în școală, măsuri privind chivernisirea adecvată a resurselor materiale și administrarea după cuviință a bunurilor bisericești.

Lucrarea misionar-pastorală s-a sprijinit, pe contribuția asociațiilor bisericești, cu pondere în domeniul filantropic și social, precum și pe activitatea editorială concretizată în 38 de publicații și periodice centrale și eparhiale, la care s-au adăugat cele peste 40 de titluri de carte teologică și numeroase cărți de cult, cărți de rugăciune și de zidire duhovnicească publicate în cursul anului 1997.

Capitolul privitor la *relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Culte religioase* relevă că, în general, dialogul și bunele relații cu Bisericile și Cultele istorice din România se dezvoltă în spiritul respectului și ecumenismului, dar sunt îngrijorătoare opiniile cultelor neoprotestante și de altă sorginte care caută să justifice prozelitismul în numele libertății religioase și al drepturilor omului pe care le răstălmăcesc.

Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica catolică orientală de rit bizantin în cursul anului 1997 au continuat să fie marcate de stări tensionate în unele parohii în care activează unități greco-catolice. Biserica greco-catolică a continuat să promoveze acțiuni cu tentă prozelitistă, de intoleranță, violență și forță și de revendicări absurde, de

acționări în justiție și de atacuri la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a slujitorilor ei, acțiuni care aduc prejudicii desfășurării normale a vieții religioase a credincioșilor celor două Biserici. Prin exponenți greco-catolici, în Parlamentul României au fost inițiate în anul 1997 cinci proiecte legislative pe tema restituirii lăcașului de cult în detrimentul Bisericii Ortodoxe Române, în privința cărora Sfântul Sinod și-a exprimat punctul de vedere pe care l-a făcut cunoscut Parlamentului, Președinției și Guvernului, demonstrând netemeinicia lor.

Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă Română a făcut repetate apeluri la dialog, singura cale de soluționare a litigiilor și pretențiilor patrimoniale și rămâne în continuare deschisă dialogului, așa cum a făcut prin «*Apelul la reconciliere și unitate*» adresat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la 12 martie 1997 sau prin «*Mesajul pios pentru Inocențiu Micu Klein*» transmis la 19 octombrie 1997, iar poziția Bisericii noastre în relațiile cu Biserica catolică orientală de rit bizantin este redată în «*Scrisoarea episcopatului ortodox român din Transilvania către Parlamentul României*» din 12 septembrie 1997.

În privința *disciplinei clerului* este subliniată, mai întâi, preocuparea pentru prevenirea și limitarea cazurilor de abatere și indisciplină de la tradiția și rânduielile bisericești, apoi, exigența instanțelor disciplinare și de judecată bisericească manifestată în cursul anului 1997 prin aplicarea a zece depuneri din treaptă și a cinci caterisiri ca pedepse maxime, la care se adaugă alte sancțiuni și pedepse aplicate.

În capitolul privitor la *grija Sfântului Sinod pentru îmbunătățirea condițiilor materiale ale clerului și ale unităților de cult* sunt reținute demersurile repetate pentru salarizarea personalului bisericesc, soluționate în cursul anului 1997 prin majorarea cu 4323 de contribuții la salarizare la nivelul salariului minim brut pe țară și prin 1730 posturi cu contribuție dublă la parohiile lipsite de posibilități materiale, ceea ce reprezintă în fapt o mică parte față de cerințele reale ale unităților de cult. Sunt amintite, de asemenea, tot ca răspuns la intervențiile Patriarhiei Române, facilitățile de ordin financiar privind plata curentului electric de către unitățile bisericești, precum și modul în care au fost cuprinse în Legea nr. 169/1997, dreptul de reconstituire a unei părți din fostele proprietăți funciare ale unităților bisericești.

Referitor la *viața monahală* se relevă faptul că, în 1997 au mai fost înființate sau reînființate opt mânăstiri, existând în prezent *314 mănăstiri* (173 de călugări și 141 de călugărițe) *dintr-un total de 422 așezăminte monahale* (mânăstiri, schituri, metocuri), în care *viețuiesc 6.460 monahi* (2.461 călugări și 3.999 călugărițe). Pregătirea personalului monahal s-a făcut în cursul anului 1996 în opt *seminarii teologice monahale* (patru pentru călugări și patru pentru călugărițe).

Raportul evidențiază, în continuare grija ierarhilor, a centrelor eparhiale, a preoților și credincioșilor pentru *reconstruirea și restaurarea bisericilor monumente istorice, reconstruirea bisericilor demolate, construirea de noi biserici și pictarea lor* care, în cursul anului 1997 s-a materializat prin : *punerea pietrei de temelie la 88 de biserici,* dintre

care 32 în mediul urban și 56 în mediul rural (cu nouă mai mult ca în 1996), *continuarea lucrărilor de construcție în diferite faze la 651 biserici,* dintre care 211 în localități urbane și 440 în localitățile rurale (cu 32 mai mult față de 1996), *terminarea și darea în folosință a 143 de biserici,* dintre care 39 în orașe și 104 în sate (cu 57 mai mult față de 1996) și *continuarea lucrărilor de pictură la 326 biserici* (cu 26 mai mult față de 1996). Nu pot fi trecute cu vederea eforturile făcute pentru edificarea catedralelor episcopale din Arad, Oradea și Slobozia — reședințe eparhiale sau eforturile Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru realizarea Catedralei Mântuirii Neamului.

Se amintește că datorită măsurilor de reorganizare a parohiilor, de înființare a unor noi parohii sau de transformare a unor filii în parohii, în cursul anului 1997 au existat un număr de *129 parohii fără lăcaș de cult,* din care 36 în mediul urban și 66 în mediul rural.

Pentru repararea, restaurarea și pictarea locașurilor de cult monumente istorice de artă și arhitectură religioasă, credincioșii, eparhiile și sponsorii au contribuit cu suma de 8,5 miliarde lei iar de la stat, prin diverse instituții abilitate, centrele eparhiale au primit suma de 19,6 miliarde lei.

Pentru construirea, repararea, restaurarea, pictarea și întreținerea noilor biserici și edificii bisericești credincioșii, eparhiile și sponsorii au contribuit cu suma de 46 miliarde lei iar din fondurile de stat a fost alocată, prin unitățile bisericești suma de 6,8 miliarde lei, fiind semnificativ efortul credincișilor în această perioadă de criză financiar-economică dar relevant atașamentul lor față de sfintele locașuri de rugăciune și închinare.

În încheiere, este prezentată activitatea generală, sub multiplele ei aspecte, *a Cabinetului patriarhal, a Cancelariei Sf. Sinod și serviciilor aferente,* aflate sub îndrumarea și conducerea nemijlocită a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* și a personalului de specialitate existent.

În concluzie, raportul prezentat de Comisia bisericească apreciază că activitatea internă a Bisericii Ortodoxe Române prezentată de Sectorul I al Administrației Patriarhale-Cancelaria Sf. Sinod, de la nivelul parohiei până la cel al Sfântului Sinod, s-a înscris pe întreg parcursul anului 1997 în efortul general de consolidare a prezenței misionare și social-culturale a Bisericii în societatea românească cu dorința de a organiza și aprofunda acele lucrări aflate încă în faza de început și de a continua într-un ritm mai amplu activități specifice cu caracter misionar-pastoral, și administrativ-organizatoric în diferitele domenii ale vieții religioase a clerului și credincioșilor.

Ca urmare, Comisia bisericească propune ca raportul privind activitatea desfășurată în cursul anului 1997 de Sectorul I al Administrației Patriarhale — Cancelaria Sf. Sinod să fie supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.

Activitatea Sectorul III al Administrației Patriarhale; Relații externe bisericești.

În raportul prezentat se subliniază că activitatea desfășurată pe plan extern de Biserica Ortodoxă Română în cursul anullui 1997 a răspuns programelor și contactelor din ce în ce mai numeroase și variate, sub aspect panortodox, ecumenic și interreligios la care, Biserica noastră, prin reprezentanții ei, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist,* și-a adus contribuția pe coordonatele receptării mesajului său autentic creștin, extrem de important pentru viața spirituală a omenirii la pragul dintre milenii.

În acest cadru sunt amintite *relațiile Bisericii noastre cu celelalte Biserici Ortodoxe* concretizate în cursul anului 1997 prin : vizita Sanctității Sale Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului în România, în două rânduri, acțiuni în cadrul procesului de pregătire a Sfântului și Marelui Sinod Panortodox, participări la momente din viața altor Biserici Ortodoxe surori, activitatea reprezentanților Bisericii noastre la : procesul de pregătire în plan panortodox a celebrării celor 2000 de ani de la nașterea Mântuitorului Hristos, la alte întruniri interortodoxe, la simpozioane și conferințe. Tot în acest segment al relațiilor interortodoxe pot fi amintite preocupările Bisericii noastre în legătură cu : existența comunităților ortodoxe în diferite zone ale lumii, străduința comună a Bisericilor Ortodoxe din spațiul est-european de a reintra în normalitatea misiunii lor, pași pe calea apropierii dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale, greutățile prin care trec unele Biserici Ortodxe surori în context zonal sau în confruntare cu realități locale.

Raportul prezintă activitatea Bisericii Ortodoxe Române prin reprezentanții ei în cadrul *dialogului bilateral cu alte Biserici creștine și de promovare a ecumenismului,* bazat pe respect reciproc și într-o firească linie de continuitate, de implicare activă în efortul de refacere a unității creștine, aspecte evidențiate de prezența Bisericii noastre, prin reprezentanții săi, de la cel mai înalt nivel al ierarhiei și până la profesori de teologie și preoți, în vizite, participări la simpozioane, manifestări, conferințe și seminarii intercreștine și ecumenice, atât în țară cât și peste hotare. Dintre acestea sunt amintite ca semnificative pentru anul 1997 : vizita la Patriarhia Română a Primatului Bisericii Suedeze ; a Cardinalului Silvano Piovanelli din Florența care a adus și părticele din moaștele Sf. Ioan Gură de Aur spre a fi așezate, la vremea cuvenită, în Catedrala Mântuirii Neamului ; participarea delegațiilor Bisericii noastre la A II-a Adunare ecumenică de la Graz și la A XI-a Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene.

Raportul consemnează multiplele stăruințe ale Bisericii Ortodoxe Române pentru ca fiii ei români ortodocși stabiliți pe alte meleaguri, prin părinteasca purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* și a membrilor Sfântului Sinod și prin slujirea plină de râvnă a preoților să nu ducă lipsă de hrană spirituală și duhovnicească.

Astfel, privitor la *viața religioasă a românilor din jurul hotarelor României* este prezentat efortul material și spiritual al Bisericii Ortodoxe Române de a asigura fără preget cele trebuincioase românilor ortodocși din Basarabia, Bucovina de nord, Albania, Macedonia și Bul-

garia pentru păstrarea identității lor etnice, lingvistice, culturale și creștin ortodoxe românești în jurul preoților și al Bisericii. Este amintită în acest context, hotărârea Sfântului Sinod din februarie 1997 prin care s-a materializat o dorință mai veche a românilor din Serbia și din Ungaria și anume, aprobarea organizării Episcopiei ortodoxe române de la Vârșeț, pusă temporar sub oblăduirea P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului și aprobarea organizării Episcopiei ortodoxe române de la Gyula, pusă temporar sub oblăduirea P.S. Episcop Timotei al Aradului, până la alegerea titularilor.

Referitor la *viața religioasă și organizarea românilor din diaspora,* raportul amintește că, în afara parohiilor din Australia și Noua Zeelandă care depind canonic direct de Patriarhia Română, toate celelalte parohii ortodoxe române sunt organizate în eparhii cu statut autonom, după cum urmează : *Mitropolia ortodoxă română pentru Germania și Europa centrală, condusă* de I.P.S. Mitropolit Serafim, cuprinzând 29 parohii și 6 filii în Germania, Austria, Suedia, Norvegia, Danemarca și Luxemburg ; *Arhiepiscopia ortodoxă română din America și Canada,* condusă de I.P.S. Arhiepiscop Victorin, care cuprinde 37 parohii din America de Nord și de Sud ; *Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa occidentală și meridională,* al cărei arhiepiscop a fost ales la 29 noiembrie 1997 în persoana P. Cuv. Arhim. Iosif Pop și care cuprinde 26 parohii și filii în Franța, Marea Britanie, Italia, Spania, Elveția, Olanda și Belgia.

În concluzia raportului, apreciind duhul conciliarității ce definește în mod esențial Biserica Ortodoxă Română, Comisia bisericească propune ca aceasta să fie supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte, invită apoi pe Pr. Corneliu Irod, protopop de Oltenița, coraportorul Comisiei bisericești să prezinte :

Activitatea Sectorului IV al Administrației Patriarhale — Biserica și Societatea

Raportul comisiei scoate în evidență că, relațiile Bisericii cu societatea, ca și componentă a lucrării Bisericii în lume, domeniu de activitate restrâns datorită constrângerilor din timpul fostului regim, nu constituie o preocupare atentă a Bisericii, după anul 1990. Ca urmare, coordonarea activităților specifice acestui domeniu, cum ar fi : asistența socială și filantropică, asistența religioasă în armată, penitenciare, spitale, activitatea asociațiilor bisericești, relațiile cu instituțiile de cultură și relațiile cu mass-media, au intrat în sfera preocupărilor unui nou sector al Administrației Patriarhale denumit «Biserica și Societatea», înființat în cursul anului 1997 prin directa purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist.*

În mod succint, raportul punctează *relațiile Bisericii cu mass-media* pe care le caracterizează pe ansamblu ca pozitive, printr-o atitudine obiectivă față de realitatea misiunii Bisericii Ortodoxe în societatea românească, cu excepția postului național de televiziune și a unor coti-

diene de mare tiraj care, prin emisiuni și articole cu caracter tendențios și părtinitor promovează un vădit curent antiortodox și anticlerical.

Este prezentată apoi activitatea de *asistență religioasă a Bisericii și slujitorilor ei în instituțiile medicale, penitenciare și armată,* din care se constată că, în cursul anului 1997, *în unitățile militare au funcționat 24 de capele, în sistemul penitenciar 33 de biserici și capele iar în spitale și alte așezăminte sociale au funcționat 117 biserici și capele.* Se subliniază, de asemenea, că, potrivit protocoalelor încheiate de Biserica Ortodoxă Română cu diferite instituții de stat, prin care se reglementează modul de acordare a asistenței religioase și statutul preoților deservenți, în cursul anului 1997, prin programe și acțiuni pastorale și misionare specifice, *un număr de 122 preoți și-au desfășurat activitatea în spitale, 30 în penitenciare și 40 în structurile militare, dintre care 16 preoți recrutați la finele anului 1997 prin examen de selecționare.*

Activitatea filantropică și de asistență socială a Bisericii este un alt domeniu prioritar al lucrării Bisericii în lume, în legătură cu care, raportul apreciază că deși există rezultate pozitive concrete la nivelul tuturor eparhiilor din țară, rolul Bisericii în raport cu cerințele din acest domeniu sunt mult limitate, pe de o parte, de posibilitățile materiale și financiare actuale ale Bisericii, iar pe de altă parte de lipsa unei experiențe. Cu toate acestea, în ultimii ani, dar mai cu seamă în anul 1997 s-a putut constata un reviriment în activitatea filantropică și de asistență socială a Bisericii Ortodoxe Române, desfășurată pe trei mari direcții : *prin unitățile parohiale* în cadrul cărora s-a asigurat asistarea familiilor sărace și cu mulți copii, prin antrenarea comitetelor parohiale, *prin instituțiile de asistență socială din cuprinsul Patriarhiei Române* care în anul 1997 au fost în număr de 41, cuprinzând : cămine de bătrâni, așezăminte pentru copiii străzii și orfani, 16 cantine și brutării de ajutor social, 5 cabinete medicale, așezăminte umanitare din mânăstiri și, *prin rețeaua de asistență socială a Bisericii* organizată pe baza hotărârilor sinodale luate în anul 1997 și care, prin cei 82 de asistenți sociali încadrați în cele 11 birouri de asistență socială de la eparhii și de la Administrația Patriarhală desfășoară activități specifice de asistență socială în cadrul unităților bisericești parohiale, protopopești și eparhiale.

În sprijinul activităților misionare și de asistență socială și filantropică ale Bisericii, un aport deosebit îl au *asociațiile, ligile și societățile care funcționează cu binecuvântarea Bisericii :* Asociația «Oastea Domnului, Asociația studenților creștini ortodocși români, Liga tineretului ortodox român, Societatea națională a femeilor ortodoxe române și Frăția ortodoxă» și care, la nivel central sau prin filiale, își aduc aportul lor specific printr-o strânsă conlucrare cu membrii Sfântului Sinod și cu unitățile bisericești.

Raportul Comisiei prezintă *relațiile Bisericii cu instituții de cultură și științifice* atât la nivel instituțional cât și prin prezența clericilor în diferite acțiuni : includerea Teologiei ca ramură științifico-culturală în Academia Română, participări la conferințe, simpozioane și sesiuni de

comunicări științifice și culturale, prezențe în cadrul unor manifestări expoziționale, muzicale și editorial-literare.

În încheiere, Comisia bisericească propune ca raportul privind activitatea desfășurată în cursul anului 1997 de Sectorul IV al Administrației Patriarhale — Biserica și Societatea să fie supus aprobării plenului Adunării Naționale Bisericești.

În conformitate cu prevederile art. 20, lit. «g» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. «g» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei bisericești, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— *Ia act cu aprobare de rapoartele Comisiei bisericești în legătură cu Darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind lucrarea Bisericii Ortodoxe Române pe plan intern și extern bisericesc sub multiplele ei aspecte, ca rod al activității desfășurată în anul 1997 de organele centrale bisericești, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de membrii Sfântului Sinod în eparhiile pe care le păstoresc cu exprimarea recunoștinței față de atotbunul Dumnezeu pentru revărsarea milei Sale asupra clerului și a credincioșilor Bisericii Sale Ortodoxe din România.*

— *Exprimă mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ierarhilor, preoților, monahilor și tuturor credincioșilor care, prin lucrări specifice, s-au înscris în efortul Bisericii de slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor și, recomandă, pe baza propunerilor formulate în rapoarte, continuarea activităților în scopul promovării activității misionare și pastorale interne, a slujirii sociale și filantropice în rândul poporului dreptcredincios, a prezenței active a Bisericii Ortodoxe pe plan internațional și ecumenic și a purtării de grijă față de românii ortodocși și comunitățile lor de pretutindeni.*

D. *Pr. Marian Ciulei, protopop de Alexandria, prezintă plenului raportul Comisiei culturale în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc pe anul 1997 privind :*

Activitatea Sectorului V al Administrației Patriarhale — «Învățământ teologic»

Referitor la preocupările Bisericii noastre în domeniul *predării Religiei în școlile de stat,* raportul prezintă acțiunile Patriarhiei Române sub îndrumarea nemijlocită a Sfântului Sinod, personal a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* de readucere în sistemul învățământului românesc a valorilor moralei creștine ca dimensiune a spiritualității ortodoxe tradiționale, cu referire la aplicarea prevederilor legale și a statutului orei de religie, îndrumarea și controlul activității de predare a Religiei prin cei 17 inspectori școlari, activitate care este în curs de

derulare și la alte inspectorate școlare teritoriale, la formarea în instituțiile de învățământ universitar teologic a profesorilor de Religie și la perfecționarea didactică și metodică a acestora, pentru asigurarea manualelor de Religie la clasele I—IV în toate unitățile școlare și continuarea elaborării manualelor de Religie pentru celelalte clase din ciclul gimnazial și liceal.

În capitolul privitor la *învățământul teologic preuniversitar* desfășurat în anul 1997, este prezentată grija deosebită a Sfântului Sinod, a Centrelor eparhiale, personal a fiecărui ierarh, pentru pregătirea personalului de cult, prin buna organizare și funcționare a activității celor *39 Seminarii teologice liceale,* dintre care *opt pentru monahi,* cu un efectiv de *6.198 elevi,* în cadrul cărora au activat *865 cadre didactice,* dintre care *405 de specialitate teologică.* Au funcționat, de asemenea, pentru pregătirea personalului ajutător bisericesc, un număr de *19 Școli de cântăreți bisericești,* cu un efectiv de *1.196 elevi.* Tot în cadrul Patriarhiei Române, au funcționat în anul 1996 un număr de *9 Școli postliceale teologico-sanitare,* cu un efectiv de *989 elevi,* pentru a oferi personalului mediu tehnico-sanitar o pregătire specializată dublată de aprofundarea dimensiunii filantropice și caritabil-creștine în cadrul actului medical. La acest capitol au fost evidențiate preocupările vizând întărirea legăturilor acestor școli cu Biserica, pentru a răspunde cerințelor pastoral-misionare actuale, și nu în ultimul rând cultivarea vocației pentru slujirea Bisericii în contemporaneitate, potrivit tradiției și învățăturii de credință.

Cu referire la *învățământul teologic universitar,* raportul evidențiază activitățile specifice învățământului teologic universitar desfășurate în anul 1997, de pregătire a personalului de cult și a specialiștilor în diferite domenii de interes bisericesc și social, de cercetare științifică-teologică și prezintă structura organizatorică a acestuia, potrivit căreia, în cursul anului 1997, Facultăți de teologie și specializări teologice au funcționat în *14 centre universitare,* asigurându-se specializarea în domeniile : *Teologie pastorală, Teologie — litere (limbă și literatură română ; limbi moderne ; limbi clasice) ; Teologie — asistență socială ; Teologie — istorie ; Teologie — conservare, restaurare patrimoniu ; Teologie — pictură bisericească,* la care au fost înscriși un număr de *6.692 studenți,* dintre care au absolvit *un număr de 1169 licențiați.*

Un alt capitol arată apoi preocupările din domeniul *învățământului teologic postuniversitar* în cursul anului 1997, organizate prin *Ciclul de studii aprofundate (Master),* cu durata de un an, în cadrul Facultăților de teologie din București, Sibiu, Cluj și Oradea la care au fost înscriși *68 candidați* și prin *Doctoratul în teologie,* organizat numai la Facultățile de teologie din Sibiu și București la care au fost înscriși un număr de *168 doctoranzi.*

Schimbul de burse de studii dintre Biserica Ortodoxă Română și alte Biserici și instituții de învățământ din străinătate s-a concretizat în cursul anului 1997 prin înscrierea în instituțiile de învățământ teologic universitar și preuniversitar din România a unui număr de *279 doctoranzi, studenți și elevi* din Basarabia, Bucovina de nord, Iugo-

slavia, Ungaria, Albania, Cehia, Slovacia, Bulgaria, Armenia, Georgia, Macedonia, Polonia, Grecia, Franța, Belgia, Italia ; alți *69 de tineri teologi români studiind în diferite centre universitare din străinătate,* trimiși prin Patriarhia Română sau la recomandarea directă a eparhiilor.

În încheierea raportului Comisiei se subliniază că, învățământul teologic ortodox, în întregul lui, constituie o componentă a lucrării misionare a Bisericii în lume, cu ample conotații spirituale și culturale pentru societatea românească și, ca urmare, acest raport este supus deliberării Adunării Naționale Bisericești.

Activitatea Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

Cu privire la activitatea *Editurii* raportul arată că aceasta se desfășoară cu concursul unui *consiliu editorial* înființat încă din anul 1995, din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist.* Între multiplele activități editoriale desfășurate în cursul anului 1997, au continuat aparițiile din colecția *Părinți și scriitori bisericești,* aparițiile de carte teologică din colecția *Biblioteca teologică,* cu seriile *Teologi ortodocși români* și *Teologi ortodocși străini* și retipărirea ediției jubiliare a *Bibliei de la București* apărută în anul 1988 prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist,* precum și a altor cărți de cult și, nu în ultimul rând, a Sfintei Scripturi, Psaltirii, Micii Biblii și a Pentateuhului comentat, în versiunea redactată și comentată de Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului.

Activitatea *Tipografiei* este ilustrată prin inventarierea celor 500.000 exemplare de carte imprimată și difuzată în toată țara, cuprinzând *scrieri biblice, scrieri patristice, carte teologică, carte de cult, manuale de teologie,* cu un deosebit rol misionar-cultural în rândul preoților și credincioșilor ortodocși români, toate acestea contribuind la îmbogățirea scrisului teologic ortodox românesc.

În legătură cu activitatea *Atelierelor,* raportul arată că aceasta se desfășoară în noul sediu al Atelierelor din Șos. Olteniței 255, în care sunt create condiții optime pentru ca în secțiile de profil *(Secția metale-turnătorie clopote, Secția de pictură bisericească, Secția de țesătorie, croitorie și broderie, Secția de sculptură-tâmplărie, Secția de tămâie)* să se producă în serie obiecte de cult, veșminte preoțești, icoane pictate și colportaj din toate categoriile, existând și producție de lucrări artistice cu caracter de unicat, toate fiind distribuite eparhiilor și unităților de cult din Patriarhia Română dar și comunităților ortodoxe române din afara granițelor țării.

În încheierea raportului asupra activităților desfășurate în cursul anului 1997 de Institutul biblic și de misiune prin sectoarele sale, Comisia culturală scoate în evidență, atât dificultățile materiale și financiare cu care acestea s-au confruntat, cât și strădaniile și rezultatele bune obținute printr-o eficientă și judicioasă administrare a bazei materiale și financiare existente, sub îndrumarea nemijlocită a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist,* propunând ca urmare, supunerea raportului său deliberării plenului Adunării Naționale Bisericești.

În conformitate cu prevederile art. 20, lit. «g» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. «g» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei culturale, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— *Ia act cu aprobare de raportul Comisiei culturale în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind activitatea generală în domeniul învățământului teologic și religios ca rod al lucrării desfășurate în anul 1997 de către organele centrale bisericești, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de toți membrii Sfântului Sinod în eparhiile pe care le păstoresc.*

— *Ia act cu aprobare de raportul Comisiei culturale în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind activitatea desfășurată în anul 1997 de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române prin sectoarele Editură, Tipografie și Ateliere în slujirea misionară, pastorală și culturală a Bisericii și își exprimă acordul cu planurile de activitate ale acestora pe anul 1998.*

E. Pr. *Alexandru Hotăran, protopop la Deva, prezintă plenului raportul Comisiei economico-financiare în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc în legătură cu activitatea sectorului II «Economico-financiar» al Administrației Patriarhale, contul de execuție a Bugetului de venituri și cheltuieli și bilanțul pe anul 1997 al Administrației Patriarhale și al Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române.*

Raportul prezintă finalizarea acțiunii de preluare în administrare, în anul 1997, de către Administrația Patriarhală a *imobilului Palatului Patriarhiei* (fostul sediu al Camerei Deputaților) din Dealul Mitropoliei nr. 5, cu inventarul, clădirea și terenul aferent destinat în principal organizării Muzeului de artă religioasă al Patriarhiei Române, precum și altor activități și manifestări cu caracter cultural și religios, cât și pentru funcționarea unor sectoare ale Administrației Patriarhale.

În legătură cu *organizarea Muzeului de artă religioasă al Patriarhiei Române,* raportul subliniază că sunt în studiu variante de organizare, posibilități de finanțare, analizarea modalităților de recuperare a bunurilor cu valoare patrimonială aflate în diferite muzee și colecții publice de stat, aceste demersuri având ca finalitate organizarea unui muzeu care să răspundă exigențelor științifice și muzeale actuale.

Raportul amintește de asemenea, de eforturile Patriarhiei Române, ale Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist,* în legătură cu aducerea la îndeplinire a gândului și dorinței înaintașilor pentru realizarea *Catedralei Mântuirii Neamului.*

Sunt prezentate acțiunile din cursul anului 1997 ale *Așezământului ortodox român de la Ierusalim* pentru construirea, la Ierihon, a unui schit românesc cu toate cele necesare (locaș de cult, chilii și spații de

cazare), pe baza unui plan elaborat de arhitecți români, precum și lucrările de construcție și pictare a bisericii mari de la *Schitul românesc Prodrómu și de la Schitul Lacu* de la Muntele Athos.

Sunt prezentate și amplele *lucrări de investiții* pentru reparațiile și restaurările efectuate în cursul anului 1997 la reședința Patriarhală din București, la mânăstirea Antim, mânăstirea Plumbuita, la Palatul Patriarhiei, la tipografia Institutului biblic, lucrări suportate integral din bugetul propriu al Administrației Patriarhale.

În continuare, raportul prezintă *Contul de execuție a bugetului pe anul 1997, realizat din venituri* provenind de la bugetul de stat — pentru salarizarea personalului, din activitățile de cult, din activitățile auxiliare ale Fondului central misionar, ale fondului Filantropia și Comisiei de pictură bisericească, precum și din activitățile specifice ale editurii, tipografiei și atelierelor Institutului biblic, ale magazinelor bisericești, ale administrației blocului Patriarhiei, din donații, subvenții, dobânzi etc.

În legătură cu *cheltuielile efectuate* în execuția bugetului pe anul 1997, acestea au cuprins plata salariilor angajaților Centrului patriarhal și completarea salariilor preoților din parohiile cu posibilități materiale reduse, cheltuieli administrativ-gospodărești și finalizareá unor investiții pentru sprijinirea activităților sectoarelor Administrației Patriarhale, alocarea de ajutoare și subvenții pentru construcții, reparații și restaurări de biserici și edificii bisericești din cuprinsul Patriarhiei Române, cheltuieli pentru sprijinirea acțiunilor filantropice și social-umanitare inițiate de Patriarhia Română și pentru ajutorarea familiilor sărace, acordarea de ajutoare comunităților ortodoxe române de peste hotare și celor din jurul granițelor României.

Comisia economico-financiară constată modul *echilibrat de administrare și gestionare a bugetului* Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe, în conformitate cu cele stabilite prin hotărârile Adunării Naționale Bisericești și ale Consiliului național bisericesc în cursul anului 1997.

În conformitate cu prevederile art. 20, lit. «i» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. «j» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei economico-financiare, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— Ia act, cu aprobare, de raportul Comisiei economico-financiare în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind activitatea Sectorului economico-financiar al Administrației Patriarhale desfășurată în anul 1997.

— Ia act cu aprobare de raportul Comisiei economico-financiare în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind contul de execuție a Bugetului de venituri și cheltuieli, rezultatele financiare și bilanțul pe anul 1996 al Administrației

Patriarhale și al Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

— Aduce mulțumiri tuturor credincioșilor, preoților și membrilor Sfântului Sinod pentru contribuția și sprijinul material adus la realizarea fondului central misionar și a fondului «Filantropia», în scopul întrajutorării unităților bisericești ortodoxe române din țară și de peste hotare și pentru manifestarea sentimentelor de solidaritate creștină cu cei aflați în lipsuri.

F. *Pr. Ioan Dâmbu, protopop de Năsăud, prezintă plenului raportul Comisiei bugetare în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și al instituțiilor anexe pe anul 1998.*

Raportul Comisiei bugetare evidențiază preocupările Centrului patriarhal, sub directa îndrumare a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* pentru *asigurarea resurselor financiare* necesare sprijinirii activităților tot mai diversificate ale sectoarelor Administrației Patriarhale în diferite domenii ale vieții bisericești și mai ales pentru activitățile filantropice, socio-umanitare, cultural-misionare, de sprijinire a comunităților ortodoxe române de peste hotare și de finalizare a unor investiții începute în anii anteriori.

Raportul constată că proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe pe anul 1998, a fost întocmit avându-se în vedere, în primul rând, *posibilitățile și resursele proprii de realizare a veniturilor, concomitent cu sporirea preocupărilor pentru aflarea de noi resurse și mijloace de finanțare* și pentru *limitarea cheltuielilor la nivelul cerințelor reale,* în scopul bunei funcționări a sectoarelor Administrației Patriarhale și a Institutului biblic și de misiune, cu aprecierea *factorilor de influență externă* datorați crizei economice și financiare, de creșterea prețurilor la materiile prime și a costurilor de întreținere și regie.

Apreciind că proiectul de Buget pe anul 1998 al Administrației Patriarhale și al instituțiilor anexe răspunde cerințelor actuale privind buna desfășurare a activităților Centrului patriarhal, Comisia bugetară supune raportul deliberării Adunării Naționale Bisericești.

Pe temeiul prevederilor art. 20, lit. «i» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. «j» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română și la propunerea Comisiei bugetare, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— Ia act de raportul Comisiei bugetare în legătură cu darea de seamă a Consiliului național bisericesc privind proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli al Administrației Patriarhale și al instituțiilor anexă pe anul 1998 care se anexează prezentului proces-verbal și aprobă punerea lui în aplicare.

După prezentarea rapoartelor comisiilor permanente de lucru, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*, luând cuvântul, arată că «*după ce a fost prezentat raportul general al Consiliului național bisericesc privind activitatea desfășurată în cursul anului 1997 la nivelul central bisericesc cât și în eparhii, este necesar ca Adunarea Națională Bisericească, prin ierarhi și reprezentanții clerului și mirenilor din cele 23 de eparhii din Patriarhia Română să-și exprime punctele de vedere care, vor întregi și vor aduce completările necesare acolo unde este cazul, spre a conduce acest for central bisericesc reprezentativ al Bisericii Ortodoxe Române la hotărâri necesare*». De aceea, pentru completarea imaginii vii a Bisericii noastre, așa cum a fost ea prezentată, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* invită pe membrii acestui for central bisericesc, care s-au înscris la cuvânt la secretariatul Adunării, să-și prezinte intervențiile în plen, după cum urmează :

Dl. Prof. Gheorghe Ionescu de la Episcopia Buzăului, aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* pentru oferirea acestui prilej de evaluare a activității generale bisericești depusă în anul 1997. Referindu-se la discutarea în Camera Deputaților a unor proiecte de legi privind folosirea locașurilor de cult de către Biserica catolică orientală de rit bizantin, Domnia Sa propune plenului să examineze *posibilitatea adoptării unei moțiuni către Parlamentul României* în care să se exprime dezacordul Bisericii noastre față de aceste inițiative și dreptul exclusiv al comunităților locale de a decide în privința folosirii locașurilor de cult.

Dl. Academician Constantin Bălăceanu Stolnici, de la Arhiepiscopia Bucureștilor, exprimă plenului mulțumiri pentru votul dat în vederea confirmării ca membru în acest for bisericesc și în continuarea intervenției sale, face referire la atacurile convergente la care este supusă Biserica Ortodoxă Română, mai ales în ultima vreme, multe din acestea asemănătoare celor din timpul regimului comunist-ateu, atacuri care nu trebuie ignorate și la care trebuie să se răspundă cum se cuvine, apreciind că Biserica Ortodoxă Română, împotriva oricăror atacuri, trebuie să-și continue prezența și lucrarea în toate domeniile. În legătură cu învățământul teologic românesc și cu problema muzicii bisericești care se studiază în Academiile de muzică din învățământul de stat, Domnia Sa propune să se studieze posibilitatea ca Biserica Ortodoxă Română să-și înființeze propria ei Universitate așa cum au și alte Biserici în lume. În contextul efortului general al Bisericii pentru edificarea de noi locașuri de cult, Domnia Sa opinează că, deși există voci care contestă necesitatea și utilitatea construirii Catedralei Mântuirii Neamului, marea majoritate a opiniei publice românești este alături de Biserică în demersul său de a edifica marea Catedrală a Mântuirii Neamului care să dea prestigiu civilizației și spiritualității românești.

Dl. Prof. Radu Stancu de la Episcopia Argeșului, în intervenția sa aduce în discuție problema muzeului național al Bisericii Ortodoxe Române, amintind în acest scop că încă din anul 1931, Patriarhul Miron a avut inițiativa organizării de muzee eparhiale. În acest context, Domnia Sa consideră că este extrem de important ca Adunarea Na-

țională Bisericească și Sfântul Sinod să intervină la Guvernul României solicitând sprijinul pentru organizarea Muzeului național al Bisericii Ortodoxe Române cu scopul precis de a umple un mare gol în viața culturală, științifică și spirituală a țării. De aceea, Domnia Sa propune plenului ca intervenția către Guvern să facă referire la următoarele aspecte :

— *Guvernul României, prin Ministerul Culturii, să dispună înființarea Muzeului național (de artă sau de cultură) al Bisericii Ortodoxe Române în subordinea directă a Patriarhiei Române, cu sediul în Palatul Patriarhiei Române ;*

— *Muzeul național (de artă sau cultură) al Bisericii Ortodoxe Române va avea buget propriu, schemă de organizare, stat de funcții și personal încadrat la nivelul similar unităților cu statut de muzeu național din rețeaua muzeelor de stat și va fi finanțat de la bugetul de stat, prin Secretariatul de Stat pentru Culte ;*

— *Muzeul național (de artă sau cultură) al Bisericii Ortodoxe Române să fie organizat ca instituție de profil a Patriarhiei Române cu rolul de restaurare, conservare și valorificare științifică, educativă și culturală a patrimoniului cultural bisericesc, ca element probator al istoriei, perenității și spiritualității poporului român și al Bisericii Ortodoxe Naționale ;*

— *Muzeul național (de artă sau cultură) al Bisericii Ortodoxe Române va avea rol de coordonare metodologică și științifică și de sprijinire a activității de specialitate din rețeaua muzeală a Bisericii Ortodoxe Române.*

În continuare a vorbit Dl. Radu Stancu, care a mulțumit plenului pentru aprobarea noii titulaturi a Episcopiei Argeșului și Muscelului apreciind că, prin această nouă titulatură se corelează cu exactitate titulatura cu jurisdicția canonică și administrativă a eparhiei.

Dl. Dr. Octavian Clocotici de la Episcopia Romanului, în cuvântul său face aprecieri elogioase asupra conținutului raportului prezentat Adunării Naționale Bisericești, apreciind că de la an la an, cu toate greutățile prin care trece Biserica, realizările sunt tot mai bogate, iar nivelul dezbaterilor din plenul acestui for central reprezentativ sunt tot mai realiste și pline de conținut. Făcând referire la activitatea de asistență religioasă din spitale, Domnia Sa subliniază pașii imenși care s-au făcut în acest domeniu și imensa responsabilitate pe care și-a asumat-o Biserica și slujitorii ei pentru a promova această activitate pe coordonatele ei tradiționale și firești. Cu referire la această activitate, prezintă succint activitatea spitalului din Municipiul Roman înființat din inițiativa și cu sprijinul Bisericii și care, va serba în curând bicentenarul existenței sale. *Pentru acest moment aniversar a fost lansată o medalie comemorativă pe care, Domnia Sa o oferă Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist împreună cu invitația de a participa la festivitățile ce se vor organiza cu acel prilej.*

P. C. Pr. Marian Ciulei de la Episcopia Alexandriei și Teleormanului, luând cuvântul își exprimă bucuria pentru cele prezentate în plenul Adunării ca rezultat al lucrării plină de rod a clerului și credincioșilor

sub păstorirea membrilor Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*. Referindu-se la învățământul teologic și rezultatele obținute în formarea viitorilor slujitori ai altarelor străbune, Prea Cucernicia Sa consideră că o contribuție deosebită în formarea acestora îl are accesul la revistele și publicațiile eparhiale, solicitând ca plenul să recomande Centrelor eparhiale să sprijine instituțiile de învățământ teologic prin trimiterea gratuită a revistelor și publicațiilor pe care le editează.

Dl. Senator Prof. Univ. Vasile Dobrescu de la Episcopia Alba Iuliei, în intervenția sa apreciază că bilanțul pe anul 1997 al Bisericii Ortodoxe Române în toate domeniile de activitate, prezentat Adunării Naționale Bisericești, este bun și într-o evidentă ascensiune. Referindu-se apoi la inițiativele legislative dezbătute în cele două Camere ale Parlamentului în legătură cu soluționarea litigiilor dintre ortodocși și greco-catolici, Domnia sa apreciază de o mare gravitate imixtiunea forului legiuitor și a altor reprezentanți ai statului în această problemă și propune plenului Adunării Naționale Bisericești să exprime un protest ferm față de această stare de lucruri.

Dl. Dr. Sorin Costina de la Episcopia Aradului, susține în intervenția sa opiniile exprimate de antevorbitori în legătură cu formularea unui protest față de amestecul legislativului în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică Orientală de rit bizantin prin promovarea unilaterală a unor inițiative legislative, apreciind că singure, aceste două Biserici pot decide modul de soluționare a problemelor dintre ele. În continuare, Domnia Sa apreciază că autoritățile de stat legislative și executive trebuie să dea atenție și să soluționeze demersurile Bisericii în privința reglementării salarizării preoților, a legii sponsorizării privind activitățile de restaurare a monumentelor istorice bisericești și activitățile de asistență socială și religioasă, precum și problema cadrului legislativ al orei de Religie.

Dl. Jurist Ioan Solomon de la Episcopia Covasnei și Harghitei, luând cuvântul, prezintă situația grea a Episcopiei Covasnei și Harghitei, nu de mult înființată, în care, cu multă râvnă și împotriva oricăror vitregii, ierarhul locului, slujitorii și credincioșii români țin aprinsă flacăra credinței ortodoxe străbune, aducând călduroase mulțumiri preoților, credincioșilor și ierarhilor din diferite zone ale țării care au sprijinit financiar în anul 1997 Episcopia. În continuare, Domnia Sa amintește că în cursul anului 1998, se vor aniversa 130 de ani de la nașterea întâiului patriarh al României, Miron Cristea, născut la Toplița în județul Harghita și 340 de ani de la atestarea documentară a acestei localități, în care scop un comitet de organizare a manifestărilor aniversare care vor avea loc între 18—20 iulie 1998, a lansat un apel pe care îl prezintă plenului și care se referă la modalitățile prin care se gândește, pe plan local și național, cinstirea memoriei marelui patriarh Miron Cristea care va fi pusă sub semnul împlinirii a 80 de ani de la Unirea din 1918 și a 150 de ani de la Revoluția din 1948.

P. C. Protopop Ioan Florescu de la Episcopia Râmnicului, în intervenția sa apreciază că cele prezentate în rapoartele comisiilor Adu-

nării dau imaginea ritmului dinamic al vieții din Biserica noastră sub înțeleapta și pilduitoarea păstorire a Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*. De aceea, apreciază că tinerii care se pregătesc pentru slujirea preoțească trebuie să beneficieze în instituțiile de învățământ teologic de o serioasă pregătire și să-și însușească o serioasă cultură și o aleasă viață duhovnicească, instrumente cu care pot face față cerințelor tot mai ridicate ale credincioșilor din societatea românească contemporană.

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Galeriu de la Arhiepiscopia Bucureștilor, subliniază că, așa cum rezultă din cele prezentate, Ortodoxia românească prezintă lumii vocația ei misionară și spirituală care se manifestă prin toate acțiunile pe care le inițiază și le împlinește în slujirea ei și că acestea se reflectă cel mai bine în realitatea vieții comunitare din parohiile noastre. De aceea, este necesar ca în preocupările tuturor factorilor bisericești și ale instituțiilor de învățământ teologic, formarea tinerilor pentru slujirea în parohie trebuie să constituie o preocupare aparte, fiind locul propice de desfășurare a activității misionare, pastorale, culturale și social-filantropice pe care Biserica le îndreaptă către credincioșii ei.

Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului, luând cuvântul, își exprimă bucuria în legătură cu modul realist în care s-au desfășurat lucrările ședinței Adunării Naționale Bisericești, ședință a bilanțului și a proiectelor de viitor, caracterizată prin spiritul lucid și obiective de analizare a neîmplinirilor dar și prin curajul de a reflecta asupra pașilor de făcut în viitor. Referindu-se la activitatea misionară, Înalt Prea Sfinția Sa constată că nu se manifestă întotdeauna suficient efort în direcția promovării lucrării misionare la nivelul timpului actual, aspect care se poate ameliora numai prin redescoperirea vocației misionare a preoților și prin implicarea mirenilor în lupta Bisericii cu multiplele pericole care o pândesc, pentru că, în contextul actual, lupta Bisericii este a ierarhilor, preoților și mirenilor la un loc. Exemplificând cu aspecte din lucrarea misionară din Arhiepiscopia Clujului, care, la nivelul Centrului eparhial este coordonată de *sectorul «Misiune și societate»,* Înalt Prea Sfinția Sa opinează că, în condițiile actuale, Biserica trebuie să aibă o strategie proprie privind activitatea misionară și socială, în care preotul și mireanul trebuie să conlucreze în parohii mai mici, pentru a oferi prilejul unei cunoașteri reciproce și al unei păstoriri eficiente. În continuare, apreciind că, așa cum se poate constata, în momentul de față ofensiva antiortodoxă se duce prin presă și prin mijloace audio-video dar că, Biserica noastră nu va avea prea curând posibilitatea de a avea propriul ei ziar sau post de radio și televiziune, Înalt Prea Sfinția Sa sugerează ca revistele, publicațiile și periodicele eparhiale să devină ele însele, prin calitatea imagistică și prin conținut la standarde moderne, mijloace prin care Biserica să se facă cunoscută, să-și facă cunoscute activitățile și să se apere.

Revenind la problema relațiilor Bisericii noastre cu Biserica catolică orientală de rit bizantin (greco-catolică) și existența pe ordinea de zi a Camerei Deputaților a proiectului Legii Boilă în 20 de articole și la avizarea favorabilă a acestuia de către comisiile Juridică și cea

pentru drepturile omului și culte a Camerei Deputaților, Înalt Prea Sfinția Sa susține propunerea Dl. Prof. Gheorghe Ionescu de la Episcopia Buzăului privind adoptarea unei moțiuni de protest care să fie adresată acestui for legislativ și, apreciază că, în materie de legislație bisericească ce privește Biserica Ortodoxă Română, Adunarea Națională Bisericească este singurul for legislativ. În încheierea intervenției din plen, Înalt Prea Sfinția Sa dă citire textului *moțiunii de protest* care să fie adresată Camerei Deputaților pe care îl supune aprobării.

*

Epuizându-se lista vorbitorilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*, mulțumește celor care s-au ostenit și au adus completări la rapoartele prezentate spunând : «*legați fiind cu sufletul și cu conștiința de misiunea și slujirea noastră comună, cu fiecare an care s-a scurs în lucrarea acestui for central bisericesc reprezentativ, am avut dovada apropierii care s-a realizat între noi și a creșterii în slujba Bisericii și a neamului, constatând roadele tot mai bune și mai bogate ale lucrării clerului și credincioșilor în plan intern și pentru frații noștri români din Basarabia, din Bucovina și din jurul granițelor țării noastre cât și pentru ceilalți români mai de departe*».

Continuând, Prea Fericirea Sa arată că «*în toate rapoartele prezentate cât și în luările de cuvânt s-a conturat imaginea vie a Bisericii noastre, ca rod al râvnei și lucrării preoților și credincioșilor, sub păstorirea ierarhilor lor, activități care se temeluiesc pe iubire și unitate, cele două dimensiuni prin care respiră întreaga Biserică în lucrarea sa în timpurile de astăzi*».

Încheind, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* își exprimă «*regretul că cei patru ani de mandat ai acestei legislaturi a Adunării Naționale Bisericești s-au scurs atât de repede, dar și bucuria împlinirilor vizibile din viața Bisericii la care ați fost părtași, adresându-vă acum, rugămintea de a rămâne pe mai departe membri activi ai Sfintei noastre Biserici, continuând în lucrarea dumneavoastră viitoare să puneți în practică experiența acumulată aici, ca un mare și real sprijin pentru Biserica noastră străbună*».

Ca urmare a propunerilor formulate în intervenții, la recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* și în conformitate cu prevederile art. 20, lit. «g, h, i» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 94—97 și art. 10, lit. «f, g, h» din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, plenul Adunării Naționale Bisericești hotărăște :

— *Aprobă să se intervină la Guvernul României în vederea emiterii unei hotărâri privind organizarea Muzeului național de artă (cultură) al Bisericii Ortodoxe Române în clădirea Palatului Patriarhiei și pentru sprijinirea financiară a realizării acestui proiect.*

— Adresează II.PP.SS. și PP.SS. ierarhi rugămintea de a studia posibilitatea sprijinirii instituțiilor de învățământ teologic din Patriarhia Română prin trimiterea gratuită a periodicelor, publicațiilor și revistelor pe care le editează, pe baza listelor ce vor fi puse la dispoziție de către sectorul de «Învățământ» al Administrației Patriarhale.

— Adresează centrelor eparhiale și Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române rugămintea ca, în publicațiile lor să reflecte marile aniversări din anul 1998 : Aniversarea a 130 de ani de la nașterea primului patriarh al României Miron Cristea, 150 de ani de la Revoluția din 1848 și 80 de ani de la Marea Unire din 1918 și contribuția Bisericii la aceste mari momente.

— Adoptă următoarea moțiune a Adunării Naționale Bisericești către Parlamentul României în legătură cu proiectul de lege în 20 de articole cu privire la utilizarea unor lăcașuri de cult de către Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică).

«În legătură cu «propunerea legislativă pentru reglementarea folosirii unor lăcașuri de cult, aparținând Bisericii Ortodoxe Române, de către Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică)», aflată pe agenda actuală a Camerei Deputaților, Adunarea Națională a Bisericii Ortodoxe Române, supremul for legislativ al acestei instituții, Vă prezintă următorul punct de vedere :

a. Art. 1 pornește de la premisa că cele două (sau mai multe) lăcașuri de cult dintr-o localitate sunt proprietatea parohiei ortodoxe respective.

Or, nici o lege democratică nu-l poate obliga pe proprietar să-și folosească proprietatea altfel decât așa cum hotărăște el.

Practic, o asemenea hotărâre poate ieși în întâmpinarea trebuințelor greco-catolice locale (iar noi o vom încuraja), dar nu prin imperativul unei legi, ci ca fruct al dialogului frățesc.

b. Toate celelalte articole (2—19) nu sunt altceva decât o schiță de Regulament pentru punerea în aplicare a art. 3 din Decretul-Lege nr. 126/1990.

Or, se știe că regulamentele nu sunt emise de Parlament, ci de ministerele respective (în consultare cu factorii interesați). Parlamentului îi revine datoria de a emite noua Lege a Cultelor care, încă, își așteaptă rândul.

În concluzie„ propunerea legislativă este lipsită de obiect și se cere respinsă.

În ședința Adunării Naționale Bisericești din 18 februarie 1998».

Mulțumind plenului Adunării Naționale Bisericești pentru modul de desfășurare a lucrărilor și pentru aprobarea propunerilor făcute, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* reamintește, potrivit prevederilor statutare și regulamentare bisericești, componența *Comisiei pentru verificarea și semnarea procesului-verbal al ședinței de lucru,* aprobată în ședința de constituire a acestui for central bisericesc din iulie 1994 și *formată din Pr. Prof. Univ. Constantin Galeriu, P. C. Protopop Corneliu Irod, Dl. Academician Virgil Cândea.*

La ora 15,00, epuizându-se punctele înscrise pe ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* declară închisă ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Se rostește rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat».

Președintele Adunării Naționale Bisericești

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

LUCRĂRILE SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sesiunea pe anul 1998

Sumarul ședinței de lucru a Sfântului Sinod din zilele de 19—20 februarie 1998.

În urma convocării făcute de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în zilele de 19 și 20 februarie s-au desfășurat în Capitală, la reședința patriarhală, lucrările primei ședințe de lucru a Sfântului Sinod, pe anul 1998. Această ședință se desfășoară în urma lucrărilor Adunării Naționale Bisericești, din care, după cum se știe, fac parte toți membrii Sfântului Sinod. Prezenta ședință are, deci, și aspectul de ședință de bilanț al anului precedent, 1997.

În ziua de 19 februarie 1998, după terminarea Sfintei Liturghii, în catedrala patriarhală s-a săvârșit slujba Te-Deumului de către P.S. Casian al Dunării de Jos, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi ai catedralei, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a celorlalți membri ai Sfântului Sinod.

La ora 10 se începe ședința Sfântului Sinod în sala sinodală din reședința patriarhală.

Potrivit uzanței, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Teofan Sinaitul, secretarul Sfântului Sinod, să citească apelul nominal. Constatându-se că prezența se încadrează în prevederile regulamentare (doar trei absențe, motivate), Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist declară deschisă ședința Sfântului Sinod.

În continuare este citită lista cu repartizarea pe comisii a membrilor Sfântului Sinod și este prezentată ordinea de zi a prezentei ședințe, după care urmează repartizarea, pe comisii, a mapelor cu lucrări, potrivit specificului fiecărei comisii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a anunțat, în plenul Sfântului Sinod, disponibilitatea președintelui României, Dl. Emil Constantinescu, de a se întâlni cu membrii Sfântului Sinod. În urma discuțiilor din ședință s-a stabilit ca întâlnirea cu Președintele României să aibă loc în cursul zilei, la palatul Cotroceni, cu participarea tuturor chiriarhilor de eparhii, urmând ca lucrările pe comisii să aibă loc între timp, atât înainte cât și după întâlnirea de la Cotroceni.

În aceeași zi, la ora 17, s-au reluat lucrările în plen ale ședinței Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invitând, pentru început, pe P.S. Episcop Andrei al Alba-Iuliei, raportorul *Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială,* să prezinte referatele Comisiei la lucrările care i-au fost repartizate spre studiere și referire :

Temei nr. 784/1998 — Referat privind activitatea membrilor Sfântului Sinod prezentată în itinerariile pastorale și în dările de seamă privind activitatea de teren, pastoral-misionară, desfășurată în cursul anului 1997.

Întreaga activitate misionar-pastorală a membrilor Sfântului Sinod îmbrățișează lucrarea ierarhiei bisericești în cele trei misiuni ale sale: învățătorească, sfințitoare și de conducere (administrativă). Cu privire la lucrarea învățătorească, itinerariile și dările de seamă înfățișează: predicarea la fiecare slujbă și cu orice prilej, pentru instruirea credincioșilor față de prozelitismul sectelor și al unor culte religioase, în vederea păstrării credincioșilor în vatra de spiritualitate a învățăturii ortodoxe, activitățile culturale și de ridicare a nivelului învățământului în instituțiile de învățământ teologic, învățământul religios în școală, conferințele clerului, cursurile de îndrumare misionară și pastorală, precum și alte acțiuni care privesc promovarea vieții religioase în parohii, tipărirea de lucrări necesare susținerii activității misionar pastorale etc.

În rândul activității sfințitoare sunt menționate liturghiile arhierești, sfințirile de biserici, hirotoniile de preoți și diaconi, serbarea hramurilor de biserici și mânăstiri, asistența religioasă în armată, spitale, penitenciare, azile și orfelinate etc.

Între lucrările administrative și de conducere sunt menționate: grija pentru ocuparea parohiilor vacante, numiri de preoți, grija pentru zidirea, restaurarea, pictarea și consolidarea locașurilor de cult, înființarea sau reînființarea de mânăstiri, conducerea și îndrumarea activității caritativ sociale desfășurate de parohii, asociații religioase, participarea la lucrările organelor centrale bisericești și îndrumarea organelor parohiale.

Este înfățișată întreaga lucrare pastoral-misionară la nivelul centrelor eparhiale, protoieriilor și parohiilor cu toate realizările și cu toate neîmplinirile care s-au semnalat. Referatul consemnează în mod deosebit activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în calitate de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Bucureștilor, de Mitropolit al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei și ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, care în anul 1997 a fost multiplă și variată.

Discuțiile purtate în plenul Sfântului Sinod au scos în evidență și o seamă de măsuri care trebuie luate pentru îmbunătățirea activității pastoral — misionare și pentru înlăturarea unor neajunsuri în activitatea care s-a desfășurat în anul 1997.

Ca urmare, după discuțiile purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște:

— *Ia act că toți membrii Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-au străduit să-și împlinească îndatoririle pastoral — misionare, potrivit întreitei slujiri arhierești: învățătorească, sacramentală și jurisdicțională;*

— Aprobă ca, pe viitor, itinerariile pastorale și dările de seamă privind activitatea de teren pastoral-misionară ale PP.SS. Episcopi-vicari și Arhierei-vicari să fie înaintate la Sfântul Sinod cu acordul chiriarhilor, din încredințarea cărora își desfășoară activitatea prin decizii de atribuții ;

— Recomandă ierarhilor eparhioți luarea de măsuri, în spirit canonic și pastoral-duhovnicesc, pentru prevenirea și întărirea disciplinei în rândul personalului bisericesc din toate stările ;

— Recomandă să se studieze pe plan local, în fiecare eparhie posibilitatea încredințării de responsabilități privind activitatea de teren, pastoral-misioară, personalului de conducere de la centrele eparhiale (vicari administrativi și consilieri) precum și protopopilor ;

— Se va studia necesitatea și oportunitatea reactivării funcției de misionar protopopesc în eparhiile cu probleme specifice ;

— Se va studia posibiltatea înființării unor birouri misionare la nivelul Centrelor eparhiale, cu activitate în teritoriu, din care să facă parte personalul de la Centrul eparhial, de la protopopiate și cadre didactice de la instituțiile de învățământ teologic din cuprinsul eparhiei ;

— Aprobă ca Centrele eparhiale să includă în programele de lucru analize și evaluări trimestriale ale activității pastoral-misionare și a problemei stăvilirii prozelitismului sectar în scopul luării de măsuri adecvate și cu urmărirea modului de aducere la îndeplinire ;

— Recomandă studierea în cadrul organelor eparhiale a problemei înființării unor fonduri speciale la nivelul Centrelor eparhiale pentru sprijinirea activităților misionar-pastorale și a modului de punere în practică ;

— Adresează membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a urgenta răspunsul la hotărârea Sfântului Sinod nr. 8400/13—14 februarie 1996, reiterată și prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 29/13—14 februarie 1997, privind actualizarea Planului de măsuri misionare *în vederea aducerii lui în examinàrea Sfântului Sinod pentru definitivare ;*

— Recomandă Centrelor eparhiale sporirea preocupărilor editoriale în direcția susținerii activităților pastoral-misionare și de întărire în dreapta credință, în special în rândul tineretului ;

— Aprobă reactivarea unei mai vechi tradiții, ca, la conferințele preoțești să fie invitați și cântăreții bisericești, în care scop

chiriarhii vor aprecia conferințele la care aceștia vor fi invitați, precum și cadrul în care se va face participarea acestora ;

— Să se propună Parlamentului României, Guvernului și Secretariatului de Stat pentru Culte includerea în legislația de stat specifică a unor norme pentru condamnarea prozelitismului ca act potrivnic drepturilor omului și libertății de conștiință, act condamnat în toate statele democratice precum și de documentele organismelor internaționale intercreștine.

Temei nr. 525/1998 — Proiectul *Pastoralei* Sfântului Sinod privind colecta pentru Fondul Central Misionar din Duminica Ortodoxiei din anul 1998 (8 martie).

În urma definitivării textului proiectului Pastoralei, reținându-se rugămintea exprimată privind urgentarea tipăririi, precum și nevoia prelungirii colectei și în duminica din 15 martie 1998, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă textul Pastoralei Sfânt l· i Sinod pentru colecta privind Fondul Central Misionar din Duminica Ortodoxiei — 8 martie 1998. Colecta se va repeta și în dumnica din 15 martie 1998 ;

— Aprobă instrucțiunile privind desfășurarea colectei, care se vor tipări împreună cu textul Pastoralei și se vor trimite tuturor parohiilor și mânăstirilor din Patriarhia Română.

Temei nr. 727/1998 : Aspeste noi în relațiile Bisericii Ortodoxe Romnâe cu Biserica Catolică de ambele rituri, romano-catolic și catolic oriental de rit bizantin.

Cu privire la *Aspecte noi în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin,* din referatul prezentat rezultă că aceasta și-a continuat atacurile în presă la adresa Bisericii Ortodoxe Române, de denigrare a acesteia și a ierarhilor ei, precum și acționarea parohiilor ortodoxe în justiție.

În cursul anului 1997, pe ordinea de zi a Camerei Deputaților sau la Comisia pentru drepturile omului a Senatului au fost înscrise, de către exponenți ai Bisericii Catolice orientale de rit bizantin (greco-catolică), o serie de propuneri și inițiative legislative.

Aceste materiale au fost trimise Patriarhiei Române, solicitându-i-se punctul de vedere în legătură cu ele. Cancelaria Sfântului Sinod, după analizarea fiecăreia dintre aceste propuneri legislative a pronunțat puncte de vedere adecvate, care au fost înaintate în cursul lunii decembrie 1997, forurilor legislative respective. Se menționează faptul că totuși, Comisiile parlamentare în cauză au ignorat punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române.

Au avut loc ample discuții în plenul ședinței, cei care au laut cuvântul referindu-se la situația tensionată existentă între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică orientală de rit bizantin, situație amplifi-

cată și alimentată de acțiunile antiortodoxe din Camerele Parlamentului României, cât și din pricina ocupării cu forța a bisericii «Schimbarea la Față» din Cluj și a situației din parohia Ardud, jud. Satu Mare, cu evidenta implicare a episcopului greco-catolic Bercea.

În cadrul discuțiilor purtate s-a apreciat că, ar fi benefică o nouă încercare de dialog la nivel de ierarhi, inițiată de Biserica Ortodoxă Română, cu Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică).

Importanța acestei noi încercări rezidă în faptul că este necesar ca membrii Camerei Deputaților și opinia publică să știe că Biserica Ortodoxă Română respinge rezolvarea problemei prin forța legii și că, pot fi prezentate propuneri concrete pentru rezolvarea litigiului pe calea dialogului.

Sfântul Sinod consideră, așadar, utilă și chiar necesară o *nouă încercare de a intra în dialog cu Biserica Greco-Catolică,* încercare care să aibă la bază următoarele documente :

— *Documentul de la Balamand-Liban (17—24 iunie 1993)*

— *Documentul final și Declarația despre angajarea ecumenică a episcopilor și conducătorilor religioși ai Bisericilor Catolice Orientale din Europa (Nyiregyhaza, Ungaria, 30 iunie — 6 iulie 1997);*

— *Cuvântarea Papei Ioan Paul al II-lea de la 9 ianuarie 1998;*

și

— *Cuvântarea mitropolitului Mureșan de la aceeași dată.*

Inițiativa Bisericii noastre ar putea consta în numirea unei comisii speciale de ierarhi, care să poarte discuții la același nivel cu partea greco-catolică în lumina hotărârilor anterioare ale Sfântului Sinod, cu referire la o astfel de comisie. Aceasta ar putea fi prezidată de I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu urmând a se purta discuții cu partea greco-catolică, în vederea stabilirii unor principii conform cărora să se desfășoare activitatea comisiilor mixte, care să analizeze fiecare caz, unde există tensiuni între cele două comunități.

Comisia Bisericii Ortodoxe Române ar putea aborda cu partea greco-catolică discuții având la bază următoarele considerații :

1) neingerința statului în problema restituirii bisericilor;

2) fixarea unui număr minimal de familii care pot forma o parohie;

3) analiza cazurilor unde există o a doua biserică, nefolosită (situație de care fac mult caz greco-catolicii);

4) alcătuirea unor comisii mixte locale care să se deplaseze în localitățile cu probleme. Din aceste comisii ar urma să facă parte observatori neutri (SSC sau alte instituții centrale, nu cele locale, care ar putea fi partizane);

5) consultarea fiecărui credincios în parte, în privința apartenenței confesionale în localitățile cu probleme;

6) găsirea fondurilor necesare pentru construcția unor noi biserici ;

7) semnarea de către ambele părți a concluziilor la care s-a ajuns în cazul rezolvării unei situații dintr-o localitate anume, orice revendicare ulterioară nemaifiind justificată ;

8) renunțarea la procese și violențe de orice fel.

În privința relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit latin din România, se resimte necesitatea unor măsuri mai insistente de contracarare a prozelitismului catolic din România, desfășurate prin programe sociale și de educație.

Se cunoaște faptul că, începând cu 1990, Biserica Catolică din România își structurează foarte eficient activitatea misionară în multe domenii sub paravanul «evanghelizării», în subsidiar urmărind prozelitismul, *înființarea unui întreg lanț de instituții de caritate,* unele în regiuni lipsite de prezență catolică, precum și alte măsuri, unele deja concretizate în deschiderea unor grădinițe ca și perspectiva unor structuri catolice de învățământ laic — posibiltăți prevăzute în noua Lege a educației naționale — care duc la concluzia că prozelitismul catolic se înfăptuiește mai ales prin acțiuni cu caracter social și de educație, deși din analiza atentă a cuvântării Papei Ioan Paul al II-lea cu ocazia prezentării scrisorilor de acreditare de către noul ambasador al României la Vatican (27 octombrie 1997), reiese că, atitudinea Vaticanului s-a schimbat.

În cadrul discuțiilor purtate în plenul Sfântului Sinod s-a făcut referire la punctul de vedere exprimat de Adunarea Națională Bisericească, în ședința din 18 februarie 1998, prin luările de cuvânt al I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului și d-lui prof. Gh. Ionescu, membru al A.N.B., cu privire la proiectul legislativ al senatorului Matei Boilă.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viața monahală și misiune socială, Sfântul Sinod a hotărât trimiterea unei scrisori către Parlamentul României (Camera Deputaților) în care să exprime atitudinea Sfântului Sinod față de inițiativa senatorului Matei Boilă și dorința Bisericii Ortodoxe Române ca toate problemele aflate în litigiu să fie rezolvate prin dialog, precum și o a doua scrisoare, adresată acelorași foruri, precum și mitropolitului Lucian Mureșan și ambasadorului României la Vatican, dl. Teodor Baconski, în care se reiterează *disponibilitatea Bisericii Ortodoxe Române pentru rezolvarea, prin dialog* a situațiilor litigioase, și în care se menționează și instituirea unei comisii centrale a Bisericii Ortodoxe Române pentru a purta acest dialog.

Temei nr. 743/1998 — Referatul Comisiei speciale în legătură cu studierea propunerii de aducere în România a Luminii Învierii de la Mormântul Sfânt din Ierusalim.

Cunoscând că propunerea a fost făcută de Parohia Stavropoleos din București și că Sfântul Sinod, în ședința de lucru din 10—11 decembrie 1997, a instituit o Comisie de ierarhi care să studieze problema respectivă și să facă propuneri ;

Având în vedere că, pentru îndeplinirea acestei hotărâri sinodale, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Lucian al Tomisului, preşedintele Comisiei special instituită, a înaintat la Patriarhia Română documentarul cu punctul de vedere al membrilor ierarhi ai Comisiei prin care se precizează că :

— În Biserica Ortodoxă Română, Sfânta Lumină, din noaptea Învierii Domnului, s-a împărţit întotdeauna credincioşilor după practica liturgică locală ;

— Cu excepţia Bisericii din Cipru şi, din câte se pare, a unei eparhii din Biserica Greciei, nici o altă Biserică Ortodoxă nu a adoptat practica aducerii Luminii Învierii de la Ierusalim, fapt îndeobşte cunoscut ;

— Din punct de vedere pastoral-misionar, aducerea şi împărţirea Luminii Învierii de la Ierusalim în România ar putea produce un impact nedorit şi ar putea naşte nedumeriri în rândurile credincioşilor noştri, obişnuiţi să primească Lumina Învierii de la bisericile parohiale, potrivit practicii îndătinate de aproape două milenii ;

— Din punct de vedere liturgic, adoptarea acestei practici ar putea fi socotită ca o inovaţie în cultul Bisericii noastre, ceea ce nu este de dorit ;

— Ar putea fi pusă în discuţie sacralitatea Luminii Învierii primită în Biserica Ortodoxă Română şi chiar în alte Biserici ;

— Adoptarea acestei propuneri este dificilă şi din punct de vedere practic şi organizatoric, neputându-se răspândi Lumina Învierii, adusă de la Ierusalim în toate parohiile din Patriarhia Română, în acelaşi timp, în noaptea Învierii ;

Ţinând seamă de faptul că aceste considerente exprimate de Comisia specială au fost însuşite de Comisia pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială, care a recomandat Parohiei Stavropoleos ca fondurile pe care parohia ar fi dispusă să le colecteze pentru aducerea Luminii de la Mormântul Sfânt din Ierusalim să le investească în activităţi misionare şi de caritate ;

Reţinând că, în discuţiile purtate în plenul Sfântului Sinod s-a formulat opinia că, această propunere nu se înscrie în tradiţia şi practica liturgică bimilenară a Bisericii Ortodoxe Române ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială şi în urma discuţiilor purtate, Sfântul Sinod hotărăşte :

— În Biserica Ortodoxă Română se va păstra, în continuare practica liturgică îndătinată, privind primirea şi răspândirea Sfintei Lumini din noaptea Învierii Domnului, manifestându-se astfel, duhul comuniunii cu Biserica Ortodoxă Universală.

Temei nr. 533/1998 — Adresa Episcopiei Buzăului nr. 4367/1997, cu propunerea de a se lua în studiu problema salarizării personalului bisericesc în raport cu salarizarea personalului didactic şi a personalului de cult din instituţiile bugetare prevăzut în Legea 85/1997 ;

Având în vedere că în momentul de faţă, personalul didactic din învăţământul de stat a obţinut unele sporuri la salarizare care nu se

regăsesc în salarizarea personalului bisericesc și că nu mai este concordanță între modul de salarizare al personalului bisericesc și cel al personalului didactic din învățământul de stat cu care se face asimilarea, din pricina gradelor didactice care se obțin de cei din urmă după criteriile stabilite prin lege ;

Constatând, în urma discuțiilor care au avut loc în plen, că problema salarizării personalului bisericesc este complexă, diferențierile existente la salarizare fiind generate de actele normative în vigoare, care nu pot fi aplicate unitar, precum și necesitatea constituirii unei comisii formată din specialiști de la Administrația Patriarhală și Centrele eparhiale, sub președinția unui membru al Sfântului Sinod care să studieze problema salarizării în raport cu prevederile statutare și regulamentare bisericești, pe care apoi să o supună examinării Sfântului Sinod ;

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viața monahală și misiune socială Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă constituirea unei comisii, prezidată de P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, formată din specialiști de la Administrația Patriarhală și de la câte o Arhiepiscopie și o Episcopie din cadrul fiecărei Mitropolii, care să studieze actualul sistem de salarizare a personalului bisericesc și normele care reglementează sistemul de salarizare, în raport și cu prevederile statutare și regulamentare bisericești.

— Aprobă ca materialul ce se va elabora de această Comisie să fie prezentat spre examinare plenului Sfântului Sinod.

Temei nr. 934/1998 — Raportul Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei prin care informează Sfântul Sinod că Ministerul Culturii a alocat în anul 1997, pentru lucrările de reparații-restaurări la monumentele istorice bisericești, suma de lei 130.049.000.000.

Examinând datele comunicate de către cele 23 de eparhii din Patriarhia Română se constată însă că, în anul 1997, Ministerul Culturii a acordat pentru restaurarea monumentelor istorice doar 18.538.628.000 lei. Față de această nepotrivire, Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, în calitate de membru al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, informează că nu este nepotrivire dar, precizează că eparhiile cunosc numai o parte a cuantumului acestor sume, deoarece sumele se trimit de către Ministerul Culturii echipelor care lucrează la restaurare, fără să se comunice eparhiilor și aceste sume.

Totodată, Î.P.S. Mitropolit Daniel mai precizează că, monumentele istorice, după importanța lor, sunt de două categorii : naționale și zonale (locale). Pentru cele naționale se alocă fonduri de către Ministerul Culturii, iar pentru cele zonale (locale), banii se primesc cu precădere prin prefecturi și alte organe locale.

Constatând că acest mod de utilizare a sumelor alocate de Ministerul Culturii pentru monumentele istorice bisericești nu este în con-

cordanţă cu propunerile Sfântului Sinod, înaintate Ministerului Culturii la 14 mai 1997, prin care se solicită ca sumele respective să fie virate prin Centrele eparhiale, acestea fiind consultate în prealabil pentru stabilirea priorităţilor ;

Ţinând seamă că nici până în prezent Ministerul Culturii nu a luat în considerare cele 10 puncte de vedere, care reflectă poziţia Bisericii Ortodoxe Române în materie de patrimoniu, aşa cum au fost transmise prin scrisoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, nr. 3162 din 14 mai 1997, adresată Ministerului Culturii, în concordanţă cu cele hotărâte de Sfântul Sinod în cursul anului 1997 ;

Având în vedere precizările aduse de I.P.S. mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, în calitate de reprezentant al Bisericii noastre în Comisia Naţională a Monumentelor Istorice, în legătură cu modul de repartizare de către Ministerul Culturii a sumelor destinate monumentelor istorice bisericeşti, în primul rând pentru cele de importanţă naţională şi mai apoi pentru cele de importanţă zonală (locală), care intră şi în preocupările autorităţilor administraţiei locale ;

Ca urmare a amplelor discuţii care au avut loc, a opiniilor exprimate şi la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială, Sfântul Sinod hotărăşte :

— Se ia act de suma 130.049.000.000 lei alocată de Ministerul Culturii, în anul 1997, pentru restaurarea monumentelor istorice bisericeşti ;

— Să se aducă la cunoştinţă, din nou, Ministerului Culturii şi Guvernului punctul de vedere al Sfântului Sinod în legătură cu preocuparea Bisericii Ortodoxe Române privind monumentele istorice bisericeşti de artă şi arhitectură religioasă, aşa cum au fost ele reiterate în şedinţa de lucru din 10—11 decembrie 1997 ;

— Să se solicite Ministerului Culturii, ca pe viitor, fondurile alocate pentru restaurarea şi consolidarea monumentelor istorice bisericeşti să se acorde direct Bisericii, prin unităţile sale sau să fie administrate în comun cu Centrele eparhiale de care aparţin, aceste monumente ;

— Centrele eparhiale sunt îndrumate să găsească, în cooperare cu autorităţile administraţiei publice locale, soluţiile pentru administrarea în comun a sumelor destinate restaurării monumentelor istorice bisericeşti de importanţă zonală-locală ;

— Să se intervină la Ministerul Culturii pentru a accepta ca echipe de lucrători şi specialişti de la centrele eparhiale să fie folosiţi la lucrările pe care le au în domeniul monumentelor istorice bisericeşti.

Temei nr. 777/1998 — Procesele-verbale ale Comisiei stabilită de Sfântul Sinod în scopul definitivării textelor liturgice pentru cinstirea

unor sfinţi români, înainte de Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Munteniei şi Dobrogei.

Având în vedere că, potrivit hotărârii Sfântului Sinod nr. 6615/1995, Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Munteniei şi Dobrogei s-a reunit în şedinţe de lucru la 9 decembrie 1997 şi la 16 februarie 1998 pentru diortosirea textelor liturgice în cinstea unor sfinţi români canonizaţi în anul 1992, texte elaborate de Arhiepiscopia Bucureştilor, Arhiepiscopia Tomisului şi Episcopia Buzăului ;

Ţinând seama că potrivit mandatului încredinţat prin aceeaşi hotărâre, Comisia sinodală pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială prezidată, din încredinţarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, de către I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, a procedat în şedinţa sa de lucru din 16 şi 17 februarie 1998, la lecturarea textelor primite de la sinodul mitropolitan al Mitropoliei Munteniei şi Dobrogei ;

Examinând aceste texte liturgice sub aspectul conţinutului dogmatic, liturgic şi literar şi aducând o serie de îndreptări consemnate în fiecare text ;

Apreciind că este necesar ca şi celelalte eparhii, care au primit din partea Sfântului Sinod încredinţarea să elaboreze texte liturgice în cinstea sfinţilor români să procedeze la elaborarea acestora şi la definitivarea lor în sinoadele mitropolitane, pentru ca apoi să fie supuse examinării Comisiei sinodale pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială şi în cele din urmă, aprobării Sfântului Sinod ;

Ca urmare a discuţiilor care au avut loc în plen, în cadrul cărora s-a conturat opinia că, după aprobarea textelor de către Sfântul Sinod şi până la tipărirea acestor texte liturgice în cărţile de cult, eparhiile propunătoare le pot tipări în broşuri sau cărţi separate pentru uzul liturgic şi al credincioşilor ;

Ţinând seama de propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială, plenul Sfântului Sinod hotărăşte :

— Aprobă următoarele texte liturgice în cinstea Sfinţilor Români :

— Acatistul Sfinţilor Martiri Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii, Constantin, Radu, Ştefan, Matei şi sfetnicul Ianache (16 august) ;

— Acatistul Sfântului Ierarh Bretanion, episcopul Tomisului (25 ianuarie) ;

— Acatistul, Troparul şi Condacul Sfântului Teotim, episcopul Tomisului (20 aprilie) ;

— Acatistul Sfântului Mucenic Emilian de la Durostor (18 iulie) ;

— Acatistul Sfinţilor Mucenici Zotic, Atal, Camasie şi Filip de la Niculiţel (4 iunie) ;

— Slujba Sfântului Mucenic Sava de la Buzău (12 aprilie) ;

— Aprobă restituirea Slujbei şi Acatistului de la Duminica

Sfinților Români, către Arhiepiscopia Bucureștilor pentru refacerea lor spre a corespunde cerințelor impuse de un text liturgic sub aspect dogmatic, liturgic și literar ;

— Este de acord ca până la introducerea în cărțile de cult a textelor liturgice aprobate, eparhiile să le poată tipări în broșuri pentru uzul liturgic al preoților și al credincioșilor ;

— Aprobă trimiterea textelor liturgice, aprobate, la Editura Institutului Biblic în vederea introducerii lor în cărțile de cult cu ocazia reeditării acestora ;

— Adresează eparhiilor care au primit încredințarea de a elabora texte liturgice în cinstea unora dintre sfinții români și nu le-au alcătuit până acum, rugămintea să urgenteze această lucrare, potrivit hotărârilor Sfântului Sinod nr. 6615/1995 și 5516/1996.

Temei nr. 750/1998 — Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu răspunsurile Centrelor eparhiale privind situația proprietăților mobile și imobile ale unităților bisericești de care au fost deposedate, începând cu anul 1948.

Având în vedere că acțiunea de întocmire și centralizare a situațiilor din eparhii privind proprietățile mobile și imobile ale unităților bisericești de care au fost deposedate, începând cu anul 1948, a fost hotărâtă de organele centrale bisericești, în scopul cunoașterii exacte a statutului lor actual, spre a se putea interveni la autoritățile de stat în drept pentru retrocedarea lor sau reconstituirea dreptului de proprietate, ca act de reparare și dreptate istorică ;

Ținând seama că situațiile solicitate constituie baza de elaborare a unei «cărți» speciale menită a fi pusă la dispoziția autorităților competente de stat, în scopul soluționării legale a problemei retrocedării bunurilor bisericești confiscate abuziv după anul 1948 ;

Constatând că majoritatea eparhiilor au răspuns pozitiv comunicând în timp util datele solicitate, dar că mai sunt unele Centre eparhiale care nu au răspuns sau au răspuns parțial (Tomis, Râmnic, Oradea, Maramureș — situația terenuruilor și clădirilor ; Caransebeș și Covasna — situația terenurilor ; Huși — situația clădirilor), fapt care îngreunează procesul de sintetizare a datelor și de elaborare a «cărții» speciale ;

Apreciind, în urma discuțiilor purtate, că este necesar să fie urgentată finalizarea acestei lucrări în timpul cel mai scurt posibil ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de lucrarea desfășurată până în prezent, în legătură cu centralizarea datelor privind bunurile imobile (funciare și clădiri) ale unităților bisericești de care au fost deposedate, începând

cu anul 1948, elaborată pe baza datelor transmise de Centrele eparhiale ;

— Comisia abilitată de organele centrale bisericești va urgenta procedurile de elaborare a «cărții» speciale privind proprietățile mobile ale unităților bisericești de care acestea au fost deposedate, începând cu anul 1948, respectând metodologia stabilită ;

— Arhiepiscopia Tomisului, Episcopia Râmnicului, Episcopia Hușilor, Episcopia Oradiei, Episcopia Maramureșului și Sătmarului și Episcopia Covasnei și Harghitei sunt îndatorate să urgenteze răspunsul și să transmită situațiile solicitate ;

— Proiectul «cărții» speciale va fi supus dezbaterii organelor centrale bisericești, când se va hotărî și calea de urmat în legătură cu procedura de retrocedare sau reconstituire a dreptului de proprietate.

Temei nr. 796/1998 — Procesul-verbal al Comisiei speciale, prezidată de P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, privind aducerea la îndeplinire a hotărârilor sinodale în legătură cu revizuirea Regulamentului pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor.

În urma discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de lucrarea Comisiei speciale de revizuire a Regulamentului pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor ;

— Aprobă cele 28 de amendamente la Regulament și introducerea lor în textul Regulamentului aprobat în ședința Sfântului Sinod din 30 septembrie — 1 octombrie 1997, alcătuind astfel, textul final al acestuia ;

— Adresează P. S. Episcop Epifanie al Buzăului rugămintea de a se îngriji de redactarea textului defintiv al Regulamentului pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor, introducând și cele 28 de amendamente aprobate, urmând ca acest text să fie înaintat apoi Cancelariei Sfântului Sinod, în vederea readucerii la Sfântul Sinod pentru aprobarea finală ;

— Este de acord ca eventualele sugestii și propuneri pentru îmbunătățirea Regulamentului pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor să fie avute în vedere la o viitoare revizuire a Regulamentului.

Temei nr. 512/1998 — Adresa Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, nr. 150/1998, cu propunerea de transformare a schitului «Sfântul Gheorghe» Buciumeni—Fălticeni, jud. Suceava, în mânăstire, cu destinația pentru monahii.

Având în vedere că, în prezent, la Schitul «Sf. Gheorghe» Buciumeni, funcționează o obște monahală bine constituită și că transformarea în mânăstire îi va da un plus de autoritate în activitatea misionară a tuturor unităților bisericești din zonă pentru stoparea prozelitismului stilist ;

Luând în considerare recomandarea Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăuților și pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă transformarea schitului «Sfântul Gheorghe» din Buciumeni — Fălticeni, județul Suceava, în mânăstire, cu destinația pentru monahii, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericești.

Temei nr. 646/1998 — Adresa Episcopiei Argeșului și Muscelului, nr. 229/1998, cu propunerea de înființare a mânăstirii «Sf. Ioan-Ioanicești» din comuna Poenarii de Argeș, județul Argeș, cu destinația pentru monahii.

Având în vedere că, prin înființarea acestei mânăstiri se vine în întâmpinarea dorinței credincioșilor din zonă, așezământul beneficiind de terenul necesar pentru construirea lăcașului de cult și a chiliilor necesare ;

Luând în considerare recomandarea Prea Sfinţitului Episcop Calinic al Argeșului și pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă înființarea mânăstirii «Sf. Ioan-Ioanicești» din com. Poenarii de Argeș, județul Argeș, cu destinația pentru monahii, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericești.

Temei nr. 645/1998 — Adresa Episcopiei Argeșului și Muscelului, nr. 228/1998, cu propunerea de reînființare a mânăstirii Vieroși, cu hramul «Intrarea în Biserică a Maicii Domnului», din orașul Colibași, județul Argeș, cu destinația pentru monahi.

Având în vedere documentele care atestă prezența acestei vetre mânăstirești, încă din anul 1573, a cărei existență a încetat în anul 1864 ;

Ținând seama de dorința credincioșilor din această zonă, pentru refacerea acesteia, potrivit destinației inițiale, ca mânăstire ;

Luând în considerare recomandarea Prea Sfințitului Episcop Calinic al Argeșului, și pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă înființarea mânăstirii Vieroși, cu hramul «Intrarea în Biserică a Maicii Domnului» din orașul Colibași, județul Argeș, cu destinația pentru monahi, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericești.

Temei nr. 233/1998 — Adresa Episcopiei Alexandriei și Teleormanului nr. 1104/1997, cu propunerea de înființare a mânăstirii «Sf. Ioan Botezătorul», în comuna Brânceni, județul Teleorman, cu destinația pentru monahii.

Având în vedere că, în prezent, în cuprinsul Episcopiei Alexandriei și Teleormanului, nu există nici un așezământ monahal și că edificarea acestuia va aduce un spor deosebit în viața religios-duhovnicească a credincioșilor din zonă, pentru întărirea în dreapta credință ;

Ținând cont că, există deja locaș de cult, spațiu amenajat pentru personalul monahal și teren în vederea construirii chiliilor mânăstirii ;

Luând în considerare recomandarea Prea Sfințitului Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului și pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă înființarea mănăstirii «Sf. Ioan Botezătorul», în comuna Brânceni, județul Teleorman, cu destinația pentru monahii, urmând a se organiza și funcționa potrivit rânduielilor tradiționale bisericești.

Temei nr. 982/1998 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor, nr. 1157/1998, cu propunerea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei de a se acorda P. Cuv. Protosinghel Benedict Sauciuc, starețului mânăstirii Neamț, județul Neamț, rangul de arhimandrit.

Având în vedere motivațiile aduse în susținerea propunerii respective din care rezultă că P. Cuv. Protos. Benedict Sauciuc, în vârstă de 36 de ani, este licențiat în Teologie, cu o vechime în cinul monahal de aproape 16 ani ;

Luând în considerare recomandarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi pe temeiul prevederilor art. 82, al. 4 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială, Sfântul Sinod hotărăşte :

— *Acordă Prea Cuv. Protos. Benedict Sauciuc, starețul mânăstirii Neamț, jud. Neamț, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 983/1998 — Adresa Arhiepiscopiei Iaşilor nr. 1158/1998 cu propunerea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei de a se acorda Prea Cuv. Protosinghel Vichentie Amariei, starețul mânăstirii Secu, rangul de arhimandrit.

Având în vedere motivaţia în susţinerea propunerii respective din care rezultă că Prea Cuv. Protos. Vichentie Amariei în vârstă de 37 de ani este licenţiat în Teologie, cu o vechime în cinul monahal de aproape 15 ani ;

Ţinând seamă de împlinirea cu deosebită râvnă a ascultărilor încredinţate, atât la Centrul mitropolitan, cât şi în ascultarea de stareţ la mânăstirea Secu, jud. Neamţ, precum şi de realizările multiple, în cadrul acestor activităţi ;

Luând în considerare recomandarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi pe temeiul prevederilor art. 82, al. 4 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române ;

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă monahală şi misiune socială, Sfântul Sinod hotărăşte :

— *Acordă Prea Cuv. Protos. Vichentie Amariei, starețul mânăstirii Secu, jud. Neamț, rangul de arhimandrit.*

Temei nr. 127/1998 — Privind darea de seamă în legătură cu activitatea de asistenţă religioasă în unităţile Ministerului Apărării Naţionale în anul 1997.

Din darea de seamă s-a constatat că activitatea de asistenţă religioasă în unităţile Ministerului Apărării Naţionale în 1977, s-a amplificat faţă de anul precedent. Au fost selecţionaţi alţi 16 preoţi care s-au adăugat celor 24 din seria precedentă.

A fost dezvoltată cooperarea cu Capelanatele militare din alte ţări, prin participarea la seminarii, conferinţe, simpozionane : Stuttgart, Marea Britanie, Lourdes-Franţa, iar pe plan intern a avut loc convocarea anuală a preoţilor de la Câmpulung-Muscel.

Sfântul Sinod a aprobat proiectul Legii clerului militar (Temei nr. 5074/1997), fiind necesare demersuri pentru promovarea acesteia în forurile legislative.

Prin râvna preoţilor şi sprijinul din partea cadrelor militare s-au finalizat unele lucrări începute în anul 1996, la 18 capele, altele 6 fiind avizate pentru construcţie.

Preoţii au oficiat peste 1000 de servicii religioase, în sărbători și cu alte prilejuri, au ținut peste 3000 de expuneri pe teme catehetice și de educație moral-religioasă, au fost prezenți cu militarii la programele de instrucţie și pregătire militară.

Urmare discuţiilor din plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se ia act, cu binecuvântări, de activitatea desfășurată de preoții militari în unitățile unde au fost repartizați.

Temei nr. 894/1998 — Privind darea de seamă în legătură cu activitatea de asistență religioasă în penitenciare în anul 1997.

Din darea de seamă a rezultat că activitatea de asistență religioasă în penitenciare în cursul anului 1997, s-a desfășurat pe baza unui nou Protocol încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Justiției la 30 iunie 1997 care reglementează cu mai multă claritate specificul asistenței religioase în penitenciare și statutul preotului de penitenciar ;

S-a constatat că, în sistemul penitenciar românesc au activat 38 de preoți, recomandați de eparhii, care și-au desfășurat slujirea în cele 33 locașuri de cult, din care 5 construite în 1997, alte patru, fiind în curs de edificare.

În urma analizării dării de seamă, a discuţiilor purtate pe marginea aspectelor prezentate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se ia act, cu binecuvântare, de activitatea de asistență religioasă desfășurată în sistemul penitenciar românesc în cursul anului 1997.

Temei nr. 891/1998 — Privind darea de seamă în legătură cu activitatea Asociației «Oastea Domnului» pe anul 1997, prezentată de Prea Sfinţitul Episcop Calinic al Argeșului.

În referat s-a evidențiat faptul că activitatea asociației «Oastea Domnului» pe anul 1997 s-a axat pe activităţi misionare specifice desfășurate de membrii acesteia prin participări la servicii religioase sub îndrumarea preoţilor, la activităţi cu caracter creștin-social-umanitar, prin activităţi de întărire în dreapta credinţă ortodoxă împotriva prozelitismului sectar și prin bogate activităţi editoriale.

Darea de seamă a subliniat hotărârea Sfântului Sinod din 10—11 decembrie 1997 de a încuviința apariţia publicației «Iisus Biruitorul» cu girul său și încredințarea P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, cu purtarea de grijă a activității editoriale a «Oastei Domnului».

Ca urmare a discuţiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se ia act, cu binecuvântare, de activitatea întreprinsă de asociația «Oastea Domnului», pe anul 1997.

Temei nr. 897/1998 — Referatul sectorului «Biserica și societatea» privind organizarea unui pelerinaj în România cu «Brâul Maicii Domnului», păstrat la mânăstirea Vatoped de la Muntele Athos.

Din referatul respectiv reiese că prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 7201/1997, Centrele eparhiale au fost înștiințate despre dorința ASCOR de a organiza un pelerinaj în România cu «Brâul Maicii Domnului» păstrat la mânăstirea Vatoped ;

Se constată că, o parte din eparhii au răspuns pozitiv organizării acestui pelerinaj ;

Având în vedere opțiunile exprimate de Centrele eparhiale favorabile organizării pelerinajului cu «Brâul Maicii Domnului», la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, și în urma discuțiilor purtate, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de opinia Centrelor eparhiale, care și-au exprimat acordul cu organizarea acestui pelerinaj pe teritoriul lor, între care : Arhiepiscopia Bucureștilor, Episcopia Dunării de Jos, Arhiepiscopia Iașilor, Episcopia Alba Iuliei, Episcopia Aradului, Episcopia Caransebeșului, Episcopia Râmnicului ;

— Filialele ASCOR locale de pe cuprinsul eparhiilor care și-au exprimat disponibilitatea organizării acestui pelerinaj, se vor ocupa de organizarea și desfășurarea pelerinajului, în colaborare cu Centrele eparhiale.

Temei nr. 892/1998 — Privind darea de seamă a ASCOR pe anul 1997.

Darea de seamă înfățișează multiplele activități ale ASCOR vizând atât partea spirituală, cât și partea culturală și cea socială, din care se semnalează :

— Ciclul de conferințe «Ortodoxia-azi», cu teme susținute de ierarhi, profesori de teologie și alte personalități ;

— Simpozionul dedicat preotului prof. D. Stăniloae ;

— Cea de-a doua conferință națională ASCOR desfășurată la mânăstirea Antim, București ;

— Organizarea de tabere iconografice, muzeistice ; pelerinaje la diferite mânăstiri, organizarea unui atelier de icoane ; organizarea colindelor și datinilor tradiționale ; activități caritative ; vizite cu caracter cultural la Muntele Athos, în Basarabia și altele ;

Luând cuvântul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a subliniat activitățile desfășurate pe anul 1997 de către ASCOR în susținerea și promovarea credinței și a spiritualității creștin-ortodoxe în rândul studenților ortodocși români ;

În urma discuțiilor purtate, în cadrul cărora s-au semnalat o seamă de aspecte ale activității ASCOR și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act, cu binecuvântare, de activitățile întreprinse de ASCOR în anul 1997.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină,* Prea Sfințitul Episcop Calinic al Argeșului, prezintă, în continuare, referatele Comisiei privind :

Temei nr. 7531/1997 — Referat informativ în legătură cu hotărârea Consiliului Național Bisericesc din 18 decembrie 1997, privind alegerile organelor deliberative și executive la parohiile și eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române pentru perioada 1998—2002.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc în plen, în cadrul cărora s-a conturat recomandarea ca, pentru buna desfășurare a alegerilor organelor deliberative și executive la parohiile și eparhiile din Patriarhia Română, să se respecte prevederile statutare și regulamentare bisericești ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române hotărăște :

— *Ia act de hotărârea Consiliului Național Bisericesc din 18 decembrie 1997, privind calendarul alegerilor pentru organele deliberative și executive la parohiile și eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române ;*

— *Recomandă membrilor Sfântului Sinod ca, în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor pentru organele deliberative și executive la parohiile și eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române, să se respecte întru totul prevederile statutare și regulamentare bisericești specifice.*

Temei nr. 713/1998 — Memoriul unui grup de deputați din Adunarea eparhială a Episcopiei Alba Iulia prin care solicită examinarea propunerii de ridicare a acestei Episcopii la rangul de Arhiepiscopie.

Comisia canonică-juridică și pentru disciplină relevă faptul că, la Patriarhia Română s-a primit la data de 5 februarie 1998 memoriul semnat de Pr. Nicolae Sincan, protopop de Tg. Mureș, Dl. Avocat Ioan Rus și Dl. Senator Prof. Dr. Vasile Dobrescu, deputați în Adunarea eparhială a Episcopiei Alba Iuliei, prin care se solicită reluarea în discuția organelor centrale bisericești a hotărârii Adunării eparhiale a Episcopiei Alba Iuliei din 28 mai 1994, pentru ridicarea acestei eparhii la rangul de Arhiepiscopie ;

Ținând seama că problema ridicării Episcopiei Alba Iuliei la rangul de Arhiepiscopie a fost susținută și în plenul Adunării Naționale Bisericești în ședința din 18 februarie 1998, prin intervenția Domnului senator Vasile Dobrescu, unul din semnatarii memoriului, în cadrul căreia au fost aduse argumente de ordin istoric, național, cultural, spiritual și de reprezentare în sprijinul acestei propuneri ;

Constatând că, în legătură cu această solicitare a deputaților din Adunarea eparhială a Episcopiei Alba Iulia, problema ridicării Episcopiei

Alba Iulia la rangul de Arhiepiscopie a mai fost în discuția forurilor centrale bisericești, ultima dată la 6 februarie 1994 când, Sfântul Sinod a hotărât că «propunerea Adunării eparhiale a Episcopiei Alba Iulia de ridicare a acelei eparhii la rangul de Arhiepiscopie se amână pentru studiere în Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului» ;

Luând act că, din discuțiile care s-au purtat în plen, s-a precizat ca mai întâi Sinodul mitropolitan să examineze problema ridicării Episcopiei Alba Iulia la rangul de Arhiepiscopie, urmând ca hotărârea ce se va adopta să fie supusă plenului Sfântului Sinod ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină și ca urmare a discuțiilor care au avut loc în plen, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă ca solicitarea grupului de deputați din Adunarea eparhială a Episcopiei Alba Iulia privind ridicarea acesteia la rangul de Arhiepiscopie să fie supusă dezbaterii Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului, în conformitate cu hotărârea Sfântului Sinod nr. 4854/6 febr. 1994 și numai după aceea, supusă Sfântului Sinod spre examinare și hotărâre.

Temei nr. 895/1998 — Referatul sectorului «Biserica și societatea», privind proiectul noului Statut al Societății naționale a femeilor ortodoxe din România.

În cadrul discuțiilor purtate în plenul Sfântului Sinod s-a subliniat necesitatea aprobării proiectului de Statut al Societății naționale a femeilor ortodoxe din România, având în vedere perspectiva desfășurării alegerilor de noi organe parohiale în care pot fi cooptate și membre ale Societății naționale a femeilor ortodoxe din România.

De asemenea, s-a precizat că Proiectul de Statut este în conformitate cu normele juridice.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă proiectul de Statut al Societății Naționale a Femeilor Ortodoxe din România, în forma prezentată Sfântului Sinod.

Temei nr. 7702/1997 — Privind proiectul noului Statut al Asociației studenților creștini ortodocși români.

În urma analizării noului proiect de statut al ASCOR se constată numeroase îmbunătățiri aduse acestuia, dar având în vedere că mai sunt necesare precizări și lămuriri în legătură cu conținutul unora dintre articolele proiectului de statut ;

Pentru a se înlătura neclaritățile semnalate ;

La propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină și în urma discuțiilor purtate Sfântul Sinod hotărăște :

— Proiectul noului Statut al ASCOR va fi trimis spre studiu și analiză tuturor eparhiilor ; propunerile făcute de acestea urmând

a fi înaintate sectorului «Biserica și societatea» din cadrul Administrației Patriarhale, până la proxima ședință a Sfântului Sinod.

Temei nr. 622/1998 — Referatul Cancelariei Sfântului Sinod, privind grupajul tematic despre viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, desprins din scrisorile și sesizările primite la Patriarhia Română în cursul anului 1997, relevă faptul că și în cursul anului 1997 s-au primit 532 de sesizări pe diferite teme : disciplină, viață religioasă, probleme administrative, etc.

În discuțiile purtate, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a analiza și răspunde la sesizări, în cel mai scurt timp, pentru a preîntâmpina producerea altora și repetarea lor.

Luând act de cele prezentate în referat și ca urmare a discuțiilor care au avut loc pe marginea aspectelor scoase în evidență, la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de grupajul tematic privind aspecte din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, desprins din scrisorile și sesizările primite la Patriarhia Română în cursul anului 1997 ;

— Centrele eparhiale sunt rugate să examineze cu atenție aspectele canonice și cazurile disciplinare semnalate la eparhii, îndeosebi cele care pot deveni «probleme» pentru ordinea și disciplina pe plan general și pe plan eparhial ;

— Se va răspunde la toată corespondența care se primește, conform prevederilor legale și fără întârziere, pentru a se evita noi sesizări și eventuale apeluri la «serviciile» presei, care de multe ori denaturează adevărul.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe Prea Sfințitul Episcop Casian al Dunării de Jos, raportorul *Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc* să prezinte referatele asupra problemelor date în studiu, după cum urmează :

Temei nr. 572/1998 — Referatul Cancelariei Sfântului Sinod în legătură cu proiectul tematicii Cursurilor de îndrumare pastorală și misionară a clerului pentru seria a 83-a din anul 1998.

În cadrul Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc au fost definitivate titlurile prelegerilor, structurate în 6 capitole, potrivit cu finalitățile cursurilor preoțești, spre a răspunde recomandărilor formulate de Sfântul Sinod și s-au fixat cadrele didactice care să elaboreze noile prelegeri ;

Ținând seama de caracterul unitar al acestor cursuri s-a propus ca prelegerile ce se vor elabora să fie puse la dispoziția celor 10 centre de cursuri, prelegerile alcătuite putând fi completate de cadrele didactice de la fiecare facultate ;

Constatând că față de hotărârea Sfântului Sinod din 10—11 decembrie 1997 prin care s-a stabilit ca la fiecare centru de cursuri să fie repartizați câte 50 de preoți cursanți din eparhiile arondate și că Arhiepiscopia Iașilor, prin excepție, a solicitat aprobarea ca la Facultatea de teologie din Iași să fie programați 100 de preoți din Arhiepiscopia Iașilor, Arhiepiscopia Sucevei, Episcopia Romanului și Episcopia Hușilor ;

Pe temeiul prevederilor art. 10 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, art. 51 din Regulamentul organelor centrale și art. 20 din Regulamentul pentru numiri și transferări și ca urmare a dezbaterilor care au avut loc ;

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă tematica prezentată pentru cursurile pastorale și de îndrumare misionară a clerului, ce va intra în vigoare la seria a 83-a din anul 1998, precum și cadrele didactice care vor elabora prelegerile ;*

— *Cadrele didactice desemnate vor depune prelegerile la Cancelaria Sf. Sinod până la data de 1 iunie 1998, pentru a fi înaintate la toate centrele unde vor avea loc cursurile din seria a 83-a. Temele concretizate în prelegeri vor putea fi îmbunătățite de cadrele didactice ale fiecărei facultăți ;*

— *Aprobă ca la Facultatea de teologie din Iași să fie programați un număr de 100 preoți din Arhiepiscopia Iașilor, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, Episcopia Romanului și Episcopia Hușilor ;*

— *Aprobă menținerea în vigoare a metodologiei de organizare și desfășurare a cursurilor preoțești și a examenelor, utilizată pentru seria a 82-a.*

Temei nr. 7451/1997 — Proiectul noii tematici la disciplinele Teologia Dogmatică și Istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru examenul de admitere la Facultățile de teologie ortodoxă, propus de Conferința decanilor facultăților de teologie (Sibiu, 18—19 decembrie 1997), precum și proiectul propus de Facultatea de teologie de la Iași în aceeași problemă.

Decanii facultăților de teologie ortodoxă întruniți în Comisia națională consultativă a profesorilor de teologie ortodoxă din cadrul Consfătuirii care a avut loc la Sibiu în perioada 18—19 nov. 1997, au propus o nouă metodologie pentru admiterea în facultățile de teologie ortodoxă, metodologie aprobată de Sfântul Sinod prin temeiul 6947/1997. Spre a se adapta cerințelor noii metodologii, Comisia a propus și o nouă tematică pentru disciplinele Dogmatică și Istoria Bisericii Ortodoxe Române pe care a înaintat-o spre aprobare Sfântului Sinod printr-o adresă a Facultății de teologie «Andrei Șaguna», Sibiu. O altă tematică cu același obiect a fost trimisă și de Facultatea de teologie ortodoxă din Iași.

Dată fiind existența acestor două propuneri, Comisia sinodală pentru pregătirea personalului bisericesc a luat în discuție ambele tematici propuse pentru examenul de admitere în facultățile de teologie ortodoxă la disciplinele : Dogmatica ortodoxă și Istoria Bisericii Ortodoxe Române ;

Ținând seama de faptul că tematicile propuse de Conferința decanilor facultăților de teologie au girul Comisiei pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Tematicile la disciplinele Dogmatică ortodoxă și Istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru examenul de admitere în Facultățile de teologie, vor fi cele propuse de Comisia națională consultativă a decanilor din învățământul teologic superior ;

— Aceste tematici vor intra în vigoare începând cu sesiunea de admitere din 1999, urmând ca pentru examenul din 1998 să rămână în vigoare tematicile valabile pentru anii anteriori.

Temei 236/1998 — Referatul sectorului «Învățământ» în legătură cu cifrele de școlarizare în școlile de teologie ortodoxă, cifre solicitate de Centrele eparhiale, pentru anul școlar și universitar 1998/1999.

La sectorul «Învățământ» al Patriarhiei Române s-au primit propunerile Centrelor eparhiale privind cifrele de școlarizare în instituțiile de învățământ teologic de nivel liceal, profesional, postliceal și universitar pentru anul școlar 1998/1999.

Dat fiind faptul că o parte din aceste cifre de școlarizare, din învățământul liceal și postliceal se aprobă de către Ministerul Educației Naționale, cele din învățământul profesional de Inspectoratele școlare, iar cele din învățământul universitar de Senatele Universităților, s-au analizat propunerile pentru fiecare dintre aceste categorii.

Pe baza discuțiilor și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc Sfântul Sinod hotărăște :

— aprobă cifrele de școlarizare înaintate de Centrele eparhiale ;

— pentru definitivarea cifrelor de școlarizare, Centrele eparhiale vor lua legătura cu inspectoratele școlare (pentru școlile de cântăreți bisericești) și cu Senatele universitare (pentru facultățile de teologie).

Temei nr. 1287/1997 — Propunerea sectorului «Învățământ» pentru completarea proiectului de Regulament cadru al Facultăților de teologie ortodoxă pe baza observațiilor transmise de Facultățile de teologie ortodoxă din țară.

Cu adresa 88/1997 Arhiepiscopia ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului a înaintat proiectul de Regulament-cadru al facultăților de teologie ortodoxă întocmit de Comisia decanilor facultăților de teologie ortodoxă ale cărei lucrări s-au desfășurat sub președinția I.P.S. Bartolomeu, Arhiepiscopul Clujului.

În ședința sa din 13—14 februarie 1997 Sfântul Sinod a hotărât ca acest proiect să fie trimis spre amendare și observații Facultăților de teologie ortodoxă.

S-au primit până acum răspunsuri de la șase Facultăți de teologie dintre care două menționează că nu au observații de făcut. Cum toate celelalte au doar scurte observații sau fac trimiteri la vechiul Regulament al Institutelor teologice, la păstrarea specificului bisericesc sau la Carta Universității.

Se impune ca, în spiritul unor cerințe stringente, acest proiect de Regulament să aibă un capitol mai bine definit privind disciplina, atât la nivelul studenților cât și al cadrelor didactice, de asemenea și unele precizări privitoare la Consiliul Facultății (Consiliul profesoral). În cadrul discuțiilor, atât în Comisie cât și în plenul Sfântului Sinod, s-a evidențiat necesitatea definitivării acestui Regulament. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a insistat asupra unor precizări clare privind cele două aspecte mai sus menționate. Aceleași cerințe au fost subliniate și de I.P.S. Daniel, I.P.S. Bartolomeu și P.S. Damaschin.

S-a evidențiat că în facultățile de teologie ortodoxă, alcătuirea și componența acestui for (Consiliul Facultății) are unele particularități față de alte facultăți care au un mare număr de cadre didactice.

Pe baza discuțiilor și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— să se înainteze observațiile transmise de Facultățile de teologie ortodoxă din țară aceleiași Comisii, prezidată de I.P.S. Bartolomeu, care va constata dacă, și în ce măsură, acestea pot fi incluse în Regulamentul-proiect, deja redactat ;

— să se acorde atenție prevederilor privind alegerea, componența și atribuțiile Consiliului Facultății (Consiliul profesoral).

Temei 928/1998 — Adresa Arhiepiscopiei ortodoxe române a Timișoarei, prin care solicită să se facă intervenție pe lângă Ministerul Educației Naționale pentru păstrarea dublelor specializări existente în cadrul facultăților de teologie, propuse spre desființare de către C.N.E.A.A.

Plenul C.N.E.A.A. în ședința din 26 ianuarie 1998 a aprobat propunerile Comisiilor de specialitate ale C.N.E.A.A. cu lista specializărilor din învățământul superior.

La profilul Teologie este menționat doar Teologie ortodoxă cu durata studiilor de 4 ani și care acordă titlul de «Licențiat în Teologie». Secțiile cu dublă specializare nu mai sunt amintite, ceea ce presupune că, în acest stadiu al proiectului, nu vor mai putea funcționa.

La profilul Socio-psihopedagogie este menționată specializarea Teologie ortodoxă — asistență socială cu durata studiilor de 4 ani care acordă titlul de Licențiat în Teologie — asistență socială.

Față de aceste propuneri, Arhiepiscopia ortodoxă română a Timișoarei, ca de altfel și alte centre eparhiale și Facultăți de teologie ortodoxă, solicită intervențiile necesare pe lângă Ministerul

Educației Naționale pentru păstrarea specializărilor existente în cadrul Facultăților de teologie care au obținut acreditarea academică.

În baza discuțiilor și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *menținerea dublelor specializări : Teologie pastorală, Teologie-litere, Teologie-asistență socială, Teologie-patrimoniu, Teologie-istorie, Teologie-limbi clasice, Teologie-pictură bisericească, în cadrul Facultăților de teologie ortodoxă ;*

— *să se interivnă la Ministerul Educației Naționale pentru menținerea actualelor specializări în cadrul Facultăților de teologie ortodoxă, pentru motivele mai sus menționate.*

Temei nr. 988/1998 — Referatul prof. Dănuț Buzdugan, inspector școlar de specialitatea Religiei, la Inspectoratul școlar județean Cluj-Napoca, prezentat de I.P.S. Bartolomeu, prin care solicită întocmirea unei noi programe analitice la disciplina *Religie* pentru clasele I—XIII.

Profesorul Dănuț Buzdugan, inspector de specialitatea *Religiei* la Inspectoratul școlar județean Cluj-Napoca, plecând de la actualele programe analitce și actualele manuale școlare, luând în considerație și programa analitică ajutătoare propusă de I.P.S. Bartolomeu, consideră că se impune o restructurare a acestor documente școlare pentru accesibilitate și realizarea laturii formative prin predarea Religiei.

Analizându-se această propunere s-a considerat că o asemenea acțiune este binevenită și că ea corespunde procesului de înnoire și perfecționare din învățământ, și ca atare se impune revizuirea programei analitice și în viitor chiar a manualelor școlare.

În baza discuțiilor și la propunerea Comieiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc Sfântul Sinod hotărăște :

— *să se instituie o comisie, care se va îngriji de redactarea programelor analitice, în următoarea componență :*

— *P. S. Irineu Bistrițeanul, Președinte,*

— *Arhid. lector Ioan Ică jr.,*

— *Prof. Dănuț Buzdugan,*

— *Prof. Emil Jurcan,*

— *Prof. Monica Opriș ;*

— *după întocmire, programele analitice vor fi înaintate Sfântului Sinod spre aprobare.*

Temei 989/1998 — Propunerea Arhid. Sebastian Barbu Bucur pentru înființarea unei Academii de arte religioase, sau menținerea secției de muzică religioasă la Universitatea de muzică.

Analizându-se motivațiile și propunerile conținute în referat s-a considerat că ele corespund unor trebuințe actuale ale Bisericii Ortodoxe Române și că se impune și organizarea unui învățământ superior de specialitate în domeniul muzicii psaltice.

În baza discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc Sfântul Sinod hotărăște :

— să se intervină la Ministerul Educației Naționale și la Universitatea de muzică pentru menținerea și reorganizarea secției de muzică religioasă sub denumirea de «Secția de muzică psaltică» la Universitatea de muzică din București, începând cu anul școlar 1998/1999, și acordarea a 25 de locuri la această secție pentru anul universitar 1998/1999.

Temei 930/1998 — Referat în legătură cu unele informații privind situația ivită la Facultatea de teologie ortodoxă a Universității din București în urma examenului de admitere din sesiunea 1997.

La sectorul «Învățământ» al Patriarhiei Române s-a primit în data de 27 noiembrie 1997, un memoriu din partea unui grup autodefinit ca reprezentant al unor studenți și cadre didactice din Facultatea de teologie ortodoxă din București. În acest memoriu au fost semnalate supraevaluări și depunctări la examenul de admitere la Facultatea de teologie ortodoxă din București, în sesiunea 1997, prezentându-se în acest sens și fotocopiile unor lucrări de la examenul de admitere menționat.

În cadrul discuțiilor din plenul Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a insistat asupra urgentării acțiunii de elucidare a cazului, pentru bunul mers al activității din învățământul teologic cât și pentru prestigiul Bisericii Ortodoxe Române. Pentru clarificarea situației într-un spirit de legalitate au insistat și I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, I.P.S. Nicolae Mitropolitul Banatului, I.P.S. Bartolomeu Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, P.S. Calinic Episcopul Argeșului, P.S. Damaschin Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, socotind că nu trebuie tolerate acte care aduc atingere onoarei învățământului universitar. Considerându-se că situația necesită, într-adevăr, o atentă cercetare și analiză.

În baza discuțiilor în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc Sfântul Sinod a hotărât :

— suspendarea conducerii Facultății de teologie ortodoxă din București : Decan — P.C. Pr. Prof. dr. Constantin Cornițescu, Prodecan — P.C. Pr. Prof. dr. Nicolae Necula și Secretar științiific — P.C. Pr. lector univ. Ștefan Buchiu ;

— numirea în calitate de decan interimar al Facultății de teologie ortodoxă din București a P.S. Episcop vicar prof. dr. Damaschin Severineanul, decanul Facultății de teologie ortodoxă din Craiova ;

— organizarea, împreună cu Rectoratul Universității București a unei anchete de către o comisie neutră, pe baza actelor normative în vigoare care reglementează activitatea Facultăților de teologie

ortodoxă ca instituții de învățământ superior teologic, integrate în învățământul universitar de stat ;

— după terminarea anchetei se vor lua măsurile ce se impun pentru normalizarea situației, inclusiv o nouă alegere, regulamentară, a conducerii Facultății de teologie ortodoxă din București.

În continuarea lucrărilor Sfântului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, raportorul *Comisiei relațiilor externe bisericești* să prezinte referatele asupra problemelor încredințate spre studiu și referire :

Temei nr. 805/1998 — Referatul I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei privind stadiul actual al dialogului dintre Patriarhia Română și Patriarhia Moscovei în legătură cu Mitropolia Basarabiei.

În referatul Comisiei se menționează permanenta grijă a Bisericii Ortodoxe Române pentru reglementarea situației Mitropoliei Basarabiei și sunt menționate întâlnirile și discuțiile ce au avut loc între I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și I.P.S. Mitropolit Kiril de Smolensk și Kaliningrad, ca și lipsa de progrese în cadrul acestor observații, dar și dorința fermă de a se continua dialogul, până la normalizarea situației.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât :

— se ia act de scrisoarea I.P.S. Mitropolit Kiril de Smolensk și Kaliningrad, precum și de adresa I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, în care sunt propuse o serie de soluții pentru rezolvarea situației ;

— să se continue dialogul cu Patriarhia Moscovei și să se încredințeze I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei mandatul cu însărcinarea de a susține poziția deja exprimată a Patriarhiei Române, invocându-se situația de fapt existentă în Republica Moldova, care este urmarea unei perioade dificile din istoria comună a Bisericilor noastre ;

— înaintea fiecărei întâlniri de dialog, I.P.S. Mitropolit Petru și Consiliul eparhial al Mitropoliei Basarabiei să prezinte problemele eparhiei, pentru o mai bună cunoaștere, la zi, a situației acesteia, situație care să fie dată publicității prin mass-media ;

— având în vedere dificultățile de ordin financiar pe care le are Mitropolia Basarabiei, fiecare eparhie din cadrul Patriarhiei Române este chemată să acorde lunar o sumă de cel puțin un milion de lei ;

— în vedera acordării unui sprijin material și moral pentru frații din cuprinsul Mitropoliei Basarabiei, să se analizeze opor-

tunitatea de înfrățire a unor parohii din Țară cu cele din cadrul acestei Mitropolii, în acest sens, atât I.P.S. Mitropolit Petru, cât și fiecare eparhie din Țară urmând să facă propuneri, într-un timp cât mai scurt ;

— Să se adreseze mulțumiri I.P.S. Mitropolit Daniel al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei pentru interesul, strădaniile și tactul pe care le manifestă, în cadrul acestui dialog.

Temei nr. 231/1998 — Referat în legătură cu unele probleme din cadrul Bisericii Ortodoxe Bulgare.

În ultima vreme, în Biserica Ortodoxă Bulgară au avut loc o serie de evenimente, și anume :

1. S.S. Patriarhul Maxim al Bulgariei aduce la cunoștința Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a Bisericii noastre faptul că cea de a 9-a Adunare Arhierească a Bisericii Ortodoxe Bulgare, care a avut loc la 4 noiembrie 1997, a hotărât excomunicarea fostului mitropolit Calinic de Vrața. Decizia a fost motivată de «atitudinea necanonică și contrară Statutelor de organizare» a Bisericii Ortodoxe Bulgare a respectivei persoane. În locul fostului mitropolit Calinic, păstorirea eparhiei a fost încredințată I.P.S. Mitropolit Ignatie de Vrața.

2. La 16 decembrie 1997 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a dat publicității o *Declarație* privind situația politică și schimbările democratice din țară, subliniindu-se faptul că acestea au avut loc cu binecuvântarea și sprijinul Bisericii. În același timp, este criticată imixtiunea Statului în viața Bisericii, prin încălcarea Constituției și susținerea, în mod ilegal, de către acesta, a unui pseudo-patriarh cu un Sinod și o ierarhie proprie, care nu sunt conforme cu canoanele și rânduiala bisericească.

3. La 16 decembie 1997, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a adresat clericilor care s-au separat de unitatea Sfintei Biserici Bulgare un *Apel,* pentru ca aceștia «să revină în unitatea Sfintei Biserici, cu ierarhul ei canonic».

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât :

— se ia act de deciziile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, exprimându-se nădejdea că ruptura dureroasă ivită în sânul acesteia va fi depășită într-un răstimp cât mai scurt.

Temei nr. 813/1998 — Referatul P.C. Pr. Univ. Nicolae Necula în legătură cu întrunirea subcomitetelor pentru problemele liturgice și pastorale din cadrul Comisiei mixte de dialog teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Orientale (Damasc, Siria, 2—6 februarie 1998).

Subcomitetele pentru probleme liturgice și pastorale din cadrul Comisiei mixte de dialog teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale s-au întrunit, pentru a doua oară, la Damasc, Siria, în zilele de 2—6 februarie 1998.

De menționat că prima întâlnire a acestor subcomitete a avut loc la Atena, în martie 1995, când s-a căzut de acord asupra unor puncte care să constituie modalități și căi de coliturghisire între cele două familii de Biserici Ortodoxe.

În plenul Sfântului Sinod au avut loc ample discuții asupra conținutului Documentului final al întâlnirii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a arătat importanța poziției adoptate de Biserica Ortodoxă Română, prin receptarea deciziilor luate la încheierea dialogului teologic, în ciuda unor percepții diferite față de această atitudine, care s-au manifestat în cadrul unor Biserici surori. Prea Fericirea Sa a insistat, de asemenea, asupra necesității de a se publica, în revistele noastre de specialitate, studii și documente ce privesc tematica acestui dialog teologic, consolidându-se și mai mult poziția Bisericii Ortodoxe Române de lider în procesul de realizare a comuniunii depline între cele două familii de Biserici Ortodoxe. În același timp, date fiind pozițiile conservatoare manifestate în unele cercuri bisericești din Grecia sau Rusia, orice acțiune a noastră trebuie să fie făcută cu atenție și răbdare, însă cu dorința de a lucra, pe mai departe, pentru deplinătatea comuniunii cu Bisericile Ortodoxe Orientale, având, între alții, ca exemplu, persoana vrednicului de pomenire, Patriarhul Partenie III al Alexandriei.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât :

— având în vedere încheierea dialogului teologic dintre cele două familii de Biserici, este de dorit ca toate Bisericile Ortodoxe locale să recepteze acest lucru, în mod oficial, pentru grăbirea procesului de intrare în comuniune deplină ;

— Comisia specială a Bisericii Ortodoxe Române să studieze documentele emise, pe această temă de alte Biserici Ortodoxe locale, în vederea eliminării obstacolelor ce stau în calea punerii în aplicare a deciziilor luate în cadrul dialogului teologic ;

— rezultatele dialogurilor teologice să fie comunicate Facultăților de teologie și Seminariilor teologice din cuprinsul Patriarhiei Române, precum și preoților, în cadrul conferințelor preoțești, pentru o mai bună și mai largă cunoaștere a acestora ; în acest sens, teologii Bisericii Ortodoxe Române să fie invitați a publica, în revistele noastre bisericești, studii și articole, în vederea creării unei atmosfere favorabile dialogului dintre cele două familii de Biserici Ortodoxe ; de asemenea, în fiecare publicație eparhială să fie inserate elemente din viața Bisericilor Ortodoxe Orientale ;

— să se încredințeze, unor membri ai Sf. Sinod, teme legate de aspecte ce privesc dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale, după cum urmează : (a) Baza

dogmatică : Declarația hristologică și implicația eclesiologică *(P. S. Irineu Bistrițeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului)*; *(b)* Factori istorici și personali în geneza Bisericilor Ortodoxe Orientale *(P. S. Visarion Rășinăreanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului)*; *(c)* Dogmă și canoane la Sinoadele ecumenice *(P. S. Irineu Slătineanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului)*; *(d) Problemele canonice — obstacole în calea reconcilierii depline (P. S. Calinic Botoşăneanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor)*; *(e) Problemele liturgice ale reconcilierii (P. S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului și P. S. Gherasim Putneanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților)*;

— să se analizeze conținutul manualelor de istorie bisericească și al altor manuale, pentru ca acestea să fie puse în concordanță cu hotărârile Comisiei de dialog (Chambésy, noiembrie 1993) și cu cele ale Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ceea ce privește Bisericile Ortodoxe Orientale ;

— să se aducă mulțumiri P. C. Pr. prof. dr. Nicolae Necula pentru participarea la respectiva întrunire, P. C. Sa rămânând, în continuare, delegatul Bisericii Ortodoxe Române în dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale.

Temei nr. 232/1998 — Referat în legătură cu organizarea, în România, în cursul acestui an (1998), a celei de a VIII-a întruniri de dialog teologic bilateral dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania.

Urmând principiul rotației, organizarea viitoarei întruniri de dialog teologic bilateral dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania (EKD) va fi găzduită de Biserica noastră, între 3 și 8 octombrie 1998.

După discuțiile în plen și la propunerea Comisiei relațiilor externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— se aprobă propunerile rezultate în urma discuțiilor purtate între reprezentanții Bisericii noastre și cei ai EKD, privind : locul, data, temele referatelor, etapele premergătoare întrunirii de dialog ;

— se aprobă componența delegației Bisericii Ortodoxe Române (Î.P.S. Mitropolit Serafim al Germaniei și Europei centrale — președinte ; P. C. pr. Viorel Ioniță ; P. C. Diac. Ioan Caraza ; P. C. Diac. Dorin Oancea ; P. C. pr. Mircea Basarab ; P. C. pr. Valer Bel ; P. C. pr. Ioan Tulcan).

Temei nr. 756/1998 — Itinerarul pastoral-misionar al Î.P.S. Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală.

În cadrul ședinței Sf. Sinod, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Serafim al Mitropoliei pentru Germania și Europa centrală a prezentat darea de seamă, care privește activitatea desfășurată, în cursul anului 1997, în cadrul Mitropoliei, cât și ca *Locum tenens* al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională.

Din darea de seamă se reține că în cursul anului 1997 prin grija Înalt Prea Sfinţiei Sale, s-au organizat 5 noi parohii (Aschaffenburg, Stuttgart, Mannheim și Würzburg în Germania, precum și la Viborg-Danemarca) și au fost hirotoniţi un număr de 5 preoţi.

Aceste evenimente, precum și vizitele pastorale la parohii, au adunat de fiecare dată, un număr important de credincioși, au constituit prilejuri de manifestare ortodoxă și românească foarte apreciate. De multe ori, presa sau televiziunea locală au relatat despre evenimentul respectiv.

Tot pe plan pastoral, în calitate de «Locum tenens» al scaunului de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională, Înalt Prea Sfinţia Sa a răspuns solicitărilor care i s-au făcut de a sluji în diferite parohii, aparţinând acestei eparhii. Nu mai puţin importante au fost participările Înalt Prea Sfinţiei Sale la : întrunirea Consiliului eparhial de la Milano (3 mai 1997), la sărbătorirea a 20 de ani de la înfiinţarea parohiei francofone din Lauveciennes (Paris), slujba de pomenire la cimitirul din Soulzmatt (Franța), unde mulţi români își dorm somnul de veci ; sărbătorirea hramului la parohia din Torino, cu hirotonirea unui diacon pe seama acesteia. Dar, între toate acestea, este de luat în seamă, mai ales, prezidarea Adunării eparhiale de la Paris, în zilele de 29—30 noiembrie 1997, când a fost ales noul chiriarh al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, în persoana P. Cuv. Ieromonah Iosif Pop.

Nu în ultimul rând, trebuie menţionat faptul că datorită străduniilor și tactului său pastoral, s-au pus începuturile de organizare a unei parohii ortodoxe române în Padova-Italia, care va putea satisface nevoile sufleteşti ale românilor ortodocși din acea zonă.

Tot aici, se poate aminti și vizita Înalt Prea Sfinţiei Sale în SUA, (1—21 iulie 1997), având binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, prilejuită de invitaţia Prea Sfinţitului Episcop Nathaniel, când a participat la Congresul eparhiei și a susţinut o conferință despre «Locul Tainei Spovedaniei și Sfintei Împărtășanii în viața Bisericii».

Totodată, Înalt Prea Sfinţia Sa a dat atenţie activităţii culturale, între aceste realizări fiind demn de menţionat : editarea semestrială a revistei mitropolitane «Deisis» ; publicarea lunară a unui buletin oficial al Mitropoliei, intitulat «Scrisoare duhovnicească», care cuprind arti-

cole, îndrumări duhovnicești și catehetice, informații din activitatea Mitropoliei etc.

În ceea ce privește lucrarea Înalt Prea Sfinției Sale pe plan interortodox și ecumenic, se menționează participarea Înalt Prea Sfinției Sale la întrunirile «Comisiei ortodoxe» din Germania, din care fac parte toți ierarhii ortodocși canonici din această țară, în cadrul cărora se discută, în principal, probleme comune Ortodoxiei, cum ar fi învățământul religios ortodox, sau publicațiile la nivel panortodox.

Dintre greutățile întâmpinate, o atenție aparte se dă lipsei unei reședințe proprii.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât :

— se ia act, cu mulțumiri adresate Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Serafim al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală, pentru activitatea depusă în cursul anului 1997 ;

— se vor căuta modalități de ajutorare pentru obținerea unui sediu propriu al Mitropoliei ortodoxe române pentru Germania și Europa centrală ;

— Î.P.S. Mitropolit Serafim este rugat să facă tot posibilul pentru întărirea unității comunităților ortodoxe române din cuprinsul eparhiei unde, actualmente, mai sunt încă semne de diviziuni.

Temei nr. 757/1998 — Itinerarul pastoral-misionar al P. S. Episcop Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, în calitatea P. S. Sale de Episcop Locum tenens al Episcopiei ortodoxe române din Gyula, Ungaria.

În ședința de lucru din 13—14 februarie 1997, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luând în considerare dorința preoților și credincioșilor Vicariatului ortodox român de la Gyula (Ungaria) a hotărât ridicarea acestuia la treapta de Episcopie.

În aceeași ședință, Sfântul Sinod a încredințat P. S. Episcop Timotei al Aradului responsabilitatea de episcop Locum tenens al Eparhiei ortodoxe române din Gyula-Ungaria, cu îndeplinirea atribuțiilor episcopale, până la alegerea unui episcop titular.

În această calitate, Prea Sfinția Sa, în cursul anului 1997, prin vizite, îndrumări și alte mijloace pastorale a asigurat desfășurarea, în condiții normale, a activității parohiilor din această eparhie.

Între acțiunile întreprinse, sunt amintite : prezidarea ședințelor Permanenței Consiliului eparhial, a Consiliului eparhial și a Adunării eparhiale, în zilele de 22 februarie, 17 octombrie și respectiv 22 noiembrie 1997 ; consfătuiri în diferite ocazii, cu P. C. vicar eparhial, cu

preoții eparhiei și cu membrii consiliilor parohiale, în problemele curente ale parohiilor, analizându-se anumite propuneri și soluții pentru o cât mai bună colaborare și direcționare a vieții bisericești din eparhia respectivă, vizite și slujbe liturgice și ocazionale la unele parohii, între care menționăm sfințirea capelei din Aletea, binecuvântarea bisericii din Darvas și slujirea Sf. Liturghii la biserica Micherechi, unde Prea Sfinția Sa a hirotonit și un preot pentru parohiile vacante ; participarea la unele manifestări cu caracter cultural-național, precum și la unele momente mai triste cum ar fi slujirea prohodului Pr. Iconom Stavrofor Dr. Petru Mândruțău, fost vicar al acestei unități bisericești ; întrevederi cu unele oficialități civile din Ungaria etc.

Luând cuvântul, P. S. Episcop Timotei a amintit de recenta vizită a Domnului Președinte al României, Emil Constantinescu la comunități ortodoxe românești din Ungaria, precum și ecourile, încă vii, ale vizitei, din 1996, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în această țară.

La rândul său, Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a adus în discuție revendicările românești în ceea ce privește «Fundația Gojdu» din Budapesta.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât :

— se ia act, cu mulțumiri, de darea de seamă a P. S. Episcop Timotei al Aradului, privind activitatea din cadrul Episcopiei ortodoxe române de la Gyula, Ungaria ;

— să se caute posibilitatea selecționării unor tineri pentru studii teologice în perspectiva hirotonirii lor ;

— să se găsească noi fonduri financiare pentru sprijinirea materială a românilor ortodocși din Ungaria ;

— să se grăbească procesul de selectare a candidaților pentru alegerea ierarhului titular al Episcopiei ortodoxe române de la Gyula, Ungaria.

Temei nr. 524/1998 — Itinerarul pastoral-misionar al P. S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului, în calitate de episcop «Locum tenens» al Episcopiei ortodoxe române de la Vârșeț-Serbia.

În ședința din 13—14 februarie 1997, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la dorința preoților și credincioșilor dependenți de Vicariatul ortodox român de la Vârșeț a hotărât ridicarea acestuia la treapta de episcopie.

De asemenea, Sfântul Sinod, în aceeași ședință, a încredințat responsabilitatea de episcop «Locum tenens», Prea Sfințitului Episcop Laurențiu al Caransebeșului.

În această calitate, Prea Sfinția Sa, ajutat de P. C. Pr. Vicar Moise Ianeș și de cei trei protopopi, a avut permanente legături cu preoți și credincioși din eparhie, de fiecare dată analizându-se diferite aspecte ale vieții bisericești de la aceste parohii.

Astfel, la invitația P. C. Pr. Vicar Moise Ianeș, a vizitat, în luna noiembrie 1997, parohiile din Mramorac, Doloave, Satu Nou, Nicolinț și Toracul Mic, unde a avut convorbiri cu preoți, credincioși participanți și personalități ale vieții sociale și culturale din Iugoslavia.

Pe plan cultural, este de menționat faptul că în luna noiembrie 1997, Prea Sfinția Sa a participat la simpozionul intitulat «Banatul-iugoslav. Trecut istoric și cultural», organizat în localitatea Begheiti-Torac de către Fundația română de etnografie și folclor din Voivodina-Iugoslavia.

De asemenea, cu ocazia acestor vizite, Prea Sfinția Sa a avut prilejul de a întâlni pe Prea Sfințitul Hrisostom episcopul sârb al Vârșețului, prilej cu care, în cadrul convorbirilor, s-a pus problema bunei conviețuiri a credincioșilor ortodocși sârbi și români din aceste zone.

Luând cuvântul, P. S. Episcop Laurențiu face unele aprecieri privind viața bisericească din cuprinsul Episcopiei de la Vârșeț. Astfel, P. S. Sa consideră ca necesară alegerea unui episcop titular, alegere care, însă, este îngreunată datorită, pe de o parte, lipsei unui sediu, iar, pe de altă parte, atitudinii rezervate manifestate atât de autoritățile civile, cât și de cele bisericești sârbe.

Încheind discuțiile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, referindu-se la Episcopia din Gyula, apreciază faptul că s-a ajuns la o situație îmbucurătoare și dătătoare de speranță, prin desemnarea a doi ierarhi, chiar dacă aceștia sunt locțiitori, întrucât preoții și credincioșii din aceste două eparhii au conștiința că sunt dependenți canonic de un ierarh al Bisericii mame. Ca prim pas în rezolvarea problemei ierarhilor titulari, Prea Fericirea Sa propune alegerea, mai întâi, a ierarhului de la Gyula, în acest context amintind și de dorința unei familii din această localitate de a dona o clădire pentru un așezământ ortodox monahal românesc. În acest sens, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist adresează Î.P.S. Mitropolit Nicolae și P. S. Episcop Ioan al Oradiei rugămintea de a cerceta duhovnicește pe potențialii candidați la episcopat.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod a hotărât :

— se ia act, cu mulțumiri, de darea de seamă a Prea Sfințitului Episcop Laurențiu, privind activitatea desfășurată, în cursul anului 1997, în cadrul Episcopiei ortodoxe române de la Vârșeț, Iugoslavia ;

— să se acorde, în continuare, o atenție specială românilor ortodocși de pe Valea Timocului ;

— să se grăbească procesul de selectare a candidaților pentru alegerea ierarhului titular al Episcopiei ortodoxe române de la Pârșeț, Iugoslavia.

După epuizarea examinării problemelor înscrise pe ordinea de zi, potrivit prevederilor statutare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist prorogă ședința de lucru a Sfântului Sinod și aduce prinos de rugăciune Atotputernicului Dumnezeu pentru lucrarea săvârșită împreună cu toți ierarhii acestui for bisericesc în folosul Bisericii noastre străbune, a clerului și poporului dreptcredincios și a unității ortodoxe, adresând celor prezenți cele mai bune gânduri de spor duhovnicesc și împliniri în lucrările ce se vor întreprinde în toate planurile vieții bisericești și sociale în anul 1998.

După rostirea rugăciunii «Cuvine-se cu adevărat», ședința sinodală se ridică la orele 14,00.

Procesul verbal al ședinței de lucru a Sfântului Sinod este semnat de :

Preşedintele Sfântului Sinod,

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII
ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfântului Sinod,

† Episcop TEOFAN SINAITUL

Vicar Patriarhal

Redactat de Pr. Augustin Rusu, secretarul Cancelariei Sfântului Sinod.

LUCRĂRILE SFÂNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sumarul ședinței de lucru din 4—5 iunie 1998 *

La convocarea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, în zilele de 4—5 iunie 1998 a avut loc, la reședința patriarhală din București, ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

După săvârșirea Sfintei Liturghii la ora 7,30 în catedrala patriarhală, P. S. Episcop Timotei al Aradului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a oficiat la ora 9,30 slujba Te-Deum-ului la care au participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist împreună cu ceilalți membri ai Sfântului Sinod, numeroși clerici și credincioși.

La ora 10,00, în sala sinodală a reședinței patriarhale, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* deschide ședința de lucru a Sfântului Sinod. La citirea apelului nominal, sunt absenți motivat : II.PP.SS. Mitropoliți Antonie al Ardealului, Serafim al Germaniei și Europei Centrale, II.PP.SS. Arhiepiscopi Vasile al Târgoviștei și Victorin al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada și P. S. Episcop-Vicar Calinic Botoșăneanul al Arhiepiscopiei Iașilor. În urma constatării prezenței statutare pentru desfășurarea ședinței de lucru, la propunerea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, Sfântul Sinod aprobă componența comisiilor de lucru și încredințarea președinției Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială Î.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei pentru această ședință de lucru, în locul Î.P.S. Mitropolit Antonie, absent din motive de sănătate.

În continuare, Sfântul Sinod adoptă ordinea de zi a ședinței de lucru, cu completările aduse în urma solicitărilor formulate de Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului și de P. S. Episcop Galaction al Alexandriei și Teleormanului, precum și repartizarea temelor înscrise la comisiile sinodale în vederea examinării și întocmirii referatelor.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, anunță suspendarea ședinței plenului Sfântului Sinod în vederea reunirii membrilor săi în comisiile de lucru.

În aceeași zi, la ora 17,00 se redeschide ședința în plen a Sfântului Sinod sub președinția *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* care, invită pe P. S. Episcop Casian al Dunării de Jos, raportorul *Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc* să prezinte referatele asupra problemelor date spre examinare :

Temei nr. 800/1998 — Solicitarea Episcopiei Alba Iuliei pentru aprobarea lucrării «Teologia dogmatică» (autor Pr. Lect. Gheorghe Remete), spre a fi utilizată ca manual pentru Seminariile teologice liceale.

---

* Sumar redactat de Pr. Augustin Rusu, secretarul Cancelariei Sfântului Sinod, pe baza procesului-verbal al ședinței de lucru a Sfântului Sinod.

Din referatul asupra problemei rezultă, pe de o parte, că manualul nu poate fi oficializat întrucât nu a fost omologat de o comisie specială, iar pe de altă parte, că pentru pregătirea candidaților și pentru alcătuirea baremului de corectare a lucrărilor la admiterea în învățământul superior teologic a fost recomandat manualul utilizat în prezent în Seminariile teologice liceale.

Ca urmare, la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Este de acord ca Arhiepiscopia Clujului, potrivit ofertei făcute, să reediteze manualul de Teologie dogmatică pentru Seminariile teologice liceale (autori Pr. Prof. Isidor Todoran și Arhid. Prof. Ioan Zăgrean) pentru a împlini cerințele din învățământul teologic preuniversitar, urmând ca manualul propus de Pr. Lect. Gheorghe Remete să fie trimis unei comisii speciale în vederea analizării.*

Temei nr. 2408/1998 — Referatul sectorului Învățământ privind posibilitatea ca la examenul de admitere în învățământul superior teologic să aibă o anumită pondere media examenului de bacalaureat.

Referatul asupra problemei arată că în cadrul reformei învățământului universitar din România și pe baza autonomiei universitare, se acordă universităților dreptul și posibilitatea ca la admiterea în Facultăți, media examenului de bacalaureat a candidaților să aibă o anumită pondere.

În urma discuțiilor care au avut loc în plen privind acceptarea acestui principiu și la admiterea în Facultățile de teologie ortodoxă și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Menține hotărârea Sfântului Sinod nr. 6947 din 10—11 decembrie 1997 privind disciplinele de concurs pentru admiterea în Facultățile de teologie ortodoxă.*

— *Admite posibilitatea ca la media de admitere în învățământul superior teologic, media obținută de candidat la examenul de bacalaureat să aibă o anumită pondere, potrivit cu exigențele universității din care face parte fiecare facultate, cu avizul autorităților bisericești locale.*

Temei nr. 2210/1998 — Solicitarea Mitropoliei Basarabiei pentru școlarizarea a 70 de tineri în instituțiile de învățământ teologic din România ca bursieri ai Statului Român.

Mitropolia Basarabiei a solicitat să se intervină la Ministerul Educației Naționale pentru acordarea a 70 de burse unor tineri români din Republica Moldova în vederea școlarizării în instituțiile de învățământ teologic din România, în care scop, au fost aduse unele precizări din

partea Patriarhiei Române cu privire la condițiile de acceptare a acestora ca bursieri ai Statului Român.

Ca urmare a propunerilor Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc și a discuțiilor purtate în plen, Sfântul Sinod hotărăște :

— Este de acord cu primirea în instituțiile de învățământ teologic din Patriarhia Română a candidaților propuși de Mitropolia Basarabiei, ca bursieri ai Statului Român, urmând a se interveni la Ministerul Educației Naționale pentru acordarea burselor.

— Adresează membrilor Sfântului Sinod rugămintea de a acorda tot sprijinul studenților și elevilor recomandați la studii de Mitropolia Basarabiei.

Temei nr. 2411/1998 — Adresa Ministerului Educației Naționale nr. 19318/1998, în legătură cu aprobarea Regulamentului-cadru pentru seminariile teologice liceale.

În referatul asupra problemei se arată că la intervenția Patriarhiei Române, Ministerul Educației Naționale cu adresa nr. 19.318/1998 a comunicat avizul favorabil privind Regulamentul-cadru pentru Seminariile teologice liceale aprobat de Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 5561/30 sept. — 1 oct. 1997.

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de avizul favorabil al Ministerului Educației Naționale privind Regulamentul-cadru pentru seminariile teologice ortodoxe liceale.

— Aprobă ca pe baza acestui Regulament-cadru, fiecare Seminar teologic ortodox liceal să-și întocmească propriul regulament care va fi aprobat de autoritatea bisericească locală.

Temei nr. 1830/1998 — Referatul sectorului «Învățământ», în legătură cu tipărirea, de către Ministerul Educației Naționale, a manualului de Religie pentru clasa a IV-a.

Manualul de *Religie* pentru clasa a IV-a, elaborat de Prof. Maria Andreica, a fost înaintat la Patriarhia Română cu adresa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei nr. 2940/1998, fiind avizat de Comisia specială a Patriarhiei Române pentru învățământul religios în școlile de stat în vederea aprobării de către Sfântul Sinod, urmând a fi tipărit de către Ministerul Educației Naționale în regimul celorlalte manuale școlare.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă manualul de Religie pentru clasa a IV-a și înaintarea lui la Ministerul Educației Naționale pentru editare, în care

scop se va interveni pentru urgentarea procedurilor de licitare în vederea tipăririi.

Temei nr. 2404/1998 — Aspecte în legătură cu integrarea *Religiei* ca disciplină școlară în planul de învățământ-cadru propus de Ministerul Educației Naționale.

Din referatul asupra problemei rezultă că, unele centre eparhiale au sesizat Patriarhia Română despre neincluderea Religiei în planul cadru de învățământ propus de Ministerul Educației Naţionale în cadrul reformei curriculare a învățământului preuniversitar românesc, deși Patriarhia Română a făcuti ntervenții în acest sens.

În urma discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se va interveni din nou la Ministerul Educației Naționale cu solicitarea ca statutul orei de Religie *în școală să fie cel stabilit prin Ordonanța de urgență nr. 36/1997.*

Temei nr. 1383/1998 — Adresa Ministerului Educației Naționale nr. 9906/1998 cu privire la aprobarea planului de școlarizare pentru învățământul teologic universitar ortodox.

Ca urmare a aprobării de către Sfântul Sinod a planului de școlarizare din învățământul teologic universitar ortodox așa cum a fost propus de senatele universităților și de centrele eparhiale, cu adresa nr. 9906/1998, Ministerul Educației Naționale a comunicat acceptarea lor și precizarea că eventuale modificări ale acestora se pot face numai de senatele universităților în cadrul cărora funcționează Facultăți de teologie ortodoxă.

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de adresa Ministerului Educației Naționale nr. 9906/1998 în legătură cu planul de școlarizare din învățământul teologic universitar pentru anul de învățământ 1998—1999 și recomandă centrelor eparhiale care doresc modificarea acestuia să se adreseze senatelor universitare prin Facultățile de teologie ortodoxă din subordine.

Temei nr. 1653/1998 — Referat în legătură cu posibilitatea transferării studenților români de la Facultatea de teologie din Chișinău la facultățile de teologie ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române.

Referatul arată că unii candidați respinși la examenul de admitere în instituțiile de învățământ teologic din cuprinsul Patriarhiei Române s-au înscris la Facultatea de teologie din Chișinău aflată sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei, depedentă jurisdicțional de Patriarhia Moscovei și doresc, în momentul de față, transferul la facultăți de teologie ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române.

Ca urmare a discuțiilor din plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Nu este de acord cu transferul la facultățile de teologie ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române a studenților români de la Facultatea de teologie din Chișinău, întrucât aceasta nu este de același nivel cu facultățile de teologie ortodoxă din țară.*

— *Se va comunica Ministerului Educației Naționale această hotărâre spre a nu da curs unor astfel de cereri de transfer.*

Temei nr. 157/1998 — Adresa Ministerului Educației Naționale nr. 19.318/1998 referitoare la includerea *Religiei* ca probă de cunoștințe la examenul de admitere în Seminariile teologice liceale.

Din referatul Sectorului de învățământ rezultă că adresa Ministerului Educației Naționale constituie răspunsul la hotărârea Sfântului Sinod nr. 5563/1997 prin care se aprobă includerea Religiei ca probă de cunoștințe la examenul de admitere în seminariile teologice liceale. În adresa respectivă, Ministerul Educației Naționale opinează că acest lucru nu este realizabil în momentul de față, întrucât tematica propusă nu are la bază manualele școlare de Religie pentru clasele V—VIII.

La propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Amână aplicarea hotărârii Sfântului Sinod nr. 5563/1997 prin care s-a aprobat introducerea Religiei ca probă de cunoștințe la examenul de admitere în seminariile teologice liceale, precum și tematica aferentă, până la tipărirea manualelor de Religie pentru clasele V—VIII.*

Temei nr. 2981/1998 — Precizările Ministerului Educației Naționale prin care se stabilește că Religia este disciplină de studiu pentru clasele I—XII (XIII) și școlile profesionale, inclusă în planul de învățământ, conform Ordonanței de urgență nr. 36/1997.

Referatul asupra acestei probleme subliniază că între prevederile Ordonanței de urgență nr. 36/1997 privind predarea Religiei la clasele I—XII (XIII) și în învățământul profesional și proiectul planului de învățământ propus de Ministerul Educației Naționale există unele diferențe semnalate de centrele eparhiale. Pentru reglementarea acestei situații, Patriarhia Română a solicitat Ministerului Educației Naționale să ia măsurile necesare. Ca urmare, cu adresa nr. 32.368/1998, Ministerul Educației Naționale înștiințează Patriarhia Română că a elaborat o serie de precizări prin care se stipulează că «până la noi reglementări, Religia este disciplină de studiu pentru clasele I—XII (XIII) și Școlile profesionale, inclusă în planul de învățământ — o oră pe săptămână — conform Ordonanței de urgență».

Pe baza acestor precizări ale Ministerului Educației Naționale, a discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei învăță-

mântului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de precizările nr. 32.368/1998 ale Ministerului Educației Naționale, urmând ca acestea să fie transmise Centrelor eparhiale care, în colaborare cu inspectoratele școlare județene să procedeze, în consecință, la începutul anului de învățământ 1998—1999.*

Temei nr. 2804/1998 — Referatul sectorului «Învățământ» privind reglementarea raporturilor dintre autoritatea bisericească și Facultățile de teologie ortodoxă.

În referatul sectorului Învățământului se stipulează că baza legală pentru reglementarea raporturilor dintre autoritatea bisericească și Facultățile de teologie ortodoxă este conferită de prevederile Legii Învățământului nr. 84/1995 și ale Protocolului nr. 9870/1991 încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Educației Naționale, acte normative care statuează că învățământul teologic universitar ortodox este organizat de Biserică și este subordonat Sfântului Sinod. Referatul precizează că, în baza acestor prevederi și în numele Sfântului Sinod, chiriarhul eparhiot și sinodul mitropolitan exercită responsabilități de supraveghere, îndrumare și control asupra facultăților de teologie ortodoxă aflate în jurisdicția lor.

Constatându-se că aceste responsabilități trebuie incluse și în proiectul de Regulament-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă, elaborat în baza mandatului încredințat prin hotărârea Sfântului Sinod nr. 1287/1998, de o comisie specială prezidată de Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului.

În urma discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ca, în proiectul de Regulament-cadru al Facultăților de teologie ortodoxă, să fie incluse următoarele prevederi :*

a) acordarea binecuvântării de către Chiriarhul eparhiot pentru candidații la ocuparea posturilor didactice ;

b) retragerea binecuvântării de către Chiriarhul eparhiot, în cazul constatării unor abateri ;

c) prezența Chiriarhului eparhiot, personal sau prin delegat, la examenele de admitere și de licență ;

d) organizarea cu caracter instituționalizat, anual sau ori de câte ori se impune, a unei consfătuiri a decanilor Facultăților de teologie ortodoxă, sub conducerea președintelui Comisiei sinodale a învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc sau a delegatului acestuia, cu rol de coordonare a activității din cadrul Facultăților.

Temei nr. 930/1998 — Referatul sectorului «Învățământ» în legătură cu hotărârea Senatului Universității din București luată în urma anchetei desfășurată la Facultatea de teologie ortodoxă din București cu privire la neregulile constatate la examenul de admitere din sesiunea septembrie 1997.

Din referat rezultă că, urmare a sesizărilor privind unele nereguli constatate la examenul de admitere de la Facultatea de teologie ortodoxă din București în sesiunea septembrie 1997, atât conducerea Universității București cât și Sfântul Sinod prin hotărârea nr. 930 luată în ședința din 19 februarie 1998 au dispus o serie de măsuri pentru reglementarea situației respective.

În urma cercetării desfășurate de o comisie mixtă formată din reprezentanți ai Universității din București și ai Patriarhiei Române, Biroul Senatului Universității din București a dispus, prin hotărârea nr. 29 din 29 aprilie 1998, o serie de măsuri pe care le-a adus la cunoștința Sfântului Sinod.

În cadrul discuțiilor care au avut loc s-au făcut aprecieri asupra măsurilor luate de Senatul Universității din București, opinându-se asupra necesității unei mai bune prezențe a Bisericii, prin ierarhii și reprezentanții ei în activitatea instituțiilor de învățământ în general. În acest context, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a informat despre desemnarea P.S. Episcop-vicar patriarhal Teofan Sinaitul pentru a urmări îndeaproape activitatea Facultății de teologie ortodoxă din București.

Urmare celor prezentate în plen și discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de hotărârea Senatului Universității din București nr. 29/9 aprilie 1998.

— Pentru evitarea pe viitor a unor situații similare se va stărui asupra aplicării Protocolului încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Educației Naționale și a respectării Regulamentului cadru al Facultăților de teologie ortodoxă, aprobat de Sfântul Sinod în prezenta ședință de lucru, cu precizări exprese vizând coresponsabilitatea Bisericii și a Universității pentru învățământul teologic universitar și anume :

1. Acordarea binecuvântării de către Chiriarhul locului pentru cei care candidează la un post didactic ;

2. Retragerea binecuvântării în cazul unor abateri ;

3. Prezența Chiriarhului eparhiot, personal sau prin delegat, la examenele de admitere și de licență ;

4. Prezența Chiriarhului eparhiot, personal sau prin delegat, la consiliile profesorale.

Temei nr. 2874/1998 — Adresa Facultății de teologie ortodoxă din București cu propunerea de titularizare în învățământul de stat, pentru predarea Religiei, a absolvenților specializării Teologie-asistență socială

Ca urmare a analizării propunerii Facultății de teologie ortodoxă din București, motivată de faptul că studenții de la specializarea Teologie-asistență socială parcurg în cei patru ani de studii modulul de discipline teologice asemenea studenților de la specializarea Teologie-litere, precum și modulul de pregătire pedagogică iar unii dintre aceștia au experiență de 2—3 ani în predarea Religiei, ca suplinitori ;

În urma discuțiilor care au avut loc în plen și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Titularizarea în învățământul de stat preuniversitar a licențiaților specializării Teologie-asistență socială, pentru predarea Religiei, se poate face cu respectarea prevederilor legale, urmând a se interveni la Ministerul Educației Naționale în acest sens.*

Temei nr. 2410/1998 — Rezultatele Consfătuirii pe probleme de învățământ teologic și religios organizată de Patriarhia Română în colaborare cu Ministerul Educației Naționale (București, 19—20 mai 1998).

La această consfătuire au participat toți factorii implicați în problemele învățământului teologic și religios din partea Bisericii (directori de Seminarii teologice, consileri culturali de la Centrele eparhiale), din partea Ministerului Educației Naționale (specialiști și inspectori de specialitatea Religie de la Inspectoratele școlare județene) și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul național consultativ pentru învățământul teologic și religios.

Consfătuirea a beneficiat de prezența și participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și a Dl. Prof. Mihail Gorcea, secretar de Stat la Ministerul Educației Naționale.

Scopul principal al Consfătuirii a fost de a analiza obiectivele ce stau în fața învățământului teologic ortodox preuniversitar în contextul procesului de reformă și modernizare a învățământului românesc precum și definirea cu claritate a rolului și locului *Religiei,* ca disciplină școlară în învățământul de stat.

În cadrul consfătuirii au fost prezentate rapoarte și s-au purtat discuții în plen și pe secțiuni în legătură cu : *Planurile de învățământ, Programele analitice, Manualele școlare, statutul Religiei ca disciplină școlară, Examenul de admitere în Seminariile teologice liceale, Tematica examenelor de definitivat, gradul II și titularizare a cadrelor didactice, Situația planurilor de școlarizare (cifrele de școlarizare) și al numărului instituțiilor de învățământ teologic preuniversitar și universitar, Statutul examenului de atestare teologică și de bacalaureat la Seminariile teologice liceale, Situația Școlilor de cântăreți bisericești, Rolul spiritualului și al disciplinei de studiu «formare duhovnicească» la Seminariile teologice liceale* etc.

Luând act de amplele dezbateri și propuneri formulate în cadrul Consfătuirii pe probleme de învățământ teologic și religios și în urma

propunerilor Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de lucrările Consfătuirii pe problemele de învățământ teologic și religios organizată de Patriarhia Română în colaborare cu Ministerul Educației Naționale (București, 19—20 mai 1998).*

— *Abilitează Comisia de curriculum a directorilor Seminariilor teologice ortodoxe, ca sub cordonarea Sectorului de Învățământ teologic și religios al Administrației Patriarhale să urmărească finalizarea problemelor dezbătute în cadrul Consfătuirii.*

V *Temei nr. 2433/1998* — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 3478/1998 cu privire la denumirea instituțiilor de învățământ teologic din cuprinsul acestei eparhii.

În conformitate cu prevederile art. 90, lit. «a», 94, lit. «o» din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 6 din Regulamentul de organizare a instituțiilor de învățământ teologic, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, prin decizii mitropolitane, a stabilit noile denumiri ale instituțiilor de învățământ teologic din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor.

Având în vedere cele de mai sus, ca urmare a precizărilor aduse în plen de către I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă noile denumiri ale instituțiilor de învățământ teologic din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor, după cum urmează :*

1. Seminarul teologic liceal monahal «Cuvioasa Parascheva» de la mânăstirea Agapia, jud. Neamț ;

2. Seminarul teologic liceal «Sf. Gheorghe» din mun. Botoșani ;

3. Seminarul teologic liceal «Sf. Ioan Iacob» din Dorohoi, jud. Botoșani ;

4. Seminarul teologic liceal «Sf. Vasile cel Mare» din mun. Iași ;

5. Seminarul teologic liceal «Veniamin Costachi» de la mânăstirea Neamț, jud. Neamț ;

6. Seminarul teologic liceal «Sf. Împărați Constantin și Elena» din Piatra Neamț, jud. Neamț ;

7. Școala postliceală teologico-sanitară «Cuv. Parascheva» din mun. Iași ;

8. Școala postliceală teologico-sanitară «Sf. Teodora de la Sihla» din Piatra Neamț, jud. Neamț ;

9. Școala de cântăreți bisericești «Veniamin Costachi» de la mânăstirea Neamț, jud. Neamț ;

10. Școala de cântăreți bisericești «Sf. Gheorghe» din mun. Botoșani ;

— Această hotărâre se va aduce la cunoștința Ministerului Educației Naționale.

Temei nr. 3076/1998 — Referatul Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc în legătură cu prelungirea duratei studiilor teologice universitare de la 4 la 5 ani.

În conformitate cu prevederile legale în vigoare care permit învățământ universitar de lungă durată și cu preconizata reformă curriculară a învățământului universitar, la propunerea Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfântul Sinod hotărăște :

— Se va interveni la Ministerul Educației Naționale pentru prelungirea cu un an, de la 4 la 5 ani, a studiilor universitare teologice, cu justificarea că această măsură se înscrie în spiritul reformei învățământului universitar și este conformă cu art. 67, par. 1 din Legea învățământului *(nr. 85/1995).*

— Propunerile privind planurile de învățământ vor fi discutate la Consfătuirea decanilor facultăților de teologie, în spiritul hotărârii Sfântului Sinod nr. 6947/1997, în care scop, Sectorul Învățământ teologic al Administrației Patriarhale va lua măsurile necesare pentru convocare și organizare.

În continuarea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Andrei al Alba Iuliei, *raportorul Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială,* să prezinte referatele asupra problemelor date spre studiere, după cum urmează :

Temei nr. 2205/1998 — Propunerea fundației «Andrei Șaguna» din Constanța de a se lua în studiu posibilitatea canonizării mitropolitului Andrei Șaguna.

Propunerea formulată de fundația «Andrei Șaguna», instituție cu caracter cultural-științific și umanitar alături de o propunere similară, primită la Patriarhia Română și din partea senatorului Justin Tambozi, prin intermediul comisiei pentru cultură și mijloace în masă a Senatului României, invocă numeroase argumente istorice și religioase fundamentate pe întreaga activitate a mitropolitului Andrei Șaguna, pe contribuția sa la promovarea vieții religioase și consolidarea Ortodoxiei în Ardeal și pe aprecierile istoricilor și oamenilor de cultură privind personalitatea sa de excepție.

În cadrul discuțiilor s-a precizat că inițiative de acest fel trebuie să aparțină Centrelor eparhiale și ierarhului locului care au constatat, în evlavia credincioșilor, manifestări de cinstire, acte de pietate creștină și intrarea în conștiința religioasă a localnicilor a celui propus spre canonizare.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Inițiatorii demersurilor pentru luarea în examinare a propunerilor referitoare la eventuala canonizare a mitropolitului Andrei Șaguna să fie îndrumați a se adresa Mitropoliei Ardealului, îndreptățită canonic să promoveze astfel de propuneri.*

— *Odată cu memoriul înaintat Mitropoliei, inițiatorii vor putea prezenta argumente și dovezi referitoare la cinstirea ca sfânt a mitropolitului Andrei Șaguna în evlavia credincioșilor ardeleni, argumente și dovezi referitoare la sfințenia vieții lui.*

— *Propunerea va putea fi însoțită de studii întocmite de cercetători istorici și teologi, care au studiat viața și activitatea Mitropolitului Andrei Șaguna.*

Temei nr. 1201/1998 — Referatul Comisiei speciale în legătură cu pregătirea programului pentru aniversarea anului 2000.

Referatul prezintă procesul-verbal al ședinței de lucru a Secretariatului permanent al Comisiei speciale din data de 12 mai 1998 în care sunt cuprinse : *analiza documentelor privind modul de organizare a programului serbării, în anul 2000, a două milenii de creștinism, pe plan panortodox, pancreștin și local-național ; participarea Bisericii noastre la întrunirile panortodoxe pentru pregătirea programului serbării, în anul 2000, a două mii de ani de creștinism și schița programului serbării, în anul 2000, a două mii de ani de creștinism de către Biserica Ortodoxă Română, în corelare cu manifestările organizate pe plan panortodox ;*

În lumina hotărârilor Sfântului Sinod privind serbarea, în anul 2000, a două milenii de creștinism și în corelare cu proiectele de program propuse pe plan pan-ortodox și pan-creștin, a fost prezentat plenului *Proiectul programului manifestărilor propus pe plan național* de către Secretariatul Comisiei speciale cuprinzând :

— *Organizarea, cu prioritate, a concursurilor și expozițiilor de artă bisericească pentru pictorii consacrați și pentru copii și tineret în vederea selecționării lucrărilor care să participe la expoziția internațională de la Ierusalim ;*

— *Selecționarea unor monumente de artă și arhitectură religioasă (istorice și moderne) și elaborarea unei prezentări sintetice reprezentative a Bisericii Ortodoxe Române, care să fie incluse în volumele festive și în albumele de artă religioasă ce se vor tipări la Ierusalim ;*

— *Realizarea imediată a unui film reprezentativ despre Biserica Ortodoxă Română, cu durata de circa 20 minute ;*

— *Organizaraea unui simpozion științific național, sub egida Bisericii și Academiei Române ;*

— *Publicarea unui volum special, cu o largă colaborare (ierarhi, teologi, academicieni, oameni de cultură), care că reflecte : Rolul creștinismului românesc în istoria, cultura și spiritualitatea românească ;*

Specificul Ortodoxiei românești comparativ cu spiritualitatea și cultura occidentală ; Ortodoxie și latinitate în viața Bisericii Ortodoxe Române ; Lucrarea misionară, educațională și social-filantropică a Bisericii Ortodoxe Române ; Implicarea tineretului și a asociațiilor creștine în viața Bisericii Ortodoxe Române ; Locul și rolul Bisericii Ortodoxe Române în context panortodox și al mișcării ecumenice : evaluări și perspective ; Perspectivele teologiei și vieții Bisericii Ortodoxe Române în pragul celui de al III-lea mileniu de creștinism ;

— Punerea sub egida manifestărilor din anul 2000 a lucrării I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului de diortosire a textului Sfintei Scripturi, ca un omagiu dedicat celor două milenii de propovăduire și mărturisire a Sfintei Evanghelii pe pământul românesc ;

— Publicarea la Editura Institutului Biblic și la editurile eparhiale de tipărituri (cărți, reviste, periodice) consacrate celor două mii de ani de creștinism și difuzarea de materiale promoționale pentru manifestările panortodoxe din anul 2000 (medalii, timbre, afișe, pliante, broșuri etc.) ;

— Construirea în București a Catedralei Mântuirii Neamului și în fiecare localitate — reședință eparhială (potrivit necesităților și în limita posibilităților) a unei biserici, precum și inaugurarea unor centre diaconale și de asistență socială, în cinstea serbărilor din anul 2000 ;

— Stabilirea unui program de activități liturgice și misionare ce se vor derula în anul 2000 (servicii liturgice, rugăciuni, privegheri, pelerinaje, conferințe misionare etc.) ;

— Stabilirea unor tematici speciale la Conferințele preoțești semestriale din anul 1999 și 2000 și la Cursurile pastorale și de îndrumare misionară a clerului ;

— Includerea de prelegeri speciale în cadrul cursurilor de la Facultățile de teologie și Seminariile teologice liceale și posibilitatea ca studenții să elaboreze lucrări de licență și de seminar având ca temă de cercetare problematica anului 2000 ;

— Pregătirea temeinică, pe plan local, a Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor, *care se va desfășura în luna ianuarie 2000 ;*

— Organizarea, pe plan local, în anul 2000, a unor manifestări cu caracter ecumenic și interreligios (simpozioane, rugăciuni comune, pelerinaje comune etc.) pentru aniversarea a două milenii de creștinism ;

— Elaborarea de către Sfântul Sinod a unei Enciclici (Pastorală) adresată clerului și credincioșilor ;

— Organizarea unei ședințe solemne a Sfântului Sinod și a unei coliturghisiri a membrilor Sfântului Sinod cu Sfințirea Marelui Mir ;

— Angrenarea membrilor diasporei ortodoxe române (cler, personalități) în programul manifestărilor din anul 2000 ;

— Utilizarea mass-mediei (presă, audio, video) pentru promovarea programelor ce se vor stabili ;

— Studierea posibilităților de finanțare pentru aducerea la îndeplinire a programelor ce se vor stabili.

434

În cadrul discuțiilor care au avut loc, au fost apreciate măsurile cuprinse în proiectul de program care pot fi considerate orientative dar constatându-se că realizarea lui este foarte costisitoare, s-a propus simplificarea la unele elemente de consistență duhovnicească și religios-culturale care să cuprindă : *o ședință a Sfântului Sinod dedicată jubileului ; emiterea unei Pastorale speciale a Sfântului Sinod ; consacrarea tuturor întâlnirilor din anul 2000 jubileului a două mii de ani de creștinism și organizarea de pelerinaje dedicate evenimentului comemorat.*

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Centrele eparhiale care nu au răspuns până în prezent hotărârilor Sfântului Sinod nr. 42 și 7374/1997, sunt rugate să înainteze până la proxima ședință sinodală sugestiile lor privind aniversările a două mii de ani de creștinism.

— Dată fiind indisponibilitatea temporară a președintelui Comisiei speciale, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, președinția operativă a Comisiei se încredințează P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos.

— Pentru proxima ședință sinodală Comisia sinodală specială va stabili sarcini concrete ce vor trebui duse la îndeplinire privind editarea unui volum jubiliar al Bisericii Ortodoxe Române și a unui album jubiliar ;

— Se vor organiza manifestări și concursuri pentru selecționarea celor mai bune formații corale care să reprezinte Biserica Ortodoxă Română la diferite manifestări naționale și internaționale ;

— Se vor organiza expoziții de icoane pentru selecționarea celor mai reprezentative lucrării în vederea cuprinderii lor în expoziția jubiliară ;

— Se va propune Academiei Române și forurilor legiuitoare ale țării să organizeze o sesiune solemnă pentru marcarea celor două mii de ani de viață creștină.

Temei nr. 2980/1998 — Aspecte recente ale relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică).

În referat se amintește că, prin *hotărârea Sfântului Sinod nr. 727 din 19—20 februarie* s-a aprobat constituirea Comisiei centrale de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică), în vederea soluționării litigiilor patrimoniale existente la nivel local între ele., precizându-se că această hotărâre reflectă modul concret prin care Biserica noastră înțelege să materializeze una din nenumăratele sale propuneri de dialog lansate în anii trecuți și reînnoită prin hotărârea adoptată de Sfântul Sinod la 10—11 decembrie 1997.

Această hotărâre a fost dată publicității și adusă la cunoștință, *cu scrisoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist nr. 727 din 19 martuie 1998*, I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan de la Blaj, cu nădejdea unui răspuns similar din partea Bisericii Catolice de rit bizantin, precum și Președintelui României, președinților celor două Camere ale Parlamentului României, Secretariatului de Stat pentru Culte, Ambasadei României la Vatican, precum și cardinalului Edward Idris Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor.

Referatul subliniază, apoi, poziția adoptată de Biserica Catolică de rit bizantin față de propunerea Bisericii noastre de constituire a unei comisii similare de dialog, concretizată în *scrisoarea I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan de la Blaj nr. 222 din 2 martie 1998* prin care, aceasta fusese practic respinsă, dialogul fiind condiționat de nerespingerea de către Biserica Ortodoxă Română a inițiativei legislative a senatorului Pr. Matei Boilă.

În continuare, tot în problema relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin sunt prezentate și aspectele generate de ocuparea la data de 13 martie 1998 a Bisericii «Schimbarea la Față» din Cluj-Napoca care, deservește patru parohii ortodoxe, prezentându-se pe larg *scrisoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist nr. 1374/17 martie 1998*, adresată I.P.S. Mitropolit Lucian referitoare la această situație în care, se exprimă și surprinderea față de poziția adoptată în scrisoarea din 2 martie 1998, prin care, în mod practic, se respinge dialogul cu comisia Patriarhiei Române.

Ulterior acestui demers al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, prin *scrisoarea I.P.S. Mitropolit Lucian, nr. 626 din 29 mai 1998*, s-a constatat o schimbare de atitudine față de propunerea de dialog a Bisericii noastre și de instituire a unei comisii similare în acest scop, constând în faptul că «*la Comisiile de dialog, din partea Bisericii noastre, aceasta este reprezentată de întreg episcopatul*» și cu precizarea că «*suntem disponibili pentru a ne întâlni și dorim un semn concret din partea Bisericii surori ortodoxe*».

Tot în planul relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin și a aspectelor care aduc prejudicii acestora, este amintită scrisoarea I.P.S. Arhiepiscop *Bartolomeu al Clujului nr. 1117/1998 adresată Ministrului Justiției*, în care semnalează gravele abuzuri și umilințe la care sunt supuse parohiile ortodoxe românești, prin procese intentate de parohiile greco-catolice și sentințele abuzive date la judecătoriile Dej și Turda, din județul Cluj.

În privința receptării pe plan extern a hotărârii Sfântului Sinod de constituire a Comisiei de dialog și a invitării Bisericii Catolice de rit bizantin la un răspuns similar, în referat se amintește că, urmare corespondenței purtată cu Vaticanul, la Patriarhia Română s-a primit *scrisoarea de răspuns a Cardinalului Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor, nr. 1342 din 20 mai 1998*, în care se subliniază că «*propunerea Sfântului Sinod este, fără îndoială, cât se poate de recomandată, în încercarea de depășire a dificultăților și că*

Sfântul Scaun este gata să-și desemneze observatorul la lucrările celor două Comisii de dialog».

În urma prezentării referatului, numeroși membri ai Sfântului Sinod au luat cuvântul aducând precizări la cele expuse sau prezentând propuneri și observații în vederea luării unei hotărâri adecvate la această problemă, exprimându-și în același timp și punctul de vedere în legătură cu aspectele referitoare la o eventuală vizită a papei în România.

Ca urmare a amplelor discuții din plen în legătură cu stadiul actual al relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin, a schimbului de scrisori cu I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan și cu Cardinalul Cassidy, precum și a propunerilor Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act că I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan, cu scrisoarea nr. 222 din 2 martie 1998, răspunzând scrisorii Sfântului Sinod nr. 727 din 19 februarie 1998, prin care i s-a adus la cunoștință instituirea Comisiei centrale de dialog a Bisericii noastre, condiționează participarea la dialogul propus de Biserica Ortodoxă Română de promovarea în Parlament a «Legii Boilă», ceea ce, în mod pratic, înseamnă respingerea dialogului ;

— Ia act că propunerea de dialog a Bisericii Ortodoxe Române a fost transmisă Vaticanului cu scrisoarea nr. 437 din 9 martie 1998, în care se sugerează eventuala participare a unui observator al său la dialog ;

— Ia act de răspunsul nr. 1342 din 20 mai 1998 al cardinalului Edward Idris Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor, prin care Vaticanul ia cunoștință de înființarea Comisiei centrale de dialog a Bisericii Ortodoxe Române și confirmă participarea unui reprezentant al Vaticanului la dialog, situație de care a fost informat și I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan de la Blaj ;

— Ia act de scrisoarea Patriarhiei Române nr. 1374 din 17 martie 1998, prin care se exprimă mâhnirea față de ocuparea abuzivă de către credincioși greco-catolici a bisericii ortodoxe «Schimbarea la Față» din municipiul Cluj-Napoca, precum și de răspunsul I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan, nr. 626 din 29 mai 1998, prin care anunță că întregul episcopat al Bisericii Catolice de rit bizantin face parte din Comisia de dialog cu Biserica Ortodoxă Română și insistă, din nou, pentru aprobarea «Legii Boilă» ;

— Aprobă trimiterea scrisorii nr. 2980 din 4 iunie 1998 către I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan prin care se confirmă primirea scrisorii I.P.S. Sale din 29 mai 1998, faptul că i se va aduce la

cunoștință, în timp util, data și locul dialogului și precizarea poziției Bisericii Ortodoxe Române, potrivit căreia «Legea Boilă» nu este și nu poate fi calea de soluționare a litigiilor patrimoniale existente între Bisericile noastre surori ;

— Răspunsul I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan din 29 mai 1998 și punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române vor fi aduse la cunoștința Președinției, Parlamentului și Secretariatului de Stat pentru Culte ;

— Problema eventualei vizite a Papei în România va figura pe ordinea de zi a Comisiei mixte de dialog dintre cele două Biserici surori, alături de problemele ce privesc dialogul dintre ele.

Temei nr. 2930/1998 — Situația realizării colectei Fondului central misionar din Duminica Ortodoxiei a anului 1998.

Din referatul respectiv rezultă că, până la data de 25 mai 1998 s-a primit la Administrația Patriarhală, în urma colectei pentru Fondul central misionar, realizată în Duminica Ortodoxiei din acest an, suma de 671.214.936 lei provenind de la 83 de protoierii din toată țara, un număr de 58 protoierii fiind restante în virarea sumelor colectate.

În discuțiile care au avut loc au fost semnalate dificultățile existente în colectarea sumelor restante în scopul realizării bugetului Fondului central misionar, fapt care conduce la menținerea subvențiilor pentru completarea salariilor la nivelul sumelor alocate în anul 1997, până la încheierea colectării sumelor de la toate protoieriile din țară.

Ca urmare a discuțiilor purtate în plen și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de realizarea colectei pentru Fondul central misionar în Duminica Ortodoxiei din anul 1998 care, la data de 25 mai 1998, este în suma de 671.214.936 lei, trimiși de 83 de protopopiate ;

— Înalt Prea Sfințiții și Prea Sfințiții Chiriarhi sunt rugați a dispune virarea sumelor colectate de către celelalte 58 protopopiate restante ;

— După realizarea întregii colecte, se va întocmi un nou proiect de buget al Fondului central misionar, care va fi supus Sfântului Sinod ;

— Aprobă ca până la realizarea întregii colecte pe anul 1998, să se trimită Centrelor eparhiale subvențiile cuvenite pentru completarea salariilor la nivelul sumelor din anul 1997.

Temei nr. 2955/1998 — Adresa Editurii «Humanitas» cu propunerea de realizare a unei colaborări cu Patriarhia Română pentru organizarea la Paris, în Capela Sorbonei, în perioada mai-iunie 1999, a expo-

În cadrul discuțiilor care au avut loc, au fost apreciate măsurile cuprinse în proiectul de program care pot fi considerate orientative dar constatându-se că realizarea lui este foarte costisitoare, s-a propus simplificarea la unele elemente de consistență duhovnicească și religios-culturale care să cuprindă : *o ședință a Sfântului Sinod dedicată jubileului ; emiterea unei Pastorale speciale a Sfântului Sinod ; consacrarea tuturor întâlnirilor din anul 2000 jubileului a două mii de ani de creștinism* și *organizarea de pelerinaje dedicate evenimentului comemorat.*

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Centrele eparhiale care nu au răspuns până în prezent hotărârilor Sfântului Sinod nr. 42 și 7374/1997, sunt rugate să înainteze până la proxima ședință sinodală sugestiile lor privind aniversările a două mii de ani de creștinism.

— Dată fiind indisponibilitatea temporară a președintelui Comisiei speciale, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, președinția operativă a Comisiei se încredințează P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos.

— Pentru proxima ședință sinodală Comisia sinodală specială va stabili sarcini concrete ce vor trebui duse la îndeplinire privind editarea unui volum jubiliar al Bisericii Ortodoxe Române și a unui album jubiliar ;

— Se vor organiza manifestări și concursuri pentru selecționarea celor mai bune formații corale care să reprezinte Biserica Ortodoxă Română la diferite manifestări naționale și internaționale ;

— Se vor organiza expoziții de icoane pentru selecționarea celor mai reprezentative lucrării în vederea cuprinderii lor în expoziția jubiliară ;

— Se va propune Academiei Române și forurilor legiuitoare ale țării să organizeze o sesiune solemnă pentru marcarea celor două mii de ani de viață creștină.

Temei nr. 2980/1998 — Aspecte recente ale relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică).

În referat se amintește că, prin *hotărârea Sfântului Sinod nr. 727 din 19—20 februarie* s-a aprobat constituirea Comisiei centrale de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică de rit bizantin (greco-catolică), în vederea soluționării litigiilor patrimoniale existente la nivel local între ele., precizându-se că această hotărâre reflectă modul concret prin care Biserica noastră înțelege să materializeze una din nenumăratele sale propuneri de dialog lansate în anii trecuți și reînnoită prin hotărârea adoptată de Sfântul Sinod la 10—11 decembrie 1997.

Această hotărâre a fost dată publicității și adusă la cunoștință, *cu scrisoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist nr. 727 din 19 martuie 1998,* I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan de la Blaj, cu nădejdea unui răspuns similar din partea Bisericii Catolice de rit bizantin, precum și Președintelui României, președinților celor două Camere ale Parlamentului României, Secretariatului de Stat pentru Culte, Ambasadei României la Vatican, precum și cardinalului Edward Idris Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor.

Referatul subliniază, apoi, poziția adoptată de Biserica Catolică de rit bizantin față de propunerea Bisericii noastre de constituire a unei comisii similare de dialog, concretizată în *scrisoarea I.P.S. Mitropolit Lucian Mureșan de la Blaj nr. 222 din 2 martie 1998* prin care, aceasta fusese practic respinsă, dialogul fiind condiționat de nerespingerea de către Biserica Ortodoxă Română a inițiativei legislative a senatorului Pr. Matei Boilă.

În continuare, tot în problema relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin sunt prezentate și aspectele generate de ocuparea la data de 13 martie 1998 a Bisericii «Schimbarea la Față» din Cluj-Napoca care, deservește patru parohii ortodoxe, prezentându-se pe larg *scrisoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist nr. 1374/17 martie 1998,* adresată I.P.S. Mitropolit Lucian referitoare la această situație în care, se exprimă și surprinderea față de poziția adoptată în scrisoarea din 2 martie 1998, prin care, în mod practic, se respinge dialogul cu comisia Patriarhiei Române.

Ulterior acestui demers al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, prin *scrisoarea I.P.S. Mitropolit Lucian, nr. 626 din 29 mai 1998,* s-a constatat o schimbare de atitudine față de propunerea de dialog a Bisericii noastre și de instituire a unei comisii similare în acest scop, constând în faptul că «*la Comisiile de dialog, din partea Bisericii noastre, aceasta este reprezentată de întreg episcopatul*» și cu precizarea că «*suntem disponibili pentru a ne întâlni și dorim un semn concret din partea Bisericii surori ortodoxe*».

Tot în planul relațiilor cu Biserica Catolică de rit bizantin și a aspectelor care aduc prejudicii acestora, este amintită scrisoarea I.P.S. Arhiepiscop *Bartolomeu al Clujului nr. 1117/1998 adresată Ministrului Justiției,* în care semnalează gravele abuzuri și umilințe la care sunt supuse parohiile ortodoxe românești, prin procese intentate de parohiile greco-catolice și sentințele abuzive date la judecătoriile Dej și Turda, din județul Cluj.

În privința receptării pe plan extern a hotărârii Sfântului Sinod de constituire a Comisiei de dialog și a invitării Bisericii Catolice de rit bizantin la un răspuns similar, în referat se amintește că, urmare corespondenței purtată cu Vaticanul, la Patriarhia Română s-a primit *scrisoarea de răspuns a Cardinalului Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru unitatea creștinilor, nr. 1342 din 20 mai 1998,* în care se subliniază că «*propunerea Sfântului Sinod este, fără îndoială, cât se poate de recomandată, în încercarea de depășire a dificultăților și că*

ziției «Moldova secolelor XIV—XVI — Arhitecturile transparente ale imaginii».

Din referat rezultă că această manifestare ce urmează a avea loc la Paris, în perioada mai-iunie 1999, este rodul inițiativei comune a editurilor «Humanitas» din București și «Jaka Book» din Milano (Italia) care, în anul 1996, au lansat proiectul realizării unui amplu volum, cu difuzare internațională, consacrat arhitecturii și picturii murale din Moldova secolelor XIV—XVI, ce urmează a fi tipărit în Italia în patru limbi și lansat în anul 1998 la Academia Română din Roma.

În cadrul discuțiilor purtate s-a apreciat că această propunere de colaborare cu Biserica noastră constituie un act de cultură și de afirmare a spiritualității românești, care se poate înscrie în șirul acțiunilor preconizate pentru serbarea, de către Biserica Ortodoxă Română, a două milenii de creștinism.

Ca urmare, după discuțiile purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Adresează Înalt Prea Sfinților și Prea Sfinților Ierarhi din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei rugămintea de a sprijini aceste manifestări, atât prin îngăduința de a se filma în biserici și mânăstiri, cât și prin a pune la dispoziție obiecte bisericești pentru expoziție, urmând ca împrumutarea acestora să se facă cu garanțiile cuvenite, conform reglementărilor legale în vigoare ;

— Aprobă ca expoziția să se organizeze și în țară, urmând ca aceste acțiuni să fie cuprinse în programul serbării pe plan național a două milenii de creștinism.

Temei nr. 2266/1998 — Referatul sectorului «Biserica și Societatea» în legătură cu documentul final al seminarului «Regenerarea misiunii urbane în noul context urban din România».

În referat se arată că, sub patronajul Patriarhiei Române și al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în zilele de 4—6 mai 1998, s-a organizat la Palatul Patriarhiei din București Seminarul cu tema «*Regenerarea misiunii urbane în noul context urban din România*», la care au participat peste 60 de delegați (ierarhi, preoți, mireni) din partea eparhiilor, a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a învățământului teologic universitar, a asociațiilor ortodoxe de tineret, femei a unor așezăminte bisericești sociale și de caritate, reprezentanți ai unor Culte religioase din România precum și ai Asociației ecumenice a Bisericilor din România.

Lucrările Seminarului au beneficiat de prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, desfășurându-și dezbaterile în plen precum și în cele trei comisii, pe următoarele probleme : *Misiunea în contextul actual urban parohial ; Misiunea în contextul urban extraparohial ; Dimensiunea filantropică și socială a misiunii Bisericii în orașele țării*».

Referatul subliniază unele puncte majore care s-au desprins din dezbateri și prezintă constatările și recomandările cuprinse în Documentul final al Seminarului.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de constatările și propunerile documentului final al seminarului cu tema «Regenerarea misiunii urbane în noul context urban din România», organizat de Patriarhia Română și Consiliul Ecucmenic al Bisericilor la București, în perioada 4—6 mai 1998 ;

— Documentul Seminarului va fi trimis fiecărei eparhii pentru concretizarea sugestiilor considerate oportune zonei respective, urmând ca eparhiile să aducă la cunoștință tuturor parohiilor urbane, din cuprinsul lor, concluziile acestui document ;

Temei nr. 2271/1998 — Referatul sectorului «Biserica și Societatea» privind necesitatea implicării Bisericii Ortodoxe Române în programul național de protecție a copilului.

În referatul asupra problemei se arată că fenomenele sociale negative apărute pe fondul agravării problemelor economico-sociale (sărăcia, șomajul, scăderea alarmantă a nivelului de trai) au condus, pe de o parte, la deteriorarea stării morale a majorității membrilor societății românești, iar pe de altă parte, la modificări ale funcției familiei, în special în privința creșterii și educării copiilor, constatându-se o îngrijorătoare creștere a abandonului copiilor, precum și la modificări ale structurii familiei prin creșterea numărului familiilor monoparentale, a divorțurilor și concubinajelor.

Față de toate aceste stări de lucruri, referatul prezintă succint măsurile luate de stat pentru ocrotirea copiilor aflați în dificultate, fie prin instituționalizare, fie prin încredințarea acestora unor familii, precum și stimulentele financiare pentru sprijinirea acestor activități, toate aceste activități fiind integrate în cadrul programului național de protecție a copilului.

În acest context, în urma discuțiilor care au avut loc în plen s-a subliniat oportunitatea implicării Bisericii prin activitățile social-caritative proprii, derulate prin structurile sale specifice, în cadrul programului național de protecție a copilului, mai ales că acest program beneficiază și de sprijinul financiar al statului.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de implicarea unităților bisericești ortodoxe în cadrul actualului program național de protecție a copilului ;

— Va fi convocată o întrunire specială a coordonatorilor eparhiali pe probleme de asistență socială pentru a analiza moda-

litățile concrete de implicare a Bisericii în programul național de ocrotire a copilului ;

— Se va avea în vedere includerea problematicii protecției copilului în cadrul conferințelor protopopești, în care scop sectorul «Biserica și Societatea» va pune la dispoziția eparhiilor materialele necesare.

Temei nr. 3014/1998 — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor cu propunerea de transformare a schitului «Sfânta Treime» din loc. Știubieni, jud. Botoșani, în mânăstire cu destinație pentru călugări.

În propunerea Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei se arată că solicitarea este motivată de necesitatea consolidării vieții monahale într-o zonă geografică în care nu mai există și alte mânăstiri care, prin prezență și activitate trebuie să contribuie la întărirea Ortodoxiei, la combaterea prozelitismului sectar și a unor rele sociale din zonă.

Pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă transformarea schitului «Sfânta Treime» din localitatea Știubieni, jud. Botoșani, în mânăstire cu aceeași destinație, pentru călugări.

Temei nr. 2575/1998 — Adresa Episcopiei Oradiei, nr. 502/1998, cu propunerea de a se aproba înființarea mânăstirii de călugărițe Episcopia Bihor, cu hramul «Buna Vestire», în municipiul Oradea.

Referatul prezintă motivația religios-duhovnicească și misionară a propunerii de înființare a acestei mânăstiri pentru promovarea vieții religios-morale a credincioșilor ortodocși români într-un spațiu multiconfesional cât și dorința Episcopiei Oradiei de a edifica în jurul acestei noi mânăstiri un așezământ filantropic-misionar cu sprijinul institu*țiilor locale ;*

Pe temeiul prevederilor art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor, și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă înființarea mânăstirii Episcopia Bihor cu hramul «Buna Vestire» din Municipiul Oradea, cu destinație pentru călugărițe, urmând a fi organizată potrivit rânduielilor tradiționale bisericești.

Temei nr. 3023/1998 — Adresa Episcopiei Alexandriei și Teleormanului nr. 332/1998, cu propunerea de a se aproba înființarea unei mâ-

năstiri de călugări cu hramul «Sfânta Treime», în com. Drăgănești-Vlașca, jud. Teleorman.

Propunerea de înființare a acestei mânăstiri este motivată de necesitatea întăririi și promovării vieții religios-morale a credincioșilor ortodocși români într-un spațiu lipsit de mânăstiri și expus prozelitismului sectar ;

În conformitate cu prevederile art. 76 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, ale art. 10 din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă înființarea mânăstirii cu hramul «Sfânta Treime» din comuna Drăgănești-Vlașca, jud. Teleorman, cu destinație pentru călugări, urmând ca aceasta să fie organizată potrivit rânduielilor tradiționale bisericești.

Temei nr. 2775/1998 — Adresa Secretariatului de Stat pentru Culte nr. C/335/1998, prin care se solicită situația bunurilor mobile și imobile din patrimoniul bisericesc ortodox care au fost naționalizate sau confiscate de regimul comunist în perioada 1944—1989.

În referatul asupra problemei se arată că de mai multă vreme, prin Cancelaria Sf. Sinod, s-a solicitat eparhiilor să întocmească situația generală a bunurilor confiscate de regimul comunist, pe categorii de bunuri, în vederea solicitării retrocedării acestora, ca un sprijin în redresarea materială și economică a Bisericii în scopul îndeplinirii misiunii și lucrărilor ei specifice.

Această lucrare a Bisericii consună cu unele inițiative legislative privind retrocedarea bunurilor comunitare, mobile și imobile, confiscate de regimul comunist.

În urma discuțiilor purtate în plen, în cadrul cărora s-a apreciat urgența și necesitatea elaborării unei astfel de lucrări și la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață monahală și misiune socială, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de adresa Secretariatului de Stat pentru Culte nr. C/335/1998, prin care se solicită situația bunurilor mobile și imobile din patrimoniul bisericesc ortodox care au fost naționalizate sau confiscate de regimul comunist în perioada 1944—1989, în vederea pregătirii cadrului legal pentru retrocedarea acestora ;

— Se va pune la dispoziția eparhiilor adresa respectivă și un exemplar din situația bunurilor mobile și imobile centralizate la Cancelaria Sf. Sinod, spre confruntarea și completarea cu datele recente existente pe plan local ;

— Răspunsul eparhiilor cu situația solicitată va fi transmis la Secretariatul de Stat pentru Culte și la Cancelaria Sf. Sinod pentru

definitivarea datelor centralizate și a Cărții speciale aflată în curs de elaborare.

La reluarea ședinței de lucru în plen a Sfântului Sinod, a doua zi, vineri, 5 iunie 1998, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P. S. Episcop Calinic al Argeșului, raportorul *Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină,* să prezinte referatele asupra problemelor date spre studiere, după cum urmează :

Temei nr. 2440/1998 — Referat privind stadiul actual al proiectului Legii Cultelor.

Referatul amintește că în urma întâlnirii reprezentanților cultelor religioase din 27 mai 1998 care a avut loc la Secretariatul de Stat pentru Culte, s-a convenit ca, până la data de 10 iunie 1998, acestea să depună eventualele amendamente la proiectul Legii Cultelor, după care acesta să fie înaintat forurilor de stat competente în vederea dezbaterii și aprobării.

În continuare, se precizează că, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a convocat în ședință de lucru, la data de 3 iunie 1998, Comisia canonică-juridică și pentru disciplină, la care au participat ca invitați Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului și P. S. Episcop Andrei al Alba Iuliei, în calitate de reprezentanți ai Bisericii noastre la lucrările de elaborare a Legii Cultelor și care, în urma examinării proiectului Legii Cultelor, a adus amendamente la următoarele articole : 1, 14, 15, 20 — al. 2, 22 — pt. 1, 22 — pt. 2, 25, 29, 37, 40, 44, 45, 47, 48, 56, 57, 58 — al. 2, 62, 67 — al. 3, 68 — al. 2, 69 — lit. «c» și 70, pe care le-a înaintat examinării Sfântului Sinod.

În urma lămuririlor date în plen în legătură cu amendamentele propuse, a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă amendamentele aduse de către Comisia canonică-juridică și pentru disciplină la următoarele articole din proiectul Legii Cultelor : 1, 14, 15, 20 — al. 2, 22 — pt. 1, 22 — pt. 2, 25, 29, 37, 40, 44, 45, 47, 48, 56, 57, 58 — al. 2, 62, 67 — al. 3, 68 — al. 2, 69 — lit. «c» și 70, care au fost prezentate în plen și care, vor fi trimise cu scrisoare specială Secretariatului de Stat pentru Culte, potrivit celor stabilite în cadrul consfătuirii din 27 mai 1998.

Temei nr. 2764/1998 — Adresa Episcopiei Buzăului nr. 1.100/1998 prin care, P. S. Episcop Epifanie al Buzăului înaintează textul definitiv al Regulamentului pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor.

În referatul de prezentare a problemei se arată că, în ședința sa din 23—24 octombrie 1996, Sfântul Sinod a hotărât instituirea unei Comisii prezidată de P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, în vederea elaborării unui proiect de Regulament al vieții monahale pe baza celui aprobat la 25 februarie 1950 și care să cuprindă și propunerile centrelor

eparhiale. Pe temeiul acestei hotărâri și a celor ulterioare, luate în ședințele Sfântului Sinod din 27—29 mai și 30 septembrie — 1 octombrie 1997, proiectul Regulamentului vieții monahale elaborat de Comisie a fost îmbunătățit cu propunerile centrelor eparhiale și cu cele 28 de amendamente aduse de Sfântul Sinod.

Ca urmare a acestei ample lucrări a Comisiei, P. S. Episcop Epifanie al Buzăului a prezentat la Cancelaria Sf. Sinod *noul proiect de Regulament pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor* în varianta definitivată care, în prealabil a fost examinat și diortosit de către Comisia canonică-juridică și pentru disciplină în ședința specială de lucru din 3 iunie 1998, convocată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

În urma lămuririlor date în plen în legătură cu proiectul de Regulament, a discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— Aprobă Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și pentru funcționarea administrativă și disciplinară a mânăstirilor care va fi trimis tuturor eparhiilor pentru punere în aplicare.

— Regulamentul se va publica în presa bisericească și în extras pentru uzul mânăstirilor, al elevilor seminariști și al studenților teologi.

Temei nr. 3024/1998 — Procesul-verbal al Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului cu propunerea de ridicare a Episcopiei Alba Iuliei la rangul de Arhiepiscopie cu titulatura «Arhiepiscopia Alba Iuliei».

În referatul de prezentare se amintește că la Comisia canonică-juridică și pentru disciplină s-a primit procesul-verbal al ședinței Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului din 4 iunie 1998 reunit în ședință de lucru, din încredințarea Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, sub președinția Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului care, luând în examinare solicitările Episcopiei Alba Iuliei de ridicare la rangul de Arhiepiscopie a consemnat următoarea hotărâre înaintată Sfântului Sinod :

— Sinodul mitropolitan al Mitropoliei Ardealului aprobă, în unanimitate, ridicarea Episcopiei Alba Iuliei la rangul de Arhiepiscopie și propune Sfântului Sinod plenar o hotărâre în acest sens.

Solicitarea Episcopiei Alba Iuliei a fost însoțită de documente prin care au fost aduse argumente de ordin istoric, național, cultural, spiritual și, nu în ultimul rând, de ordin religios-duhovnicesc, misionar pastoral, potrivit cărora, într-un spațiu cu o mare diversitate confesională este necesar un nivel de reprezentare a Bisericii noastre similar cu al celorlalte culte din zonă.

Examinarea acestei probleme în cadrul Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului s-a făcut pe temeiul hotărârilor Sfântului Sinod nr. 8754 din 6 februarie 1994 și 713 din 19—20 februarie 1998.

În urma discuțiilor care au avut loc și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod a hotărât :

— Ia act de procesul-verbal al ședinței Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Ardealului din data de 4 iunie 1998 și aprobă propunerea de ridicare a Episcopiei Alba Iuliei la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura de «Arhiepiscopia Alba Iuliei» ;

— Aprobă modificarea corespunzătoare a art. 5 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române ;

— Aprobă ca ridicarea Episcopiei Alba Iuliei la rangul de Arhiepiscopie și modificarea art. 5 din Statut să fie supuse examinării și hotărârii Adunării Naționale Bisericești la proxima ședință de lucru.

Temei nr. 2950/1998 — Procesul-verbal al Sinodului Permanent din 4 iunie 1998 în legătură cu propunerea Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului pentru alegerea P. Cuv. Arhim. Vasile Fluieraș ca episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului.

În cuprinsul referatului se arată că, din studierea propunerii Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu al Clujului în corelare cu planul de măsuri misionare aprobat de Sfântul Sinod în anul 1987, reiese necesitatea intensificării activității misionare care, în Arhiepiscopia Clujului, depășește posibilitățile unui singur episco-vicar.

De asemenea, referatul prezintă contextul general al prozelitismului sectelor de tot felul și activitatea lor tot mai evidentă și mai intensă care obligă Biserica Ortodoxă Română să adopte, să creeze și să aplice noi măsuri pastorale și să stimuleze prezența mai directă și mai largă a clerului în viața păstoriților ;

În continuare, se amintește că, înființarea la Centrul eparhial a sectorului «Misionar-social» și necesitatea coordonării activității și așezămintelor diaconale și de asistență socială ale Bisericii, a activității echipelor misionare desfășurate de seminariști și studenți teologi care activează în parohiile din mediul rural, a activității preoților de slujire caritativă din spitale, orfelinate, azile, penitenciare, armată, a activității asociației «Christiana», a organizațiilor ortodoxe de tineret și adulți, precum și colaborarea Centrului eparhial cu diferite organizații și asociații filantropice, impun prezența celui de al doilea episcop-vicar în cuprinsul eparhiei ;

Toate aceste aspecte au condus Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Clujului, în ședința sa din 26 mai 1998, să solicite Sfântului Sinod aprobarea înființării unui al doilea post de episcop-vicar, a cărui activitate să se desfășoare exclusiv pe teren, de-a lungul întregului an, asistat de preoții și diaconii misionari de la Centrul eparhial și din protopopiate ;

În examinarea propunerii Arhiepiscopiei Clujului, plenul Sfântului Sinod a reținut că funcția de episcop-vicar la Arhiepiscopii, care este înscrisă în Statut, nu este limitată ca număr.

Sfântul Sinod a luat în examinare propunerea Sinodului Permanent cu privire la recomandarea Î.P.S. Arhiepsicop Bartolomeu al Clujului ca în acest nou post de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Clujului să fie ales P. Cuv. Arhim. Vasile Fluieraș, licențiat în teologie, eclesiarh al catedralei arhiepiscopale, exarh al mânăstirilor, călugăr și duhovnic de mare ținută morală și duhovnicească și cu o deosebită vocație misionară, constatând că acesta întrunește condițiile pentru ridicarea la treapta arhieriei.

Pe temeiul prevederilor art. 104 coroborate cu prevederile art. 129 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ca urmare a propunerii Sinodului Permanent făcută în ședința de lucru din 4 iunie 1998 ;

Având în vedere rezultatul votării, făcută la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în urma căreia P. Cuv. Arhim. Vasile Fluieraș a întrunit unanimitatea de voturi din partea membrilor prezenți și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, plenul Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aprobă alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Vasile Fluieraș, exarh al mânăstirilor, în cel de al doilea post de episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, urmând ca la proxima ședință sinodală să i se facă examinarea canonică, ridicarea la rangul de arhiereu și acordarea titulaturii.*

Temei nr. 2565/1998 — Informare privind stadiul alegerilor organelor deliberative și executive bisericești, în vederea constituirii Adunării Naționale Bisericești, programată a avea loc în prima jumătate a lunii iulie 1998.

În referatul Cancelariei Sf. Sinod se precizează că, Sfântul Sinod în ședința sa de lucru din 19—20 februarie 1998, a luat act de hotărârea Consiliului Național Bisericesc din 18 decembrie 1997 privind calendarul alegerilor pentru organele deliberative și executive la parohiile, protoieriile și eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române pentru perioada 1998—2002 și a recomandat membrilor Sfântului Sinod ca în procesul de organizare și desfășurare a acestora să se respecte întru totul prevederile statutare și regulamentare bisericești specifice.

Ca urmare a hotărârilor acestor două foruri centrale bisericești și în aplicarea prevederilor art. 70 din Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive la parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a emis Decizia patriarhală nr. 3/1998, prin care a stabilit data alegerilor preoțești și mirenești, în toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române, pentru ziua de joi, 7 mai (sau joi, 14 mai) 1998. Această Decizie patriarhală a fost comunicată tuturor eparhiilor cu adresa Cancelariei Sf. Sinod nr. 1670 din 23 martie 1998.

Ca urmare a discuțiilor care au avut loc, în cadrul cărora s-a subliniat că Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ca președinte al Adunării Naționale Bisericești, are competențe în ce privește convocarea

acestui organ central bisericesc, în scopul constituirii și la propunerea Comisiei canonică-juridică și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Lasă la latitudinea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist fixarea datei convocării Adunării Naționale Bisericești în ședință de constituire, în funcție de agenda Patriarhiei Române din lunile iulie—august 1998.*

În continuarea lucrărilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită pe P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, *raportorul Comisiei relațiilor externe bisericești,* să prezinte referate asupra problemelor date spre studiere, după cum urmează :

Temei nr. 2285/1998 — Referat în legătură cu participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la funeraliile Prea Fericitului Serafim al Atenei și al întregii Elade (13 aprilie 1998) și la ceremonia întronizării noului Întâistătător al Bisericii Ortodoxe a Greciei, Prea Fericitul Christodoulos (9 mai 1998).

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act cu întristare de trecerea la cele veșnice a Arhiepiscopului Serafim al Atenei și a toată Elada ;*

— *Exprimă bucuria membrilor Sfântului Sinod, a clerului și credincioșilor Bisericii noastre, pentru alegerea noului Întâistătător al Bisericii Ortodoxe a Greciei, Prea Fericitul Părinte Hristodoulos, Arhiepiscop al Atenei și al întregii Elade.*

Temei nr. 2294/1998 — Participarea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, la întronizarea Prea Fericitului Sava ca mitroplit al Varșoviei și a toată Polonia (Varșovia, Polonia, 31 mai 1998).

Slujba și ceremonia instalării Prea Fericitului Sava ca Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia, au avut loc, potrivit tradiției ortodoxe, în catedrala mitropolitană din Varșovia în ziua de duminică, 31 mai 1998, în prezența reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori, a reprezentanților Bisericii Catolice și ai unor Biserici Protestante din Polonia, a organismelor ecumenice din Polonia, precum și a autorităților de stat centrale și locale din Polonia.

La sfârșitul Sfintei Liturghii și a ceremoniei de întronizare, au luat cuvântul reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Poloneze, delegații Bisericilor Ortodoxe surori, precum și ai autorităților de stat locale, delegatul Bisericii Ortodoxe Române, P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, prezentând mesajul și darurile Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist ocazionate de acest înălțător moment duhovnicesc și de istorie din viața Bisericii Ortodoxe Poloneze.

În dimineața zilei de 1 iunie 1998, delegații Bisericilor Ortodoxe surori, însoțiți de noul Întăistătător al Bisericii Ortodoxe din Polonia,

Prea Fericitul Sava, au fost primiți de Președintele Poloniei, domnul Alexandru Kvașnievski.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act cu bucurie de întronizarea Prea Fericitului Părinte Sava ca mitropolit al Varșoviei și Primat al Bisericii Ortodoxe din Polonia.*

Temei nr. 1200/1998 — Participarea P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor la întrunirea interortodoxă cu tema «Evaluări ale datelor mai noi în relațiile Ortodoxiei cu mișcarea ecumenică».

Întrunirea a avut loc în perioada 29 aprilie — 2 mai 1998, la Tesalonic, la invitația Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Bartolomeu și ca răspuns la inițiativa Bisericilor Ortodoxe Rusă și Sârbă, dată fiind retragerea Bisericii Georgiei din Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la această întrunire de către P.S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor, însoțit de P.C. Arhid. Lector Ioan Ică jr, de la Facultatea de teologie ortodoxă din Cluj-Napoca.

În urma amplelor discuții care au avut loc în plen pe marginea celor exprimate în cadrul Întrunirii reprezentanților Bisericilor Ortodoxe de la Tesalonic, și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de problemele dezbătute și de concluziile întrunirii interortodoxe «Evaluări ale datelor mai noi în relațiile Ortodoxiei cu mișcarea ecumenică» de la Tesalonic (29 aprilie — 2 mai 1998).*

— *În discuțiile ce vor avea loc cu prilejul celei de a VIII-a Adunări generale a C.E.B. de la Harare, Zimbabwe, 1998, delegații Bisericii Ortodoxe Române vor sublinia următoarele aspecte :*

a) Ar fi de dorit ca, în măsura posibilului, Bisericile Ortodoxe locale să prezinte o poziție unitară ;

b) Biserica Ortodoxă Română rămâne deschisă participării și implicării ei în mișcarea ecumenică, în general și în C.E.B., în special ;

c) Având în vedere faptul că întrunirile de la Tesalonic și Damasc — care au abordat problema implicării Bisericii Ortodoxe în mișcarea ecumenică — vor fi urmate de întrunirea Comisiei teologice mixte la Geneva, în zilele de 22—24 iunie 1998, se amână luarea unei decizii definitive până în momentul analizării concluziilor acestei ultime întruniri.

Temei nr. 827/1998 — Participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la întrunirea delegaților ortodocși și ortodocși orientali pentru pregătirea celei de a VIII-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a organizat, în perioada 7—13 mai 1998, la Damasc, în Siria, o întâlnire ortodoxă cu scopul pregătirii următoarei Andunări Generale a C.E.B., care va avea loc între 3—14 decembrie 1998 la Harare, în Zimbabwe.

La întâlnirea de la Damasc au participat reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe Răsăritene (calcedoniene) și ai Bisericilor Ortodoxe Orientale (precalcedoniene) membre ale C.E.B., care urmează a face parte din delegațiile Bisericilor lor la viitoarea Adunare de la Harare, Biserica Ortodoxă Română fiind reprezentată de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei însoțit de P.C. Pr. Dr. Aurel Jivi de la Facultatea de teologie ortodoxă din Sibiu.

În urma discuțiilor purtate pe marginea întrunirii de la Damasc, corelată cu rezultatele întrunirii de la Tesalonic și, la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la întrunirea delegaților ortodocși și ortodocși orientali pentru pregătirea celei de a VIII-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Damasc, Siria, 7—13 mai 1998).

— Concluziile acestei întruniri, împreună cu deciziile ce vor fi luate în cadrul Comisiei teologice mixte cu participarea membrilor ortodocși răsăriteni și orientali vor fi avute în vedere la stabilirea poziției Bisericii noastre la cea de-a VIII-a Adunare generală a C.E.B. (Harare, Zimbabwe, 3—14 decembrie 1998).

Temei nr. 2292/1998 — Participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Simpozionul ecumenic organizat de fundația «Pro Oriente» în legătură cu «Purcederea Sfântului Duh» (Viena, 15—17 mai 1998).

Simpozionul, organizat de fundația catolică «Pro Oriente» din Viena, cu binecuvântarea cardinalului Cristoph Schonbom de Viena, a avut ca temă centrală studiul documentului Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștine, intitulat : *«Tradițiile greacă și latină privind purcederea Sfântului Duh»* (Vatican, 1996) și a fost dezbătut cu participarea unor teologi romano-catolici, luterani, vechi-catolici, ortodocși orientali și ortodocși răsăriteni, care au încercat o clarificare ecumenică a acestui document.

În continuarea ședерii la Viena, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei a fost invitatul de onoare al fundației Pro Oriente, unde a conferențiat despre *«Evaluarea ecumenismului din punct de vedere ortodox»*, prezentând atât aspecte pozitive, cât și lipsuri ale mișcării ecumenice de azi, fiind prezentată situația ecumenismului în România.

Duminică, 17 mai 1998, I.P.S. Mitropolit Daniel a participat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica parohiei ortodoxe române din Viena, în cadrul căreia a transmis celor prezenți binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a ținut cuvânt de învățătură pe marginea Evangheliei Duminicii Samarinencei.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Simpozionul ecumenic organizat de fundația «Pro Oriente» în legătură cu «Purcederea Sfântului Duh» și de deschiderea încurajatoare a Bisericii Romano-Catolice prin unele atitudini de recunoaștere a valabilității Tradiției Bisericii primare în legătură cu doctrina despre Filioque.*

Temei nr. 2897/1998 — Participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Întrunirea Comitetului Comun al Conferinței Bisericilor Europene (C.B.E.) și Consiliului Conferințelor Episcopale Europene (C.C.E.E.) Roma, Italia, 19—22 februarie 1998).

În urma discuțiilor purtate, a precizărilor aduse în plen de către I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de participarea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la Întrunirea Comitetului comun al Conferinței Bisericilor Europene (C.B.E.) și Consiliului Conferințelor Episcopale Europene (C.C.E.E.) — Roma, Italia, 19—22 februarie 1998.*

Temei nr. 2287/1998 — Referat asupra lucrărilor seminarului «Mișcarea ecumenică în secolul XX. Rolul teologiei în concepția și viața ecumenică din România» (Iași, 27—30 aprilie 1998).

Seminarul, ocazionat de împlinirea a 50 de ani de când mișcarea ecumenică mondială a luat o formă instituționalizată — prin crearea Consiliului Ecumenic al Bisericilor — a inițiat și un proces de evaluare critică, cu perspective spre viitor, a dinamicii relațiilor ecumenice de până acum. S-au evidențiat, cu acest prilej, atât progresele cât și nerealizările înregistrate în dialogul ecumenic.

Tema aleasă a cuprins ambele aspecte, abordate în cinci subteme, astfel :

1. Evaluarea teologică a ecumenismului local din România (1948—1998);

2. Locul teologiei ecumenice în contextul post-modernității : tematică, metodologie, formare ecumenică, modele de cultură și societate ;

3. Noi orientări și practici ecumenice în serviciul reconcilierii naționale, mărturiei creștine comune, integrării europene, participării la mișcarea ecumenică ;

4. Mărturia creștină comună în societatea contemporană ; identitatea eclesială ortodoxă în perspectivă ecumenică ;

5. Analiza Documentului «Common Understanding and Vision» — «Înțelegere și viziune comună».

Seminarul a fost organizat de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor — Sectorul «Unitate și Înnoire» și Mitropolia Moldovei și Bucovinei, prin Institutul Ecumenic «Sf. Nicolae».

Lucrările care au avut loc în aula Facultății de teologie ortodoxă din Iași, au fost deschise cu mesajul de binecuvântare al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, și au beneficiat de participarea reprezentanților Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ai Conferinței Bisericilor Europene, AIDRom, Bisericilor Ortodoxe, Bisericii Romano-Catolice, Bisericii Reformate, Bisericii Luterane, ierarhi și profesori ai Facultăților de teologie din țară, studenți ai Facultății de teologie ortodoxă din Iași.

În privința cooperării ecumenice în România cu perspectiva de viitor, s-a făcut propunerea de a se înființa un Consiliu ecumenic al Bisericilor din România, cu participarea Bisericii Catolice, ca membru deplin, cu următoarele obiective principale : *reluarea Conferințelor teologice interconfesionale, care să se țină în mod regulat (o dată sau de două ori pe an); elaborarea unei teologii ecumenice românești cu respectarea problematicii teologice internaționale și specificul local al Bisericilor, alcătuirea unui memorial ecumenic al martirilor și mărturisitorilor credinței din perioada comunistă; pregătirea delegaților pentru evenimentele ecumenice internaționale; dezbaterea și tratarea prealabilă a temelor acestor întruniri ecumenice la nivel național în România; rolul de mediator și eforturi de reconciliere între Biserici din România în situații conflictuale; eforturi pentru sărbătorirea Paștilor la o dată comună; extinderea exercițiului «Săptămânii de rugăciune pentru unitatea creștinilor» și la nivel de parohie; îndrumarea pastorală în cazul căsătoriilor mixte sau cu ocazia unor momente liturgice în familie și societate; organizarea de tabere ecumenice de tineret; schimb de profesori și studenți; manifestări interparohiale, coruri, expoziții de artă etc.; dezbaterea unor probleme de interes comun între Biserici (revendicări, relații în schimb etc.).*

Desfășurat într-o atmosferă de pace și bucurie, de respect reciproc și frățietate, seminarul ecumenic de la Iași a fost un semn de speranță și binecuvântare, într-o lume tensionată.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de lucrările și concluziile lucrărilor seminarului «Mișcarea ecumenică în secolul XX. Rolul teologic în concepția și viața ecumenică din România».*

Temei nr. 2288/1998 — Referat în legătură cu hirotonirea P. Cuv. Arhim. Iosif Pop întru arhiereu și întronizarea I.P.S. Sale ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională (Paris, 15 martie 1998).

La ceremoniile prilejuite de acest moment important din viața Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa occidentală și meridională, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost reprezentat de P.S. Teofan Sinaitul, episcop vicar patriarhal care a citit și *Grammata patriarhală* și a înmânat noului Arhiepiscop însemnele chiriarhale și l-a instalat în tronul de arhiepiscop.

Ca urmare a discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act cu bucurie de hirotonirea Prea Cuviosului Arhim. Iosif Pop întru arhiereu și întronizarea I.P.S. Sale ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa occidentală și meridională, la data de 15 martie 1998.

Temei nr. 2931, 1360/1998 — Probleme privind Mitropolia Basarabiei : a) Referat asupra unei subvenții lunare destinate sprijinirii Mitropoliei Basarabiei ; b) Aspecte ale activității Mitropoliei Basarabiei în anii 1996—1997.

În referat se arată că date fiind dificultățile financiare cu care se confruntă Mitropolia Basarabiei, prin hotărârea Sfântului Sinod cu nr. 805 din 19—20 februarie 1998, s-a aprobat adresarea unui Apel tuturor eparhiilor din cadrul Patriarhiei Române pentru a sprijini lunar, cu o sumă de cel puțin un milion de lei, efortul misionar al acestei eparhii. Ca urmare a acestui apel, diferite eparhii au virat până în prezent, pentru lunile aprilie—mai a.c., suma de 23 milioane lei.

Referatul privind activitatea Mitropoliei arată că, în prezent, aceasta cuprinde 34 parohii cu 46 preoți, 2 ieromonahi și 5 diaconi, grupate în 7 protopopiate (Chișinău, Bălți, Fălești, Hâncești, Ocnița, Dondușeni, Cahul), majoritatea bisericilor parohiale fiind în reparație și în construcție.

În activitatea I.P.S. Mitropolit Petru sunt consemnate vizitele misionare și pastorale în parohii, slujbele arhierești săvârșite în parohiile din cuprinsul Mitropoliei, vizitele și discuțiile de la seminariile și facultățile de teologie din Patriarhia Română unde își fac studiile elevi și studenți basarabeni.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act de problemele financiare cu care se confruntă Mitropolia Basarabiei și frații români de peste Prut ;

— Reînnoiește Apelul către eparhiile din cadrul Patriarhiei Române la ajutorarea fraților noștri din Republica Moldova, inclusiv prin înfrățirea între parohii din România cu cele din cuprinsul Mitropoliei Basarabiei ;

— Ia act de activitatea pastoral-misionară desfășurată în anii 1996—1997 în cadrul Mitropoliei Basarabiei, cu bucurie pentru jertfelnicia și realizările din eparhie ;

— Reafirmă solidaritatea și sprijinul moral și material acordat Mitropoliei Basarabiei, în vederea unei și mai rodnice activități viitoare.

Temei nr. 1958/1998 — Referat privind corespondența de la Patriarhia Ecumenică în legătură cu canonizări și caterisiri în cuprinsul său.

Din referat rezultă că Sanctitatea Sa Patriarhul Bartolomeu I al Constantinopolului, cu scrisorile nr. 1081/5 ianuarie, 323/31 martie 1998,

a comunicat că Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărât trecerea în rândul sfinților a Sfântului Xenofont, cu pomenire la 24 aprilie, precum și a Sfântului Cuvios Ioachim din Ithaka, cu pomenirea la 2 mai a fiecărui an.

De asemenea, Sanctitatea Sa Patriarhul Bartolomeu I al Constantinopolului comunică cu scrisoarea cu nr. 323/2 aprilie 1998 hotărârea Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice privind caterisirea și trecerea în rândul mirenilor a foștilor preoți Spiridon Organtzidis și Simeon Manettas, Patriarhia Română fiind solicitată să nu intre în nici un fel de comuniune cu aceștia.

În urma discuțiilor purtate și la propunerea Comisiei relațiilor externe bisericești, Sfântul Sinod hotărăște :

— Ia act cu duhovnicească bucurie de trecerea în rândul sfinților a Sfântului Xenofont și a Sfântului Cuvios Ioachim, numele lor urmând a fi incluse în evidențele Cancelariei Sfântului Sinod și în calendarul Bisericii Ortodoxe Române, astfel ca ei să primească cinstirea cuvenită ;

— Ia act de caterisirea foștilor preoți Spiridon Organtzidis și Simeon Manettas din cadrul Patriarhiei Ecumenice, urmând ca numele lor să fie incluse în evidențele Sfântului Sinod, spre cele de urmare.

Temei nr. 2741/1998 — Dare de seamă a P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului privind situația Episcopiei Ortodoxe Române de Vârșeț, Iugoslavia.

Referatul arată că, P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului, în calitatea încredințată de Sfântul Sinod, de episcop-locțiitor al Episcopiei de Vârșeț, a prezentat situația acestei eparhii, așa cum a reieșit în urma vizitei efectuate de Prea Sfinția Sa în cuprinsul eparhiei, cu prilejul slujbei din parohia Toracul Mic.

Cu prilejul acestei vizite, P.S. Episcop Laurențiu a convocat Consiliul eparhial pentru a fi abordate probleme curente ce țin de bunul mers al Episcopiei.

Referatul arată că deși actuala situație a Eparhiei Vârșețului nu să aducă, în cele din urmă, o rezolvare adecvată Episcopiei de Vârșeț, este prea încurajatoare, se speră totuși că dialogul la nivel înalt între cele două Biserici Ortodoxe surori, împreună cu efortul la nivel local care, la timpul cuvenit, să-și dobândească un păstor.

În această perspectivă se înscrie coliturghisirea P.S. Episcop Laurențiu cu P.S. Hrisostom, episcopul ortodox sârb de Vârșeț, în ziua de 21 iunie 1998, la biserica românească din Vârșeț, sub semnul dragostei și al frățietății creștine.

P.S. Episcop Laurențiu al Caransebeșului consideră că situația politică din Iugoslavia creează probleme indirect și pentru preoții eparhiei noastre de la Vârșeț, între care și aceea a interdicției de a se mai numi preoți români din Țară, ci doar din Serbia.

În urma discuţiilor purtate şi la propunerea Comisiei relaţiilor externe bisericeşti, Sfântul Sinod hotărăşte :

— *Ia act de situaţia actuală a Episcopiei Ortodoxe Române de Vârşeţ.*

— *Să se studieze formula adecvată pentru ca, împreună cu Secretariatul de Stat pentru Culte, Ambasada R. F. Iugoslaviei la Bucureşti, autorităţile civile şi bisericeşti din Serbia, să se ajungă la o înţelegere privind statutul Episcopiei ortodoxe române de Vârşeţ şi al Episcopiei ortodoxe sârbe din Timişoara, care să stipuleze drepturi şi îndatoriri similare pentru acestea.*

— *P.S. Episcop Laurenţiu al Caransebeşului, episcop-locţiitor al Episcopiei Ortodoxe Române de Vârşeţ, este rugat să iniţieze demersurile ce se impun pentru redactarea Statutului Episcopiei ortodoxe române de Vârşeţ, urmând ca — după ce va fi prezentat spre confirmare Sfântului Sinod — să se purceadă la alegerea chiriarhului locului.*

După epuizarea examinării problemelor înscrise pe ordinea de zi, potrivit prevederilor statutare, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist prorogă şedinţa de lucru a Sfântului Sinod* şi aduce prinos de mulţumire Atotputernicului Dumnezeu pentru lucrarea săvârşită împreună cu toţi ierarhii acestui for bisericesc în folosul Bisericii străbune, a clerului şi poporului dreptcredincios.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist invită apoi pe membrii Sfântului Sinod să participe, în după amiaza acestei zile, la ora 17,00, în rotonda Palatului Patriarhiei, la *şedinţa comemorativă ocazionată de împlinirea a 50 de ani de la alegerea şi intronizarea Patriarhului Justinian Marina.*

Şedinţa Sfântului Sinod se încheie cu rostirea rugăciunii «*Cuvine-se cu adevărat*».

Preşedintele Sfântului Sinod

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SECRETARUL SFÂNTULUI SINOD
† EPISCOP TEOFAN SINAITUL
Vicar patriarhal

NOTĂ : Prezentul sumar a fost redactat de Pr. Augustin Rusu, secretarul Cancelariei Sf. Sinod, pe baza procesului-verbal al şedinţei de lucru a Sfântului Sinod din 4—5 iunie 1998.

RECENZII

ÎNSEMNĂRI BISERICEȘTI ȘI LITERARE

Cântarea Cântărilor și *Poeme alese* sunt două ofrande literare pe care ni le oferă în dubla sa ipostază de Mare Ierarh și Poet, Înalt Prea Sfințitul Părinte Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Clujului, Vadului și Feleacului. Amândouă ilustrează la modul liric poezia biblică și poezia religioasă românească, într-un moment de surprinzătoare actualitate și nu numai literară.

Cântarea Cântărilor (București, Editura Anastasia, 1998), versiune revizuită după Septuaginta, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, sprijinit pe numeroase alte osteneli, constituie, dacă e să folosim titlul unei recente cărți a Părintelui Theodor Damian din New York, Roua Cărților Sfintei Scripturi, preînchipuind nunta de taină a Mirelui Ceresc, Domnul nostru Iisus Hristos, cu Biserica pe care a întemeiat-o să-I fie Mireasă eternă și fără prihană. Nu e de mirare că versurile sublime din «Imnul Mirilor», cântat de cor la intrarea mirilor în biserică pentru Sfânta Taină a Cununiei, sunt luate din Cântarea Cântărilor și transfigurate prosodic în admirabilele creații corale ale marilor noștri compozitori Gavriil Musicescu și Nicolae Lungu. Și în contrast cu tradiția noastră ortodoxă, cât de streine și de palide răsun în bisericile noastre ortodoxe românești cadențele prozaice ale corului «Dușl de noroc» din opera «Lohengrin» de Richard Wagner, care gâdilă snobismul unor superficialități jenante ale celor care le pretind și alc celor care nu au curajul să le respingă din locașurile noastre sfinte! Tipărită și reactualizată mai ales cititorilor tineri, într-o vreme când desacralizarea și întinarea iubirii curate în ticăloșia unei revoluții sexuale care promovează cu nerușinare minciuna, pornografia, adulterul, avorturile și depravarea morală totală, Cântarea Cântărilor, această rouă sfântă a cărților biblice, poate fi salvatoare și purificatoare de patimile sexuale murdare și înjositoare, mai ales în lumea apuseană și care încep să pătrundă, necenzurate, și în lumea noastră românească. Cele opt poeme care formează Cântarea Cântărilor în tălmăcirea și tâlcuirea poetică a Î.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania· devin o adevărată comoară nu numai a Sfintei Scripturi, dar și a poeziei românești contemporane, căreia îi adaugă un blazon de noblețe spirituală și biblică. Merită să fie subliniate Introducerea, Notele și Anexele editoriale, care însoțesc, exegetîc, această operă biblică nemuritoare.

Cea de a doua ofrandă literară «Poeme alese» (Cluj, Editura Dacia, 1998, 164 pag.), cu o prefață de Liviu Petrescu, este cea mai substanțială culegere antologică de până acum din opera poetului Valeriu Anania. Accentul cade cu precădere pe creația poetică religioasă, de nuanță gândiristă și autohtonistă, nuanțată uneori cu subtile adieri argheziene, pe care Valeriu Anania o ilustrează cu propria sa ipostază creatoare, într-o autentică sinteză lirică ortodoxă, a cărei încununare supremă, dincolo de imnografie și bizantinism, strălucește în originalitatea și pro-

funzimea spirituală a Creştinismului românesc. Evident creaţia poetică a Părintelui Anania este mult mai largă şi ea cuprinde şi alte aspecte, destul de ispititoare pentru eventualele antologii care ar reîntregi astfel opera celui mai «tânăr» gândirist în viaţă, care a fost descoperit de Nichifor Crainic, lansat de revista «Gândirea» şi consacrat de Tudor Arghezi.

GEORGE ALEXE

PAUL EVDOKIMOV, *Ortodoxia*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., 390 p.

Iconomia dumnezeiască nu ne lasă niciodată pe noi şi creaţia noastră la voia întâmplării, în sărăcia şi slăbiciunile aparente ale manifestărilor ei. Secolul XX, cu tragediile lui, născute din secularizarea şi desacralizarea culturii, proces instaurat barbar, o dată cu Comuna din Paris, încheagă acum, din rănile adânci ale istoriei, în acelaşi oraş, devenit capitală a lumii, o şcoală a renaşterii vieţii spirituale, şcoala teologică a imigraţiei ruse. Paul Evdochimov, ca şi înaintaşii săi, Serghie Bulgakov, G. Florovschi, Lossky şi alţii, devin vase deschise în care se primeşte viaţa în, şi prin harul duhului, instalat ca să mângâie suferinţa, să o transforme în lumină şi bucurie. După traducerea şi publicarea, la noi, a cărţilor lui P. Evdokimov «Arta icoanei, o teologie a frumuseţii», Ed. Meridiane (1993), «Femeia şi mântuirea lumii», Ed. Cristiana (1995), acest mare trăitor în Hristos şi prin aceasta şi mare teolog, ne dezvăluie, prin traducerea şi publicarea pe deplin avizată, a Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., una dintre cele mai complexe şi minunate lucrări despre dreapta credinţă şi mărire a lui Iisus Hristos, *Ortodoxia*. Într-o desfăşurare amplă, cca. 400 de pagini, cu un bogat aparat critic ce însumează referinţe teologice ale părinţilor celor două Biserici, apuseană şi răsăriteană, autorul punând în balanţa cântărilor valorice tot ceea ce a însemnat câştig sau regres pentru biserica mântuitoare. Conţinutul ideatic, dens, este sistematizat în cuprinsul a cinci părţi, ce vor fi dezvoltate în ordinea dictată de imperativul sfinţeniei, al îndumnezeirii: 1. Antropologia; 2. Ecleziologia; 3. Credinţa bisericii; 4. Rugăciunea bisericii; 5. Eshatonul sau lucrurile de pe urmă. După simpla enumerare a părţilor şi după sublinierea făcută de Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., în *Cuvântul înainte*, miezul întregului conţinut se află în ecleziologie, în descoperirea puterii nevăzute a Bisericii, căci numai prin ea Ortodoxia poate lucra schimbarea naturii omului, îndumnezeindu-l prin intermediul energiilor divine necreate. Importanţa bisericii în lume rezidă în această mare taină a ridicării omului prin sfinţenie, fapt subliniat şi de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, printr-o remarcă amară care priveşte lucrarea cărturarilor, a intelectualilor autonomi şi orgolioşi, pierduţi în tunelele propriei creaţii. «Doar aici (în biserică) acesta (omul) încetează s-o mai strâmbe şi s-o împuţineze, înfrânându-se şi de la primejdioasa teoretizare fără contemplaţie (theoria)», p. 5, etimologic, *theoria* însemnând «vederea lui Dumnezeu», un cuvânt care închide în el teoria reflectării. Pentru cei care nu au o formaţie teologică dar îşi trăiesc viaţa în duhul Domnului, adică în Sf. Biserică, în legătură permanentă cu «duhul Adevărului», cartea lui P. Evdochimov este cheia cu care se deschid porţile înţelegerii a ceea ce se află în spatele cuvintelor şi a simbolurilor. Cititorul neteolog este receptorul interesat îndeosebi de partea I, *Antropologia*, ştiinţa omului şi a destinului său, axa, punctul central al căutărilor în găsirea a ceea ce Iisus Hristos numeşte autodefinindu-se, «Calea, Adevărul şi Viaţa». Impresionant în demersul analitic, încadrat în rigorile sintezei, este tehnica comparaţiei, a paralelismului permanent între diversele unghiuri, de abordare şi rezolvare, ale problemelor, fie în cadrul celor două biserici, orient / occident, fie în cadrul general al culturii, mistică / secularizată. Filonul de aur al ortodoxiei, esenţa şi puterea mereu înnoitoare a ei, este patristica. Acesta e temeiul pus la baza Antropologiei lui P. Evdokimov, având ca prim capitol chiar «Premisele răsăritene ale teologiei patristice». Aici, se definesc conceptele şi termenii, prin învăţăturile Sf. Părinţi, a căror cunoaştere se situează dincolo de «nous» (minte). În experienţa mistică, de conlucrare cu Dumnezeu, numită de Sf. Grigore de Nisa «theologia»

sau «theognosia», adică «cunoaşterea lui Dumnezeu», iar «a teologhisi» înseamnă a reproduco ceea ce vezi cu ajutorul luminii dumnezeieşti, după Sf. Simeon Noul Teolog (p. 53). Esenţa acestei cunoaşteri a fost concentrată într-o frază scurtă, silogistică de Sf. Evagrie, diacon din Pont (sec. IV), zis Ponticul: «Dacă eşti teolog te rogi cu adevărat, iar dacă te rogi cu adevărat eşti teolog», iar după Sf. Dionisie «teologia nu este speculaţie asupra textelor mistice, ci chiar calea mistică, cea care dă naştere unităţii», adică trăirii în Dumnezeu prin purificare şi sfinţenie, două coordonate existenţiale prin care se restabileşte unitatea, adică «a fi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu». În centrul teologiei patristice a stat *chipul,* nu imaginea, ci modul de existenţă, fel de a fi, de unde îndemnul lor: «grăbeşte-te să schimbi chipul în asemănarea cu Arhetipul» (p. 55), Iisus Hristos. Demnă de reţinut este metodologia, cele două metode, *catafatică* sau pozitivă, ce operează cu afirmaţii, dar insuficientă prin limitarea impusă de limitele noastre şi cea *apofatică* ce operează cu negaţii şi contrarii, numită de P. Evdokimov teologia negativă, cea care ne obişnuieşte cu distanţa mântuitoare pe care nu o putem trece. Ea formează teologia mistică, izvorâtă din vieţile Sf. Părinţi, Dionisie Areopagitul, Grigore de Nisa, Grigore Palama, o teologie ce se defineşte în splendoarea contrariilor. «Obscuritatea inerentă credinţei apără taina prezenţei lui Dumnezeu. Este o taină căci în mod paradoxal, cu cât Dumnezeu este mai prezent, cu atâta este mai ascuns, mai adânc, adâncit în «întunericul strălucitor» al Sf. Grigore de Nisa. Expresia vechi testamentară care defineşte omul, o creatură a lui Dumnezeu «după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu», «kat'oikona kai kat'omoiwsin tou Theou» este esenţa creaţiei şi a relaţiei dintre Creator şi creat. Chipul este definit, fie «avântul dinamic al întregii noastre fiinţe către Arhetipul divin» (Origen), fie «aspiraţia spiritului nostru către Dumnezeu» (Sf. Vasile cel Mare), fie dragostea «agapi-ul uman îndreptat spre cel divin» (Sf. Grigore Palama), «cu ajutorul chipului, Adevărul îl determină pe om să-l caute» (Sf. Macarie Egipteanul), «ca să-L găsim pe Dumnezeu trebuie să-L căutăm mereu», (Sf. Grigore de Nisa). În privinţa asemănării, ea este «asemănare în virtute» (Sf. Ioan Damaschin), sau «după *chip,* omul este superior îngerilor, dar prin *asemănare* le este inferior, fiind nestatornic, ... după cădere am pierdut asemănarea, dar nu şi fiinţarea după chip» (Sf. Grigorie Palama). Asemănarea se poate restabili prin desăvârşire. «Fiţi desăvârşiţi precum şi Tatăl vostru din ceruri este desăvârşit», (gr. katartisis) «curăţire». Omul ajunge prin har ceea ce Dumnezeu este prin fire, căci prin primirea Împărtăşirii, omul se «hristifică», «lutul primeşte demnitatea împărătească» (Nicolae Cabassila, «La vie en Christ»), temă tratată în *Antropologia îndumnezeirii. Ortodoxia* lui Paul Evdokimov este de fapt o sinteză magnifică a tot ceea ce a dobândit, prin lumina învăţăturii dumnezeieşti, biserica primară a lui Iisus Hristos, aflată mereu în lumina Taborului, ilustrată cu definirea conceptelor prin termenul grecesc, gradul de accesibilitate al acestora creşte prin esenţa formală a cuvântului. Este o carte de căpătâi pentru teologi, o carte cu o admirabilă deschidere întru sfinţenie şi adevăr pentru intelectuali, căci «viaţa este Adevărul şi ca atare nu poate niciodată să fie formulată ca ştiinţă» (Sf. Grigore de Nisa), p. 123.

30 ianuarie, 1997 AURELIA BĂLAN-MIHAILOVICI

MIHAIL DIACONESCU, *Prelegeri de estetica Ortodoxiei I. Teologie şi estetică,* Galaţi, Editura Porto-Franco, 1996, X + 450 p.; II. *Ipostazele artei,* Galaţi, 1996, 419 p.

Aşa cum se precizează în *Prefaţă,* acest tratat impunător are la origine prelegerile de Estetică ţinute de domnul Mihail Diaconescu la Universităţile de la Piteşti şi de la Bucureşti. După mai mulţi ani, ele au fost reluate şi completate cu alte articole scurte sau cu unele comunicări de la diverse reuniuni ştiinţifice din ţară sau din străinătate.

Reorganizarea învăţământului teologic universitar de după schimbările din 1989 a dat autorului un bun prilej să propună un astfel de curs la Universitatea din Piteşti. I-au stat în ajutor atunci continua lectură de carte bisericească (în mare

parte patristică) de mai înainte și chiar rezultatele științifice ale unor generații întregi de teologi români, fidel consemnate în notele bibliografice.

Dintre aceștia (a căror enumerare se face pe paginile diferitelor capitole), Mihail Diaconescu a fost inspirat îndeosebi de către Pr. Acad. Dumitru Stăniloae, socotit pe bună dreptate *«cel mai mare teolog ortodox al timpului nostru»* (p. VI).

În aceeași prefață se mai precizează că opera pe care o avem sub priviri este doar o schiță. Noutatea abordării esteticului ortodox se dovedește reală și îndrăzneață în comparație cu puținele contribuții în domeniu pe care le-au adus, confruntați cu condiționările specifice epocii lor, Nichifor Crainic și apoi Mitropolitul Nicolae Corneanu. Dar, poate, tocmai calitatea aceasta de înaintaș în studierea problemei trebuia să-l determine pe domnul Mihail Diaconescu să analizeze aici opera celui dintâi amintit, iar nu în partea a treia a cărții sale.

Pentru că *«prelegerile de estetica Ortodoxiei din această carte își au sursa într-o dorință de comuniune și comunicare trăită de autor»* (p. X), ele se încadrează în cel de al treilea tip de doctrine estetice, acelea întemeiate pe principii religioase. Doctrina pe care o mărturisește Biserica Ortodoxă i se pare autorului ca deosebit de aptă să fundamenteze o disciplină a Esteticii, pentru că ea *«se înfățișează ca un ansamblu coerent și revelator despre variate categorii specifice, despre un mare număr de principii, demonstrații și concluzii legate de vasta problematică a Frumosului»* (p. 4). Ortodoxia își dovedește vocația aceasta, pentru revelarea Divinului pe pământ, de unde posibilitatea îndumnezeirii omului și destinul liturgic al întregii creații. Cuprinsul Descoperirii biblice și al Tradiției apostolice poate fi cunoscut nu atât printr-o prioritate rațională cât mai ales printr-un act de trăire a credinței. Această precizare metodologică este într-adevăr necesară de la început: *«Altfel spus — înainte de a fi discurs, exprimare, sistem, Estetica Ortodoxiei este un mod de viață»* (p. 5). Se explică astfel de ce unul dintre felurile de înțelegere a crezului ei îl constituie doxologia.

După ce se amintesc principalele elemente de doctrină dreptslăvitoare, se urmăresc începuturile Esteticii și se arată în continuare constituirea ei ca disciplină autonomă. Cum Estetica Ortodoxiei este în concepția autorului o disciplină teologică, se pune problema structurii ei hristologice și destinația liturgică a frumuseții creației. Precizarea de mai sus aduce aceste preocupări științifice în apropierea Patrologiei. În felul acesta, anumite exemple, dezbateri și concluzii ale Sfinților Părinți pot fi fructificate cu folos și de către esteticienii veacului nostru.

Parcurgând primul capitol al cărții nu poți să nu admiri efortul științific al autorului pentru o riguroasă, dreaptă și cât mai cuprinzătoare fundamentare teologică a demersului său. Totuși formularea: *«Moise L-a văzut pe Dumnezeu»* (p. 61) trebuie precizată. De altfel, chiar dacă unele arătări s-au descoperit prin îngeri, slava lui Dumnezeu și taina mântuirii oamenilor nu s-au transmis prin ei (vezi *Filocalia*, vol. VII, p. 299).

Dintre problemele istorico-teologice dezbătute până în aspectele lor estetice din capitolul *Ipostazele frumosului*, prima privește chipul istoric al Mântuitorului. În această discuție, părerile mai vechi ale cercetătorilor se bifurcau. Față de cei care socoteau că Domnul a fost frumos ca om, o parte dintre învățați erau de părere că El S-a arătat în lume urât la înfățișare. Fundamentarea doctrinară a ipotezei din urmă o constituia descrierea lui Mesia de către profeții *Vechiului Testament*. De aceeași părere au fost și unii dintre Sfinții Părinți și scriitori bisericești; Lactanțiu, de pildă, se gândea la smerenia și lipsa de frumusețe a Domnului. La fel și Tertulian. Mihail Diaconescu îmbogățește aceste concluzii, afirmând că este cazul să ne gândim mai întâi la frumusețea spirituală a Lui. Psalmul 45, 3 vorbește clar în acest sens: *«Tu ești frumos ca nimeni altul între oameni»*. Dar Iisus este și Cuvântul întrupat și arhetipul existenței lipsite de păcat și desăvârșite. De aceea frumusețea și înfățișarea lui Dumnezeu s-au păstrat în chipul Lui. Desigur că farmecul fizic al Domnului este în primul rând de ordin spiritual. Totuși *«în numeroase scrieri ale Sfinților Părinți găsim însă evocări în care frumusețea Mântuitorului Iisus Hristos apare la fel de clar sub ambele aspecte. Fiul Omului este frumos ca Dumnezeu și ca om»* (p. 86).

Cea de a doua problemă care trebuie să fie evidențiată în celelalte aspecte abordate de autor aici este frumusețea și demnitatea trupului uman. Credem că el ar fi fost și mai edificator în concluziile sale, dacă ar fi citat și paginile res-

pective din *Ierarhia cerească* areopagitică. Tot așa, când se vorbește despre realizarea supremă a frumosului uman pe care o privim în sfinți, trebuie neapărat să-l exemplificăm noi, românii, și prin lirismul senin și pur al Sfântului Ioan Iacob Hozevitul.

Cu caracterul ei de model al viziunii creștine asupra lumii, opera Sfântului Dionisie Smeritul și Areopagitul nu poate scăpa atenției unor astfel de preocupări. De aceea în mai multe locuri ale tratatului (în chip special la pagina 161) i se face un elogiu magnific. Având o astfel de deschidere teologico-filosofică, autorul reține că — în acest context — frumosul este un atribut al divinității. Abordat în atmosfera apofatică și iubitoare, el apare ca suprarațional, iar contemplarea lui va duce sigur la descoperirea unor aspecte tainice ale întregii făpturi.

Cum viața creștină este o balansare între virtute și păcat, se poate vorbi și de o estetică a urâtului. Autorul o analizează pe larg, exemplificând deformarea păcatului cu denunțarea ei în opera lui Dostoevski și în aceea a lui Tudor Arghezi, iar nu prin poezia lui Charles Baudelaire, cum se face de obicei. În prelungirea dezaprobării elogiului urâtului făcut în creațiile avangardiste și realist-socialiste, autorul critică *«urâțenia diabolică»* a multor filme și opere artistice de astăzi. Se exemplifică în continuare cu mutilarea omului din alte decenii: *«Cele mai mari crime organizate din istoria lumii au fost concepute și înfăptuite sub egida Kominternului (...). Cine citește azi maculatura cacofilă semnată după cel de al doilea război mondial de autori realist-socialiști din România, preocupați să crediteze, sub impulsul unor opinii incoerente, afirmate inițial de V. I. Lenin, A. Lunacearski, I. V. Stalin, A. A. Jdanov sau G. M. Malenkov, imperativul realismului socialist, trăiește experiența unei repulsii totale și permanente»* (p. 225).

Neglijăm să mai transcriem numele imitatorilor lor în România prin holocaustul cultural pe care l-au săvârșit și ei. Remarcăm numai faptul groaznic al obsesiilor acestora de ură permanentă împotriva Ortodoxiei, greu de imaginat în alte veacuri și locuri.

Virulența acestor exemple este bine venită cu contrastul lor față de frumusețea virtuții.

Încă de mai înainte, autorul a precizat că valorile ascetico-mistice ale Ortodoxiei sunt mai presus decât cele sociale. De aceea în ultimul capitol al volumului I, el expune urmările estetice ale învățăturii despre chenoză. Asemenea Mântuitorului care S-a smerit prin întruparea pentru mântuirea oamenilor și a întregii făpturi, asemenea autorilor capodoperelor atonite care nu-și semnau creațiile, artistul ortodox urmărește în general un ideal chenotic. Smerenia, rugăciunea și alte elemente de comuniune cu semenii îl îmbunătățesc sufletește și îi măresc posibilitățile elaborării estetice. Despre dragostea lucrătoare ortodoxă vorbesc atâtea mânăstiri, ansambluri picturale și opere teologice și de pareneză creștină prezente în peisajul istoric românesc. Bineînțeles că ele vin în contrast evident cu poziția individualismului artistic. Prin nihilismul, exagerările și crimele pe care le-a generat în veacul nostru, acesta demonstrează că nu se întemeiază pe smerenia și pe înălțătoarea chenoză de tradiție creștină.

După alte judecăți principiale ale tratatului despre creația artistică la Sfinții Părinți și despre credința artistului, se analizează pertinent pozițiile teologice ale inspirației, conchizându-se asupra prezentării ei ca stare de grație.

Volumul al II-lea al *Prelegerilor de Estetică a Ortodoxiei* este dedicat ipostazelor artei. Din primele lui pagini, închinate rolului rugăciunii în viața creatorului, merită să fie reținută observația că există o rugăciune a mâinilor plăsmuitoare. Chiar dacă un obiect nu este menit cultului, el are o valoare de spiritualizare, când este dăruit omului și contribuie la purificarea și înălțarea lui. Prin elanul rugăciunii, artistul ajunge la frumusețea cea netrecătoare. Se exemplifică aici cu geniala transfigurare lirică pe care a atins-o întotdeauna versul eminescian. Până să se ajungă la capodopera sa, *Rugăciune*, precizăm noi, poetul a pornit de la imnul pe care vechii egipteni îl închinau zeiței Isis (vezi Gh. Drăgulin, *Istorie și religie*, București, 1996, p. 367).

Ca urmare a valorificării estetice a Doxologiei, a Acatistului, a Tedeumului, a pietrelor prețioase cu dedicație cultică, Mihail Diaconescu poate conchide: *«În Ortodoxie întreaga artă este doxologie, pentru că orice autor care Îl glorifică*

pe Arhetipul Frumuseții și orice contemplator al creațiilor umane ajunse la demnitatea estetică, trăiește, înainte de toate, starea sa de persoană unică și inconfundabilă, ca și Persoanele Sfintei Treimi, de credincios și de mărturisitor al lui Hristos, altfel spus — de fiu al Bisericii, însetat de bunătatea Divină, de propria sa epectază și de îndumnezeire» (p. 80).

Pentru a putea arăta feluritele moduri de catehizare prin arta cuvântului și a gândului înalt, autorul se referă la cazanii, la didahii, la paterice ș. a. Credem că aici trebuia să fie inclusă și subspecia actului martiric, Pătimirea, în care s-au distins și unii autori străromâni. *«Cântarea în stil irmologic și stihiraric»*, de la pagina 75, trebuie ferm deosebită ca durată: un tact se cântă mai repede, iar celălalt, rar.

Din considerațiile făcute artei ca diaconie, reținem caracterizarea: *«numeroși artiști ortodocși s-au simțit și s-au proclamat profeți ai neamului lor»* (p. 169). În cazul lui Mihai Eminescu, se amintesc nu numai lecturile sale biblice și întreaga sa formație istorico-teologică, ci și rudele pe care le-a avut în mânăstire.

În celelalte capitole ale cărții, în năzuința caracterizării artei ortodoxe ca diaconie, ca bucurie, ca spiritualizare, autorul lămurește în prealabil marea importanță a monahismului dac (a dacismului în cultura română), a rolului Ortodoxiei pentru redeșteptarea altor popoare de azi la adevărul lui Hristos. Se pare însă că, în cazul arhitecturii de cult, autorul exagerează când se referă la temeiul Sfintei Tradiții. Problema aceasta este numai de domeniul predaniei bisericești.

După câte se pot vedea, chiar dacă cercetătorul își intitulează contribuțiile sale cu modestie «prelegeri», avem înaintea spiritului un adevărat sistem, ba chiar două. Înainte de a schița pe acela al Esteticii Ortodoxiei, a fost necesar să se structureze cel teologic. Încă de la început trebuie să admirăm formidabila documentare teologică a autorului. Practic el a citit tot scrisul bisericesc, inclusiv pe Sfinții Părinți traduși în românește, din ultimele câteva decenii. Cercetătorul a grupat concluziile de până azi în unitatea unor aplicații estetice, năzuind după noi perspective. Esteticianul nostru nu a avut complexele obișnuite ale unui teolog. De aceea el abordează cu curaj și competență problema hristologică, a îngerilor, a inspirației ș. a. Îmbrățișează hotărât și creator noile achiziții ale cercetărilor istorico-teologice de azi. Este cazul cu problema originii daco-romane a Sfântului Dionisie Smeritul și Areopagitul.

Grija lui Mihail Diaconescu pentru corecta și multilaterala întemeiere teologică a elaborărilor sale a fost atât de extinsă, încât — la prima vedere — unele capitole ar putea să lipsească din carte, ca fiind de pură doctrină bisericească. Cine are însă dragoste să parcurgă paginile următoare poate să întâlnească subteran necesitatea lor pentru caracterizările estetice respective.

Cele două volume pe care le avem sub priviri sunt o mărturie și o măsură a devotamentului neabătut al autorului lor față de Ortodoxie. Totuși generalizările făcute nu derivă din exemple luate din toate Bisericile ei: Greacă, Slavă, Siriană. O astfel de documentare contemporană mai largă, alături de mărturiile unor autori răsăriteni medievali și renascentiști, ar arăta mai clar cum s-a trecut de la N. Hartmann la estetica de orientare pur creștină. Pe de altă parte, ea ar scoate și mai mult în relief lucrarea de înfrumusețare sufletească a Duhului Sfânt.

Admirația lui Mihail Diaconescu față de tradițiile și frumusețile Ortodoxiei echivalează cu un elevat elogiu adus Bisericii noastre. Aceasta a știut, se deduce de aici, să pună la îndemâna reflecției zilelor noastre, fără complexe, pe Sfinții Părinți recunoscuți în toate timpurile.

Tot la acest capitol recuperator trebuie să socotim reabilitarea curentului cultural și literar al «Gândirii» pe care o citim aproape pe fiecare pagină. Mentorul ei, Nichifor Crainic, atât de insistent ponosit cu decenii în urmă, este acum socotit «genial». Aceeași reparație morală se observă și în cazul lui Mircea Vulcănescu, al lui V. Voiculescu ș. a.

Cunoscând structura sistemului său, credem că autorul ar putea formula și alte aspecte estetice din autori ca aceștia: G. Mathews, *Bizantine Aesthetics*, London, 1963; N. Arseniev, *Biserica răsăriteană*, București, 1929; S. Chilea, *Etica și Estetica*, Craiova, 1948; Pr. V. N. Popescu, *Sufletul preotului în luptă cu ispitele*, Pitești, 1994; Diac. Prof. N. Balca, *Despre unele trăsături esențiale ale sufletului*

Irumos, în «Studii teologice», nr. 3—4, 1966 ; Pr. I. Zugrav, *Cultul nostru văzut de cunoscătorii străini,* în «Candela», nr. 1, 1938.

Desigur că, la o nouă ediţie, va trebui să fie înlăturate şi unele repetiţii care apar în mai multe părţi ale lucrării.

Micile notaţii de ordin istorico-teologic de mai sus nu pot în nici un fel să umbrească marea realizare a Esteticii Ortodoxiei pe care o analizăm. De la Nichifor Crainic până astăzi, nimeni nu a îndrăznit să năzuiască la constituirea unei doctrine estetice religioase aşa cum o face acum domnul Mihail Diaconescu. Nu un profesor de Teologie, nu o figură de ierarh sau de preot cărturar, nu un arhimandrit îmbunătăţit a elaborat această lucrare deosebită, ci un laic, intelectual universitar de tradiţie. Cu o migală şi cu o dragoste pilduitoare greu de aflat astăzi, autorul nostru a contemplat îndelung crezul, cultul şi evlavia strămoşească, străduindu-se să le afle rostul şi frumuseţea lor în eon şi dincolo de el.

Mihail Diaconescu şi-a asigurat de mult timp un loc de cinste în cultura română prin statutul său de scriitor creştin militant.

Prin volumele de *Prelegeri de Estetică a Ortodoxiei,* o carte fundamentală a deceniilor din urmă, el şi-a agonisit şi calitatea de diacon al frumuseţii, pe care o constatăm la marii creatori români.

Pr. Prof. Dr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

ŞERBAN PAPACOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată şi imperiul mongol,* Bucureşti, 1993, 188 p.

Autorul, membru corespondent al Academiei Române, director al Institutului de istorie «Nicolae Iorga», este unul din principalii noştri istorici de astăzi. Activitatea sa prodigioasă de istorie îmbrăţişează reformele fanariote, regimul dominaţiei austriece în Oltenia, întemeierea statelor române, cruciata târzie şi lumea românească, istoria Mării Negre în evul mediu, cu specială privire asupra rolului veneţienilor şi genovezilor în bazinul pontic.

În lucrarea de faţă, se aduc contribuţii istorice legate de secolul al XIII-lea al Europei Răsăritene, care a fost scena uneia din cele mai mari încleştări de forţe politice şi de civilizaţii ale istoriei universale. În acest secol, lumea latină, în numele credinţei romano-catolice, porneşte ofensiva armată sub formă de cruciată împotriva Răsăritului ortodox. Forţa care a dirijat şi coordonat expansiunea a fost Biserica romano-catolică, puterea cu tradiţii şi veleităţi de hegemonie universală a papalităţii, ajunsă acum la apogeul prestigiului şi al mijloacelor ei de acţiune. Ţelul suprem al papalităţii teocratice în această vreme a fost restaurarea unităţii creştine prin integrarea sub propria ei îndrumare atât a Bisericii răsăritene şi a aderenţilor ei cât şi a popoarelor încă păgâne de pe continentul european. Instrumentele de căpetenie ale acestui vast efort de integrare, urmărit deopotrivă cu mijloacele militare şi cu cele ale misiunilor şi persuasiunii, au fost ordinele călugărilor cavaleri şi ordinele călugărilor misionari.

Valul acesta uriaş dezlănţuit de expansiunea Apusului în Europa Răsăriteană nu a ocolit nici lumea românească. Aici, principala forţă de percuţie a fost Regatul ungar a cărui înaintare spre Răsărit, începută cu cel puţin două secole în urmă, capătă acum o dimensiune nouă, cea a confesiunii asimilatoare. După 1204, anul cuceririi Constantinopolului de cavalerii cruciatei a patra, cucerirea teritorială ungară a fost îndeaproape însoţită de un masiv efort de asimilare confesională, care a ameninţat însăşi existenţa structurilor arhaice româneşti, «ţările» autonome în care vieţuiseră până atunci românii şi se dezvoltaseră instituţiile lor politice şi bisericeşti. Din acest răstimp de maximă intensitate a ofensivei politice şi confesionale ungare, care a pătruns adânc în teritoriile româneşti şi în substanţa spirituală a societăţii româneşti, confesiunea răsăriteană încorporată cu secole în urmă în fiinţa ei colectivă, a răzbătut şi cel dintâi semnal al rezistenţei faţă de noul expansionism al Regatului arpadian, care a atins limitele sale maxime în primele decenii ale secolului XIII.

Înaintarea spre Răsărit a forţelor cruciatei, pe un întins front ale cărui limite extreme erau Marea Baltică şi Marea Neagră şi al cărui punct cel mai avansat

s-a aflat pe cursul superior al fluviului Volga, a fost întâmpinată în deceniul al patrulea al secolului al XIII-lea de o mişcare pendulară în sens invers: invazia ultimei incarnaţiuni a Imperiului stepelor, puterea cu aspiraţii universale a mongolilor. Timp de un secol, forţa universală ţâşnită din adâncurile stepei asiatice şi cea a cruciatei inspirată de valorile lumii apusene s-au înfruntat şi s-au echilibrat dând naştere unui nou cadru politic general în Europa Răsăriteană.

În 1241 oştile mongole au ajuns în centrul Ungariei şi au zdrobit forţa militară a regatului. Cruciata a suferit acum o grea înfrângere. Regatul ungar îşi pierde vigoarea ofensivă şi cunoaşte o fază de accentuată involuţie. În acest timp, forţele vitale ale societăţii româneşti se înarmează cu o formă superioară de organizare politică, aptă să facă faţă unui nou şi previzibil asalt al Regatului ungar. În aceste împrejurări se formează cele două state româneşti în sudul şi răsăritul Carpaţilor, Ţara Românească şi Moldova.

Materialul lucrării este cuprins în următoarele capitole: *Înfruntări politice şi spirituale în sud-estul Europei (1204—1213); Românii nord-dunăreni faţă cu expansiunea Regatului ungar şi cu ofensiva catolicismului până în vremea marii invazii tătare (1204—1241); Europa Răsăriteană între cruciată şi invazia mongolă; Românii după marea invazie mongolă: între Regatul ungar şi Hoarda de Aur; Românii în conştiinţa contemporanilor; problema românească în secolul XIII.*

Căderea Constantinopolului în 1204 sub loviturile cruciatei a patra în colaborare cu veneţienii a desăvârşit procesul de dezagregare a puterii bizantine. Avansul considerabil realizat de exponenţii Apusului catolic avea să fie blocat şi în mare parte anihilat ca urmare a marii invazii mongole şi a stabilizării puterii tătare în Europa de Răsărit.

O dată cu dispariţia împăratului Manuel Comnen (1180), vastul său imperiu se fărâmiţează, datorită acţiunilor forţelor externe ostile. Unităţii imperiale bizantine i-a succedat acum pluralismul statelor create de popoarele balcanice: bulgari, vlahi, sârbi şi greci. Nici latinii nu au fost capabili să restaureze, în folosul lor, unitatea sfărâmată. Regatul ungar a intrat în stăpânirea unor teritorii de mult râvnite: Croaţia, Dalmaţia şi Sirmium (1181); apoi, în cooperare cu sârbii lui Ştefan Nemania, care îşi proclamă independenţa faţă de Bizanţ, pustiiesc Belgradul, Branicevo, Niş şi Sofia (1183). Sârbii anexează o parte din ele, normanzii cuceresc Durazzo, Cefalonia, Corfu şi ocupă Tesalonicul (1185). Vlahii şi bulgarii din nordul Peninsulei Balcanice se răscoală, înlătură dominaţia bizantină şi îşi constituiesc un stat propriu. De la sfârşitul secolului al XI-lea, îndeosebi după declanşarea cruciatelor, presiunea Apusului catolic asupra Europei sud-estice, a Bizanţului în primul rând, s-a manifestat puternic până la substituirea politică finală.

Programul papalităţii de cucerire ecleziastică şi spirituală în răsăritul Europei s-a împletit cu politica de cucerire teritorială a regilor Arpadieni şi în secolul al XIV-lea a succesorilor lor Angevini. Expansionismul Regatului ungar a luat haina cruciatei. Paralel cu actul de cucerire s-a desfăşurat acţiunea ordinelor călugăreşti misionare, dominicani (sau predicatori) şi franciscani (sau minoriţi), devenite instrumente ale politicii misionare a papalităţii în evul mediu târziu.

Imperiul latin de Constantinopol este ameninţat cu dispariţia încă de la înfiinţare de statul vlaho-bulgar. Împăratul Balduin I e înfrânt la Adrianopol (aprilie 1265) şi este luat în captivitate de Ioniţă, conducătorul statului vlaho-bulgar. Succesul mişcării de emancipare de sub tutela bizantină a vlaho-bulgarilor a fost posibil datorită intervenţiei masive şi permanente a populaţiei vlaho-cumane nord-dunărene.

Pentru a contracara forţele din Peninsula Balcanică oştile Imperiului latin, papalitatea a apelat la Regatul ungar şi a instalat aici detaşamente ale «cruciatei permanente», ordinele călugărilor cavaleri, al teutonilor, în 1211, şi al ioaniţilor, în 1247. În 1211, regele Ungariei Andrei II i-a instalat în Ţara Bârsei pe cavalerii teutoni, «ultra silvas versus Cumanos», cu scopul extinderii regatului ungar. Înaintarea cavalerilor teutoni peste Carpaţi a pus capăt dominaţiei cumane în teritoriile învecinate cu Transilvania la miazăzi şi răsărit, deschizând astfel drumul spre Dunărea inferioară şi Marea Neagră, legătură care avea să rămână timp de mai bine de două secole unul din obiectivele principale ale politicii externe a Regatului ungar. *Cumania neagră* înceta să mai existe. Sub efectul loviturilor cavalerilor

teutoni, cumanii din aria Regatului ungar încep să se convertească. Încercarea Ordinului teutonic de a-şi crea un stat propriu în spaţiul carpato-dunărean, sub emblemă papală, a provocat conflictul dintre regele Andrei II şi papa Honoriu III, soldat cu înfrângerea papală. Un alt aliat permanent al statului Asăneştilor a fost astfel înlocuit în Câmpia muntеană şi în sud-vestul Moldovei printr-o forţă care îi era ostilă. Concomitent cu începuturile activităţii Ordinului teutonic împotriva cumanilor e înregistrată şi prima operaţie militară a Regatului ungar în direcţia Vidinului prin Oltenia. Între 1211 şi 1213 o oaste transilvană din saşi, români, secui şi pecenegi a înaintat sub conducerea comitelui Ioachim, în direcţia Vidinului, în sprijinul ţarului Boris, convertit la alianţa cu puterile catolice. Lupta de la Vidin a fost în politica Regatului ungar manifestarea tendinţei sale de expansiune în sud-estul European în direcţia Constantinopolului.

Lupta împotriva latinilor din Constantinopol şi aliaţele pe care le-a prilejuit, realizate sub semnul reacţiei anticatolice şi al unităţii ortodoxe, au intensificat coloratura ideologic-confesională a confruntărilor din Peninsula Balcanică în sec. al XIII-lea. Cucerirea Tesalonicului de către succesorul lui Mihai Angelos, proclamat împărat în 1224, părea să deschidă calea restauraţiei greceşti la Constantinopol de către noua putere în ascensiune. La Klokotnitza oastea lui Teodor a fost zdrobită de cea a lui Asan II, la 9 martie 1230, şi împăratul Teodor a fost luat prizonier. Preluând cea mai mare parte a teritoriilor lui Teodor, ţarul Asan II controla acum un teritoriu vast de la Adriatica, la Egee şi Marea Neagră. Statul Asăneştilor a devenit acum cea mai mare putere din sud-estul european şi ameninţa existenţa Imperiului latin.

În primăvara anului 1231, Grigore IX a luat hotărârea de a îndruma spre Imperiul latin, acum ameninţat de adversarii săi, pe cruciaţii din Ungaria care se angajaseră să lupte în Ţara Sfântă. Regatul ungar întreprinde acum acţiuni împotriva statului Asăneştilor. Un atac împotriva Vidinului eşuează. În schimb Regatul ungar îşi consolidează poziţiile nord-dunărene. În 1233, apare menţionat un ban de Severin. Un şir de acte papale relevă intensa activitate misionară a călugărilor dominicani în Oltenia, «Ţara Severinului». În 1231—1234, Ordinul teutonic îşi revendica din nou drepturile în Ţara Bârsei şi Cumania, iar papalitatea contesta legitimitatea episcopilor români ortodocşi dinlăuntrul Cumaniei.

Cucerirea Constantinopolului a oferit Romei papale un cadru prielnic pentru împlinirea obiectivelor sale principale ale programului ei universal, reunirea celor două Biserici sub egida sa. Efortul de lichidare a schismei răsăritene şi de restaurare a primatului Romei asupra Bisericii bizantine şi a celor derivate din ea a fost una din manifestările de căpetenie ale papalităţii reformatoare şi unul din obiectivele esenţiale ale programului ei unitar de guvernare a Bisericii şi societăţii. Cruciata şi unirea cu Biserica Apusului latin au fost manifestări «covârşitoare şi îngemănate ale politicii orientale a Apusului latin inspirate şi controlate de papalitate».

Confiscarea bunurilor sau darea lor «în pradă» era una din pedepsele care îi loveau pe consideraţii «eretici». Pe măsură ce încercarea de unire a eşuat la Bizanţ şi în restul lumii ortodoxe, papalitatea a tins să amalgameze schisma cu erezia şi să-i aplice această regulă. Deţinătorii «schismatici» de stăpâniri erau consideraţi şi declaraţi «injusti possesores» şi expuşi deposedării, la nevoie cu mijloacele cruciatei, după formula elaborată *post factum* de Inocenţiu III şi aplicată Imperiului de Răsărit. Apartenenţa la confesiunea ortodoxă şi menţinerea în această confesiune devenea în aria de putere a catolicismului o inaptitudine pentru stăpânirea pământului şi a privilegiilor care decurgeau din ea. Această manifestare a politicii papalităţii în Europa Răsăriteană a avut consecinţe profunde şi dramatice în istoria românească în secolele XIII—XIV, în special în Transilvania şi Banat, care avea să ducă la catolicizarea şi apoi la maghiarizarea păturii conducătoare cneziale şi voievodale româneşti.

Importante precizări se aduc în capitolul următor al lucrării: *Românii nord-dunăreni faţă cu expansiunea Regatului ungar şi cu ofensiva catolicismului până în vremea marii invazii tătare (1204—1241).*

În istoria românilor secolul XIII a fost vremea tranziţiei de la formele tradiţionale de organizare politică, acelea în care vieţuiseră în îndelungatul răstimp

de hegemonie a popoarelor stepei asupra Europei Răsăritene, la statul de sine stătător, care a constituit cadrul general al vieţii politice româneşti în secolele XIV—XIX.

În secolul XIII, societatea românească s-a văzut confruntată cu o situaţie inedită, aceea creată de noul val de expansiune a Regatului ungar, care a îmbinat tendinţa de cucerire şi stăpânire efectivă, de subordonare directă a vechilor autonomii româneşti, cu efortul de asimilare confesională a masei populaţiei ortodoxe, ca şi a popoarelor de alte religii, curs determinat de evoluţia politicii papalităţii faţă de lumea răsăriteană în urma evenimentelor din 1204. Efortul regalităţii ungare la sfârşitul sec. XII şi în primele decenii ale sec. XIII a fost de a cuprinde ansamblul lumii româneşti nord-dunărene sub stăpânirea sa şi de a o catoliciza. Ţările cneziale şi voievodale româneşti erau înzestrate cu organizare politică militară şi ecleziastică. În această triplă ipostază le surprinde izvoarele vremii secolelor XII—XIII. Situaţia din «Ţara Severinului», ilustrează formele de organizare politică a românilor în prima jumătate a sec. XIII, aceea a cnezatelor «ţări» subordonate unui voievod care le grupa sub autoritatea sa, fără a le fi încorporat încă într-un organism politic unitar. Aceeaşi situaţie domnea şi în stânga Oltului, unde Diploma ioaniţilor, privilegiul acordat de Bela IV la 2 iunie 1247 cavalerilor ioaniţi aduşi la Dunărea de Jos pentru a suplini puterea militară a regatului greu încercată de invazia tătară, aminteşte de «ţara» lui Seneslau, voievodul românilor». Scrisoarea din 14 noiembrie 1234 a papei Grigore IX către viitorul rege Bela IV, prin care se tinde a se statua regimul bisericesc al românilor din episcopia cumană, cuprinde informaţii referitoare la pluralismul structurilor politice româneşti la răsărit de Olt, în Câmpia munteană şi în sudul Moldovei. Textul constată existenţa în cuprinsul episcopiei cumane a mai multor episcopi numiţi «pseudoepiscopi» ai românilor, care ţineau de ritul ortodox. Existenţa acestor episcopi presupune şi o organizare politică corespunzătoare. Cât ne este cunoscut, cadrul teritoriilor româneşti din afara Carpaţilor era alcătuit în sec. XIII din patru mari unităţi organizatorice laice şi ecleziastice: episcopia cumană, regatul cuman, Banatul Severinului şi Ţara Severinului. Suprimarea episcopiilor române din Cumania şi subordonarea Ţării Severinului organismelor episcopale ale Regatului ungar au fost premisa puternicului prozelitism confesional care s-a abătut asupra românilor din aria extracarpatică în această vreme, dar au fost şi motivele de organizare ale rezistenţei româneşti, care va culmina la sfârşitul sec. XIII cu alcătuirea Ţării Româneşti. Marea invazie tătară desfăşurată în lunile februarie-aprilie 1241 asupra Europei Răsăritene, ca şi convulsiunile care au subminat Regatul ungar în ultimele decenii ale secolului XIII s-au răsfrânt puternic asupra românilor din nordul Dunării aflaţi în ariile de hegemonie ale celor două puteri. În contextul înfruntării dintre forţele hegemonice în spaţiul intra şi extracarpatic s-a constituit primul stat românesc de sine stătător care avea să asigure fundamentul devenirii naţiunii române. Revenirea în forţă a mongolilor în deceniul 1280—1290, extinderea considerabilă a hegemoniei lor în teritoriile extracarpatice, în nordul Peninsulei Balcanice şi pe linia Dunării, concomitentul reflux al Regatului arpadian din acest spaţiu au dat naşterile cadrului geopolitic în care s-a produs accelerarea agregării forţelor politice româneşti din afara arcului carpatic şi geneza statului românesc în această arie (p. 167). Dispariţia timp de câteva decenii după 1291 a banilor de Severin din ierarhia funcţiilor Regatului ungar a pecetluit şi sfârşitul suveranităţii ungare asupra Ţării Severinului, care prin unirea cu voievodatul din stânga Oltului a dat naştere unui stat românesc de sine stătător şi a pus bazele naţiunii române în devenire. Momentul decisiv al «întemeierii» Ţării Româneşti a fost unirea celor două voievodate româneşti atestate documentar în sec. XIII, ţara lui Litovoi şi ţara lui Seneslau. Această unire a fost manifestarea hotărârii căpeteniilor din cele două ţări de a pune capăt dominaţiei teritoriale ungare la sud de Carpaţi şi de a recupera teritoriile acaparate de regat în această zonă, reluarea în condiţii favorabile a încercării de emancipare a voievodatului oltean un sfert de secol mai devreme. Contopirea s-a produs prin «închinarea» voievodului din dreapta Oltului faţă de cel din stânga râului, adică prin recunoaşterea autorităţii sale superioare. Cel dintâi a renunţat acum la titlul voievodal, adoptându-l pe cel de ban, preluat odată cu centrul de guvernare al Ţării Severin, cetatea Severinului, de la unguri (p. 168). Unificarea politică a teritoriului dintre Carpaţi şi Dunăre s-a

manifestat instituţional prin recunoaşterea calităţii de «mare voievod» a conducătorului voievodatului unificator. Titlul se regăseşte în inscripţia de la biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, care a înregistrat încetarea din viaţă a lui Basarab la 1352. Dispariţia tuturor celorlalţi voievozi din spaţiul Ţării Româneşti, în vreme ce în Transilvania s-au păstrat numeroşi voievozi până târziu, este un alt indiciu al eliminării funcţiei voievodale în sens arhaic din noua ţară şi al evoluţiei acestei funcţii de la *suzeranitate,* întâietate în cadrul federativ, la *suveranitate,* proces care avea să se încheie definitiv la mijlocul secolului XIV. Avântul statului românesc alcătuit în jurul nucleului ţării lui Seneslau a fost rapid şi puternic. În linii generale, se afirmă: «întemeierea» Ţării Româneşti a coincis cronologic cu dispariţia ultimei autonomii româneşti din Transilvania, cea a Ţării Oltului. Faptul s-a consumat la întrunirea congregaţiei stărilor privilegiate ale voievodatului la Alba Iulia, la 11 martie 1291, în prezenţa regelui Andrei III, sosit în ţară pentru a «reforma» stările de lucruri de aici, pentru a adopta măsurile de urgenţă impuse de evoluţiile negative pentru regat petrecute dincolo de Carpaţi şi de tulburările primejdioase din Transilvania. Întreaga evoluţie care s-a încheiat cu întemeierea Ţării Româneşti la sud de Carpaţi şi cu suprimarea politică a Ţării Româneşti, de la nord de Carpaţi a fost puternic marcată de antagonismul confesional între catolicism şi ortodoxie în Regatul ungar şi de efortul Bisericii catolice de a instaura unitatea de credinţă şi de a elimina «schisma» din Ungaria. Pentru îndemnurile papale la atitudine intransigentă faţă de păgâni, eretici şi *schismatici,* adică ortodocşi români, în Ungaria în anii 1290 şi 1291, ca şi în anii următori, sunt elocvente textele din Hurmuzaki, I, p. 492—510. Textul papal denunţă relele comise de *schismatici* în Regat şi indică măsurile de reprimare împotriva lor, adică împotriva românilor ortodocşi.

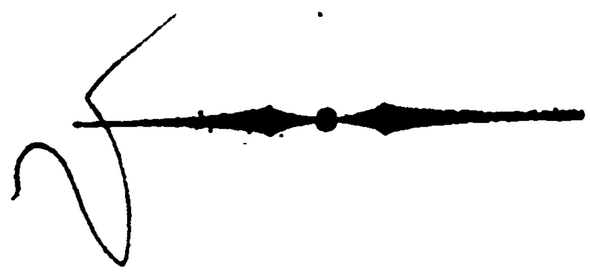
Ieşirea spaţiului românesc extracarpatic din sfera de hegemonie a Regatului ungar şi teama de propagare a mişcării la românii din Transilvania au declanşat reacţia conducerii regatului în 1291, care s-a concretizat prin eliminarea românilor din corpul «naţiunilor» privilegiate ale ţării. Existenţa unui conflict între aceste stări şi românii din Ţara Făgăraşului şi-a găsit ecoul în tradiţia cu privire la trecerea munţilor de către «Negru Vodă»: *Radul vodă Negrul.*

După cum spunea N. Iorga: «Când părţile oltene şi argeşene se uniră, după înfrângerea lui Litovoi de către unguri, pe la 1300, ţara cea nouă se formează după o *concepţie originală, avându-şi rădăcinile numai în tradiţia proprie.* E un caz de cristalizare politică spontanee. Domnia e «a toată Ţara Românească», şi pentru întâia oară apare în Răsărit astfel o concepţie naţională echivalentă cu concepţia teritorială, bază modernă pentru statele apusului Europei».

În istoria românilor, întemeierea Ţării Româneşti a asigurat tranziţia de la *etnie* la *naţiune* şi a pus bazele, îndepărtate, dar absolut necesare, ale unităţii româneşti (p. 188).

Pr. I. IONESCU

B.M.M.B.
2006-2007

BIBLIOTECA M.M.B.
PROVENIENŢĂ
PREŢ
5000 lei

Personalitatea şi activitatea Patriarhului Justinian, omul providenţial trimis de Dumnezeu Bisericii Sale. La 50 de ani de la întronizare (1948 — iunie — 1998), (Pr. lector Constantin Păt u l e a n u) 137
Activitatea catehetică, omiletică şi pedagogică a preotului profesor dr. Mihai Bulacu (Pr. dr. Vasile G o r d o n) 155
Pr. dr M. Bulacu: Cateheţii de odinioară şi colindele religioase 169
Acesta este trecutul! Aceasta ne este istoria! — N. Titulescu şi Basarabia (Ludmila C o v t o n i u c) 175
Lia Manoliu, campioană olimpică, un exemplu de român ortodox (Diac. Petru I. D a v i d) 180

DOCUMENTARE

Sfântul Ierarh Ioan de la Râşca (Pr. C. C. C o j o c a r u) 182
Traduceri şi ediţii ale Sfintei Scripturi în limba română (Pr. prof. Ion I o n e s c u) 196
Expunere succintă a antropologiei patristice din primele trei secole (Pr. dr. Marin C i u l e i) 209
Mormântul Sfântului Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureş (Prof. dr. Nuţu R o ş c a) 258
Călători poloni despre Biserica Românească (Asist. Ioan Vasile L e b) . . . 260
Niculiţel (Mânăstirişte) şi Biserica românească din această localitate în timpul stăpânirii otomane (Tudor M a t e e s c u) 271
Aghiografia — o ramură istorică reînoită în Biserica Ortodoxă din veacul nostru (Pr. conf. dr. Gheorghe I. D r ă g u l i n) 283
Ciprian Porumbescu — exemplu de student teolog misionar (Diac. prof. Petru D a v i d) 294

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ŞI MISIONARE

Reunificarea interioară a omului prin rugăciune (Pr. lector dr. Ştefan B u g h i u) 309
Temeiuri biblice şi patristice pentru Cinstirea sfinţilor, a Sfintei Cruci şi a sfintelor icoane; precum şi pentru serbarea Duminicii (Protos. Justinian C î r s t o i u) 318
Aspecte şi caracteristici ale spiritualităţii părinţilor pustiei (Pr. drd. Augustin R u s u) 348
Din activitatea pastorală de acum 50 de ani (Pr. prof. Ion I o n e s c u) . . 359

PARTEA OFICIALĂ

Lucrările Adunării Naţionale Bisericeşti (18 febr. 1998) 364
Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (19 — 20 februarie 1998) 388
Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (4 — 5 iunie 1998) . 422

RECENZII

Însemnări bisericeşti şi literare — Cântarea cântărilor (Bucureşti, Editura Anastasia, 1998), versiunea revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania şi *Poeme alese* (Cluj, Editura Dacia, 1998) de Bartolomeu Valeriu Anania (George A l e x e) 454
Paul Evdochimov, Ortodoxia (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., 1996 — 390 p. (Aurelia Bălan-M i h a i l o v i c i) 455
Mihai Diaconescu, Prelegeri de estetica Ortodoxiei I. Teologie şi estetică, (Editura Porto Franco, 1996, X+450 p.), *II Ipostazele artei* (Galaţi, 1996, 419 p.) (Pr. prof. dr. Gheorghe I. D r ă g u l i n) 456
Şerban Papacostea, Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată şi imperiul Mongol (Bucureşti 1993, 188 p.) (Pr. prof. Ion I o n e s c u) 460